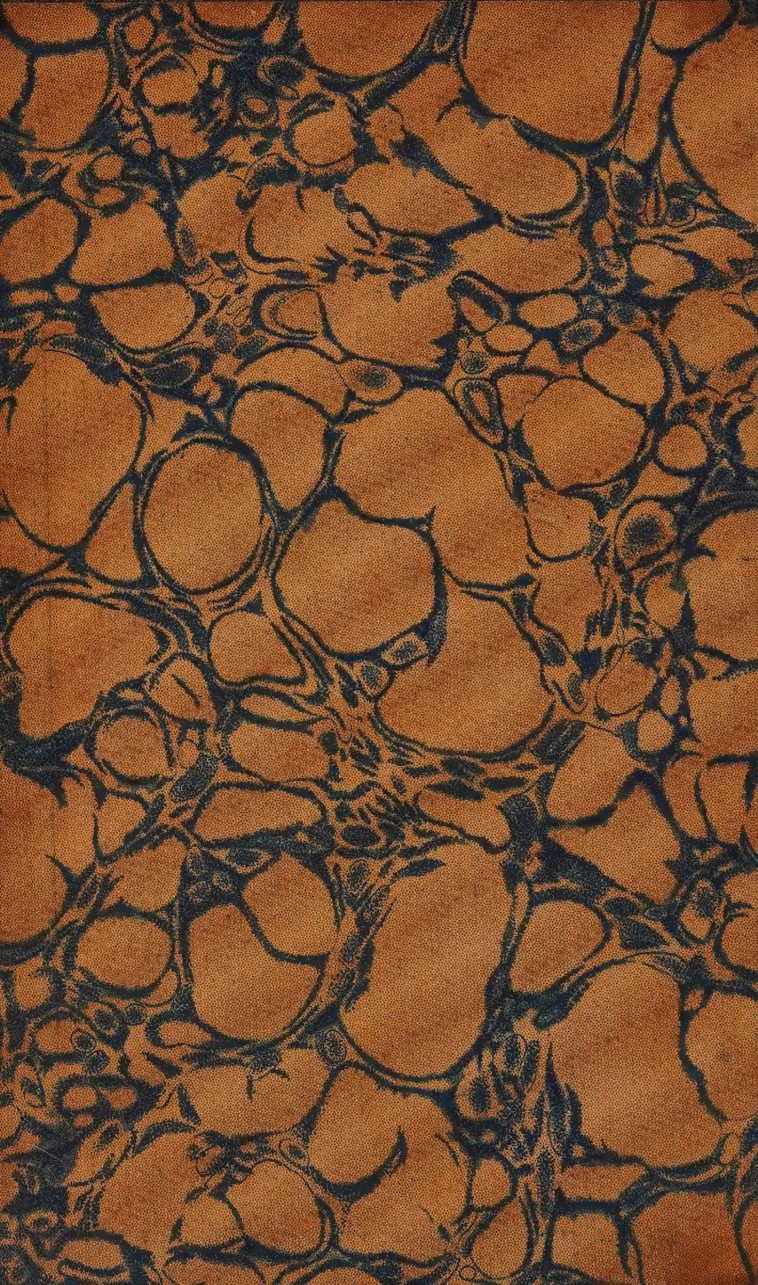

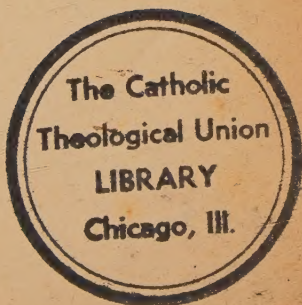

J. Johnston

The Catholic
Theological Union
LIBRARY
Chicago, Ill.

Oct. 26. 1907

EDITIO QUINTA

Imprimatur

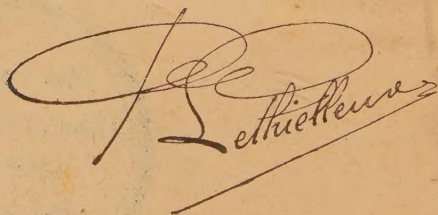
Romæ

FR. ALBERTUS LEPIDI, Ord. Præd.

S. P. AP. MAGISTER

*Hoc opus, juxta leges, mense Julii 1906
fuit depositum.*

Omnia jura proprietatis editor sibi vindicat.

A large, stylized handwritten signature in dark ink. The signature appears to be 'R. Leithner' with a long, sweeping horizontal line underneath. The letters are cursive and fluid.

THEOLOGIAE MORALIS

ELEMENTA

EX S THOMA ALIISQUE PROBATIS
DOCTORIBUS

COLLEGIT ORDINEQUE DISPOSUIT

A. J. J. F. HAINE

S. S. PRÆLATUS DOMESTICUS, ECCL. METROP. MECH.
CAN. HON., IN UNIV. CATH. LOV. S. THEOL. DOCTOR ET PROF.
ROM. ACAD. RELIG. CATH. SOCIUS, ETC.

EDITIO QUINTA

Novis curis expolita et juxta recentiora decreta S. Sed.
emendata, opera et studio

R. P. J. BUNDE

Cong. SS. Cordium *vulgo* de Picpus S. Th. Doct.

TOMUS I

CONTINENS TRACTATUS

DE ACTIBUS HUMANIS — DE CONSCIENTIA
DE LEGIBUS — DE PECCATIS — DE VIRTUTIBUS
DE PRÆCEPTIS DECALOGI ET ECCLESIE

240
H152+
v.1

STUDENTS' LIBRARY
ST. JOSEPH SEMINARY
TEUTOPOLIS, ILL.

ROMÆ

FR. PUSTET, BIBL.

81-83, piazza Fontana di Trevi

PARISIIS

P. LETHIELLEUX, EDITOR

10, via dieta « Cassette », 10

מחזור שמיני

INTRODUCTIO BREVIS

IN THEOLOGIAM MORALEM

ART. I. De nomine et significatione Theologiæ genericæ sumptæ.

1. Ex S. THOM. ¹ post S. AUG. ² Theologia **quoad nomen**, quod ex duplici vocabulo θεός et λόγος componitur, est « *quasi sermo de Deo.* »

Resol. « Unde, ait BILLUART ³, quilibet sermo seu consideratio de Deo, sive solo lumine naturali, sive supernaturali nitatur, sive simplici assensu, sive discursu habeatur, **secundum nominis etymologiam** potest dici Theologia. »

2. **Quoad rem**, seu **secundum nominis significationem**, Theologia importat considerationem discursivam estque *genericæ* sumpta : scientia de Deo sive in se spectetur sive in rebus creatis, prout ad Deum quacumque ratione referuntur, vel ut effectus ad causam, vel ut media ad finem.

Resol. Cum itaque in Theologia : *omnia*, ut habet S. THOM. ⁴, *pertractantur... sub ratione Dei: vel quia sunt ipse Deus, vel quia habent ordinem ad Deum, ut ad principium et finem,...* sequitur quod Deus vere sit SUBJECTUM hujus scientiæ, i. e. **subjectum attributionis** : quo nomine in omni scientia intelligitur illud cui omnia subjiuntur et ad quod omnia, quæcumque disseruntur exponunturque, referuntur atque respiciunt.

1. I, q. I, a. 7.

2. *De civit. Dei*, VIII, 1. *Patr. Lat.* XLI, 225.

3. in P. I. *diss. proœm.* a. 1.

4. *Loc. cit.*

ART. II. De Theologia naturali et supernaturali.

3. Theologia porro, si principiis solo lumine naturali notis nitatur, **Theologia naturalis** dicitur et ad *Metaphysicam* spectat, quæ pars *Philosophiæ* ponitur; si vero principiis lumine supernaturali fidei notis, dicitur **Theologia supernaturalis** vocaturque a S. THOM. ¹ « *Sacra Doctrina.* » Dicitur etiam *Sacra Theologia* seu *Theologia fidei*, seu per antonomasiam *Theologia* simpliciter nuncupatur, de qua solum in posterum agemus.

Resol. 1. Patet S. THEOLOGIAM et PHILOSOPHIAM **inter se differre**: 1°) ratione *principii* objectivi cognitionis, cum in Philosophia veritates quæ ad Deum quocumque modo referuntur, naturali ratione; in Theologia vero lumine divinæ revelationis investigamus; 2°) ratione *objecti* quod latius patet in Theologia quam in Philosophia. Hæc enim eas tantum veritates, quæ lumine rationis de rebus divinis cognoscibiles sunt, complectitur; illa vero tum easdem veritates quatenus revelatione continentur, tum multas alias quæ superrationales sunt, scilicet: *Mysteria in Deo abscondita quæ, nisi revelata divinitus, innotescere non possunt* 2.

Resol. 2. At licet THEOLOGIA a PHILOSOPHIA differat sicut *lumen a lumine*, neququam tamen una alteri **adversatur**, sicut *lux tenebris*. Nam, *etsi fides sit supra rationem, nulla tamen unquam inter fidem et rationem vera dissensio esse potest: cum idem Deus, qui mysteria revelat et fidem infundit, animo humano rationis lumen indiderit; Deus autem negare seipsum non possit, nec verum vero unquam contradicere.* Ita Patres Conc. VAT. 3, qui et concludunt: *Quapropter omnes Christiani fideles huiusmodi opiniones, quæ fidei doctrinæ contrariæ esse cognoscuntur, maxime si ab Ecclesia reprobata fuerint, non solum prohibentur tanquam legitimæ scientiæ conclusiones defendere, sed pro erroribus potius qui fallacem veritatis speciem præ se ferant, habere tenentur omnino.* Quod idem jam antea professus fuerat S. THOM. 4, de Sacra Doctrina inquires: *Quidquid in aliis scien-*

1. I, q. I, a. 7.

2. Const. de fide cath. c. 1V.

3. *ibid.*

4. I, q. I. a. 6.

tiis invenitur veritati hujus scientiæ repugnans, totum condemnatur ut falsum.

Resol. 3. Imo, tantum abest ut THEOLOGIA et PHILOSOPHIA opponantur inter se, ut potius amico fœdere nexuque **conjungantur**, opemque sibi mutuam ferant, cum recta ratio fidei fundamenta demonstret, ejusque lumine illustrata rerum divinarum scientiam excolat; fides vero rationem ab erroribus liberet ac tueatur eamque multiplici cognitione instruat. Ita Patres Conc. VAT. 1. Coniunguntur autem, ut recte notat LEPIDI Ord. Præd. 2: « non quidem sicut *duæ sorores*, quemadmodum falso quidam dixerunt; verum ut *domina et ancilla*: divina revelatio [seu THEOLOGIA] ut dirigat, atque gubernet; PHILOSOPHIA vero, ut famuletur. Dignum enim et justum est, ut PHILOSOPHIA, quæ ex lumine inferiori oritur, subjiciatur divinæ revelationi, quæ a lumine superiori dimanat. »

Resol. 4. THEOLOGIA, quamvis fidem supponat eique tota innitatur, quoniam omnes veritates considerat quatenus a Deo nobis revelatæ sunt aut cum revelatis connectuntur, a fide tamen **distinguitur**, sicut, ut utar verbis HURTER S. I., *scientia a cognitione ejusdem objecti vulgari et rudi*. FIDES namque inclinatur ad assentiendum principiis a Deo revelatis eisque revera assentit, sed eadem principia non demonstrat, nec ex illis discurrit. THEOLOGIA vero principia revelata exponit sub formulis abstractis, eadem ex revelatione demonstrat, ex illis consecutaria deducit quæ *conclusiones theologicæ* vulgo nuncupantur et simul omnes errores hisce principiis et conclusionibus contrarios confutat, ut adeo sit fidei scientifica explicatio, seu scientia, ut loquitur ¹ S. AUGUSTINUS: *tribuens illud quo fides saluberrima, quæ ad veram beatitudinem ducit, gignitur, nutritur, defenditur, roboratur. Qua scientia non pollent fideles plurimi, quamvis polleant ipsa fide plurimum*. Et quidem: « Hæc scientia fidem gignit, dum declarans et explicans Scripturam Sacram, Traditionem probans, Mysteriorum credibilitatem demonstrans, disponit cor hominis ad fidem amplectendam sicque *dispositive* fidem in corde gignit. *Fidem nutrit*: nam rationes, similitudines, motiva et exempla adducit quibus fides nutritur magisque radicatur. *Fidem defendit*, dum hæreticorum falsa ratiocinia, et prave philosophantium technas ac sophismata detegens et

1. Const. de fide cath., IV.

2. Elem. Philos. Christ. I, 30. Lov. 1875.

3. Theol. dogm. I, in prol. n. IV.

4. De Trinit. XIV, I. n. III. Patr. Lat. XLII, 1037.

dissolvens sicque eos qui contradicunt arguens juxta præscriptum Apostoli, fidem defendit. Tandem *fidem roborat*, dum theologicis discursibus ostendit articulos fidei non esse contra, sed tantum supra rationem naturalem; imo plerumque ipsam rationem fidei servire cogit, dum demonstratur harmonia inter principia rationis naturalis et articulos fidei intercedens; ex quo fit, intellectum validissime inclinari, ut articulis fidei firmiorem ac tenaciorem præbeat assensum. » (Puig-Xarrié, O. P.) ¹.

ART. III. De quidditate S. Theologiæ.

4. Cum S. THOM ² absolute « *dicendum : Sacram Doctrinam esse scientiam.* » Quæ scientia, ait ³ : *omnes alias transcendit tam speculativas quam practicas.* Imo, ut addit ⁴ : *maxime dicitur sapientia.*

Explan. Dicitur ^{1°}) **Sacram Doctrinam** : i. e. S. Theologiam. De ea enim loquitur S. Thom. inquiring ⁵ : *Theologia scientia est, ut in principio operis dictum est.* — Dicitur ^{2°}) **esse scientiam**. Est enim cognitio certa et æquivalenter evidens per discursum virtualiter demonstrativum comparata. Licet enim non habeat evidentiam *formalem*, quæ consistit in ea proportionem veritatis cum intellectu, ut ipsum debite apprehensa ad assensum certum et infallibilem se sola determinet, qualis est evidentia harum veritatum : *Quodlibet est vel non est; unum et duo sunt tria*, et qualem evidentiam ARISTOTELES, supernaturalium principiorum ignarus, ad scientiam requisivisse videtur; habet tamen evidentiam *virtualem*, sitam in summa principiorum revelatorum infallibilitate, ex quibus certitudinem, secundum quod certitudo importat firmitatem *adhæsionis*, trahit majorem quam possit ulla principiorum per se notorum evidentia generare. Ut enim dicit ⁶ S. THOM. : *Multo magis homo certior est de eo quod audit a Deo, qui falli non potest, quam de eo quod videt propria ratione quæ falli potest.* — Dicitur ^{3°}) **omnes alias transcendit** : nam ex S. THOM. ⁷.

1. *Opuscul.* I, 32. Barcinone 1864.

2. I, q. I, a. 2.

3. *ibid.* a. 5.

4. *ibid.* a. 6.

5. 2. 2. q. I, a. 5.

6. 2. 2. q. 4, a. 8.

7. I, q. I. a. 5.

Theologia est *dignior* : A) ceteris scientiis *speculativis* : partim quia est *certior*, utpote innixa lumini divinæ scientiæ quæ decipi non potest ; partim quia est de nobiliori objecto, utpote de Deo secundum quod excedit omnem humanam rationem. *Dignior* etiam est : B) ceteris scientiis *practicis*, quia ordinatur ad finem digniorem, scilicet ad beatitudinem æternam, *ad quam*, ait S. THOM. (I, q. 1, a, 5), *sicut ad ultimum finem ordinantur omnes alii fines scientiarum practicarum*. — Dicitur 4°) *maxime*, i. e. antonomastice dicitur **sapientia** : cum non a quacumque causa, sed ab altissima omnium, quæ Deus est, et sub ratione altissima, scilicet divina revelatione, argumentationes ducat.

ART. IV. De triplici objecto S. Theologiæ.

5. Sicut in omni scientia, ita pariter in scientia theologica *triplex* distinguitur objectum : **materiale** scilicet, **formale quod**, et **formale quo** seu **sub quo**.

Explan. Objectum **materiale** alicujus scientiæ est id omne circa quod versatur scientia ; **formale quod** est id quod principaliter et ratione sui attingitur et ratione cujus cetera attinguntur ; objectum **formale quo** seu **sub quo** est id mediante quo objectum *formale quod* attingitur. Sic in potentia visiva : Objectum *materiale* sunt omnes res visæ ; puta : lignum, lapis, aurum etc. ; *formale quod*, color : quia ratione coloris et non ratione gravitatis, ponderis etc., visus res attingit ; *formale quo*, lux : quia, mediante luce, color a visu attingitur. Sic quoque in Medicina objectum *materiale* est corpus humanum ; sanabilitas vero est ejus objectum *formale quod* : agit enim de corpore humano, non sub omni ratione, sed dumtaxat ut est per artem sanabile ; denique objectum *formale quo* sunt principia quibus mediantibus corporis sanitas comparatur. — A pari in scientia theologica objectum *materiale* est id omne quod cadit sub divina revelatione virtuali et mediata, quatenus habet connexionem cum his quæ immediate revelata sunt, seu quatenus ex immediate revelatis per legitimam ratiocinationem deducitur. Quod enim et immediate ex revelatis deducitur, in his virtualiter, seu ut in causa, continetur. Objectum *formale quod* est Deus sub ratione deitatis : quæ enim tractantur in Theologia vel sunt ipse Deus vel dicunt ordinem ad Deum, ut ad principium et finem, juxta dicta (n. 2). Unde Deus, ut Deus, est id quod principaliter et ratione sui attingitur a Theo-

logia, et ratione cujus cetera in ea tractantur; et ita in ea scientia disputatur de angelis, legibus, peccatis, sacramentis, actibus humanis, etc., quia ordinem habent ad Deum creatorem, legislatorem, judicem, sanctificatorem, finem ultimum, etc. Denique objectum *formale quo* seu *sub quo* est divina revelatio *per discursum* applicata, seu, ut explicatius loquitur BILLUART 1, « divina revelatio *virtualis* et *mediata*, seu vis luminis naturalis deducentis conclusiones ex principiis *immediate* revelatis » : quia sub illa ratione et ea mediante attingit quæcumque tractat de Deo, sicut mediante luce visus attingit quodvis corpus coloratum. Si enim objectum *formale quo* seu *sub quo* esset divina revelatio *immediata*, Theologia non distingueretur a fide, si vero esset solum lumen *naturale*, non distingueretur a Metaphysica.

Resol. 1. Quoniam **divina revelatio** continetur in *Verbo Dei*, scripto vel tradito, sub infallibili *magisterio* Ecclesiæ custodito, et ideo ex CONC. VAT. 2: *fide divina et catholica ea omnia credenda sunt quæ in Verbo Dei scripto vel tradito continentur et ab Ecclesia sive solemnii judicio sive ordinario et universali magisterio tanquam divinitus revelata credenda proponuntur*; hinc Sacra Theologia fusius definiri potest: *Scientia de Deo rebusque divinis, hausta ex divina revelatione, in Verbo Dei sive scripto sive tradito contenta, et per Ecclesiam sive solemnii judicio sive ordinario et universali magisterio nobis infallibiliter proposita.*

Resol. 2. Sicut itaque Verbo Dei sive scripto sive tradito et Magisterio Ecclesiæ sive extraordinario sive ordinario fides subjectiva nititur et fides objectiva constituitur, ita pariter scientia fidei seu Theologia habet **propriam sedem** argumentorum et **proprium locum** ex quo ducit demonstrationes, ipsum nempe Dei Verbum revelatum et infallibile Ecclesiæ Magisterium. Principia autem alia, ut sunt rationes ac veritates naturali tantum lumine cognitæ et auctoritas mere humana, *subserviunt* Theologiæ, quatenus pertinent ad suadendas, illustrandas, analogicis notionibus distinctius concipiendas veritates revelatas, et vicissim ad deducendas et confirmandas veritates alias quæ cum revelatis connectuntur.

Resol. 3. Igitur ex **decem** communiter assignatis **Locis theologicis**, e quibus veluti totidem *fontibus* seu *promptuariis* Theologi desumunt sua argumenta, « **Locos Theologiæ**

1. *Diss prooem.* a. 5.

2. Const. *de fide cath.* cap. III.

proprios cum MELCHIORE CANO censemus esse dumtaxat *septem proprios*, nempe : auctoritatem Sacrae Scripturae, Traditionis, Ecclesiae Catholicae, Conciliorum praesertim oecumenicorum, Romanorum Pontificum, omnium Sanctorum Patrum omniumque Scholasticorum in una aliqua re ad fidem (aut mores) spectante unanimiter consentientium. Loci vero theologici, quasi **extranei** et solum *probabiliter* concludentes sunt : auctoritas unius vel plurium Patrum aut Scholasticorum, non tamen omnium nec perpetuam ex Verbo Dei sed ex humano sensu doctrinam tradentium ; auctoritas Philosophorum, historiae humanae et tandem ratio naturalis. » PUIG-XARRIÉ, O. P. 1.

Resol. 4. Imo, brevius loquendo, dici potest **Locos Theologiae proprios** esse simpliciter *Verbum Dei* tum scriptum tum traditum necnon *Magisterium* Ecclesiae tum *extraordinarium*, quod solemnibus exercetur actibus : vel a Romano Pontifice una cum orbis catholici episcopis in Concilio collectis, vel ab uno Romano Pontifice, *cum ex cathedra loquitur*, id est, *cum omnium christianorum Pastoris et Doctoris munere fungens*, pro suprema sua Apostolica auctoritate doctrinam de fide vel moribus ab universa Ecclesia tenendam definit² ; tum *ordinarium* quod communi universalique praedicatione et doctrina quavis aetate exercetur, quae quotidiana praedicatione atque doctrina ex veterum Patrum et sequiorum Ecclesiae Doctorum Scholaeque Theologorum doctrinis, sententiis, iudiciis praecipue colligitur.

ART. V. Divisio S. Theologiae.

6. Ratione *materiae*, quam complectitur, aliter fuit divisa Theologia a veteribus Scholasticis, aliter a recentioribus. Veteres vix recedebant ab ordine quem secutus est S. THOMAS in sua *Summa Theologica*. Recentiores autem scientiam theologicam **generatim** classificant in duas partes : **dogmaticam** et **moralem**. Utramque vero partem subdividunt in *generalem* et *specialem*.

Explan. Dixi : **generatim** ; nam ratione *materiae speciales* distinguitur quoque Theologia : *Exegetica* seu *Hermeneutica* disserens particulariter de interpretatione Scripturarum ; *Patristica*, de doctrina SS. Patrum ; *Synodica* et *Symbolica*, de doc-

1. *Inst theol.* I, 115.

2. *VAT. Const. I de Eccl. Christi*, cap. IV.

trina Conciliorum et Symbolorum; *Liturgica* de Ritibus Sacris; *Archæologica* de monumentis materialibus traditionis; *Ascetica* de perfectione christiana; *Mystica* de viis extraordinariis et de insolitis animarum cum Deo commerciis; *Pastoralis*, quæ ministrorum sacrorum curæ animarum addictorum officia præscribit optimumque ea exsequendi modum edocet. Et hæc quidem a recentioribus in varias species subdistinguitur: in *didacticam*, *concionatoriam*, *homileticam*, *catecheticam* et *exemplariam*. — Sed has diversas Theologiæ partitiones seu potius nuncupationes, utpote ad institutum nostrum parum facientes, sufficiat indicasse, ut divisionem Theologiæ in *dogmaticam* et *moralem* prolixius explicemus.

Itaque Theologia **dogmatica** ea dicitur, quæ respicit res credendas vocaturque etiam *speculativa* seu *theoretica*. Et quidem dogmatica **generalis** ipsa fidei fundamenta et fontes, e quibus veritates credendæ hauriendæ sunt, constituit et vindicat; unde quoque theologia *apologetica* seu dogmatica *fundamentalis* nuncupari consuevit. Complectitur *Demonstrationem Christianam* adversus incredulos seu achristianos, stabiliendo factum divinæ revelationis; et *Demonstrationem catholicam* adversus hæreticos et acatholicos, ostendendo veram divinamque religionem repetendam esse a Sacra Scriptura et Traditione sub magisterio infallibili Ecclesiæ Romanæ Catholicæ. Dogmatica autem **specialis** singula fidei dogmata in specie perpendit et illustrat, hincque tractatus: *De Deo uno*, *De Deo creatore*, *De SS. Trinitate*, *De Incarnatione*, etc., totaque in eo versatur ut scientificam tradat universæ doctrinæ catholicæ notitiam.

Theologia **moralis** respicit veritatum credendarum applicationes ad actiones, seu aliis verbis: occupatur in efformandis hominum moribus juxta normam revelatæ voluntatis Dei, ut ad supernaturalem vitam et beatitudinem dirigantur. Unde etiam vocatur Theologia *practica*. Et quidem Theologia moralis **generalis** in evolutione principiorum communium versatur occupatque Tractatus: *De Actibus humanis*, *De Conscientia*, *De Legibus*, *De Peccatis*, et *De Virtutibus* qui ideo dicuntur Tractatus *fundamentales*. Theologia moralis **specialis** immediate ipsa officia et præcepta in particulari attingit et explicat occupatque reliquos Tractatus omnes.

Resol. Circa Theologiæ partitionem, a recentioribus invec- tam, in *dogmaticam* et *moralem*, non immerito scribit cl. Pater VAN DEN VELDEN Ord. Seraphici ¹: « Arctissima, ut patet,

est utriusque Theologiæ **connexio** ; siquidem ea, quæ *moralis* dicitur, radicem suam habet in *dogmatica*. Propterea nec desunt inter doctos, quibus hodierna **separatio** haud parum displicet, cum sit hoc ipso *moralis* a naturali radice suo avulsa. Neque negari potest, quod Theologi tum dogmatici tum morales falcem in messem alterius mittere sæpissime cogantur, et nescio quam sentiant penuriam præsertim moralistæ, dum quæstio aliqua a suis est principiis examinanda. Vere odiosum omne est divortium, si non et perniciosum. At quælibet tempora suos habent mores ac suas quoque ineptias quibus et inviti servire debent. »

ART. VI. Definitio Theologiæ moralis.

7. Theologia moralis recte definiri potest : *Scientia quæ versatur circa actus humanos eosque, innixa principiis fidei, dirigit ad morum honestatem, in ordine ad vitam æternam.*

Explan. Dicitur 1°) **scientia** : est enim pars S. Theologiæ quæ (n. 4) est cognitio certa et firma ex certis ac immutabilibus principiis per discursum deducta. Dicitur 2°) **quæ versatur circa actus humanos** : quibus verbis exprimitur hujus scientiæ *objectum materiale*, scilicet omnes actus qui ab hominis voluntate deliberate procedunt. Dicitur 3°) **innixa principiis fidei** : quæ verba indicant *objectum formale* quo seu sub quo, i. e. quo mediante *objectum formale* quod attingitur ; estque (n. 5) divina revelatio virtualis et mediata, seu per discursum applicata : quia sub illa ratione et ea mediante *objectum formale* quod attingitur. Dicitur 4°) **dirigit ad morum honestatem** : quibus verbis designatur *objectum formale* quod, seu specialis respectus sub quo actiones humanæ in morali considerantur, i. e. actuum humanorum conformitas ad regulas morum juxta normam (n. 6) revelatæ voluntatis Dei, seu ad dictamen rectæ rationis divina revelatione instructæ. Dicitur 5°) **in ordine ad vitam æternam** : quibus verbis significatur hujus scientiæ *finis ultimus*, scilicet beatitudo supernaturalis Patriæ ad quam homo est elevatus : siquidem, ut utar verbis Conc. VAT. (C. de fide cath. II) : *Deus ex infinita bonitate sua ordinavit hominem ad finem supernaturalem, ad participanda scilicet bona divina, quæ humanæ mentis intelligentiam omnino superant : siquidem « oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit quæ præparavit Deus iis, qui diligunt illum. »*

**ART. VII. Convenientia et discrepantia inter Theologiam
moralem et ethicam.**

8. Itaque Pars Theologiæ supernaturalis quæ *Theologia moralis* dici solet, et *Philosophia moralis* seu *Ethica* in quibusdam inter se **conveniunt**, in aliis vero a se invicem **discrepant**.

Explan. Inter se **conveniunt**: 1°) Ratione objecti *materialis* saltem *genericè* sumpti; nam utraque scientia versatur circa actus humanos. Dixi: *genericè sumpti*; quia plures species actuum humanorum, ut actus quo quis administrat vel suscipit sacramentum, auditio missæ, sacrilegia, etc., etc., non ad Ethicam sed tantum ad Theologiam moralem spectant, utpote ex divina revelatione profluentes. Objectum materiale itaque latius se extendit in Theologia quam in Ethica: plura enim considerat Theologus moralis quæ rationem mere naturalem excedunt. 2°) Partim ratione objecti *formalis* quod: quatenus utraque *principaliter* respicit morum honestatem seu occupatur in ordinandis seu dirigendis actibus humanis secundum dictamen rectæ rationis. Dixi: *principaliter*; quia Theologia morum etiam respicit actus dirigendos juxta positiva divinæ revelationis præcepta, adeoque respicit morum honestatem non solum secundum conformitatem ad rationem rectam in ordine naturali, sed etiam in ordine supernaturali.

Ast a se invicem omnino **discrepant**: 1°) ratione objecti *formalis* quo seu sub quo. Ethica enim morum honestatem considerat mediante lumine rationis naturalis: Theologia vero moralis, mediante ratione fide supernaturali illuminata. Dum itaque Philosophi disciplinam moralem totam ex rationis dictaminibus vel hominum consensu derivant, Theologi eam tradunt ex divinis documentis occupanturque in moribus informandis juxta normam revelatæ Dei voluntatis. Quid enim agere debeamus, quomodo actiones nostras componere debeamus ut conformes sint ad dictamen rectæ rationis, id docuit nos Deus non tantum lumine menti intimius affulgente, sed tum præceptis primis hominibus datis, tum lege in monte Sinai lata, tum pluribus aliis quæ Christus Dominus tradidit. Quocirca notanda sunt quæ docet ¹ S. Thomas inquit: *Quia homo ordinatur ad finem beatitudinis æternæ, quæ excedit proportionem naturalis facultatis humanæ, ideo necessarium fuit, ut supra legem natu-*

ralem et humanam dirigeretur etiam ad suum finem lege divinitus data. Imo propter incertitudinem humani iudicii, præcipue de rebus contingentibus et particularibus, contingit de actibus humanis diversorum diversa esse iudicia, ex quibus etiam diversæ et contrariæ leges procedunt. Ut ergo homo absque omni dubitatione scire possit quid ei sit agendum et quid vitandum, necessarium fuit ut in actibus propriis dirigeretur per legem divinitus datam, de qua constat, quod non potest errare. Quam moralem revelationis necessitatem ad ea etiam, quæ de Deo ratione humana investigare possunt, convenientius et certius cognoscenda, jam antea ¹ adstruxerat idem S. DOCTOR, eamque pariter profitetur ² CONC. VAT. hisce verbis : Huic divinæ revelationi tribuendum quidem est, ut ea quæ in rebus divinis humanæ rationi per se impervia non sunt, in præsentī quoque generis humani conditione ab omnibus EXPEDITE, FIRMA CERTITUDINE et NULLO ADMIXTO ERRORE cognosci possint.

Praeterea a se invicem **discrepant** : 2°) ratione *fnis* ultimi, qui in Ethica est beatitudo naturalis, in Theologia vero morali beatitudo supernaturalis postea in Patria adipiscenda, mediantibus meritis supernaturalibus in Via positus, i. e. per actus *liberos honestos* et insuper *ex gratia* positos, secus ad vitam supernaturalem proportionem non haberent. Ut enim docet ³ S. THOMAS : *Vita æterna est quoddam bonum excedens proportionem naturæ creatæ, quia etiam excedit cognitionem et desiderium ejus secundum illud* (I COR. II, 9) : *Nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit. Et inde est quod nulla natura creata est sufficiens principium actus meritorii vitæ æternæ, nisi superaddatur aliquod supernaturale donum, quod GRATIA dicitur.*

Resol. Cum itaque a recta morum compositione secundum normam divinitus datam æterna hominis felicitas dependeat, patet : sacram morum disciplinam, quæ docet quomodo summum malum averti et summum bonum acquiri possit, reliquas scientias omnes **necessitate** longissime superare. Quæ necessitas maxime urget pro iis quibus cura animarum, præsertim in tribunali pœnitentiæ, demandata est, dicente ⁴ S. GREG. MAGNO : *Ars est artium regimen animarum, ac nullibi tanta*

1. I. q. I. a. I.

2. C. dogm. de fide cath. cap. II.

3. 1. 2. q. 114, a. 2

4. Regul. past, 1, 1. MIGNE, Patr. Lat., LXXVII, 14.

opus prudentia, tanta circumspectione, tanto judicio ac spiritus discretionem, tanta bonorum auctorum peritia sententiarumque delectu, tot occurrentibus perplexis ambiguisque quæstionibus, ut addit ¹ Ill^{mus} Arch. Mechlin. HUMBERT. GUIL. PRÆCIPIANO.

ART. VIII. Qua methodo theologia moralis est tractanda.

9. Theologia moralis *triplici* methodo pertractari potest: *positiva, scholastica et casuistica.*

Explan. Methodus dicitur **positiva**, cum morum præcepta et dogmata ex fontibus Theologiæ propriis probantur et confirmantur rectoque ordine exponuntur. Dicitur **scholastica**, quando morum dogmata ex Theologia positiva ceu jam probata desumuntur, ut principiis philosophiæ illustrentur eorumque nexus et relationes ac consectaria declarentur. Unde discursu rationis potius quam auctoritate procedit. Denique dicitur **casuistica**, quando generalia morum principia ad casus particulares in vita occurrere solitos applicantur et quæstiones practicæ juxta principia generalia rite discutiuntur et resolvuntur.

Resol. Cum cuilibet methodo propria sua insit præcellentia, recte concluditur Theologiæ moralis tractationem eo excellentiorem evasuram, quo universalior in ea reperitur triplicis hujus methodi permixtio. Hac enim permixtione fiet: 1º) ut **errores removeantur**, dum morum principia rite exponuntur; 2º) ut **mens inducatur ad intellectum veritatis**, dum veritas ratione illustratur: *alioquin*, ut dicit ² S. THOMAS, *si nudis auctoritatibus magister quæstionem determinet, certificabitur quidem auditor, quod ita est, sed nihil scientiæ vel intellectus acquireret sed vacuus abscedit*; 3º) ut **casus conscientiæ** recte solvantur, dum generalia principia ad particulares casus, variis determinatos circumstantiis, applicantur. Sicut enim errant dictitantes: praxim a speculatione seu theoria omnino esse alienam suasque habere regulas in spontaneis sensus communis suggestionibus sicque principia abstracta scientiæ moralis floccifaciunt; ita pariter errant qui solis principiis fident et ideo relaxationi imputant quod in principiis applicandis circumstantiarum individualium ratio habeatur;

1. *Epist pastoral.* VIII, ap. ill. DE RAM, *Synodicum Belgicum*, II, 404.

2. Quodl. IV, 18.

quapropter **praxis a speculatione** nunquam omnino separatur, sed unum per aliud oportet moderari, sicque medium, in quo stat virtus, omnino servare.

10. Quo magis Theologia morum ceteras scientias practicas tum dignitate tum necessitate antecellit, eo major quoque animi dispositio seu præparatio requiritur ad eandem adipiscendam. Prætermisissis autem dispositionibus *naturalibus*, quæ nimirum intellectus cultura continentur, inter dispositiones *spirituales* plurimum conducunt *fides* viva atque *pietas*, ad quam referuntur *puritas*, *humilitas* et *oratio*.

Explan. Imprimis postulatur **fides**, dicente ¹ S. AUG. : *Tanto quisque facilius aliquid proficiendo cognoscit, quanto religiosius, antequam cognosceret, Deo credidit.* Aliunde fides est basis et fundamentum, cui vita Christiana inniti debet, et norma ad quam mores hominum sunt componendi, ut per divinorum mandatorum observantiam in Via, æternam beatitudinem mereantur in Patria. Hinc illud S. PAULI (Hebr. xi, 6) : *Sine fide impossibile est placere Deo.* Ast intelligitur fides viva seu operans, quæ, ait (GAL. v, 6), *per charitatem operatur*; ita nimirum ut *dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes* (GAL. vi, 10). Secus, ut docet S. JACOB. (ii, 14), *si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat, numquid fides poterit salvare eum?*

Fidei dein accedere debet **pietas**, dicente APOSTOLO (I Tim. iv, 8) : *Pietas autem ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ quæ nunc est et futuræ.* Ad pietatem autem referuntur :

1° **Puritas** tam cordis quam intentionis juxta Christi verba : *Beati mundo corde quoniam ipsi Deum videbunt* (MATTH. v, 8) et hæc alia : *Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit... et sicut lucerna fulgoris illuminabit te* (LUC. xi, 36). Quapropter cor purum servandum est ab omni vitio, dicente ² LEON. XIII : *Est autem virtus ad periclitandas ingenii vires adipiscendamque doctrinam præparatio optima; quam qui negligunt, solidam fructuosamque sapientiam falso se consecuturos putant, propterea quod IN MALEVOLAM ANIMAM NON INTROIBIT SAPIENTIA, NEC HABITABIT IN CORPORE SUBDITO PECCATIS.* Hinc quoque,

1. *De agone Christ.* c. 13.

2. *Brev.* 4 Aug. 1880,, quo S. Thomas declaratur *Patronus Scholarum Catholicarum*, ap N. R. T. (XII, 404 sept.)

ut monet S. BERNARDUS ¹, studium dirigendum est : *Non ad inanem gloriam, aut curiositatem aut aliquid simile, sed tantum ad ædificationem tuam et proximi.* Quod dein pulcherrime sic evoluit : *Sunt namque qui scire volunt eo fine tantum UT SCIANT, et curiositas est ; quidam UT SCIANTUR, et vanitas est ; quidam UT SCIENTIAM VENDANT, et turpis quæstus est ; quidam autem UT ÆDIFICENT, et charitas est ; quidam UT ÆDIFICENTUR, et prudentia est.*

2° **Humilitas** dicente S. JACOB. (IV, 6) : *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Unde quoque clamat SAPIENTIA (PROV. IX, 4) : *Si quis est parvulus veniat ad me ;* et Christus Dominus ait (Matth. XI, 25) : *Confiteor Tibi, Pater, Domine cæli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus et revelasti ea parvulis.* Quapropter nos monet Apostolus (ROM. XII, 3) : *Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem ;* superbia enim temeritatis, pertinaciæ, novitatum et omnium errorum mater est.

3° **Oratio**, docente S. JAC. (I, 5, 17) : *Si quis vestrum indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter... et dabitur ei... Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum.* Cum itaque Deus scientiarum Dominus est (I REG., II, 3), S. Theologiæ sectatori assidua oratio necessaria est, præsertim ubicumque specialis occurrit difficultas. Tunc dicat cum DAVIDE (PS. 118, 34) : *Da mihi intellectum et scrutabor legem tuam ;* aut cum SALOMONE (SAP. IX, 4) : *Da mihi, Domine, sedium tuarum assistricem sapientiam ;* aut cum S. THOMA ² : *Da mihi intelligendi acumen, retinendi capacitatem, addiscendi modum et facilitatem.* Et quoniam in morum studiis materiæ occurrunt aliquando phantasiam nimium perturbantes, in iisdem idcirco prudenter incedendum est, absque tamen animi anxietate ; non solitarie quidem, sed in comitatu ac veluti ad manum illius quæ Mater purissima, Mater castissima, Mater inviolata ab Ecclesia salutatur. Quapropter :

1. *In Cant.* Serm. 36.

2. *In oratione* quam frequenter dicebat antequam scriberet aut prædicaret. D. THOMAS sequentem orationem quotidie genibus flexis devote recitare solebat : *Concede mihi quaeso, misericors Deus, quæ tibi sunt placita ardentè concupiscere, prudenter investigare, veraciter cognoscere et perfecte implere, ad laudem et gloriam nominis tui. Amen.* LEO XIII (29 junii 1878) concedit indulgentiam 500 dierum iis qui saltem corde contrito eam orationem recitaverint ante studium vel lectionem.

HÆC NE VADE VIA,
QUIN DIXERIS : AVE MARIA !

Igitur, ut concludam cum LEON. XIII ¹, hac quoque in re exempla sequamur Doctoris angelici, qui nunquam se lectioni aut descriptioni dedit, nisi propitiato precibus Deo ; quique candide confessus est, quidquid sciret, non tam se studio aut labore suo sibi peperisse, quam divinitus accepisse ; ideoque humili et concordī obsecratione Deum simul omnes exoremus, ut in Ecclesiæ filios spiritum scientiæ et intellectus emittat et aperiat eis sensum ad intelligendam sapientiam.

EPILOGUS.

Ut operis titulus indicat, in colligendo ordineque disponendo hæc **Theologiæ moralis elementa** imprimis doctrinam referre studui D. THOMÆ AQUINATIS, qui Theologiæ tum dogmaticæ tum moralis longissime princeps atque magister voce unanimi proclamatur ; qui, ut utar verbis LEONIS XIII ², *doctrina et virtute, solis instar, semper eluxit* ; de quo JOAN. XXII dixisse ³ legitur : *Thomas plus illuminavit Ecclesiam, quam omnes alii Doctores ; in cujus libris plus proficit homo uno anno, quam in aliorum Doctorum, toto tempore vitæ suæ.* — Atque in hoc sectari conatus sum exemplum S. ALPH. MARIE de LIGUORIO, qui, teste LEON. XIII ⁴, *sæpe in scriptis suis Angeli Scholarum doctrinam se sequutum fuisse gloriatur.*

Sed, præter THOMAM AQUINATEM, aliorum quoque probatorum Doctorum auctoritate rationibusque usus sum, imprimis S. ALPHONSI, quem hodie inter Ecclesiæ Doctores lætanter reveremur, eo magis quod, ut constat ex ipsius S. Sedis Oraculo, in operibus hujus S. Doctoris *nihil censura dignum repertum fuerit* ⁵, quodque S. Theologiæ professor opiniones quas in sua Theologia morali profitetur B. Alphonsus a Liguorio, *sequi tuto possit ac profiteri, quin tamen inde reprehendendi censeantur qui opiniones ab aliis probatis Auctoribus traditas sequantur* ⁶.

In citandis quoque sententiis duorum præ ceteris Doctorum

1. *Encycl. Aeterni Patris* (4 aug. 1879).

2. In Brevi jam cit. (4 aug. 1880).

3. Ap. PUIG-XARRIÉ *Inst. Theol.* in Præf.

4. In litteris (28 aug. 1879).

5. Decreto S. C. R. (18 maii 1803) confirmato a Pio VII.

6. *S. Pœnit.* (5 jul. 1831) probante GREG. XVI.

peculiariter delectatus sum, nimirum : genuini REINERI SASSE-
RATH ¹ ex Ord. Seraphico, qui plura mira brevitae complectitur,
et CAROLI RENATI BILLUART ² ex Ord. Præd., qui in doctrinam
S. THOMÆ exponendo claritate præfulget.

Abbreviationes præcipuæ.

- C. — Constitutio.
- CC. GG. — Concilia generalia.
- II. A. — Homo Apostolicus (Opus S. Alphonsi).
- N. R. T. — Nouvelle revue théologique.
- RR. PP. — Romani Pontifices.
- R. T. F. — Revue théologique française.
- S. C. C. — Sacra Congregatio Concilii.
- S. C. Ep. et Reg. — S. Congregatio Episcoporum et Regula-
rium.
- S. Prop. — S. Congregatio de Propaganda Fide.
- S. R. C. — Sacra Rituum Congregatio.
- S. Off. — Sacra Congregatio Sancti Officii.
- S. U. I. — Sacra Universalis Inquisitio.
- S. C. I. — S. Congregatio Indulgentiarum et Reliquiarum.
- SS. LL. — Sacræ Litteræ.

Quod attinet ad auctores citatos, vide opusculum quod redac-
tor hujus quintæ editionis vulgavit hoc titulo : *Catalogus aucto-
rum qui scripserunt de theologia morali et practica*, compendio-
sam exhibens notitiam biographicam scriptorum, elenchum
operum et judicium criticum de auctoritatis pondere quo sin-
guli auctores in re morali fruuntur. Parisiis, Berche et Tralin,
1900.

1. *Cursus Theol. Moral.* Colon. 1753.

2. « BILLUART a eu spécialement l'honneur, dit-on, de rester cons-
tamment sur la table de travail autour de laquelle se réunissaient
les membres de la commission de la foi, pendant le Concile du Va-
tican. J'imagine qu'on n'a pas voulu le mettre à la place de Saint
Thomas d'Aquin, mais qu'on l'aura considéré comme un interprète
sincère : nous ne pouvons pas donner à ce fait une signification
moindre que celle-là. » Ita P. BERTHIER, O. Præd. *L'étude de la
Somme théologique de S. Thomas d'Aquin*, p. 62.

DE ACTIBUS HUMANIS

Præambulum. Actus humanus sub **triplici** respectu hic considerari potest: — 1º) Quoad suum esse **physicum** seu **materiale**, i. e. quoad suam entitatem physicam seu realitatem. — 2º) Quoad suum esse **morale** seu **formale**, i. e. quoad suam conformitatem vel difformitatem cum regulis morum. 3º) Quoad suum esse **supernaturale** seu **meritorium**, quatenus scilicet ex gratia factus et positus certis conditionibus possit mereri præmium supernaturale sive de *condigno* sive de *congruo*.

Hinc hujus tractatus **triplex** erit pars.

PARS PRIMA

DE ACTIBUS HUMANIS CONSIDERATIS QUOAD SUUM ESSE PHYSICUM SEU MATERIALE

CAP. 1. DE QUIDDITATE ET DISTINCTIONE ACTUUM HUMANORUM

ART. I. De quidditate actuum humanorum.

Q. 1. Quid *proprie* est *actus humanus* ?

R. Ex S. THOMA (1. 2, q. 1, a. 1) trifariam definiri potest:

1º) Actio procedens ab homine, *in quantum est homo*; —
2º) Actio, *cujus homo est dominus*; — 3º) Actio procedens ab homine, *ex voluntate deliberata*.

Explan. Actionum, ait S. THOM. (l. c.), *quæ ab homine aguntur, illæ solæ PROPRIE dicuntur humanæ, quæ sunt propriæ hominis, in quantum est homo*; i. e. in quantum differt ab irrationalibus creaturis non solum quoad substantiam, per facultates, intellectum scilicet et voluntatem, quæ *substantia-*

liter seu in essendo hominem seu animal rationale constituunt ; sed etiam quoad modum operandi. — Differt autem homo quoad modum operandi ab aliis irrationalibus creaturis in hoc, quod est suorum actuum dominus. Unde illæ solæ actiones vocantur PROPRIE humanæ, quarum homo est dominus. — Et quoniam eorum actuum homo habet dominium, quos non tantum voluntarie, sed et libere exercet, illæ ergo actiones PROPRIE humanæ dicuntur, quæ ex voluntate deliberata procedunt. — Præscinditur autem in definitione, an actio procedat *positive*, an *privative*, ut comprehendatur *omissio* actus, quæ suo modo actus humanus dici potest.

Resol. 1. Actiones homini, ut rationalis est, propriæ, v. g. intelligere, ridere, loqui, flere, admirari, etc., non sunt actiones humanæ, si non procedant ex voluntate deliberata. — **Resol. 2.** E contra, comedere, bibere, ambulare, dum hæc fiunt ex voluntate deliberata, quamvis sint actiones homini et brutis communes quoad substantiam, sunt tamen propriæ actus humani : quia quoad modum sunt proprii hominis, ut homo est. — **Resol. 3.** Actus voluntatis *necessarii*, qualis est amor boni seu felicitatis in communi, solum sunt humani quoad substantiam, non vero quoad modum. — Idem dicit SYLVIVS, cum SUAR. et aliis communissime, de visione beatifica, amore inde consequente et delectatione de illa : *quia procedunt quidem ab homine per potentias ejus nobiliores, nempe per intellectum et voluntatem ; sed non procedunt juxta eum modum operandi hominis, qui soli naturæ rationali convenit ; ille enim modus est operari libere.* — Quæ tamen dicendi ratio non omnibus placet : *Nimis enim absonum videtur*, ait WIGGERS, *perfectissimas hominis operationes et ad quas potissimum conditus est, spoliare nomine et dignitate humanæ actionis.* Hinc aliqui cum SALM. (tr. 8, disp. 2, d. 1, § 3) existimant, amorem beatificum dicendum esse actum humanum, non solum quoad substantiam, sed etiam quoad modum, respectu hominis *comprehensoris*, quia fit juxta modum operandi quem habet homo *in patria*, qui modus non est *libertus*, sed *necessitas* : non quidem ex natura, sicut in brutis et in homine respectu boni in communi ; sed ex intima et actuali cognitione et penetratione Dei summi boni. Dum autem S. THOM. definit actum humanum per *voluntatem deliberatam*, aperte loquitur, aiunt, de solo statu hominis *viatoris*, juxta modum operandi in hac vita. — Sed hæc sententia **non probatur** : quia de ratione actus humani est, quod a voluntate deliberata procedat ; est enim hæc ejus definitio. — Unde amor beatificus, licet inter perfectissimas operationes hominis

computetur; quia tamen a deliberata voluntate non procedit, sed necessario ab ipsa oriatur, Deo clare viso, non *actus humanus* appellari potest.

Q. 2. Quomodo cognoscitur actum, ex *deliberata* hominis *voluntate* procedere?

R. Quando est *voluntarius* et *liber*. Si enim non sit voluntarius nec liber, non actus *humanus*, sed actus *hominis* dicitur, quales sunt: motus *primo-primi*, i. e. qui intellectum anteverunt et voluntatem præripiunt, veluti si quis, viso inimico, illico flagret; item actus alicujus hominis penitus distracti, delirantis, dormientis, perfecte ebrii, vel alias usu rationis destituti.

Explan. Ut patebit ex definitionibus *voluntarii* et *liberi*, tunc actus proprie habetur **voluntarius** et **liber**, quando voluntas, prævia rationis advertentia seu intellectuali cognitione objecti actus, se determinat ad agendum vel non agendum, aut ad agendum hoc vel ejus oppositum.

Resol. 1. Magna est differentia inter actum **hominis** et actum **humanum**: cum ad hunc requiratur, ut sit voluntarius et liber, non vero ad illum, cui sufficit quod ab homine fiat. Hinc ait BILLUART post SYLVIVM: *Omnes itaque actus humani sunt actus hominis, sed non e contra.* **Resol. 2.** Solos actus humanos seu liberos spectat theologia moralis, cum per actus liberos dumtaxat homo ad finem suum supernaturalem accedit vel ab eodem recedit. Repugnaret omnino, eum præmio aut pœna affici propter actum quem ponere non possit.

Q. 3. Quænam igitur sunt *principia* seu *elementa* actuum humanorum?

R. Quoniam ad actum humanum requiritur, ut sit voluntarius et liber, voluntas autem cognitionem mentis præviam necessario supponit, juxta axioma: « *nil volitum, nisi præcognitum* »; hinc patet, tria esse *principia constitutiva* seu *elementa* actuum humanorum, scilicet: — *intellectum* qui cognoscit; — *voluntatem*, quæ appetit; — *et libertatem*, quæ eligit.

Explan. Et quidem 1°) **Intellectus** concurrit ad actus humanos, *movendo* voluntatem quoad actus *specificationem*; i. e. determinando voluntatem ad actum certæ speciei, puta amorem vel odium. Idque facit non quidem *physice* seu *secundum modum causæ efficientis*; nihil enim efficienter movet

voluntatem, nisi ipsa seipsam et Deus; sed *moraliter* seu *secundum modum causæ finalis*, i. e. ex s. THOM. (1. 2, q. 9, a. 1): *sicut præsentans ei objectum suum*, seu ut alibi loquitur: *proponendo ei suum objectum, quod est finis*, et quo determinatur ad illud prosequendum vel fugiendum, prout tamquam bonum et appetibile, vel tamquam malum et repudiabile ab intellectu proponitur. Quam tamen intellectus apprehensionem non semper sequitur motus voluntatis conformis, sive acceptantis, sive repudiantis, juxta illud Poetæ: *Video meliora proboque; deteriora sequor*.

2º) **voluntas** vero concurrit, *movendo* intellectum et alias potentias sibi subditas *quoad exercitium*, i. e. applicando illas ad agendum vel non agendum, seu ad earum operationem, ut docet S. THOM. (1. 2, q. 16, a. 1): *Voluntas movet potentias animæ ad suos actus, et hoc est applicare eas ad operationem*. Quare, deficiente voluntate, simplices intellectus apprehensiones seu primæ nostræ cogitationes nondum sunt actus humani *in facto esse*, sed tantum *in fieri*.

3º) **libertas** tandem concurrit ad actus humanos, ut fundamentum seu conditio sine qua non *moralitatis*: quia actus *necessarii* non subjiciuntur regulis morum, nec ab iis sunt dirigibiles, sed soli actus *liberi*. — Hinc ait S. THOM. (in 3. d. 24. q. 3, a. 2): *Ibi incipit genus moris, ubi primo dominium voluntatis invenitur*. Hinc quoque libertas impugnata fuit ab illis omnibus, qui ordinem moralem evertere sunt conati. — Interim, etsi diversa sit ratio *libertatis* et *moralitatis*; quia tamen omnis actio moralis est humana, et vicissim omnis actio humana est moralis, ex eo quod non detur actio indifferens *subjective* seu *in individuo*, ut postea probabitur; hinc fit, quod actio humana et moralis promiscue pro eadem sumatur. Et ideo quoque ait S. THOM. (1. 2, q. 1, a. 3): *Idem sunt actus morales et actus humani*. Non est tamen, ut dixi, eadem utriusque ratio: dicitur enim *humana*, quatenus a libera voluntate procedit; dicitur *moralis*, quatenus est conformis vel difformis rectæ rationi. — Cfr. SYLVIVS, WIGGERS, BILLUART.

Resol. 1. Quamvis voluntas, veluti regina, **dominium** habeat in alias potentias easque, juxta modo dicta, vel ad agendum movere, vel ab actu removeere valeat; istud tamen dominium *multum est imminutum* per peccatum originale, quo totus Adam, docente TRID. (S. 5, can. 1.), *secundum corpus et animam in deterius commutatus fuit*. — Amissa enim originali justitia, secundum quam, ut ait S. THOM. (1, q. 95, a. 1): *ratio subdebatur Deo, rationi vero inferiores vires et animæ corpus,*

subordinatio illa multum est debilitata; ex quo factum est, ut loquitur ARIST. apud S. THOM. (1, 2, q. 17, a. 6) : *principatu DESPOTICO, qui est domini ad servum*, cui proinde non resistitur; sed aliquibus præsint dominio solummodo *imperfecto*, seu *principatu POLITICO aut regali, qui est ad liberos*, cui quandoque non obtemperatur.

Resol. 2. Hinc voluntas movet dominio solum **politico** : — 1°) *Intellectum, memoriam et phantasiam*; unde quandoque accidit ut, quantumcumque velimus, non tamen valeamus cogitare vel recordari quorundam; vel e contra, ut cogitationes et imaginationes invita voluntate occurrant. — 2°) *Appetitum sensitivum*; et hinc est, quod ad motum voluntatis passiones aliquando exsurgant vel cessent, quandoque vero non. — **Resol. 3.** E contra voluntas movet dominio **despotico** : — 1°) *Seipsam*, cum sibi ipsi non resistat. — 2°) *Potentias locomotivas*, et hinc incedimus, stamus, movemus caput, linguam, manum, etc., quando volumus, dummodo tamen membra sint *sana* nullaue extrinsecus *violentia* intercedat.

ART. II. De distinctione actuum humanorum.

Q. 4. *Quotuplex* est actus humanus?

R. Multiplex distinguitur actus humanus: 1°) Ratione **modi** quo a voluntate procedit, est vel **elicitus**, si immediate fit a sola voluntate et in eadem facultate perficitur, ut amor, odium; vel **imperatus**, si mediante imperio seu motu voluntatis ponitur ab aliis potentiis, sive internis, ut actus fidei, meditatio, cogitatio qui procedunt ab intellectu; sive externis, ut deambulatio, locutio. — 2°) Ratione **termini**, est vel **internus**, si nullo externo signo manifestatur, ut actus fidei internæ; vel **externus**, si aliquo signo externo manifestatur, quamvis per accidens a nemine percipiatur, ut actus fidei per genuflexionem exhibitus SS. Sacramento etiam nemine præsentente. — 3°) Ratione **moralitatis**, est vel **bonus**, vel **malus**, vel **indifferens**, prout rectæ rationi vel est conformis, vel difformis, vel nullam cum recta ratione convenientiam aut repugnantiam habet. Actus bonus vel indifferens dicitur etiam *licitus*; actus vero malus *illicitus*. THOMISTÆ autem, qui actus *subjective* seu *in individuo* indifferentes, de quo infra, non admittunt, eo ipso quem-

vis actum licitum etiam ut moraliter bonum habent. — 4°) Ratione **principii** influentis, actus bonus vel est **naturalis** vel **supernaturalis**, prout solis naturæ viribus vel gratiæ auxilio producitur. *Supernaturalis* autem actus dicitur *meritorius* vel *de condigno* vel *de congruo*, prout ipsi retributio aliqua ex justitia Deo promittente, vel ex mera decentia ac benignitate Dei rependitur. — 5°) Ratione **effectus juridici**, est vel **validus** vel **invalidus**, prout omnibus conditionibus ad effectum proprium producendum essentialibus gaudet vel aliqua caret.

Scholion 1. Ex doctrina S. THOM. (1. 2, q. 8—17) **duodecim** numerantur **actus**, qui ad opus morale concurrere possunt, licet, quia subito fiunt et sibi succedunt, vix ab ipso operante percipiuntur. — Sunt autem *sex* actus a voluntate *elicti*; — tres circa finem, scilicet: **SIMPLEX VOLITIO**, **INTENTIO** ET **FRUITIO**; et tres circa media, videlicet: **CONSENSUS**, **ELECTIO** ET **USUS ACTIVUS**. — His *sex* voluntatis actibus respondent ex parte intellectus *quinque* actus dirigentes, et *unus* dumtaxat actus ex parte potentiarum executivarum. — Ex parte *intellectus* duo sunt circa finem; scilicet: **SIMPLEX APPREHENSIO** ET **JUDICIUM** tres circa media, nempe: **CONSILIUM** seu **CONSULTATIO**, **JUDICIUM DISCRETIVUM** mediorum et **IMPERIUM**. — Ex parte aliarum potentiarum, *unus* dumtaxat intercedit actus, qui **USUS PASSIVUS** nuncupatur.

Scholion 2. Horum omnium actuum ex S. TH. hic est **ordo** et **œconomia**. — Primus actus est *simplex apprehensio*, qua intellectus aliquid ut bonum apprehendit et voluntati proponit, v. g. sanitatem corporis. — Huic actui respondet ex parte voluntatis *simplex volitio*, quæ est nuda complacentia et appetitus inefficax boni propositi. Dicitur *simplex volitio*, quia est de fine secundum se et nondum cum ordine ad media quibus finis est comparandus, et ideo dicitur etiam appetitus inefficax boni seu finis, quia nihil adhuc appetit respectu mediorum. Vocatur etiam *amor simplex*, cui opponitur *odium*, quo malum aliquod secundum se spectatum simpliciter aversamur. — Hæc tamen *simplex volitio*, si sit fortis, intellectum movet ad examinandum, utrum istud bonum sit conveniens et acquisibile, et tunc fit secundus actus intellectus qui nuncupatur *judicium*, proponens voluntati objectum ut conveniens et acquisitu possibile. — Illi *judicio* correspondet ex parte voluntatis *intentio*, quæ est actus secundus voluntatis circa finem, quo scilicet vult finem non tantum ut convenientem, sed etiam ut

per media acquisibilem. — His quatuor actibus positis circa finem, vi intentionis movetur intellectus et applicatur ad inquirenda media fini obtinendo congrua, et fit tertius actus intellectus (primus circa media) qui *consilium* nuncupatur seu consultatio de mediis. — Huic respondet ex parte voluntatis *consensus*, quo utilitatem mediorum approbat et appetit.

Vi hujus consensus applicatur intellectus ad discernendum quæ sint media aptiora, et est quartus actus intellectus, qui dicitur *judicium discretivum* mediorum, — cui respondet ex parte voluntatis *electio* qua voluntas unum medium præ alio seligit, v. g. deambulationem ad sanitatem obtinendam. — Tunc vi electionis applicatur intellectus ad executionem mediorum intimandam et imperandam potentiis inferioribus executricibus, et hic est quintus et ultimus actus intellectus qui vocatur *imperium*, ut si intellectus intimat et imperat ambulationem; — cui imperio ex parte voluntatis, respondet potentiarum executivarum applicatio, quæ *usus activus* nuncupatur, ut si voluntas, volendo hic et nunc deambulare, applicat potentiam locomotivam ad exercitium. — Huic applicationi activæ respondet ex parte potentiarum voluntati subditarum *usus passivus* seu ipsa mediorum executio, v. g. ipsa actualis deambulatio ex parte potentiæ locomotivæ, vi cujus executionis, finis v. g. sanitas acquiritur; — cui tandem ex parte voluntatis succedit *fruitio*, quæ est jucunda quies in fine possesso. — Cfr. PUIG-XARRIÉ, O. P. (*Inst. theol.* III, 51), quod opus satis commendari nequit; — BILLUART.

CAP. 2. DE VOLUNTARIO, QUOD REQUIRITUR AD CONSTITUTIONEM ACTUS HUMANI

Q. 5. Quid 1°) proprie est *voluntarium*; — et 2°) *quænam* ad illud concurrunt?

R. Ad 1um) Ex S. THOM, (1. 2, q. 6, a. 1.) *voluntarium* proprie seu *stricte* dictum, prout scilicet *soli rationali naturæ competit*, definiri potest: *Quod est a principio intrinseco cum cognitione finis, formaliter ut finis.*

Explan. Dicitur 1°) **quod est**: i. e. quod procedit; sive a voluntate procedat *immediate* seu *elictive*; sive *mediate* seu *imperative*; sive *positive*, vel *privative*; sive *directe* vel *indirecte*, ita ut comprehendatur non solum *actus*, non solum *omissio* actus, sed et *effectus* ex alterutro procedens. Qui enim

vult causam, censetur velle effectum, qui ex illa secuturus prævidetur; unde axioma: *Qui est causa causæ, est causa causati*. — Dicitur 2°) a principio intrinseco: i. e. a potentia appetitiva seu voluntate ipsi agenti intrinseca, si non *physice*, saltem *moraliter*. Et ita peccatum originale, esto non sit a principio intrinseco *physice*, est tamen a principio intrinseco *moraliter*, quatenus voluntas nostra continebatur in voluntate capitis, quæ ex positiva Dei institutione sustinebat personam omnium. Ordinaverat scilicet Deus, ut Adam, qui erat caput nostrum secundum naturam, etiam esset caput nostrum morale, quantum ad conservationem vel amissionem justitiæ originalis; ita ut voluntates posterorum, qui ab ipso seminaliter erant nascituri, essent constitutæ in voluntate Adami, quæ reputabatur voluntas omnium, quantum scilicet ad præceptum de non comedendo fructu vetito. Rem elucidat S. THOM. (1. 2, q. 51, a. 1); item (quæst. 4 de Malo, a. 1).

Dicitur 3°) cum cognitione finis, formaliter ut finis. Unde non sufficit cognitio *materialis*, quæ ex S. THOM. *in sola finis apprehensione consistit*, qualis reperitur in infantibus, amentibus, imo et *in brutis animalibus per sensum et æstimationem naturalem* agentibus dum v. g. cibum ad sedandam famem quærent; sed requiritur cognitio *formalis*, qua finis cognoscitur ut finis est, videlicet: *quando non solum apprehenditur res quæ est finis, sed etiam cognoscitur ratio seu dignitas finis et proportio ejus quod ordinatur ad finem*, i. e. proportio mediorum ad finem. *Et talis cognitio finis, cum sit collativa et discursiva, competit soli rationali creaturæ*. — Finis autem hic sumitur pro termino voluntatis *in concreto*, adeoque pro objecto cum fine et omnibus aliis suis circumstantiis, pertinentibus ad substantiam actus et rationem sub qua dicitur voluntarius. Unde ARIST. (3 Ethic. c. 1) voluntarium definivit: *Cujus principium est in ipso agente, sciente singula in quibus est actio*. — Cfr. pro voluntario peccati originalis: præter S. THOM. (II. cc.), BILL. et DENS (ibid.).

R. Ad 2um) Duo itaque ad voluntarium *proprie* dictum seu *rationale* concurrunt: — 1°) principium intrinsecum: i. e. *vis seu influxus voluntatis*; — 2°) cognitio finis, formaliter ut finis: i. e. *mentis seu intellectualis cognitio*.

Resol. 1. Voluntarium *stricte* sumptum describi potest: — *Quod procedit a voluntate illuminata ab intellectuali cognitione singulorum, nempe objecti, finis et circumstantiarum, pertinentium ad actum*. — **Resol. 2.** Actiones quæ fiunt ex principio tantum *extrinseco*, ut sunt quæ vi et coacte fiunt,

non dicuntur voluntariæ. — **Resol. 3.** Si furtum ab alio fieri desideras, desiderium hoc est tibi voluntarium et imputabile ad culpam; non item furtum, si nec physice nec moraliter in illud influas. — **Resol. 4.** Potest aliquid esse voluntarium sub una ratione, non sub altera: v. g. homicidium *clerici* potest esse voluntarium in ratione homicidii, non tamen voluntarium in ratione talis homicidii; quia potest hic et nunc haberi cognitio hominis, quæ sufficit ad homicidium, et tamen ignorari inculpabiliter qualitas personæ, cujus cognitio requiritur ad contrahendum malitiam sacrilegii. Quo casu incurritur irregularitas non vero excommunicatio. Hinc quoque filius occidens patrem, quem invincibiliter putat esse feram, non peccat; si sciat esse hominem, at ignoret esse patrem, dumtaxat homicidii; si vero patrem esse sciat, etiam parricidii reus est. — **Resol. 5.** Dormientium et semi-dormientium actiones vel simpliciter sunt involuntariæ, vel nonnisi semi-voluntariæ, prout vel nulla vel semi-plena in iis advertentia est. — Cfr. THEOL. WIRCEB.; SASSERATH; S. LIG.

Q. 6. Quomodo *voluntarium* differt a *violento*, *volito*, *naturali* et *spontaneo*?

R. Differt 1°) a **violento**, cujus principium est ab extrinseco, renitente subjecto; — 2°) a **volito**, quod non procedit ab aliquo influxu voluntatis, ita ut non sit a motu voluntatis tamquam effectus a causa sua, sed est voluntatis objectum, ut pluvia est volita ab agricola non ipsi voluntaria; sic mors inimico meo illata potest esse a me volita; non est tamen mihi voluntaria, nisi vel physice ad illam concurram, vel moraliter, v. g. suadendo; solum mortis desiderium est mihi voluntarium. — 3°) a **naturali**, quod est quidem ab intra, sed sine ulla cognitione, ut patet in motibus vegetativis et in motu gravium et levium in centrum; — 4°) a **spontaneo**, quod licet sit a principio intrinseco, per se tamen non subaudit nisi cognitionem mere sensilem, ut in brutis; aut nisi cognitionem mere materialem, ut in infantibus, amentibus, penitus distractis.

Nota. *Spontaneum* quandoque sumitur ut GENUS, cujus voluntarium *rationale* seu *stricte* dictum, supra definitum, est altissima species. Juxta hunc loquendi modum, *spontaneum* dicitur: quod est a principio intrinseco cum cognitione finis,

sive formali, sive materiali, et præcise opponitur *coacto*. Et hoc sensu dici potest: *omne voluntarium est spontaneum, at non vice versa.*

Art. II. De divisione voluntarii.

Q. 7. Quotuplex est voluntarium ?

R. Multiplex distinguitur. 1°) Ex S. TH. (1. 2, q. 81) aliud est tale *voluntate propria*, quod a propria operantis voluntate procedit ; — aliud *voluntate aliena*, quod ab alterius quidem voluntate procedit, nostræ tamen imputatur, eo quod in alterius voluntate sit contenta, sive ob subordinationem vel subjectionem ; sive ob pactum legitimi superioris vel partium inter se. Sic peccatum Adami fuit nobis voluntarium ; sic in multis voluntas patris censetur voluntas filii impuberis ; sic actus tutorum censentur voluntarii pupillis, quia horum voluntas est per leges translata in voluntatem tutorum ; sic actus procuratoris sunt voluntarii procuracionem danti in ordine ad certa negotia.

2°) Aliud est **necessarium**, quod procedit a voluntate determinata ad unum sine potentia ad oppositum, ut amor felicitatis in genere, amor beatorum in patria ; — et aliud **liberum**, quod procedit a voluntate cum indifferentia ad oppositum, uti est peccatum. — 3°) Aliud est **positivum**, estque actus positivus a voluntate vel elicitus vel imperatus ; — aliud **negativum** seu **privativum**, et est omissio libera alicujus actionis. — 4°) Aliud est **perfectum**, quod procedit ex plena advertentia intellectus et ex pleno consensu voluntatis, uti est peccatum mortale ; — et aliud **imperfectum** seu **semivoluntarium**, quod ex semiplena advertentia vel semipleno consensu, uti sunt actus secundo-primi. — 5°) Aliud est **directum**, quod intenditur in seipso, ut si sciens volens ambules, occidas aut Missæ omissionem in se intendas ; — aliud **indirectum** seu **in causa**, quod non intenditur in se, sed ex alio directe voluto veluti effectus ex causa secuturum, saltem in confuso, prævidetur. Sic rixæ sunt voluntariæ in causa illi qui se deliberate

inebriat, sciens se in ebrietate passim rixari, licet aliunde rixas in se detestetur.

6°) Aliud est **actuale**, quod hic et nunc elicitur vel imperatur a voluntate, uti est contritio in eo qui actu poenitet; — aliud **virtuale**, quod fit dependenter ab actu voluntatis physice quidem præterito, sed non retractato, et etiamnum permanente in aliquo suo effectu vel determinatione, uti absolutio a confessario distracto impertitæ; — aliud **habituale**, quod nec in se nec in suo effectu perseverat, necdum tamen est revocatum; quo sensu principi etiam dormienti voluntaria est pugna quam vigilans militibus indixit, si mandatum non retractaverit; — aliud **interpretativum** vel **præsumptum**, quod non est vere voluntarium, siquidem nec existit nec unquam exstitit, sed præsumitur adfore, si de eo cogitaretur; aliquando honestat actum, dum de sola liceitate agitur: sic sæpe subditus honeste agit, dum judicat approbaturum esse superiorem, si sciret, etsi revera approbaturus non sit; sæpe non honestat actionem, præsertim dum de valore actus agitur: quia tunc requiritur, ut alterius voluntas aut existat revera, aut exstiterit et revocata non sit; sic non potes aliquem absolvere sacramentaliter, si confidas superiorem in jurisdictionem consensurum, si peteres: quia requiritur jurisdictio actualiter habita. — 7°) Aliud est **expressum**, quod distinctis verbis vel signis æquivalentibus significatur; — et aliud **tacitum**, quod expresse non declaratur, sed ex facto aliquo vel facti omissione, consideratis circumstantiis, prudenter colligitur, juxta regulam juris 43 in 6: *Qui tacet, consentire videtur*.

Nota. Sic tacens consentire censetur: — A) si agatur de ejus favore et commodo, v. g. quando tacenti fit donatio gratuita, non si de gravamine, incommodo et præjudicio; — B) ubi alioquin intercedat obligatio aliqua aut necessitas contradicendi et expedita ad id facultas v. g. episcopus tacens dum vidit sacerdotem qui non habet jurisdictionem, audire confessiones; — C) in plurium comparatione, videlicet: si quis ex duobus sibi objectis unum neget et ad alterum taceat, hoc censetur fateri; e contra, si unum affirmet, de altero taceat, hoc negare censetur; — D) si juris dispositione taciturnita,

habeatur pro consensu, et ita filius vel filia præsens et tacens obligatur sponsalibus per parentes contractis. — Quia tamen hæc omnia vera tantum sunt secundum præsumptionem in foro externo, taciturnitas siquidem de se nec assensum significat, ut traditur in regula 44 in 6 : *Quia tacet non faletur, sed nec utique negare videtur*; ideo, ut addidi, *prudenter considerandæ sunt omnes circumstantiæ*, quæ tales esse possunt, ut vim istius præsumptionis elidant. Etenim *præsumptio cedit veritati*.

Resol. 1. Dixi : voluntarium **negativum** seu **privativum** esse omissionem *liberam* alicujus actionis. — Quare ut ommissio alicujus sit *voluntaria*, requiritur potestas ponendi actum qui omittitur. Non enim ommissio est a voluntate, ut a causa *physica*, per influxum positivum, sed ut a causa *moralis* per influxum privativum, consistentem in eo, quod non agat, cum pro sua libertate possit agere. Unde eadem sunt ommissio voluntaria et ommissio libera : quamvis enim voluntarium latius pateat quam liberum, cum dentur actus voluntatis necessarii, in omissione tamen ea convertuntur, cum omnis ommissio voluntaria sit libera, et omnis libera sit voluntaria.

Hinc **colligitur** : — **1º**) Externam omissionem necessariam (ut si quis in carcere vel aliter impediatur ab audiendo Sacro), non esse voluntariam, licet se peccare arbitretur; imo quantumvis talis apud se dicat, nolo audire sacrum, — non audirem, etiamsi possem, etc. : quia nempe actus omissus non est in ejus potestate. Peccaret quidem iste ex pravo affectu non audiendi Sacrum, sed non formaliter peccato *omissionis*, quæ non est illi voluntaria; sed peccato *commissionis*, in quantum pravy illos affectus positive eliceret. — **2º**) Si quæ censura aut alia pœna sit imposita quidpiam omittentibus, non incurritur ab illo qui potestatem non habet illud ponendi : quia illud non omittit voluntarie. — **3º**) Non dari omissiones voluntarias in amentibus, pueris rationis usu carentibus, dormientibus, ebriis, etc.; quia in iis non est libertas. In duobus tamen postremis, quamvis ejusmodi omissiones non sint in se formaliter voluntariæ, defectu libertatis, sæpe tamen sunt voluntariæ in causa et illis imputantur. — **4º**) Ut ommissio alicujus sit *voluntaria*, non requiritur *obligatio* ponendi actum, bene vero, ut sit *culpabilis*. — Ratio 1^{mi} est : quia ad voluntarium non plus requiritur, quam quod sit suo modo a voluntate cum cognitione : sed hoc totum habetur in omissione, seclusa obligatione ponendi actum, cum sit altera pars exercitii libertatis. Deinde quis dicet, me non tam voluntarie omittere Missam die feriali quam festo? — Ratio 2^{di} est : quia culpa oritur ex transgressione legis;

ergo ut omissio sit culpabilis, requiritur lex et obligatio ad ponendum oppositum. — Cfr. TABERNA (*Synopsis theol. pract.*, tom. I.) ; BILL. ; SASS.

Resol. 2. Cum S. THOM. (1. 2, q. 5, a. 3 ; et q. 71, a. 5) nequit dari voluntarium **positivum** sine omni actu voluntatis. Patet ex ejus definitione, cum a voluntate per realem influxum procedat. — E contra dari potest voluntarium **negativum** seu **privativum** absque omni actu voluntatis, qui sit de *essentiali ejus constitutivo*, ut omissio missæ in eo qui, advertens ad instantem ejus celebrationem, studio se libere accingit, absque eo quod actum positivum eliciat nolendi audire missam. — Nequit tamen dari voluntarium **negativum** seu **privativum** seu omissionem voluntariam in individuo et a parte rei absque aliquo actu voluntatis, *qui sit causa vel occasio illius*, ita ut actus requiratur non ex parte operis, sed ex parte operantis. Ratio est : quia quicumque voluntarie omittit aliquem actum v. g. auditionem missæ omittit, dum tempus est audiendi, — vel omissionem intendit in se : et tunc omissio est *directe* voluntaria ; — vel illam non intendit in se, sed in alio ex quo sequi prævidetur : et erit *indirecte* voluntaria, ut si faciat aut fecerit aliquem actum cum auditione missæ incompatibilem, sicut, ut ait S. THOM. (Q. 2 de malo) : *cum aliquis vult ludere, sciens, quod ad hoc concomitatur non ire ad Ecclesiam.*

Resol. 3. Ex S. THOM. (1. 2. q. 77, a. 7) *aliquid potest esse voluntarium : vel SECUNDUM SE [i. e. **directe**,] sicut quando voluntas directe in ipsum fertur ;* ut si deliberate odisti inimicum, vel vis occidere, vel occidi imperas, vel volenti occidere positive consentis, vel auditionem Sacri vis positive omittere, etc. ; — *vel SECUNDUM CAUSAM [i. e. **indirecte** seu **in causa**,] quando voluntas fertur in causam et non in effectum, ut patet in eo qui voluntarie inebriatur ; ex hoc enim quasi voluntarium ei imputatur quod per ebrietatem committit, si fuerit prævisum, saltem in confuso. — Et quoniam causa est duplex : *positiva* et *negativa*, ita et voluntarium *indirectum* seu *in causa* duplex distinguitur. — Itaque voluntarium in causa **positiva** est : quod ex actione aliqua posita sequi prævidetur, v. g. motus turpis ex colloquio obscæno. Voluntarium in causa **negativa** est : quod sequi prævidetur ex omissione actionis *debitæ*, i. e. ex S. THOM. (1. 2, q. 6, a. 3 ; et 2. 2, q. 79, a. 3) cum quis *potest et debet agere* et tamen *non agit* : ut est error in officio confessorii admissus ex omissione debiti studii vel debite circumspeditionis.*

Ex quibus **colligitur** : — 1°) Deus omittit voluntarie impe-

dire peccata hominum, et tamen peccata non sunt illi voluntaria: quia non tenetur illa impedire. — 2°) Submersio navis, quæ sequitur ex voluntaria omissione gubernationis, est voluntaria navarcho, qui tenebatur, navim gubernando, illam impedire; non aliis, qui ad id non obligabantur. — 3°) Furtum, te vidente, commissum, sed quod non tenebaris impedire neque ex iustitia, neque ex charitate, quia non poteras sine gravi tuo incommodo, non est tibi voluntarium. — Cfr. BILL. ; TABER. ; SASS. Multi alii casus circa voluntarium *indirectum* afferri possunt, qui suis locis discutuntur, præsertim, ubi *de cooperatione, de scandalo, de iustitia, de sexto*, etc., sermo erit.

Resol. 4. Voluntarium **actuale** duplici modo contingere potest. Potest enim aliquid procedere a voluntate actualiter influente: — vel A) **explicite** seu **in actu signato**, dum scilicet per reflexionem quasi signatur, ut si agens expresse reflectit se hoc vel illud velle aut agere, dicendo corde vel ore: volo hoc facere, v. g. consecrare; — vel B) **implicite** seu **in actu exercito**, dum ex ipso opere exhibetur, ut si quis advertens quid agat, velit illud agere, licet super actionem suam seu agendi voluntatem expresse non reflectat. Et ita sacerdos consecraturus, qui sine reflexione super actum suum, nihilominus attente profert verba consecrationis, vult consecrare in actu exercito. — De quo latius egi in opere: *Principia dogm. mor. univ. theol. sacram.* (pag. 396.)

Resol. 5. Supra allatæ *voluntarii divisiones* quandoque aliter ab aliis explicantur. Ad quod sedulo est attendendum. — Sic voluntarium *indirectum* seu *in causa* non raro apud DD. *interpretativum* nuncupatur. — Similiter *habituale* quandoque sumitur pro *virtuali* (*ibid.* p. 394). Præterea voluntarium *positivum* et *negativum* seu *privativum* a S. THOM. (1. 2, q. 6, a. 3) vocatur *directum* et *indirectum*. Ad quod cum aliqui non attenderint, hinc factum est, ut divisionem voluntarii in *positivum* et *negativum* silentio præteriverint, quæ tamen ab antiquis TT. religiosissime fuit servata, et merito quidem: cum hæc divisio maxime necessaria sit ad quæstionem de voluntario *directo* et *indirecto* non intricandam, sed simplificandam riteque exponendam. — Denique veterum vestigiis inhærendo, ex industria non memoravimus divisionem voluntarii in *voluntarium simpliciter*, et *voluntarium secundum quid*: quia, fatente LEHMKUHL post BALLERINI, hæc divisio potius *involuntarii* distinctio est.

ART. III. De voluntario indirecto.

Q. 8. Quænam *requiruntur*, ut effectus malus qui ex aliqua actione aut omissione sequitur, agenti imputetur ad culpam?

R. Tres conditiones requiruntur et sufficiunt: 1° Ut prævideatur effectus. Ratio est quia ad culpam requiritur voluntarium; voluntarium autem est essentialiter ex cognitione prævia, juxta axioma: *nihil volitum, nisi præcognitum*. — Interim non requiritur cognitio **distincta**, quæ ex S. THOM. (1, q. 85, a. 3) tunc habetur cum « *sciamus distinguere omnia quæ sunt de alicujus ratione* »; sed sufficit **confusa**, qua res cognoscitur *modo involuto*, ut loquuntur Philosophi, i. e. non apprehendendo omnia ex quibus formaliter — actualiter constituitur. — Oportet itaque ut agens *saltem in confuso* adverterit, hunc effectum certo vel probabiliter ex causa secuturum, vel de proximo ejus periculo cogitationem aut dubium aliquod habuerit, sed advertenter illa neglexerit; non autem sufficit, ut tradunt aliqui, quod agens prævidere *potuerit et debuerit*, seu, aliis verbis, non sufficit advertentia *interpretativa*.

Resol. 1. Merito imputatur Davidi scandalum ex ejus peccato profectum, cum utique sciret omnium oculos in regem esse coniectos. — **2.** Non peccat, ille qui ignorans vim vini et bibens ad satietatem, inebriatur, ut accidit Noë. In foro tamen *externo*, cum animus a judice inspicere non potest, quæ communiter contingunt, ea prævisa censentur. — **3.** Actus, qui procedunt ex ebrietate, si sint *ordinarii*, utpote qui frequenter accidunt, imputantur ad culpam: quia prævidentur, saltem in confuso. Si sint *extraordinarii*, uti sunt qui raro contingunt, non imputantur, quia non sunt prævisi. Et hac de causa S. AUG. (l. 22, c. 24, contr. Faust.) excusat LOTH ab incestu quem ebrius admisit.

2° Ut agens teneatur impedire effectum. Nam, ut ait Apost. (Rom. IV, 15): *Ubi enim non est lex, nec prævaricatio*. Ratio est quia, cum non tenetur impedire illum, jure suo utitur nec peccat causam honestam apponendo, licet prævideat effectum de se illicitum quem non intendit, sed ad quem permissive se habet, ut melius apparebit ex aximate sequenti.

Resol. 1. Non peccat confessarius, dum occasione confessionis motus inordinatos invitus patitur; nec ad culpam imputatur pollutio, quæ oritur ex equitatione vel cibo et potu moderato, si desit consensus in eam. Ratio, ait S. ALPH. (III, 483), quia tunc homo potius *patitur* quam agit, dum pollutio non ex sua malitia, sed ex infirmitate naturæ procedit. **Resol. 2.** Cum Princeps vel Magistratus non impedit quædam peccata aut tolerat quædam mala uti v. g. domus dictas « tolerantiae », quæ impedire posset; sed ob causas rationales non expedit, quod impediatur, voluntarie quidem omittit impedire; illa tamen peccata non possunt in eum sicut in causam referri vel ei imputari, quia *impedire non tenetur*. Quando autem non solum potest, sed etiam tenetur ea impedire, nec tamen impedit, recte ipsi imputantur: quia est eorum causa voluntaria. Ait enim D. THOM. (2. 2, q. 79, a. 3): *quod omissio* (culpabilis) *importat prætermissionem boni, non tamen cuiuscumque, sed boni* DEBITI. Ita PUIG-XARRIÉ.

3° Ut agens possit impedire talem effectum, causam non ponendo aut positam tollendo. Ratio est quia imputari non potest quod liberum non est. Nihil autem refert an impotentia sit physica aut moralis tantum.

Resol. 1. Hinc scriptori pravi libri non imputantur peccata legentium, si librum typis vulgatum velit quidem sed non possit ex eorum manibus eripere. **Resol. 2.** Non est reus sacrilegii sacerdos, qui communionem occulto peccatori publice eam petenti porrigit: non enim tenetur impedire sacrilegium quod committitur, cum moraliter non possit in talibus circumstantiis causam illius non ponere.

Q. 9 Exponas principium theologicum de voluntario *indirecto*.

Principium sic enuntiatur: « Licet ponere causam bonam aut indifferentem ex qua sequitur duplex effectus, unus bonus, alter vero malus, dummodo bonus sequatur saltem æque immediate ac malus, adsit autem ratio seu causa excusans proportionate gravis, et finis agentis sit honestus ». Præfatum axioma, quoad substantiam, desumptum est ex S. THOM. (2. 2, q. 64, a. 7) ubi dicit: *Nihil impedit unius actus esse duos effectus, quorum alter solum sit in intentione, alius vero sit præter intentionem*.

Ratio hujus principii est, quia nihil inhonesti in tali causa, sub his conditionibus posita, assignari potest.

Etenim peccatum non est in intentione agentis quæ supponitur recta, nec est in causæ natura quæ supponitur bona aut saltem indifferens, neque ex effectu malo qui prævidetur: datur enim ratio proportionate gravis ad eum permittendum; intolerabile autem onus imponeretur homini si nullos effectus malos ex actionibus consecuturos permittere posset, siquidem creberrime hujusmodi effectus cum bonis connectuntur (GENICOT, I, 14).

Explan. Quatuor omnino conditiones in principio enuntiatæ requiruntur ut talis causa licite ponatur. 1) Ut causa sit **honestæ**, bona scilicet vel saltem indifferens, adeoque non sit per se mala, nullique legi opponatur. Alias agens saltem hujus legis violatæ reus haberetur. Hinc neque pro tuenda vita propria vel aliena fas est mentiri. — 2º) Ut bonus effectus æque **immediate** sequatur ex causa, sicut malus. Si enim nonnisi mediante effectu malo bonus effectus proveniret, jam bonum ex malo quæreretur quod vetat Apostolus dicens (Rom. III, 8.): *Non faciamus mala ut veniant bona*. Hinc graviter peccat puella gravida quæ, ne infamiam incurrat, pharmacum sumit ad fœtum expellendum. — 3º) Ut effectus malus non intendatur, nec approbetur sed **mere permittatur**: secus esset agenti directe voluntarius. Quare necesse est, ut non adsit periculum, sive intendendi effectum pravum, quando ejus causa ponitur, sive in ipsum consentiendi, cum postea producit. — 4º) Ut adsit **ratio proportionate gravis** ponendi causam seu permittendi effectum malum: quia æquitas naturalis dictat vitandum esse effectum malum, si absque incommodo possit. — Dicitur: *proportionate gravis*. Unde ratio seu causa excusans debet esse major, quo peior est effectus, quia eo magis est vitandus; et ratio cur non vitetur, præponderare debet. — Hinc ratio seu causa excusans major requiritur: — 1º) Si effectus jungatur cum *damno* tertii: quia charitas jubet nos non solum non causare malum proximo, sed etiam, in quantum commode possumus, illud impedire. — 2º) Si sequatur *certo* vel *proxime*, vel *sine alterius libertate*. — Minor esse potest: — 1º) Si sequatur ex *arbitrio alterius*; — 2º) si *remote*, si *probabiliter* tantum.

Resol. 1. Non est necessariq̃ omittenda *justa* defensio, ex qua proxime sequitur mors injusti invasoris. — Contra, merito damnata fuit ab INNOC. XI sequens propositio, n. 31: *Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei*.

Resol. 2. Causa proxime producens malum effectum, ut est

aspicere aut tangere partes corporis inhonestas, licite non ponitur, nisi titulo sufficientis necessitatis honestetur, ut potest esse in medico. — Contra, non teneris abstinere a colloquio honesto et utili propter motus inde exsurgentes, modo tibi displiceant et non detur periculum consensus. **Resol. 3.** Major requiritur ratio ad ponendam causam ex qua times scandalum *pusillorum*. i. e. proveniens ex infirmitate vel ignorantia, quam si prævideas scandalum *pharisaicum*, quod oritur ex mera malitia accipientis. **Resol. 4.** Non peccat, qui urgente necessitate pecuniam, quam aliunde habere non potest, petit mutuo ab eo, quem prævidet non daturum nisi sub usura. — Nec peccat, qui petit sacramenta a ministro sacrilego, dum urget necessitas, et deest alius (Sass.) **Resol. 5.** Mulier pulchra aut decenter ornata non tenetur perpetuo se contineri domi, ne ejus aspectu peccent aspicientes; sed potest uti jure quod habet exeundi, sive ad ecclesiam, sive ad alias causas utiles aut honestas; si tamen occurrat casus particularis in quo nullatenus indiget exire et prævidet inde aliquem lapsurum, tenetur ex charitate omittere hanc particularem egressionem, sibi tunc omnino inutilem (BILL.). — Plures resolutiones vide infra, ubi de cooperatione (*de Virtut.*, q. 104).

Q. 10. Quo tempore et qua mensura contrahitur malitia effectus in causadumtaxat voluntarii?

Prænot. Quæstio procedit non de effectu, qui eo tempore contingit quo ponens causam ratione utitur, neque illum impedit cum impedire posset; sed de effectu, qui eo tempore contingit, quo ponens causam jam non est sui compos, aut saltem effectum amplius impedire nequit, ut dum quis ex ebrietate Sacrum omittit aut pollutionem in somno patitur, vel dum quis incendium a se indirecte causatum amplius impedire non valet.

R. Ad 1um) *Controvertitur*. Juxta sententiam, quam communiter tenent DD. cum SANCH., VASQUEZ, MAZZOTTA, aliis, malitia contrahitur **unico** tempore, eo scilicet momento quo causa voluntarie et libere ponitur, vel voluntas illam ponendi adest: quia tunc voluntas indirecte vult omnia quæ ex illa causa prævidentur secutura; non amplius vero, quando effectus actu sequitur. Hinc qui vespere decumbens voluntarie vacat turpibus cogitationibus, prævidens vel expertus jam sciens secuturam in somno pollutionem, tunc quidem peccat peccato impudicitiae; non

amplius autem quando dormienti turpitudine contingit, cum tunc non sit liber. — Juxta BILL., COLLET, GONET, SALM., alios, malitia **duplici** in tempore contrahitur : *inchoative* et *quoad affectum*, quando ponitur causa ; *consummative* et *quoad effectum*, quando effectus revera contingit, adeoque et hunc esse peccatum *in se*, quamvis non *a se*. — Quidquid sit, constat hujusmodi effectum in se non asferre novam malitiam, ut rite notat SUAR. (l. 3, *de jur.*, c. 7, n. 7). — De quæstione vero, utrum necessarium sit in confessione explicare, an effectus secutus sit nec ne, agitur in tractatu de *Pœnitentia*.

R. Ad 2um) Mensura peccati quod provenit ex voluntario in causa desumitur e malitia voluntatis eo momento quo ponit causam futuri eventus vel omissionis ; minime vero desumitur ex ipso effectu secuto. Hinc *levis* negligentia parentum in officio invigilandi non erit grave peccatum ex eo quod gravia peccata liberorum inde fuerint secuta. Effectus enim nequit esse magis culpabilis quam fuerit ipsa causa.

CAP. 3. — DE LIBERO QUOD AD ACTUM HUMANUM REQUIRITUR

ART. I. De quidditate et divisionibus liberi.

Q. 11. Quid 1°) est *libertas* in genere ; — 2°) *quotuplex* distinguitur ; — 3°) quid est libertas *a coactione* seu *spontaneitatis* ?

R. Ad 1um) Libertas *generatim* est exemptio seu immunitas a servitute et subjectione.

R. Ad 2um) Totuplex distinguitur libertas, quotuplex datur servitus et subjectio cui opponitur. — In ordine ad actus humanos, *duplex* præsertim distinguitur libertas : — una *a coactione*, — altera *a necessitate*, quæ proprie est libertas.

R. Ad 3um) Libertas *a coactione*, quæ etiam vocatur *spontaneitatis*, est immunitas ab omni violentia externa. Hac ratione liberi dici possunt omnes actus *eliciti* a vo-

luntate, quantumvis *necessarii* ; quoad hos enim non potest cogi voluntas. Hac libertate beatus amat Deum in patria, et beatitudinem in via. Hac quoque ratione quandoque a SS. PP. Deus dicitur seipsum libere amare, libere generare Filium et producere Spiritum Sanctum.

Resol. 1. Itaque *liberi a coactione* censentur, qui in operibus suis sponte procedunt, i. e. extrinsece non patiuntur violentiam seu coactionem, etsi determinantur necessario ad agendum. — **Resol. 2.** Omne voluntarium dici potest liberum libertate *a coactione*, sed non potest dici liberum libertate *a necessitate*, quæ proprie est libertas. Unde voluntarium est magis commune respectu liberi proprie dicti ; et hinc merito damnata est propositio BAI 39 : *Quod voluntarie fit, etiamsi necessario fiat, libere tamen fit.*

ART. II De libero arbitrio.

Q. 12. Quid 1°) est libertas *a necessitate* ; — 2°) *quotupliciter* distinguitur ; — 3°) quænam ad *essentiam* liberi arbitrii pertinent ; — 4°) quinam circa liberum arbitrium *erraverunt* ; — 5°) quid docet fides catholica circa *existentiam* liberi arbitrii ?

R. Ad 1um) Est immunitas ab omni violentia non solum externa sed etiam interna, i. e. a naturali inclinatione et determinatione ad unum sine potentia ad oppositum. Unde sunt liberi *a necessitate*, qui non solum sponte agunt, verum etiam nulla constringuntur intrinseca necessitate ad agendum.

R. Ad 2um) Libertas *a necessitate*, quæ etiam vocatur libertas *indifferentiæ* seu *electionis*, et in qua situm est liberum arbitrium, DUPLICITER distinguitur. Est enim : — vel 1°) *contradictionis* seu *exercitii* ; — vel 2°) *specificationis*. — Libertas *contradictionis* est facultas agendi vel non agendi ; seu, aliis verbis : facultas eligendi inter duo contradictoria, ut sunt velle et non velle, agere et non agere, amare vel non amare. Ideo etiam dicitur libertas *exercitii*, quia per eam homo potest actum exercere aut non. — Libertas *specificationis* est facultas eligendi inter specificè diversa, et hæc iterum *dupliciter* subdistinguitur. — Si enim eligere potest quæ tantum sunt dispa-

ta, ut sunt ambulare vel studere, furari vel mentiri, adest libertas *disparitatis*, quæ *proprie* vocatur libertas *specificationis*. — Si vero eligere potest quæ sibi invicem contrarie opponuntur, ut sunt amare et odio habere, stare et sedere, tunc *proprie* est libertas *contrarietatis*.

R. Ad 3um) In libertate *contradictionis* habetur *essentia* liberi arbitrii, dicente S. THOM. (in 2, d. 25, q. 1. a. 1): *Ad libertatem arbitrii pertinet, ut actionem aliquam facere vel non facere possit*. — In libertate *disparitatis* habetur *usus* seu *exercitium* libertatis, sive, juxta alios, ejusdem *perfectio*; usus autem rei seu perfectio non est de illius *essentia*: hæc enim ad usum seu perfectionem supponitur. — Tandem in libertate *contrarietatis*, qua eligi potest *bonum* aut *malum*, sive *physicum* sive *morale*, habetur *abusus* seu *defectus*. Unde peccandi potentia etiam non pertinet ad *essentiam* libertatis, sed potius ad ejus *imperfectionem*, dicente S. THOM. (1. q. 62, a. 8): *Peccare, hoc pertinet ad defectum libertatis*. Et alibi (*de Verit.* q. 22, a. 6): *Velle malum nec est libertas, nec pars libertatis, quamvis sit quoddam libertatis signum*, sicut ægrotudo v. g. est signum et defectus vitæ. — Nec obstat quod SS. LL. et SS. PP. exprimant libertatem per potentiam peccandi: nam agunt de libertate prout est in nobis *viatoribus*, qui libertatem peccandi habemus.

R. Ad 4um) Circa libertatem *indifferentiæ* seu *liberum arbitrium* **erraverunt** alii: *indirecte*, uti PANTHEISTÆ, DUALISTÆ, SENSISTÆ, POSITIVISTÆ aliique MATERIALISTÆ; alii vero *directe*, et hos inter, — alii *per excessum*, libertatem plus æquo extollentes; — alii *per defectum*, illam, saltem in hoc statu naturæ lapsæ, negando.

Explan. Qui nimis eam extollunt sunt: 1º) PELAGIANI, contententes ipsam sibi sufficere absque gratiæ dono ad omnia opera bona et ad salutem consequendam, ac in nullo hanc libertatem per peccatum Adæ, quod negabant traduci in posteros, fuisse læsam, sed veluti in æquilibrio positam, parem habere indifferentiam et facilitatem sive ad bonum sive ad malum operandum, sicut in statu innocentiae. — 2º) SEMI-PELAGIANI, qui inter varios Pelagianorum errores docuerunt etiam illum, quod natura seu libertas se sola sufficiat saltem ad initium fidei, adeoque justitiæ et salutis. — Negarunt vero

libertatem: — 1°) STOICI seu FATALISTÆ, statuentes fatum, ex quo omnia ex necessitate eveniant. — 2°) ASTROLOGI seu PRISCILLIANISTÆ, docentes ex influxu siderum omnia ex necessitate evenire. — 3°) PRÆDESTINATIANI, contententes quosdam ad mortem ita conditos, ut salvari nequeant. — 4°) WICLEFFISTÆ, LUTHERANI, CALVINISTÆ, docentes liberum arbitrium in homine post lapsum Adami esse extinctum, et gratiam necessitare ad agendum. — 5°) BAIUS et JANSENIUS, quorum primus statuit: *Quod voluntarie fit, etiamsi necessario fiat, libere tamen fit.* Alter vero docuit libertatem a coactione sufficere ad merendum vel demerendum, nec requiri ad hoc libertatem a necessitate in statu naturæ lapsæ. — De istis omnibus egi in opere: *Principia et Errores.* Lov. 1877.

R. Ad 5um) Docet fides catholica: in filiis Adæ liberum arbitrium **minime extinctum** esse, *viribus licet attenuatum et inclinatum.* Constat ex TRID. (S. 6, c. 1), ubi definit can. 5: *S. q. liberum hominis arbitrium post Adæ peccatum amissum et extinctum esse dixerit: aut rem esse de solo titulo, imo titulum sine re, figmentum denique a Satana invectum in Ecclesiam A. S.* — Et can. 6: *S. q. d. non esse in potestate hominis vias suas malas facere, sed mala opera ita, ut bona, Deum operari, non permissive solum, sed etiam proprie et per se, adeo ut sit proprium ejus opus non minus proditio Judæ, quam vocatio Pauli. A. S.*

Nota. Ex S. THOM. libertatis indifferentiæ seu liberi arbitrii variæ adduci possunt **definitiones**, videlicet: — 1°) *Facultas voluntatis et rationis* (in 2, d. 24, q. 1, a. 1). Libertas enim inchoatur in ratione, quæ est ejus radix et regula, et consummatur in voluntate, quæ sola est electiva. Aliis verbis: liberum arbitrium *radicaliter* consistit in actu intellectus qui objectum cum indifferentia voluntati proponit; *formaliter* vero in actu voluntatis, quæ ex judicio rationis se determinat ad hoc vel illud agendum vel omittendum. Hinc Leo XIII in Enc. *Libertas*, 20 jun. 1888 ait: *Liberum arbitrium est voluntatis proprium, seu potius est ipsa voluntas, quatenus in agendo habet delectus facultatem. Sed nequaquam voluntas movetur, nisi mentis cognitio velut fax quædam præluxerit.* — 2°) *Vis electiva mediorum, servato ordine finis.* (1, q. 62, a. 8; — q. 83. a. 4). Quæ definitio, ait BILLUART, est omnium **optima** et a S. DOCTORE frequentius usurpata. — Dicitur: a) *Vis*, i. e. facultas seu potentia activa. b) *Electiva*: quia per liberum arbitrium possumus unum accipere, alio recusato, quod est eligere. c)

Mediorum: quia electio proprie non est de fine, ut finis est, sed de mediis tantum. d) *Servato ordine finis*: quod enim liberum arbitrium diversa eligere possit servato ordine finis, hoc pertinet ad perfectionem libertatis: sed quod eligat aliquid divertendo ab ordine finis, hoc pertinet ad defectum libertatis. Ut enim argumentatur S. THOM. (1, q. 62, a. 8), sic se habet liberum arbitrium ad eligenda ea quæ sunt ad finem, sicut se habet intellectus ad decidendas conclusiones ex principiis. Atqui non pertinet ad perfectionem intellectus sed ad ejus defectum, quod, prætermisso ordine principiorum, male inferat conclusionem. Ergo non pertinet ad perfectionem libertatis sed ad ejus defectum, quod possit, prætermisso ordine finis, male eligere media seu peccare. — Unde major et perfectior est libertas arbitrii in Deo, Christo et Angelis qui peccare non possunt, quam in nobis; nec potentia peccandi ad essentiam libertatis pertinet, ut dictum fuit.

Q. 13. An ad actum humanum *sufficit* sola libertas a *coactione*?

R. Minime: quia actus humanus proprie dictus facit operantem laude vel vituperio, præmio vel pœna dignum, ad quod non sufficit libertas a *coactione*, sed requiritur etiam libertas a *necessitate* seu *indifferentiæ*, ut constat ex variis propositionibus damnatis, v. g. hac Jansenii, quæ est 3^{ia} inter quinque famosas, et ab INNOC. X damnata fuit ut hæretica: *Ad merendum vel demerendum in statu naturæ lapsæ, non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione*. Item ex damnata 67^a inter BAJANAS a S. PIO V: *Homo peccat, etiam damnabiliter, in eo, quod necessario facit*.

Nota. Damnata a RR. PP. doctrinam **diu ante** proscripserat S. THOM. (de malo, q. 6) hisce verbis: *Quidam posuerunt, quod voluntas hominis ex NECESSITATE movetur ad aliquid eligendum; nec tamen ponebant, quod voluntas COGERETUR. Non enim omne necessarium est violentum; sed solum id cujus principium est ab extra... Hæc autem opinio est HÆRETICA: tollit enim rationem meriti vel demeriti in humanis actibus; non enim videtur esse meritorium, quod aliquis sic ex necessitate agit, quod vitare non possit.* — Deinde illam opinionem ex **ratione** refutat, quia: *subvertit omnia principia philosophiæ moralis; si enim*

non sit liberum aliquid in nobis, sed ex necessitate movemur ad volendum, tollitur deliberatio, exhortatio, præceptum et punitio et laus et vituperium, circa quæ moralis philosophia consistit.

Obj. 1. Dicitur (PROV. XXI, 1) : *Cor regis in manu Domini : quocumque voluerit, inclinabit illud.* — Et (PHILIPP. II, 12) : *Deus est, qui operatur in nobis velle et perficere.* Ergo, homo non pollet libertate a necessitate seu indifferentiæ quoad suas electiones.

R. Dist. ant. Deus, quocumque voluerit, inclinatur cor regis, et in nobis operatur velle et perficere, tanquam causa prima, *conc.* : tanquam causa proxima et immediata, *neg.* — Deus est prima causa movens omnes alias causas tum naturales, tum voluntarias, tum liberas ; Deus enim est primus omnium Motor, a quo pendent omnes alii motus. Et sicut naturales causas movendo, non aufert quin actus earum sint naturales ; ita movendo causas voluntarias et liberas, non aufert quin actiones earum sint voluntariæ et liberæ, sed potius hoc in eis facit : operatur enim Deus in unoquoque secundum ejus proprietatem et exigentiam. — Nec ex eo quod causa libera sit a Deo mota, perimitur ejus liberum arbitrium ; non enim est de necessitate libertatis creatæ, quod sit prima causa sui actus ; sicut nec ad hoc quod aliquid sit causa alterius, requiritur, quod sit prima causa ejus. — Cfr. S. THOM. (q. 3 de malo, a. 2 ; et 1, q. 73, a. 1).

Obj. 2. Ex. S. AUG. homo post peccatum non amplius gaudet libertate *indifferentiæ*. Nam pluribus in locis asserit : — 1º) hominem per peccatum perdidisse liberum arbitrium ; — 2º) dari peccandi necessitatem ; — 3º) nos operari ex necessitate, uti aperte dicit (in cap. 5 ad GAL.) : *Quod amplius nos delectat, secundum id operemur, necesse est.*

R. Ad. 1um) Asserit liberum arbitrium fuisse *perditum* peccato Adæ, non quod sit extinctum quoad *substantiam*, sed quod sit diminutum quoad *perfectionem*, quia est deterius factum et debilitatum quoad bonum. Ita autem loquitur, ut retundat PELAGIANOS (q. 12) contententes, nihil homini detractum fuisse per peccatum originale quod negabant, sicque ejus liberum arbitrium in nullo fuisse sauciatum et debilitatum quoad bonum, sed pari libertate et indifferentia, pari facilitate et propensione se movere ad virtutes, non secus ac in natura integra, neque ad opus bonum salutis indigere auxilio gratiæ. — Ceterum, ita intelligendum esse S. D., patet ex ipsius verbis (l. 1 ad Bonif. c. 2) : *Quis nostrum dicat, quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere ? Libertas*

quidem periit per peccatum, sed illa, quæ in Paradiso fuit, habendi plenam cum immortalitate justitiam.

R. Ad 2um) S. AUG. pluribus in locis aperte tradit libertatem *indifferentiæ* esse necessariam ad peccandum formaliter. Sic (l. 3, *de lib. arb.* c. 18) ait : *Quis enim peccat in eo, quod nullo modo caveri potest ? Peccatur autem : caveri igitur potest.* Itaque per peccandi *necessitatem* intelligit : — Vel a) necessitatem late et improprie dictam, sumptam scilicet pro magna difficultate a peccato abstinendi propter vitium naturæ corruptæ per peccatum originale ; qualis v. g. contrahitur ex consuetudine, quæ tamen, ipso AUG. fatente (l. 2. *de act. cum Felic.* c. 8), *quantumvis roborata, ab homine vinci potest.* — Vel intelligit b) necessitatem peccandi vagam et indeterminatam, secundum quam peccata dicuntur necessaria, quatenus in hoc statu naturæ vitiatæ et in malum inclinatæ, nequeant vitari omnia collective, quamvis possint vitari singula. — Vel c) loquendo de peccandi necessitate, vult loqui de peccato improprie dicto seu materiali, quales sunt motus indeliberati concupiscentiæ, quæ vocatur peccatum ab Apost., *quia ex peccato est et ad peccatum inclinatur*, ut ait TRID. (S. 5).

R. Ad 3um) Loquitur de delectatione vel *indeliberata* vel *deliberata*. — A) Si de *indeliberata*, necessitas, quæ ipsam consequitur, est necessitas moralis, sumpta pro magna difficultate aliter faciendi : nam quo graviores insurgunt tentationes et passionibus usum rationis prævenientes, adeoque indeliberatæ, eo major est difficultas operandi bonum, et major necessitas moralis, i. e. facilitas et propensio operandi malum. — B) Si loquatur de delectatione *deliberata*, datur quidem necessitas, sed hypothetica et consequens actum liberum voluntatis : id enim, quod nos magis deliberate delectat, est id quod præ alio deliberate diligimus et eligimus ; necesse autem est, nos amplecti et sequi in opere externo quod præ alio deliberate eligimus, sicut necesse est, me loqui dum loquor. Sed hæc necessitas sequitur ipsam liberam determinationem voluntatis, qua ad loquendum sese libere determinavit, sicque ejus libertati non nocet hæc loquendi necessitas.

CAP. 4. — DE INVOLUNTARIO, SEU DE ILLO, QUOD
VOLUNTARIO OPPONITUR

ART. I. De involuntario.

Q. 14. Quid 1°) est *involuntarium* et 2°) *quotuplex* ?

R. Ad 1um) *Involuntarium*, ut patet ex definitione *voluntarii*, est id, quod non est a principio intrinseco cum cognitione finis.

R. Ad 2um) *Involuntarium* est multiplex. 1°) Aliud est **negativum**, quod etiam *non voluntarium* dicitur, cui simpliciter deest aliquid ex requisitis ad voluntarium: sic mihi est negative involuntarium incendium Troianum; sic pariter comestio carnum die veneris, quantum ad circumstantiam prohibitionis, mihi involuntaria est negative, si nullo modo fuerit cognita. — 2°) Aliud est **positivum** seu **contrarium**, et *noluntarium* dici potest, quod est contra inclinationem voluntatis. Sic sollicitatio facta Joseph et alia Susannæ fuerunt ipsis involuntariæ positive. — 3°) Rursus involuntarium *positivum* duplex distinguitur: — A) Aliud **absolutum** seu **simpliciter tale**, quod est contra voluntatem omnibus consideratis repugnantem; uti si mulier interius et exterius, omni quo potest et debet modo, oppressori resistat, copula carnalis est ei absolute et simpliciter involuntaria. — B) Aliud **secundum quid**, quod quidem est contra voluntatem, sed spectatis omnibus volentem; uti est projectio mercium facta a mercatore in mare tempore naufragii.

Resol. 1. *Involuntarium positivum* seu *noluntarium* dicitur respectu *objecti*, quod voluntas non vult: nam ipsa *actio*, qua voluntas aliquid non vult seu aversatur, est voluntaria, cum a voluntate ex cognitione finis procedat. — **Resol. 2.** Idem potest esse simul *involuntarium secundum quid* et *voluntarium simpliciter*, sub diversa scilicet ratione. Sic in dato exemplo projectio mercium est tum *involuntaria secundum quid*, si secundum se consideretur; in abstracto et præcisis circumstantiis, quia habetur repugnantia; vellet enim mercator libenter merces retinere habetque inefficacem affectum ad illas; tum *voluntaria simpliciter*, si consideretur in concreto, cum

omnibus suis circumstantiis, quia illam efficaciter vult, ne tempestate mergatur.

Q. 15. Quænam causæ *tollunt*, — quænam *minuunt*, — quænam *agent* voluntarium?

R. *Tollunt* voluntarium: — VIS seu VIOLENTIA proprie dicta et IGNORANTIA INVINCIBILIS; — *minuunt*: METUS, IGNORANTIA VINCIBILIS et CONUPISCENTIA ANTECEDENS, nisi metus gravis et concupiscentia antecedens ita sint vehementes, ut omnem absorbeant rationis usum, quo casu voluntarium omnino tollunt, ob defectum cognitionis; — *agent*: IGNORANTIA AFFECTATA et CONUPISCENTIA CONSEQUENS. — De singulis pauca in subsequentibus.

Resol. Itaque recte solent assignari **quatuor** causæ causantes *involuntarium*, seu impediennes voluntarium: scilicet *vis* seu *violentia*, *metus*, *ignorantia* et *concupiscentia*. — Dicuntur autem causare *involuntarium* hoc sensu, quod sint causæ, ut ponatur id quod simpliciter vel secundum quid contrariatur inclinationi voluntatis; non autem hoc sensu, quasi causarent ipsam involuntarietatem seu actus illos per quos voluntas refugit id quod ponitur; nam ista involuntarietas provenit aliunde, ex prævio scilicet amore vel affectu ad oppositum. — « Sic, v. g. dum quis metu naufragii movetur ad projiciendas merces, ista projectio est involuntaria secundum quid, quia repugnat affectui quem projiciens habet conservandi suas merces. Unde involuntarium quod reperitur in ista projectione non causatur a metu, sed ab amore mercium. » — Ita BILLUART.

ART. II. De vi et metu, seu de prima et secunda causa involuntarii.

Q. 16. Quid est *vis* seu *violentia* proprie dicta?

R. Ut definitur in jure¹: *Vis est majoris rei impetus, qui repelli non potest*. — Duobus igitur opus est, ut vis facta dicatur: — 1º) ut illata fuerit ab extrinseco; — utque 2º) ei resisti nequiverit. Quare distinctio in vim seu coactionem *perfectam*, cui non potest, et *imperfectam*, cui potest resisti, absona est. — Ita D'ANNIBALE.

Nota. Vis seu violentia *proprie* et *stricte* dicta, quæ *absoluta*

1. In l. II, cf. *De eo, quod metus causa gestum est*.

vocatur, *sufficiens, compellens*, seu *simpliciter talis*, quam et *physicam* licet appellare, ex S. THOM. (1. 2, q. 6, a. 6) etiam sic definiri potest : *Cujus principium est extra, nihil conferente vim passo*, i. e. eo qui vim patitur. — Dicitur 1°) *cujus principium est extra* : quia quod agitur per vim omnino est contra motum voluntatis. — Dicitur 2°) *nihil conferente vim passo* : quod non debet sumi *negative* : alioquin justificatio infantis per baptismum foret violenta ; sed *positive*, ita ut sensus definitionis sit : *Cujus principium est ab extrinseco, omnino renitente passo*, seu subjecto qui vim patitur. — Unde ad vim proprie dictam non sufficit nuda displicentia, sed requiritur, ut vim patiens non tantum interne sed etiam externe repugnet *pro viribus suis*, i. e. quantum hic et nunc moraliter *potest et debet*. — Quod si quis pro viribus suis non resisteret, adforet violentia non stricte, sed *improprie* dicta, quam vocant *conditionalem, moralem, insufficientem, impulsivam*, seu *secundum quid*, quæque quoad effectus idem est ac *metus*, ut si aliquis ad furtum vel cædem, aliquando a sociis suis, mortis minis impellitur. Unde non tollit, sed tantum minuit voluntarium : quia ubi voluntas non resistit quantum potest, ibi remanet in parte aliqua ratio voluntarii. Et secundum majorem vel minorem quam adhibuit resistantiam, ejus actio erit magis vel minus voluntaria et culpabilis. Hinc ait S. THOM. (1. 2, q. 5, a. 5) : *Cum actio infertur ab aliquo exteriori, manente in eo qui patitur voluntate patiendi, non est simpliciter violentum : quia licet ille qui patitur non conferat agendo, confert tamen volendo pati ; unde non potest dici involuntarium*.

Q. 17. Potestne voluntas *pati* violentiam stricte dictam ?

R. Ex S. TH. (1. 2, q. 6, a. 4) in actibus *elicitis* non potest : alioquin voluntas eodem tempore vellet et nollet, bene vero in actibus externis ab ipsa *imperatis*, ut si imperaret motum pedibus, qui tamen catenis obstricti moveri nequeunt.

Resol. Neque ipse Deus **cogere** potest voluntatem quoad actus *elicitos*. Potest tamen **mutare** voluntatem, et ex nolente facere volentem, per gratiam efficacem. — Patet exemplo SAULI. qui cum in instanti A) persequeretur Christum, in instanti B) voluntate mutata dixit ad eum : *Domine, quid me vis facere ?* — Sed tunc non est cogere, sed veteri inclinationi, qua nolebat. novam suppetere inclinationem, qua velit, quod antea nolebat. — Cfr. PUIG-XARRIÉ,

Q. 18. Quid facit *vis* proprie dicta in ordine ad voluntarium?

R. Ex S. TH. (l. c., a. 5) causat *involuntarium positivum* seu *noluntarium*. — et quidem *absolutum* seu *simpliciter* tale, — cum sit contra expressam inclinationem voluntatis; ideoque etiam non est peccaminosum, cum peccatum sit malum voluntarium. — Hinc si puella, cui vis infertur, interius et exterius pro viribus resistat, nullo modo consentiens, non peccat, quamvis corpore violetur.

Resol. 1. Merito S. LUCIA impio Præfecto PASCHASIO, minanti eam ad lupanar ducendam, respondisse legitur: *Si me invitam jusseris violari, castitas mihi duplicabitur ad coronam*. — Nam ab una parte, turpitudine per vim illata, cum involuntaria sit, intactam relinquit virtutem virginitatis, dicente S. AUG., (l. I, de civ. Dei, c. 16): *Quidquid alius de corpore vel in corpore fecerit, quod sine peccato non valeat evitari, præter culpam fit patientis*. Ab altera parte, quamvis actibus externis per vim extortis, utpote necessitatis, nec peccatum nec meritum inesse possit, ipse tamen voluntatis renisus, quo pravis suggestionibus resistitur, cedit in meritum, sicque coronæ castitatis additur corona fortitudinis seu certaminis pro bono pudicitiae. — **Resol. 2.** Martyres ducti ad paganorum templa, non peccabant, quamvis ipsi incederent. Esto enim non resisterent quantum *physice* potuissent, resistebant tamen quantum hic et nunc *moraliter* poterant et debebant, cum, ut recte notat SCAVINI, absoluta et continuata resistentia fuisset plane inutilis, nec aliunde necessaria erat, sive ad dissensum jam omnibus notum exhibendum, sive ad scandalum vel religionis injuriam avertendam. — **Resol. 3.** Si mulier vi oppressa non renitatur interne; vel, si interne renitatur, non tamen externe, quantum hic et nunc *moraliter* potest et debet, resistat; tantum erit violentia *secundum quid* seu improprie dicta. Unde talis oppressio non erit absolute involuntaria, sed indirecte saltem voluntaria, ideoque imputabitur ad culpam. — **Resol. 4.** « Mulier vi oppressa non tantum tenetur omni possibili modo exterius resistere, sed et clamando aliorum opem implorare, si utiliter possit. » (SASSERATH.) — An idem sit dicendum si, secluso consensus periculo, subeat ob clamorem ingens periculum gravissimi mali, v. g. mortis aut ingentis infamiae, non itacerto constat, ut patebit ex sequentibus.

Q. 19. An mulier *vi* oppressa tenetur *clamare*, si ob *clamorem* subeat *vitæ periculum* ?

R. *Controvertitur*. Probabiliter **negandum** videtur, secluso consensus periculo. — Imo valde probabiliter, secluso consensus periculo, non tenetur mulier ad *clamandum*, stante periculo cujuslibet *notabilis damni*, sive *infamiæ*, vel *nimiæ verecundiæ*: « quia tunc, si aliter jam resistat quantum potest, non tenetur cum tanto suo incommodo vim repellere. » S. LIG. (III, 430). — In praxi tamen suadenda est opposita agendi ratio, ob alicujus consensus periculum. — Cfr. BILL. ; TABER. ; SASS.

Resol. Itaque — « vel mulier moraliter certo prævidet se consensuram turpi delectationi, et clamare tenetur, non obstante evidenti periculo mortis : quia consentire est intrinsece malum ; — vel prudenter prævidet se non consensuram, et adhuc tenetur repugnare, quantum potest, sed non clamare : quia non tenetur cum tanto periculo custodire corporis sui integritatem. » (SASS). — Et « fornicatio non imputabitur illi ad peccatum, secluso consensu in illam : quia, ut antea dictum est (q. 7) effectus consequens omissionem non est voluntarius, nec imputatur ad culpam, nisi adsit obligatio ponendi ea media quibus effectus ille impediatur, quæ in casu nostro non reperitur. » (TAB.) — Nec obstat illud (DEUT. XXII, 24), quo jubetur lapidari puella stuprata *quia non clamavit, cum esset in civitate*¹. Nam erat præceptum judiciale, pertinens quidem ad iudicium *externum*, in quo, quia mulier essendo, non quidem in *agro*, sed in *civitate*, et tamen non clamavit, stupro consensisse præsumebatur. — SPOR. et S. LIG.

Q. 20. Quid est *metus* ?

R. Ex jure : *Metus est, instantis vel futuri periculi causa, mentis trepidatio* : i. e. inquietudo seu perturbatio.

Resol. Itaque **ex metu** agere, est ex formidine mali imminentis seu futuri aliquid facere vel omittere, quod alias quis non faceret vel non omitteret, nulla tamen *vi* interveniente. — Dico : **ex metu** ; nam aliud est aliquid fieri *ex metu*, et aliud fieri *cum metu*. — In primo casu, *metus* dicitur *antecedens* seu *impellens*, quia in actionem influit antecederet tanquam motivum ; in secundo casu, *metus* dicitur *comcomitans* seu

1. In l. I, cf. *De eo, quod metus causa gestum est*.

retrahens, quia actionem solummodo comitatur, quin ullum in eam influxum exerceat, et signum est magnæ potius voluntatis se metui opponentis ac ipsum vincentis. — Sic mercator altum mare conscendit *cum metu*, sed non ex metu: orta autem tempestate projicit merces in mare *ex metu*. Cfr. BILLUART; SUAREZ.

Q. 21, Quænam est *differentia* inter *vim* et *metum*?

R. 1°) Ex S. TH. (1. 2, q. 6, a. 6) *differunt secundum præsens et futurum*; — 2°) metus afficit potentias *interiores*, vis autem *exteriores*; 3°) metus per se *minuit* voluntarium, vis omnino *tollit*. — Dixi: *per se*; quia quandoque metus ita turbat rationem et ejus advertentiam, ut *tollat* voluntarium.

Explan. 1°) *Vis* non agit, nisi quatenus reipsa præsens infertur; *metus* vero agit ex apprehensione mali, sive *præsentis* sive *futuri*. — 2°) *Metus* seu timor est actus elicited appetitus — vel intellectivi, qui est voluntas; — vel sensitivi concupiscibilis: ergo afficit potentias interiores; *vis* autem exteriores: quia juxta dicta (q. 17) voluntas nequit pati violentiam quoad actus a se elicited; sed tantum quoad actus externos ab ipsa imperatos et ab aliis potentiis exercitos. — 3°) Id quod per metum agitur, sit voluntarium, quia motus voluntatis fertur in id. Quia tamen metus adjunctam habet voluntatis repugnantiam, actio sit involuntaria secundum quid. Ergo metus, quantumvis gravis, per se non tollit voluntarium, sed tantum illud minuit; si tamen tantus foret, ut rationis usum tolleret, eo ipso tolleretur voluntarium, non quidem immediate et ratione sui, sed mediate ob defectum cognitionis.

Q. 22. *Quotuplex est metus*.

R. Multiplex. 1°) Ratione **naturæ**: — est **levis** vel **gravis**, isque *absolute* vel *relative* gravis, prout timetur malum revera leve vel grave, et hoc respectu omnium vel alicujus. — 2°) Ratione **causæ**: — est vel **ab intrinseco**, cum res ipsa metum facit, veluti si nauta metuat naufragium, reus poenam, viator latronum incursus; — vel **ab extrinseco**, cum alius infert metum. — 3°) Ratione **finis**, metus *ab extrinseco* potest esse incussus: — vel **ad extorquendum certum aliquem actum**, — aut **alio fine** præter actum timoris causa positum. — 4°) Ratione **modi**, quo incutitur, potest esse: — vel **justus**, cum infertur ex justa causa et servato juris ordine;

— vel **injustus**, cum infertur vel ex causa injusta (injustus quoad substantiam), vel non servato ordine juris (injustus quoad modum). Hinc si pater cogat Caium *officio judicis* filiam, quam vi superavit, dotare aut ducere, justus metus erit; sin *ipse* minis eum cogit, ut aut nubat aut dotet, erit injustus quoad modum; sin ut ducat, erit quoad substantiam injustus. — 5°) Demum ratione **personæ** quæ timetur, metus potest esse **reverentialis**, cum aliquis patris, domini, etc., indignationem metuit. licet absint verbera aut minæ. Quæ si gravis et diuturna futura sit, malum grave, adeoque et metus gravis non immerito existimabitur.

Q. 23. Quot *conditiones* requiruntur, ut metus sit *gravis*?

R. *Quatuor* requiruntur 1°) ut malum **certo** vel **probabiliter** immineat; 2°) ut malum revera sit **grave**, absolute vel respective; — 3°) ut ille, qui incutit, sit **solitus et potens** exsequendi; — 4°) ut metum passus **non possit** illud malum effugere.

Q. 24. Quid facit *metus* in ordine ad *voluntarium*?

R. *Sub distinctione*: 1°) In foro **externo**, metus *levis* pro nullo reputatur. Hinc illud juris (Reg. 184): *Vani timoris justa excusatio non est.* — 2°) In foro **interno**, metus, qualiscumque sit, *per se* non tollit voluntarium, sed tantum minuit; unde quæ fiunt ex metu gravi, sunt *absolute* et *simpliciter* voluntaria, et *secundum quid* tantum involuntaria: quia licet consensus detur cum repugnantia, nihilominus datur. — Dixi: *per se*; excipias enim casum particularem, in quo ita sit gravis, ut mentem e suo statu dejiciat (q. 22.)

Resol. 1°) Ex modo dictis facile intelligitur, quo sensu S. THOM. aliquando (1. 2, q. 6) dicat, ea, quæ ex metu operamur, *simpliciter esse voluntaria, et involuntaria secundum quid*; aliquando vero (2. 2, q. 142, a. 3.) ea *non esse simpliciter voluntaria, sed mixta*, ubi sumit vocem *simpliciter* pro eo quod idem est ac *pure, omnino, ex omni parte*, et prout opponitur mixto; aliquando etiam (*ibid.*, ad 3) ea *secundum quid voluntaria esse, non simpliciter.* — **Resol. 2°)** Intelligitur quoque, cur actus ex metu positus, non obstante involuntarietate, quam adjunc-

tam habet, dicatur *simpliciter voluntarius*. Ratio ex S. THOM. (1. 2, q. a. 6) est : *Unumquodque enim simpliciter esse dicitur, secundum quod est in actu, i. e. secundum quod est hic et nunc et sub aliis conditionibus individualibus*, seu prout consideratur *in concreto* (q. 14). — Dicitur autem involuntarius *secundum quid*, i. e. ex S. THOM. *prout consideratur extra hunc casum existens*, seu prout apprehenditur secundum se et in *abstracto*, seu sub præcisione a circumstantiis.

Nota. Ubi S. THOM. docet ea quæ fiunt ex metu esse mixta ex voluntario et involuntario, id intelligendum est de metu **naturali**. — « Nam, qui ex timore **supernaturali** gehennæ peccatum evitat, juxta TRID. *voluntatem peccandi excludere* potest ; ut proin ejus actio, præceptum implens ex hoc metu, nequidem *secundum quid* involuntaria sit ; quippe servare mandata Dei, tum per se, tum etiam abstrahendo a periculo gehennæ, bonum est ; sed projectio mercium in se mala, et nonnisi mercatori alias morituro bona est. » Ita TT. WIRCEB.

Q. 25. Metus gravis excusatne a peccato ?

R. *Sub distinctione*. 1°) Si actio vel omissio **est intrinsece mala**, tunc metus non excusat a *toto* peccato, quia relinquit simpliciter voluntarium. Excusat tamen a *tanto*, et eo magis, quo gravior magisque injustus est metus, quia minuit voluntarium ; non ita tamen minuit, ut de mortali fiat veniale, nisi forte ita esset gravis, ut mentem e suo statu dejiceret. — Actio autem aut omissio potest esse *intrinsece* mala : — vel *per se*, — vel per *accidens* ; — prout scilicet rectæ rationi repugnat : — vel ex *natura sua* : ut esset apostasia, perjurium, libidini indulgere, etc. ; — vel *ex aliqua circumstantia* : puta si sit contra bonum commune, vel contra bonum fidei aut religionis, vel in contemptum legis aut legislatoris, ut esset pro milite tempore belli deserere stationem ; frangere sigillum sacramentale ; conficere sacramenta sine debita materia vel forma ; manducare carnes in odium religionis. — 2°) Sin autem actio vel omissio **non est intrinsece mala**, tunc metus gravis excusat a *toto* peccato : non quidem *directe* seu ex eo quod tollat voluntarium ad peccatum requisitum ; sed *indirecte*, quatenus in tali casu lex obligare cessat. — Cfr. BILL. ; SASS.

Resol. 1. Semper uti apostatæ illi habiti sunt, qui, metu tormentorum victi, fidem negarunt. — Merito tamen in CONC. NIC. mitior in eos pœna statuta fuit, qui metu mortis, quam in eos qui sponte deliquerant. — **Resol. 2.** Ex S. AUG. (in *Gen.*, q. 42, et l. *contr. mend.*, c. 9) peccavit LOTH, ubi ex metu a Sodomitis incusso suas filias eorum libidini obtulit. Nec obstat, quod post hoc factum vocetur *justus* (II PETR. VI, 7): ita enim vocatur, comparative ad Sodomitas, quia ab eorum flagitiis semper abhorruit; et quia mentis ejus turbatio et studium salvandi hospites ejus culpam valde diminuit, forte etiam a mortali excusavit. Præterea, dato etiam quod graviter peccaverit, peccatum pœnitentia delevit et ideo justus, sicut SAMSON inter justos recensetur, non obstante scortatione ejus, quam pœnitentia expiavit. — **Resol. 3.** Teste AUG. (in *Ps.* v). nequidem pro tuenda vita propria vel aliena fas est mentiri: hoc enim est intrinsece malum et quidem per se seu ex natura sua. — **Resol. 4.** Si quis inter hæreticos compellatur edere carnes die vetito, non licet eas manducare, etiam ad vitandum periculum vitæ aut alterius damni gravis; foret enim intrinsece malum ex circumstantiis, quia cederet in contemptum religionis. Huc spectat exemplum MACHABÆORUM, quibus tyranni comminabantur mortem, nisi manducarent carnes porcinas in odium Legis. — **5. Resol.** Merito Christus (MATTH. XII) excusavit discipulos vellentes spicas et comedentes die sabbati, exemplo dato Davidis comedentis, urgente necessitate, panes propositionis, quos alioquin non licebat ei comedere.

ART. III. De ignorantia seu de tertia causa involuntarii.

Q. 26. Quid *generatim* est ignorantia?

R. Est carentia notitiæ vel cognitionis circa aliquod objectum.

Q. 27. *Quotuplex* est ignorantia?

R. Multiplex: 1°) Ex parte **subjecti**, alia est **negativa**, quæ est carentia scientiæ in subjecto, saltem pro tali statu non apto, ut in pueris et amentibus, et melius dicitur *nescientia*; — alia est *privativa*, quæ est carentia scientiæ in subjecto apto habere illam, ut est ignorantia scitu necessariorum in adulto; — alia est **positiva**, et est carentia in subjecto apto, cum errore veritati ignoratæ contrario, ut si quis ignoret Christum esse Deum, et ju-

dicet esse purum hominem. — 2º) Ex parte **objecti**, alia est **juris** vel naturalis vel divini vel humani, qua ignoratur lex et ejus obligatio, ut si ignores hodie esse legem abstinentiæ; — alia **facti**, qua ignoratur factum aliquod vel facti circumstantia; ut si quis ignoret illum cibum, quem comedit, esse carnem, vel non cogitet, esse diem jejunii; — alia est **pœnæ**, qua ignoratur pœna huic vel illi actioni annexa, v. g. excommunicatio percussioni clerici.

3º) Ex parte **causæ** seu voluntatis a qua procedit, — alia est **invincibilis** et — alia **vincibilis**. Dicitur *invincibilis*, quæ moraliter vinci nequit, cum nulla erroris cogitatio aut dubitatio, ne in confuso quidem, veniat in mentem operantis, dum operatur vel cum causam actionis ponit. Vice versa dicitur *vincibilis*. — Hæc autem triplex distinguitur: A) *simpliciter talis* seu *pure vincibilis*, ad quam tollendam adhibita quidem est aliqua diligentia, sed non sufficiens; — B) *crassa* seu *supina*, ad quam tollendam nulla aut vix ulla diligentia est adhibita; ideo sic dicitur, quia crassi et pingues, et qui supini jacent, desides esse solent; — C) *demum alia affectata*, qua quis expresse non vult inquirere sive ob tædium, sive ut liberior peccet. — De hac intelligitur illud (JOB XXI, 14): *Recede a nobis et scientiam viarum tuarum nolumus*. Item illud (Ps. xxxv, 4): *Noluit intelligere, ut bene ageret*. — Ex. S. LIG. (V, 26) « hac ignorantia laborant ii, qui data opera nec consilium petunt in dubiis, nec conciones et catecheses adeunt, ne in malam fidem incidant et a suo proposito absterreantur. »

4º Ex parte **actionis** quæ fit ex ignorantia, — alia est **antecedens**, quæ nullo modo est volita, est tamen causa operis, in quantum removet scientiam, adeo ut si ignorantia non esset, seu scientia adesset, opus non fieret: ut si quis trajiciat hominem quem invincibiliter putat esse feram non occisurus, nisi ignorasset aut si scivisset esse hominem; — alia **concomitans**, quæ neque est voluntaria, et ideo invincibilis, neque causa operis, adeo ut, licet abesset, æque opus fieret: ut si

quis ratus invincibiliter se feram occidere, occidit hostem diu ad necem quæsitum, vel maxime occisurus etiam, si illum cognovisset; — alia **consequens**, quæ aliquo modo sequitur actum voluntatis nolentis vel negligentis inquirere, estque directe vel indirecte volita, et ideo aliter dicitur ignorantia *vincibilis*. — Cfr. S. THOM. (1. 2, q. 6, a. 8; et q. 76, a. 2); — BILL.; SASS.

Nota 1. « Ignorantia **antecedens** dicitur etiam *invincibilis*; non tamen coincidunt ignorantia *antecedens* et *invincibilis*; addit enim *antecedens* prout hic sumitur supra invincibilem simpliciter, quod sit causa cur aliquid fiat quod non fieret, si abesset; quod non competit omni ignorantiae invincibili, ut patet in ignorantia concomitante, quæ, ut modo dicebam, est invincibilis et tamen non *antecedens*. Unde omnis ignorantia *antecedens* est *invincibilis*, sed non e contra. » Ita recte BILL.

Nota 2. Ad ignorantiam *invincibilem*, cui æquiparatur, referenda est **oblivio perfecta** et **inadvertentia plena**. Hæ autem, si non sint perfectæ, et ex negligentia procedunt, ad ignorantiam *vincibilem* spectant.

Nota 3. Male confunditur ignorantia *vincibilis* cum **culpabili**: nam *culpabilis* est, quæ, adhibita morali diligentia, tolli et potuit et debuit; *inculpabilis* e contra, quæ vel non potuit, vel non debuit tolli, ideoque ad culpabilem non sufficit, quod *possit*, sed et requiritur quod *debeat* vinci. — Igitur ad ignorantiam *culpabilem* **requiritur**: — 1º) Ut sit de re, cujus notitia in tali persona et circumstantiis haberi possit: quod enim non est in mea potestate, nequit mihi ad culpam imputari. — 2º) Ut venerit in mentem cogitare vel dubitare de opposito: si enim nulla cogitatio etiam confusa venerit in mentem, qua voluntas ad inquisitionem excitaretur, non potest vinci. — 3º) Ut non adhibuerit sufficientem diligentiam in inquirenda veritate, dum de obligatione inquirendi incidit cogitatio. — 4º) Ut ignorans teneatur scire, quod ignorat, utpote concernens suum statum vel officium; alias erit vincibilis, ast non culpabilis. — Cfr. SPORER. — Ilinc ait S. THOM. (1. 2, q. 76, a. 2): *Nulla ignorantia invincibilis est peccatum; ignorantia autem vincibilis est peccatum, si sit eorum quæ aliquis scire tenetur; non autem si sit eorum quæ quis scire non tenetur.*

Q. 28. Quid facit ignorantia in ordine ad voluntarium?

R. *Sub distinctione*. 1º) Ignorantia **antecedens** causat involuntarium et quidem *positive* seu *voluntarium*.

Quia actus, qui ex illa fit, nec directe nec indirecte est voluntarius; imo est contra habitualement inclinationem voluntatis: si enim adesset notitia, actus non poneretur. — 2°) Ignorantia **concomitans** causat involuntarium, sed *negative* tantum, sive *non voluntarium*; non autem *positive*, quia non est contra inclinationem voluntatis: agens enim gaudet, dum advertit. — 3°) Ignorantia **consequens**, — si pure sit *vincibilis*, quod valet cum proportionem etiam de *crassa* seu *supina* causat *voluntarium simpliciter*, quia ipsa est saltem indirecte voluntaria in sua causa, i. e. in negligentia discendi. Causat tamen *involuntarium secundum quid*, quia opus ex ea sequens est contra aliqualem inclinationem agentis. Si enim adesset scientia, non fieret, ut supponitur. — Si vero sit *affectata* seu directe voluntaria, non minuit voluntarium, imo est indicium voluntarii valde intensi, sub quo respectu et peccatum auget. — Cfr. S. THOM. (1. 2, q. 6, a. 8); BILL.; SASS.

Resol. Ignorantia **affectata** adauget voluntarium, non quidem *ratione sui*: cum ignorantia, ut talis, semper opponatur voluntario; sed *ratione causæ suæ*, quæ est major affectus in pravum, dicente S. THOM. (1. 2, q. 76, a. 4): *Ex intensiōne enim voluntatis ad peccandum provenit, quod quis vult subire ignorantiae damnum propter libertatem peccandi*. Hinc quoque ignorantia *affectata* adauget peccatum, non quidem *ratione sui*, sed *ratione causæ suæ*, i. e. pravæ voluntatis.

Q. 29. Quid facit ignorantia in ordine ad peccatum?

R. *Sub distinctione*: 1°) Ignorantia **antecedens** omnino excusat a peccato; quia causat involuntarium et quidem *positive*, seu *noluntarium*. — 2°) **Concomitans** non accusat quia est *non voluntaria* et invincibilis. Nam ut ait S. THOM. (1. 2, q. 6, a. 8), *non potest esse actu volitum quod ignoratum est*. Attamen non omnino excusat: quatenus scilicet agens approbat cum plena advertentia effectum ex ignorantia secutum. Unde qui ex tali ignorantia occidit clericum inimicum, excusatur ab homicidio externo, nec incurrit excommunicationem, irregularitatem, onus restitutionis: quia actus externus non est voluntarius, et internus non inducit has pœnas; manet tamen

reus complacentiæ in homicidio patrato, si adhæreat cum plena advertentia huic malæ complacentiæ. — 3°)

Consequens non excusat a peccato, quia non tollit voluntarium; minuit tamen peccatum, si sit tantum *indirecte* voluntaria, i. e. *pure vincibilis* aut etiam *crassa* seu *supina*, quia causat involuntarium secundum quid. — Si autem sit *directe* voluntaria seu *affectata*, non minuit peccatum, sed magis auget: *ex magno enim amore peccandi videtur contingere, quod aliquis detrimentum scientiæ pati velit ad hoc quod libere peccato adhæreat*. S. TH. (q. 3, de malo, a. 7). — Cfr. (1. 2, q. 76, a. 3); — BILL.; — SASS.

Resol. Cum ignorantia **affectata** ex S. THOM. augeat voluntarium et peccatum, non quidem *ratione sui*, sed *ex intentione voluntatis ad peccatum*, hinc major malitia intelligitur de pravitate voluntatis, qua quis positive seu expresse non vult inquirere; non autem de ipsa infractione legis, quæ est utique peccaminosa, quia aliquomodo cognita, sed minus tamen quam si perfecte cognosceretur.

Q. 30. *Quanta diligentia* adhiberi debet, ut quis *excuse-tur* a mortali vel etiam ab omni peccato?

R. Difficillimum est de hoc judicare in praxi, suntque pensandæ omnes circumstantiæ.

Explan. Et quidem: 1°) Si agatur de præcepto **naturali** major requiritur. — 2°) Pensanda est **qualitas** personæ: nam homo doctus, bene educatus, ad majorem tenetur quam homo simplex et plebejus. — 3°) Pensanda est **operatio**: si enim hæc possit graviter nocere proximo, major requiritur, ideoque major, ubi de vita quam de bonis fortunæ agitur, et sic de aliis. — 4°) Pensanda insuper est ratio **temporis** et **loci**, etc.: nam in eodem negotio uno tempore et loco majorem teneor adhibere diligentiam, quam alio. **Generaliter** tamen dici potest, non esse necessarium, quod quis adhibeat diligentiam *summam*; hoc est: quod faciat totum quod in se est; sed sufficit adhibere diligentiam *moralem, communem, ordinariam*; hoc est: eam quam viri prudentes et timorati solent adhibere in simili negotio. — Cfr. SASS.

Resol. 1. Si confessarii, parochi, advocati, judices, medici, etc., advertant deesse sibi sufficientem scientiam et negligant acquirere, aut ante acquisitam pergant, rei sunt errorum, quos aliquo saltem modo prævident: quia sunt illis voluntarii in causa. — **Resol. 2.** Similes si *ordinariam* juxta muneris sui

conditionem diligentiam adhibuerint ac juxta gravitatem negotii hic et nunc occurrentis requisitam adhibeant circumspectionem, sunt tuti in conscientia. — **Resol. 3.** Simplici sufficit, si sequatur suum pastorem vel confessarium, quem sufficienter instructum existimat. Sic et excusatur a culpa rusticus non servans jejunium in hebdomada occurrens, si dubitans veritatem inquisiverit ab iis qui interfuerint concioni vel missæ majori in qua hæc solent promulgari : quia adhibuit diligentiam quam prudentes in simili negotio juxta facti qualitatem et circumstantias solent adhibere. — **Resol. 4.** Si negligentia sit tantum venialiter culpabilis, opus ex ea sequens est veniale tantum ; culpa enim commensuratur negligentiae culpabili habendi scientiam. Unde non incurritur irregularitas, censura, nec probabiliter onus restitutionis (Ita SASSERATH.)

Q. 31. Ignorantia vincibilis estne speciale peccatum ?

R. *Sub distinctione* : 1º) Ignorantia vincibilis rei cujus notitia **per se** seu *ratione sui* præcipitur, qualis est ignorantia mysteriorum fidei, est speciale peccatum distinctum ab eo quod fit ex ejusmodi ignorantia : quia sic peccans facit contra duo diversa præcepta ex diverso motivo lata. Hinc dupliciter peccat, qui et fidei mysteria vincibiliter ignorat, et in hæresim incidit. — 2º) Sin autem cognitio tantum præcipitur **per accidens**, ratione operis faciendi, non est speciale peccatum, sed tantum unicum contra illam virtutem ad quam pertinet observatio præcepti, quod vincibiliter ignoratur. Ex eodem enim præcepto quo teneor v. g. jejunare, teneor et inquirere. Unde si negligens inquirere non jejunem, satis est, si confitear : violavi jejunium. — Cfr. SASS. ; DENS.

ART. IV. De concupiscentia, seu de quarta causa involuntarii.

Q. 32. 1º) *Quid* et 2º) *quotuplex* est concupiscentia ?

R. Ad 1um) Ex S. Thom. (*de malo*, q. 4, a. 2) *concupiscentia* hoc loco intelligitur : *pronitas ad inordinate appetendum*, seu motus appetitus sensitivi bonum delectabile prosequentis.

R. Ad 2um) Duplex est : Alia est **antecedens**, quæ præcedit voluntatis consensum quem allicit, ut dum, visa

pulchra muliere, commovetur libido movetque voluntatem ad illam appetendam; — alia **consequens**, quæ subsequitur actum voluntatis, quatenus deliberato consensu vel jam excitata admittitur, vel etiam ex proposito excitatur ad intensiorem operationem producendam; ut dum quis, viso inimico, æstuat sciens volens, vel dum volens se ulcisci de suo inimico, sponte in se excitat iram.

Q. 33. Quid facit *concupiscentia* in ordine ad *voluntarium* et *peccatum*?

R. *Sub distinctione*. 1º) *Concupiscentia antecedens*, quo vehementior est, eo magis minuit iudicium rationis, ac proinde voluntarium *rationale* seu *proprie dictum*; imo illud penitus tollit, si totaliter usum rationis impediat, ut patet in motibus primo-primis, quibus intellectus, propter prævium phantasiæ et appetitus sensitivi vehementem motum, ita subito rapitur in bonum delectabile, ut non attendat ad rationem mali quæ in tali objecto reperitur; unde quoque evenit, ut voluntas cæco quodam impetu feratur in illud bonum, seu verum, seu apparens. — Ex quo fit, ut *concupiscentia antecedens* subinde minuat, subinde penitus peccatum auferat.

2º) **consequens**, nimirum vel acceptata a voluntate, vel etiam voluntarie excitata, etsi *physice*, non tamen *moraliter* minuit voluntarium *proprie dictum*, cum ipsa imminutio iudicii rationis procedat a voluntate ipsius agentis: qui enim vult causam, vult eo ipso etiam effectum. Unde *non diminuit peccatum, sed magis auget, vel potius est signum magnitudinis ejus, in quantum scilicet demonstrat intensionem voluntatis ad actum peccati. Et sic verum est, quod quanto aliquis majori libidine vel concupiscentia peccat, tanto magis peccat*. S. TH. (1. 2, q. 77, art. 6).

Resol. 1. Hinc colligimus quod motus concupiscentiæ, si sint *primo-primi*, non sunt peccaminosi: quia omnem advertunt rationis usum. Si *secundo-primi*, sunt leviter peccaminosi: habent enim semiplenum consensum voluntatis. Si denique *plene-deliberati*, sunt graviter vel leviter peccaminosi, prout est materia. — Cfr. S. THOM. (1. 2, q. 6, a. 7; — q. 40,

a. 3; — q. 73, a. 6; — q. 77, a. 6-7); — TAB.; — DENS; — SASS. — **Resol. 2.** Ubi apud DD. dicitur: concupiscentiam **antecedentem** *augere* voluntarium, id intelligendum est, non quidem de voluntario *rationali* seu *proprie dicto*, quia ipsa mentem excæcat et impedit, quominus illecta ab objecto sensibili consideret turpitudinem actus et offensam Dei; sed de voluntario *latissime sumpto* seu *spontaneo*, quia concupiscentia efficit, ut majori cum inclinatione adeoque magis spontanee feramur in objectum concupitum, ut patet in hominibus iracundis et libidinosus.

Q. 34. Quid dicendum de illo qui sub motu deordinatæ concupiscentiæ *negative* se habet, i. e.: nec consentit, nec resistit?

R. *Sub distinctione.* 1°) **Cessante periculo consensus**, ex vera sententia cum D. THOMA (*de verit.*, q. 15, a. 4) peccat leviter. — Ratio ex S. LIG. (V, 6.) est: tum quia « homo cavere debet, ne appetitus trahat post se voluntatem; sed hæc obligatio, quando periculum consensus non est proximum, est tantum levis: tum quia, si sub gravi teneremur omnes motus inordinatos positive repellere, teneremur ad impossibile: impossibile enim est, omnes hos motus collective sumptos positive coercere. »

2°) Si vero **adest periculum consensus**, tunc peccat graviter, modo gravis sit materia: nam hoc in casu teneremur positive resistere, orando nempe, divina cogitando, animum ad aliud vertendo, etc. — *Excipe*: A) si hic motus magis excitetur resistendo; — B) si levis sit ac continuus; — C) si ortum habeat ex actione necessaria vel utili, etc., præsertim in personis timoratæ conscientiæ: quia tunc melius est illud contemnere.

Explan. Periculum autem *consensus* iudicabitur adesse: tum ex qualitatibus pœnitentis, si v. g. sit tenuis virtutis, quia jam alias consenserit; tum ex materia delectationis, si multum sit periculosa in se, ut communiter censetur, si superveniat delectatio venerea; quia hujusmodi commotiones quando sunt vehementes, plerumque si positive non repellantur, (saltem per actum simplicis displicentiæ), trahunt secum consensum voluntatis.

Scholium. Cum difficillimum sit operari oppositum iis qui pravo habitu seu consuetudine laborant; hinc, quæ de *concu-*

piscentia dicta fuerunt, etiam suo modo tenent de **consuetudine** et **habitu pravo**. — Unde **Resol. 1.** Quamdiu prava consuetudo libere conservatur, comparatur concupiscentiæ *consequenti*: et ideo, licet *physice* minuat voluntarium rationale seu proprie dictum, non tamen illud minuit *moraliter*, cum ipsa diminutio mentis sit voluntaria in causa, et consequenter non minuit malitiam in opere, quod ex illa procedit, sed potius illam auget, quatenus procedit ex voluntate magis intensa magisque in malo confirmata. — Hinc S. ТНОМ. (1. 2, q. 78, a. 2) quod peccatum ex habitu sit peccatum *ex malitia*. — **Resol. 2.** Quando pravus habitus jam displicet, eumque, quantum potest, quis eradicare conatur, tum comparatur concupiscentiæ *antecedenti*: ideo plus minusve minuit voluntarium rationale seu proprie dictum, et consequenter subinde minuit peccatum, subinde illud tollit. Et ita, postquam quis consuetudinem contractam efficaci proposito retractavit debitamque desuescendi diligentiam adhibeat, jam actus, v. g. blasphemiæ, sequentes vi consuetudinis et quasi naturali impetu prorumpentes, ad peccatum formale amplius imputari nequeunt: quia non sunt voluntarii nec in se seu directe, ut supponitur, nec indirecte seu in causa, quia hæc efficaciter est retractata. — Cfr. BONAL; SASS.

PARS SECUNDA

DE ACTIBUS HUMANIS CONSIDERATIS IN SUO ESSE MORALI SEU FORMALI

CAPUT UNICUM. DE MORALITATE ACTUUM HUMANORUM, UBI DE EORUM IMPUTABILITATE, DE REGULIS MORUM, DE SPECIEBUS MORALITATIS, DE PRINCIPIIS SEU FONTIBUS MORALITATIS, DEQUE REQUISITIS EX PARTE VOLUNTATIS AD BONITATEM VEL MALITIAM MORALEM CONTRAHENDAM

ART. I. De moralitate actuum humanorum et imputabilitate.

Q. 35. *Quid est actus moralis?*

R. Est actus humanus in ordine ad regulas morum i. e. actus procedens a voluntate deliberata cum subiectione seu respectu ad legem æternam et rectam rationem, vel ad alterutram; nam utraque idem dictat. — S. THOM. (1. 2, q. 18-20).

Resol. 1. Errant igitur, qui moralitatem in **libertate** constituunt. — Utique libertas requiritur iamquam moralitatis fundamentum (pag. 4); nam actus necessarii non subjiciuntur regulis morum, nec ab eis sunt dirigibiles, sed soli actus liberi; ast essentia moralitatis minime in libertate est reponenda. — Etenim, ut recte docet BILLUART, « prius concipitur in actu libertas quam moralitas. Hoc ipso enim quo concipitur egredi a voluntate sub indifferentia iudicii, concipitur liber et nondum moralis, quia nondum concipitur lex cui subjiciatur. Imo, dato quod non esset lex seu regula morum, adhuc conciperetur liber et non esset moralitas. » Ergo libertas, quamvis requiratur ad moralitatem, hæc tamen formaliter in ea non consistit.

Resol. 2. Multo minus moralitas collocanda est in **solo utili ac delectabili**: si enim quod placet aut utile videtur, illud semper prosequi et amplecti liceret, omnia passim presumdarentur, propria cupiditas modum non haberet, et quanto quis esset audacior, tanto esset honestior. Hinc damnata est in SYLLABO n. 58 sequens propositio: *Omnis morum disciplina honestasque collocari debet in cumulandis et augendis quovis modo divitiis ac in voluptatibus explendis.*

Resol. 3. Sicut artificiositas consistit in respectu quem

habet artefactum ad regulas artis, ita **moralitas** proprie consistit in suo esse physice considerato, cum regulis morum cum quibus vel conformis vel difformis est. Si hæc conformitas vel difformitas consideretur in actu secundum se seu objective, est moralitas *objectiva* seu *materialis*; si consideretur in agente seu in voluntate operantis, est moralitas *subjectiva* seu *formalis*. Ex quo patet unam moralitatem posse sine altera existere. Et sic actus qui objective consideratus legi consentaneus est, sed quem agens legi oppositum putat, materialiter erit conformis adeoque materialiter bonus; formaliter vero difformis legi adeoque formaliter malus.

Resol. 4. Idem actus **physice** consideratus potest esse *bonus* vel *malus*, secundum quod a diversis subjectis elicitur, sub diverso ad regulas morum respectu; seu, aliis verbis: fieri potest quod duo actus ejusdem speciei secundum esse *physicum*, sint diversæ speciei secundum esse *morale*, v. g. actus fornicationis et actus conjugalis. Sic quoque sicarius et carnifex occidunt hominem: occisio a sicario mala est, utpote regulis morum difformis: occisio a carnifice, ut justitiæ ministro perpetrata, bona: quia justa adeoque regulis morum conformis; ex quo patet quod *esse morale* se habeat mere accidentaliter ad esse *physicum* actus humani.

Scholion. Quamvis **imputabilitas** ab actu morali *de facto* separari nequeat, a *moralitate* tamen distinguitur *ratione ratiocinata* seu *cum fundamento in re*. Etenim *imputabilitas* oritur ex libertate agentis ad actionem ponendam vel omittendam ita ut ex illa sit laude vel vituperio digna; *moralitas* vero actionis constituitur ex ejus convenientia vel inconvenientia cum regulis morum. Itaque *imputabilitas* fundatur in dominio quod homini in suos actus competit; et ideo imputabiles dicendi sunt omnes et soli actus humani, tum illi quos unusquisque personaliter ponit, tum illi quorum positioni active cooperatur. Et quoniam dominium in actus humanos indubietur quod ex libera voluntate procedunt, patet imputabilitatis *principia* recte assignari *voluntarium* et *liberum*, eaque omnia quæ voluntarium et liberum tollunt, minuunt vel augent pariter imputabilitatem tollere, minuere vel augere. Moralitas vero actionis fundatur in respectu ad regulas morum ejusque *principia* seu *fontes*, ex quibus actus humanus desumit suam bonitatem vel malitiam: recte assignantur tria: *objectum* actus *circumstantiæ* ejusdem et *finis* operantis, ut dicetur infra.

ART. II. De regulis morum et speciebus moralitatis.

Q. 36. *In quo constituendæ sunt regulæ morum?*

R. In *recta ratione*, quæ duplex distinguitur: — 1°) una *increata* et lex æterna dicitur; — 2°) altera *creata* quæ est humana ratio seu ipsa legis æternæ cognitio. — Hinc vulgo etiam duæ assignantur morum regulæ: 1°) una *extrinseca* et *remota* in mente divina exsistens, sive lex seu voluntas Dei æterna; — 2°) alia *proxima* et *intrinseca*, et in homine residens, secundum quod prædictam legem participat eique subordinatur, et est ipsa ratio humana, seu conscientia, quæ est quasi præco legis æternæ.

Explan. Ex doctrina S. THOM. (1. 2, q. 71, a. 6) **moralitas** actuum humanorum dependet ab eorum debita **commensuratione**. « Omnis autem COMMENSURATIO cujuscumque rei attenditur per comparisonem ad ALIQUAM REGULAM, a qua si divertat, incommensurata erit. Regula autem voluntatis humanæ est DUPLEX: UNA PROPINQUA ET HOMOGENEA, scilicet ipsa HUMANA RATIO; alia vero est PRIMA regula, scilicet LEX ÆTERNA, quæ est quasi ratio Dei. » — Ex quo patet, rationem creatam hanc regulam constituere non quidem *per se*, sed prout *substat* legi æternæ. Hinc ait S. D. (1. 2, q. 19, a. 4): « Quod autem ratio humana sit regula voluntatis humanæ, ex qua ejus bonitas mensuretur, habet EX LEGE ÆTERNA, quæ est ratio divina; unde dicitur (Ps. iv, 6): *Multi dicunt: Quis ostendit nobis bona? Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine*; quasi diceret: Lumen rationis, quod in nobis est, in tantum potest nobis ostendere bona et nostram voluntatem regulare, in quantum est lumen vultus tui, id est, a vultu tuo DERIVATUM. »

Q. 37. *Quot et quænam sunt moralitatis species?*

R. Ex S. TH. (1. 2, q. 92, a. 2) sunt tres: 1°) *indifferentia* quam lex permittit; 2°) *bonitas*, quam imperat; et 3°) *malitia*, quam prohibet.

Explan. Ait S. THOM. (l. c.): « Sunt autem TRES DIFFERENTIÆ actuum humanorum: quidam sunt **boni** ex genere, qui sunt actus virtutum; et respectu horum ponitur legis actus PRÆCIPERE et IMPERARE. Quidam autem sunt actus **mali** ex genere suo, sicut actus vitiosi, et respectu horum lex habet PROHIBERE. Quidam vero ex genere suo sunt actus **indifferentes**: et res-

pectu horum lex habet PERMITTERE. » — Idem asserit (*de malo* q. 2, a. 5) : « Si ergo loquamur de actu morali secundum suam speciem, sic non omnis actus moralis est bonus vel malus, sed aliquis indifferens. » Ergo ex S. THOM. nedum *bonitas* et *malitia*, sed etiam *indifferentia* sunt moralitatis species.

Quæ doctrina hoc modo confirmatur. Ille actus est vere moralis, qui a voluntate deliberata procedit cum subjectione seu respectu ad regulas morum. Atqui actus ex objecto indifferens potest procedere a deliberata voluntate cum respectu ad regulas morum. Ergo. *Prob. min.* Qui dubius an aliquod opus liceat, puta, an liceat hodie laborare, et opus suspendit ac legem seu rationem consulit, nec labori indulget, nisi prius lex aut ratio responderit non agi diem festum adeoque licere laborare, ille, ut evidens est, deliberate agit et cum subjectione ad legem, quam prius consulit et cui ita subjicitur, ut ab opere abstineret, si esset a lege vetitum ; atque illud tantum exercet, cum videt per legem ei relinqui liberum seu indifferens. Ergo indifferentia pertinet etiam ad moralitatis speciem. — Cfr. BILLUART ; PUIG-CHARRIÉ.

Q. 38. An igitur dantur actu humani *indifferentes* ?

R. *Cum distinctione* : — vel 1°) loquimur de actibus indifferentibus *objective* seu in *specie*, et certe quidem quod dantur, ut est edere, comedere, etc. ; — vel 2°) loquimur de actibus indifferentibus *subjective* seu in *individuo*, et probabilius est, quod non dantur : quia omnis actus deliberatus, prout sit hic et nunc, necessario debet esse vel bonus vel malus. Ita THOMISTÆ contra SCOTISTAS. — Dixi : *probabilius* ; nam negari non potest, oppositam sententiam esse probabilem propter auctoritatem saltem extrinsecam.

Explan. Non dari actus indifferentes **subjective** seu in **individuo**, probatur ratione innixa doctrinæ S. THOM. (1. 2, q. 18, a. 6) videlicet : Omnis actus a deliberata ratione procedens in individuo, — vel ordinatur ad finem rectæ rationi consonum et exercetur in circumstantiis in quibus secundum rectam rationem est exercendus ; — vel non. Si primum, erit actus moraliter bonus ; si secundum, erit moraliter malus. Atqui, omnis actus a deliberata ratione procedens vel debet ordinari in finem rationi consonum vel dissonum, et exerceri in circumstantiis rectæ rationi consentaneis vel dissentaneis. Ergo, omnis actus deliberatus in individuo, debet esse bonus vel malus. —

Et ex his patet, quare possit dari actus indifferens *secundum speciem*, quamvis non *in individuo* : quia nempe ad actum secundum speciem tantum, requiritur solum objectum, non vero finis et circumstantiæ, quæ profecto in actu individuali requiruntur. Unde, cum sint quidam actus, puta, ambulare, sedere, stare, etc., qui possunt fieri propter bonum vel malum finem, in debitis vel non debitis circumstantiis, inde est, quod hujusmodi actus sunt *secundum speciem* indifferentes, non autem sic *in individuo*, quia tunc nequeunt præscindere a fine et circumstantiis. Cfr. PUIG-XARRIÉ.

Resol. Ubi docetur non dari actus indifferentes *subjective* seu *in individuo*, id unice procedit de actibus **deliberatis** seu proprie **humanis**, deque eorum indifferentia ad bonitatem et malitiam in ordine **naturali**. — Unde illa doctrina non est intelligenda : 1°) de actibus *indeliberatis* seu *hominis*, qui ex imaginatione vel naturæ impulsu procedunt, ut plerumque fricare barbam, manum vel pedem movere, flores colligere, olfacere, etc. — Neque intelligenda est 2°) de indifferentia ad bonitatem et malitiam moralem in ordine *supernaturali*. Constat enim, in ordine ad vitam æternam, dari actus indifferentes *in individuo*, neque bonos neque malos, neque meritorios neque demeritorios. Ita eleemosyna data ab infideli, sine auxilio gratiæ ex motivo honesto naturali, est opus bonum naturale, non autem in ordine supernaturali. Actus quoque fidei et spei, quibus impii divina gratia excitati tendunt ad justitiam, nec merentur salutem æternam : quia impii gratia sanctificante sunt destituti ; nec digni sunt morte : quia illi actus sunt *dona Dei et Spiritus Sancti impulsus, non quidem habitantis sed moventis*, ut docet TRID. (S. 6, c. 6 et S. 14, c. 4). — Unde quoque in CONC. CONST. damnata fuit hæc 16^a propositio JOAN. HUS : *Divisio immediata humanorum operum est : sunt vel virtuosa, vel vitiosa... quia sicut vitium, quod crimen dicitur seu mortale peccatum, inficit universaliter actus hominis vitiosi ; sic virtus vivificat omnes actus hominis virtuosos*. — A qua doctrina non multum abludit hæc propositio QUESNELLI, quæ est 45^a inte, damnatas : *Amore Dei in corde peccatorum non amplius regnante necesse est, ut in eo carnalis regnet cupiditas, omnesque actiones ejus corrumpat*. — Cfr. BILL.

Q. 39. An actus *externus* addit bonitatem vel malitiam actui *interno* ?

R. Ex S. THOM. (1. 2, q. 20, a. 4, et alibi) actus *externus per se*, i. e. prout est mera executio actus interni, non

superaddit bonitatem vel malitiam formalem actui interiori efficaci. — Dico : *per se* ; nam *per accidens*, adeoque non ratione sui, addit aliquam bonitatem vel malitiam *accidentalem* : — vel 1°) in quantum actus externus sæpissime est occasio, cur interior multiplicetur, magis fiat intensus, diutius continuetur ; — vel 2°) in quantum causat scandalum aut damnum proximi, aut e contrario bonam ædificationem ; — vel 3°) in quantum illi annectitur ab extrinseco specialis gratia, valor seu privilegium, aut e contrario ex actu exteriori sequuntur varia mala et incommoda, a quibus eximitur solus actus interior.

Explan. Quod actus exterior *per se* non addat bonitatem vel malitiam formalem seu distinctam actui interiori efficaci, probatur : 1°) Ex SS. LL., in quibus sincera voluntas pro facto reputatur. Sic Deus dicit Abraham (GEN. XXII, 16) : *Quia fecisti hanc rem, et non pepercisti filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi* ; et tamen non opere, sed voluntate tantum mactaverat filium. Sic quoque ait Christus (MATTH. v, 28) : *Omnis qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam mæchatus est eam in corde suo*. — 2°) Ex SS. PP. ; sic AUG. (ep. 102 ad Deo gratias, q. 4, n. 26) statuit de voluntatis affectu i. e. de actu interiori voluntatis, quod *omnium factorum meritorumque mensura est*. Et BERN. (ep. 77, c. 2) : *Quid planius, quam quod voluntas pro facto reputetur, ubi factum excludit necessitas*. — 3°) EX RATIONE. Libertas est fundamentum moralitatis, ideoque bonitas vel malitia moralis intrinseca ibi solum esse potest, ubi est libertas intrinseca. Atqui in actu exteriori potentiæ executivæ non est libertas intrinseca : hæc enim in sola voluntate intrinsece subjicitur. Ergo.

Resol. 1. Si voluntas sit de se disposita, ut non operetur, vel quia non potest, vel quia ei non sese offert occasio operandi parata tamen ad operandum, si posset : *simpliciter* et in ordine ad præmium vel pœnam *essentialem*, tam bona est vel mala cum actu exteriori ac sine illo. — Dixi : *simpliciter*, etc. ; quia actus exterior, quatenus in eo perficitur et consummatur bona vel mala voluntas, addit actui interiori bonitatem vel malitiam *secundum quid* et in ordine ad præmium vel pœnam *accidentalem*, i. e. *eandem* bonitatem vel malitiam *extendit* seu *perficit*. Et ideo ait S. THOM. (de malo, q. 2, a. 2) : Qui habet voluntatem dandi eleemosynam, et non dat, quia non habet facultatem, tantumdem meretur, quantum si daret, per comparisonem ad

præmium ESSENTIALE, quod est gaudium de Deo : hoc enim præmium respondet charitati, quæ ad voluntatem pertinet. Sed per comparationem ad præmium ACCIDENTALE, quod est gaudium de quocumque bono creato, magis meretur, qui non solum vult dare, sed dat : gaudebit enim, non solum quia dare voluit, sed quia dedit, et ex omnibus bonis, quæ ex illa datione proveniunt. » Quod, proportionem servata, repetit de *voluntate* et *actu peccati*.

Resol. 2. Regulariter actus externus *per accidens* addit aliquid boni vel mali actui interiori, — sive ratione *multiplicationis numericæ* actuum voluntatis, qui sæpe in ipsa executione repetuntur; — sive ratione *majoris* eorum *durationis*, cum statim actus exterior perfici nequeat; — sive ratione *intensionis*, cum ob arduum aut delectabilitatem actuum externorum, voluntas magis accenditur. — **Resol. 3.** Qui invitus impeditur a martyrio sibi instanti non perdit præmium essentiale. Perdit tamen præmium accidentale seu *aureolam*, quæ non datur habenti solam voluntatem martyrii, sed ex Dei privilegio et quasi ex opere operato martyrio re ipsa tolerato annexa est. — **Resol. 4.** Voluntas efficax suscipiendi sacramentum, et ipsa susceptio, sunt æque bonæ moraliter, seu ex opere operantis; præstat tamen realis susceptio, cui ex Christi institutione specialis gratia annexa est ex opere operato.

Resol. 5. Qui dat eleemosynam, jejunit, aut aliter corpus affligit, non plus meretur in ordine ad præmium essentiale, quam qui efficacem habet voluntatem hæc faciendi et aliunde involuntarie impeditur; plus tamen *satisfacit* : quia valor satisfactionis pendet etiam ab opere externo, quatenus est pœnale seu vera pœnæ permissio. — **Resol. 6.** Verissime ait S. Aug. (*l. 13 de Trinit. c. 5*) : *Mala voluntate, vel sola, quisque miser efficitur; sed miserior potestate, qua desiderium malæ voluntatis impletur* : non quod actus exterior addat malæ voluntati novam et distinctam malitiam; sed — vel ob rationes modo allatas sub n. 1 et 2; — vel quia ex actu exteriori hebetantur sensus, generantur mali habitus, quibus homo sit pronior ad peccandum, oriuntur scandala, inducitur obligatio restituendi, incurruntur censuræ, etc., quæ omnia non sequuntur ex actu interiori. — Cfr. BILL.; PUIG-XAR.; DENS.

ART. III. De fontibus moralitatis.

Q. 40. *Quid sunt principia seu fontes moralitatis?*

R. Sunt ea ex quibus fit, ut actus humanus sit bonus vel malus, melior vel peior, vel indifferens.

Q. 41. *Quot sunt principia moralitatis, ex quibus actus humani desumunt suam bonitatem vel malitiam?*

R. Ex S. THOM. (1. 2, q. 18, a. 2, 3, 4) sunt tria. Scilicet **1°) objectum** actus, — **2°) circumstantiæ** ejusdem, — et **3°) finis** agentis. — Cum hoc tamen **discrimine** quod ad bonitatem actus requiratur, ut ex *triplici* illo capite conformis sit rectæ rationi, seu ut tria illa sint bona; — ad malitiam vero sufficiat, quod vel *in uno* ex his deficiat, seu quod unum ex illis sit malum. — Hinc axioma: *Bonum ex integra causa, malum ex quocumque defectu.*

Q. 42. *Quid ex parte voluntatis requiritur: — 1°) ad actus bonitatem — vel 2°) malitiam moralem contrahendam?*

R. Ad 1um) Ut actus sit moraliter *bonus*, bonitas seu honestas debet esse *directe* volita, saltem in actu *exercito*. — Hinc S. TH. (1. 2, q. 19, a. 7): *Ad hoc quod sit voluntas bona, requiritur quod sit boni sub ratione boni, hoc est, quod velit bonum et propter bonum:*

Explan. Ratio est ex BILL.; « quia honestas est per se et propter se appetibilis, sicque esse appetendam dictat recta ratio. » Quare nemo laudatur, quod v. g. visitaverit infirmum tantum confabulationis causa; aut jejunaverit, ut pecuniæ parceret: quia non intenditur formaliter honestas misericordiæ aut jejunii. — Non requiritur tamen, ut intendatur **explicite** et **reflexe**, seu in **actu signato**, v. g. ut dicas aut cogites: volo jejunare, quia honestum est; sed sufficit appeti *implicite* et *æquivalenter*, seu *in acto exercito*, hoc est: actum apprehendi ut decentem, laudabilem, præmio dignum, commendatum a viris piis; vel specialiter ut opus v. g. misericordiæ, temperantiæ, justitiæ etc., et sic bona intentione fieri.

R. Ad 2um) E contra, ut actus sit moraliter *malus*, sufficit malitiam esse *indirecte* volitam.

Explan. Ratio est: quia aliter non potest intendi malitia cum

malum non possit appeti nisi ratione boni adjuncti. Unde necesse non est, ut agens tendat in actum, ut malum et inhonestum est : quia sic vix aliquis peccaret, et *nemo intendens malum operatur* ; — sed sufficit quod intendat actum, cui malitia scitur esse annexa, licet hæc secundum se ipsi non placeat : quia hoc ipso virtualiter contemnit legem et indirecte vult malitiam. — Ratio disparitatis est : quod bonum *appeti debet* ; malum vero non solum appeti non potest, sed *vitari debet* ; non vitatur autem ab illo, qui libere ponit actionem, cui malum est annexum. — Hinc qui se voluntarie inebriat, licet non velit directe ipsam ebrietatis malitiam, sed solam intendat delectationem ex potu, turpiter tamen agit et peccat. — Cfr. SASS. ; BILL.

ART. IV. De primo principio moralitatis seu de objecto actus moralis.

Q. 43. *Quid est objectum, seu primum moralitatis principium?*

R. Est id, sive res sit, sive persona, quod *primo* et *per se* attingitur ab actu.

Explan. Itaque per objectum hic non intelligitur quidquid objicitur voluntati : sic enim ipsæ circumstantiæ forent etiam ejus objectum ; sed id quod **primo** et **per se** attingitur a voluntate, quo modo circumstantiæ non sunt objectum, quippe quæ, ut tales, attinguntur tantum *secundario*. — Objectum autem considerari debet non quidem **physice** : sub quo respectu semper est bonum, bonitate *naturæ* seu *entis* ; sed **moraliter** : quatenus ab agente attingitur modo rectæ rationi convenienti vel inconvenienti. — Sic objectum furti non est res aliena, prout res est ; sed quatenus recta ratio vetat, ne sumatur domino rationabiliter invito ; similiter objectum temperantiæ non est præcise potus aut cibus, sed potus aut cibus sumptus conformiter ad rationem. — Cfr. BILL. ; SASS.

Q. 44. *Qualis est moralitas quam ex objecto desumit actus humanus?*

R. Ex S. TH. (1. 2, q. 18, a. 2) est *prima* et *essentialis*.

Explan. Ratio ex S. THOM. (*l. c.*) est : quia *sicut prima bonitas rei NATURALIS attenditur ex sua forma quæ dat speciem ei, ita et prima bonitas actus MORALIS attenditur ex objecto conveniente*. Objectum enim est veluti forma dans speciem actui humano, illumque constituens in determinata specie virtutis aut

vitii. Et ita actus amoris erga Deum ponitur in specie charitatis, quæ est virtus theologica; furtum in specie injustitiæ, et sic de ceteris. — Confirmatur: quia moralitas quam objectum actioni tribuit ante aliam quamcumque, quæ sive ex fine, sive ex circumstantiis provenit, actui convenit, nec potest ab eo abesse, quamvis aliæ abessent. — Sic furtum, quod quis in ecclesia committit ad se inebriandum, primario concipitur in alium ratione objecti, quatenus est ablatio rei alienæ, invito rationabiliter domino; quæ injustitia a furto abesse nequit, etiam absentibus fine, qui est ebrietas, et circumstantia loci sacri.

Obj. Actus, qui est indifferens ex sua specie, non habet suam primam et essentialem moralitatem ex suo objecto. Atqui dantur actus secundum suam speciem indifferentes. Ergo, non omnis actus humanus desumit ex suo objecto primam et specificam moralitatem.

Resp. Dist. maj. Actus indifferens ex sua specie non habet suam primam moralitatem ex objecto in statu indifferentiæ manente, *conc.*; in statu indifferentiæ non persistente, *neg.* — Sic cum quis propter salutem ambulat; ex ambulatione, quæ est indifferens secundum speciem, et salute, quæ quoddam bonum est, unicum objectum integratur, scilicet, ambulatio salutaris: et ab hoc objecto determinato bono, sumit suam primam bonitatem specificam actus volentis propter salutem ambulare. Cfr. PUIG-XARRIÉ.

ART. V. De secundo principio moralitatis seu de circumstantiis.

Q. 45. Quid sunt circumstantiæ?

R. Sunt actionis veluti *accidentia*; sunt enim ex S. TH. (1. 2, q. 7, a. 1): *conditiones extra substantiam actus, sed quæ aliquo modo attingunt actum humanum*; id est: aliquid ad ejus bonitatem vel malitiam moralem conferunt. Si enim nihil conferrent, non essent circumstantiæ in genere moris. — Sic v. g. quod furtum fiat manu dextera aut læva, non est circumstantia: quia impertinenter se habet ad ejus malitiam.

Resol. Itaque **tria** requiruntur, ut aliquid sit circumstantia: 1º) Ut actus ille, respectu cujus dicitur circumstantia, sit constitutus in *esse morali*, sive ut jam habeat bonitatem aut malitiam ab objecto suo, independenter ab illa circumstantia: accidens enim præsupponit substantiam. — 2º) Ut illa circumstantia

non destruat aut mutet *essentialiter* illud primum esse morale, quod habet actus ex objecto : si enim essentiam actus destrueret, jam non esset ejus accidens. — 3º) Ut illa circumstantia actum *aliquo* modo attingat secundum esse morale ; quod fit, dum illa circumstantia aliquid contribuit ad ejus bonitatem vel malitiam augendam aut minuendam in eadem vel diversa specie. — Cfr. DENS.

Q. 46. *Qualem* bonitatem vel malitiam *circumstantiæ* tribuunt actui humano ?

R. Ut patet ex definitione allata, circumstantiæ, quales, tribuunt bonitatem vel malitiam *secundariam* et *accidentalem*, quia superveniunt actui jam in suo esse morali constituto. — Quæ quidem bonitas vel malitia, ex circumstantiis desumpta, aliquando est solum *aggravans*, aliquando *speciem mutans*, prout nempe sunt circumstantiæ.

Explan. Dixi : **qua tales** ; quia tribuunt quandoque etiam *primam* et *essentialem* bonitatem vel malitiam, quod quidem duplici in casu contingere potest. — 1º) Quando fit aliquod opus objective indifferens ; sic studium ob vanitatem est vanæ gloriæ ; ob lucrum animarum est opus charitatis. 2º) Quando circumstantia mala est tota ratio quare opus bonum eligatur ; ut si quis jejundet mereideo, ut laudetur ab hominibus. — Sed tunc circumstantiæ, utpote **per se** intentæ, inducunt rationem *objecti* in genere moris.

Q. 47. *Quomodo* circumstantiæ *distinguuntur* ?

R. *Triplici* sequenti modo. 1º) Aliæ dicuntur **mutantes speciem**, quæ novam addunt bonitatis vel malitiæ speciem. Sic circumstantia voti addit actui castitatis specialem religionis bonitatem, et circumstantia personæ sacræ actui fornicationis specialem adjicit malitiam sacrilegii. — 2º) Aliæ sunt tantum **aggravantes** vel **minuentes**, — sive **notabiliter**, sive **leviter**, — quæ non addunt novam speciem, sed intra eadem augment vel minuunt bonitatem aut malitiam, — sive **notabiliter**, sive **leviter**. — Sic major vel minor quantitas in eleemosyna tradita vel in furto ablata majorem vel minorem reddit eleemosynæ bonitatem vel furti malitiam. Sic pariter adest circumstantia **notabiliter** vel **leviter** minuens in

fornicatione, quod mulier in eam tantum consenserit metu gravi vel levi compulsa. — 3°) Quod si, loquendo de peccatis, circumstantiæ ita notabiliter malitiam aggravent aut minuant, etiam in eadem specie morali, ut de veniali faciant mortale, vel de mortali faciant veniale aut nullum; tunc æctum in aliam **speciem theologicam** transferunt (quatenus hæc non ordinem honestatis naturalis, sed ordinem gratiæ ac meriti respicit), — et vocantur: vel **in infinitum aggravantes** quia gratiæ et gloriæ privationem secum afferunt, qualis est circumstantia gravis damni in levi mendacio prævisi; — vel, ob rationem contrariam, **in infinitum minuentes**, ut dum quis grave malum alicui imprecatur ex non perfecta deliberatione, aut hominem occidit ad sui necessariam defensionem.

Q. 48. *Quænam* solet assignari *regula*, ad dignoscendum, quandonam circumstantia *malitiam* in eadem specie aggravet *notabiliter* vel *leviter*?

R. *Triplex* assignatur *regula*. 1°) In materia *quantitativa*, seu quæ consistit in numero, pondere et mensura, circumstantia tunc censetur *notabiliter* aggravans, quando **seorsim sumpta sufficit ad peccatum mortale**; ut si quis ultra quinque francos, quos suppono sufficere ad peccatum mortale, furaretur alios quinque. — 2°) In aliis materiis, v. g. *duratione*, *intensione*, *executione*, circumstantia censetur *notabiliter* aggravans, dum **notabiliter excedit modum ordinarium** peccandi in istis materiis; ut si quis totam noctem transigeret in impudiciis cum muliere; per menses et annos perseveraret in odio; inimicum occidisset membratim concidendo, etc. — 3°) Si neutrum ex his occurrat, sed **addatur tantum aliquod augmentum veniale**, circumstantia censetur *leviter* aggravans; puta quod fur prædictus surriperit alios duos francos; quod post rixam iratus aliquantulo tempore in odio permanserit. — Cfr. BILL.; SASS.

Q. 49. *Quot* numerantur *circumstantiæ*?

R. Ex. S. THOM. (1. 2, q. 7, a. 3) *septem* numerantur,

hoc TULLII versiculo : QUIS, QUID, UBI, QUIBUS AUXILIIS, CUR, QUOMODO, QUANDO.

Explan. 1°) Vox **quis** non denotat personam operantem secundum se : sic enim pertinet ad substantiam actus humani ; — sed personæ operantis conditionem, ratione cujus in æstimatione morali actus vel omissio plus vel minus valet moraliter : v. g. quod sit religiosus, sacerdos, vel laicus, conjugatus vel liber, superior vel subditus. — Sæpe actui bono vel malo novam bonitatis vel malitiæ speciem adfert : ut si voto ligatus servet continentiam, aut conjugatus fornicetur. — Sæpe est tantum aggravans : sic mentiendo, cæteris paribus, gravius peccat religiosus quam sæcularis ; quia magis peccatum illum dedecet propter statum. — Quod tamen intelligendum est de peccatis cum perfecta deliberatione commissis, non vero ex fragilitate ; nam ex S. THOM. (1. 2, q. 72, a. 10) : *tale peccatum minus imputatur ei qui est major in virtute, eo quod minus negligit hujusmodi peccata reprimere*. — Similiter auget et bonitatem, si v. g. vir insignis sese humiliet, aut pauper eleemosynam largiatur. —

2°) **Quid** significat non ipsum objectum ; hoc enim iterum ad substantiam pertinet : sed accidens illi conjunctum ; puta, qualitatem, quantitatem. — Quandoque *mutat speciem* : ut in eleemosyna data *pauperi sacerdoti*, aut in furto *rei sacræ*, in percussione *parentis, clerici*. — Quandoque est *tantum aggravans* : ut si benefacias *pupillis, viduis*, aut lædas plane *innocentem*.

3°) **Ubi** denotat loci qualitatem conferentem aliquid ad bonitatem vel malitiam actus ; ut locus *sacer* respectu furti, fornicationis, homicidii ; *publicus* ratione scandali, quo modo peccavit ABSALON (II REG. XVI, 32), ingrediendo ad concubinas patris sui coram universo Israel ; — estque *mutans speciem*. — Si vero turpibus cogitationibus inhæreas in Ecclesia est *aggravans tantum* : quia non repugnat ita sanctitati loci, sicut priori. — Si actus, de se licitus, sit prohibitus in reverentiam loci, v. g. extractio furis ex loco immuni, qualitas loci transit in substantiam et dat primam speciem.

4°) **Quibus auxiliis** indicat media, imo et homines, quibus utimur ad peccandum ; — *mutat speciem*, si v. g. ope magorum usus es ad inducendam in peccatum puellam, aut vestibus sacris ad alterum decipiendum ; ita Simeon et Levi (GEN. XXXIX) peccaverunt peccato sacrilegii, adhibendo circumcisionem ad occidendum Sichimitas ; sic etiam peccaret, qui uteretur confessione ad sollicitandum ad turpia ; — *aggra-*

vat si sacerdotem induxeris ad mentiendum, aut ad alterum occidendum selegeris arma ad cruciandum exquisita.

5°) **Cur** indicat finem extrinsecum operantis, de quo speciatim in sequentibus agetur.

6°) **Quomodo** significat modum accidentalem quo fit actus, intense vel remisse, ex contemptu, levitate, vi, vel dolo, etc. — Aliquando *mutat speciem*: sic violentia facit de simplici furto rapinam et de fornicatione stuprum. — Aliquando *aggravat* aut *minuit*: sic aggravat, si peccasti ex scientia seu ex mera malitia: e contra minuit, si ex gravi metu, forti tentatione, etc.

7°) **Quando** denotat conditionem accidentalem temporis: ut vel *quantitatem*, si actus diu vel parum duret, puta, an odium longo tempore perduravit: vel *qualitatem*, si peccatum fiat die festo, tempore sacro; — hæc tamen circumstantia, per se loquendo, et seclusa directa intentione inhonorandi, non multum facit ad augendam malitiam, nisi actus de se malus fuerit specialiter prohibitus intuitu temporis sacri, aut per illum divino cultui specialis irreverentia irrogetur, aut scandalum adsit: ut, si quis die veneris sancto exhiberet ludos publicos; sacerdos mox ab altari iret ad fornicandum; statim post communionem te inebries. — Unde per se non debet exprimi, an quis peccaverit etiam carnaliter die festo, vel communionis, aut etiam die veneris sancto. — Estque hoc discrimen inter *locum* et *tempus* sacrum: quod locus propter stabilitatem suam sit capax consecrationis et sanctitatis permanentis; non sic tempus continuo transiens, quod tantum per accidens, ratione mysteriorum vel actionum, quæ tunc recoluntur vel fiunt, dicitur sacrum. — Si actus de se non malus isto tempore sit prohibitus, v. g. comestio carnis, tempus transit in objectum. — Cfr. DE LUGO (*de pœnit*, disp. 16, n. 518 sqq.) ; — SASS. ; BILL.

Q. 50. An circumstantia *leviter mala* totum actum bonum semper corrumpit?

R. Circumstantia *leviter mala* adveniens actui bono, puta: præcipitatio in agendo, tepor in precibus, inconsideratio aliqua in actione bona, levis indignatio, concomitans vana gloria, aliæque hujusmodi circumstantiæ, quæ facile concomitantur actiones nostras, non auferunt totam actus bonitatem, nec consequenter omne meritum: — « Si secus esset, vix ullus, vel in ipsis Sanctis, reperiretur actus bonus, cum tam facile opus quodlibet bonum circumstantia aliqua leviter mala infici contingat. » Ita BILLUART.

ART. VI. De tertio principio moralitatis seu de fine actuum humanorum.

Q. 51. Quid 1°) *generatim* intelligitur per *finem*: — et 2° *quotupliciter* distinguitur?

R. Ad 1um) *Finis in genere*, ut communiter definitur, est *id cujus gratia aliquid fit*; sive, ut docet S. THOM. (1. 2, q. 1, a. 1), est id, quod respectu operationum nostrarum, est *primum in intentione et ultimum in executione*.

R. Ad 2um) *Multipliciter* distinguitur. Alius est **intrinsecus**, ad quem opus ex natura sua ordinatur: sic finis intrinsecus eleemosynæ est sublevatio pauperis; qui finis etiam vocatur **operis**, et coïncidit cum objecto. — Alius est **extrinsecus**, quem agens ex proprio arbitrio sibi proponit, ideoque vocatur finis **operantis**, potestque esse bonus vel malus: v. g. das eleemosynam ad obtinendam remissionem peccatorum vel ex vana gloria. — Hic autem finis *extrinsecus* est: — 1° *ultimus* vel *non ultimus*, seu *intermedius*, prout in eosistitur, vel ad alium finem refertur; — 2°) *primarius* vel *secundarius*, prout causa est totaliter ad actum movens, aut mere impellens. Cfr. SASS.; BILL.

Nota. Apud scholasticos occurrit etiam divisio, quam et memorat S. THOM. (1. 2, q. 1, 8 et q. 2, a. 7), in finem **cujus**, finem **quo** et finem **cui**. — 1°) Finis **cujus** seu **cujus gratia**, qui et vocatur finis *qui* seu finis *objectivus* vel *materialis* est ipsa res quam consequi intendimus. — 2°) Finis **quo**, qui vocatur etiam finis *formalis*, est ipsa consecutio illius rei. — 3°) Finis **cui** est subjectum cui illa res appetitur. — Sic dum paterfamilias laborando intendit acquirere pecuniam pro utilitate familiæ, pecunia est finis *cujus*, assecutio pecuniæ est finis *quo*, familia est finis *cui*. — Ceterum finis *cujus* et finis *quo* non sunt simpliciter duo fines, sed potius duæ partes eundem finem integrantes.

Q. 52. Ex *quonam fine* actus humanus⁽ desumit suam moralitatem?

R. Non ex fine *intrinseco* operis, sed ex fine *extrinseco* operantis.

Q. 53. Quare specialiter dicitur, actus humanos desu-

mere suam moralitatem ex *circumstantiis* et *fine*, cum finis operantis in numero circumstantiarum contineatur.

R. Quia finis est *præcipua* omnium circumstantiarum, utpote præcipue movens in actione ; et ideo de eo specialiter tractat S. THOM. (1. 2, q. 7, a. 4) et cum eo communiter theologi. — Cfr. BILL. ; DENS.

Q. 54. *Qualis* moralitas desumitur ex fine ?

R. Ex fine extrinseco, *qua tali*, desumitur moralitas *secundaria et accidentalis*. Nam, *qua talis*, in numero circumstantiarum continetur, quæ primam et essentialem moralitatem dare nequeunt, cum sint accidentia quæ actui superveniunt jam constituto in suo esse morali.

Resol. 1. Hinc actus bonus, factus propter finem bonum, habet duplicem bonitatem, unam ex objecto, aliam ex fine ; imo tot novas species bonitatis accipit, quot ei diversi fines boni præfiguntur. Sic eleemosyna data pauperi in honorem Dei et simul in satisfactionem pro peccatis, præter bonitatem misericordiæ quam habet ex objecto, etiam ex duplici adjecto fine duplicem acquirit bonitatem, religionis et pœnitentiæ.

Resol. 2. Hinc, ut scite monet DENS, « pastor aut confessorius, assistens infirmo, cum consolabitur et adhortabitur, ut, quoniam ad multa opera externa virtutum est impotens, atque adeo bona ipsius voluntas apud Deum pro facto reputetur, juxta dicta ; ut, inquam, sibi proponat multiplices fines bonos, et excitet plurium virtutum motiva, v. g. ut dolores et afflictiones suas referat, nunc in finem charitatis Dei, ad redamandum Christum pro nobis passum ; nunc in finem charitatis proximi, ut Deus velit reducere peccatores ad pœnitentiam, pauperes et afflictos confortare, errantes ad viam vocare ; nunc dolores suos per horam immotus sustineat pro solamine animarum in purgatorio ; nunc ex desiderio martyrii afflictionem et mortem offerat (prout fecere martyres, quorum quidam forte tam acerbos dolores non sustinuerunt), pro fidei catholicæ dilatatione, S. Matris Ecclesiæ exaltatione, etc. ; nisi enim hos fines intendat, speciale meritum eorum non acquirat. »

Resol. 3. E contra actus malus propter finem malum habet duplicem malitiam ex eadem ratione ; imo tot malitias habet, quot fines mali diversi præfiguntur. Illæ autem malitiæ aliquando specie diversæ sunt : ut si velis furari adulterandi gratia ; aliquando vero diversæ sunt numero tantum : ut si ab

uno velis furari claves et instrumenta, ut alterius pecunias auferas.

Q. 55. Quare in responsione dicitur : ex fine *extrinseco qua tali* ?

R. Quia quandoque tribuit etiam *primam* et *essentialem* bonitatis vel malitiæ speciem, quod in *duplici* casu contingere potest.

Explan. Casus sunt : 1°) Si actus ex objecto **indifferens** refertur in finem bonum vel in finem malum : sic studium ob vanitatem est opus vanæ gloriæ, ob lucrum animarum est actus charitatis. — 2°) Si actus ex objecto bonus **unice** refertur ad finem malum; ut si quis det eleemosynam *mere* ut laudetur ab hominibus. — Sed tunc finis, utpote per se intentus, induit rationem *objecti* in genere moris. — Cfr. BILL. ; SASS.

Q. 56. An itaque *finis* quilibet *malus* totam actus bonitatem corrumpit ?

R. *Sub distinctione* : 1°) *Affirmative*, saltem probabilius, si finis sit **graviter malus**. Nam actus qui a Deo totaliter recedit, nulla ex parte bonus esse potest. — Dixi : saltem *probabilius* ; non desunt enim qui putent cum DENS actum de se bonum relatum ad finem mortaliter malum posse etiam simul esse bonum et malum, si finis bonus et mortaliter malus sint sufficienter disparati : v. g. aliquis infidelis ex sincero misericordiæ affectu dat eleemosynam et simul ad honorandum idolum. Fatentur tamen finem bonum ordinarie non esse sufficienter disparatum a fine mortaliter malo, sed ab hoc, utpote malignantis naturæ, plerumque absorberi ; adeoque rarius talem actum dari posse. — 2°) Etiam *affirmative*, si finis *leviter malus* sit finis **primarius** seu causa totaliter motiva actus. — 3° *Negative*, si finis *leviter malus* sit finis **secundarius** seu causa mere impellens ; et hinc eleemosyna data partim ex misericordiæ affectu, partim ob vanam gloriam, actus erit partim bonus et partim malus. — Cfr. S. THOM. (1. 2, q. 18, a. 4).

Resol. Hinc SS. PP., et præsertim Aug., existimant Romanos orbem universum objugare meruisse, ob præclara gesta ex objecto bona, etsi fine pravo vanæ gloriæ inficiata.

Q. 57. An *bonitas* finis extrinseci tollit *malitiam* actus ex objecto pravi?

R. *Negative*, juxta illud : *Non sunt facienda mala, ut eveniant bona*. Minuit tamen malitiam secundum quid.

Explan. Ratio, cur **non tollit** malitiam, est: quia malum est ex quolibet defectu eorum quæ actui debentur juxta rectam rationem, nec natura rerum mutari potest. — Hinc si fureris, ut des eleemosynam, actus non est bonus, sed simpliciter malus. — **Minuit** tamen malitiam, quia finis bonus minorem indicat malitiam in voluntate. — Quo sensu ait (S. THOM. 2. 2, q. 110, a. 2) : *Quanto bonum intentum est melius, tanto magis minuitur culpa mendacii*. — Imo sæpissime, hac in re, ignorantia, bona fides, simplicitas, omnino excusant a peccato.

Q. 58. An *malus* est actus, positus *voluptatis* causa?

R. *Sub distinctione* 1°) *Affirmative*, si ponatur ob **solam** voluptatem, ita ut quivis alii fines *positive* excludantur. Hoc enim est invertere ordinem ab auctore naturæ institutum, juxta quem delectatio est propter operationem et non vice-versa. — Hinc merito damnatæ fuerunt ab INNOCENTIO XI sequentes propositiones: sub n. 8: *Cedere et bibere usque ad satietatem ob SOLAM voluptatem non est peccatum, modo non obsit valetudini; quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui*. — Item n. 9: *Opus conjugii, ob SOLAM voluptatem exercitum, omni penitus caret culpa ac defectu veniali*. — 2°) *Negative secus*. Nam, quod ad opus quis moveatur appetitu delectationis, sicut et ad laborem spe præmii seu mercedis, id ordine naturæ est consentaneum. Sic enim docet S. THOM. (1. 2, q. 4. a. 2) inquires : *Divinus intellectus, qui est institutor naturæ, delectationes apposuit propter operationes*.

Resol. « Non peccat, ne venialiter quidem, qui delectationem cibi, v. g. vel ludorum, expresse quærit, etiamsi actu non cogitet de ulteriori fine, dummodo finem hunc ulteriorem aliqua ratione virtualiter intendat, puta, quia vult generatim in his omnibus honeste se habere, nihilque admittere contra rectæ rationis præscriptum, aut quia consuevit ea assumere propter aliquam animi vel corporis utilitatem, etc. » Ita SABETTI.

Q. 59. Utrum necesse est *dirigere* omnes actiones in

gloriam Dei, ut moraliter bonæ sint, seu non peccaminosæ?

R. *Affirmantium* sententia est communior et verior.

Explan. Si enim Deus sit finis ultimus hominis, debet et esse finis ultimus actionum hominis deliberate positarum. — Constat præterea ex verbis Apost. (1 Cor. X, 31) : *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliquid aliud facitis, omnia in gloriam Dei facite.* — Ubi non merum consilium, sed præceptum contineri cum SS. PP. docet S. THOM. (in. c. 3, ad Cor. l. 3) inquiens: *Quidam dicunt quod hoc est consilium : sed hoc non est verum.* — Ceterum non requiritur relatio *actualis*, neque *virtualis explicita* : sed sat est, actiones in Deum dirigere **virtualiter implicite** ; quod facere intelligitur, quisquis facit aliquid ob finem alicujus virtutis, vel honestum et naturæ rationali consentaneum : in hoc enim Deum implicite intendimus. — Cfr. BILL.

Resol. « Unde, quamvis aliquis accedens ad mensam, non cogitat de conservatione vitæ, sed solum de cibi delectatione, ut ait GONET, non propterea peccat, quia talem delectationem, saltem virtualiter, vult propter conservationem vitæ, sicque non inordinate illam appetit. » Ita S. LIG. (V, 44). — Quia tamen tanta est humanæ naturæ imbecillitas, notat pro **praxi** (ibid.) : « Oportet sæpius in die, saltem mane, generaliter offerre Deo omnes actus suos, ut sic adimpleatur præceptum Apostoli, saltem intentione virtuali omnia faciendi in gloriam Dei. »

Q. 60. *Quotuplici modo potest voluntas nostra conformari voluntati divinæ?*

R. *Multiplici modo.*

Explan. Scilicet : — aut 1°) in voluto **materiali**, quod est objectum quod Deus vult ; — aut 2°) in voluto **formali**, quod est motivum quo Deus vult objectum materiale ; — aut 3°) **positive**, volendo positive id ipsum quod Deus vult et sub eadem ratione sub qua Deus vult ; — aut 4°) **negative** tantum, per non repugnantiam.

Q. 61. *Quomodo voluntas humana, ut bona sit, DEBET conformari voluntati divinæ?*

R. *Sub distinctione.* 1°) Tenetur **in omnibus** conformari saltem *negative*, i. e. nunquam licet id quod Deus vult, improbare aut contra illud murmurari : omnia enim disponit sapienter. — 2°) Tenetur *positive* conformari

voluntati divinæ in voluto **formali**; nam motivum divinæ voluntatis ultimatim refertur ad gloriam Dei, ad quam voluntas humana, ut recta sit, debet referre omnes suas actiones, saltem virtualiter, ut supra dictum fuit. — **3°)** Tenetur etiam *positive* conformari in voluto **materiali** ubi agitur de *præcepto* vel *prohibitione*: nam voluntas Dei præcipiens aut prohibens habet semper annexam voluntatem obligandi hominem ad volendum et agendum quod præcipit, aut non volendum nec agendum quod prohibet. — **Secus** non tenetur. Sic non teneor velle positive seu amplecti virginitatem quam Deus tantum consulit; nec teneor velle omnia mihi nociva quæ, Deo volente, mihi accidunt, famem, morbum, mortem parentum, etc., ita ut mihi liceat, quantum possum, illa fugere aut contra conari. — Cfr. S. THOM. (1. 2, q. 19, a. 10; et q. 23, de verit. a. 8); — PUIG-XARRIÉ.

PARS TERTIA

DE ACTIBUS HUMANIS SECUNDUM ESSE SUPERNATURALE SEU MERITUM THEOLOGICUM.

Prænot. Novatores sæc. XVI, LUTHERUM et CALVINUM secuti, tanquam palmare suæ doctrinæ principium statuerunt: humanam naturam essentialiter et intrinsece fuisse corruptam peccato originali, quod veluti mala substantia jugiter ipsi inhæret omnesque ejus operationes inficit coinquinatque. Ex quo deducebant: hominem lapsum non justificari *intrinsece*, sed tantum denominative *extrinsece* per imputationem justitiæ Christi, quæ singulis imputatur, dum singuli Christi justitiam per fidem apprehendunt, credentes scilicet peccata sibi non imputari. — Hinc quoque docent nullum in homine opus simpliciter bonum, sed omnia ejus opera esse peccata, negantque vel justos homines suis operibus, quantumvis ex gratia factis, posse aliquid ad vitam æternam pertinens apud Deum mereri. — Ad hunc errorem confutandum, heic quædam de **merito** actuum humanorum sunt dicenda.

CAPUT UNICUM. — DE MERITO ACTUUM HUMANORUM

ART. I. De merito in genere et de merito supernaturali.

Q. 62. Quid est *meritum* seu opus meritorium, — tum 1°) *generatim* spectatum; — tum 2°) *supernaturale* seu in ordine ad vitam æternam?

R. Ad 1um) Opus meritorium, *generatim* spectatum, est opus quod dignum est aliqua retributione.

R. Ad 2um) Opus meritorium *supernaturale* seu *theologicum*, est opus bonum ab homine viatore in obsequium Dei factum, potens movere Deum ad retributionem præmii supernaturalis.

Q. 63. Quotupliciter distinguitur meritum *supernaturale*?

R. Duplex. 1°) Meritum **de condigno**, quod absolute seu simpliciter meritum dicitur, est illud, quod habet condignitatem et æqualitatem cum præmio; — 2°) Meritum **de congruo**, quod dicitur meritum *secundum quid*, est illud, cui licet desit talis condignitas, habet tamen congruentiam ad præmium ex liberalitate Dei conferendum, et ideo non semper infallibiliter recipimus, quod de congruo meremur.

Explan. Hinc ait S. THOM. (in 2 sent. dist. 27, q. 1, a. 3): Dicitur aliquis mereri **ex condigno**, quando invenitur æQUALITAS inter præmium et meritum, secundum rectam æstimationem; — **ex congruo** autem tantum, quando talis æqualitas non invenitur, sed solum secundum LIBERALITATEM donantis munus tribuitur quod dantem decet. Exemplum utriusque meriti afferri solet in milite, qui optime se gessit in prælio. Hic enim duplex habet meritum: unum **de condigno**, nempe ad stipendium strenue militantibus statutum; alterum **de congruo**, ut scilicet a rege, præter ordinarium stipendium ipsi conferatur aliquod donum, vel dignitatis aut nobilitatis prærogativa: congruum enim est, quod rex erga strenuos milites liberaliter se gerat.

Subdividitur autem meritum *de congruo* in **infallibile** et **fallibile**. — Meritum *de congruo infallibile* est, quod habet infallibilem retributionem fundatam in promissione divina, non quidem justitiæ sed liberalitatis. Meritum *de congruo fallibile* est, quod talem non habet annexam promissionem; unde vix differt ab *impetratione*.

Q. 64. Quænam *conditiones* requiruntur ad utrumque *meritum supernaturale* ?

R. Inter *conditiones* requisitas aliæ sunt *communes* utrique merito ; aliæ sunt *particulares* merito de *condigno*.

Explan. 1°) Ad **utrumque** meritum, tam de **CONDIGNO** quam de **CONGRUO** requiritur : A) *ex parte merentis*, status **viatoris**, ut tradit S. THOM. (2. 2, q. 13, a. 4) : *Dicendum, quod meritum et demeritum pertineat ad statum viæ*. Cujus ratio est sola Dei voluntas volentis ut tempus merendi finiatur cum tempore vitæ, dicente Christo (JOAN. IX, 4) : *Venit nox, quando nemo potest operari* ; et Apostolo (GAL. VI, 10) : *Dum tempus habemus, operemur bonum*. Hinc beati in cœlis, et animæ in purgatorio, nec sibi nec aliis nunc aliquid merentur ; sed orant ipsi pro nobis, et eorum invocamus intercessionem, provocantes etiam ad merita eorum quæ sibi, dum viverent, acquisierunt. — Utrum HENOCH et ELIAS adhuc mereantur necne, DD. disputant. — Alii *affirmant* ; alii *negant* : quia non vivunt conditione mortali.

B) *Ex parte actus*, tria requiruntur : a) Ut sit **liber**, nedum a *coactione*, sed etiam a *necessitate*, ut tradit S. THOM. (*de malo*, q. 6) : secus non esset actus humanus, estque de fide, ut constat ex propositione damnata in JANSENIO (q. 13) ; — b) Ut sit **honestus** : secus præmio dignus non esset ; et quidem debet esse bonus seu honestus non tantum ratione objecti et circumstantiarum, sed etiam ratione finis, ita ut dici possit fieri in obsequium Dei, saltem virtualiter et implicite ; alias non esset ratio, cur ab eo retributio expectaretur, dicente Christo (MATTH. VI, 1) : *Attendite, ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis* (adeoque non in obsequium Dei) ; *alioquin mercedem non habetis apud Patrem vestrum, qui in cœlis est*. — c) Ut ponatur **ex gratia** : alioquin ad vitam supernaturalem proportionem non haberet. Ut enim docet S. THOM. (1. 2, q. 114, a. 2) : « Vita autem æterna est quoddam bonum excedens proportionem naturæ creatæ... Et inde est quod nulla natura creata est sufficiens principium actus meritorii vitæ æternæ, nisi superaddatur aliquod supernaturale donum, quod gratia dicitur. »

2°) Insuper ad meritum de **condigno** requiritur : A) *Ex parte merentis*, status **gratiæ**, dicente Christo (JOAN. XV, 4) : *Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso nisi manserit in vite, sic nec vos, nisi in me manseritis* ; et Apostolo (1 COR. XIII, 3) : *Si distribuero, etc., charitatem autem non habuero,*

nihil mihi prodest. Idem probari potest ex TRID. (S. 6 de justif. c. 16) et ex condemnatione propositionum 12, 13, 15, 17 et 18 inter BAJANAS, quarum prior sic habet : *Pelagii sententia est, opus bonum citra gratiam adoptionis factum non est regni cœlestis meritorium.* — Ratio ex S. THOM. (1. 2, q. 114, a. 2) est : quia inimicus Dei de condigno mereri non potest dona supernaturalia ; unde peccator per contritionem infallibiliter, sed non de condigno meretur remissionem peccatorum.

B) *Ex parte actus* requiritur, ut in *æstimatione morali* sit **æqualis valoris** cum præmio, hoc est : ut, spectata persona præmiantis et conditione operantis, proportionem habeat ad præmium, velut semen in corde liberalissimi remuneratoris, quem magna decet largiri præmia. Itaque non requiritur æqualitas *absoluta*, sicuti invenitur in contractibus v. g. inter pretium et rem emendam ; sed sufficit æqualitas *moralis*, quæ dicitur *virtutis* et *proportionis*, sicuti est inter semen et fructum qui ex semine nascitur, seu quam S. THOM. (in 2 sent. dist 27. q. 1, a. 3) vocat *secundum rectam rationem*, quatenus opus bonum hominis justi, propter præstantiam suam quam trahit ex dignitate filii adoptivi Dei, a liberalissimo Domino mereatur condigne præmiari.

C) Denique *ex parte Dei* requiritur **promissio** : quamvis enim, independentem a divina promissione, opera illa sint in actu primo meritoria ; cum tamen Deus, utpote supremus Dominus, titulo dominii, et aliis multis titulis, sibi vindicare posset actus omnes nostros bonos ; hinc, ut sint *condigne* meritorii in actu secundo, seu, ut præmium actualiter exigant, necessaria est Dei promissio, qua posita, obligatur ex fidelitate aut justitia large sumpta. — Ad meritum autem de CONGRUO, in quo non invenitur æqualitas cum præmio, nec status gratiæ nec promissio requiritur, quia sine his potest esse congruitas ad præmium. — Cfr. PUIG-XARRIÉ, BILL., SARDAGNA, PERRONE, HURTER.

Q. 65. An ad meritum *de condigno* requiritur, ut actus in Deum referatur *ex charitate* ?

R. Quamvis auctores gravissimi censuerint, in homine justo omnem actum bonum ex gratia esse meritorium vitæ æternæ sine ulla hujusmodi relatione ; communior tamen et probabilior sententia cum S. THOM. (1. 2, q. 114, a. 4) postulat, ut opera, saltem virtualiter, in Deum ex charitate referantur. — Quæ obligatio juxta S. THOM.

(1. 2, q. 100, a. 10), sufficienter impletur, quando debitis temporibus actus *charitatis* elicitur. — Cfr. BILL.

Nota. Hæc relatio **supernaturalis** minime requiritur, ut actiones nostræ sint **honestæ**: secus enim omnia opera infidelium et peccatorum, qui fide vel charitate carent, essent peccata. — Quæ doctrina ab Ecclesia damnata est in proscriptis BAI propositionibus: 25. *Omnia opera infidelium sunt peccata et philosophorum virtutes sunt vitia.* Et 35. *Omne quod agit peccator, vel servus peccati, peccatum est.*

ART. II. De iis quæ possumus mereri.

Q. 66. Quid homo *sibi* mereri potest tam *de condigno* quam *de congruo*?

R. Distinctione facta inter *justum* et *peccatorem*, quæ de hac re tenenda sunt, ex S. THOM. (1. 2, q. 114, a. 1-10) et communi TT. doctrina ad sequentia revocamus.

Explan. Et quidem 1º Justus, cooperando divinæ gratiæ auxiliis, meretur **de condigno** remissionem venialium, augmentum gratiæ sanctificantis, vitam æternam et gloriæ augmentum. Et quamvis hoc non sit de fide, quia sub his terminis non fuit definitum, est tamen theologicè certum ex TRID. (S. 6. can. 32): *S. q. d. hominis justificati bona opera... non vere mereri augmentum gratiæ, vitam æternam... atque etiam gloriæ augmentum.* A. S. Definiendo enim justos *vere* mereri, per particulam *vere* voluit significare meritum *de condigno*, quod est proprie meritum, non autem meritum cujusdam congruitatis. — 2º Primam gratiam sanctificantem non potest quis mereri **de condigno**: quia est principium meriti *de condigno*, cum nihil ante ipsam det condignationem operi; sed principium meriti *de condigno* non cadit sub meritum *de condigno*, ne idem sit prius et posterius se ipso, causa et effectus respectu ejusdem.

3º **de congruo** mereri potest peccator primam gratiam sanctificantem, per actus supernaturales ex fide et gratiæ auxilio factos: quia status peccati non impedit meritum *de congruo*: dicitur enim (DAN. IV. 24): *Peccata tua eleemosynis redime.* Itaque peccator per actus bonos: orationem, jejunium, eleemosynas, etc., præsertim si ea referat ad obtinendam veniam peccatorum, meretur gratiæ auxilia, ut peccata vitet, et tandem auxilium proxime sufficiens ad ultimam dispositionem pro justificatione. Hinc peccatores consuetudinarii ani-

mandi sunt, ut instent orationi, et alia opera bona frequentent, ad impetranda divinæ gratiæ auxilia; idemque est de hæreticis in ordine ad illuminationem fidei. — 4°) Gratiā primam actualem seu excitantem nemo mereri potest: quia hoc meritum esset sine gratia; ergo esset naturale, sed tali non debetur præmium supernaturale cui est improporcionatum.

5°) Justus non potest **de condigno** mereri gratiā finalem seu donum perseverantiæ: quia Deus illam non promisit, nec proposuit, ut præmium ullis operibus reddendum. Hinc Scriptura monet (PHILIP. II, 12): *Cum metu et tremore vestram salutem operamini*; et (1 COR. X. 10): *Qui se existimat stare, videat ne cadat*. — Neque justus mereri potest, nequidem *de congruo* **infallibiliter**, reparationem post lapsum futurum: quia mortaliter peccans quasi retractat omnes bonas voluntates, ideoque dicitur (EZECH. XVIII, 24): *Omnes justitiæ ejus, quas fecerat, non recordabuntur*; **fallibiliter** tamen mereri potest, et sic orat David (Ps. LXX, 9): *Cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me*. — 6°) Gratiā finalem justus mereri potest **de congruo**: patet ex orationibus Ecclesiæ et praxi fidelium illam petentium; non meretur tamen **infallibiliter**, quia deest divina promissio. — Cfr. PUIG-XARRIÉ, BILL., SARD., PERR., HURTER.

Obj. 1. Vita æterna in Scripturis passim vocatur *hæreditas*, *gratia*, *misericordia*. Ergo nullus eam potest mereri. — **Resp.** *Dist. ant.* Sic vocatur *etiam* conc.; *unice* neg.: nam aperte dicitur: *corona justitiæ, bravium, merces*, quia datur ob merita. Ideo autem vocatur *hæreditas*, quatenus datur filiis adoptivis; dicitur *gratia* et *misericordia*, quia merita nostra profluunt ex gratia, quia Deus misericorditer et gratuito promisit operibus bonis vitam æternam.

Obj. 2. Si hominibus concedantur merita, fit Christo injuria et obscurantur ejus merita. **Resp.** *Neg. ant.* Tantum abest, ut merita justorum obscurant Christi merita, ut hæc potius illustrentur. Tanta enim horum est virtus, ut non solum obtinuerint hominibus gratiā, sed et ipsam virtutem merendi. Hinc sicut fœcunditas palmitum non obscurat vitis fœcunditatem, sed hanc potius manifestat, ita et justorum merita virtutum Christi vitis patefaciunt.

Obj. 3. Qui potest mereri finem, potest mereri media necessaria ad illum obtinendum. — Atqui, perseverantia est medium necessarium ad obtinendam vitam æternam, quam homo potest mereri *de condigno*. — Ergo, homo potest mereri *de condigno* perseverantiam. **Resp.** *Neg. maj.* universaliter sumptam. —

Nam prima gratia sanctificans est necessaria ad vitam æternam obtinendam; et tamen primam gratiam sanctificantem nequimus mereri *de condigno*, ut diximus (pag. 69). Sufficit ergo, quod media ad finem consequendum necessaria possimus habere, etsi non semper ea valeamus mereri: vel quia non sunt proposita nobis a Deo tamquam merces, vel quia aliud obstat.

Q. 67. Quid potest homo mereri *alteri*?

R. 1°) Nemo, præter Christum, aliquid *de condigno* alteri mereri potest. — 2°) Justus mereri potest *de congruo* alteri gratias excitantes, quibus ipse sibi primam gratiam acquirit et ulteriora gratiæ auxilia: v. g. parvulo applicationem baptismi, adulto congruam vocationem ad fidem et contritionem. — Ad merendum tamen alteri, requiritur *applicatio*; sufficit autem *habitualis*, cum sit species donationis.

Explan. Ex S. THOM. (1. 2, q. 114, a. 6) ratio utriusque est: Quoad **primum**: quia gratia puro homini collata est particularis ipsumque movet ad propriam perfectionem et salutem, non vero ut alios justificet; id namque proprium est gratiæ capitis et universalis, qualis fuit in Christo, quæ secundum præsentem providentiam nulli particulari justo conceditur. — Quoad **secundum**: quia cum homo in gratia constitutus, Deo gratus et amicus, impleat ejus voluntatem, congruum est secundum amicitiae proportionem, ut Deus impleat voluntatem hominis in salvatione alterius, modo non adsit impedimentum ex parte illius cujus aliquis justus justificationem desiderat; et ideo illud meritum non semper *infallibiliter* impetrat, juxta illud JEREM. (XV, 1): *Si steterit Moyses et Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum.*

Resol. 1. Opera nostra bona prosunt aliis, (si iis, dum fiunt, applicentur, saltem habitualiter), non tantum quoad vim *impetratoriam*, sed et *satisfactoriam*. — Probatur 1um ex Scrip. (ROM. XV, 30): *Obsecro ergo vos, fratres... ut adjuvetis me in orationibus vestris pro me ad Deum.* Et (JAC. V, 16): *Orate pro invicem, ut salvemini.* Et ut intelligeremus orationem istam esse meritoriam de congruo, subjungitur: *Multum enim valet deprecatio justis assidue.* — Nec desunt exempla quæ id confirmant. SAULI enim conversionem impetravit STEPHANUS, dicente S. AUG. (Serm. 382 de Sanct.): *Si martyr Stephanus non sic orasset, Ecclesia Paulum hodie non haberet.* Ac ipse AUG. suam conversionem, MONICAM matrem suam suis precibus impetrasse, testa-

tur (*l. 3 Conf. c. xi*), adeo ut, prout ipse refert, matri ubertim pro se flenti dixerit quidam episcopus: *Vade a me, ita vivas: fieri enim non potest, ut filius istarum lacrymarum pereat.* — Probatur 2um): Si enim satisfactiones superfluæ justorum reponantur in thesauro Ecclesiæ et dispensentur fidelibus per indulgentias; cur non ipsi fideles, eas, dum fiunt, aliis applicare poterunt? — Postquam autem opus factum est vel applicatum, operans de eo amplius disponere non potest.

Resol. 2. Prælati regulares possunt alicui benefactori concedere communionem orationum, jejuniorum, vigiliarum aliorumque bonorum operum, quæ fiunt in isto monasterio vel religioso ordine. Ratio est: quia Prælatus est caput suorum subditorum; ergo, sicut singuli hoc possunt privatim, sic et ille qua caput, cui se membra conformare censentur. — **Resol. 3.** Preces ministri Ecclesiæ etiam mali exaudiuntur, dum Deum orat in sacrificio missæ, in administratione sacramentorum, in officiis publicis: fiunt enim nomine Ecclesiæ, cujus preces Deo placent, licet fundantur per os sacrilegum mali ministri. Deinde per ministrum Ecclesia sua desideria repræsentat Deo, adeoque ab Ecclesia oratio ministri accipit dignitatem et efficaciam ad impetrandum.

Q. 68. *Quotuplicis generis sunt opera bona ex gratia facta?*

R. *Triplicis generis, ut sequitur ex dictis.* — 1°) *Opera viva*, seu facta in statu gratiæ sanctificantis. — 2°) *Opera mortificata*, quæ quidem in statu gratiæ peracta sunt, sed meritum omne per subsequens peccatum mortale amiserunt; recuperata autem gratia sanctificante, reviviscunt. — 3°) *Opera mortua*, quæ fiunt in statu peccati mortalis. Hæc autem vitæ æternæ præmium non habent; attamen ad meritum *de congruo* prodesse possunt.

Scholion. Pro coronide hujus materiæ, relate ad **bona temporalia**, addimus cum S. TH. (1. 2, q. 114, a. 10): « Quod si temporalia bona considerentur, prout sunt utilia ad opera virtutum, quibus perducimur in vitam æternam, secundum hoc directe et simpliciter cadunt sub merito. » — « Si autem considerentur... secundum se, sic non sunt simpliciter bona hominis, sed secundum quid, et ita non simpliciter cadunt sub merito, quod respicit solam vitam æternam et ea quæ ad illam conducunt, *sed secundum quid*: » quatenus attenta Dei bonitate et liberalitate, congruum aliquo modo

videtur, quod operibus moraliter bonis bonum aliquod reddat ejusdem ordinis. Unde AUG. (l. 5 *de civ.*, c. 45) observat Romanis propter quosdam bonos eorum mores, mercedem temporalem fuisse redditam. — Cfr. supra (q. 56).

DE CONSCIENTIA

SEU

DE REGULA PROXIMA ET INTRINSECA ACTUUM HUMANORUM

Prænot. Quæ ad præsentem Tractatum pertinent in **tribus capitibus** absolvemus. Dicemus : 1º) de quidditate et divisione conscientiæ ; 2) de speciebus conscientiæ ex parte *objecti* ; 3º) de speciebus conscientiæ ex parte *subjecti*.

CAP. 1. DE QUIDDITATE ET DIVISIONE CON- SCIENTIÆ

Q. 1. Quid *proprie* est conscientia ?

R. Est iudicium seu dictamen intellectus practicum, dictans aliquid in particulari, seu hic et nunc, posse vel debere fieri, quia bonum vel præceptum, aut omittendum esse, quia malum. — Seu brevius : *Judicium intellectus practicum de moralitate actionis hic et nunc a nobis ponendæ.*

Explan. Dicitur 1º) **Judicium** : quia conscientia non est potentia vel habitus, sed *actus*. Patet : — tum ex ipso nomine, dicente S. THOM. (p. 1, q. 79, a. 13) : *Conscientia enim secundum proprietatem vocabuli importat ordinem scientiæ ad aliquid, nam conscientia dicitur CUM ALIO SCIENTIA. Applicatio autem scientiæ ad aliquid fit per ACTUM.* Tum quia potentia non potest deponi et habitus est difficile mobilis ; conscientia vero deponi potest et facile mutatur. — Nec obstat, quod actus transeat, conscientia vero dicatur permanere in nobis non agentibus : quia, licet dictamen conscientiæ secundum præsentiam actualem transierit, remanet tamen virtualiter, quamdiu non deponitur ; præterea, ut notat S. TH. (*l. c.*) remanet in suis causis, quæ sunt habitus, et præsertim in *synderesi*, de qua illico. — Dicitur 2º) **intellectus**, non autem *voluntatis*, ut vult

DURANDUS. Conscientia enim præit voluntati ipsique significat quid in casu particulari bonum aut malum sit et ita amplectendum vel fugiendum, quod evidenter ad facultatem cognoscitivam pertinet. — Quod si conscientia dicatur bona vel mala et inquinata, id intelligendum est, non quidem *formaliter* et *subjective*, quasi ipsa sit 'subjectum bonitatis vel malitiæ, sicque ad voluntatem pertineret; sed duplici alio sensu, videlicet: sive *directive*, quia dirigit bona vel mala opera; sive *analogice*, per comparisonem ad bonitatem vel malitiam voluntatis quæ est in conscientia sicut cognitum in cognitione, in quantum scilicet, ut docet S. TH. (q. 27, *de verit.*, a. 1 ad 3): « *per conscientiam examinantem utrumque cognoscitur.* » — Dicitur 3°) **practicum**, non vero speculativum: quia conscientia non sistit in contemplatione, sed proxime dirigit in ordine ad executionem.

Quo circa notandum est: **triplicem** distingui actum intellectus practicum. — 1^{mus} est, quo assentimur principiis universalissimis agibilium, v. g. bonum est faciendum, malum fugiendum; hic actus producitur a *synderesi*, quæ ex S. TH. (*de verit.*, q. 16, a. 1.) est habitus naturalis primorum principiorum practicum, inclinans ad assentiendum principiis universalissimis practicis. — 2us est iudicium universale ex his principiis deductum, v. g. ergo furtum, utpote malum, est fugiendum, vocaturque iudicium *speculativo-practicum*: quamvis enim sit de agendis, non tamen est de agendo hic et nunc; adeoque non est proxima regula actionis humanæ: actiones enim sunt singularium. — 3^{ius} est iudicium particulare, quo judicamus, omnibus ponderatis, hic et nunc aliquid esse bonum vel malum et ita amplectendum vel fugiendum, v. g. ergo hoc vel illud, quia furtum, non licet; vocaturque iudicium *practico-practicum* seu simpliciter *practicum*. — Hoc autem differt a iudicio *ultimo practico*, quod subsequitur conscientiam, et sæpe conscientiæ est contrarium, cum dictet solum aliquid hic et nunc esse agendum vel omittendum, non vero an sit licitum vel illicitum. Exemplificatur in illo, cujus conscientia dictat furtum esse illicitum, et qui tamen iudicio ultimo practico resolvit, illud esse a se perpetrandum. Exemplum quoque habemus in PILATO, cujus conscientia dictabat JESUM, utpote innocentem, a morte esse servandum; et qui tamen, timens clamores Judæorum, JESUM tradidit voluntati eorum.

Dicitur 4°) **de moralitate** seu bonitate vel malitia **actionis et nunc a nobis ponendæ**; quibus verbis significatur objectum specificum conscientiæ proprie dictæ. Est enim boni-

tas vel malitia actus humani, non quidem in genere et speculative. — sed A) *in individuo* sumpti, i. e. cum fine et omnibus aliis circumstantiis; — non præterea quatenus jam præteriit, sed B) quatenus adhuc futurus seu *ponendus*; — et quidem non ab alio, sed C) *ponendus a nobis*, quia dictamen conscientiaë proprios tantum actus respicit, non vero alienos. Cfr. BILL., SASS.

Resol. 1. Quam modo attulimus, est definitio conscientiaë **proprie** seu **strictè** dictaë, prout scilicet est præco legis aeternæ seu regula intrinseca, a qua proxime derivatur moralitas seu bonitas vel malitia actionis humanæ. Quo sensu vocatur etiam conscientia **antecedens**: quia, cum sit norma, juxta quam componendi sunt actus humani, necessario ipsos præcedere debet. De hac conscientia, quæ sola est agendorum regula, hic agimus.

Resol. 2. Conscientia **improprie** seu **late** sumpta, diversimode accipitur ex S. TH. (1, q. 79, a. 13). — Nimirum sumitur: — A) pro ipsa hominis *anima* seu *mente*, juxta illud (HEBR. IX, 14): *Sanguis Christi... emundabit conscientiam vestram*; — B) pro judicio de actibus *præteritis* in individuo sumptis, et dicitur tunc conscientia *consequens*, qua judicamus: — vel a) nos aliquid fecisse vel non fecisse, et eatenus conscientia dicitur *testificari*, secundum illud (ECCL. VII, 25): *Scit conscientia tua, te crebro maledixisse aliis*; — vel b) nos bene vel male fecisse quod fecimus, et eatenus dicitur *excusare*, vel *accusare* seu *remordere*, juxta illud (II COR. I, 12): *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiaë nostræ*; item (ISA. LXVI. 24): *Vermis eorum non morietur*.

Resol. 3. Optime faciunt pastores animarum, ubi aliquando docent populum: formalem actuum bonitatem vel malitiam repetendam esse ab **antecedente** conscientia, quæ est regula proxima agendorum; non vero a **consequente** quæ actum in suo esse morali jam constitutum supponit. Decipiuntur enim sæpius rudes qui, dum legunt libros, vel conciones audiunt, judicant se in quibusdam peccasse, quamvis de malitia illorum actuum inter agendum numquam cogitaverint aut fuerint suspicati.

Resol. 4. Conscientia in tota sua latitudine sumpta, prout nimirum est **antecedens** et **consequens**, i. e. dictans de actibus futuris et præteritis, definiri debuisset: Judicium rationis practicum dictans aliquid in particulari esse vel fuisse faciendum ut bonum, vel fugiendum, ut malum. Seu brevius: *Judicium intellectus practicum de moralitate actionis hic et nunc a nobis ponendæ seu jam positæ*.

Q. 2. Quænam est *differentia* inter *synderesim* et *conscientiam* ?

R. Est hæc : — prima est *habitus*, secunda est *actus* ; — prima est regula morum *remota* : proponit enim principia practica generalia ; secunda est regula morum *proxima* : nam eadem principia applicat ad casum particularem ; — prima est regula *infallibilis* : quia est de principiis per se notis ; secunda est regula *fallibilis* : quia fieri potest et sæpe fit, quod male applicet principia bona.

Resol. 1. Conscientia **antecedens** seu **proprie dicta** est conclusio syllogismi practici. — Majorem ponit synderesis : v. g. *malum est fugiendum*. — Minorem submittit ratio : v. g. *adulterium est malum*. — Conclusionem infert conscientia : *ergo mihi hic et nunc fugiendum est adulterium*. — **Resol. 2.** Conscientia est regula morum **proxima**, non quidem ratione sui, quatenus sit per se obligans ; sed quia applicat regulam remotam in casu particulari, ita ut, posita conscientia, lex fiat vere practica seu vivens ; semota autem conscientia, lex remaneret mere speculativa atque in praxi seu quoad actus in individuo sumptos, esset quasi non existeret. Unde conscientia respectu actionumstrarum nihil aliud est quam intimatio seu promulgatio et applicatio legis divinæ ad hic et nunc operandum, seu ut habet S. THOM. (q. 17, de verit., a. 3) *perventio legis divinæ ad eum qui conscientiam habet*.

Resol. 3. Sicut in speculabilibus potest esse conclusio falsa, sive quia deducitur ex principiis falsis, sive quia contra formam syllogisticam male infertur ex principiis veris : — ita in practicis : quia licet synderesis errare non possit circa sua principia generalia per se nota, ratio tamen potest errare circa principia propria et particularia quæ adhibet ad inferendam conclusionem practicam. — Sic si quis dicat ex synderesi : *obediendum est semper Deo præcipienti* ; et ratio subsumat : atqui *Deus præcipit succurrere proximo periclitanti* : Ergo *teneor hic et nunc mentiri ad salvandam vitam proximi*. Hæc conclusio seu conscientia est falsa defectu formæ syllogisticæ : quia vox *præcipi* in minori non satis explicatur. — Si tamen error foret invincibilis, conscientia esset quidem speculative falsa, sed practice recta. — Cfr. BILL.

Q. 3. Quotuplici modo dictat conscientia ?

R. Triplici modo. Vel 1°) dictat sub **præcepto**, i. e. sub peccato, aliquid esse faciendum vel omittendum ; —

vel 2°) dictat sub **consilio**, i. e. *pro meliori esse*, aliquid faciendum vel omittendum, ut non nubere ; — vel 3°) dictat aliquid neque præcipi, neque prohiberi, sed esse **permissum**, ut in se indifferens.

Q. 4. Quomodo *distinguitur* conscientia?

R. 1°) Ex parte *objecti*, distinguitur : in *rectam*, *erroneam*, et *perplexam*. — 2°) Ex parte *assensus*, dividitur : in *certam*, *dubiam*, *probabilem*, *scrupulosam* et *laxam*.

Nota. Rigorose loquendo, conscientia **dubia**, non est conscientia proprie seu stricte dicta. — Patet ex ejus definitione : quia essentialiter est dictamen intellectus practicum, dictans agentem licite aut illicite, honeste aut inhoneste agere. Unde actus humanus in individuo numquam dubie, sed semper vere licitus est vel illicitus, honestus vel inhonestus.

CAP. 2. DE SPECIEBUS CONSCIENTIÆ EX PARTE OBJECTI SEU DE CONSCIENTIA RECTA, ERRONEA ET PERPLEXA

ART. I. De conscientia recta.

Q. 5. Quid 1°) est conscientia *recta* seu *vera*; — et 2°) *quotuplex* distinguitur?

R. Ad 1um) Est illa : *quæ dictat rei veritatem*. Ita S. ALPH. (H. A.). Aliis verbis cum BILL. : *quæ ex principiis veris dictat aliquid in particulari esse licitum vel illicitum, quod est revera tale*.

R. Ad 2um) Passim *duplex* distinguitur, videlicet : potest esse — 1°) *speculative* et *practice recta* ; — 2°) *practice tantum recta*. — Prima est : quando quod dictat revera est tale, tum ex parte rei, tum ex parte rationum, qualis erat conscientia Jacobi accedentis ad Rachelem ; — secunda : quando quod dictat tale est ex parte rationum et non ex parte rei, et sic practice tantum recta fuit conscientia Jacobi accedentis ad Liam, dum putabat esse Rachelem.

Explan. Qui conscientiam **rectam** seu **veram** *dupliciter* distinguunt, provocant ad S. THOM. (1. 2, q. 57, a. 5 ad 3), ubi *duplex verum* distinguit : — unum *speculativum*, quod *accipitur per conformitatem intellectus ad rem*, ita ut intellectus accipiat et enuntiet rem sicuti est ; — alterum *practicum*, quod *accipitur per conformitatem ad appetitum rectum*, ita ut intel-

lectus concipiat et enuntiet quod est conforme appetitui recto, utpote fundatum in prudenti ac firma existimatione rei, ex gravibus motivis orta. — Unde quoque allatam definitionem conscientiae rectae seu verae ita intelligunt : *quæ ex principiis veris*, sive vera sint in se, sive, licet falsa, invincibiliter existimentur vera, *dictat aliquid in particulari esse licitum vel illicitum quod est revera tale*, sive secundum quod est, sive secundum quod prudenter apprehenditur. — Verum in hac sententia, conscientia *practice tantum recta* nihil aliud est quam conscientia *invincibiliter erronea*, de qua postea. Et ideo « ejusmodi distinctio non videtur hic satis quadrare, » ait REIFFENST. (*Theol. Mor. t. I. de cons.*).

ART. II. De conscientia erronea.

Q. 6. *Quid et quotuplex est conscientia erronea?*

R. Est illa : *quæ dictat falsitatem*. Ita S. LIG. (H. A.) ; seu, aliis verbis, cum BILL. : *quæ ex falsis principiis, reputatis tamen veris, dictat aliquid esse licitum vel illicitum, quod non est revera tale*. — Si hæc falsa principia vera reputantur invincibiliter, conscientia dicitur *invincibiliter erronea* ; si autem vincibiliter, dicitur *erronea vincibiliter*.

Q. 7. *An licet agere contra conscientiam?*

R. Nunquam licet agere contra conscientiam, quæ dictat *sub præcepto* ; sive sit conscientia *recta*, sive sit conscientia *erronea*, etiamsi *vincibiliter* erret : quia agens tunc facit id quod judicat malum, licet in se malum non sit, adeoque peccat. — Ut tamen quis contra conscientiam erroneam agendo peccet, debet actio ipsius esse *libera*. — Hinc si constitutus in carcere judicet se peccare non audiendo Missam, non ideo peccat ; sicut nec ille qui distractiones involuntarias in oratione judicat esse peccata : quia omne peccatum requirit libertatem. — Cfr. BILL. ; SASS.

Explan. Dictum est : **quæ dictat sub præcepto**. i. e. si sit *præcipiens aut prohibens* ; quia, si dictaret aliquid esse tantum *de consilio*, aut mere esse *permissum*, contra eam agere non foret illicitum : non enim tenemur facere quod nulla lege præcipitur, nec omittere quod nulla lege prohibetur. — Secus dicendum, si dictet *sub præcepto* ; si enim juxta illud (Rom.

xiv, 23): *Omne autem quod non est ex fide peccatum est*, peccat ille, qui non operatur *ex fide*, i. e. ut communiter interpretantur SS. PP. apud S. THOM. (*lect. 2 in loc. cit.*) ex credulitate, persuasione seu iudicio conscientiae, quod licite agat; a fortiori peccat ille, qui agit id quod conscientia dictat esse illicitum, aut omittit quod dictat esse praeceptum. — Nec obstat, quod conscientia sit erronea, adeoque legi aeternae contraria: non enim dirigimur lege aeterna ut consideratur in se, sed ut consideratur in ejus apprehensione per conscientiam, quae est regula proxima actuum humanorum, secundum quam mensuratur eorum esse morale.

Resol. 1. Cum S. THOM. (1. 2, q. 17, a. 3) dicendum est: *Quod simpliciter omnis voluntas discordans a ratione sive recta sive errante, semper est mala.* — **Resol. 2.** Pro praxi recte notat DENS: « Observent **confessarii, concionatores aliique animarum directores**, ne proponant tanquam praecepta quae praecepta non sunt; et quae tantum sunt venialia, tanquam mortalia; ne praebeant occasionem alicui peccandi contra conscientiam. » Quod monitum imprimis valet pro **Moralistis**, ne in quaestionibus inter DD. disputatis, pro lege seu sententia severiori certo pronuntient, contra libertatem seu sententiam benigniorem. — « Hinc animadvertatur, ait S. LIG. (V, 52), in quale discrimen se immittant illi, qui rigidam doctrinam sectantes, facile damnant homines de peccato mortali in iis, quibus gravis malitia EVIDENTI RATIONE non apparet, eos sic exponendo periculo damnationis aeternae; et idem dicendum de iis, qui de facili notam laxitatis inurunt sententiis, quae aperte IMPROBABILES non videntur. » — Quae omnia plane concordant cum doctrina S. THOM. (*Quodl. 9, a. 15*) edicentis: *Omnis quaestio, in qua de peccato mortali quaeritur, nisi expresse veritas habeatur, periculose determinatur.* Cujus rationem paulo post adducit quia nempe: *error quo creditur esse mortale, quod non est mortale, ex conscientia ligat ad peccatum mortale.*

Resol. 3. Casu quo homo simplex se accuset de omissione v. g. Missae, dicendo se audire non potuisse, attamen judicasse, quod peccaret non audiendo; si hic absolute audire non potuit, quia v. g. erat in loco, ubi non legebatur Missa, aut gravi morbo decubuit, non peccavit: quia ommissio non erat libera; si vero absolute audire potuit, sed ob justam causam non tenebatur, et nihilominus practice judicavit se omittendo peccare, peccavit contra conscientiam: quia auditio erat ipsi simpliciter possibilis et practice judicabat se ad eam teneri. — Cfr. SASS.; REIFF.; SANCHEZ (*l. 1 in decal., XI, 5*).

Q. 8. *Quale peccatum est agere contra conscientiam?*

R. 1º) Agere *contra conscientiam*, sive rectam sive erroneam, si dictet *sub peccato*, est peccatum ejusdem *speciei* et *gravitatis*, quam dictat conscientia. Ratio est, quia actus voluntatis specificantur ab objectis suis, non prout sunt in se, sed prout proponuntur ab intellectu, et prout voluntas in illa tendit (p. 53 seq.). Unde dicit S. THOM. (*lec. 2 in c. XIV ad Rom.*): *Actus judicantur secundum voluntatem agentium.*

Resol. 1. Hinc qui copulam habet cum soluta, putans esse uxoratam, adulterium committit. Qui putat esse jejunium dum non est, peccat contra temperantiam, si non jejuset. Qui putat mentiri in aliquo casu esse mortale, peccat mortaliter mentiendo, licet in se sit veniale tantum. — **Resol. 2.** *Per se* loquendo agere contra conscientiam sive rectam, sive erroneam, non est speciale peccatum : quia conscientia nullam per se imponit obligationem, sed tantum proponit obligationem alicujus præcepti aut virtutis, nec aliter peccatur contra conscientiam, nisi quatenus agitur contra legem vere vel erronee apprehensam existere. — *Per accidens* tamen agere contra conscientiam potest esse peccatum speciale seu distinctæ speciei, ut si quis contra conscientiam ageret, ut eam paulatim exstingueret : quia tunc virtualiter contemneret regulam omnis bonæ operationis, et consequenter exponeret se periculo omnis peccati.

R. 2º) Quod si conscientia dictet aliquid esse peccatum, *non cogitando*, nequidem confuse, *an veniale? an mortale?* — tunc *distinguendum est*. A) Si operans ita constitutus sit, ut agere velit, sive sit mortale, sive veniale ; aut advertat periculum peccati gravis, peccat *mortaliter* : sic enim indeterminate amplectitur mortale, et se illius periculo exponit. — Idem est, si advertat ad obligationem gravem magis inquirendi in veritatem et negligat inquirere ; quod maxime verum est apud doctiores, qui obligationem inquirendi solent apprehendere ; non sic rudes et pueri.

B) His præcisis, probabilius peccat tantum *venialiter* : quia ad mortale requiritur advertentia malitiæ gravis vel in se, vel in periculo. Deinde, dum tantum apprehenditur malitia abstracta et communis mortali et veniali, non ap-

prehenditur malitia major veniali; ergo sic operans non est positive indifferens ad utramque, sed tantum ad illam, quæ non excedit veniale, et malitia sic cognita est negative levis in ejus mentē. Nec qui se exponit periculo peccandi mortaliter, peccat mortaliter, nisi tale periculum saltem confuse advertat. — In **praxi** qui non solet facile consentire in mortale, præsumere potest se non satis advertisse, nisi constet de opposito.

Nota. Hæc intelligenda sunt de qualitate peccati quod præcise contrahitur ex eo, quod actio fiat **contra** conscientiam: nam si quis ex conscientia **vincibiliter** erronea repræsentat sibi id quod facit esse veniale cum tamen sit mortale, is reipsa peccat mortaliter: quia, ratione ignorantie culpabilis, malitia quæ reipsa est in opere, censetur esse *interpretative* seu *indirecte* voluntaria. Unde qui furatur aurum, putans vincibiliter esse veniale, adhuc peccat mortaliter. — Cfr. BILL.; SASSERATH.

Q. 9. Si conscientia *ex errore* dictet aliquid esse præceptum vel prohibitum *sub censura*, an operans contra illam incurrit *censuram*?

R. *Negative*: quia pœnæ feruntur contra violatores legis *veræ*, non *putativæ*. — Hinc qui celebrat, falso putans se excommunicatum, non incurrit irregularitatem; nec qui percutit laicum, putans eum esse clericum, incurrit excommunicationem; licet uterque committat sacrilegium: quia lex existimata est ejusdem speciei, ac lex exsistens.

Q. 10. An tenemur *sequi* seu *agere juxta* conscientiam?

R. 1º) Tenemur sequi conscientiam præcipientem seu prohibentem, si sit *recta* seu *invincibiliter erronea*: quia voluntas tenetur se conformare regulæ proximæ actionum humanarum, etiam putatæ.

Resol. Hinc qui **invincibiliter** judicat se hic et nunc sub peccato mortali teneri ex charitate mentiri ad conservandam alterius vitam, tenetur mentiri, et non mentiendo peccat contra charitatem. — Imo, mentiendo in casu, probabilius ex S. LIG. (I, 6) merebitur præmium apud Deum: non quidem præcise per mendacium; sed quia mentiendo voluit exsequi divinam voluntatem, quæ executio in tali casu bona est. In quam sententiam conspirat S. THOM. (Quodl. III, a. 27) inquit:

Actus humanus judicatur virtuosus secundum bonum apprehensum, in quod per se voluntas fertur; et non secundum materiale objectum actus.

R. 2°) Si vero conscientia sit *vincibiliter* erronea, et dicat aliquid esse præceptum quod est prohibitum, vel contra, — *distinguendum est.*

Explan. A) vel enim agitur de errore *actualiter* **vincibili**, ut habetur in illo qui hic et nunc aliquo modo advertit aut suspicatur de necessitate inquirendi, priusquam agat; — B) vel agitur de errore *antecedenter* quidem vincibili, **actualiter** autem **invincibili**, utpote quem in præsens quis amplius non advertit, ut si v. g. confessarius olim non satis Theologiam excoluit, aut hujus studium nimis diu ex negligentia intermisit. — In **primo** casu non licet sequi conscientiam: quia agens cum ea errat voluntarie, quum ex hypothesi error sit vincibilis. — In **secundo** casu non peccat ille qui talem conscientiam hic et nunc sequitur; peccavit tamen olim, quando omisit moralem adhibere diligentiam ad ignorantiam vincendam.

R. 3°) Si conscientia *vincibiliter* erronea dicat aliquid esse præceptum, quod tale non est, *modo non sit prohibitum*, licitum est eam sequi: v. g. vincibiliter judicas in die cinerum audiendam esse Missam, potes, non deposita conscientia, audire.

Q. 11. Utrum *gravius* est agere *contra* conscientiam *vincibiliter* erroneam, quam eam *sequi*?

R. *Affirmative*, CÆTERIS PARIBUS.

Explan Ratio est: quia gravius est peccatum quod fit, ex conscientia, quam quod fit ex ignorantia etiam culpabili; hæc enim, nisi forte sit *affectata*, minuit voluntarium, adeoque peccatum (p. 38 seqq.) — Dixi: **cæteris paribus**; quia attendenda est gravitas materiæ ex utraque parte, et quomodo quis apprehenderit legem; sic si vincibiliter judices esse mentientem pro conservanda vita, si mentiaris, peccas leviter peccato mendacii officiosi; si non mentiaris, reus es homicidii contra charitatem: si judices esse in hunc finem pejurandum, gravius est, falsum jurare.

ART. III. De conscientia perplexa.

Q. 12. *Quid* est conscientia *perplexa*.

R. Est illa, qua quis putat se peccare, tam si hanc,

quam si illam contradictionis partem eligat, et tamen unam illarum eligere debet; — seu brevius cum SASSE-RATH: *quæ judicat inesse peccatum utriusque oppositorum, quorum tamen unum necessario fieri debet*; v. g. die festo assistens moribundo judicas te peccare, si infirmum dederas pro audienda Missa, et pariter judicas te peccare, si maneas et Missam non audias. — Est ergo species conscientiae *erroneæ*.

Q. 13. Quid agere *debet*, qui laborat conscientia *perplexa*?

R. 1. Sapientes seu libros consulere debet, si potest. Secus conscientia perplexa evaderet *vincibilis*, et agens peccaret, quidquid ageret: quia error seu perplexitas foret ipsi voluntaria in omissione diligentis inquisitionis. — 2. Si non potest, minus malum eligendum erit, evitando potius transgressionem praecepti naturalis, quam humani aut divini positivi. Quo casu non peccabit: quia facit quod in se est ad vitandum peccatum. — Si autem eligat quod credit majus malum, peccabit, non quidem tota malitia quæ apparet in actione, (quia cum tota vitari non possit, tota non est libera), sed juxta excessum malitiæ supra malitiam minoris mali. — 3. Si facile sibi non erit ad deliberandum quodnam eorum sit minus malum, tunc ad quodcumque se determinat, non peccat: quia tunc deest ei libertas necessaria ad peccatum.

CAP. 3. DE SPECIEBUS CONSCIENTIAE EX PARTE SUBJECTI

Art. I. De conscientia certa et dubia.

Q. 14. Quid est conscientia *certa*?

R. Est ea, qua quis firmiter et absque errandi formidine judicat aliquid esse licitum vel illicitum.

Q. 15. An et *qualiter* conscientia *debet* esse *certa*?

R. Ut actus aliquis sit honestus et licitus, debet conscientia esse *saltem moraliter certa* aut *bona fide credi esse talis*. Alias posset quis merito dubitare de honestate actionis, sicque operans exponeret se periculo peccati formalis, et virtualiter contemneret legem. Ut igitur aliquis actus

sit malus, sufficit dubium practicum vel prudens suspicio de malitia actionis.

Explan. Dixi: *saltem moraliter certa*. Quia major certitudo in *agilibus* haberi non potest. — Moralis autem certitudo in præsenti materia est assensus propositioni alicui præstitus absque *prudenti* formidine errandi. Non excludit ergo certitudo moralis omnem omnino, etiam imprudentem, errandi formidinem; sed prudentem tantum. — Non est tamen necesse, me *reflexe* judicare quod sim certus: satis est, ut operatio bona fide fiat tamquam iudubitanter bona et licita, sive ut nullum appareat periculum formalis peccati.

Nota. Cum BILLUART (*de consc.*) **certitudo**, quæ opponitur dubio, triplex distingui potest: *metaphysica, physica et moralis*. — Certitudo **metaphysica** est adhæsiō mentis veritati, quæ etiam per Deum aliter esse non potest, ut totum est majus sua parte; quodlibet est vel non est. — Certitudo **physica** est assensus veritati quæ secundum leges ordinarias aliter esse non potest, licet possit esse aliter per miraculum, ut stupam injectam in ignem comburi. — Certitudo **moralis** est assensus veritati alicui sine formidine fundata et rationabili de opposito, licet oppositum absolute et sine miraculo esse possit; qualis est ea quæ habetur in jure per duos testes fide dignos, aut quæ habetur in baptismo alicujus ex regesto baptismali; quia licet posset contingere quod duo testes, qui habentur fide digni, falsum deponant, et quod parochus falsum scripserit, id tamen raro accidit et est periculum remotum, quod prudenter timeri non debet, alias non esset dubiorum finis. — Hinc scribit S. THOM. (2. 2, q. 17, a. 9): « Certitudo non est similiter quærenda in omnibus, sed in unaquaque materia secundum proprium modum ». Et quoniam actiones nostræ morales secundum regulas prudentiæ ordinandæ sunt, ideo addit: « Quia vero materia prudentiæ sunt operationes humanæ, non potest certitudo prudentiæ tanta esse quod omnino sollicitudo tollatur. » — Et (*ibid.*, q. 70, a. 2) ait: « In actibus humanis... non potest haberi certitudo demonstrativa, eo quod sint circa contingentia et variabilia; et ideo sufficit probabilis certitudo, quæ ut in pluribus veritatem attingat, etsi in paucioribus a veritate deficiat. »

Q. 16. *Quid est conscientia dubia?*

R. Est suspensio intellectus circa objectum, an sit licitum vel illicitum, præceptum vel prohibitum, ita ut nec affirmet, nec neget, sed anceps hæreat.

Q. 17. An *dubium* differt ab *opinio*ne ?

R. Maxime. Nam *dubium* excludit assensum : est enim *suspensio assensus inter opposita*. — *Opinio* vero est adhæsiō alterutri e duobus contradictoriis cum formidine alterius.

Q. 18. *Quotuplex* est conscientia *dubia* ?

R. Sicut *dubium*, ita conscientia *dubia* est multiplex : — 1) *Positive* vel *negative* *dubia*, prout adsunt rationes graves dubitandi, vel leves tantum, aut etiam nullæ. — 2) *Dubia juris* et *dubia facti*, prout — vel A) dubitatur de *lege* : an detur aliqua lex vel obligatio ? an detur legitima facultas aliquid faciendi ? quomodo hæc intelligenda ? an actus secundum jura valeat ? etc., v. g. an votum semideliberatum obliget ? an reservatio casuum extendatur ad ignorantes ? — vel B) dubitatur de aliquo *facto* : v. g. an votum sit emissum ? an sit clericus quem percussisti ? etc. — *Speculative* vel *practice* *dubia*, — prout dubitatur in genere, præscindendo ab executione : uti an liceat die festo pingere ; — vel dubitatur in praxi, consideratis omnibus circumstantiis : uti an mihi hoc die festo liceat pingere ad victum quærendum.

Q. 19. An *licet* agere cum conscientia *dubia* ?

R. *Sub dist.* — 1º) Cum conscientia *practice* *dubia*, sive sit *juris*, sive *facti*, nunquam licet agere, sed obtinet tunc regula : *In dubiis tutior pars eligenda*. 2º) Cum *speculative* *dubia*, licet *aliquando*, modo prius *practice* resolvatur.

Explan. Ratio **primi** est : quia homo in operando debet esse moraliter certus de rei honestate : alias se exponit periculo peccati formalis, quia faceret hoc per quod timet se Deum offendere ; ergo peccat eadem specie et qualitate peccati cujus est peccatum de quo dubitat ; speciei autem innominatæ, si puram rationem mali apprehendat, quod raro fit : imo ex S. THOM. (1. 2, q. 19, a. 5), id *numquam* fit : quia ratio *quando apprehendit aliquid ut malum, SEMPER apprehendit illud sub ALIQUA ratione mali*.

Ratio **secundi** est : quia regula proxima non est nisi dictamen practicum ; sed qui *speculative* dubitat, potest *practice* facere judicium prudens et moraliter certum sibi hic et nunc

licere propter circumstantias. Sic dubito, imo probabilius judico aliquid esse malum, si tamen accedat mandatum superioris, possum, imo debeo me practice resolvere v. g. hoc modo : in dubio debeo obedire superiori; atqui, quamvis probabilius sit illicitum, manet tamen dubium; ergo debeo facere. — Hinc, juxta S. AUG. (*l. 22 cont. Faust, c. 75*), homo, rege præcipiente, licite potest bellare, ut paci civicæ serviat, quamvis forte dubitare possit, an sit justum bellum. Hinc quoque dubitans de valore matrimonii a se contracti, esto, stante tali dubio, non possit *petere debitum*; potest tamen et debet illud *reddere*, ut docet S. THOM. (*Supp.*, q. 55, a. 9). Quia in praxi formare debet judicium, quod hoc sibi liceat, cum non ignoret, esse alteri reddendum id, quod est in illius possessione. — Dixi **aliquando** : quia excipiuntur casus, in quibus *tutiora* semper sunt sequenda, ut dicetur postea. — Cfr. SASS. PUIG-XARRIÉ; BILL.

Q. 20. Quomodo *speculative* dubitans de honestate suæ actionis se gerere debet, ut conscientiam *practice* certam sibi valeat efformare?

R. *Sub dist.* — 1) Si agatur de dubio *inani* seu mere *negativo*, illud pro nihilo habeat, ac despiciendo deponat. Unde obligatio vel libertas æque certa reputabitur, ac si numquam dubium vel suspicio in contrarium exstitisset. — 2) Si sit dubium *grave* seu *positivum*, tunc — vel dubitans est *rudis*, et consulat probos et peritos eorumque exempla sequatur; — vel est *excultus*, et tunc, adhibita prius morali diligentia ad dubium vincendum, si vinci non possit, illud practice deponat per aliquod principium *reflexum*.

Q. 21. Quaenam sunt principia *reflexa*, quibus conscientia *speculative* dubia possit deponi, et fieri moraliter certa?

R. Principaliora citantur : 1. *Lex dubia non obligat* seu *non potest certam inducere obligationem*. — 2. *In dubio melior est conditio possidentis*. — 3. *In dubio pro eo standum est pro quo stat præsumptio*. — 4. *In dubio factum non præsumitur, sed demonstrari debet*. — 5. *In dubio omne factum præsumitur rite factum*, seu : *In dubio præsumitur factum quod de jure faciendum erat*, seu : *In dubio*

standum pro valore actus. — 6. In dubiis judicandum est ex ordinariæ contingentibus. — 7. In dubio nemo præsumitur malus, nisi probetur. — 8. In dubio favores sunt ampliandi et odia restringenda. — 9. In dubio favendum est reo. — 10. In obscuris quod minimum est tenendum. — 11. In dubiis præsumptio stat pro superiore.

Resol. Merito in foro conscientiæ judicatur juxta principia quæ pro foro externo fuerunt stabilita : nam idem debet esse judicium in foro externo et in foro interno, nisi quando proceditur in foro externo ex falsa præsumptione ; ut si ex jure præsumenda est culpa, etsi revera culpa non intercesserit. — Hinc illud vulgare dictum : *Idem est judicium in foro poli*, i. e. conscientiæ, *et in foro fori*, i. e. in judicio fori externi.

Q. 22. *Quare hujusmodi principia dicuntur reflexa ?*

R. Ideo illa principia dicuntur *reflexa*, quia a proprio, immediato et directo eorum objecto ad aliud per rationem quasi *flectuntur*, ut per ea possit obtineri dictamen certum de subjectiva moralitate actus.

Q. 23. *An semper constat, utrum et quousque unum vel alterum ex prædictis axiomatibus sit in casu particulari applicandum ?*

R. *Negat.* ; et hinc sæpe auctores in diversas sententias abeunt. Quare res incerta manebit et ex iis, quæ DD. disputant circa usum opinionis *probabilis* (q. 35), solvenda erit.

Q. 24. *Quomodo probatur primum principium : Lex dubia non obligat ?*

R. Probatur ex S. THOM. juxta S. LIG. (I, 67) « hoc succincto argumento : *Lex non sufficienter promulgata non obligat*. Atqui, *lex dubia non est sufficienter promulgata* (quia, dum lex est dubia, promulgatur sufficienter dubium, sive quæstio, sed non promulgatur lex). Ergo *lex dubia non obligat*. — Qui argumentum hoc inficiari vellet, probare deberet : — vel quod lex etiam non promulgata obligat ; — vel quod lex dubia est vere promulgata, contra id quod expresse docet S. THOMAS et alii communiter ; sed numquam harum propositionum ullam probabit in æternum. »

Explan. Quod lex **ante promulgationem** vim obligandi non habeat, sic docet S. THOM. (1. 2, q. 90, a. 1) : « Lex quædam regula est et mensura actuum, secundum quam inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retrahitur : dicitur enim lex a ligando, quia obligat ad agendum... Regula autem et mensura imponitur per hoc quod applicatur his quæ regulantur et mensurantur. Unde ad hoc quod lex virtutem obligandi obtineat, (quod est proprium legis), oportet quod applicetur iis qui secundum eam regulari debent. Talis autem applicatio fit per hoc quod in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione. **UNDE PROMULGATIO** IPSA NECESSARIA EST AD HOC QUOD LEX HABEAT SUAM VIRTUTEM. » Et id quoque verum est, si agatur de lege naturali : hanc enim Deus promulgat per lumen rationis unicuique homini inditum, ut asserit idem S. D. (1. 2, q. 90, a. 4).

Præterea, legem, non utcumque, sed **ut certam**, promulgandam esse, ejusque *notitiam*, non qualemcumque, sed **moraliter certam**, in subditis requiri ut obligentur, proindeque *legem dubiam non esse vere promulgatam*, docet S. THOM. (*de verit.*, q. 17, a. 3), ubi proposito sibi dubio : « Utrum conscientia obliget? ita respondet : « Ita se habet imperium alicujus gubernantis ad ligandum in rebus voluntariis, illo modo ligationis qui voluntati accidere potest, sicut se habet actio corporalis ad ligandum res corporales. Actio autem corporalis agentis nunquam inducit necessitatem in rem aliam, nisi per contactum coactionis ipsius ad rem in quam agit. Unde nec ex imperio alicujus domini ligatur aliquis, nisi imperium attingat ipsum cui imperatur. Attingit autem ipsum per **SCIENTIAM**. **UNDE NULLUS LIGATUR PER PRÆCEPTUM ALIQUOD, NISI MEDIANTE SCIENTIA** ILLIUS PRÆCEPTI. »

Obj. Nulla lex dubia est : omnes enim leges, sive divinæ, sive humanæ, sunt certe existentes, certeque promulgatæ; dubitatur tantum, an talis casus particularis comprehendatur in lege generali, v. g. in Decalogo. Ergo lex semper vim obligandi habet et possidet. — **Resp.** Cum S. LIG., (I, 68) : « Quamvis lex generalis sit certa quoad existentiam et sit sufficienter promulgata : respectu tamen ad illum casum est dubia tam quoad existentiam, quam quoad promulgationem; ac propterea tunc, quia dubitatur an lex ad casum illum extendatur, certum est non extendi quoad obligationem. — Id quidem agnovit D. THOM. (*l. c.*) cum dixit legem esse instar *ligaminis*, quod donec per contactum applicatur alicui, hic habet potestatem divertendi quo vult. »

Q. 25. Quomodo intelligenda est regula: *In dubio melior est conditio possidentis*?

R. Est regula universalis, valetque — tum in materia justitiæ; — tum, *regulariter loquendo*, in materia aliarum virtutum, pro utroque foro, interno et externo, ita ut liceat practice deponere dubium speculativum pro libertate, si veritas post diligentiam, gravitati rei proportionatam, haberi non possit.

Explan. Ratio responsionis est: quia possessio est titulus universalis omnibus virtutibus communis; unde sicut in materia justitiæ, urgente dubio, an res sit mea necne, resultat aliqua æqualitas inter obligationem restituendi et libertatem retinendi, et accedente possessione uni parti, melior est ejus conditio; ita etiam in aliis materiis aliarum virtutum, urgente dubio, an res sit licita, necne, resultat aliqua æqualitas inter obligationem legis et libertatem hominis, et sic accedente possessione libertatis, utpote certæ, melior est ejus conditio. — Dixi **regulariter loquendo**: quia excipiuntur casus in quibus semper *tutiora* sunt sequenda, ut dicetur postea. — Cfr. SPOR.; SASS.

Resol. Merito SUAREZ (*de cens.*, d. 40, sect. 3, n. 15) *falsam* dicit et *nulli fundamento* innixam opinionem illorum qui **negant** præfatum principium valere extra materiam justitiæ. Jura enim, ex quibus illa regula desumpta est, generatim, et sine ulla restrictione loquuntur; sic in cap. *In pari* (63 reg. jur. in 6o) absolute dicitur: *In pari... causa potior est conditio possidentis*.

Q. 26. Unde *discerni* potest, an pro lege, an pro libertate stet possessio?

R. *Communiter* sequentes solent dari regulæ. — **1)** Quando dubitatur de existentia illius, quo posito primum oritur obligatio, possessio est pro libertate; e contra quando dubitatur de existentia illius, quo posito desinit obligatio ante existens, possessio est pro lege. — **2)** Si prior tempore sit libertas quam obligatio, possidet libertas; si prior sit obligatio, possidet lex. — **3)** Pro eo stat possessio, qui onus probandi rejicit in alterum, ipse vero se quasi defendit. — **4)** Possessio censetur esse penes illum, pro quo est certa juris præsumptio: jus enim non præsumit sine causa, et ideo ubi est certa juris præsumptio pro aliqua parte, illa habetur vera, donec probetur

oppositum, per rationes aut conjecturas præsumptionem juris elidentes.

Explan. Inter alia exempla, quibus præfatæ regulæ a DD. illustrantur, hæc dari *solent* : — **1)** Qui, facta diligenti inquisitione, dubitat an detur lex, præceptum, consuetudo obligans, non obligatur : possidet enim libertas, quia libertas est prior lege, et volenti me adstringere incumbit probatio, cum quilibet sit actionum suarum dominus, quoties non constat se esse ligatum. — E contra si dubitetur an lex, lata et promulgata, sit abrogata, possidet lex ob rationes contrarias. Juxta plures tamen, si vere probabile sit, legem fuisse abrogatam, cessat præsumptio pro lege et possidet libertas.

2) Si constet de lege et dubitetur de illius sensu, an talem casum comprehendat, probabiliter non comprehendit : quia dubitatur an sit lex pro tali casu. — **3)** Si dubitetur, an lex sit promulgata, non obligat : quia non possidet ut potens obligare, cum sine promulgatione non obliget; si tamen aliquando fuit usu recepta, præsumitur promulgata : non solet enim usu recipi, nisi promulgata. — **4)** In dubio, an lex lata sit recepta, siquidem *negativo*, lex obligat; secus, juxta multos, in *positivo* et probabili.

5) Si die Jovis dubites an sit duodecima noctis, potes adhuc manducare carnes; si die sabbati dubites, non potes, juxta plerosque : quia in primo casu libertas, in secundo obligatio abstinendi possidet. — **6)** Si dubites an compleveris annum vigesimum primum, non teneris jejunare : possidet enim libertas; si dubites an attigeris terminum ætatis excusantis, teneris juxta plerosque ob rationem contrariam. Similiter dubius an habeat ætatem requisitam ad ordines, non potest eos suscipere : quia lex vetans suscipere ante annos præscriptos possidet et ætas non præsumitur, sed probari debet. — **7)** Si dubitetur de actu principali v. g. an aliquem percusseris, hoc præsumi non debet, sed qui affirmat debet positive probare; si vero constet de actu principali et dubitetur de aliquo accessorio, si hoc de jure faciendum erat aut ordinarie fieri solet, præsumitur et hoc factum esse, dum non probatur oppositum : v. g. orasti horas canonicas, audivisti missam, et dubitas an cum debita attentione; confessus es et dubitas an cum sufficienti dispositione; hæc et similia præsumuntur. Similiter dum constat de actu externo, in dubio præsumuntur actus interni necessarij et sufficientes : v. g. contraxisti sponsalia et dubitas an habueris animum te obligandi, hæc iterum præsumuntur, etiam ideo quia post factum in dubio standum est pro valore actus. Intel-

lige tamen hæc : nisi præsumptio fortior sit in contrarium, aut ratio prudens contrarium suadeat.

8) Si constet de voto emisso, sed dubitatur an cum sufficienti deliberatione, si emissum est ante septennium, possidet libertas: quia ex communiter contingentibus præsumptio est pro defectu rationis; si post septennium, possidet votum: quia in dubio præsumptio est pro valore actus. — 9) Si certus sis de voto, dubius de quantitate aut qualitate, v. g. an voveris dare eleemosynam majorem an minorem; an castitatem perpetuam an solum temporalem; an calicem argenteum tantum secundum cuppam, an totum argenteum, etc., nisi ex circumstantiis aliud colligatur, quia v. g. in tali loco calices secundum cuppam tantum argentei non sunt in usu, teneris tantum ad minus: tum quia possessio est pro libertate; tum quia promissio liberalis ex jure explicanda est in favorem promittentis, et *in obscuris quod minimum est sequendum*. — 10) Dubitans num aliquid cibi vel potus sumpserim; vel, certus de sumptione, num aliquid post mediam noctem deglutiverim, possum communicare. Etenim lex est *prohibitiva*, vetans ne quis communicet post fractum naturale jejunium. Unde probandum est factum jejunii fracti, ut quis a communione prohibeatur. Ita S. LIG. (I. 38; VI, 282).

Q. 27. Si *dubites*, utrum alicui obligationi *jam satisfeceris*, an *teneris* adhuc *satisfacere*?

R. *Sub distinctione*. 1. Si dubites dubio **negativo**, seu ob defectum rationum, te satisfecisse satisfacere certo teneris, liquet ex dictis. — 2. Si dubites dubio **positivo** seu ob rationes vere probabiles, *subdistingnuendum* videtur inter debitum **legale** et debitum **reale**, seu inter legem et materiam justitiæ. — A) Si agatur de **lege**, v. g. si gravem seu prudentem habeas rationem, quod legem adimpleveris, v. g. pœnitentiam persolveris, quia v. g. statim post confessionem soles persolvere, te teneri: — alii *affirmant*, — alii probabiliter *negant*. Sic enim præsumendum esse, aiunt, de Deo: ne exponamur infinitis anxietatibus et molestiis, quia nimis facile obliviscimur eorum quæ fecimus. Ad axioma vero, quod objicitur: *debito certo non satisfit per solutionem incertam*, respondent: verum esse, quoties sermo est de dubio *practico* vel *negativo*, non autem si libertati faveat *vera* et *solida* probabilitas.

B) In materia vero **justitiæ**, puta in contractu one-

roso, v. g. ex emptione, ubi *positive* dubitas an pretium solveris, tunc solvere non teneris juxta VARIOS dicentes, conformiter ad principium *legis dubiæ*, obligationem, cui probabiliter satisfacisti, evadere ita dubiam, ut ei denuo satisfacere non debeas; — juxta ALIOS teneris, conformiter ad principium *legis possessionis*, cum creditor sit in possessione; — ALII tandem tenent solvendum esse pro rata dubii, saltem si uterque, tam creditor quam debitor, dubitat: quia, cum creditor non habeat jus nisi probabile, non est æquum, ut tantum ipsi solvatur, quantum solveretur, si jus certum haberet.

Resol. Hinc patet, quod supra (q. 23) monuimus, sæpe non constare, pro qua parte in casu particulari stet possessio, auctoribus hinc inde in diversas sententias abeuntibus, ut adeo res incerta maneat, et consequenter ex iis, quæ DD. disputant circa usum opinionis **probabilis** (q. 35), sit solvenda.

ART. II. De conscientia probabili.

Q. 28. *Quid est conscientia probabilis?*

R. Est illa, qua quis, innixus opinione probabili, practice certo dictat ex principiis reflexis aliquid esse licitum vel illicitum.

Explan. Unde ad illam requiritur: — **1.** Judicium probabilitatis, seu quod talis opinio sit vere probabilis. — **2.** Judicium practice certum, quod in praxi licitum sit sequi opinionem vere probabilem; alioquin operans non foret securus de honestate suæ actionis, sed exponeret se periculo peccandi eoque ipso peccaret.

Q. 29. *Quid proprie est opinio probabilis?*

R. Est judicium nitens motivo gravi, licet cum formidine de opposito.

Explan. Dicitur **1º** **judicium**; quæ vox dupliciter accipi potest: vel *objective*, et eatenus opinio probabilis significat illam propositionem seu sententiam cui tanquam veræ quis assentitur, cum formidine tamen de opposito; vel *subjective*, et eatenus significat assensum illum formidolosum. Cum autem assensus ille varietur secundum pondus rationum quæ menti apparent in objecto; hinc quod de opinione probabili *objective* sumpta dicitur, de eadem *subjective* sumpta valet.

Dicitur 2°) **nitens motivo gravi**; unde ad opinionem probabilem requiritur motivum seu fundamentum idoneum, suadens ejus veritatem; seu: quod valet ad se attrahere assensum viri prudentis; fallibile tamen, et ideo cum formidine partis oppositæ; sive illud fundamentum sit *intrinsecum*, ob rationes scilicet petitas ex ipsius rei natura, proprietatibus, causis, effectibus, et etiam ex inconvenientibus partis oppositæ; sive sit *extrinsecum*, ob auctoritatem nempe DD., qui hanc opinionem tenent vel tenuerunt. Ex quo sequitur; id, quod viri prudentes honestum judicant ac licitum, solide probabile esse, nedum extrinseca probabilitate: quia, prudenter æstimatur, viros probos ac prudentes, non nisi gravi et solido fundamento ductos, in eam ivisse sententiam.

Dicitur 3°) **licet cum formidine de opposito**: — « Opinio enim, ait S. THOM. (1. 2, q. 79, a. 9), significat actum intellectus qui fertur in unam partem contradictionis cum formidine alterius. » Unde quoque opinio probabilis differt a certitudine seu scientia, dicente S. THOM. (2. 2, q. 1, a. 5): « Quia de ratione SCIENTIÆ est, quod id, quod scitur, existimetur esse impossibile aliter se habere; de ratione autem OPINIONIS est, quod id, quod est opinatum, existimetur possibile aliter se habere. »

Nota 1. Opinio probabilis sub *duplici* respectu spectari potest: vel 1°) *seorsim, solitarie et extra concursum alterius probabilis oppositæ*; seu, ut alii loquuntur, **absolute**, in se et in sua probabilitate propria; vel 2°) *conjunctive et in concursu alterius*, seu **respective et comparative** ad opinionem aliam. — Porro opinio probabilis, **comparative** ad aliam, *quadruplex* distinguitur: — A) **Minus probabilis**, quæ nititur levioribus rationum momentis quam opinio opposita. — B) **Æque probabilis**, quæ habet pro se argumenta moraliter æqualia illis quæ habet opposita. — C) **Probabilior**, quæ habet argumenta majoris ponderis quam sunt argumenta partis oppositæ, et subdistinguitur in *notabiliter* probabiliorem et *parum* probabiliorem, secundum quod excessus probabilitatis est notabilis vel parvus. — D) **Probabilissima**, quæ nititur argumento gravissimo quod reddit oppositam *tenuiter probabilem*. — *Tenuiter* autem probabilis inter vere probabiles reputari nequit. caret enim motivo gravi.

Nota 2. Opiniones, quæ innitantur probabilitate **extrinseca**, dici solent: non quidem probabiles, probabiliores, etc.; sed **communes, communiore, communissimæ**; qui tamen termini non semper eodem modo a DD. definiuntur. —

Juxta NAVARR. (*Man. conf.* XXVII, 289) SANCH. (*Matr.* III, 44, 2), *communes* illæ dicuntur, quas tenent sex graves DD., eas ex professo tractantes. Quo sensu admissio, duæ opiniones, licet invicem oppositæ, ambæ communes esse possunt, aut una communis, altera communior aut communissima, prout plures aut multo plures pro se auctores numerat. — Juxta alios præfati termini ita intelliguntur, ut opinio dicatur *communis*: si auctores eam amplectentur generatim; *communior*: si pauci contra sentiant; *communissima*: si paucissimi sint, qui aliter sentiant.

Q. 30. Ad fundandam probabilitatem *extrinsecam* potestne *sufficere* auctoritas tantum *unius* auctoris?

R. *Sub distinctione. Negative*, si sermo sit de probabilitate **absoluta**, — nisi auctor sit magni nominis in Ecclesia, ut v. g. DD. THOM., BONAV., ANTONIN., ISID., LIG., etc. — *Affirmative* vero, si de probabilitate **respectiva** loquamur; et sic unius vel doctoris, vel parochi, vel confessarii, vel alterius viri prudentis auctoritas potest quandoque illiterato, plebejo ac rustico sufficere, ut probabile censeat quod ei ab ipsis proponitur, dicente S. THOM. (2. 2, q. 4, a. 8): *Aliquis parvæ scientiæ magis certificatur de eo quod audit ab aliquo scientifico, quam de eo quod sibi secundum suam rationem videtur.*

Resol. 1. Merito damnata fuit ab ALEX. VII sequens propositio n. 27: *Si liber sit alicujus junioris et moderni, debet opinio censerī probabilis, dum non constet rejectam esse a Sede Apostolica tanquam improbabilem.* — Ilac enim generali propositione semel admissa, jam nulla, quantumvis laxa, foret sententia, quam sequi non liceret. — **Resol. 2.** Mathematicè determinari nequit, quot DD. requirantur ad fundandam probabilitatem extrinsecam absolutam alicujus opinionis. Auctoritas namque scriptorum, non ex multitudine, sed ex eorum gravitate existimari debet: sunt enim opiniones instar monetæ, cujus valor minime ex numero, sed ex pondere et metallo æstimatur. Aliquando etiam unum ad hoc posse sufficere, dummodo sit auctor magni nominis et omni exceptione major, edocemur ex responsione S. PÆNIT., quæ an. 1831 interrogata, an esset inquietandus confessarius qui in Pœnitentiæ tribunali sequitur doctrinam S. ALPHONSI, non perpendens momenta et rationes, quibus innituntur variæ ipsius opiniones, sed ob solam tanti nominis auctoritatem, respondit: *Negative*. Quæ responsio vit confirmata a GREG. XVI, die 22 jul. 1831.

Q. 31. Quid intelligis per opinionem *tutior* et *minus tuta* ?

R. *Tutior* est illa, quæ stat pro lege contra libertatem, et ideo magis removet a periculo peccati, etiam materialis. — *Minus tuta* est, quæ stat pro libertate contra legem, et qui eam sequitur potest saltem materialiter peccare ; v. g. dubitas an hodie tenearis jejunare ; tutius est jejunare, quia sic nequidem peccas materialiter ; si non jejunas, potes peccare saltem materialiter, quia forte est lex.

Q. 32. Potestne dari opinio, quæ sit *tutior* et *minus probabilis*, aut *probabilior* et *minus tuta*.

R. *Affirmative*. Quia major vel minor *securitas* opinionis desumitur ex ejus distantia a peccato ; — major vero vel minor *probabilitas* ex majoris vel minoris veritatis apparentia. — Sic sententia D. BONAV., quod fidelis, saltem *religiosus*, teneatur statim pœnitere post peccatum, est *tutior*, sed *minus probabilis*. Opinio vero D. THOM., qui docet oppositum, est *minus tuta*, sed *probabilior*.

Q. 33. An semper *tenemur* sequi *tutiora* ?

R. *Negative* : nam ALEX. VIII damnavit propositionem n. 3 : *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam* ; quod utique intelliges de opinione *minus tuta*, cum nemo unquam negaverit licere sequi *probabilissimam tutiorem*.

Resol. 1. *Tutiorismus*, quem vocant **absolutum** seu **rigidum**, i. e. systema obligans ad sequendam semper partem *tutior*em, jure merito ab Ecclesia fuit damnatus. Nam 1º) onus imponit intolerabile, sicque spiritui evangelico adversatur : si enim onus sit impar viribus humanis semper conari ad *tutiora*, magis est ad ea obligari. 2º) Moraliter necessitat ad peccandum : quia sic teneremur servare leges plurimas reipsa non existentes ; plurimi peccarent formaliter, ubi alias nequidem materialiter. 3º) Repugnat omnium praxi ; et ita S. THOM. plurima *minus tuta* docet licere, pro quibus ad summum habet motiva *probabiliora* tantum. — **Resol. 2.** Perperam regula juris : *In dubiis via tutior est eligenda*, ad omnia omnino dubia extenditur : sic enim induceretur discordantia juris, quod pluries in dubiis solutiones dedit cum hoc principio non convenientes. Unde vis hujus regulæ necessario limitanda est. Limi-

tatur autem ad *quatuor* casus in responsione sequenti indicatos.

Q. 34. Quandonam *tenemur sequi tutiora* ?

R. In *quatuor* sequentibus casibus : — 1°) Si quis dubitans nolit inquirere veritatem. — 2°) Si non possit prudenter se resolvere in favorem libertatis, ideoque maneat dubium practicum. — 3°) Quando jus illud expresse statuit. Et ita (c. 20 et 24, *de homic.*) presbyter in dubio an homicidii commissi fuerit causa efficax necne, a sacerdotali officio abstinere debet. — 4°) Quando opinio probabilis, probabilior, aut etiam probabilissima, minus tuta, non removet periculum non obtinendi finem intentum ad quem quis tenetur : v. g. dum agitur, non quidem de sola honestate actionis, sed de *valore actus*, quem procurare, vel de *damno temporali aut spirituali* proprio vel proximi, quod impedire quis tenetur. Ratio est : quia honestas actionis pendet a prudenti dictamine rectæ rationis ; non sic valor actionis, aversio damni, et hinc quoad ista certior vel securior via est tenenda.

Resol. 1. Ministrum sacramenti, ubi de ejus valore agitur, et defectus ab Ecclesia non suppletur, teneri per se loquendo, sequi tutiorem probabilem, si in praxi moraliter deduci possit, relicto minus tuta, non moraliter saltem certa. Constat ex propositione damnata ab INNOC. XI n. 1 : *Non est illicitum in sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore sacramenti, relicta tutiori*. Ratio damnationis est : quia major probabilitas non facit, ut posita actione obtineatur valor sacramenti unice pendens ab institutione Christi. Ergo relinquens tutiorem probabilem peccat contra *præceptum Ecclesiæ* in re gravi ; contra *religionem*, exponendo sacramentum periculo nullitatis ; contra *charitatem*, exponendo proximum periculo non suscipiendi sacramentum, proinde nec fructus sacramenti ; contra *justitiam*, si ex officio ministrat ; imo licet hoc non faciat : quia hoc ipso, quod in se suscipiat sacramenti administrationem, se obligat ad valide, quantum potest, ministrandum.

Resol. 2. Medicum, chirurgum et similes, teneri ad media certa et tutiora, quæ hic et nunc moraliter haberi possunt, et ad quæ tenetur infirmus vel vult adhibere : quia ex tacito contractu se ad hoc obligarunt, ut sanitatem, modo quo humana diligentia possunt meliori, procurent. — Si tamen ægrotus

extreme laboret, et non habeatur aliud remedium nisi incertum, imo et dubium an non sit mortem acceleraturum, adsit autem ex adverso probabilis spes, quod sit profuturum, poterit adhiberi.

Resol. 3. Judicem in causis civilibus teneri ad sequendam sententiam probabiliorem, cum ex pacto cum republica inito teneatur judicare juxta merita causæ. Hinc damnata fuit ab INNOC. XI sequens propositio n. 2: *Probabiliter existimo, judicem posse judicare juxta opinionem etiam minus probabilem.* — Quod si partis utriusque causa videatur *æque probabilis*, non potest judex adjudicare cui voluerit: mentiretur enim in facto, dum adjudicando huic ostenderet illum esse victorem, qui non est. Hinc damnata fuit ab ALEX. VII propositio n. 26: *Quando litigantes habent pro se opiniones æque probabiles, potest judex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius præ alio.* Debet igitur partes inducere ad compositionem, vel rem si divisibilis est, dividere aut ejus pretium; nisi una pars litigans esset in possessione, quia melior est conditio possidentis. — Dixi: in **causis civilibus**. Quia in **criminalibus** debet amplecti opinionem minus probabilem, si hæc faveat reo contra quem, ut jura loquuntur, debent esse probationes luce meridiana clariores, ut condemnari possit, quales non sunt quamdiu pro innocentia rei stat probabilitas.

Resol. 4. Tutiora esse sequenda in iis quæ salutis sunt necessaria necessitate medii, ac proinde in rebus ad fidem seu veram religionem pertinentibus; quia si circa illa erratur etiam invincibiliter, bona fides efficere nequit, ut illud non sit medium necessarium salutis, vel ut reipsa ponatur, si quid substantiale delicit. Hinc damnata fuit ab INNOC. XI proposito n. 4: *Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens, ductus opinione minus probabili.* — **Resol. 5.** Eum qui judicat probabilissime in dumeto latere feram, si adhuc probabiliter dubitet an non sit homo, peccare jaculando: quia charitas et justitia obligant ad cavendum occisionis periculum, quod per probabilitatem non tollitur.

Q. 35. An et qualem *licet* sequi opinionem probabilem, ubi agitur de sola honestate actionis?

R. 1°) Extra necessitatem, non licet sequi opinionem *levis* seu *tenuis* probabilitatis, relicta tutiori. Constat ex propositione damnata n. 3 ab INNOC. XI: *Generatim, dum probabilitate sive intrinseca sive extrinseca, quantumvis*

tenui, modo a probabilitatis finibus non exeat, confisi, aliquid agimus, semper prudenter agimus. — Dixi: *extra necessitatem*; quia in hac possum et teneor tentare extrema, adeoque sequi opinionem etiam *tenuiter* probabilem, charitate imo sæpe justitia sic exigente.

R. 2°) Si sit *veræ* et *solidæ* probabilitatis, tunc — vel *solitarie* seu seorsim reperitur et extra concursum alterius probabilis; — vel *conjunctive* et in concursu alterius, juxta dicta (q. 22). — Si 1um) licet agere cum opinione solide probabili, non quatenus sola probabilitas, per se, prudentiam alicujus actionis efficere potest; sed quatenus probabilitas, non secus ac dubium positivum, in causa est, ut per discursum ad aliquod principium deveniatur certum ac firmum de morali honestate actionis. — Si 2um) alii aliter sentiunt. — A) *Probabilioristæ* docent, licitum esse sequi opinionem vere et solide probabiliorem minus tutam in concursu minus probabilis tutioris; attamen in conflictu duarum opinionum æque probabilium sequendam esse tutiorem; a fortiori licitum non esse, sequi sententiam minus probabilem et minus tutam, relictam probabiliori et tutiori. Ita BILLUART, Ord. Præd., insignis ille D. THOMÆ interpres, qui ob doctrinæ præstantiam miramque in exponendo luciditatem, inter celebriores Theologiæ Principes jure meritoque salutatur. — B) *Æquiprobabilistæ* censent, licitum esse sequi opinionem minus tutam vere probabilem, relictam opinione tutiori æque vel fere æque probabili; illicitum tamen esse, sequi opinionem minus probabilem, relictam tutiori et certe seu notabiliter probabiliori. — C) *Probabilistæ puri* existimant, quando agitur de sola honestate actionis, licitum esse, per se loquendo, sequi opinionem minus probabilem et minus tutam, dummodo tamen sit vere probabilis, relictam tutiori et probabiliori. — Dicunt: *per se loquendo*; quia *per accidens* non liceret, si v. g. obstat periculum peccati formalis respectu alicujus personæ particularis, ex occasione talis sententiæ in deteriora labentis. — Quidam nuperrime conati sunt evincere hanc ultimam sententiam explodendam esse quasi laxam ex S. ALPHONSI doctrina (H. A. I, 34). — Juxta D'ANNIBALE

(I, 242, not. 3): *Durus est hic sermo et plus æquo decretorius. Sententiam, quam toto fere sæculo XVI tenuerunt TT. quique doctissimi, quasi laxam explodere, hoc solius Ecclesiæ judicio fas est, quæ est columna et firmamentum veritatis.*

Resol. 1. Circa *relativæ* probabilitatis usum tria tantum systemata indicavimus, quia hæc sola ut systemata suos habent fautores, scilicet: — **Probabiliorismum; Æquiprobabilismum**, et **Probabilismum purum** seu *simplicem*. — Silentio præterivimus tria antiquata systemata, quæ vocabantur: **TUTORISMUS** seu **RIGORISMUS strictus** et *absolutus*; **TUTORISMUS** seu **RIGORISMUS mitigatus** et **LAXISMUS**. — *Primum* horum systematum, contendens semper legi esse favendum, damnatum fuit, ut diximus (q. 33). Auctorem habuit J. B. SINNICHIUM, Doct. Lov., Sæc. XVII, quem secuti sunt, quotquot exstiterunt Jansenistæ. — *Secundum*, contendens tamdiu legi favendum esse, quamdiu opinio libertati favens non sit probabilissima vel unice probabilis, etsi aperte damnatum non fuerit, merito tamen ab omnibus jam rejicitur, et ideo dici potest tacite ab Ecclesia fuisse reprobatum. Quidam inter antiquos *Lovanienses*, qui post SINNICHIUM scripserunt, hoc systema amplexati sunt, non tamen omnes, ut falso quandoque asseritur. — *Tertium* systema seu **LAXISMUS**, docens qualibet probabilitate, quantumvis tenui, suffultam opinionem ad praxim reduci posse, etiam proscriptum fuit; ut constat ex propositione damnata n. 3 ab INNOC. XI (q. 25).

Resol. 2. Tam **Æquiprobabilistæ**, quam **Probabilistæ puri**, licentiam admittunt sequendi in praxi opinionem vere probabilem, licet minus tutam. Sed in hoc discrepant, quod juxta **ÆQUIPROBABILISTAS** sententia aliqua nequeat amplius dici vere probabilis, quamprimum sententia opposita illam sua probabilitate *certo* et *evidenter* superat, sive, quod idem est, *notabiliter* superat (nam excessus ille certo et evidenter videri non potest, nisi sit notabilis): *puri* vero **PROBABILISTÆ** dicunt, cum opinione certo probabiliori constare etiam oppositam vere et solide probabilem. Aliud enim est moralis certitudo et moralis evidentiæ *veritatis objectivæ*; — et aliud moralis certitudo et evidentiæ majoris *probabilitatis*. De priori libenter fatentur, tolli per eam probabilitatem comparativam, non item de posteriori.

Resol. 3. Utrum **S. Lig.** fuerit necne **Æquiprobabilista**, acriter inter DD. disputatur. Quam controversiam dirimere ad

me non pertinet. Sed dato, rem ita esse, quod tamen juxta plures historice certum non est; nihilominus ex approbationibus et encomiis, quibus S. Sedes opera tanti Doctoris exornavit, immerito quis concluderet, sive **Probabiliorismo**, sive **Probabilismo puro** vulnus fuisse inflictum. Qui hoc asserebat, nec mentem S. Sedis in approbandis scriptis Sanctorum assequeretur, nec principia et praxim ipsius S. Doctoris recte intelligeret aut applicaret. Dum enim S. Sedes scripta Sanctorum approbat, non ideo singulam illorum scriptorum sententiam *veram* esse declarat : hoc enim esset veluti illorum libros *canonizare*, quod hucusque nec factum est, nec unquam fiet. — Rem ita se habere, fuse ostendit BENED. XIV (*de Serv. Dei beat.*, l. II, c. 34), et ipse S. LIG. practice confirmavit : nam in quæstionibus particularibus solvendis, non semel posthabita sententia D. THOMÆ, alteri adhæsit, innixus aliorum DD. auctoritate, solidisque, prouti sibi videbantur, rationibus, etsi approbationes, quas opera scholarum PRINCIPIS obtinuerunt, omnium præclarissimæ fuerint, ac prorsus singulares. — Interim, licet nullum decretum S. Sedis circa opera S. LIG. *dogmaticam*, ut vocant approbationem importet, quasi jam infallibiliter certi essemus, omnes S. ALPHONSI opiniones unice veras esse; id tamen ex iis constat, quemcumque posse, NISI DEFINITIONE ECCLESIE AUT PROPRIA EVIDENTIA CERTUS SIT DE ERRORE, in vim horum decretorum, *tutum* esse in conscientia sequendo opiniones hujus S. DOCTORIS. — Ex quo sponte sequitur hæc conclusio : Ergo *tuto* agit in conscientia qui, saltem in conflictu duarum opinionum æque probabilium de honestate objectiva actus, sequitur sententiam *minus tutam* faventem libertati, relicta tutiori favente legi.

Resol. 4. Ut non pauci existimant, omnia argumenta quæ contra **Probabilioristas** adferuntur, non minus urgeri possunt contra **Æquiprobabilistas**. — Imprimis, cum vera ac solida probabilitas, ubicumque invenitur, certitudinem perimat oppositæ sententiæ, quomodo, aiunt, ipsi probare poterunt, legem tunc tantum esse incertam, cum contra illam militat *æqualis* vel *fere æqualis* probabilitas? — Præterea, juxta eosdem, urgeri maxime possunt eadem incommoda, ut patescere existimant ex argumentis quæ contra **PROBABILIORISTAS** communiter proferuntur.

Resol. 5. Systema **Probabiliorismi** dilucide exponit magister BILLUART, illudque omni genere argumentorum probandum suscipit. — Systema **Æquiprobabilismi** præter alios exponit MARC. — Quod denique systema **Probabilismi puri**

attinet, quando agitur de sola honestate actionis, licitum esse, per se loquendo, sequi opinionem minus probabilem et minus tutam, etiam in concursu probabilioris et tutioris, dummodo tamen altera sit solide probabilis, breviter, pro more suo, sic exponit SASSERATH, Ord. FF. Min. Conv., in Univ. Colon. olim Prof. 1. — « 1º) Lex sequendi probabilioris, si daretur, esset lex naturalis et quidem generalissima; ergo non deberet latere tot homines doctos et pios; atqui latet. Ergo. — Deinde hæc lex non est sufficienter promulgata: quia post exactissimam inquisitionem plurimi et doctissimi eam non agnoscunt. Ergo non obligat. — 2º) Non datur obligatio inquirendi in opinionem probabilioris: ergo nec sequendi. *Prob. ant.* A) Etiam doctis difficillimum est in moralibus invenire maiorem probabilitatem et discernere quid sit probabilius; ergo aliis erit impossibile; ergo passim deberent sequi tutiora, quod supra rejectum est. B) Cum maxima sit agendorum multitudo et varietas, nimis grave est maiorem semper probabilitatem inquirere et homines fierent nimis perplexi: quia incerti de maiori probabilitate; et ita impedirentur ab operationibus hic et nunc necessariis ac opportunis. C) Multi approbantur pro confessionibus excipien- dis, qui examinare non possunt, quid sit probabilius; sed satis est, si sciant, quæ sententiæ sint vere probabiles; ergo gravi- ter peccarent superiores et examinatores hos admittendo; quia onus faciendi involvit onus sciendi. — 5º) In opinione minus probabili potest fundari conscientia practice certa: ergo ruit fundamentum adversariorum. *Prob. ant.* Hoc sit dictamen; quod spectatis omnibus principiis tam directis quam reflexis, prudenter judico mihi hic et nunc esse licitum, hoc licite facio. Atqui sic judico licere pingere v. g. die festo. Ergo. — *Maj.* est certa: quia ex prudenti intellectus iudicio sequitur prudens electio voluntatis, et peccatum essentialiter est imprudens et temerarium. *Min.* etiam est certa; quia ago ex motivo absolute et respective gravi, ut suppono; proinde prudenter: quia moti- vum grave per hoc distinguitur a motivo levi, licet oppositum secundum se sit prudentius; nam et ille, qui sæculum deserit, cæteris paribus, prudentius agit; qui tamen in eo manet, utique adhuc prudenter agere dici potest; et licet obedientia sit melior

1. *Curs. Theol. Mor.* Part. I, pag. 245 seq. Ed. 2a. Col. 1760. Quod præclarissimum opus, solida doctrina refertum, mira- que brevitate multa complectens, postea in recentioribus editionibus ab aliena manu ad aliena principia fuit redactum, susdeque verum.

quam victima, adhuc hæc bona est ; ergo a pari. — Denique dictamen potest esse hoc : licet sequi probabiliorem relicta probabili magis tuta ; sed nobis probabilior est opinio : licere sequi minus probabilem in concursu probabilioris et tutioris : ergo nobis licet... — Nec dicas : committi fallaciam, sive æquivocationem ; quia transitur a probabilitate directa ad reflexam. Nam contra est : cui omnibus pensatis probabilius est licere pingere v. g. die festo, apud te licite pingit. Ergo et cui omnibus pensatis probabilius est licere sequi minus probabilem, licite illam sequitur ; atqui sic nobis est. Ergo. » Hucusque SASSERATH. — Deinde tradit sequentes objectiones eisque respondet.

Obj. 1. Qui sequitur minus probabilem, non sequitur quod magis accedit ad veritatem ; — non facit quod potest pro veritate assequenda ; — non sequitur quod est propinquius honesto, etc. Sed hæc requirit prudentia, dum non possum assequi veritatem ; ergo non agit prudenter, nec adhibet diligentiam moralem ad vitandum peccatum. Ergo peccat.

Resp. 1°) Retorq. Qui sequitur probabiliorem minus tutam, relicta probabiliori tutiore, non facit quod potest : quia potest sequi tutiorem, quæ est etiam magis propinqua honesto. —

Resp. 2°) Dist. Non facit, quantum absolute potest, *conc.* ; quantum tenetur, *neg.* Non tenemur facere, quæ absolute possumus, alias teneremur sequi tutiora : sufficit adhibere diligentiam sufficientem ad vitandum peccatum formale ; quod facimus, dum certi sumus de honestate actionis et lege Dei permittente, per principia reflexa, per quæ minus probabilis fit æque propinqua honesto et *formaliter* æque tuta.

Obj. 2. In negotio *temporali* prudentia dictat, ut sequamur probabiliorem ; ergo magis in negotio *salutis*.

Resp. 1°) Retorq. In negotio temporali prudentia dictat, ut sequamur tutius, licet oppositum sit probabilius ; ergo et in negotio salutis. — **Resp. 2°) Neg. con.** In primo error materialis æque nocet ac formalis ; non sic in negotio conscientiæ, ubi sæpe incurritur error materialis etiam sequendo probabiliora : nam, teste Philosopho, falsa sunt sæpe probabiliora veris.

Obj. 3. Famulus operans, quod est probabilius contra voluntatem sui domini, imprudenter agit ; ergo et homo, si hoc agat, quod est probabilius contra voluntatem Dei.

Resp. 1°) Retorq., ut supra. — **Resp. 2°) Neg. con.** Famuli conducuntur, ut commoda dominorum quærant : hinc tenentur morali diligentia sequi tutiora ; Deus autem nullum habet

detrimentum suæ gloriæ, si nos prudenter, licet speculative minus probabiliter operemur; et præsumimus prudenter Deum nolle nos obligare ad sequenda tutiora in omnibus et probabiliora; hinc *neg. suppos.* Quod sequens minus probabilem operetur id, quod est probabilius contra voluntatem Dei.

Obj. 4. Ut aliquam sententiam prudenter sequar, debeo illam judicare veram; ergo.

Resp. 1º) Ergo subditus non potest obedire, dum probabilius judicat esse illicitum; quod est falsum (q. 19). **Resp. 2º)** *Neg. Maj.* Sufficit scire esse vere probabilem; tunc enim ex principiis reflexis formo conscientiam certam licere sequi eam, et præscindo, an vera sit, an non.

Obj. 5. Quod est probabilius illicitum, nequit esse certo licitum: ergo non possum esse certus de honestate actionis. — *Deinde* talis virtualiter dicit: etsi probabilius sit, quod Deus nolit hoc a me fieri, tamen volo facere; sed hoc est inhonestum. Ergo.

Resp. 1º) *Retorq.* Quod est probabiliter illicitum, nequit esse certo licitum; sed dum sequeris probabiliozem, faventem libertati contra probabiliozem tutiozem, facis quod est probabiliter illicitum. Ergo.

Resp. 2º) *Dist. Ant.* Nequit esse certo licitum vi iudicii *directi* conc.; *reflexi*, neg. Nam vi hujus sum certus, quod Deus permittat mihi hanc actionem, ne nimis anxietatibus et peccatorum periculis exponar. — *Ad alterum Resp. Neg. Maj.*; sed dicit: etsi probabilius sit probabilitate iudicii speculativi, quod Deus nolit hoc fieri, volo tamen facere, quia certus sum certitudine dictaminis practici, quod Deus sic permittat hic et nunc fieri; in quo nil est inhonesti.

Obj. 6. Ex præmissa probabili nequit inferri conclusio vel conscientia certa.

Resp. 1º) Nec ex probabiliori; manet enim probabilis. — **2º)** Dictamen ultimum non infertur ex præmissa probabili, sed ex præmissis reflexis moraliter certis; pariter dictamen ultimum non fundatur in opinione directa, quæ est incerta; sed in ejus probabilitate, quæ est certa.

Obj. 7. Motiva reflexa non addunt certitudinem opinioni probabili; est enim et manet probabilis.

Resp. 1º) Nec hanc addunt probabiliori. — **Resp. 2º)** *Conc.* Sed nec hoc requiritur; alias non liceret sequi *probabilissimam*: dant certitudinem iudicio reflexo et usui opinionis probabilis, sicut si medicus dicat: iste infirmus non tenetur audire Missam, hæc propositio directa est, et manet tantum probabilis; attamen

reflexa, qua infirmus dirigitur, scilicet : qui sequitur consilium prudentis medici non peccat, ista est certa : ergo et hic. — Hucusque SASSERATH.

An recte solverit argumenta, judicet ipse lector.

Q. 36. An aliquando est *obligatio* sequendi opinionem *minus probabilem* et *minus tutam* ?

R. *Affirmative* : — 1°) In *subdito*, qui tenetur obedire superiori præcipienti secundum probabilem, etsi ex iudicio ipsius minus probabilem et minus tutam ; quia tenetur obedire in omnibus, quæ non sunt certo illicita. — 2°) In *confessario iudice*, qui cum debeat pronuntiare secundum allegata et probata pœnitentis, non secundum privatam suam opinionem, tenetur contra propriam opinionem probabiliorem absolvere pœnitentem qui tenet oppositam probabilem, et de reliquo est dispositus. — 3°) In *confessario doctore et medico*, qui quando pœnitentem suum videt anxium in lectione horarum, repetendis confessionibus, explicandis circumstantiis, etc., tenetur illum dirigere secundum opiniones benigniores minus probabiles, sicut e converso secundum rigidiores, si sequendo benignas declinet ad noxias laxitates.

Obj. Confessarius non debet absolvere contra suam conscientiam : ergo nec contra suam opinionem.

Resp. Neg. cons. Debet enim formare sibi conscientiam non secundum suam, sed pœnitentis opinionem practice, ut suppono, probabilem, v. g. sic : quamvis ego iudicem esse illicitum pingere die festo, quia tamen opinio mea est incerta, et pœnitens probabiliter putat oppositum, nec tenetur opinionem suam deserere ; non possum iudicare illum esse indispositum ; ergo cum peccata ipsius audiverim, absolvere teneor.

Q. 37. An quis potest, in *eadem materia*, inter probabiles opiniones, modo *hanc*, modo *oppositam* sequi ?

R. *Affirmative*, per se : quia inter probabiles opiniones nulla datur *formaliter* tutior et securior altera.

Explan. Dixi : **per se** ; nam *per accidens* id fieri nequit, in sequentibus casibus. — 1°) Si inde scandalum oriri posset, ut si iudex modo *hanc*, modo *oppositam* sententiam sequendo, justam inconstantiae aut etiam injustitiae notam incurreret. — 2°) Si usus utriusque opinionis cederet in præjudicium legis certæ, vel tertiæ cujusdam personæ.

Resol. 1. Hinc illicite agit, qui votum jejunii juxta probabilem sententiam commutat in opus æquale, v. g. in eleemosynam, et postea, ne teneatur dare eleemosynam, amplectitur oppositam : quia sic votum certum nullo modo impleteret saperetque fraudem et illusionem. — **Resol. 2.)** Illicite ageret sacerdos, qui die Jovis, audita duodecima noctis in uno horologio, omitteret Completorium, eo quod non amplius teneatur illud recitare; et tamen juxta oppositam sententiam adhuc pergeret vesci carnibus, quia nondum est audita duodecima in altero horologio : quamvis enim duo horologia se habeant ut duæ sententiæ probabiles, utrumque tamen sequi non licet, certo enim violatur una lex : si enim primum fallat, peccat omittendo Completorium; si secundum, peccat comedendo carnes. — **Resol. 2)** Qui nixus probabili opinione de valore testamenti informis, adiret hæreditatem proveniente ex testamento quod formis legalibus caret, non potest dein, prætextu opinionis, quæ hoc testamentum negat valere, abnuere solutionem legatorum. Alias certo ageret contra jus unius vel alterius hæredis ab intestato vel in ipsius testatoris damnum. Neque suffragatur ei actualis possessio hæreditatis : quia nolens solvere pia legata, bona fide non potuit adire hæreditatem : ergo nec bona fide eam posset retinere. — Cfr. SASS.; VOIT (I, 104).

ART. III. De conscientia scrupulosa et laxa.

Q. 38. *Quid est conscientia scrupulosa ?*

R. Est ea, quæ ex inanibus rationibus judicat talem actionem esse peccatum, cum tamen non sit ; — vel esse peccatum grave, cum tantum sit leve.

Q. 39. *Licetne agere contra conscientiam scrupulosam ?*

R. Licet teneamur agere contra scrupulos, non possumus tamen agere contra conscientiam scrupulosam, sed prius debemus eam deponere.

Q. 40. *Quid agendum est ei, qui scrupulis laborat ?*

R. Sicut in arte medica multum interest nosse causas et origines morbi, ut convenientia possint aptari remedia; ita in curando scrupulorum morbo inspiciendæ sunt causæ et origines hujus spiritualis ægritudinis : non enim una eademque medicina cunctis convenit scrupulosis.

— Aliter enim curandus est qui ex *ignorantia* ; aliter qui ex *tentatione dæmonis* ; aliter qui ex *naturali complexione* ; aliter qui ex *nimia abstinencia* aut *immoderatis vigiliis* ; aliter qui ex *superbia* ; aliter qui ex *nimia cum scrupulosis familiaritate*, scrupulis laborat. — Cfr. PUIG-XARRIÉ.

Resol. Hinc DD. multas easque diversas assignant **regulas** pro scrupulosis. — « Sed revera post orationem nullum his remedium efficacius restabit, nisi OBEDIENTIAM OMNIMODAM directori præstare. Hinc ante omnia confessarius suadeat hoc duplex principium principale : — Primum, quod coram Deo tuto incedit, si patri spirituali obtemperat ; tunc enim non homini obedit, sed ipsimet Deo qui dixit : QUI VOS AUDIT, ME AUDIT... — Secundum, quod major scrupulus, qui debet eum angere, erit inobedientia, propter quam non tantum amittendi animi pacem, devotionem et in virtutes progressum, sed etiam desipiendi, sanitatem consumendi, et quod deterius est, etiam animæ faciendi jacturam, magno se exponit periculo. » — Ita S. ALPH. (*H. A.*, I, 8). — Qui plura hac de re desideret, adeat SYLVIVM (I. 2, q. 19, a. 5). S. ALPH. (*Praxis Conf.*, 95).

Q. 41. *Quænam est conscientia laxa ?*

R. Est illa, quæ solum curat vitare gravia ; — seu quæ ex levi fundamento judicat non esse malum, quod malum est, — vel esse leve, quod est grave.

Q. 42. *Quotuplex est conscientia laxa ?*

R. *Triplex* : alia *simpliciter laxa* — alia *pharisaica*, — alia *cauteriata*. — PRIMA libertatem plus æquo extendit, judicans ad actionis licentiam sufficere quaecumque probabilitatem, licet tenuem et exiguam, juxta illud ab INNOC. XI damnatum n. 3 : *Generatim dum probabilitate sive intrinseca sive extrinseca, quantumvis tenui, modo probabilitatis finibus non exeat, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus.* — SECUNDA magna parvi, et parva magni æstimat, secundum illud (MATTH. XXIII, 24) : *Excolantes culicem, camelum autem glutientes.* — TERTIA ex habitu peccandi etiam gravissima nihil pendit, judicando bonum malum, et malum bonum, sine ullo remorsu, de qua (I. TIM. IV, 2) : *Et cauteriatam habentium suam conscientiam.*

Q. 43. Quænam sunt *causæ* conscientiæ *laxæ* ?

R. Sunt : — 1º) Vita mollis, quæ enervat ; — 2º) neglectus orationis, qui nos omnino dejicit ; — 3º) nimia temporalium sollicitudo, quæ nos terrenos facit ; — 4º) peccandi consuetudo, quæ tollit peccati horrorem ; — 5º) familiaritas cum hominibus vitiosis, quibus assuescimus ; — 6º) luxuria, quæ impedit quominus christianus ad spiritualia inclinetur et tendat.

Q. 44. Quinam sunt *effectus* conscientiæ *laxæ* ?

R. Sunt : — 1º) Cæca animi tranquillitas post peccatum ; — 2º) insensibilitas ad pia monita ; — 3º) irrisio piorum exercitationum ; — 4º) summum salutis periculum, juxta illud (Rom. II, 5) : *Secundum duritiam tuam et impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ.*

Q. 45. Quænam sunt præcipua *laxæ* conscientiæ *remedia* ?

R. Sunt : — 1º) Recessus spiritualis per aliquot dies, dicente Domino (Os. II, 14) : *Ducam eam in solitudinem et loquar ad cor ejus* ; — 2º) frequens et humilis oratio cum novissimorum meditatione juxta illud (Eccl. VII, 46) : *Memorare novissima tua et in æternum non peccabis* ; — 3º) quotidiana conscientiæ discussio, secundum illud (Is. XLVI, 8) : *Redite prævaricatores ad cor* ; — 4º) frequens piorum librorum lectio ; — 5º) diligens confessio ; — 6º) fuga improborum et conversatio cum bonis, juxta illud (Prov. XII, 20) : *Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit ; amicus stultorum similis efficietur.* — Cfr. SCAVINI.

DE LEGIBUS

SEU

DE REGULA REMOTA ET EXTERNA ACTUUM HUMANORUM

Præam. Hujus tractatus erit **pars triplex.**

In **prima** parte tradentur *notiones generales*. In **secunda** agetur de *institutione* legis, adeoque dicetur : 1°) de *legislatore* ; 2°) de *legis objecto* ; 3°) de *subjecto*, et 4°) de *promulgatione*. In **tertia** agetur de *executione* legis, ibique dicetur 1°) de *legis obligatione* ; 2°) de *modo* eam observandi ; 3°) de *causis excusantibus* ; 4°) de *legis interpretatione* ; 5°) de *legis dispensatione* ; 6°) de *cessatione* legis ; 7°) de *privilegiis* et de *consuetudine*.

PARS PRIMA

NOTIONES GENERALES.

CAP. UNIC. — DE LEGIS QUIDDITATE, PROPRIETATIBUS
ET DIVISIONE.

ART. I. De legis quidditate et proprietatibus.

Q. 1. Quid *proprie* est *lex* ?

R. Ex S. TH. (1. 2, q. 90, a. 4) est : *quædam rationis ordinatio ad bonum commune, ab eo, qui curam communitatis habet, promulgata.*

Explan. Est 1°) **ordinatio** : i. e. agendorum aut omittendorum præscripta regula. Unde ad essentiam legis pertinet *obligatio* seu morale aliquod vinculum adstringens ad aliquid agendum vel omittendum. *Dicitur enim lex a* LIGANDO, ait S. THOM. (*l. c.*, a. 1). Et in hoc differt a *consilio*, cui vis tantum

directiva vel suasoria inest. — 2º) **rationis**, videlicet practica: quia lex essentialiter est aliquid rationis, dicente S. TH. (l. c. a. 1): *Rationis enim est ordinare ad finem, qui est primum principium in agendis*. Nec obstat quod lex in Scriptura dicatur *voluntas*, juxta illud (Ps. CLII, 10): *Doce nos facere voluntatem tuam*: nam Scriptura ideo hoc dicit, quia legem semper comitatur actus voluntatis legislatoris, volentis legem suam observari. — 3º) **ad bonum commune**: quibus verbis indicatur finis legis, qui est felicitas societatis, civilis, ecclesiasticae, vel universi generis humani. — 4º) **ab eo qui curam communitatis habet**: i. e. ab habente auctoritatem publicam seu jurisdictionem in communitatem *perfectam*. Quo nomine intelligitur multitudo hominum sub gubernatione præsidis habentis jurisdictionem *politicam*, eam scilicet, quæ se extendat etiam ad pœnas graviore, ut mortis, exilii, carceris, etc., quales sunt regna, provinciæ, civitates, Christi Ecclesia, Ordines religiosorum, etc. Unde ad legem condendam non sufficit potestas *dominativa* sive *œconomica*, qualem v. g. habet paterfamilias in domesticos. — 5º) **promulgata**: secus lex frustra constitueretur, cum impleri non possit quod nullimode innotescit; sive interim promulgatio sit de essentia legis; sive, quod probabilius est, conditio tantum insupplebiliter requisita, ut actu obliget. — Et hæc est definitio legis **proprie** seu **strictè** dictæ.

In **lato sensu**, lex diversimodo accipitur: — A) Pro instinctu seu inclinatione, juxta illud (Rom. VII, 23): *Video aliam legem in membris meis*. — B) Pro termino alicujus rei, juxta illud (Prov. VIII, 27): *Quando certa lege vallabat abyssos*. — C) Pro conditione adjecta alicui contractui, ut cum dicitur: *Paciscor tecum, ea lege, ut* etc. — D) Pro quacumque regula aliquid præscribente, sive bonum sive malum, juxta illud (Is. x, 1): *Væ qui condunt leges iniquas*. — E) Pro libro legem continente, juxta illud (Luc. x, 26): *In lege quid scriptum est?* — F) Pro ipsa re quam lex præscribit, juxta illud (Joan. VII, 19): *Nemo ex vobis facit legem*.

Resol. Ex dictis intelligitur: quæ sint *causæ*; — qui sint *effectus*, — et quinam *actus* legis. — 1º) **Causæ** legis sunt quatuor: *materialis* est quidquid a lege præscribitur; *formalis* est ejus essentia; *finalis* est bonum commune; *efficiens* est ipse legislator. — 2º) **Effectus** legis ex S. TH. (1. 2, q. 92, a. 1) est: *bonos facere eos quibus datur, vel simpliciter* (seu undequaque, ut facit lex charitatis; *vel secundum quid* et in certa materia, quod faciunt aliæ leges particulares). — 3º)

Actus legis ex S. TH. (*ibid.*, a. 2) sunt quatuor : *præcipere, prohibere, permittere et punire* ; non quod a lege eliciantur : non enim lex est habitus aut potentia ; sed quia quodammodo lex integratur ex istis quatuor. — Et quamvis omnis lex obliget, *obligare* tamen non debuit distincte numerari inter actus legis, quia est actus inseparabiliter consequens ad actus numeratos. Sic ex præcepto aut prohibitionem sequitur obligatio opus faciendi vel vitandi ; ex permissione sequitur obligatio in aliquibus non impediendi ; ex punitione sequitur in iudice obligatio pœnam infligendi et in subdito illam sustinendi.

Q. 2. Quænam sunt legis *proprietates* seu *conditiones* ut obliget ?

R. Sunt *sex* sequentes. Debet esse : — 1°) **Possibilis** non solum *physice*, sed etiam *moraliter*, ita ut non sit nimis observatu difficilis, adeoque *secundum naturam, secundum consuetudinem patriæ, loco temporique conveniens*, ut habet S. ISID. apud S. TH. (*l. c.*, q. 95, a. 3). Secus esset irrationalis. — 2°) **Honesta**, nihil statuens juri naturali aut divino repugnans. — 3°) **Utilis** bono communi, cum ad hoc solum potestas legislativa concessa legatur. Aliunde si foret de inutili, eo ipso esset injusta : quia imponeret subditis onus sine ratione. — 4°) **Justa**, subditis imponens onera secundum æqualitatem proportionis. — 5°) **Stabilis** seu **perpetua**, non quidem *positive* : potest enim abrogari ; sed *negative*, ita ut obliget quamdiu ab habente potestatem vel consuetudine non abrogatur. Unde non expirat morte legislatoris, sicut ordinarie expirat simplex præceptum morte naturali vel civili præcipientis ; nec obligat tantum præsentem, sed etiam futuros. Interim, licet aliqua stabilitas requiratur in lege, cum feratur pro communitate, dici tamen nequit perpetuitatem adeo esse de essentia cujusvis legis, ut hujus ratio deficiat eo solum quod legislator ab initio tempus præfixerit quo lex desinet. Unde quoque hæc conditio a S. THOM. (*l. c.*) non commemoratur. — 6°) **Promulgata**, quandoquidem ad incognitum nulla est obligatio ; cognosci autem sine promulgatione non potest. *Unde ad hoc quod lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis, oportet quod applicetur hominibus qui se-*

cundum eam regulari debent. Talis autem applicatio fit per hoc, quod in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione. Ita S. THOM. (1. 2, q. 90, a. 4).

Resol. 1. Ut legislator *licite* procedat, debet legem ad bonum commune dirigere, et peccaret, si eam ex odio aut alio pravo fine ferret. — Verum ut lex sit *valida*, adeoque obliget, satis est, sive ex seipsa, sive ex natura sua, tendat ad bonum commune.

Resol. 2. Sit lex si toto regno utilis, non ideo desinet obligatio, quod alicui provinciae, civitati aut privato sit nociva aut multum onerosa : quia pars subditur toti bono communi.

Q. 3. An *idem* est *lex* et *præceptum* ?

R. *Negative.* Quamvis aliquando promiscue accipiantur, differunt tamen sicut genus a specie : omnis enim lex est *præceptum*, non vice versa.

Explan. Unde **differunt** in hoc : — 1°) lex fertur in communitatem ; *præceptum* etiam in personam privatam ; — 2°) legislator est persona publica ; *præcipiens* potest esse persona privata ; 3°) finis *directus* et *immediatus* legis est bonum commune ; *præcepti* vero bonum privatum ; 4°) lex afficit immediate territorium ; *præceptum* immediate personam ejusque veluti *ossibus hæret* ; — 5°) *præceptum* cessat morte *præcipientis* ; lex vero non exstinguitur cum legislatore.

ART. II. De legis divisione.

Q. 4. *Quotuplex* est *lex* ?

R. *Multiplex.* Distinguitur : 1°) **Æterna, naturalis et positiva.** — Prima ex S. AUG. (Ep. 22 cont. Faust., c. 29) est : *Ratio vel voluntas Dei ordinem naturalem conservari jubens, perturbari vetans.* — Secunda ex S. THOM. (1. 2, q. 91, a. 2) est : *Participatio legis æternæ in rationali creatura* ; seu ipsa lex æterna prout nobis per dictamen rationis manifestatur. — Tertia est, quæ libere a legislatore posita est, et ideo ea quæ prohibet non sunt ex se, id est, *essentialiter* mala, sed mala *accidentaliter*, quatenus a superiore prohibita. — Lex autem **POSITIVA** est : — vel *divina*, — vel *humana*, prout Deum, vel hominem auctorem immediatum habet. — *Divina* alia est *veteris*, alia *novi Testamenti*. — *Humana* alia est *ecclesiastica* seu *canonica*, alia *civilis*, alia *gentium*. — Prima

ordinatur a potestate ecclesiastica ad profectum animæ et rectam Ecclesiæ gubernationem. — Secunda fertur a potestate politica ad tranquillitatem reipublicæ et rectam illius gubernationem. — Tertia est quæ ex tacito omnium gentium consensu condita et recepta est, uti est lex de immunitate legatorum, et ideo *jus gentium* nuncupatur.

2° Lex universaliter dividitur in **affirmativam** et **negativam**, prout directe et primario aliquid præcipit faciendum, — aut illud prohibet; et hinc, an lex sit *affirmativa* vel *negativa*, non est præcise sumendum ex vocibus affirmativis vel negativis; sed attendi debet finis legis, an actio aliqua vel actionis omissio principaliter præcipiatur. — 3°) Lex alia est **præceptiva**, quæ aliquid præcipit vel prohibet, sed pœnam transgressoribus non imponit; — alia **pure pœnalis**, quæ nullum proprie præceptum continet, sed solum pœnam imponit transgressoribus: uti est lex mulctam solvendi si quis vectigalia defraudet. — Alia **mixta**, quæ et actum præcipit vel prohibet, et simul pœnam in transgressores statuit: uti est lex reparandi damnum sola culpa civili illatum. — Quænam autem sint leges *pure pœnales*, debet desumi ex verbis legis et præcipue ex interpretatione DD. et consuetudine, quæ est optima legum interpret.

4°) Lex alia est **prohibens** tantum, — vel simul **irritans**, prout actum — vel simpliciter illicitum, — vel nedum illicitum, sed insuper invalidum aut invalidandum declarat: exemplum habes in impedimentis matrimonii quorum alia matrimonium reddunt illicitum, uti mixta religio; alia matrimonium irritant, uti votum solemne castitatis. — 5°) Lex alia est **favorabilis**, — alia **odiosa**, — prout primario intendit beneficium et favorem, — vel onus et gravamen eorum pro quibus fertur. — 6°) Lex alia est **scripta**, — alia **usu servata**, — prout mandato scripto fertur, — vel sola consuetudine introducitur et servatur. — 7°) Lex aliquando est **fundata in fictione**, si ex justa causa idem statuit pro casu ficto quod alia lex in casu vero: sic distributiones quotidianæ attribuuntur canonicis propter infirmitatem a choro ab-

sentibus. — Aliquando est **fundata in præsumptione**, si ex conjectura certæ cujusdam circumstantiæ aliquid præcipit vel prohibet estque duplex : una *fundata in præsumptione communis periculi* ; — altera *in præsumptione facti*. — Prior nititur judicio moraliter certo, quod ex tali actu fraus vel damnum eveniat, uti lex non omittendi promulgationem bannorum, etsi sponsi certo sciant nullum subesse matrimonio impedimentum. Posterior nititur conjectura particularis circumstantiæ pro hoc vel illo casu : uti baptizatum fuisse eum qui natus ex parentibus christianis inter christianos more christiano adolevit (C. 3, de Presb. non baptiz.).

Resol. 1. Ex. S. THOM. (1. 2, q. 93, a. 3) omnes leges, quæ sunt in inferioribus gubernantibus, a lege **æterna** derivantur. Quod probat sequenti argumento : — In omnibus moventibus ordinatis, virtus secundi moventis derivatur a virtute primi moventis : et sic ratio agendorum in civitate derivatur a Rege ad inferiores administratores, et in artificialibus ratio artificialium actuum derivatur ab Architecto ad inferiores artifices. — Atqui lex æterna est primum movens in genere legum, cum sit *ratio gubernationis in supremo Gubernante*, nempe Deo, movens et dirigens omnes actus omnium creaturarum ad debitum finem ; cæteræ autem leges, ab hominibus latæ, dirigunt ac movent tamquam secunda moventia. — Ergo, omnes hujusmodi leges a lege æterna derivantur. — Ut autem recte notat BILLUART, **triplici modo** potest intelligi leges alias ab æterna derivari : **1°)** Tamquam ab exemplari ; quia omnes leges, ut sint justæ, debent esse conformes legi æternæ. — **2°)** Tamquam a causa efficiente, quia omnis potestas legislativa inferior est a Deo. — **3°)** Quatenus lex æterna mediante lumine rationis vel fidei dirigit legislatores, ut videant, quæ et quando leges sint instituendæ pro diversitate circumstantiarum, personarum, locorum et temporum.

Resol. 2. Quamvis omnes leges, quæ sunt in inferioribus gubernantibus, deriventur a lege æterna, inde tamen inferri nequit, leges humanas de *jure divino* obligare. — Sciendum enim est, leges posse a Deo derivari vel **immediate** vel **mediate** tantum. Dicuntur a Deo *immediate* procedere, quæ non habent alium auctorem quam Deum, quales sunt lex *naturalis* et lex *divina positiva*, et ideo hujusmodi leges obligant de jure divino. Illæ autem leges dicuntur *mediate* a Deo

procedere, quæ feruntur ab homine auctoritate ipsi a Deo concessa. Unde, sicut causa creata vere est causa proximi sui effectus, esto illum non causet, nisi virtute a Deo participata ; ita pariter lex humana, cum suam vim et efficaciam obligandi proxime habeat ab homine legislatore, vere dicitur, quod ejus sit, adeoque quod obliget jure humano, quamvis legislator potestatem suam a Deo acceperit. — Cfr. PUIG-XARRIÉ.

Resol. 3. In omni lege vel præcepto **affirmativo** implicite involvitur *negativum* ; et similiter in omni lege vel præcepto **negativo** includitur *affirmativum*. — Sic præceptum dilectionis proximi secundum formam affirmativum est ; implicat tamen etiam negativum. — Uti *affirmativum*, obligat ad proximum amandum et ei succurrendum, juxta illud (JOAN. III, 18) : *Non diligamus verbo neque lingua, sed opere et veritate*. — Uti *negativum*, vetat odium ceterosque actus amoris benevolentiae contrarios, juxta illud (TOB. IV, 16) : *Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias*.

Resol. 4. Leges **negativæ** obligant *semper et pro semper*. i. e. pro omni tempore quo durant. Sic lex jejunii obligat ad omissionem duplicis refectionis pro tota die et omni parte diei. — E contra leges **affirmativæ** obligant *semper sed non ad semper*, i. e. aliquo tantum tempore quo durant. Sic lex audiendi Missam omni die dominica obligat non tota die, sed tantum pro aliqua parte diei.

PARS SECUNDA

DE LEGIS INSTITUTIONE

CAPUT 1. DE LEGISLATORE SEU DE IIS QUI POSSUNT FERRE LEGES

Q. 5. An datur in hominibus *potestas* condendi leges ?

R. Præter Deum, qui auctor est legis *æternæ, naturalis*, et *positivæ divinæ*, dari etiam in hominibus potestatem ferendi leges humanas, de fide certum est. Probatur in Ethica, ex notione societatis perfectæ et in S. Scriptura evidenter expressum habetur.

Resol. Potestatem legislativam non pendere a **probitate vitæ**, adeoque ea pollere omnem principem, tam sæcularem quam ecclesiasticum. — sive bonum — sive malum, constat ex propositione 15 JOAN WICLEFF: *Nullus est dominus civilis, nullus est prælatus, nullus est episcopus, dum est in peccato mortali.* Item ex prop. 12 JOAN. HUSS: *Nemo gerit vicem Christi vel Petri, nisi sequatur eum in moribus.* Quas propositiones damnavit Conc. CONST. sub MART. V. — Aliunde id invicte eruitur ex SS. LL. Sic Christus jubet tributum dari Cæsari principi ethnico (MATTH. XXII, 21), et obedire Scribis et Phariseis secundum legem præcipientibus, quamvis malis et improbis (*ibid.* XXIII, 3). Item Paulus docet principes, etiam infideles, esse Dei ministros ipsisque parendum esse, non solum propter iram, sed propter conscientiam (ROM. XIII, 5-7). Huc quoque spectant tum illud (TIT. III, 1): *Admone illos principibus et potestatibus subditos esse, dicto obedire;* tum illud (I PETR. II, 13-15): *Subiecti igitur estote omni humanæ creaturæ propter Deum; sive regi quasi præcellenti; sive ducibus tamquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum: quia sic est voluntas Dei etc.*

Q. 6. *Quinam possunt condere leges ecclesiasticas, vel civiles?*

R. Leges *ecclesiasticas* condere possunt: Pontifex et Concilia generalia pro tota Ecclesia; Episcopi, et omnes qui habent jurisdictionem ordinariam in foro externo, pro suis subditis. — Leges vero *civiles*: summi imperantes, i. e. qui præsunt societati perfectæ, v. g. monarchæ, præpositi civitatis exemptæ, præpositi status mixti seu temperati, vel reipublicæ.

Resol. 1. R. Pontifex potestatem legislativam multiplici ratione exercet: sive intra sive extra concilium generale; sive edendo constitutionem qua manifestet suam voluntatem omnes fideles obligandi; sive legem particularem ferendo pro certo regno, provincia, ordine religioso; sive edendo decreta ope variarum Congregationum Romanarum, ita ut Pontifex documentum a congregatione exaratum suum faciat et suprema sua auctoritate confirmet. — **Resol. 2.** Sicut episcopi **seorsim** sumpti, modo canonice fuerint instituti, et realem suæ sedis possessionem ceperint, leges ferre possunt pro respectivis suis subditis, sive intra, sive etiam extra Synodum diœcesanam, dummodo, si extra fiat, prius audiatur Capitulum, in hypothesi

quod detur, (cujus tamen consensus non requiritur, nisi agatur de rebus quæ in capituli aut cleri præjudicium, i. e. in juris jam acquisiti violationem cederent); — ita pariter episcopi **congregati** in Concilio, sive *nationali* (in quo omnes archiepiscopi certæ nationis sub uno Primате conveniunt), sive *provinciali* (quod congregatur ex episcopis suffraganeis certæ provinciæ auctoritate Archiepiscopi seu Metropolitanis), leges pro tota natione vel pro tota provincia constituere valent. — Attamen horum Conciliorum Nationalium seu Provincialium decreta, antequam promulgentur, mitti debent ad S. CONGR. CONC. TRID., — non quidem ut confirmentur, — sed ut corrigantur, si quid fortasse in iisdem aut nimis rigidum, aut minus rationi congruum deprehendatur. — Quandoque tamen accidit, ut, ita petentibus Metropolitanis a quibus sunt celebrata, per apostolicas litteras confirmentur. Quæ confirmatio duobus modis fieri potest: sive in forma *communi*, qua Conciliorum decreta neque absolute approbantur, neque auctoritate apostolica sanciantur, sed promulgari dumtaxat permittuntur; — sive in forma *specifica*, qua, præmisso examine, eorum decreta *motu proprio* atque *ex certa scientia* a S. Sede confirmantur, quo casu naturam induunt legis pontificiæ quoad eos ad quos diriguntur. — De recognitione CC. PROV. egi in opere (*Synopsis S. R. E. Card. Congr.*) — Cfr. BENED. XIV (*Syn.* XIII, L, 11 et XII, v, 13).

Resol. 3. Prælati Regularium veras leges condere possunt, sive in Congregatione seu Capitulo generali Ordinis, sive alio modo, intra limites suæ jurisdictionis, juxta proprias Ordinis constitutiones. — Contra **Capitulum**, (idem dic de *Administratore Diœcesis*), Sede vacante, nihil innovare aut abrogare potest, sed diœcesim gubernare juxta leges jam existentes. Attamen statuta quæ pro circumstantiis necessaria forent, ut leges jam latæ vigorem habeant, ferre potest. — Ceterum, cum jurisdictio in plures divisa difficulter exerceatur, voluit TRID., ut intra octo dies a cognita Sedis vacatione, Capitulum eligat **Vicarium Capitularem**, in quem omnis jurisdictio transferatur. — Pariter *Abbatissæ* seu *Superiorissæ* **Monialium** non possunt ferre leges propriè dictas, cum jurisdictionis ecclesiasticæ non sint capaces. Possunt tamen exigere in conscientia obedientiam circa res præscriptas, vel circa ea quæ ad profectum Monialium juxta regulas conducunt.

Q. 7. *Undenam illam habent potestatem?*

R. A Deo, supremo et universali legislatore. — Hinc

dicitur (ROM. XIII, 1): *Non est potestas, nisi a Deo. Et PROV. VIII, 15-16): Per me reges regnant, et legum conditores justa decernunt; per me principes imperant, et potentes decernunt justitiam.*

Exp^{lan}. Et quidem **R. Pontifex** illam habet *immediate* a Christo Domino, ut definivit Conc. VATIC. *Const. dogm.* 1a, cap. III. — **Episcopi** *immediate* a Papa, adeoque *mediate* tantum a Christo. — Hinc scribit Pius VI (in Brevi ad Episc. Motulen., 16 sept. 1788): *Dignitatem episcopalem quoad ordinem immediate esse a Deo, et quoad jurisdictionem ab Apostolica Sede.* Hinc quoque dicit S. THOM. (l. 4. *Gent.*, c. 76): *Christum soli Petro promisisse: Tibi dabo claves regni cœlorum, ut ostenderetur potestas clavium per eum ad alios derivanda.* — Idem dicendum de cæteris **superioribus ecclesiasticis**, jurisdictionem ordinariam in foro externo habentibus. — Denique **reges** aliique SUPREMI PRINCIPES *juxta plures* illam habent *immediate* a republica seu communitate, ut habetur leg. 1. *Quod principi placuit*, Digest. lib. I, tit. 4. Aliqui tamen eam *immediate* a Deo acceperunt, uti constat de Saül et Davide. — *Juxta alios*, etsi designatio personæ imperantis ac etiam forma regiminis originitus a populi conventionem esse queant, nihilominus ipsa supremæ potestatis collatio *immediate* sit a solo Deo, i. e. a divina ordinatione, natura rei sic exigente.

Obj. S. Paulus (ACT. XX, 28) dicit ad **Episcopos**: *Vos Spiritus Sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei.* Ergo potestatem jurisdictionis *immediate* habent a Deo. — **Resp.** Cum BELLARM. (*de Rom. Pont.*, l. IV, c. 25): « Dicit episcopos constitutos a Spiritu Sancto non *immediate*, sed *mediate*. Quia Apostoli inspirante Deo et virtute accepta a Spiritu Sancto illos episcopos constituerunt. Quemadmodum etiam (ACT. XV, 28) dicunt: *Visum est Spiritui Sancto et nobis*; et tamen de lege humana loquuntur; et (ROM. VIII, 1): *Non est potestas, nisi a Deo.* Nimirum *mediate* vel *immediate*. » — Præterea, ut scite notat cl. P. PIATUS (in *Theol. Mor.* V. D. V.), « valde dubium est, utrum hic Apostoli textus solos Episcopos, an non potius simplices etiam presbyteros comprehendat. Ita enim illum S. Scripturæ locum intelligunt meliores notæ interpretes: CORN. a LAPIDE, BEELEN. Cui interpretationi favent plures SS. Patres. Jam autem si in hoc textu non tantum de episcopis, sed et de simplicibus presbyteris sermo est, quomodo Episcoporum jurisdictionem *immediate* a Deo esse ex eo erui posset? »

Scholion. De politici imperii divina origine præclare,

pro more suo, loquitur LEO XIII, variis in locis, præsertim in Enc. *Diuturnum illud* (29 jun. 1881) et *Immortale Dei* (1 nov. 1885) ubi sic scribit : — « Quoniam vero non potest societas ulla consistere, nisi si aliquis omnibus præsit, efficaci similique movens singulos ad commune propositum impulsione, efficitur, civili hominum communitati necessariam esse auctoritatem, qua regatur : quæ, non secus ac societas, a natura proptereaque a **Deo ipso** oriatur auctore. Ex quo illud consequitur potestatem publicam per se ipsam non esse nisi a Deo. Solus enim Deus est verissimus maximusque rerum Dominus, cui subesse et servire omnia, quæcumque sunt, necesse est : ita ut quicumque jus imperandi habent, non id aliunde accipiant, nisi ab illo summo omnium principe Deo. NON EST POTESTAS NISI A DEO. » — Tum addit, loquens de **specie** seu **forma** politici gubernii : — « Jus autem imperii per se non est cum ulla reipublicæ forma necessario copulatum ; **aliam sibi vel aliam** assumere recte potest, modo utilitatis bonique communis reapse efficientem. Sed in quolibet genere reipublicæ omnino principes debent summum mundi gubernatorem Deum intueri, eumque sibimetipsis in administranda civitate tamquam exemplum legemque proponere. » — Hinc quoque in Litteris ad Episcopum S. Flori, quæ Romæ die 29 nov. 1890 ex SECRETARIA STATUS « de sententiarum **Dissidio in Galliis** excitato » prodierunt, hæc sequentia leguntur : « Quæ mens ac sententia sit Apostolicæ Sedis ea super re, facile dignoscere potes ex doctrina explicata in actis quæ ab eadem prodire. Patet ex illis catholicam Ecclesiam, cujus divina missio tempora et loca omnia complectitur, nihil in sua constitutione et doctrinis habere quod ab aliqua abhorreat reipublicæ forma, quum singulæ optimum civitatis statum parare ac tueri possint, si juste ac prudenter adhibeantur. Scilicet Ecclesia assurgens supra mutabiles imperii formas ac contentiones et studia partium, spectat imprimis religionis incrementa et animarum salutem, quod bonum supremum est, cui curando ac provehendo studium operamque omnem sedulo debet conferre. Hæc cogitans et animo intendens Apostolica Sedes, traditionem sequens ætatum omnium, non modo civiles potestates observat, (sive unius, sive plurium imperio regatur respublica), sed etiam cum iis agit missis exceptisque nuntiis et legatis, et consilia confert ad transigenda negotia et definiendas quæstiones quæ mutuas rationes Ecclesiæ et reipublicæ attingunt. Perfunctio hujus muneris cujus amplitudo humanas res supereminet, nullum infert præjudicium juribus quæ forte ad

aliquos spectare possunt, velut sapienter declaravit sanctæ memoriæ Pontifex GREGORIUS XVI, decessorum suorum vestigia sequens, in Litteris apostolicis die VI augusti datis anno 1834, quarum initium: Sollicitudo. » Eamdem doctrinam exponit LEO XIII, in sua: Lettre encyclique (16 feb. 1892); item in alia (3 maii 1892) ap. N. R. T. (XXIV, 1, 229).

Q. 8. An *vim legis* habent Congregationum Romanarum *declarationes et decreta* ?

R. *Sub distinctione* : 1° *Affirmative* quoad Congregationem **Rituum**. Imo hujus declarationes et decreta *etiam in similibus casibus* obligare, tenet sententia communissima. De qua controversia vide N. R. T. (X, 479 seq.). — 2°) Quoad **ceteras** Congregationes, *affirmative* pro casibus particularibus pro quibus eduntur. An vero valeant *pro casibus similibus*, disputatur. — *Affirmandum* videtur, si sint a Papa approbatæ, et non condant jus novum; i. e. si tantum legem dubiam explanent vel interpretentur; seu, aliis verbis : si sint mere *comprehensivæ*. — *Negandum* vero, si condant jus novum, seu, si sint *extensivæ*; — nisi tamen Papa declaret, se velle eas ab omnibus servari¹.

Resol. Declarationes SS. CC. **comprehensivæ**, si sint authenticæ, vim legis habent non solum quoad eos, quibus responsa dantur, sed etiam quoad alios. — Nec obstat, quod hujusmodi declarationes non promulgentur solemniter. Nam declaratio mere comprehensiva specialem et solemnem promulgationem non requirit, cum non condat jus novum, sed jam conditum et promulgatum mere explicat. Quod si non ad omnium notitiam ipsa pervenit, hoc tantum inde sequetur, quod qui contra explicatum legis sensum agit, tum a culpa, tum a pœna, ob ignorantiam sit excusandus, donec declaratio ipsi innotescat, sive ex authenticis S. C. Litteris, sive authentico earum exemplari, sive relatione fide digna, prout fit de aliis legibus. — Contra declarationes SS. CC., si sint **extensivæ**, non habent vim legis, nisi fiant ex speciali Pontificis

1. De variis Congregationibus Romanis et Tribunalibus egi in opere: SYNOPSIS S. R. E. CARDINALIUM CONGREGATIONUM. Lovanii 1856. — Item in alio: DE LA COUR ROMAINE SOUS LE PONTIFICAT DE N. S. P. LE PAPE PIE IX, 2 vol. Louvain, 1859-1861.

mandato et legitime promulgentur. Ratio est: quia hoc ipso, quod non contineantur verbis legum proprio sensu acceptis, jam sunt novæ leges, quæ in declarante requirunt legislativam potestatem. Atqui, SS. CC. ex sua institutione habent quidem potestatem interpretandi, non vero leges condendi.

CAPUT 2. DE OBJECTO SEU MATERIA LEGIS

Q. 9. *Quænam est materia seu objectum legis?*

R. Est generatim quidquid lex præcipere vel prohibere potest.

Resol. 1. Objectum legis esse possunt omnes et soli actus quorum positio vel omissio favet bono communi. — **Resol. 2.** Cum potestas humana sit subordinata potestati ac voluntati Dei, et inferior nequeat derogare auctoritati superioris, non potest esse objectum legis humanæ quidquid est contra legem naturalem et divinam positivam. Hinc S. THOM. (1. 2, q. 96, a. 4) loquens de legibus humanis, quæ sunt contra legem divinam, ait: *Tales leges nullo modo licet observare; quia, sicut dicitur ACT. IV): obedire oportet Deo magis quam hominibus.* Quam doctrinam Magnus LEO XIII (*Quod Apostolici muneris*, 28 dec. 1878), hisce verbis confirmat: « *Quod si legislatorum ac principum placita aliquid sanciverint aut jusserint quod divinæ aut naturali legi repugnet, Christiani nominis dignitas et officium atque apostolica sententia suadent obediendum magis Deo quam hominibus.* »

Q. 10. *An eadem est materia legis æternæ ac legis naturalis?*

R. *Affirmative*: cum lex naturalis nihil aliud sit, quam lex æterna, prout nobis per dictamen rationis manifestatur.

Q. 11. *Quænam est materia seu objectum legis naturalis?*

R. Omne illud quod lumen naturale dictat esse *ex se* necessarium vel contrarium naturæ rationali. — Et ideo præcipuum discrimen inter legem positivam et naturalem est: quod illa sit tantum de necessariis *ex voluntate legislatoris*; hæc vero de necessariis *ex se* ad honestatem et finem creaturæ rationalis.

Q. 12. Utrum lex *naturalis* continet *plura* præcepta, vel *unum tantum*?

R. Continet *plura*, quæ tamen omnia, juxta S. THOM. (1. 2, q. 94, a. 2) fundantur in uno : *Bonum est faciendum et malum vitandum*.

Explan. Ratio doctrinæ S. TH. est : — Quia præcepta legis naturalis eo modo se habent ad rationem *practicam*, sicut prima principia demonstrationum se habent ad rationem *speculativam*. Atqui, in speculativis sunt plurima principia demonstrationum, quæ tamen omnia fundantur in hoc uno : *impossibile est idem esse et non esse*, seu quod de eodem non sit affirmare et negare, ex eo quod istud fundetur super rationem entis et non entis. Ergo similiter omnia præcepta legis naturæ fundantur in eo, quod *bonum sit faciendum et malum fugiendum*. — Prob. *conseq.* Quia sicut *ens* est primum quod cadit in apprehensione simpliciter, ita *bonum* est primum quod cadit in apprehensione practicæ rationis quæ ordinatur ad opus : omne enim agens agit propter finem qui habet rationem boni ; et ideo primum præceptum legis naturæ est quod bonum sit faciendum et malum illi oppositum fugiendum, et super hoc fundantur omnia alia præcepta legis naturæ, ita ut nihil præcipiat aut prohibeat, nisi sub ratione boni vel mali.

Resol. Lex naturæ potest dici **multiplex** et **una**. — *Multiplex* : quia continet *plura* et *diversa* præcepta. *Una* : quia omnia fundantur in uno et ad unum ultimum finem ordinantur.

Q. 13. Quotuplicis generis distinguuntur præcepta legis naturalis?

R. *Triplicis* generis. 1º) Quædam sunt **prima et universalissima morum principia**, v. g. *bonum est faciendum et malum vitandum ; quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris* ; ad hæc reduci possunt quædam ex præceptis Decalogi, quæ ex illis nullo negotio a quovis ratione utente facile deducuntur, ut : quod Deus sit colendus, parentes honorandi. — 2º) Alia sunt, quæ licet immediate ex iis principiis inferantur, **non tamen ita facile et evidenter** sicut priora ; ut sunt alia Decalogi præcepta, excepto tertio, quatenus est cæremoniale. — 3º) Alia denique sunt, quæ **non nisi difficili** discursu ex iis deducuntur, v. g. *usuram esse illicitam*.

Q. 14. 1°) *Qualia* præcepta continebat lex positiva divina *vetus*, — et 2°) quo sensu dicitur *imperfecta*?

R. Ad 1um) Ex S. THOM. (1. 2, q. 99, a. 4) *triplicis* generis continebat præcepta. Erant: 1°) **cæremonialia**, quibus præscribebantur ritus ad Dei cultum ordinati; — 2°) **judicialia**, quæ modum justitiæ administrandæ et servandæ inter homines determinabant; — 3°) **moralia**, quæ ad honestatem pertinent, ut sunt præcepta Decalogi a Deo data et per Moysen promulgata. Hæc autem et alia præcepta moralia modo non obligant ut sunt præcepta *veteris* legis, sed ut sunt præcepta legis *naturæ*, et ut a Christo sunt *renovata*; excipe determinationem sabbati ad cultum Dei specialem, quæ facta est ab Ecclesia.

R. Ad 2um) Lex *vetus* dicitur *imperfecta*: non quidem *positive*, quasi aliqua perfectio pro statu illo ipsi debita defuisset; sed *negative*, i. e. minus perfecta quam *nova*.

Q. 15. *Quid* continet lex positiva divina *nova*?

R. Lex *nova* seu *evangelica*, quæ etiam dicitur lex *gratiæ* seu *libertatis*, vel *Novum Testamentum*, *TRIPLICIS* quoque generis continet præcepta. Nimirum: 1°) **moralia**, quæ Christus innovavit et penitus declaravit; — 2°) **sacramentalia**, quæ dedit circa sacramenta et missæ sacrificium; — 3°) **fidei**, quæ clarius explicavit. — Illis adduntur: — **Consilia**, quæ idcirco *evangelica* dicuntur, nempe: paupertatis, castitatis et obedientiæ.

Resol. Lex *nova* cum omnibus modis **perfecta** sit, nulla alia lex ei succedet, sed usque ad sæculi consumptionem est duratura. — Quod sic ostendit S. THOM. (1. 2, q. 106, a. 4): *Successit status novæ legis statui veteris legis, tamquam perfectior imperfectiori. Nullus autem status præsentis vitæ potest esse perfectior quam status novæ legis: nihil enim potest esse propinquius fini ultimo, quam quod immediate in finem ultimum introducit; hoc autem facit nova lex.* — Hinc merito damnata est in SYLLABO, n. 5, sequens propositio: *Divina revelatio est imperfecta, et idcirco subjecta continuo et indefinito progressui, qui humanæ rationis progressionis respondeat.*

Q. 16. *Quænam est materia legis positivæ humanæ?*

R. Sunt actiones humanæ, quæ cadunt *sub potestate legislatoris*, et referri possunt *ad commune bonum*. — Unde præcipi possunt non tantum actus humani *honesti* quarumcumque *virtutum*; sed et actus ex objecto *indifferentes*: quia hi quandoque possunt esse utiles, imo necessarii, bono communi. Sic potest civibus imponi, ut portent arma, ut sic assuescant seque exerceant pro bello.

Q. 17. An lex humana potest prohibere *collective* omnia vitia, aut præcipere omnes actus cujuscumque virtutis?

R. *Negative*: quia lex non debet esse moraliter impossibilis toti communitati. — Nec refert, quod lex *divina* et *naturalis* prohibeant omnia vitia, quamvis levia: quia, cum sint *immediate* a Deo conditore, dant vires ad exsequendum quidquid a Deo præcipitur. Secus vero lex *humana*.

Resol. Ex S. THOM. (1. 2. q. 96, a. 2-3): *Lege humana non prohibentur OMNIA VITIA, a quibus VIRTUOSI abstinent, sed solum GRAVIORA, a quibus possibile est MAJOREM partem multitudinis abstinere; et PRÆCIPUE quæ sunt in nocumentum aliorum, sine quorum prohibitione societas humana conservari non posset, sicut prohibentur lege humana homicidia, furta et hujusmodi.* — Pariter non de omnibus actibus **OMNIUM VIRTUTUM** lex humana præcipit, sed solum de illis qui *ORDINABILES sunt ad bonum commune, vel IMMEDIATE: sicut cum aliqua directe propter bonum commune fiunt; vel MEDIANTE: sicut cum aliqua ordinantur a legislatore pertinentia ad bonam disciplinam, per quam cives informantur, ut commune bonum justitiæ et pacis conservent.*

Q. 18. An lex humana potest præcipere actus *heroicos*?

R. *Ordinarie negative*! quia vires humanas excedere moraliter censentur.

Prænot. Actus *heroici* vocantur, qui cum maxima difficultate sunt conjuncti. — Quocirca ex BENED. XIV (de Canon. SS. l. 3, c. 24) sciendum est: virtutes ratione exercitii distingui in *communes* et *heroicas*; — sunt *communes*, quæ ab homine exercentur secundum illam rationem, quam solent servare plerique eorum qui virtutem profitentur; — *heroicæ* sunt, quæ habita

ratione circumstantiarum, admirationem pariunt, arduitatem includunt, promptitudinem exigunt.

Explan. Dico : **ordinarie**; nam, etiam cum periculo vitæ, præcipi possunt in **duplici casu** : — 1º) Ob bonum commune; et sic potest episcopus tempore pestis obligare *confessarios*, et magistratus publicus *medicos*, ut maneant in civitate; 2º) Ob aliquem peculiarem statum libere electum; et sic præcipitur continentia in *clerico*, et severa disciplina in *religioso*.

Q. 19. An lex *humana*, tam *civilis*, quam *ecclesiastica*, potest præcipere actus *internos*?

R. *Sub distinctione*. Vel 1º) loquimur de actibus **internis per se conjunctis cum actu externo**, i. e. sine quibus externus non ponitur, sive in esse physico sive morali, quia vel est causa per se illius, vel conditio necessario requisita; v. g. volitio recitandi horas per se conjungitur cum recitatione : sine hac enim non est actus humanus; similiter dolor internus per se conjungitur cum confessione, quæ sine illo non est talis, qualem requirit Ecclesia. — Vel 2º) loquimur de actibus **internis per accidens tantum conjunctis cum actu externo**, i. e. qui neque ad ejus esse physicum neque morale substantiale requiruntur, v. g. intentio communicandi in satisfactionem pro peccatis : quia communio potest debite fieri sine illa intentione. — Vel 3º) loquimur de actibus **mere internis**, qui nec per se, nec per accidens conjunguntur cum actu externo, ut oratio pure mentalis, simplex actus spei, secundum se seorsim.

Si 1um), *affirmative* pro utraque lege. — Qui enim potest præcipere unum, potest et aliud sine quo illud esse non potest : alias potestas esset chimærica ; sed lex humana potest præcipere v. g. verum contractum, verum juramentum ; ergo et actus internos voluntatis, sine quibus juramentum et contractus non subsistunt. — Præterea ALEXANDER VII damnavit propositionem n. 14 : *Qui facit confessionem voluntarie nullam, satisfacit præcepto Ecclesiæ*. Ergo præcipitur confessio valida ; ergo dolor et propositum ; ergo actus internus.

Si 2um), etiam *affirmative*, saltem pro lege *ecclesiastica*, quia tales actus expediunt bono communi Ecclesiæ. Sic

datur lex ecclesiastica præcipiens parochis, ut certis diebus missæ sacrificium pro grege applicent; quæ applicatio est actus internus, nullatenus necessarius, ut missæ sacrificium in suo esse constituatur.

Si 3um), omnino *negandum* pro lege **civili** : quia sine his actibus finis reipublicæ, i. e. pax externa, sufficienter obtinetur. — An vero lex **ecclesiastica** id possit, communius *negant*. Pro qua sententia citatur S. THOM. (1. 2, q. 91, a. 4), reclamante SYLVIO cum aliis. — Alii, et forte probabilius, *affirmant*. — Ecclesia enim potestatem accipit a Christo illimitatam, cum verba (MATTH. XVI, 19) : *quodcumque ligaveris* etc., omnino generalia sint, nec ullam subindicerent exceptionem. — Interim verum manet illud : *Ecclesia non judicat de internis* ; scilicet, sicut non judicat de externis per accidens occultis, nimirum quatenus contra illa non procedit per sententiam *particularem*, quia ad hanc testibus seu probatione legitima indiget.

CAP. 3. DE SUBJECTO LEGIS

Q. 20. *Quisnam est subjectum legis?*

R. « Est homo subditus, capax rationis, juxta tenorem legis. » — Ita SARRA (*Memoriale Theol. Mor.*).

Explan. Dicitur 1°) **homo** : absque ulla distinctione, juxta illud Apostoli (ROM. XIII, 1) : *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*. Est contra quosdam antiquos, qui vel christianos vel justos excludebant a subjectione legis *humanæ*. Unde quando Apostolus (I. TIM., I, 9) dicit : *Lex justo non est posita*, id solum innuit, justum non agere ex timore legis, sed ex legis amore. — Dicitur 2°) **subditus** : quia potestas legislativa in iis, ad quos se extendit, subjectionem importat; subjectio autem non datur, nisi in subditis. — Dicitur 3°) **capax rationis** : saltem *habitualiter*; lex enim non imponitur, nisi subditis, qui obedientiæ capaces sint atque directionis. — Dicitur 4°) **juxta tenorem legis** : quia dari possunt leges in quibus usus rationis non sufficit, ut quis fiat subjectum capax, sed certa ætas requiritur. Et ita nemo subjicitur legi jejunii ecclesiastici, quantum ad unicam refectionem, ante annum vigesimum primum.

Q. 21. *An infantes ante usum rationis et perpetuo amenes alicui legi subjiciuntur?*

R. Nulli omnino legi, nequidem *naturali*, subjiciuntur; unde nec materialiter peccare possunt. — Ratio est: tum quia leges sunt præcepta rationabilia, adeoque obligare non possunt ratione carentem; tum quia *lex naturalis* promulgatur per lumen rationis, quo prædicti sunt destituti. — Peccant tamen qui eos inducunt ad transgressionem legis naturalis, v. g. ad blasphemandum, fornicandum, etc.: tum ne assuescant malosque habitus contrahant; — tum quia talis actio merito imputaretur principali agenti libero, qui eorum opera tamquam instrumento uteretur; — tum quia nullus potest esse prudens finis eos incitandi ad ea, quæ aliis jure naturali sunt prohibita. — Ita BIER (*Apparatus*, etc. Part. II, c. 1, n. 49).

Resol. 1. Juxta BILL. MOL., BEC., alios, quamvis infantes usum rationis et perpetuo amentes non subjiciantur legi naturali *perfecte* et *in actu secundo*, quatenus ista lex non est ipsis promulgata per dictamen actuale rationis, cujus non sunt capaces, et adeoque illam legem transgrediendo non peccent *formaliter*; nihilominus peccant *materialiter*, quia subjiciuntur legi naturali *imperfecte* seu *in actu primo*, quatenus est omnibus cum natura indita seu impressa et essentialiter naturæ conjuncta. Utrum S. ТИОМ. id revera docuerit, non ita certo constat. — Quidquid sit, hæc sententia, juxta quam nemo nascitur **exlex**, non differt, quod **praxim** attinet, a data responsione, cum nemini liceat hujusmodi infantes et amentes inducere ad aliquid quod est contra jus naturæ, ut dictum fuit. — **Resol. 2.** Non peccat qui perpetuo amentibus offert carnes manducandas diebus vetitis; imo, valde probabiliter non peccat, qui ipsis imponit opera servilia die festo; quia cum non teneantur lege, esset cooperari rei licitæ. — Nec dicas, id illicitum esse, quia applicans censetur per illos perinde ac per equos laborare. Disparitas enim est, quod equi laborare non possint absque ductu et ope illius qui lege ecclesiastica stringitur; secus de fatuis, quibus sufficit mandatum applicantis. — Cfr. BILL.; SASS.

Q. 22. An *dormientes, ebrii* et *ad tempus* tantum amentes legibus subjiciuntur?

R. *Affirmative*: quia sunt in statu *habituali* usus rationis, ac proinde *per se* legi subjecti, licet *per accidens* excusentur a peccato *formali*, defectu libertatis. — Hinc

non licet hujusmodi ministrare cibos vetitos, cum id esset cooperari eorum transgressioni *materiali*.

Q. 23. *Quinam* subjiciuntur legi *naturali* et *evangelicæ*?

R. Omnes omnino *adulti*, tam *fideles* quam *infideles*, quamvis tamen non peccent *formaliter*, si laborent ignorantia *invincibili*.

Q. 24. *Quinam* tenentur servare leges *humanas*?

R. Omnes legislatoris *subditi*, requisitam *ætatem* habentes. — Hinc ad leges *ecclesiæ* tenentur *baptizati*, licet hæretici, apostatæ, schismatici, excommunicati, nisi ipsa excommunicatio interdicat exercitium illorum actuum qui alioquin præcipiuntur, v. g. interesse sacro; non vero *judæi*, *pagani* aliique *infideles*, et ipsi *catechumeni*. — Interim observat TARQUINI: Ecclesiam *aliquando* nolle legibus suis vel certa aliqua lege hæreticos obligare, ne ipsi hæretici magis magisque peccatis inquinentur.

Resol. Merito præsumitur Ecclesiam nolle hæreticos obligare iis legibus, quæ **directe** ad sanctificationem animarum tendunt, ut sunt leges jejunii, festorum. In his enim Ecclesia mitius agit, ne peccata multiplicentur. — Secus dicendum de legibus, quæ ad compescendos abusos et ad ordinem publicum tuendum latæ sunt, v. g. circa matrimonii impedimenta. — Quod enim his legibus teneantur hæretici, pluries ab ecclesiastica auctoritate, explicite vel saltem implicite declaratum est. — Cfr. DE ANGELIS (l. I, tit. 2, n. 13). — N. R. T. XXVIII, 327 seqq.

Q. 25. Quænam *ætas* requiritur, ut quis legibus *humanis* subjiciantur?

R. *Ordinarie* loquendo, *ætas usus rationis*, qui apparere solet circa septennium. Pro aliquibus vero legibus provector *ætas* requiritur, uti est lex annuæ communionis et lex jejunii. — Hinc ad leges positivas non tenetur qui post septennium *certo* non habet rationis usum; sed *probabilius* ex S. LIG. (I, 155) tenetur qui ante septennium *certo* habet. — Quoniam tamen ex S. THOM. (2. 2, q. 147. a. 4): *Legislator attendit id quod communiter habetur et in pluribus accidit*, et ut habetur in jure: *ea quæ raro accidunt, contemnunt legislatores*; idcirco, secundum non paucos, *probabiliter* non tenetur, nisi agatur de lege

annuæ confessionis ; quia TRIDENTINUM ad hanc vult obligatos omnes doli capaces qui peccati mortalis conscientiam habent. — Attamen *impuberes*, i. e. mares ante 14, foeminae ante 12 annum expletum, non incurrunt pœnas et censuras ecclesiasticas, nisi aliud in jure sit expressum, ut in percussores clericorum et violantes clausuram monialium.

Resol. Sententiæ asserenti : pueros **ante septennium**, etiamsi usum rationis acquisiverint, *non teneri* ad leges positivas, si legem annuæ confessionis excipias, suffragatur praxis S. Pœnit. ex resp. 15 mart. 1837, ubi dicitur ; *Pueros, post septennium, teneri observare qualitatem ciborum ab Ecclesia præscriptorum.* — Cfr. DE ANGELIS (l. III, tit. 46, n. 5).

Q. 26. Quid dicendum, si *dubitetur* de puero, an adeptus sit usum rationis ?

R. *Post septennium* præsumitur pro usu rationis et est obligatio ; — non *ante* : quia ex communiter contingentibus prudens est præsumptio.

Q. 27. An et quomodo *legislator* tenetur *propriis* suis legibus ?

R. Legislator *monarchicus*, i. e. absolutus, sive ecclesiasticus sive civilis, qualis est Papa pro tota ecclesia, episcopus pro diœcesi, rex et imperator pro monarchia pura — (de quo solo potest esse quæstio, quippe in statu *aristocratico* etiam optimates et in statu *democratico* simpliciter omnes, si distributive sumantur, sunt subditi, adeoque legibus, uti alii, tenentur), — suis propriis legibus non tenetur, *quoad vim coactivam*, sive obligationem ad pœnam suis legibus, sancitam : quia nemo sibi ipsi superior et inferior est ; — neque *quoad vim directivam* seu culpam in conscientia, saltem *directe* seu quatenus ab ipso procedunt : quia lex et obedientia directe est ad subditos. — Obligatur tamen *quoad vim directivam indirecte*, i. e. ex quadam decentia naturali, modo tamen non sint leges suam dignitatem dedecentes, ut esset lex de non ferendis armis : æquitas enim naturalis exigit, ut caput se conformet membris, debetque superior subditis suis prælucere exemplo. — Hæc tamen obli-

gatio, *per se loquendo*, non est gravis: levis enim tantum videtur deordinatio, si legislator quandoque se non conformet. — Dico: *per se*: nam *per accidens* peccat mortaliter, si inde sequerentur scandala, sicut ut plurimum transgressionibus superiorum scandalis sunt obnoxie; vel sequerentur alie graves inconvenientie in communitate, sicut si inde fieret gravis injuria subditis, prout fieri posset in contractibus, in pretiis rerum taxatis, etc. — Cfr. SPOR.; SASS.; BILL.

Q. 28. An *clerici et regulares* tenentur legibus *civilibus*?

R. *Affirmative*: quia sunt partes communitatis politicæ; modo tamen hæ leges immunitati ecclesiasticæ adhuc vigenti, aut eorum statui, aut sacris canonibus non adversentur. — Secus autem obtinet illud (ACT. v, 29): *Obedire oportet Deo, magis quam hominibus*.

Q. 29. An *religiosi exempti* subjiciuntur legibus *episcoporum*?

R. « Extra casus a jure expressos, non tenentur statutis episcoporum, nisi ex quadam decentia, quoad ea, quæ illorum exemptioni et privilegiis non repugnant. » — Ita TABERNA, S. J.

Resol. Casus principales a jure expressi, in quibus religiosi exempti ad leges episcopales tenentur, sunt: si episcopus — 1º) fert leges uti delegatus Apostolicus; 2º) fert censuras et interdicta in populum; — 3º) indicit preces, jejunia, publicas supplicationes et alia ob utilitatem populi, dummodo hæc non repugnent statui eorum; — 4º) fert statuta quæ respiciunt administrationem sacramentorum, sacrificium Missæ, et sacrum cultum.

Q. 30. An *peregrini* tenentur legibus *proprii territorii*, dum *extra illud* versantur?

Prænot. *Peregrini* vocantur, qui habentes domicilium vel quasi domicilium extra illud versantur.

R. Sub distinctione. 1º) *Affirmative*, si sermo sit de legibus **personalibus**, i. e. de præceptis: quia *omnibus adhærent*. Hinc sacerdos in sua diocesi suspensus a Missa, nec etiam in aliena celebrare potest. — 2º) *Negative*, si sermo sit de legibus **localibus**, quæ afficiunt loca: quia *extra territorium jus dicenti non paretur impune*. —

Excipe, si *fictione juris* in proprio territorio adhuc præsentes censeantur. Quod præsertim contingit : — vel *ratione rei* circa quam operantur ; vel *ratione ipsius actionis* quam exercent. Et sic v. g. extra territorium vendens domum in eo sitam, tenetur ejusdem leges servare in venditione. Sic etiam beneficiatus, illegitime absens, incurrit pœnas in non residentes latas ab episcopo loci in quo beneficium existit.

Resol. Ut peregrini eximantur a legibus particularibus sui territorii oportet, ut **physice et moraliter** extra illud existant. — Dico : *physice et moraliter* ; si enim physice tantum seu quoad personam absint, sint vero præsentes moraliter, — vel quoad rem, circa quam operantur, — vel quoad actionem malam quam exercent, legibus proprii territorii subjacent. — **Hinc** allatis exemplis addantur sequentia. — **1º**) Tenetur aliquis legibus tributorum ob prædia, merces, etc., quæ in proprio territorio existunt, licet ipse sit extra territorium suum. — **2º**) Parochus, qui extra diœcesim vagatur et omittit agere, quæ ipsi ex officio incumbunt, puniri potest : quia peccatum moraliter fit in diœcesi. Similiter lex obligans sub censura clericos, ut certo tempore compareant in capitulo, obligat extra existentes : quia absentia consummatur in proprio territorio. — **3º**) Si homicidium sit casus reservatus in hac diœcesi, diœcesanus extra hanc existens, si aliquem in hac existentem jaculando occidat, incurrit casum reservatum : quia cum peccatum consummetur in hac, censetur moraliter præsens.

Q 34. An saltem tenetur, si peregrinus e proprio territorio *ideo præcise* discedat, ut a lege *eximatur*, alias remansurus ?

R. Etiam tunc peregrinum legibus localibus sui territorii non teneri, communior et probabilior est sententia : quia, ut tradit REG. JUR. 55 : *nullus censetur dolo facere, qui jure suo utitur*. — Excipe, si exeat : — **1º**) ut a reservatis absolvatur ; — **2º**) ut matrimonium clandestine celebret in loco, ubi TRIDENTINUM nondum est receptum.

Explan. Licet peregrinus in casu videatur agere in fraudem legis, fraus tamen ipsi non patrocinator, quod tantum jura improbant ; sed tantum patrocinator ipsi conditio loci, quem accedendi jus habet. Lex enim non obligat, ut quis non exeat, sed ut existens in territorio eam observet ; sicut lex non obli-

gat, ne petatur dispensatio, sed ut observetur, quamdiu dispensatio non habeatur. — Proprie **in fraudem legis** agit, — qui, dum lex moraliter censetur adesse, ponit impedimentum mere excusans ab obligatione legis : v. g. vespere ante festum vadit sine urgente causa ad locum, ubi prævidet se altera die non posse audire Missam; — item qui impedimentum ponit impletioni, dum pergit lex in actu saltem primo obligare : v. g. si præcise ideo, ut te a lege jejunii eximas, laborem non necessarium assumas. Qui autem exit ex territorio, ibi nequidem in actu primo amplius obligatur, cum ibi non sit lex. — Ex duobus autem casibus exceptis non licet argumentari ad alios, cum hæc positiva sint, adsitque specialis ratio : non enim in *secundo* haberi posset finis Tridentini, nec tranquillitas territorii proprii, si liceret egressus ille cum animo contrahendi clandestine et mox redeundi; simile est in *primo*. — Egressus autem in casibus nostris non præjudicat tranquillitati territorii proprii. — Cfr. SASS.

Q. 32. Qui discedit e proprio territorio, ubi lex viget, *tenetur* ante discessum eam *implere*, v. g. jejunare, missam audire, si eo venturus est, ubi lex non viget?

R. Alii aliter sentiunt. — In his conveniunt : — 1º) quod non possit sumere carnes, quia præceptum negativum abstinendi a carnibus obligat pro singulis momentis ; — 2º) quod si tali die *unum* tantum fieret Sacrum ac celebraretur ante illius discessum, teneretur illud audire, quia tenetur præcepto habens opportunitatem implendi illud. — *Probabiliter* secundum aliquos posset manere : quia jejunium est quid individuum ; — nec teneretur Missam audire, si exeat antequam Sacrum fiat, aut ultimum celebretur, si plura fieri debeant : quia, ut aiunt, non tenetur expectare.

Resol. Si antequam exeas, fiat Missa v. g. hora 6^a, et postea etiam alia v. g. hora 9^a, non teneris audire, si v. g. hora 8^a exeas : quia si mansisses, potuisses expectare hanc ultimam; ergo cum ante tempus illius sis deobligandus, eo quod futurus sis in loco, in quo non est obligatio, non teneris prævenire, licet **suadendum** sit, ut audias, si commode possis; — sicut a pari, si maneam in loco meo et prævideam me hora 11^a, ubi est ultima Missa, per dispensationem deobligandum, non teneor audire hora v. g. 8^a. — Nec **Objicias**. Qui prævidet, se non

posse horas legere post prandium, debet orare mane. Ergo et hic. — **Resp.** *Dist. ant.* Si lex maneat saltem in actu primo obligans, *conc.*; si non maneat, *neg.* Exiens ad locum ubi non est lex, facit respectu sui non amplius esse legem, sicut petens dispensationem. Sic, licet hoc vesperi possim orare matutinum et laudes pro die crastina, non tamen teneor, licet prævideam me crastina die impediendum : quia hodie non est lex.

Q. 33. An *peregrini* et *vagi* tenentur legibus *loci in quo versantur*, licet nullum ibi acquisiverint domicilium vel quasi-domicilium.

Prænot. Vocantur *vagi*, qui domicilium vel quasi-domicilium nullibi habent, — sive nunquam habuerunt, — sive, relicto suo domicilio, novum nondum acquisiverunt.

R. Certa ab incertis sunt discernenda. — 1°) Certum est, eos teneri legibus *juris communis* in eo loco vigentibus, etsi in proprio territorio per *privilegium* aut *consuetudinem* sint abrogatæ. Sic Belga tenetur in Hispania ad Missam die Epiphaniæ, vel ad abstinentioniam die sabbati. — Si quis tamen in suo territorio jam satisfecerit legi communi, *probabilius* non teneretur iterum satisfacere adveniens in locum, ubi serius urget. Unde Italus qui in patria jejunavit vigilia S. Petri, non tenetur item jejunare in Belgio ubi adest, dum fit jejunium ad sabbatum sequens translatum. — 2°) Certum est, eos teneri legibus particularibus loci circa *contractus* et *delicta*. — 3°) Certum est, eos *per accidens* obligari quotiescumque ex lege non servata oriretur *perturbatio* aut *scandalum*. — Extra hos casus, est *controversia*. — *Probabilius* non tenentur legibus *particularibus* loci, quia lex non obligat nisi subditos. Idque valet *probabiliter*, etiamsi hæc lex particularis in suo territorio vigeret. — Cfr. SASS. ; S. LIG. (I, 156).

Resol. Si in civitate sint duæ Parochiæ, et in Parochia A fit dies festus, parochianus Parochiæ A se conferens in Parochiam B. non tenetur ibi audire Missam, nec abstinere ab opere servili. — Quod probabiliter verum est, licet supponatur festum particulare in utraque Parochia : v. g. discedis ex Parochia tua, in qua est festum Patroni S. *Fabiani*, ad Parochiam S. *Sebastiani* Patroni illius Ecclesiæ. — Ratio est : quia talis non tenetur ratione specialis præcepti in sua Parochia, cum sit egressus

nec ratione festi in Parochia aliena, cum ibi non sit subditus; — modo semper absit scandalum.

Obj. 1°) Dicit (in c. *illa*, dist. 12) S. AMBROSIIUS : « Cum Romam venero sabbato, jejuno; cum Mediolani sum, non jejuno; sic et tu : ad quamcumque Ecclesiam veneris, ejus morem serva. » Unde illud vulgatum : *Si fueris Romæ, Romano vivito more. — Cum fueris alibi, vivito sicut ibi.* — **2°**) Advena ubique punitur, ubi peccat; ergo subjicitur legibus istius loci. — **3°**) Peregrini et maxime vagi essent exleges : non enim obligantur legibus proprii territorii, dum extra illud sunt; nec legibus loci, ad quem venerunt. — **4°**) Quæcumque mora extra proprium territorium eximit a legibus territorii; ergo quæcumque mora brevis, modo sufficiat ad implendam legem, subjicit legibus alieni territorii. — **5°**) Denique, ut habetur in jure (Reg. 55 in-6) : *Qui sentit commodum, sentiat et onus.* Atqui, peregrini gaudent privilegiis locorum per quæ transeunt. Ergo et obligantur legibus.

Resp. Ad **1um**) Est consilium, non præceptum. Vel loquitur, si adsit scandalum vel simile, aut si per notabilem anni partem permaneat. — Ad **2um**) Peregrinus ratione delicti acquirit forum, ut patet ex jure et consuetudine; loquimur autem extra casum delicti. — Ad **3um**) *Neg. sup.* Nam obligantur legibus communibus, et etiam aliquibus particularibus, ut diximus in responsione. — Ad **4um**) *Neg. cons.* Primum est favorabile, secundum odiosum; odiosa autem sunt restringenda, favores ampliandi. — Ad **5um**) Axioma juris tantum tenet, quando onus habet connexionem cum commodo : sic beneficiatus merito sentit onus legendi Horas, quia sentit commodum beneficii; non autem, si onus et commodum sint disparata. Sic apud religiosos novitius gaudet privilegiis sui Ordinis; et tamen nemo dicit illum esse obstrictum legibus saltem omnibus. — Interim fatemur oppositam sententiam **consulendam** esse in praxi, utpote magis piam; quæ tamen non obligat eum, qui transit per locum, ubi est v. g. dies festus, ad audiendam Missam, secluso scandalo, si ibi tantum subsistat ad se reficiendum cibo et potu : quia mora non est proportionata implendo præcepto. — Cfr. SASS.

CAP. 4. — DE PROMULGATIONE ET ACCEPTATIONE LEGIS

Q. 34. Quid 1°) est legis *promulgatio*; — 2°) an promulgatio est de legis essentia?

R. Ad 1um). *Est authentica illius notificatio, iis facta a quibus legislator vult eam impleri.* — Tunc enim leges promulgari dicuntur, cum legislator eas subditis suis observandas proponit.

R. Ad 2um) *Probabilius* est, promulgationem non esse de **essentia** legis; sed tantum **conditionem** *necessario requisitam*, ut lex subditos obliget obligatione perfecta, seu in actu secundo.

Explan. 1°) Quod non pertineat ad **essentiam**, probatur ratione innixa doctrinæ S. THOM. (1. 2, q. 90, a. 4), juxta quam promulgatio se habet ad legem, sicut applicatio regulæ et mensuræ, ad regulatum et mensuratum. Atqui applicatio regulæ et mensuræ ad regulatum et mensuratum, non est de essentia regulæ et mensuræ, sed supponit eam constitutam. — **2°)** Est tamen **conditio necessario requisita**, qualis est propositio objecti per intellectum, ut objectum moveat voluntatem ad sui amorem. Sicut ergo, ut objectum in actu secundo moveat ad sui amorem, requiritur necessario ac indispensabiliter ut ab intellectu voluntati proponatur, cum nihil sit volitum, quin sit præcognitum; ratio tamen seu vis movendi voluntatem non est propositio objecti, sed bonitas in objecto reperta; — ita ad hoc, ut lex in actu secundo ad sui observantiam obliget, requiritur quidem indispensabiliter, ut subditis promulgatione proponatur; ratio tamen, seu vis obligandi, non est ipsa promulgatio seu propositio, sed auctoritas quam lex in se habet, prout a legislatore, ut personam reipublicæ gerente, promanat. — Cfr. PUIG-XARRIÉ.

Q. 35. An ad *obligationem* legis inducendam, sufficit: — 1°) legis *notitia* sine promulgatione; — vel vicissim 2°) *promulgatio* sine notitia?

R. Ad 1um) *Negative*. — Certum enim est ad obligationem legis de facto obligantis requiri illius promulgationem: quia solum per eam voluntas legislatoris constituitur *formaliter* in esse regulæ, cui subditus se conformare debet. — Hinc, etiam si quis sciat aliquam legem esse conditam, non tenetur eam servare, nisi prius fuerit promulgata.

R. Ad 2um) Sufficit promulgatio legis sine notitia. Quamvis autem lex debite promulgata liget subditos rationis capaces, etiam illam invincibiliter ignorantes, ita

ut legem transgrediendo peccent *materialiter*; — ad culpam tamen *formalem* incurrendam, præter promulgationem requiritur notitia, quandoquidem sine obligationis cognitione nemo formaliter peccare potest.

Q. 36. An *eadem* promulgatio requiritur ad *omnes* leges?

R. *Negative*. — Nam lex *naturalis* sufficienter per iudicium privatum singulis intimatur. — Leges autem *positivæ* solemniozem et magis externam requirunt promulgationem, — præsertim *humanæ*, cujus ratio est: quia, cum legislator humanus duplicem personam sustineat, privatam et publicam; per solemnitatem cognoscitur eum loqui ut personam publicam, auctoritatem habentem.

Q. 37. *Quomodo* fieri debet promulgatio legum *humanarum*?

R. Id in arbitrio legem ferentis positum est.

Q. 38. An sufficit, ut leges *papales* Romæ promulgentur?

R. *Affirmative*, generatim loquendo et per se.

Explan. Dixi: **generatim loquendo et per se**. Aliquando enim *per accidens* aliter res se habet, ut si Pontifex ipse statuatur promulgationem faciendam in singulis civitatibus episcopalibus, aut etiam in parochiis, quod locum habuit pro decreto Tridentino circa matrimonia clandestina, — quodque contingere solet pro illis legibus, quæ infirmant aliquem contractum natura sua validum, vel auferunt jurisdictionem, v. g. in sacramento pœnitentiæ. — Ad hæc, si quid in regnis sæcularibus, pactis super his inter S. Sedem et Principes conventis comprehensum sit, eis procul dubio standum erit. — Cfr. S. LIG. (1, 96).

Q. 39. *Quando* lex rite promulgata *incipit* obligare?

R. Hoc, quoad leges *civiles*, ex cujusque civitatis jure petendum erit. Ita in Belgio leges obligare incipiunt decimo die postquam typis vulgatæ sunt in diario cui titulus « *Le Moniteur* ». — Quoad *canonicas*, non nemo putat eas obligare ex quo sciri a subditis poterunt; alii cum S. LIG. (I, 96) post duos menses, alii postridie; hi

communius et verius, et in statutis *diæcesanis* vere prorsus.

Q. 40. An obligat lex *dubie* promulgata ?

R. *Neg.* : quia eo ipso est dubia ; lex autem dubia non obligat.

Q. 41. An leges humanæ, sive canonicæ, sive civiles, obligant, nulla exspectata populi *acceptatione* ?

R. *Affirmative* per se, cum omnis potestas a Deo sit. Quare populus graviter peccat, si absque gravi causa legem repudiat, vel repudiatae non pareat.

Explan. Dixi : **per se**. Quia si legislator **novit** subditos detrectare legem et dissimulat, videtur silentio eam suo revocare ; — si id **ignorat**, lex post decennium evanescit ; immo si major et sanior subditorum pars non obtemperat legi, tenendum est, legem reipublicæ non expedire, atque ideo cessat. — Cfr. BILL. ; S. LIG. I, 139.

Resol. Merito damnata fuit ab ALEX. VII sequens propositio n. 28 : *Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat legem a principe promulgatam*. Item a CLEM. XI hæc 90 QUÆSNELLI : *Ecclesia auctoritatem excommunicandi habet, ut eam exerceat per primos pastores, de consensu saltem præsumpto totius corporis*.

Q. 42. An aliquando est licitum *appellare* a lege, vel contra illam *supplicare* ?

R. Si subditi habeant justam causam non acceptandi legem, et legislator sit *inferior*, possunt *contra legem appellare*, — aut, si sit *supremus*, pro *relaxatione supplicare* ; et tunc, *pendente appellatione* vel *supplicatione*, probabile est, quod ex benigno consensu præsumpto non teneantur ad observantiam legis, nisi præsumptio sit, superiorem causas appellationis vel supplicationis prævidisse, ponderasse, iisque non obstantibus legem tulisse. — Si facta appellatione vel supplicatione legislator legem non urgeat, præsumitur revocasse, nisi ex circumstantiis taciturnitas potius rejectionem appellationis significet. — Cfr. SASS. ; — BENED. XIV (*Syn.* IX, VIII).

Q. 43. An obligat lex *in dubio*, an sit acceptata ?

R. *Affirmative* in dubio *negativo* ; secus in dubio *positivo*

et probabili. — « In dubio enim præsumptio stat pro lege, cum delictum, in non recipiendo legem justam, non præsumat. Quando autem probabile est, quod obligatio legis nunquam incœperit, vel quod lex abolita sit, tunc cessat præsumptio pro lege et possidet libertas. » — Ita S. LIG. (III, 112).

PARS TERTIA

DE LEGIS EXSECUTIONE.

CAP. 1. DE OBLIGATIONE LEGIS.

Q. 44. An *lex humana*, etiam *civilis*, obligat in conscientia?

R. *Affirmative*, — etsi legislator hoc non expresserit, — juxta illud (Rom. XIII, 5) : *Subditi estote non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam*. Præterea lex naturalis dictat, obediendum esse legitimis superiorum præceptis, et sine obligatione in conscientia facile illuderentur leges, cum actus omnes ad notitiam superiorum devenire non possint, ut puniantur. — Et quamvis Principes ethnici forte nihil sciant de obligatione in conscientia, virtualiter tamen intendunt sic obligare, quatenus utuntur legitima potestate legislativa a Deo derivata. — Cfr. SASS.

Q. 45. *Ad quid* obligat in conscientia *lex humana*?

R. Obligat in conscientia : vel ad actum absolute sive ponendum sive omittendum ; — vel disjunctive ad actum aut ad pœnam ; — vel ad utrumque simul. — Si primum, dicitur *pure moralis* seu *præceptiva* ; — si secundum, dicitur *mere pœnalis* ; — si tertium, dicitur *mixta*. — Cfr. supra, q. 4.

Q. 46. An obligat *sub gravi*, an *sub levi*?

R. Obligat in re levi sub levi ; — et in re gravi sub gravi ; — nec potest in re *undequaque* levi obligare sub gravi, cum non sit capax majoris obligationis ; sed contra potest in re gravi obligare sub levi, quia obligatio gravis est effe c

tus moralis dependens a voluntate legislatoris. — In *dubio* autem, utrum materia legis sit gravis an levis, talis existimanda est, qualis eam legislator judicaverit; atque ideo gravis, — si legem tulit verbis gravioribus, — vel sub pœna gravi latæ sententiæ, — vel reservata sibi absolutione ab ejus transgressione, in foro sacramentali. — Quod si nec legislatoris judicium appareat, æstimabitur ex communi sensu moralistarum; sihi diversi, tenendum est legem obligare sub levi. Cfr. SASS.; — SPOR.; — BILL.; — S. LIG. (I, 141 seqq.).

Explan. Dixi: *in re undequaque levi*; aliud enim juris esset, si posset esse gravis ex rerum adjunctis, ratione v. g. scandali, contemptus, magni boni communis, vel finis intenti: — « Sic abstinencia a pomo in paradiso, in se quidem parva, gravissima tamen erat, ex circumstantia finis. » (S. LIG.) — Huc quoque pertinet interdictum olim in Ecclesiis sub pœna excom. usus pulveris nicosiani (URB. VIII, c. *cum Eccles.* 30 jan. 1644).

Q. 47. An lex humana obligat cum *periculo vitæ*, aut alterius *gravis damni* in fama, sanitate, bonis fortunæ, etc.?

R. *Negative*, perse loquendo. Ratio est: quia Deus non sic obligat, licet posset. — Deinde lex humana non debet esse moraliter impossibilis, hoc est: maxime difficilis, sed accommodata fragilitati hominum; alias cederet potius in ruinam quam in ædificationem, cum a paucis observaretur; — nec legislator humanus habet potestatem disponendi de vita, fama aut bonis subditorum, nisi ubi exigit necessitas boni communis aut religionis. — Dixi: **per se loquendo**; nam in certis casibus obligat cum tali periculo; de quo supra (*de Act. hum.* q. 25), ubi de *metu*. — Cfr. BILL.; — SASS.

Q. 48. An obligant in conscientia leges principis tyranni *in regimine*?

Affirmat., si præcipiantur quæ licite præstari possunt.

Explan. Tyrannus *in regimine* dicitur, qui justo titulo possidet regnum, sed illud male administrat. — Quare de isto etiam dicitur (1 PETR. II, 18): *Subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis, sed etiam discolis.*

Q. 49. An tyrannus *titulo*, i. e. *usurpator* regni potest obligare in conscientia?

R. *Sub distinctione*. *Negative*, in ipso **invasionis actu**; et ideo cum facultas adest, possumus tale dominium repellere. — Si vero injuste **jam occupato alieno statu**, deinde illum *pacifice* teneat, tunc *subdistingendum*: — vel 1°) agitur de legibus ad tranquillitatem et prosperitatem regni conducentibus; — vel 2°) de legibus contra legitimum Principem directis. — Si *primum*, subditus tenetur leges observare. — Si *secundum*, non licet obedire, dummodo non ei immineat gravissima pœna: tunc enim non peccaret, arma sumendo, inter agmina stando, donec tuto fugere posset. Attamen non posset ferire defensores legitimæ auctoritatis, præciso casu puræ defensionis propriæ vitæ. — Cfr. SCAV.

Q. 50. An obligat in conscientia lex fundata in *fictione juris*?

R. *Affirmative*. Etenim fictio fit ab ipso jure ex justa causa in casu possibili atque inducit effectum juris tanquam veritas.

Resol. 1. Sic jus fingit testatorem et hæredem esse unam personam, non tamen in omnibus. — **Resol. 2.** Hinc canonici propter infirmitatem a choro absentes, cum per fictionem juris reputentur præsentés, licite percipiunt distributiones quotidianas, non vero eas quæ solis præsentibus competunt, et reliquis obligatio incumbit hunc effectum non impediendi. —

Resol. 3. Relate ad ordines recipiendos filius fortuito alicubi natus, *fictione juris* in domicilio patris natus censetur; et ab episcopo hujus loci, non ab episcopo illius loci in quo vere natus est, ordines recipere potest. — Ceterum fictio non habet locum, nisi in casibus **jure expressis**, nec valet ultra id, quod in lege expressum est, atque ideo strictam interpretationem recipit: cum tantum a lege sint jura et obligationes in casu. — Cfr. RONCAGLIA.

Q. 51. An obligat in conscientia lex fundata in *præsumptione*?

R. *Sub distinctione*. 1°) *Negative*, si fundetur in præsumptione **facti particularis**, et factum non subsistat: quia deficit fundamentum obligationis. Hinc axioma:

præsumptio cedit veritati. — 2°) *Affirmative*, si fundetur in præsumptione **periculi universalis**, licet periculum cesset in re præsentī : quia motivum adæquatum legis non cessavit.

Resol. 1. Qui certo novit se invalide contraxisse matrimonium, et per sententiam judicis, fundatam in præsumptione valoris, cogitur ad cohabitandum et matrimonio utendum, debet potius quælibet sustinere, quam obedire, et sic committere actum intrinsece malum. —

Resol. 2. Similiter, si quis ob falsas testimoniorum depositiones condemnaretur a iudice solvere quod non debet, non obligatur ad solvendum, nisi *per accidens* ratione scandali, et si cogatur, potest uti occulta compensatione. E contra debitor resolutus per sententiam judicis, etiam postquam hæc in rem iudicatam transierit, debitor remanet. —

Resol. 3. E contra, nulli prorsus hominum licet legere improbatæ editionis libros sine licentia Sedis apostolicæ; neque licet catholico matrimonium cum acatholica contrahere, licet non adsit pro ipso perversionis periculum. — **Resol. 4.** Similiter lex irritans matrimonium clandestinum, fundata in præsumptione fraudis, quæ in tali matrimonio intercedere posset, obligat in conscientia, licet in casu particulari nulla fraus interveniat. — Cfr. SASS. ; — BILL.

Q. 52. An ille, qui deliquit contra legem *pœnalem*, tenetur statim pœnam subire, *ante sententiam judicis*?

R. *Sub distinctione.* 1°) Si pœna sit tantum sententiæ **ferendæ**, non tenetur eam subire, donec per sententiam judicis ad ipsam fuerit condemnatus : quia, ut patet, lex plus non continet. — 2°) Si vero pœna sit **latæ** sententiæ, non requiritur nova sententia *condemnatoria*. — Quia tamen nimis durum est, quod quis teneatur contra seipsum pœnas exsequi, ideo *aliquando* prærequiritur sententia criminis **declaratoria**, qua declaratur quod quis revera tale crimen commiserit, atque adeo pœnam illi appositam contraxerit. Quod ut sciatur, inter varias pœnas *distinguendum* est.

Explan. 1°) Pœnæ **positivæ**, seu quæ *in facto* consistunt, i. e. quæ sine facto aliquo nostro vel alterius irrogari non possunt, — ut confiscatio bonorum, carcer, exilium, etc., — non tenent ante sententiam *declaratoriam*, etsi in lege cautum sit, ut incurrantur *ipso jure, ipso facto, nulla præmissa declaratione*,

— nisi aut leviores sint, aut ejusmodi quæ officio judicis irrogari non solent, — ut jejunium, recitatio precum, moderata corporis castigatio, etc. — 2º) Pœnæ **privativæ**, seu quæ consistunt *in jure*, — si privant aliquo *jure quæsito*, veluti officio, beneficio, jure patronatus, suffragii, ipsæ quoque egent sententia *declaratoria*, exceptis censuris et irregularitatibus, iisque pœnis, quæ suapte natura officio judicis regulariter irrogari nequeunt, ne lex inutilis videatur, ut puta amissio juris petendi debitum conjugale ob quædam peccata; — sin autem adimunt *capacitatem* seu canonicam, seu civilem, seu naturalem faciendi, acquirendi, contrahendi, quo casu pœnæ *inhabilitantes* proprio nomine dici solent, protinus ante sententiam obligant, modo tamen culpa intervenerit et inhabilitas hujusmodi subiri possit citra infamiam, velut privatio *vocis passivæ*, — 3º) Pœnæ **conventionales**, i. e. quæ, cum *aliquid*, v. g. officium vel beneficium *alicui* datur sub modo vel tacita conditione, ut *aliquid faciat* vel *non faciat*, hoc non præstito, data adimunt, quasi modo vel conditione non impleta, — si culpa non defuit, tenent ipso facto ante omnem sententiam. Hujus generis est pœna, ut privatus exsistat beneficio curato, qui intra annum sacerdotio initiari negligit. Item pœna statuta a TRID. (S. 23, c. 2 de ref.) in episcopum electum, qui consecrationem intra tres menses non susceperit. — Cfr. BILL.; SPOR.; TAB.; D'ANNIB.; S. LIG. (4, 148 seq.).

Q. 53. Ad quid lex *pœnalis* obligat *post judicis sententiam*?

R. *Post sententiam judicis*, sive condemnatoriam, sive criminis declaratoriam (qua pœna ad diem patrati criminis retrahitur), obligatur reus ad pœnam subeundam, quia justæ sententiæ parendum est; — immo etiam per se ipsum exsequi; — vel saltem, si nimis esset acerba, ut pœna mortis, mutilationis, flagellationis publicæ et infamis, huic *positive* non repugnare. — Hinc damnatus ad mortem tenetur patibulum ascendere, collum præbere et similia præstare; — non vero tenetur nec juxta communio rem sententiam potest seipsum laqueo suspendere, mutilare, pugionem sibi in ventrem conjicere, venenum sumere, etc. — Imo, *impedire pœnam per fugam non est prohibitum in conscientia*, quando pœna imposita corporalis et gravis est. — Ita SUAR. — Cfr. BILL.; — SASS.; — VOIT; — TAB.; — SPOR.

Resol. 1. Ex S. TH. (2. 2, q. 69. a 4), juste condemnato ad mortem non licet *se defendere*, i. e. **positive potestati resistere**: *Licet enim est judici eum resistentem impugnare; unde relinquitur quod ex parte ejus sit bellum injustum; unde indubitanter peccat.* — Præteræ dicit Apost. ROM. XIII: *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.* — **Resol. 2.** E contra, juste damnatus ad mortem potest **fugere**. Ratio est ex S. TH. (ibid. ad 2): *Quod nullus ita condemnatur quod ipse sibi inferat mortem, sed quod ipse mortem patiatur; et ideo non tenetur facere id unde mors sequatur, quod est manere in loco, unde ducatur ad mortem; tenetur tamen non resistere agenti, quin patiatur quod justum est eum pati; sicut etiam si aliquis sit condemnatus ut fame moriatur, non peccat, si cibum sibi occulte ministratum sumat, quia non sumere esset seipsum occidere.* — Quam doctrinam BANNES, SYLVIVS, SERRA, SUAR., alii, extendunt ad alias pœnas corporis graviores, ut si quis juste damnaretur ad mutilationem, ad triremes, imo ad captivitatem perpetuam, quia in jure carcer perpetuus morti æquiparatur. — Quidam tamen excipiunt cum SUAR., nisi ratione voti, juramenti aut specialis promissionis esset obligatus: unde volunt Regularem damnatum ad carcerem perpetuum non posse fugere: quia ratione voti tenetur obedire superiori in iis quæ sunt secundum Regulam et accessoria ad illam. — Concedit tamen ipsi BANNES, ut possit fugere ad superiorem. — Et quoniam cui finis licet, licent quoque media, quæ non sunt intrinsece mala; seu, aliis verbis: qui habet jus fugiendi, habet consequenter jus tollendi impedimenta fugæ, alioquin inane foret jus fugiendi; hinc communior est DD. sententia cum CAL., SOTO, etc., reum juste damnatum in casu posse rumpere vincula et carceres, ut fugiat. — **Resol. 3.** Neque tamen juste damnatus ad mortem **teneatur** fugere, sed potest manere ex amore justitiæ, aut ex charitate, ne custodes patiantur: quia manere in carcere non est seipsum occidere, sed vitam non tueri, ut patet in iis qui pro bono Reipublicæ vel proximi vitam exponunt: et confirmatur exemplo Martyrum, qui, quamvis *injuste* damnati, tamen causa fidei confirmandæ e carceribus patentibus fugere noluerunt (Recole dicta de voluntario in causa *negative*, de Act. hum. q. 7). — Cfr; BILL. (de just. diss. 14, a. 4). VOIT; LAYM.

Q. 54. An ignorantia excusat a pœnis legis humanæ?

R. Sub distinctione et videndum, utrum sit *facti*, an *juris*, an *pœnæ*. Unde 1º ignorantia **facti**, — veluti si

quis percutiat clericum, laicum putans, — et 2°) ignorantia **juris**, nempe canonici, — ut puta si septa monasterii ingrediatur, nesciens id vetitum esse, — excusat: scilicet *voluntaria* (nam involuntaria excusat a culpa). — Et quidem *pure vincibilis* excusat semper, si *leviter* tantum sit culpabilis; — immo, juxta nonnullos graves DD., quod tamen negat communior sententia, cui adhæret S. ALPH., *crassa* seu *supina*, quoties pœna lata est in eos qui *temere* aliquid faciunt vel facere *præsumunt*; — immo et *affectata*, juxta aliquos, si pœna constituta est in eos qui *consulto*, qui *scienter* aliquid fecerint, iterum contradicentibus communiter aliis, cum ignorantia *affectata* scientiæ æquiparetur. — E contra 3°) ignorantia **pœnæ** nullam excusationem habet, nisi pœna esset *extraordinaria*, ut censuræ, irregularitates ex delicto, amissio juris petendi debitum conjugale. — Cfr. D'ANNIB.; BILL. (*de pec.*, diss. V, a. 7).

Resol. Hinc ad incurrendas pœnas **extraordinarias** non sufficit scientia legis ecclesiasticæ, sed requiritur scientia ipsius pœnæ. Et ideo excusat ignorantia non solum *invincibilis*, sed etiam *pure vincibilis*, si *leviter* tantum sit culpabilis: quia leges positivæ non censentur decernere graves pœnas pro peccatis venialibus. — Imo, quamvis oppositæ sententiæ adhæreant (I, 169; — VII, 47 seqq.), tamen loquens nominatim de *censuris*, scribit S. LIG. (H. A., tr. 19, n. 8): « Excusat etiam ignorantia *crassa*, cum censura est lata in *audentes*, aut *præsumentes*, aut *consulto*, aut *temere* peccantes; ita SANCH., ESCOB., etc. Imo tunc admittunt BON. RONC., SANCH., SALM., SYLV., etc. (contra sententiam SUAR., CASTR., TOUR., CONC., etc., quæ ceteroquin est communior), quod excusat etiam ignorantia *affectata*; et reapse id nequit dici *improbabile*, quia in ipsa (loquendo in rigore) non adest dolus formalis, qui inducit verum contemptum censuræ. »

Q. 55. An delinquens *pœnam* effugit, si *pœnituit* facti ante effectum secutum?

R. *Controvertitur*. Aliqui **affirmant** cum SALM., quia delictum non est amplius voluntarium in se; — alii **negant** cum SUAR. et S. LIG. (VII, 368), et *merito*: quia pœnæ ad exemplum aliorum et ad tuendam rempublicam imprimis pertinent. — Quia tamen prior sententia, prop-

ter auctoritatem eam docentium, *improbabilis* dici nequit, ideo v. g. beneficiatus qui navigans, breviario in mare projecto, Horas canonicas in ea navigatione recitare nequiverit, si postea facti eum pœnituit, et exinde fructus non restituerit, absolvi poterit.

Q. 56. Utrum *de facto* dantur leges *mere pœnales*, 'quæ scilicet ad solam pœnam solvendam in conscientia obligent, saltem post sententiam judicis?

R. Si excipias cum S. TH. (2. 2, q. 186, a. 9) regulas quorundam Ordinum religiosorum, communis DD. sententia est: *de facto* non dari leges ECCLESIASTICAS *mere pœnales*. — Inter leges vero CIVILES, ut *mere pœnales* communiter censentur: — quæ civibus in publico cædere, depascere, piscari; — quæ urbe annonam extrahere vel aliquid inferre vetant, non depenso vectigali; — quæ aleas et ludos prohibent.

Nota. Lex *mere pœnalis* dignoscitur: — 1º) Ex voluntate legislatoris aperte declarantis se velle obligare ad pœnam tantum. — 2º) Ex tenore legis, ut si dicat: *Qui hoc fecerit, solvat talem mulctam*. — 3º) Ex communi æstimatione, sapientium interpretatione vel ex consuetudine. — Præstat interim de hac re altum servare silentium coram populo, eumque suaviter adducere ad leges omnes adimplendas. — Cfr. REIFF., BILL.

Q. 57. An lex *irritans* obligat in conscientia ad actum *vitandum*?

R. *Sub distinctione*. *Affirmative*, si sit **simul** *irritans* et *prohibens*, id est, actum declarans invalidum simul et illicitum, ut sunt leges matrimonii impedimenta dirimentia statuentes. — *Negative*, si sit *irritans tantum*: quia tunc finis legis sola actus irritatione sufficienter obtinetur, ut in pluribus contractibus civilibus. — Hinc v. g. qui sine præscriptis formis actum facit invalidum, non idcirco peccat in conscientia.

Q. 58. An lex *irritans* obligat ad *irritationem* in conscientia?

R. *Sub distinctione*. 1º) Quando lex *irritans* est **ferendæ sententiæ**, i. e. præcipiens irritationem aut concedens facultatem irritandi, tunc ad irritationem non

obligat, nisi forte judicem; ac proinde ante judicis sententiam non adstringit ad ea quæ ex actus irritatione consequuntur. — 2º) E contra ex lege irritante **ipso facto**, *si suum consequatur effectum*, sequitur obligatio in conscientia ad omnia, quæ intrinsece ex irritatione nascuntur. — Hinc si actus sit acceptatio vel acquisitio alicujus rei, ex tali lege sequitur obligatio non utendi nec fruendi illa re tamquam propria, nec contrectandi illam illo modo quo rem alienam contrectare non licet. Sic non licet filio adulterino accipere donationem sibi a Patre factam quæ a lege irrita declaratur. — Dixi: *si suum consequatur effectum*. Quia aliquando irritatio potest impediri per ignorantiam vel aliam similem causam, si irritatio tantum *in pœnam* imposita est, sicut irrita est collatio beneficii ob commissam simoniam, et consecutio fructuum beneficii ab eo qui illas culpabiliter omittit. — Cfr. SUAR. (*de leg.*, l. 5, c. 20, n. 13 seq.).

Q. 59. An grave incommodum irritationem impedit?

R. *Negative* per se: quia lex irritans actum potius quam personam afficit. — Hinc non valerèt matrimonium cum consanguinea, in gradu prohibito, etiam metu mortis initum, sine dispensatione. — *Affirmative* per accidens: — 1º) quoad legem clandestinitatis, ubi *communiter* observari nequit, et sic valet matrimonium contractum in iis locis ubi vel non est parochus, vel metu hæreticorum latet, vel non est tutus ad ipsum accessus; — 2º) quoad impedimenta juris ecclesiastici, dum, omnibus paratis ad nuptias, matrimonium differri nequit. — Ceterum quamvis leges irritantes, ob grave incommodum generatim non cessent *quatenus irritantes*, possunt tamen tunc cessare *quatenus prohibentes*, ita ut contrahentes licite quamvis invalide contrahant, modo contractus non sit jure naturæ prohibitus, vel non cedat in damnum publicum.

CAP. 2. — DE MODO QUO LEGES SUNT OBSERVANDÆ

Q. 60. *Quomodo lex est adimplenda ?*

R. *Lex affirmativa* adimpletur, *deliberate* præstando, quod ipsa præcipit ; — *lex vero negativa*, omittendo, etiam *involuntarie*, quod ipsa prohibet. — Hinc dormiens, implet præceptum non furandi, quamvis nec moraliter, nec meritorie ; non autem satisfacit præcepto audiendi Missam, quia non ponit rem præceptam humano modo seu actu deliberato. Cfr. SASS. ; TAB ; VOIT.

Explan. Ratio 1^{mi} est : quia *lex affirmativa* præcipit actum humano modo ponendum ; ergo nequit adimpleri, nisi opus ponatur ex *deliberata voluntate*, i. e. scienter, voluntarie ac libere. — Ratio 2^{di} est : quia per legem *negativam* non præcipitur actus humanus, i. e. ne quis sciens et valens furetur, occidat. — Unde tali præcepto satisfieri potest etiam ab amente, etc., non tamen meritorie. Similiter qui die præcepto jejumat, satisfacit legi, licet id faciat : vel ut parcat pecuniis, vel ratione valetudinis, vel quia cibus ei non datur, vel quia dormit aut non cogitat de cibo. Nam præceptum jejunandi, quamvis specietenus videatur affirmativum, reipsa est negativum, scilicet præceptum non comedendi pluries de die, non comedendi carnes. — Cfr. SASS. ; TAB.

Q. 61. Si quis per *vim*, vel per *metum*, ponat opus a lege præceptum, satisfacitne legi ?

R. *Negative*, si per vim ; — *affirmative*, si per metum. Qui tamen per vim restituit, non tenetur iterum restituere : non quia implevit præceptum restituendi, utpote affirmativum, sed quia sublata est ejus materia. quæ erat inæqualitas.

Q. 62. Si quis *sine intentione satisfaciendi* legi ponat opus a lege præceptum, satisfacitne legi ?

R. *Affirmative* : quia sufficit humano modo ponere quod debitum est legi. — Hinc audiens Sacrum, licet ignoret esse festum, satisfacit præcepto, nec tenetur postea elicere intentionem qua velit satisfactum per illud Sacrum. — Imo sciens præceptum et Missam audiens cum expressa intentione per illam non satisfaciendi, sed

postea audiendi aliam, adhuc satisfacit, nec tenetur novam audire : quia solvit debitum legale, et voluntas non satisfaciendi est inefficax. — Non tamen satisfacit qui opus voti vel iuramenti ponit, intendendo *expresse* non satisfaciendi, quia pendet a voluntate promittentis, ut talis obligatio maneat. — Cfr. SASS.; BILL.; S. LIG. (I, 162, seq.).

Explan. Allatæ doctrinæ ratio est : quia præcepta affirmativa tantum obligant ad ponendam humano modo substantiam operis injuncti ; proinde, hac posita, non est in potestate operantis, ut non satisfiat, et re ipsa exercite obeditur præcepto, licet adsit voluntas inefficax non obediendi. — Nec **obstat**, quod dicitur in jure : *actus agentium non operantur ultra intentionem eorum*. Nam hæc regula tantum valet in his quæ pendent ab intentione agentium : hoc ipso autem quo agens ponit deliberate opus a lege præscriptum, non pendet ab ejus intentione ut ei satisfaciât, vel non. — Cfr. BILL.; SASS.

Resol. 1. Licet ad satisfaciendum præcepto non requiratur intentio ipsi satisfaciendi, requiritur tamen voluntas seu *intentio faciendi id quod præceptum est* ; quia secus ipsa substantia operis injuncti non poneretur. Idem enim actus, v. g. recitatio Horarum pro diversa intentione operantis diversum opus constituere potest. Hinc præcepto non satisfacit : recitans Horas sola intentione legendi vel addiscendi ; quia præceptum est, non de legendo seu addiscendo, sed de orando ; nec vadens ad Sacrum eo tantum fine, ut oculos aut aures pascat, cum alio colloquatur, amicum expectet, etc. — **Resol. 2.** Non requiritur tamen intentio referens actum *ad finem extrinsecum* legislatoris, nisi hic illum præcipiat, quod ordinarie non facit. Unde axioma : *Finis præcepti non cadit sub præcepto*. Et hiuc, si præcipiatur publica supplicatio ad avertendum flagellum, si pie supplicationi adsis, satisfacis, licet non facias ex fine hoc a superiore intentum : est enim supplicatio apta movere Deum ad avertendam v. g. pestem, ut substat intentioni præcipientis, quod sufficit. — Cfr. SASS.; VOIT.; TAB.

Q. 63. Si quis ponit opus præceptum, sed per actum *ex aliqua circumstantia malum*, satisfacitne legi?

Sub distinctione. 1º) *Affirmative*, si hæc mala circumstantia **non destruit** substantiam adimpletionis legis. — 2º) **Secus**, *negative*. Hinc satisfacit, qui Missam audiendo alicui cogitationi vanæ gloriæ vel luxuriæ adhæreat, aut simul intentionem habeat furandi. — Non

vero satisfacit præcepto confessionis vel communionis per confessionem vel communionem sacrilegam.

Resol. 1. Satisfacit recitans Horas, aut Missam audiens, in statu *peccati mortalis* : lex enim adimpleri potest sine charitate, nisi hanc includat in substantia, ut v. g. præceptum diligendi Deum. Unde a S. Pio V damnata fuit hæc BAN prop. n. 16 : *Non est vera legis obedientia quæ fit sine charitate.* — **Resol. 2.** Ut legi satisfiat, per se non requiritur actus *formaliter* bonus, sed sufficit bonus ex objecto vel sua specie : quia hoc posito ponitur totum quod lex præcipit, scilicet substantia actus præcepti. — Dixi : *per se* ; nam secus dicendum, si actus formaliter bonus sit necessarius ad ipsam substantiam actus præcepti. Et hinc merito damnata fuit ab ALEX VII propositio n. 14 : *Qui facit confessionem voluntarie nullam, satisfacit præcepto Ecclesiæ.* Item ab INNOC. XI propositio n. 55 : *Præcepto communionis annuæ satisfit per sacrilegam Corporis Domini manducationem.* Substantia enim actus præcepti est confessio peccatorum delectiva et communio quæ spiritualiter pascat animam.

Q. 64. An per *unicum* actum possunt adimpleri *plures* leges ?

R. *Extra materiam justitiæ*, satisfieri potest pluribus legibus eodem actu, nisi aliud colligatur ex mente impo-
nentis. Ratio est : quia debita legalia unice pendent a voluntate ac mente legislatoris, qui bene unico opere censi potest contentus, dum idem ad plura simul præcepta implenda sufficit. — Excipitur materia **justitiæ** : quia per unicam solutionem non salvatur æqualitas cum pluribus obligationibus, quam justitia commutativa intendit.

Resol. 1. Si Titio debeas 100 ex contractu et 100 ex injusta damnificatione, non satisfacis utrique obligationi, semel dando 100, sed teneris dare 200. — **Resol. 2.** Sacerdos habens plura beneficia, satisfacit una lectione Horarum ; et audiendo unam Missam adimplet præceptum Dominicæ et alterius festi in eodem die incidentis. — **Resol. 3.** Uno jejunio regulariter satisfieri non potest trius obligationi : præcepti, voti ac pœnitentiæ, si legislator vel directe vel indirecte id prohibeat. Quare v. g. si voveris semel jejunare singulis hebdomadis et confessarius unum jejunium imponat, teneris ad bis jejunandum in una hebdomada, quia alioquin nullam imposeret pœnitentiam. Si vero tibi confessarius imponat, ut diebus singulis Sacro intersis, satis erit, si unicam dominicis et festivis diebus Missam audias.

quia talis præsumenda est intentio confessarii, cum pœnitentia satis adhuc longa remaneat, ut peccato proportionata videri possit.

Q. 65. An per *diversos* actus possunt *eodem* tempore *plures* leges adimpleri?

R. *Affirmative*, si actus sint sociabiles, i. e. si tales poni possint, quales a suis præceptis exiguntur: quia tunc totum ponitur quod exigitur. — Hinc potes audiendo Sacrum recitare Horas canonicas, vel exsolvere injunctam pœnitentiam. — An vero *auditio Sacri* componi possit cum *confessione proluxa*, disputatur. — *Affirmant* graves DD.: tum quia confitens, ut supponitur, intentionem habet audiendi Sacrum; tum quia præsens est corpore et moraliter seu modo religioso; deinde ad Sacrum ipsum attendere saltem potest, et quamvis actu forsitan non attendat, tamen occupatur actione pia, unde cum sacrificante ac circumstantibus censetur Deo cultum exhibere. — Cfr. LACROIX (I. 3, p. 1, n. 655).

Resol. Hæc cum probabilitate extrinseca sufficiunt, ne obligetur quis ad aliud Sacrum audiendum, maxime ubi agitur de **operariis** et **ancillis**, quibus non vacat alio tempore confiteri aut diutius e domo manere. — Ceterum ordinarie confessarii sistunt sub consecratione monentque confitentem, quando ex adjunctis putant, eum audire hanc Missam pro Missa obligationis.

Q. 66. *Quandonam* lex adimplenda est?

R. *Sub distinctione*. Si lex **tempus assignet** quo impleri debeat, eo tempore est servanda; — si **nullum**, implenda est quamprimum commode fieri potest. — Quod si tempus assignatum fuerit **elapsum**, videndum est, utrum fuerit determinatum ad **urgendam**, an vero ad **finiendam** obligationem; si *primum*: remanet obligatio legem implendi quamprimum commode fieri possit; — si *secundum*: extincta est obligatio. — Sic peccator qui ab anno non est confessus, tenetur quam primum confiteri; e contra, qui non jejunavit die vigiliæ, vel die dominica Missæ non interfuerit, peccavit quidem sed a lege liberatur.

CAP. 3. DE CAUSIS EXCUSANTIBUS A LEGIS OBLIGATIONE

Q. 67. *Quænam sunt causæ excusantes a legis obligatione?*

R. *Duæ* assignari solent: *ignorantia* et *impotentia*; cum hac tamen differentia, quod *ignorantia* excuset tantum a transgressione formali, et relinquat transgressionem materialem; dum e contra *impotentia* non solum a formali, sed etiam a materiali transgressione excuset, quatenus adjunctæ circumstantiæ efficiunt, ut actus qui nunc ponitur vel omittitur non sit ille, quem legislator intendit prohibere vel præcipere.

ART. I. De ignorantia quatenus a lege excusat.

Q. 68. *Quænam ignorantia excusat a culpa?*

R. Ignorantia, si sit *invincibilis*, excusat a culpa: quia nemo obligari potest ad aliquid sibi prorsus incognitum, nec ulla malitia contrahi potest, nisi sit cognita et volita. Constat ex propositione BAI damnata a S. Pio V n. 4: *Ad rationem et definitionem peccati non pertinet voluntarium*. — Secus, si sit *vincibilis*, i. e. cum potuerit aut possit seria diligentia deponi. — Recole dicta (*de Act. hum.*, q. 29).

Q. 69. An dari potest *ignorantia* legis *naturalis*?

R. *Sub distinctione*. 1º) Non potest dari ignorantia invincibilis circa **prima** principia juris naturæ in homine rationis compote: hæc enim ex ipsa terminorum apprehensione sunt nota, ideoque passim dicitur lex naturalis scripta esse in cordibus nostris. Cfr. S. THOM. (1. 2, q. 94, a. 4). — 2º) Idem dicendum de præceptis **secundariis** i. e. de iis quæ clare et immediate ex primis principiis deducuntur; hæc enim, saltem diu, ignorari nequeunt. — 3º) *Terti generis* præcepta **remotiora** et **obscuriora** quæ scilicet non nisi mediate et difficili discursu deducuntur ex primis, etiam a viris doctissimis ignorari possunt, ut patet ex controversiis inter DD. agitatis. — Quod autem hæc ignorantia etiam a peccato excuset, constat ex pro-

positione damnata ab ALEX. VIII n. 2: *Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsæ operantem ex ipsa non excusat a peccato formali.*

Resol. Præcepta *secundaria*, — veluti sunt : non occidere, non furari, non mentiri, etc. — si considerentur, non quidem absolute, sed prout vestiuntur aliqua circumstantia bona et apparenter excusante a peccato, ut furari a malis divitibus ad dandam eleemosynam bonis pauperibus; mentiri ad propriam vel alienam vitam tuendam; occidere hominem morti proximum, ne diutius in tormentis agonizet; cum jam ratione hujus circumstantiæ fiant **obscura**, eo ipso reducuntur ad *tertiam* classem præceptorum, et adeoque invincibiliter ignorari possunt, sicut præcepta **remotiora**, de quibus non est dubium; ut patet ex controversia : an iudex damnare possit reum juridice convictum, quem tamen scientia privata certo novit innocentem? Quod affirmat S. THOMAS, inficiatur vero S. BONAVENTURA.

Frustra vero contra hanc ignorantiam invincibilem in præceptis *remotioribus* **objicitur** : Juxta axioma : *Facienti, quod est in se, Deus non denegat gratiam.* Ergo qui ignorat, — vel veritatem non quæsit, — vel Deum, ut debuit, non oravit; ergo ignorantia ejus est vincibilis. — **Resp.** 1º) Multum orarunt SS. PP.; et tamen in iis quæ spectant ad præcepta *remotiora* inveniuntur quandoque sibi invicem contrarii. 2º) *Dist. Maj.* Facienti, quod est in se ex gratia, Deus non denegat gratiam quoad ea quæ sunt necessaria necessitate medii et ad vitanda peccata formalia, *conc.*; in aliis, *neg.* — **Falsum** quoque est, ignorantiam invincibilem juris naturæ *non excusare a peccato*, quia ut pœna et effectus peccati originalis est nobis *voluntaria* in Adamo. **Falsum** est, inquam : — 1º) Quia ad peccatum *personale* non sufficit voluntarium *naturæ*, sed requiritur voluntarium *personæ*, ut constat ex damnatione propositionis ab ALEX. VIII n. 1 : *In statu naturæ lapsæ ad peccatum mortale et demeritum sufficit illa libertas, qua liberum ac voluntarium fuit in causa sua, peccato originali et voluntate Adami peccantis.* — 2º) Quia alias sequeretur, quod motus indeliberati concupiscentiæ, quos inviti patimur, essent peccata formalia, quia sunt effectus peccati originalis, quod est damnatum in TRID. (S. V, can. 5) et a SS. Pontificibus in BAIO. — 3º) Sequeretur, quod omnes defectus et miseriæ hujus vitæ, ut stultitia, phrænesis, cæcitas corporis et quæ ex iis fiunt, essent peccata formalia, quia sunt etiam pœna et effectus peccati originalis. Cfr. BILL. (*de pecc.*); SASS.

Q. 70. An ignorantia vincibilis transgressorem legis excusat saltem a pœna?

R. 1º) Certe non excusat a pœna jure naturali ac divino debita peccato, puta inferno, purgatorio; quia talis pœna connaturaliter sequitur culpam theologicam. — Interim docet S. THOM. (1. 2., q. 73, a. 8), *fidelem*, qui novit pœnas inferni, graviores subiturum, quam *infidelem*, qui eas non novit: *Quia*, inquit, *ex hoc videtur peccare gravius, quod majores pœnas contemnit, ut impleat voluntatem peccati.* — 2º) Quoad pœnas vero humano jure impositas, distinctione opus est, ut supra (q. 54.) visum fuit.

ART. II. De impotentia quatenus a lege excusat.

Q. 71. Quænam impotentia excusat a lege observanda?

R. Excusat impotentia: — 1º) *Physica* quæ et *absoluta* dicitur, — seu dum quis nullo modo potest legem implere, v. g. periculose decumbens audire Missam, — juxta axioma: *Nemo ad impossibile tenetur.* — 2º) *Moralis*, — seu dum hoc non potest absque gravi incommodo seu damno temporali vel spirituali proprio vel alieno. — Ratio est: quia legislator non censetur, præter gravamen quod legis adimplentioni inhæret, aliud grave onus imponere. — Interim, quantum debeat esse damnum, id generaliter decidi nequit, sed prudenter æstimandum est respectu habito: — tum ad naturam legis, quæ majoris vel minoris est momenti, — tum ad circumstantias personæ, quæ multum variari possunt.

Resol. 1. Utraque impotentia, tam *physica*, quam *moralis*, excusat, licet per peccatum, v. g. ebrietatem dederis causam impotentiae, modo de hoc doleas (SASS.; *LIG.* I, 476 et III, 1045). — **Resol. 2.** Etsi febricitans absolute possit audire Sacrum, quia tamen sine evidenti incommodo valetudinis templum adire non potest, ob moralem impotentiam ab audiendo Sacro excusatur (VOIR). — **Resol. 3.** Metus gravis, *regulariter loquendo*, excusat a præceptis legis *positivæ* divinæ et humanæ; imo a præcepto *naturali affirmativo*, v. g. servandi depositum. — Dixi: *regulariter loquendo*; nam lex, etiam humana, obligat cum vitæ periculo, quoties — vel ejus observatio est necessaria bono communi, — vel ejus violatio cederet in contemptum

religionis aut legislatoris, juxta dicta (*de Act. hum*, q. 25). — Unde etiam multi inferunt, aliis tamen negantibus, **Carthusianum** teneri abstinere a carnibus, dummodo adsint alii cibi, quantumvis ex hac abstinence periclitetur ejus vita. Quia, inquiunt, si in gravissimis morbis *Carthusianis* liceret vesci carnibus, vigor laudabilis hujus abstinence, in quo consistit decor et commune bonum hujus instituti, paulatim tepesceret et relaxaretur: inciperet namque primo dispensatio in periculoso morbo, deinde paulatim traheretur ad multos alios casus sub prætextu periculi, ita ut omnes graves morbi essent occasio solvendæ abstinence, et cum omnes morbi facile a Medicis judicentur graves, passim *Carthusiani* vescerentur carnibus. — Dicunt: *dummodo adsint alii cibi*; alioquin possent, imo tenerentur manducare carnes: tum quia magis inhumanum est sinere aliquem fame perire, ad quod non sunt damnati *Carthusiani*, quam defectu medicinæ morbo moriatur; tum quia cum hæc necessitas sit evidens extrema et raro contingens, non est periculum quod inde esus carniū vertatur in usum, et abusive usurpetur in aliis casibus fictitiis, nec proinde quod decidat observantia regularis et commune bonum hujus Ordinis (BILL.). — **Resol. 4.** Nunquam tamen excusat a præcepto *naturali negativo*: quia illius objectum est intrinsece malum. — Nec dicas licere occidere injustum aggressorem pro tuenda vita, vel furari in extrema necessitate; tunc enim cessat homicidium esse aut furtum. — « Et idem melius dicendum, ait S. LIG. (H. A. tr. 2, n. 44) de præceptis *affirmativis*, quin fiat illa distinctio quam nonnulli assignant, nempe quod præcepta naturalia et affirmativa obligant *semper, sed non ad semper*; negativa vero *semper et ad semper*. »

Q. 72. An *impotens* implere *totum* præceptum *tenetur* implere *partem* quam *potest*?

R. *Affirmative*, dummodo: — 1º) res, quæ præcipitur, *divisionem* recipiat; — 2º) terminus potentiæ et impotentiae *non sit inærtus et ambiguus*; et præterea — 3º) dummodo hoc, quod præstari potest, *non sit aliquid minimum*. — Minimum autem accipio, quod non pertingit ad materiam gravem.

Resol. 1. Merito damnata fuit ab INNOC. XI sequens propositio n. 54: *Qui non potest recitare Matutinum et Laudes, potest autem reliquas Horas, ad nihil tenetur: quia major pars trahit ad se minorem*. — Nam A) lex est de re divisibili; B)

non agitur in propositione de infirmis, in quibus vix aut ne vix determinari potest quid possunt, usquequo possunt et non ultra; sed de illo qui recitare *potest reliquas Horas*; et adeoque C) partem *notabilem*, non vero unum aut alterum Psalmum vel Hymnum. — Nec obstant axiomata: *Major pars trahit ad se minorem* et *Accessorium sequitur principale*. Hæc enim principia non sunt universaliter vera. Sic 1um verificatur quidem in electione, ubi major pars suffragiorum trahit ad se minorem, non autem hic. Similiter 2um etiam non tenet in omnibus, præsertim quando principale et accessorium separari possunt; et ita si promisisti ovem et agnum, si ovem dare non possis, adhuc teneris ad agnum (BILL.; SASS.).

Resol. 2. Qui die dominica post Offertorium venit ad Missam in suo loco unicam, tenetur reliquas partes Missas audire: quæ enim a Consecratione usque ad sacerdotis Communionem peraguntur substantialiter ad Missæ sacrificium pertinent, et licet hoc præceptum quoad substantialia sit individuum, quoad accidentalia tamen est dividuum. — Utrum vero qui prævidet quod post Præfationem debeat discedere et negligere partes principales Missæ, peccet, si totam missam intermittat, inter DD. disputatur. Alii *negant* cum Vorr: quia, destructo principali destruitur etiam accessorium. — Alii *affirmant* cum Sass.: quia præceptum saltem quoad accidentalia est dividuum; unde, aiunt, qui potest notabilem partem Missæ v. g. usque ad consecrationem audire, ad hoc tenetur.

Resol. 3. Qui ob laborem non potest jejunare, tenetur abstinere a carnibus; dispensatus in esu carnium, tenetur servare unicam refectionem; qui in quadragesima non potest jejunare omnibus diebus, tenetur in quibus potest; si de breviario possis recitare, quantum sufficit ad materiam peccati mortalis, ad hoc teneris; alias non: quia ad partem minimam non censetur legislator velle obligare, et in moralibus parum pro nihilo reputatur.

Resol. 4. Si certus sis, te non posse jejunare per majorem partem quadragesimæ, dubites autem quot diebus possis; — si certus sis te non posse recitare majorem partem officii canonici, et dubites quantum recitare possis, etc., ad nihil teneris; quia sic ampla aperiretur via scrupulis et anxietatibus; quare præsumitur quod legislator non velit tunc obligare ad partem.

— **Resol. 5.** Qui obligatur visitare v. g. limina apostolorum et novit se eo pervenire non posse, non tenetur iter incipere. Quia res præcepta in casu divisionem non accipit (Sass.; S. LIG. I, 177).

Q. 73. *An et quousque licet se ad legem aliquam implendam reddere impotentem, seu voluntarie apponere aut non remove causas adimpletionem legis impediennes?*

R. *Sub distinctione.* 1°) Nemini licet causam impediennem, etsi remotam, apponere vel non remove **directe**, i. e. eo consilio ut legi se eximat: secus haberetur fraus et æquivalens legis violatio. — Hinc carcere detenti vel excommunicati peccant, si non curant liberari, ideo præcise ne liberati teneantur missæ de præcepto adesse. — 2°) Aliquando tamen licitum est **indirecte** apponere vel non remove causam impediennem, i. e. non eo animo, ut lex impleri nequeat, sed alio quovis fine, puta si causa sit tantum **remota**: quia non censetur legislator velle libertatem adeo coarctare. Esset enim onus nimis grave, si multo ante obligationem legis quisque debeat attendere ad opera sua, an sint impeditiva ipsius legis quæ nonnisi *remote* sit obligatura. — Secus dicendum, si causa sit **proxima**, — nisi eam ponendi detur aliqua *necessitas*.

Resol. Hinc non peccat qui die sabbati **mane** iter vel ventionem aggreditur prævidens se altera die non posse audire Missam; nec peccat contra religionem vel jejunium, qui per nimium potum prævidit se **post aliquot dies** non posse jejunare, Missam audire, Horas legere. — E contra si **ipsa die** qua præceptum urget, vel **immediate ante**, ponatur impedimentum, v. g. una vel altera hora ante mediam noctem, vel etiam vespere sine justa causa exis et Missam negligis, sine dubio peccas. — Ceterum in his **nequit universalis traditæ regula**, sed attendendum est ad mentem legislatoris, ad materiam præceptam, ad usum proborum et iudicium prudentium. — Sic excommunicatus peccat contra præceptum de confessione et communione annua, si non petat absolutionem, ut possit illis præceptis satisfacere; non tamen probabilius propterea peccat contra præceptum de audienda Missa: quia præcepta divina strictius urgent quam humana minusque humanam patiuntur interpretationem. — Recole dicta de voluntario *directo* et *indirecto*. — Cfr. SPOR.; BILL.; SASS.; LACROIX.

CAP. 4. DE LEGIS INTERPRETATIONE STRICTA ET LATA
SEU PER EPIKEIAM

ART. I. De legis interpretatione stricta.

Q. 74. *Quid, loquendo generatim, est legis interpretatio?*

R. Est genuina legis explicatio juxta mentem legislatoris.

Q. 75. *Quotuplex interpretatio generatim sumpta distinguitur?*

R. *Duplex*: — interpretatio *stricte dicta*, et interpretatio *late dicta* seu *per epikeiam*.

Explan. Prima seu **stricte dicta**, est: *verborum legis explicatio quoad eorum significatum seu sensum a legislatore intentum*. — Secunda, seu **late dicta** vel **per epikeiam**, est: *emendatio legis qua parte deficit propter universalitatem*; seu, — *benigna et æqua legis interpretatio*, contra aperta legis verba, non tamen contra mentem legislatoris, qua certo vel saltem probabiliter judicatur, aliquem casum propter certas circumstantias sub lege et intentione legislatoris non contineri. — Cum enim lex loquatur universaliter, et aliquando casus accidere possit, in quo ratione circumstantiarum ea fit iniqua vel nimis rigida, ideo datur locus *epikeiæ*, quæ legem corrigat, vel eam benigne interpretetur ut nolentem obligare.

Q. 76. *Quænam est differentia inter interpretationem stricte dictam et epikeiam?*

R. Hæc est: — prima dat sensum litteralem et sequitur mentem quam legislator *habuit*; — secunda recedit a sensu litterali et sequitur mentem quam legislator *habuisset*, vel rationabiliter *habere debuisset*, si hunc casum prævidisset.

Q. 77. *In quibusnam legibus locum habere potest interpretatio stricte dicta vel epikeia?*

R. *Interpretatio* locum habere potest in omni lege humana; imo et in lege divina et naturali. Sic. v. g. *Non occides* exponi debet de occisione facta auctoritate privata, vel extra casum justæ defensionis. — *Epikeia* vero, cum sit quædam legis correctio, eo quod legislator non omnes casus particulares prævidere potuerit, proprie locum

habere non potest in lege divina et naturali; bene vero in omnibus legibus humanis. — *exceptis* tamen communiter de facto irritantibus cum rigor istarum legum concernat bonum publicum, cui cedere debet privatum.

Q. 78. *Quotuplex* distinguitur *interpretatio proprie dicta*?

R. Sub *duplici* ratione spectata, *varie* distingui potest.

Explan. 1°) Ratione **modi** interpretandi, — alia est **declaratoria** (comprehensiva), quæ verbis legis obscura declarat; — alia est **ampliativa** (extensiva), quæ legem ad similes casus extendit; — alia est **restrictiva**, quæ legem restringit ad designatos casus, quamvis ipsa generalis videatur. — 2°) Ratione **auctoris** interpretantis, — alia est **authentica**, dum legislator declarat verba vel suæ legis, vel suorum prædescentorum, vel inferiorum: potest tamen legislator potestatem interpretandi legem suam committere etiam inferiori, et talem a Deo habet Summus Pontifex ad interpretandum jus divinum; — alia est **usualis**, quam suo modo facit usus ipse seu consuetudo recepta: optima enim legum interpretres consuetudo; — alia est **doctrinalis** seu **didascalica**, quæ fit a viris peritis rem attente considerantibus. — *Prima et secunda* eandem vim habent quam lex; — *tertia* vero solum inducit probabilitatem. — Cfr. BILL.; SASS.

Q. 79. *Quænam* sunt *regulæ servandæ* in *interpretatione doctrinali*?

R. Sunt *sex* sequentes. 1°) Ut investigetur **mens et intentio legislatoris**. — 2°) Ut attendatur **ratio legis**, i. e. causa quæ superiorem impulit ad legem ferendam. — 3°) Ut attendatur **verborum proprietates**, ita tamen, ut lex — *favorabilis* etiam sensum *civilem*, seu qui convenit rebus per fictionem juris, admittat; — *odiosa* vero solum *naturalem*, qui convenit ex communi hominum acceptione: sic in lege favorabili nomine filii etiam venit adoptatus; nomine legitimi legitimatus; nomine civium clerici; nomine religiosi etiam novitii et moniales; nomine clerici religiosus; non sic in lege pœnali. — 4°) Ut jus generaliter loquens **generaliter** intelligatur, nisi per aliud, puta per aliam legem specialem aut per rationis ac circumstantiarum diversitatem dis-

tinguatur. — 5°) Ut lex **in favorabilibus** ampliatur, restringatur **in odiosis**. Utrum vero lex sit favorabilis an odiosa, hoc æstimari debet, nisi legislator aliud edixerit, ex materia. Quare odiosæ sunt leges *pœnales irritantes* et *onerosæ*. — 6°) Ut *regulariter* loquendo **lex positiva** non extendatur de persona ad personam, de casu ad casum, quamvis similis vel fortior est ratio.

Explan. Dixi **regulariter** : nam secus dicendum, si utriusque casus eadem est ratio et alias iniquum aut absurdum aliquid sequeretur. Quod quidem præcipue contingit : — A) In **correlativis** ; hinc si quid prohibetur vendi, hoc et emi prohibetur vel contra ; si vir negare potest debitum uxori adulteræ potest et uxor viro adultero : si sponsus, invita sponsa, alio migraverit, sponsalia solvuntur ; ergo e contra. — B) In **æquiparatis**, i. e. quæ in legibus eodem jure censentur, etsi dissimilia, veluti sunt in beneficiis ecclesiasticis electio, postulatio, præsentatio ; hinc si lex aliquo casu simoniacam electionem ad beneficium decernit, eodem casu idem statuendum erit de præsentatione : similiter qui matrimonium inter se contrahere perpetuo vetantur, his et sponsalia inire vetitum est. — C) In **connexis**, i. e. quorum unum sine altero stare nequit. Cui igitur v. g. permittitur tempore interdicti vel in oratorio privato Sacrum facere, ei et ministro uti licet. — Excipiuntur tamen *odiosa* ; et ea — *quæ exorbitant a jure communi*, qualia sunt jura singularia, privilegia et consuetudines, quæ proinde trahenda non sunt ad alias personas vel alias res. Nisi et in his aliud ferat constans omnium DD. interpretatio. — Hinc nedum is qui ministrat rebaptizanti fit irregularis, sed is quoque qui rebaptizat ; et uti *ex jure* vir prohibetur debitum petere, si cum uxore affinitatem contraxerit, ita *ex constanti interpretatione* et uxor, si eam contraxerit cum viro. — Cfr. BILL. ; SASS. ; D'ANNIB.

ART. II. De Epikeia.

Q. 80. *Quandonam locum habet epikeia ?*

R. *Quoties lex redderetur nociva, aut valde onerosa et observatu difficilis*. — Ita S. LIC. (*Hom. Apost.*). — In primo casu non est de necessitate interrogandus superior etsi commode possit. — Secus in aliis casibus.

Resol. 1°) Hinc possunt cives arma capere et pugnare contra hostes civitatem invadentes, licet lex generatim armorum gestationem prohibeat. Similiter, ut habet S. THOM. (1. 2., q. 96,

a. 6): *Si in civitate obsessa statuatur lex quod portæ civitatis maneant clausæ, hoc est utile communi saluti ut in pluribus; si tamen contingat casus quod hostes insequantur aliquos cives, per quos civitas conservatur, damnosissimum esset civitati, nisi eis portæ aperirentur; et ideo, in tali casu, essent portæ apeririendæ, contra verba legis, ut servaretur utilitas communis, quam legislator intendit.* — **Resol. 2º)** Hinc quoque excusatur ab auditione Sacri non tantum qui timet ideo notabilem jacturam bonorum; sed etiam qui aliter amitteret magnum lucrum, nec suppetat tempus adeundi superiorem. — Cfr. BILL.

Q. 81. *An licet uti epikeia in dubio: an lex casum aliquem comprehendat?*

R, *Sub distinctione.* 1º) *Negative*, in dubio **negativo**, seu si solum dubitatur an casus contineatur sub lege; unde *dubitans debet vel secundum verba legis agere, vel superiorem consulere.* (S. THOM. 1. 2., q. 95). — 2º) *Affirmative* vero, si non sit purum dubium, sed **probabiliter** judicatur casum non comprehendi sub lege; quia in moralibus iudicium probabile sufficit ad prudenter et honeste operandum, ac proinde sufficit etiam ad legem interpretandum.

CAP. 5. DE LEGIS DISPENSATIONE

Q. 82. *Quid est legis dispensatio?*

R. *Est in casu speciali legis relaxatio.*

Explan. Differt itaque: — 1º) A **privilegio**, quia hoc non semper est *contra*, sed multoties *præter* legem; dispensatio autem semper est *contra* legem, nec est de se *permanens*, sicut privilegium. — 2º) A simplici **licentia**, quæ datur cum lex aliquid prohibet (v. g. legere libros prohibitos) non absolute, sed donec quædam conditiones impletæ fuerint. — 3º) Ab **epikeia**, quæ legem *interpretatur*, ubi dispensatio illam *tollit*. — 4º) Ab **abrogatione**, in qua lex *extinguitur pro omnibus*. — Cfr. BILL.

Q. 83. *Quinam possunt in lege dispensare?*

R. Cum dispensatio sit actus jurisdictionis, sequitur eos tantum dispensare posse, qui jurisdictionem habent — seu *ordinariam*, — seu *delegatam*. Non item alii *regulariter*.

Explan. Dixi **regulariter** : quia **Episcopi** dispensant in jure *canonico* : — 1°) quoties in hoc dispensari permittitur ; — 2°) si ita consuetudine sit introductum ; — 3°) quoties non est facilis recursus ad R. P. et periculum grave est in mora ; — 4°) in dubiis, maxime in dubio an res egeat dispensatione vel an adsit causa sufficiens ad dispensandum ; — 5°) in casibus qui *frequentur occurrunt et sæpe dispensatione egent*, vel *levioribus*, quæ scilicet sub levi obligant, aut fere *quotidianis*, ut in vigiliis, festis, Horis canonicis. — Et in his dispensant velut ordinario jure suo.

Imo et **Parochi**, ex receptis moribus, adeoque jure suo, ac proinde etsi Episcopus facile adiri possit, dispensant in jeuniis et observatione festorum ; sed *singulariter* tantum, i. e. toties quoties, immo et in gravioribus, in quibus licet Episcopo dispensare, quoties Episcopus adiri nequit et est in mora periculum. — Cfr. BILL. ; S. LIG. (I, 190 seqq. ; III, 288 ; VI, 613) ; D'ANNIB. ; N. R. T. (V, 214 seq.).

Resol. 1. Papa jure ordinario potest dispensare in omnibus legibus ecclesiasticis tam particularibus Diœcesium, quam universalibus totius Ecclesiæ : quia est omnium caput. — **Resol. 2.** Episcopus jure ordinario dispensare potest in suis legibus, etiamsi in diœcesana Synodo latis : quia ipse solus est ibi legislator, alii tantum assessores et consilarii. Nec refert quod forte sint confirmatæ a SS. Pontificibus : quia confirmatio addit tantum eis robur, declarando esse bonas et utiles et ideo observandas, nisi forte Papa confirmando fecisset suas et in jus commune redegisset. — Secus tamen dicendum, juxta sententiam quæ nobis *probabilior* videtur, de legibus in Synodo provinciali aut nationali latis a Primate vel Archiepiscopo et Episcopis suffraganeis : non possunt enim sive Primas sive Archiepiscopus sive Episcopi dispensare jure ordinario, sed delegato tantum et consensu tacito Synodi : quia nullus singulariter et seorsim est ibi legislator, sed omnes simul collective. — Idem dic de legibus Capituli provincialis respectu ad Provinciale et Capituli generalis respectu ad Generalem propter eandem rationem, et quia Provincialis Capitulo provinciali et Generalis Capitulo generali est inferior. Unde neque hi, neque illi possunt has leges abrogare, sicut possunt suas. — Cfr. BILL., FERRARIS, BOUX.

Q. 84. An potest dispensari in jure *naturali* aut *divino* positivo ?

R. 1°) In jure *naturali* nec ipse Deus potest dispensare,

quia nequit facere ut, quod est intrinsece malum, sit honestum et licitum. Unde, quando dicitur in eo dispensasse, hoc debet *improprie* intelligi, subtrahendo materiam legis naturalis; et sic permisit Hebræis, ut vasa Ægyptiorum mutuo accepta non amplius restituerent, in ipsos nempe transferendo dominium. — 2º) In jure *divino positivo*, ex S. THOM. (1. 2, q. 97, a. 4), *nullus potest dispensare nisi Deus, vel is, cui ipse specialiter committeret*. — Num vero Papæ talis potestas concessa sit, disputant DD. — In hoc conveniunt, quod possit saltem, justa de causa, in aliquibus pertinentibus ad legem divinam, puta in votis, juramenti promissoriis, matrimonio rato, *improprie* dispensare, declarando scilicet legem divinam in casu particulari cessare.

Q. 85. Cum quibusnam potest dispensari?

R. 1º) Cum his dispensari potest, qui dispensatoris jurisdictione continentur, id est: — cum *incolis*, sive in proprio territorio, sive extra versentur; — cum *advenis*, quamdiu in eo territorio quasi-domicilium foveant; — cum *vagis*, quamdiu eo versantur. — 2º) Probabiliter etiam cum *peregrinis*, in legibus scilicet canonicis, in votis, in juramenti, maxime si id exigat necessitas vel utilitas dispensationem impetrantis: quia prudenter Ordinarii ipsorum consensus præsumitur. — 3º) Demum is qui dispensandi potestatem, seu *ordinariam*, seu *delegatam* habet, *secum ipso* dispensare potest: cum dispensatio sit actus jurisdictionis gratiosæ, quæ non requirit distinctionem physicam personarum. Constat ex S. TH. (2. 2, q. 185, a. 8).

Q. 86. An *delegatus* ad dispensandum potest *subdelegare*?

R. *Negative*; — « nisi sit delegatus a Principe sive a Papa; — vel nisi sit ab inferiore ordinario delegatus ad universitatem causarum; — aut nisi concessa sit facultas subdelegandi ». — Ita S. LIG. (I, 193; VI, 566).

Q. 87. An dispensatio *absque causa* est *valide* et *licite* concessa?

R. *Sub distinctione.* 1°) Si **legislator** in lege sua vel **superior** in lege sui inferioris dispenset sine causa, *valida* est dispensatio, sed *illicita*. — Unde peccat tam dans, quam petens; sed probabiliter uterque leviter tantum, secluso scandalo aut speciali gravamine aliorum. At petens, dispensatione deinceps utendo, v. g. non recitando Horas canonicas, lege per dispensationem sublata, ne leviter quidem peccat. — 2°) Si **inferior** habens potestatem delegatam dispenset sine causa, dispensatio non solum est *illicita*, sed etiam *invalida*. Et est grave in re gravi. — Cfr. S. LIG. (I, 178 seqq.); TAB.

Q. 88. *Quænam* sunt *justæ causæ* a lege dispensandi?

R. *Tres* vulgo assignantur: **Pietas**, — **utilitas**, — **necessitas**, quæ tamen non debet esse tanta, ut de se excuset: alias non esset opus dispensatione. — Ceterum sufficit causa probabiliter justa, ut dispensatio nedum licite peti, sed licite ac valide dari possit.

Q. 89. *Quandonam subreptio* (reticentia veri) *vel obreptio* (expressio falsi) *invalidat* dispensationem?

R. *Subreptio* invalidat, quando in supplica tacetur veritas aut circumstantia quæ de jure est exprimenda. Si tamen in rescripto addatur: *motu proprio*, ut sæpe fit, jam suppletur defectus subreptionis: nam perinde est, quasi quis non rogatus rescripserit. — *Obreptio* vero invalidat, dum causa motiva, quæ et finalis dicitur, in supplica expressa, falsa est, ita ut superior. falsitate cognita, non dispensasset; — imo, licet causa non sit finalis, sed impulsiva tantum, si mala fide allegata fuerit. uti statuit INNOC. III, in *perversitatis pœnam*, adeoque post sententiam judicis tantum. — In dubio, an rescriptum laboret subreptione, an obreptione, stat. — At vero utrum petitio *subreptitia* dicenda sit et maxime an *obreptitia*, hoc æstimari debet ex eo tempore, quo dispensatio conceditur: quia petitio censetur referri ad momentum concessionis.

Q. 90. *Quandonam* subsistere debet *causa*, quæ ad valorem dispensationis reputatur necessaria?

R. *Sub distinctione.* 1º) Non debet subsistere, **quando scribitur** ad superiorem, ut dispensationem concedat: quia petitio censetur referri ad momentum concessionis. — Hinc si ad dispensationem matrimonialem pro causa allegetur quod puella 24 ætatis annum excesserit, sufficit ut sit verum, quando dispensatio conceditur, etsi illam ætatem non attigerit, quando petitio missa est. — 2º) Si dispensatio data sit **in forma gratiosa**, i. e. si superior per semetipsum immediate dispenset, requiritur quod subsistat causa illo tempore quo dispensatio conceditur. — Si vero detur **in forma commissoria**, i. e. si superior per alium dispenset, *subdistingendum est*:

Explan. A) vel commissarius est exsecutor **voluntarius**, cui non præcipitur exsequi dispensationem, sed eam exsequendi licentia datur (*gratia facienda*), et tunc sufficit causam subsistere quando commissarius dispensationem impertitur seu fulminat: quia tunc *effective* conceditur, seu ope alterius *ipse mandator* dispensat; — B) vel commissarius est exsecutor **necessarius**, qui exsequi jubetur, si preces veritate nitantur (*gratia facta*), ut ordinarie contingit in dispensationibus matrimonialibus, et tunc causa debet utroque tempore subsistere, tum quando superior mandat eam concedi, tum quando a commissario fulminatur.

3º) Non requiritur causam adhuc subsistere **post concessam dispensationem** sed ante illius usum, si dispensatio sit de **re individua**, quæ nempe consistit in unico actu v. g. de aliquo impedimento matrimonii, irregularitatis: quia impedimentum jam sublatum est. Hinc si ad dispensationem connubialem pro causa allegatum fuerit, mulierem esse viduam gravatam prolibus, et fulminata dispensatione proles mortuæ fuerint, matrimonium foret validum. — E contra requiritur causam adhuc subsistere, si dispensatio sit de **re dividua** et **successiva**, puta de præcepto jejunii, recitandi Horas canonicas: quia cessante causa, reviviscit obligatio. — Hinc dispensatus ab esu carnium ob infirmam valetudinem, si postea insperato convaluerit, cessat dispensatio.

Q. 91. Quomodo *interpretanda* est: — 1º) *potestas dispensandi*; — 2º) *ipsa dispensatio*?

R. Ad 1um) Potestas dispensandi, si *generaliter* data fuerit seu pro personis indeterminatis, — ut potestas dispensandi in tali voto quoscumque pœnitentes, — recidit in *privilegium* præter jus; — *ideolatam*, non tamen *extensivam*, interpretationem admittit. — Dixi: si *generaliter* data; nam data *pro singulis*, recidit in *dispensationem*, et prout hæc interpretanda.

R. Ad 2um) Ipsa dispensatio *strictam* interpretationem postulat: quia legi derogat; — nisi concessa fuerit: vel *ex motu proprio*, vel *communitali*, vel ad *bonum commune*, vel sit *inserta in corpore juris*, quo casu habet vim legis; — non tamen *restrictivam* interpretationem requirit, nisi forte cum lædit jus tertii. — At vero nunquam sic interpretanda est, ut fiat ei, cui concessa est onerosa vel inutilis; et ideo dispensatus ad plura beneficia, censetur etiam dispensatus, ne in utroque residere debeat; — immo, si absque alia dispensatione inutilis foret, hæc quoque tacite concessa intelligitur, et ideo dispensatus ad sacerdotium intelligitur quoque dispensatus ad ceteros ordines, quos non habet, suscipiendos. — Cfr. S. LIG. (I, 105); MAZZ.

Q. 92. Quandonam cessat legis dispensatio?

R. Cessat in *triplici* casu: revocatione, renuntiatione et cessante causa finali.

Explan. 1°) Revocatione dispensantis: nam *per quas causas res nascitur, per easdem dissolvitur*. — Hinc etiam *sine causa* posset *valide* revocari a *legislatore*; — *illicite* tamen, ratione saltem levitatis et inconstantiae; — a *delegato* vero *invalidè* revocaretur sine causa, quia in ejus potestate non continetur facultas revocandi, ut libet. — Non tamen antea cessat, quam revocatio dispensato renuntiata fuerit. — **2°) Renuntiatione expressa** dispensati; — et quidem in his vinculis quæ ex sola voluntate renuntiantis statum capiunt (ut in votis, in juramentis), statim cessat dispensatio; — in his vero quæ ex lege (ut in impedimentis matrimonii, in Horis canonicis), tunc demum cessat, cum dispensatori *principali* renuntiata, et ab ipso acceptata fuerit. — Quousque ergo hic non acceptet, durat dispensatio, potestque interim ea uti renuntians. Nec sufficit, si acceptata fuerit a *delegato* qui eam imperitiit, quippe ea impertita delegatus esse desiit. — **3°) Cessante causa finali** seu **motiva**, cessat dispensatio, si sit

de re *dividua et successiva*; secus si sit de re *individua*, juxta dicta superius (q. 90). Et hinc dispensatio a jejunio, aut a recitando divino officio, propter infirmitatem, si jam infirmitas evanescat, non amplius subsistit. Contra irregularis dispensatus ad ordines, propter paupertatem, etsi omnibus nondum susceptis ditescat, manet dispensatus. — Quod si *absolute* dispensatus fueris a voto castitatis, mortuo conjuge, alteri nubere potes; si vero obtinueris dispensationem ad contrahendum matrimonium, mortua comparte, ex jurisprudentia RR. Congregationum nova indiges dispensatione.

Resol. Dispensatio nunquam cessat **renuntiatione tacita**, i. e. *non usu*, nec *usu contrario*, quippe nullius interest. Quare v. g. si impetrata dispensatione super gradu prohibito, ut Cajam duceres, ea relicta, duxeris Bertham, vel castitatem voveris, poteris, Bertha mortua, vel obtenta voti dispensatione, Cajam ducere. — Cfr. S. LIG. (I, 196); MAZZ.; RONG.

Q. 93. An *gratia* dispensationis expirat *morte concedentis*?

R. *Sub distinctione*. Quando in litteris gratiæ, in favorem alicujus concessis, minister exsecuturus est **voluntarius**, i. e. cui non præcipitur, ut exsequatur, sed sola conceditur exsequendi facultas in favorem ejus, cui gratia est concedenda, jam est gratia *facienda*, quæ expirat morte concedentis, *re adhuc integra*; secus, re non amplius integra. — Si vero sit exsecutor **necessarius**, qui exsequi jubetur, si preces veritate nitantur, uti ordinarie contingit in dispensationibus matrimonialibus, jam censetur gratia *facta*, quæ non expirat morte concedentis. — Ratio utriusque est: quia in *primo* non est jus acquisitum illi qui dispensandus est; in *secundo* per mandatum jus aliquod est acquisitum, ut ab exsecutore dispensationem exigit. — Dicitur autem res *non integra*, si exsecutor primum actum judiciale exercere cœpit, ut si jam vocaverit partes ad cognoscendum de precum veritate. — Cfr. SASS.

CAP. 6. DE CESSATIONE LEGIS

Q. 94. Quomodo cessat lex?

R. Cessat in *triplici* casu, scilicet: per *abrogationem* vel

derogationem ; — per *cessationem* finis legis *adæquatam* ; — per *desuetudinem*.

Explan. 1°) Per **abrogationem** vel **derogationem**, — sive *expressam*, cum legislator eam tollit vel coarctat nominatim ; sive *tacitam*, cum aliquid constituit legi existenti aperte contrarium. — Dico : *aperte* ; quia nec abrogatio, nec derogatio in dubio præsumitur, sed *leges posteriores ad priores trahendæ sunt*. — Immo lex *generalis* nunquam *per se* derogat statutis et consuetudinibus locorum ; ex quo patet *leges novas*, quæ *superioribus derogant*, regulariter *strictè* esse interpretandas, exceptis his, quæ favorem continent.

2°) Si finis legis **cessaverit adæquate**, i. e. *ex omni parte* et *quoad omnes*, aut saltem *quoad majorem civium partem*, — sive finis cessaverit *contrarie* seu *positive*, ita ut lex evaserit noxia ; — sive cessaverit *privative* seu *negative*, ita ut evaserit inutilis tantum ; ad quid enim inutilis lex ? Non item, si cessaverit tantum *ex parte*, licet *quoad omnes* ; hinc v. g. jejunium indictum ad obtinendum finem belli et aeris serenitatem, cessante uno fine, non ideo cessat ; — vel si cessaverit *ex toto*, sed *quoad singulos* tantum ; et hinc nemo solvitur lege pœnitentiæ quantumvis contritus. — Si tamen finis legis in aliquo casu particulari cessaverit *contrarie*, adeo ut hæc servari nequeat sine incommodo gravi, cessat in eo casu legis obligatio ; et ita qui die jejunii non habet nisi carnes ad vescendum, non tenetur ad abstinentiam. — Dixi *contrarie* ; quia cessante *negative* fine legis, etiam *totaliter* in uno particulari, non ideo cessat lex ; et hinc non licet tibi legere libros hæreticos sine speciali licentia, licet non sit in te periculum perversionis, quod est præcipuus finis legis hujus ; similiter a bannorum proclamationibus non eximuntur sponsi, etsi certo sciant nullum subesse matrimonio impedimentum.

3°) Si **obsoleverit**, i. e. si in **desuetudinem** abierit. Hoc autem non pertinet ad *leges naturales* et *divinas* ; immo nec ad eas *Ecclesiæ leges* quæ christianos *mores* tuentur, vel nexum *ecclesiasticæ disciplinæ*, v. g. ne parochi resideant in suis parochiis. — Et quidem leges tam canonicas quam civiles *decennio* antiquari dicendum est. — Cfr. BILL. ; SASS. ; MAZZ. ; D'ANNIB.

Resol. 1. Ex S. THOM. (1. 2, q. 97, a. 3), contra legem *naturalem* aut *divinam*, cum utraque procedat a voluntate divina, nihil potest consuetudo ; et licet Deus sæpe differat punire transgressores, non ideo tamen legem relaxat, cum constet eum pœnas pro altera vita reservare. Unde patet, per *desuetudinem* frequentandi sacramenta non cessare legem divinam. —

Resol. 2. Quod *humanum* legi naturali aut divinæ additum fuit, per desuetudinem cessare potest: ut patet in cæremoniis accidentalibus sacramentorum, in canonibus pœnitentialibus, in pœnis humana lege inflictis. — **Resol. 3.** Etiam leges *irritantes* per desuetudinem tolli possunt. Actus tamen contra legem irritantem facti, etsi bona fide, sunt invalidi, donec tempus præscriptionis fuerit impletum. — **Resol. 4.** Consuetudo potest præscribere contra legem, etiam si feratur cum clausula: *Non obstante quacumque consuetudine*. Ratio: quia hæc clausula intelligitur de consuetudine *præterita* non *futura*. Quod si dicatur in lege: *Non obstante quacumque consuetudine, etiam futura*, potest adhuc desuetudo legem abrogare: quia, non obstante hac clausula, potest esse rationalis. Neque tamen hæc clausula inutiliter adjicitur: efficit enim, ut Magistratus diligentius invigilent, ne inducatur consuetudo contraria, et quod non tam facile possit præsumi tacitus consensus legislatoris. — **Resol. 5.** Nullius sunt roboris consuetudines in detrimentum immunitatis ecclesiasticæ: quia Ecclesia illas reprobatur. Idem dic de illis quæ enervant ecclesiasticam vel religiosam disciplinam, foveant occasiones peccandi, aut bonis moribus adversantur; quia *abusus* sunt, qui approbari non possunt, licet sæpe permissive se habeant superiores.

Q. 95. Quid dicendum in *dubio*, an lex cessaverit?

R. Si dubitetur, utrum lex *abrogata* fuerit, vel utrum finis ejus *cessaverit adæquate*, vel demum an ipsa *obsoleverit*, pro lege standum esse multi affirmant, quia lex possidet. — In *dubio* tamen *positivo*, seu si vere probabile sit, legem *abrogatam*, vel *contraria consuetudine deletam* esse, vel *finem ejus prorsus cessasse*, plures tenent, quos inter S. ALPH. (III, 290), pro libertate respondendum esse.

Nota. Alibi (I. 27) S. LIG. pronuntiat: « Si lex est certe condita et certe promulgata, et inde oritur *dubium*, an sit *abrogata*, vel *revocata*, aut *dispensata*, est *observanda*: quia tunc ipsa possidet. Sic etiam in *dubio*, an per se *justa* fuerit acceptata, etiam *observari* debet: quia *præsumendum* est, eam fuisse receptam ex illo alio principio: *In dubio præsumitur factum, quod de jure faciendum est* ».

CAP. 7. DE PRIVILEGIIS ET CONSUETUDINE.

ART. I. De quidditate et distinctione privilegii.

Q. 96. *Quid est privilegium?*

R. Est *facultas specialis et constans a principe concessa in favorem unius vel plurium.*

Explan. Dicitur : 1° **facultas**, i. e. potestas ad aliquid faciendum vel omittendum, recipiendum vel conferendum; — 2° **specialis** : non enim privilegium concederetur, nisi aliquid particulare, sive contra, sive præter jus, indulgeretur; unde materia privilegii debet esse non tantum honesta et rationalis, sed etiam favorabilis; — 3° **constans**, quia de natura privilegii est, ut per multum tempus et ad plures actus extendatur; — 4° **a Principe concessa** : i. e. a legislatore, cum is solus, ut in decursu videbitur, privilegium concedere valeat; — 5° **in favorem unius vel plurium** : quia privilegium non respicit omnes, quamvis possit respicere multos, uti sunt privilegia concessa Regularibus, Clericis, Minoribus, etc.

Resol. 1. Privilegium **ex vi vocis** idem est ac *privata lex*. Dicitur 1° **lex** : quia obligationem inducit non quidem respectu ejus cui datum est, cum nemo, regulariter loquendo, teneatur uti beneficio sibi concessio; sed respectu aliorum, quibus præcipitur, ut illud observari faciant, vel prohibetur, ne impediunt. Dicitur 2° **privata** : quia beneficium concedit : tum *particularibus*, v. g. Regularibus, Clericis, etc., ut sunt partes communitatis. — Unde quoque privilegium *ex nomine simul* et ejus *notione* recte definiri solet ex cap. *Abbate*, 25, (de verb. signif.) : *Privata lex aliquod speciale concedens beneficium.* — **Resol. 2.** Privilegium differt : 1° a **lege**, quæ non directe spectat favorem unius aut plurium, sed bonum communitatis; 2° a **dispensatione**, quæ est exemptio a lege, at non ordinaria et stabilis, sicut privilegium, quod concedi potest vel contra vel præter Jus; 3° a **licentia**, quæ pariter ad paucos tantum actus conceditur et sub quibusdam conditionibus, dum e contra privilegium ex natura sua sit aliquid permanens et sæpe datur illimitato modo; 4° a **gratia** : quia privilegium magis late patet; omne quippe privilegium est gratia, non e contra. Sic dispensatio est gratia, non tamen est privilegium.

Q. 97. *Quotupliciter distingui potest privilegium?*

R. *Varie sub varia ratione distingui potest.* 1° **Ratione**

SUBJECTI, — aliud est **personale**, quod immediate conceditur alicui personæ ratione sui ; cujus signum est, si persona nomine suo exprimitur, aut allegentur ejus merita ; — et aliud **reale**, quod immediate conceditur rei, loco, officio, dignitati, puta prædio, monasterio, ecclesiæ, dignitati episcopali, capitulo, etc.. ratione cujus redundat in personam ad quam illa res, officium, dignitas, etc., pertinent. Cujus signum est, si solum dignitatis, officii, nomen exprimitur, ut si dicatur : *Concedimus Archiepiscopo Mechlin.* — 2º) Ratione OBJECTI, — aliud est **contra jus**, quod legi derogat, ut privilegium oratorii privati, exemptio a solvendis decimis ; — aliud **præter jus**, quo princeps concedit aliquid suum, ut facultas dispensandi, absolvendi a peccatis. — Præterea aliud est **odiosum**, quod — vel ita est favens uni, ut alteri sit præjudiciosum, v. g. privilegium ad lites, quod dum alteri favet reum premit aut imminuit inferiorum judicum potestatem ; — vel juri communi, statutis vel consuetudinibus particularibus contrarium est ; quare privilegium *contra legem* odiosum esse censetur ; — et aliud est **mere favoreabile**, si nihil horum obtinet, ut est privilegium vescendi carnibus in quadragesima. — 3º) Ratione CAUSÆ, — aliud est **remuneratorium**, quod ob certa merita nominatim conceditur ; — aliud **gratiosum**, quod sine his, vel his non expressis. — 4º) Ratione FORMÆ, — A) aliud est **ex motu proprio**, si proferat illam clausulam ; — et aliud **ad instantiam**, si id non exprimitur. — B) Aliud est **vivæ vocis**, quod conceditur ore tenus, tametsi ad obtinendam fidem in foro externo, litteris consignetur et authentico testimonio communiatur ; — et aliud **scriptum**, quod per authenticam scripturam conceditur, estque diversæ auctoritatis, prout est *clausum in corpore juris*, ut privilegia ecclesiasticorum ; vel datum *extra corpus juris*, per rescriptum speciale certæ alicui personæ, communitati, loco. — C) Aliud est **purum**, — et aliud **conventionale**, prout sine pacto aut non nisi cum eo obtinetur. — D) Aliud est concessum *primo* et **per se**, i. e. sine ordine et respectu ad privilegium aliis datum ; — et aliud concessum **ad instar**, quod datur eo modo quo

jam est alteri concessum : idque — vel *directe* et *æque principaliter*, cum conceditur uni, quod concessum est alteri, sed non quia concessum est alteri ; — vel solum *relative, indirecte, accessorie* et propter connexionem unius cum altero, ita ut dans privilegium secundo gratificetur primo. — 5º) Ratione **DURATIONIS**, — aliud est **perpetuum**, quod illimitate, — et aliud **temporale**, quod limitate conceditur.

Resol. 1. Privilegium **personale** exstinguitur cum eadem persona, et qui illud habent, possunt eodem uti in quemcumque pergant locum : quia personam afficit, eamque sequitur quocumque. Constat ex REG. JUR. 7 in 6 : *Privilegium personale personam sequitur et exstinguitur cum persona*. — « Hinc, ait HERINCK, qui habet *generalem* facultatem audiendi confessiones in aliqua diœcesi, potest audire confessiones quorumcumque istius diœcesis, etiam extra diœcesim. Similiter qui habet privilegium eligendi confessarium, non legendi Horas, non jejunandi, etc., potest ubique illo uti, non solum si sit privilegiatus a Papa, sed etiam, si ab inferiori Prælato. Item habens facultatem obtinendi plura beneficia, potest ea ubique obtinere. » — Hinc quoque equites *Velleris aurei* variis, iisque insignibus, ubique gaudent privilegiis, quibus perillustrem hunc Ordinem, Brugis an. 1430 a duce PHILIPPO BONO institutum, dein an. 1433 ab EUGENIO IV approbatum, confirmavit ampliavitque an. 1516 LEO PP. X ¹.

Resol. 2. E contra privilegium **reale** transit ad hæredes et successores in eadem re, cum rei ipsi inhæreat ; re autem pereunte, perit, si pereat sine spe reparationis. Sed qui illud habent nequeunt eodem uti extra territorium concedentis, quia censetur *locale*. — Hinc ad **dubium** : « Utrum Belgæ, qui, obtenta dispensatione a lege qua prohibetur esus carniū in die sabbati, peregrinatur extra Belgium, liceat comedere carnes in locis, in quibus viget lex ista ? » — S. U. I. (fer. 4, die 11 janv. 1855) **resp. Negative**. — Hinc quoque qui in Bulla *Cruciata* Hispanis conceditur lacticiniorum et carniū in quadragesima usus, eleemosyna quadam in pios usus acceptata, non *personale*, sed *reale* censetur privilegium, quod extra

1. Hæc privilegia reperies ap. HELYOT (*Hist. des Ord. monast. relig. et milit.* tom. 8, c. 54. Par. 1714-1719). — Quod opus italice vertit FONTANA (LUCCA 1732). — Cfr. MORONI. *Dizionario*, etc., vol. LXXXIX.

ditionem Hispaniensem non valet. — Confirmatur ex decisione S. Off. approbata a LEON. XIII (4 jun. 1897 ; R. THEOL. FRANÇ. II, 527).

Resol. 3. In **dubio**, an privilegium sit *reale* vel *personale*, si sit odiosum, censetur *personale* ; secus, censetur *reale*. Ratio est : quia odia sunt restringenda, favores ampliandi. —

Resol. 4. Privilegium **gratiosum**, etiam sine causa, valide revocare licet ; *remuneratorium* vero valide revocari non potest, nisi ex justa causa : nam erat quasi merces laboris. — **Resol. 5.** Privilegium, si concedatur **ex motu proprio**, non fit invalidum ex defectu eorum quæ ex jure in concessione exprimi debent ; præterea præsumptionem subreptionis excludit (q. 39). — Secus dicendum, si concedatur *ad instantiam*. —

Resol. 6. Privilegium **ad instar**, si concedatur *indirecte* et *accessorie*, extinguitur, minuitur vel augetur cum privilegio principali seu primitus et per se dato. Hujusmodi sunt privilegia quorundam Religiosorum, quæ horum familiaribus, medicis et advocatis communicantur. — Secus dicendum, si concedatur *directe* seu *æque principaliter*, cum tunc non dependeat ab alio. — **Resol. 7.** Ideo non distinximus privilegium **locale** : quia hoc vere reale est ; nec memoravimus **mixtum** : quia non datur privilegium reale quod in personam aliquo modo non redundet.

ART. II. De concessione et interpretatione privilegii.

Q. 98. Privilegium a quo et cuius concedi potest ?

R. Quoniam omne privilegium a jure recedit, ideo ab eo tantum concedi potest qui *supra jus est*, — et his tantum, — seu personis, — seu rebus, quæ *territorio* ipsius continentur. — Præterea privilegium quædam quasi *donatio est* ; ideoque, nisi concessum fuerit petenti, is cui conceditur necesse habet illud *acceptare*, — sive hoc sit *præter jus* : quia non potest quidvis acquiri nisi volenti ; — sive sit *contra jus* : quia superior non censetur sua beneficia conferre invitis, ne vilescant. — Et si concessum fuerit *absenti*, ut is possit acceptare privilegium, necesse est ut prius sibi *directe* vel *procuratori* ejus renuntiatum fuerit a concedente, atque is interim neque illud revocaverit, neque mortem obierit.

Resol. 1. Privilegium, sive sit *contra* sive *præter* jus, concedere potest solus Legislatores, vel ejus Superior, vel Successor: quippe *primum* includit dispensationem et derogationem legis; *secundum* vero obligat saltem subditos, ne privilegiatum impediant in usu sui privilegii; utrumque autem est actus jurisdictionis, soli Legislatori competens. — **Resol. 2.** Privilegium *contra* jus non conceditur nisi aliquo modo subdito: cum per illud subditus eximatur a lege. At privilegium *præter* jus concedi etiam potest non subditis, quia habet speciem alicujus donationis, quæ etiam extraneo fieri potest; et ita Princeps potest extraneo dare jus venandi in suo territorio. — **Resol. 3.** Ut usus valeat, privilegium debet esse *acceptatum*, cum sit instar donationis; et ideo datum *motu proprio* effectum non habet, nisi sciatur concessum vel expeditum; datum vero *ad instantiam* sortitur effectum, quam primum concessum est, licet concessio ignoretur: quia adest tacita acceptatio inclusa in petitione. — « Sic, ait SASS., qui scripsit Romam pro dispensatione super impedimento affinitatis et postquam ibi *impetrata* est, contrahit matrimonium cum affine, valide contrahit; — qui per nuntium petit facultatem a paracho assistendi matrimonio, valide assistit, modo *data* sit, — quamvis *non sciatur* esse data. Idem est de privilegio absolvendi ab hæc si, etc.; licet *graviter peccent*, propter periculum, cui se exponunt dispensationem vel licentiam ignorantes. » Cfr. LAYM.

Q. 99. *Quomodo privilegia interpretanda sunt?*

Prænot. Quæstio procedit de interpretatione **doctrinali** (q. 78). — Quod attinet interpretationem privilegii *authenticam* seu *juridicam*, hæc fieri non potest, nisi a Principe vel ipsius successore in æquali sede. — Ex concessione tamen RR. PP. *Prælati Regulares*, etiam *immediati*, in dubio possunt *authentice* et *juridice* interpretari privilegia sibi tradita. Immo ex S. THOM. hanc facultatem habent a jure. — E contra CLEM. IV omnibus aliis *Prælati* districte prohibuit, ne privilegia Regularium *authentice* interpretari præsumerent. — Cfr. RONC.; S. LIG. (H. A. XX, 6).

R. Quoniam ex communi adagio: *Privilegia tantum valent quantum verba sonant*, — ideo 1°) neque *extensivam* interpretationem recipiunt (et hinc ille v. g. cui concessum est dispensare in gradibus consanguinitatis, in affinitate dispensare non potest); — 2°) neque *regulariter restrictivam* interpretationem recipiunt (dico: *regulariter*;

quia si privilegium concessum sit verbis generalibus, in generali concessione non veniunt quæ quis non esset verisimiliter concessurus, i. e. extraordinaria prorsus et insolita de quibus nec in genere cogitatum est, neque ea quæ aut consuetudo aut jus excludit); — sed 3º) *declarativam* tantum interpretationem recipiunt.

Scilicet A) privilegia *præter jus* interpretationem *latam* admittunt, quippe his princeps dat quod suum est, quin aliquem lædat; — B) privilegia *contra jus* regulariter loquendo interpretationem *strictam* postulant, quia legem vulnerant; — nisi 1º) cedant in favorem *reipublicæ* vel *religionis*, ut privilegia communitatibus concessa; — vel 2º) concessa sint *motu proprio*: quia sic constituunt proprium beneficium Principis, quod decet late interpretari, juxta illud juris: *Beneficium Principis late explicandum est*; — vel 3º) sint inserta in *corpore juris*; sic enim sunt potius ipsi conformia, cum illud constituent; — vel demum 4º) si alias forent *inutilia*. — C) Ea sola privilegia, quæ lædunt *jus tertii*, semper *strictam* interpretationem desiderant; imo omne privilegium hanc semper tacitam conditionem habet: *salva justitia et jure tertii*.

Resol. 1. In **generali** facultate absolvendi a peccatis non continetur facultas absolvendi a peccatis *reservatis*; et concessa a R. P. licentia absolvendi a casibus reservatis, sub ea non veniunt casus eidem R. P. *specialiter reservati*. — **Resol. 2.** Quoniam privilegium *præter jus*, quod in nullius præjudicium cedit, v. g. facultas absolvendi vel dispensandi et aliæ multæ gratiæ iis concessæ, quibus lege communi non competunt, late interpretari debemus; ideo facultas concessa episcopis in TRID. (S. 24. c. 6, *de ref.*) etiam competit episcopo *confirmato*, etsi necdum consecrato; item iis etiam qui episcopo in jurisdictione æquiparantur, scilicet Capitulo et Vicario capitulari, sede vacante. — **Resol. 3.** Quamvis privilegium concessum filiis-familias contra jus commune stricte sit interpretandum pro solis *legitimis*, tamen si cedat in favorem **religionis** vel **causæ piæ** extenditur etiam ad *legitimos*. — **Resol. 4.** Omnia privilegia **realia** amplam patiuntur interpretationem: cum enim rebus inhæreant, ob suam perpetuitatem habentur tanquam inserta in *corpore juris*.

Resol. 5. Privilegium, quantumvis *contra jus*, extendi debet ad ea, quæ et sunt illi **necessario** connexa et sine quibus

non potest habere suum effectum; et sic privilegiatus, ut Missam celebret tempore interdicti, potest socium secum afferre qui inserviat: et privilegiatus ad plura beneficia censetur dispensatus in residentia utriusque (q. 72, 91). — **Resol. 6.** Privilegia **Regularium** Ordinibus concessa ex S. LIG. (*app. 2 de priv.*, n. 8) « omnia sunt interpretanda non modo late, sed etiam LATISSIME... quemadmodum communissime affirmant DD. » — Rationes affert RONC. (I, tr. 3, *de priv.*): « *Prima*, quia concessa sunt in favorem religionis et bonum animarum. *Secunda*, quia in eis concedendis Pontifex principaliter intellexit favorem concedere: quando autem finis principalis concedentis est favor, privilegium semper intelligitur favorabile. *Tertia*, quia privilegia Regularium sunt remuneratoria, adeoque, utpote favorabilia, sunt amplianda. *Quarta*, quia Constitutiones quibus SS. PP. privilegia Regularibus concessere, sunt perpetuæ et pertinent ad leges, quæ in jure sunt favorabiles; unde cum non sint contra jus, sed ipsæ potius sint jus, ex hoc capite etiam sunt favorabiles. *Quinta*, quia nulli præjudicant: — Non *Summo Pontifici*: quia ipse potest ampliare et limitare jus et juri suo cedere, si aliquid concedat Regularibus contra suum jus. — Non *episcopis et parochis*: nam cum omnem potestatem habeant dependenter a Summo Pontifice, jam nullam injustitiam ipsis facit, si utendo jure suo talem potestatem limitet in ordine ad Regulares. Idipsum probat S. THOM. (in 4, d. 17, q. 3, a. 3, q. 5): observando *præjudicium inferri alicui, quando privatur aliqua re, quæ cedit in ejus favorem et utilitatem*. Cum igitur episcopis et parochis non data sit potestas jurisdictionis ad sui commodum et utilitatem, nullum illis infertur præjudicium, si ab eadem vel exempti fuerint Regulares, vel illis eadem potestas concessa fuerit ad promovendum honorem Dei et salutem animarum. — Immo dicit idem S. THOM. (*ibid.* et *Opusc.* 19) id solum cedere in præjudicium illorum Prælatorum, *qui quærun quæ sua sunt, non quæ Jesu Christi, et qui gregi præsunt, non ut pascant, sed ut pascantur*. » — Illicusque RONC.; qui recte hisce verbis concludit: « Privilegia ergo **Regularium**, utpote omni jure et tam evidentibus rationibus favorabilia, semper admittunt latam interpretationem. Immo ex pluribus concessionibus SS. PP. in dubio semper in ipsorum favorem sunt interpretanda. » — **Resol. 7.** Privilegia in **præjudicium aliorum**, cujusmodi sunt: *privilegium ad lites*, — *ad obtinenda plura beneficia*, quod vocatur privilegium *ambitosum*, — *ad conferenda beneficia vacantia*, — aut *contra observantiam regularem*, stricte sunt interpretanda, etiamsi concessa fuerint *ex motu proprio*.

ART. III. — De cessatione et communicatione privilegii.

Q. 100. Quomodo cessat privilegium?

R. Sub varia ratione diversimode cessare potest. 1º) Ex parte **concedentis** cessat *revocatione*; quæ, si fiat per legem, expresse vel tacite fieri potest; sin per rescriptum, non valet, nisi cum privilegiato directe innotuerit a revocante. — 2º) Ex parte **privilegiati** cessat per *renuntiationem*, per *non usum*, per *abusum*. — Et quidem A) per *renuntiationem*, ex quo hæc a concedente fuerit acceptata, et si renuntiatio agitur inter absentes, non poterit ab eo qui concessit acceptari, nisi ei a renuntiante directo innotuerit. — Quædam tamen sunt privilegia, quibus nullo modo a particulari renuntiari valet, ut sunt quæ in bonum commune directe ordinantur, v. g. privilegium *canonis*. — B) Per *non usum* vel *usum contrarium* ea sola privilegia evanescent, quæ lædunt jus tertii, cum is adversus ea præscripserit tempore a legibus definito. — C) Per *abusum*; sed hæc pœna est, quæ regulariter ante sententiam iudicis non incurritur. — Demum 3º) **natura sua** seu **ab intrinseco** cessat privilegium concessum *sub conditione*, ea non adimpleta; — aut *in diem*, tempore elapso; — *personule*, morte personæ; — *reale*, interitu rei vel loci, sine spe reparationis, aut amissa dignitate.

Resol. 1. Habetur **expressa revocatio**, si fiat per verba expressa, ut *revocamus*, *annullamus*, et similia; et hæc expressa revocatio potest esse — vel *generalis*, per verba generalia absque ulla specificatione, ut si apponatur legi novæ clausula generalis: *non obstantibus quibuscumque privilegiis*; — vel potest esse *specialis*, per verba specialia, ut si addatur clausula: *non obstante tali privilegio*, aut alia similis, per quam scilicet aliquod privilegium specificè revocatur. — Habetur autem **tacita**, quando Princeps non verbis *expressis*, sive generalibus, — sive specialibus, revocat; sed actu facit aliquid, ordinat seu concedit, quod suum non potest habere effectum, nisi contrarium privilegium revocando. Tunc enim per huiusmodi actum contrarium sufficienter indicat, se tollere privilegium, si tamen illius *notitiam* habet. — Quod addo: quia, si Princeps privilegia antea concessa ignorare videatur, utpote quæ a prædecessore suo cuipiam privato concessa fuerint, nec

in corpore juris inserta, revocata non censentur, nisi *specialis* apposita sit clausula qua rescindantur. — Quæ *specialis* clausula etiam requiritur ad rescindenda privilegia quæ : vel 1°) speciem contractus præferunt, ut si concessa fuerint ob premium a privilegiato acceptum aut ob onus ipsi impositum : vel 2°) ex indulti verbis revocari nequeunt, nisi de iis *specialis* fiat mentio, aut nisi de verbo ad verbum inserta sint in Bulla revocationis. Unde priora revocantur per clausulam : *non obstantibus privilegiis etiam speciali mentione dignis* ; posteriora vero per clausulam : *non obstantibus quibusvis privilegiis, etiam iis, pro quibus requiritur insertio de verbo ad verbum*. — Si tamen in lege revocatoria adsit clausula : *ex certa scientia*, aut *ex motu proprio*, aut : *de potestatis plenitudine*, — « tunc, ait S. LIG. (l. c.), revocatur omne privilegium quantumcumque qualificatum, exceptis onerosis, [i. e. conventionalibus quæ scilicet speciem contractus præferunt], aut quando revocatio præjudicaret juri a tertio acquisito. » — **Resol. 2.** Nemo tenetur uti suo privilegio, sed potest ei renunciare, per se loquendo, cum possit cedere juri suo. — Dixi : *per se loquendo* ; nam **excipe** : 1°) *dum est datum in favorem communitatis* ; seu aliis verbis, si privilegium non personam sed cœtum seu ordinem respiciat : quia tunc non utendo censetur præjudicare aliis. Hinc clericus *fori* privilegio, ubi viget, se abdicare nequit, etiam interposito juramento : *cum non sit beneficium hoc personale, cui renunciari valeat, sed potius toti collegio ecclesiastico sit publice indultum ; cui privatorum pactio derogare non potest*. Ita Cap. XII, *si diligenti*. de foro competenti. — **Excipe 2°)** *dum concurrat aliqua lex præcipientes actum sine usu privilegii non implebilem*. Quare confessarius, post auditam confessionem, tenetur uti privilegio absolvendi a peccatis reservatis, si pœnitens sit rite dispositus, quum alioquin gravis inferretur ipsi injuria. Sic quoque, si die festo non possis adire ecclesiam, habeas autem privilegium oratorii privati, teneris ibi audire Missam, saltem si gratis habere possis ; sicut qui in carcere detentus habet licentiam a iudice adeundi ecclesiam. Similiter si haberes privilegium non solvendi decimas, et solvendo fieres impar solvendis tuis debitis, tenereris uti privilegio. E contra si prævideas te cras impediendum a recitando officio canonico, non teneris hodie sub vespere recitare matutinum et laudes, quamvis ex privilegio possis : quia vi privilegii non teneris et præceptum necdum urget. — **Resol. 3.** Si privilegium sit **conditionale, conventionale** aut **temporale**, ablata conditione, irritata conventionem, vel

completo tempore pro quo, sub quo et cum quo datum erat, desinit : quia sicut privilegium *personale* affixum est personæ, et *reale* rei ; ita *conditionale* conditioni, *conventionale* conventioni, *temporale* tempori affixum est tanquam aliquali fundamento, quo corruente, necesse est corruant ea quæ ipsi adhærebant, et principali ablato, necesse est auferantur accessoria. Quare cessat privilegium canonicorum quo etiam absentes studiorum causa percipiunt fructus præbendarum, si studiis non vacent.

Q. 101. An cessat privilegium *resoluto jure concedentis*, ut puta morte, abdicatione, renuntiatione ?

R. *Sub distinctione*. Si privilegium continet gratiam **factam**, cum jus quæsitum jam alteri fuerit, quasi perfecta donatio, non cessat : quia juxta regulam juris 16 in 6 : *Decet concessum a Principe beneficium esse mansurum*. — Sin **faciendam**, cessat. — Nihilominus gratia quoque *facienda* permanet, si quo tempore jus dantis resolvitur, res non sit amplius **integra**. Cfr. supra (q. 93).

Resol. Morte episcopi non cessat facultas absolvendi quam ab eo habent confessarii relate ad pœnitentes indeterminatos vel relate ad eundem pro vicibus indeterminatis, i. e. toties quoties opus fuerit : quia est *gratia facta* ipsi delegato, quæ non expirat morte delegantis. E converso facultas concessa alicui sacerdoti, ut absolvat Titium a casu reservato, expirat morte concedentis, re adhuc integra : quia per talem facultatem sacerdos ille non obligatur absolvere, adeoque Titius non acquisivit jus ad absolutionem, et consequenter non est gratia illi *facta*, sed per liberam voluntatem confessarii *facienda*. — Porro ex MAZZOT. « *res dicitur integra* usque ad primum actum judicalem delegati post præsentationem rescripti, uti si is cœperit examinare, jusserit fieri informationem, aut clam vocaverit supplicantem : post talem actum res non dicitur integra. Similiter si in eodem rescripto committantur plures simul dispensationes inter se connexæ ; per primum actum judicalem circa unam, res desinit esse integra etiam quoad reliquas ; secus vero, si illæ non sint inter se connexæ, nisi vero ille actus sit communis omnibus. »

Scholion. Pro coronide hujus materiæ, placeat 1º) circa **communicationem privilegiorum** sequentia adnotare cum KENRICK ex S. LIG. : « Communicantur privilegia inter *Ordines Mendicantes*, adeo ut quæ uni fuerint concessa, cæteris data intelligantur, tum circa loca, tum circa personas, festivi-

tates et indulgentias. Hujusmodi privilegiis fruuntur *conversi et novitii*; sicut et *religiosi ad episcopatum assumpti*, dummodo non agatur de rebus, quibus Episcopi si utantur, aliquod religioni præjudicium proveniret, ut esset habitatio in monasterio, datio suffragii, etc. *Moniales et monachi* etiam communione privilegiorum inter se invicem fruuntur, ideoque quæ ordini alicui conceduntur privilegia favorabilia, sunt omnium ordinum viris fœminisque communia; quæ autem sunt odiosa vel contraria propriis statutis, non communicantur. » — Et hinc, ut notat CASTROPAL.: « privilegia concessa ordinibus militariibus habendi proprium, testandi, etc., sive concessa sint per modum dispensationis, sive ob aliquos fines superiores, religionibus mendicantibus non communicantur: quia sui monasterii rectæ gubernationi obessent. »

Præterea, cum damnata fuerit ab ALEX. VII sequens propositio n. 36: *Regulares possunt in foro conscientiæ uti suis privilegiis, quæ sunt expresse per Conc. Trid. revocata*, hinc quoque placeat 2º) circa privilegia Regularium **Tridentinis decretis contraria**, quatuor adferre quæ notat P. PIATUS (*in Theol. Mor.*, V. D. V.): « 1º) Certum est a Concilio revocata esse illa privilegia quæ alicui Decreto ejusdem Concilii Sess. XXV, *de regularibus*, contraria sunt, ut constat ex cap. 22 ejusdem sess. — 2º) Certum iterum est ab eodem Concilio revocata esse Regularium privilegia, quæ cuicumque ejusdem Decreto adversantur, quod adjunctam habet clausulam eorum revocatoriam. Idque verum est, etiamsi agatur de privilegio in corpore juris clauso. — 3º) De aliis autem disputatur. Longe autem probabilior est eorum sententia qui, vi Constitutionis PII V *In principiis Apostolorum*, docent ea revocata esse. — 4º) Unde iis privilegiis uti nequeunt Regulares, nisi illa post Concilium Trid. denuo obtinuerint. »

Placeat 3º) adnotare, ab URB. VIII, Bulla *Alias felicitis* (20 dec 1631) revocata fuisse omnia privilegia Regularibus **vivæ vocis oraculo** concessa, idque pro utroque foro. — « At, — ut animadvertit idem P. PIATUS, in Ccnst. *Alias felicitis* (11 apr. 1635) ab hac revocatione excipit ea *vivæ vocis oracula* quæ testificata fuerint per ministros quibus, vi officii sui seu muneris, fides adhiberi solebat. »

ART. IV. De consuetudine seu lege non scripta.

CFR. Q. 4, 6°; — Q. 78, 2°; — Q. 94, 3°.)

Q. 102. *Quotupliciter consuetudo in genere considerari potest?*

R. Considerari potest dupliciter: — 1°) **causaliter**, pro diuturno usu et actibus longo tempore a communitate vel majori ejus parte frequentatis, et tunc dicitur consuetudo *facti*; — 2°) **formaliter**, pro jure exinde oriundo, et tunc dicitur consuetudo *juris*. — Cfr. SPOR.

Q. 103. *Quid est proprie consuetudo formaliter sumpta?*

R. Definiri potest: *Jus moribus receptum.*

Explan. Hinc patet, definitionem solum convenire consuetudini quam vocant **præter legem**, i. e. quæ novum jus inducit in materia in qua deficit jus scriptum; — non vero consuetudini quam vocant **contra legem**, i. e. qua tollitur jus præexistens et magis **desuetudo** dicitur, de qua supra diximus (q. 94); neque consuetudini quæ vocatur **juxta legem**, i. e. quæ est ipsa legis observantia vel etiam ejus interpretatio, sicque nec novum jus inducit, nec abrogat præexistens. — Cfr. S. THOM. (1. 2, q. 97, a. 3).

Q. 104. *Quænam conditiones requiruntur, ut consuetudo quam præter legem vocant, vim legis habeat?*

R. Ut consuetudo inducat legem, plura requiruntur: — tum 1°) ex parte *populi*; — tum 2°) ex parte *principis*; — tum 3°) ex parte *actuum*; — tum 4°) ex parte *objecti* seu *materiæ*.

Explan. 1°) Ex parte **populi**, — ut frequentetur ab his quibus jus, seu commune, seu singulare, constitui potest, i. e. a *communitate perfecta*, velut a Provincia, Diœcesi, Collegio, vel saltem a majori ejus parte; — idque *cum animo sese obligandi*; quia non est lex sine obligatione nec obligatio legis, si superior non intendat obligare; — et hinc consuetudines ex sola populi devotione introductæ v. g. audiendi tres missas in Natali Domini, recitandi *Angelus* mane, meridie et vespere ad sonum campanæ, et aliæ plures non habent vim legis. Ex variis autem indiciis dignosci potest consuetudinem inductam fuisse cum intentione obligandi et vim legis habere: v. g. si non

observantes male audiant apud timoratos et sapientes : si in re difficili regulariter observetur ; si superiores urgeant ejus observationem et transgressores puniant ; si communi consensu Doctorum reputetur lex, etc. — 2º) Ex parte **principis** qui potest jus condere, — ut adsit *consensus* ejus saltem *interpretativus* ; et hinc nequit introduci, si is eam corruptelam nuncupaverit, nisi rebus postea mutatis.

3º) Ex parte **actuum** quibus ea inducitur, requiritur, ut sint : — A) *liberi*. i. e. non vi aut errore extorti ; — B) *pluries* usurpati, i. e. non semel aut iterum, sed sæpius arbitrio boni viri ; — C) *constanter*, i. e. nunquam interrupti et similes fuerint ; — D) *diu*, i. e. longo tempore, scilicet per decennium, vel per spatium 40 annorum, ut alii putant, et quidem verius, cum hic non de *solvendo* agatur, sed de *ligando*, juraque promptiora sint ad solvendum quam ad ligandum. — 4º) Ex parte **objecti** seu **materiæ**, — ut consuetudo sit *rationalis*, i. e. de his rebus tantum quæ jure seu communi seu singulari constitui possint, scilicet de rebus tantum *honestis* et *utilibus* communitati, adeoque *non sit contra jus* : aut *naturale*, aut *divinum*, aut etiam *canonicum* in his *quæ disrumpunt nexum ecclesiasticæ disciplinæ*, cujusmodi sunt : quæ Ecclesiæ libertatem vel jurisdictionem coercent ; quibus impeditur correctio morum ; — vel quæ scandalum gignere possunt.

Resol. « Consuetudo igitur se aqua lustrali aspergendi, vel crucis signo ante prandium muniendi, vel preces matutino vel vespertino tempore fundendi, vim legis non habet ; quamvis peccaret qui ritum lustrationis sperneret, vel a signo crucis faciendo, fidem catholicam erubescens, abstineret. Non peccat autem qui aliquando ab externis his pietatis exercitiis justa de causa abstinet, ne scilicet absque ulla utilitate hæreticorum cachinnos moveat » (Kenr.).

Q. 105. Quid dicendum *in dubio* an consuetudo vim legis habeat ?

R. *Sub distinctione*. Si dubium sit, utrum consuetudo **revera obtinuerit**, hæc non obligat ; sin vero **quo animo** fuerit introducta, dicendum est, eam fuisse introductam cum animo obligandi, si *constanter* observata retro fuerit, et cum *incommodo gravi*.

Q. 106. Qualiter consuetudo *obligat* ?

R. Quoniam *consuetudo legitime invecta pro lege non im*

merito custoditur, ideo, conformiter ad ea quæ dicta sunt de obligatione legis (q. 44), consuetudo obligat in re levi sub levi, in re gravi sub gravi; et si pœnas introduxerit, vel inhabilitates, vel nullitates, hæc quoque tenent. — Nihilominus *in dubio*: utrum obliget sub gravi, an sub levi; — utrum pœnas quoque etc. secum ferat, quod *minimum* est, sequimur.

Q. 107. An *consuetudo* potest *abrogari*?

R. *Affirmative*: nempe contraria consuetudine aut lege. — Et quidem consuetudines *universales* per legem generalem abrogantur. Consuetudines vero *particulares* cum sint aliquid facti, quod legislator præsumitur ignorare, contraria eis lege derogatum non intelligitur, nisi hæc antedexam habeat eam clausulam: *non obstante quacumque contraria consuetudine*; — vel, si consuetudo excedat memoriam hominum, hanc: *non obstante quacumque consuetudine etiam immemorabili*.

DE PECCATIS

CUM APPENDICE DE VITIIS

Præamb. Tractatus de peccatis **triplex** erit pars, et adjicietur **appendix** de vitiis. — In **prima** parte agetur de peccato *in genere*, ac sub diversis capitibus disseretur: 1°) de *natura* peccati, *divisione* et *gravitate*; 2°) de *causis* et *effectibus* peccatorum; 3°) de *distinctione specifica* et *numerica* peccatorum. — In **secunda** parte agetur de peccato *in specie*, et dicetur in duplici capite: 1°) de peccato *commissionis* et *omissionis*; 2°) de peccatis *internis*, scilicet de *desiderio*, *gaudio* et *delectatione morosa*. — In **tertia** parte tractabitur ex professo de *septem peccatis capitalibus*. Et quoniam ex his septem, quinque dicuntur peccata *spiritualia*, quæ perficiuntur in delectatione spirituali animæ, alia vero duo dicuntur *carnalia*, quia perficiuntur in delectatione carnali corporis, hinc duplex erit **sectio**. In **PRIMA** sectione agetur de quinque peccatis *capitalibus* quæ dicuntur *spiritualia*, scilicet: de *superbia*, *avaritia*, *ira*, *invidia* et *acedia*. In **SECUNDA** dicetur de duobus peccatis *carnalibus*, scilicet: de *gula* et *luxuria*. Et quia materia luxuriæ est amplissima, hinc disputabitur **PRIMO**: de luxuria *in genere*; **SECUNDO**: de luxuria *in specie*, ubi sub diversis articulis sermo erit: 1°) de peccatis luxuriæ consummatis *intra naturam*, scilicet: de *fornicatione*, *adulterio*, *stupro*, *raptu*, *incestu* et *sacrilegio carnali*; 2°) de peccatis luxuriæ consummatis *contra naturam*, adeoque: de *sodomia*, *bestialitate*, *mollitie* seu *pollutione*, ubi de *distillatione*, *motibus carnalibus* et *onanismo*; 3°) de *impudicitia* seu peccatis luxuriæ *non consummatis*, ubi speciatim: de *tactibus*, *osculis*, *aspectibus*, *turpiloquiis*, *choreis* et *spectaculis*. Tandem 4°) speciatim dicetur de *amoribus* seu *procreationibus*. — Triplici huic parti adjicietur in fine **appendix** de vitiis.

PARS PRIMA

DE PECCATO IN GENERE

CAP. 1. DE NATURA PECCATI, DIVISIONE ET GRAVITATE

Prænot. Peccatum **generalissime** acceptum significat quemcumque defectum a lege vel regula. Sic in *naturalibus* monstra dicuntur peccata naturæ; in *artificialibus*, quæ non servant regulas dicuntur peccata artis; in *moralibus*, actus defectuosus dicitur peccatum. — Porro in ordine ad hanc ultimam acceptionem, quatenus scilicet consideratur in genere *morum*, peccatum aliquando sumitur *late*, aliquando sumitur *stricte*. — Si sumatur **late**, peccatum varias habet significationes: — 1.) Significat **hostiam** quæ offertur pro peccati expiatione: Sic (Os. iv, 8) dicitur de sacerdotibus: *Peccata populi mei comedent*; et (II Cor., v, 21) dicitur de Deo: *Eum [Christum] qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit*. — 2.) Accipitur pro *causa* vel *occasione* peccati. Sic (DEUT. ix, 21) dicit Moyses de vitulo aureo: *Peccatum vestrum, quod feceratis..., igne combussit*. — 3.) Sumitur pro *pæna* vel *effectu* peccati, ut LEV. xx, 20): *Portabunt ambo peccatum suum*. — 4.) Pro utroque, nempe pro *causa* et *effectu* peccati. Quo sensu, ut ait TRID. (sess. V, cap. 5): *Concupiscentiam aliquando Apostolus peccatum appellat..., quia ex peccato est, et ad peccatum inclinat*. — At si sumatur **stricte** seu **proprie**, peccatum significat *transgressionem legis* seu *offensam Dei*, et de eo sic sumpto jam solum agitur in præsentia.

ART. I. De natura peccati

Q. 1. Quid est proprie peccatum in genere *morum*?

R. Est *transgressio legis æternæ*; — vel distinctius cum S. THOM. (1. 2, q. 71, a. 6) post S. AUG.: *dictum, vel factum, vel concupitum contra legem æternam*.

Explan. Per **prima** verba indicatur *materiale* peccati, i. e. ipse actus physicus vel ejus ommissio: nam sub *dicto, facto et concupito*, quæ sunt peccata *commissionis*, etiam intelligendum est *non dictum, non factum, non concupitum*, quæ sunt peccata

omissionis, quandoquidem, ut habet S. THOM. (*ibid.*, ad 1) *affirmatio et negatio reducuntur ad idem genus*. — **Reliqua** verba indicant *formale* peccati, seu rationem mali, scilicet defectum conformitatis cum lege æterna, a qua omnis lex, sive humana, sive divina, proficiscitur. — Dicitur autem potius *contra legem æternam*, quam *contra rectam rationem*, quia, ut ait S. THOM. (*ibid.*, ad 5), *a THEOLOGIS consideratur peccatum præcipue secundum quod est offensa contra Deum*; *a PHILOSOPHO autem morali, secundum quod contrariatur rationi*. *Et ideo AUG. convenientius definit peccatum ex hoc, quod est contra legem æternam, quam ex hoc quod est contra rationem*; *præcipue cum per legem æternam regulemur in multis, quæ excedunt rationem humanam, sicut in his quæ sunt fidei*.

Resol. 1. Allata definitio est *proprie* de peccato **actuali**; — non vero *originali*, « nisi, ait BILL., intelligas dictum, factum, concupitum *propria* vel *aliena* voluntate, quæ aliquo modo sit nostra; » — neque etiam est de *habituali*, nisi dicas illud comprehendendi, quatenus est ipsum actuale, moraliter perseverans, ratione maculæ animæ inhærentis. — **Resol. 2.** Non obstat rectitudini definitionis quod non fiat mentio **voluntarii**, quod tamen est essenziale peccato: nam recte notat BILL.: « *voluntarium implicite* importari in hoc quod dicitur *contra legem*; nemo enim proprie et formaliter agit contra legem, nisi per actum voluntarium et liberum. » — **Resol. 3.** Etsi communiter dicatur **peccatum veniale** non esse *contra legem æternam*, sed *præter ipsam*, comprehenditur tamen in definitione: quia, ut scite notat S. THOM. (*ibid.*, ad 3): *Lex æterna primo et principaliter ordinat hominem ad finem, consequenter autem facit hominem bene se habere circa ea quæ sunt ad finem*; *et ideo in eo quod [definitio] dicit contra legem æternam, tangit aversionem a fine et omnes alias inordinationes*. Unde, licet peccatum veniale non avertat a fine ultimo, quia potest esse cum charitate, et ideo communiter dicitur non esse *contra legem*; quoniam tamen, retento fine ultimo, deficit in his quæ sunt ad finem, et ideo dicitur esse *præter legem*; patet peccatum veniale in definitione non fuisse prætermis- sum, cum verba « *contra legem* » tangant aversionem a fine et omnes alios defectus seu inordinationes, quæ non sunt legiconformes.

Q. 2. An datur peccatum pure philosophicum, i. e. repugnans rectæ rationi, sed non legi æternæ, — vel quia,

qui peccat, Deum ignorat ; — vel quia de Deo actu non cogitat ?

R. *Negative*. Ratio est : — tum 1°) quia quidquid est contra rectam rationem, est contra legem æternam, cum recta ratio nihil aliud sit quam participatio legis æternæ in mente creata ; — tum 2°) quia nemo, utens ratione, potest laborare ignorantia invincibili existentiae Dei, ut auctoris naturæ ; — tum 3°) quia sequeretur, homines tanto magis esse excusabiles quanto flagitiosiores, cum hi minus actu de Deo cogitent. — Constat ex propositione damnata ab ALEX. VIII, n. 2 : *Peccatum philosophicum, quamtumvis grave, in illo qui Deum vel ignorat, vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum, sed non est offensa Dei, neque peccatum mortale, dissolvens amicitiam Dei, neque æterna pœna dignum.*

ART. II. De divisione peccati.

Q. 3. Quotuplex distinguitur peccatum ?

R. Ex S. THOM. (1. 2, q. 72, a. 2-8) *multiplex* distinguitur : 1°) **Originale** et **personale**. — *Primum* definitur a TRID. : *Adæ peccatum, quod origine unum est et propagatione, non imitatione transfusum omnibus, inest unicuique proprium.* Erat enim Adam a Deo constitutus caput nedum *naturale*, sed etiam *morale* omnium hominum qui seminali ratione erant ab ipso descensuri ; adeoque eorum voluntates ex speciali decreto continebantur in voluntate Adami in ordine ad observantiam præcepti ; et ita, Adamo peccante, omnes ordinaria via generationis ab ipso descendentes cum eo peccaverunt et maculam peccati in primo instanti suæ conceptionis contrahunt, excepta immaculata semper virgine Maria, ex singulari Dei privilegio, ut definitum est ab Ecclesia. Cfr. PUIG-XARRIÉ (III, 141). — *Secundum* est : quod quisque propria voluntate committit.

2°) **Actuale** et **habituale**, prout est actus seu omisio legi difformis, — vel status peccati nondum deleti, seu macula remanens in anima ex peccato actuali non retractato. — 3°) **Formale** et **materiale**, prout est

culpabilis — vel inculpabilis transgressio legis. — 4°) **Commissionis** vel **omissionis**, prout fit positione actus prohibiti, — aut omissione actus præcepti. — 5°) **Mortale** vel **veniale**, prout vel solvit amicitiam divinam, — vel est levis tantum offensa quæ veniam facile meretur. — 6°) **Carnale** et **spirituale**, prout in delectatione carnali, v. g. gula, — vel in delectatione spirituali seu mentis perficitur; — usus tamen obtinuit, ut sola luxuria dicatur peccatum carnale; — et spirituale, quod non habet pro objecto delectationem carnalem, etiamsi pertineat ad appetitum sensitivum: ut ira, invidia, superbia. — 7°) Peccatum **contra Deum**, vel **proximum**, vel **seipsum**, prout specialiter et immediate Deo repugnat, ut infidelitas, blasphemia, odium Dei, desperatio; — vel iustitiæ et caritati proximo debitæ adversatur, ut homicidium, furtum; — vel specialiter est contra temperantiam et moderationem passionum, ut ebrietas.

8°) Peccatum **cordis**, vel **oris**, vel **operis**, prout in corde, ut odium; — vel voce, ut mendacium; — vel opere externo, ut adulterium aut furtum, committitur. — 9°) Peccatum **per excessum** et peccatum **per defectum**, prout recedit a medio virtutis: — aut illud excedendo, ut prodigalitas; — aut ab eo deficiendo, ut avaritia. — 10°) Peccatum **infirmittatis**, vel **ignorantiæ**, vel **malitiæ**, prout ex gravi tentatione, — vel ex errore culpabili, — vel ex malitiosa determinatione voluntatis potius, quam ex tentatione aut errore procedit. — Ad peccatum malitiæ pertinet peccatum quod specialiter dicitur **in Spiritum Sanctum**, et quo repelluntur aut impugnantur specialia gratiæ dona, quæ sunt effectus divini amoris qui Spiritui Sancto tribuitur. Numerantur autem sex: *desperatio, præsumptio, impænitentia, obstinatio, impugnatio veritatis agnitæ et invidentia fraternæ gratiæ*. — Præterea, ratione peculiaris malitiæ, passim a DD. distinguuntur peccata **in cælum clamantia**, quia vindictam divinam vehementissime provocant et pœnas merentur gravissimas; sunt autem quatuor: *homicidium, sodomia, oppressio pauperum et defraudatio*

mercedis operariorum. — 11°) **Capitale** vel **non capitale**, prout ita est peccatum, ut sit, — vel non sit radix aliorum peccatorum. *Capitalia* numerantur septem ex S. THOM. (1. 2, q. 84, a. 4) post S. GREG., scilicet: *superbia, avaritia, luxuria, invidia, gula, ira et acedia*. Quorum litteræ initiales exprimuntur hac voce barbara: SALIGIA. Hujus septenarii numeri rationem dat Angelicus Doctor (l. c.). Opponuntur his septem virtutibus quæ sunt: *humilitas, largitas, castitas, benignitas, temperantia, mansuetudo et devotio seu sedula pietas*. — 12°) Alia dicuntur peccata **propria**, quæ a nobis ipsis fiunt; — alia **aliena**, quæ ab alio fiunt, sed nobis ratione jussionis, consilii vel conniventiae imputantur, juxta hoc distichum:

JUSSIO, CONSILIUM, CONSENSUS, PALPO, RECURSUS,
PARTICIPANS, MUTUS, NON OBSTANS, NON MANIFESTANS.

Resol. 1. Ad veram propriamque intelligendam rationem peccati quod **origine** unum est et omnibus inest unicuique proprium propagatione transfusum, necessaria est relatio ad liberam voluntatem et actum capitis seu principii naturæ, scilicet Adæ, qui est auctor peccati naturæ; ex qua relatione ad liberam Adæ voluntatem refellitur hæresis quæ verum docet esse peccatum licet omnino necessarium. — **Resol. 2.** Multum inter se differunt hi quatuor termini theologici: FORMALE PECCATUM, MATERIALE PECCATUM, FORMALE PECCATI et MATERIALE PECCATI. — **Formale peccatum** est transgressio legis culpabilis, adeoque ex voluntate deliberata, seu voluntaria et libera, v. g. esus voluntarius et liber carnum die jejunii contra prohibitionem Ecclesiæ, estque peccatum proprie dictum. — **Materiale peccatum** est legis transgressio inculpabilis, adeoque non voluntaria nec libera, v. g. esus carnum die jejunii ex ignorantia invincibili, estque peccatum improprie dictum: quia non est offensa Dei. Nihil tamen ipsi deest ad peccatum proprie dictum, nisi voluntarium liberum respectu transgressionis. — **Materiale peccati** est ipse actus physicus vel omissio, qua voluntarie et libere legem transgredimur, v. g. ipse esus voluntarius contra prohibitionem Ecclesiæ. — **Formale peccati** est ipsa inordinatio seu difformitas actus seu omissionis cum lege, sive est ipsa peccati malitia. Unde *materiale peccati* et *formale peccati* sunt veluti partes quæ per modum materiæ et formæ constituunt *peccatum formale*. — In hoc autem diffe-

runt *materiale peccati* et *materiale peccatum*, quod *materiale peccati* inseparabiliter habeat annexam malitiam, cum fiat voluntarie et libere contra legem; *peccatum vero materiale*, utpote involuntaria legis transgressio, non habeat annexam malitiam, imo esse possit actus formaliter bonus et meritorius. Sic accessus Jacob ad Liam fuit *materiale peccatum* respectu Jacob; et *materiale peccati* respectu Liæ.

Resol. 3. Ut patet ex definitione, peccatum **omissionis** est, quo violatur præceptum affirmativum, non faciendo seu omittendo quod præcipit. Unde clarum est, *formale peccati omissionis* consistere in privativo, cum nihil sit aliud quam omissio actus debiti. — Peccatum vero **commissionis** est, quo violatur præceptum negativum, faciendo quod prohibet. De *formali* autem constitutivo peccati *commissionis*, utrum reponendum sit in solo *privativo*, i. e. in sola privatione conformitatis debitæ cum lege æterna, an vero in *positivo*, i. e. in tendentia positiva actus ad objectum dissonum legi naturæ, inter DD. utrimque probabiliter disputatur.

Utraque sententia habet suos magni nominis defensores. — Pro *privativo* citantur ex *Thomistis* : SYLVIVS, CONTENSON, alii. — Pro *positivo*, præter CAPREOLUM, SERRAM, GONET, alios, citantur : CARD. CAJETANUS et FRANC. DE SYLVESTRIS FERRARIENSIS, uterque ORD. PRÆD., — duo illi *clarissimi* D. THOMÆ *interpretes*, *per quos, tamquam per uberes rivulos, tanti viri doctrina decurrit*, ut totidem verbis declaravit SS. D. N. LEO PP. XIII (in suis litteris ad Em. Card. de Luca de Academia S. Thomæ instituenda deque nova operum S. Doctoris editione curanda). — Circa eandem celebrem quæstionem aliæ etiam scholæ pariter scinduntur in duas partes. — Utramque sententiam cum suis momentis et responsionibus adversæ partis succincto ac claro modo expositam invenies apud BILLUART, qui de cætero observat : non videri latum admodum discrimen inter has duas sententias, pro quibus tam diu et tam acriter hucusque dimicatum est, et vix non conciliantur; immo quæstionem esse **de nomine** tantum. — Et hæc pauca suffecerit memorasse de quæstione quam, ut notat idem BILLUART, olim despexit Apostolus Petrus. — Refertur enim in *Recognitionibus apostolicis* sub nomine S. CLEMENTIS, Simonem Magum in solemnī disputatione habita Romæ cum S. Petro, hunc interrogasse : *Quid sit peccatum? Estne natura aliqua positiva, an vero solum privatio?* Quam interrogationem despiciens Apostolus respondit : *Non præcepit nobis Dominus requirere naturam peccati, sed docere quomodo fugiendum.* »

Q. 4. *Quænam* requiruntur ad peccatum *formale* constituendum ?

R. *Tria* : — ex parte OBJECTI, requiritur : 1°) *moralis malitia* actionis seu omissionis, i. e. transgressio legis, ponendo actum prohibitum, vel omittendo præceptum ; — ex parte SUBJECTI, requiritur : 2°) tum *advertentia* mentis ad hanc malitiam, ita ut peccans sciat, — aut saltem practice dubiet, se legem transgredi ; quare non sufficit *advertentia virtualis* seu *interpretativa*, in eo consistens, quod homo *debeat* et *possit* advertere ; sed requiritur *actualis*, qua — vel hic et nunc, — vel in causa, saltem *in confuso*, ad peccatum advertat : non enim potest ab objecto refundi malitia in actum voluntatis, nisi ab intellectu proponatur, nec esse volita nisi præcognita ; — 3°) tum *consensus* voluntatis, — directus — vel indirectus. — Hinc, si quis, etiam per longum tempus, sentiat inordinatam delectationem, sed non advertat ad ejus malitiam ; — vel si, advertens ad eam, delectationem invitatus habeat, non peccat formaliter.

Explan. Ut constat ex dictis, *formale peccatum* nihil aliud est quam *actus humanus malus*, qui proinde debet esse *voluntarius* et *liber*, ita ut voluntas, prævia rationis advertentia seu intellectuali cognitione malitiæ actus seu omissionis, illam prohibitu acceptet vel recuset. Unde patet, ad *formale peccatum*, præter *objectivam* malitiam, requiri insuper malitiam *subjectivam*, ita ut agens adverterit ad malitiam objecti, in eamque consentiat. Stat itaque **tria** requiri : *moralem malitiam*, *advertentiam* et *consensum*. — Et quoniam voluntarium potest esse *directum* et *indirectum*, ideo non requiritur, ut advertentia et consensus habeantur semper *directe*, seu *in se* ; sed sufficit, ut fiant *indirecte* seu *in causa*, saltem *in confuso* (*de Act. hum.*, q. 7). — Non sufficit tamen, quod agens debuerit aut potuerit advertere, si de facto non adverterit, adeoque non sufficit *advertentia virtualis* seu *interpretativa* ; sed requiritur *actualis*, ita ut malitiam actus seu omissionis agnoverit vel directe et in se, quando scilicet ponitur mala actio seu omissio ; vel indirecte seu in causa, saltem in confuso, quando libere ponitur causa, ex qua postea mala actio seu omissio secuta est.

Reol. 1. Cum S. LIG. (H. A. III, 35) dicendum est : « Opinio eorum qui dicunt operanti adversus legem imputandos esse omnes errores quos committit, etiamsi nulla unquam interces-

serit *actualis* advertentia, nec directa nec indirecta, in se vel in causa, saltem in confuso; sed tantum adfuerit advertentia interpretativa [seu *virtualis*], in hoc dumtaxat consistens quod ipse debuit et potuit sola potentia physica et remota malitiam advertere; hæc opinio nullo modo sustineri potest: alias sequeretur, quod plurimi homines multis mortalibus culpis gravatos se invenirent, quin circa illas ullam cognitionem unquam habuerint. » — **Resol. 2.** Qui die jejunii de præcepto nihil cogitans, carnes comedit, non peccat, etsi advertat eas sibi delectabiles. — **Resol. 3.** Quæ omnino inadvertenter fiunt ex prava consuetudine *efficaciter retractata*, v. g. blasphemix, imprecationes, sequentes vi consuetudinis et quasi naturali impetu prorumpentes, ad peccatum formale amplius imputari nequeunt: quia non sunt voluntariæ nec directe seu in se, nec indirecte seu in causa. E contra quæ omnino inadvertenter fiunt ex prava consuetudine *non efficaciter retractata*, esto peccata in se dici nequeant, cum hic et nunc voluntaria non sint, sunt tamen imputanda ut voluntaria in causa. — Interim, ut recte notat SASS., in excæcatis, obduratis, consuetudinariis, *ordinarie* saltem adest advertentia, etiam ad mortale sufficiens, licet tenuis et quasi imperceptibilis, sicut pulsans organum advertit ad regulas, licet non ita perceptibiliter; non patiuntur quidem conscientix remorsus, sed hoc non indicat inadvertentiam, sed contemptum. » — **Resol. 4.** Si ignorantia, culpabilis in principio, postea evadat invincibilis, quia nulla amplius de negligentia præterita aut de actuali ignorantia suboritur cogitatio; actus malus, qui vi hujus ignorantix ponitur, non est peccatum in se, sed tota ratio peccati a sola causa repetenda est, scilicet a gradu culpabilitatis illius ignorantix cum prævisione, saltem in confuso, futurorum actuum.

Q. 5. *Quænam* requiruntur, ut peccatum *formale* sit *mortale*?

R. *Tria* requiruntur. — Ex parte OBJECTI: 1º) *gravitas materiæ*, i. e. gravis transgressio legis, in re vel saltem ex falsa existimatione; — ex parte SUBJECTI: 2º) *perfecta* mentis advertentia ad malitiam gravem vel ejus periculum, sive directe et in se, sive indirecte seu in causa, saltem in confuso; — 3º) *perfectus voluntatis consensus* in illam, sive directus, sive indirectus. — Quod si aliquis dubitet, an perfecta animi deliberatione aliquid admiserit, id sequimur quod est verisimilius: adeoque in laxioris

conscientiæ viris eam non defuisse, *regulariter* tenendum est; contra vero defuisse in his qui Deum timent et mandata ejus observant, præsertim si scrupulis laborant.

Explan. Ratio 1^{mi} est: quia, ubi materia est ex omni parte levis, etiam levis est offensa. Ratio 2^{di} et 3^{ti} est: quia, spectata fragilitate humana et recta ratione, alienum est a bonitate divina hominem æternis pœnis addicere, qui sine perfecta advertentia et perfecto consensu aliquid mali fecit. — Habetur autem *perfecta advertentia* ad mortale sufficiens, quando homo mente expedita, seu plene sibi compos, adeoque vigil et sine perturbatione aut distractione gravem malitiam vel ejus periculum advertit, sive directe: quando hic et nunc ponitur transgressio; sive indirecte: quando ponitur causa ex qua transgressio sequi prævidetur, saltem in confuso. Similiter habetur *perfectus consensus*, quando actus voluntatis, malum amplectentis, sequitur perfectam intellectus advertentiam; sive directe malum hic et nunc amplectatur, sive indirecte, volendo aliquid aliud, in quo malum illud includitur.

Resol. 1. Ad *perfectam advertentiam* non requiritur *temporis diuturnitas*; neque *reflexio*, qua operans advertat se advertere; sed sufficit mente expedita malitiam *reipsa* cognoscere, etiam *implicite* et *exercite* tantum; et sic sacerdos, peccans contra castitatem, etiam reus est gravis sacrilegii: quia, esto *explicite* et *in actu signato* de gravi sacrilegio non cogitet, illud tamen advertit *implicite* seu *actu exercito*, cum optime sciat, se esse et non alium, qui talia perpetrat. — **Resol. 2.** Hoc ipso advertitur malitia gravis, quod cognoscatur actio esse inductiva inimicitiae Dei seu pœnæ æternæ. — **Resol. 3.** Reus est gravis homicidii, qui plene sui compos vehementer percussit alium, præsertim telo adhibito, licet mortem inferre noluerit, quæ tamen est secuta. Similiter plene consentire dicendus est in pollutionem, qui libenter immoratur in turpibus cogitationibus, quæ plerumque eam inducunt; vel qui familiarius agit cum fœminis, ex quarum consortio eam solet experiri, licet eam nolit sequi. — E contra homicidium ab ebrio patratum, qui antea mansuetis moribus erat, non habet malitiam alienæ cædis, si ne periculum quidem tanti facinoris sese inebriaturus suspicari potuerit. — **Resol. 4.** Si quod mortale peccatum plene prævisum fuerit in causa, saltem in obscuro, et dein cum plena advertentia, actu a priori formaliter distincto, ponatur; duplex habebitur mortale: unum in causa voluntaria; secundum in se ipso.

Q. 6. *Qua culpa* peccat is, qui *facit* aliquid malum, *sciens* quidem malum esse, sed *ignorans*, grave sit an leve?

R. *Sub distinctione*. *Graviter* peccat, si **animadvertit**, saltem in confuso, periculum peccandi graviter; — animadvertere autem dicendus est, si — aut dubitat sitne mortale an veniale; — aut si conscientia ab ea re facienda multum refugit. — **Alias** *probabilius* est, eum peccare *leviter*, modo objectum non sit certe per se peccatum grave, et homo sit timoratæ conscientiæ. Cfr. S. LIG. (I, 23).

Q. 7. Utrum *peccat graviter*, qui *deliberat*: an velit in mortale consentire, si tandem non consentiat?

R. *Sub distinctione*. *Negative*, si deliberatio sit **imperfecta**, i. e. si non sit nisi quædam hæsitatio, vel omissio resistentiæ ex torpore, pigritia, negligentia. Quo casu peccatum veniale non excedit. — *Affirmative*, si deliberatio sit **perfecta**: quia tunc appetit peccatum cum Deo, hæretque, an Deo vel creaturæ velit adhærere: quæ est gravis vilipensio Dei. — Est autem peccatum illius speciei de quo deliberat, ideoque licet postea non consentiat, debet confiteri se ita deliberasse. — Interim scrupulosi falso sæpe putant se deliberasse. — Cfr. SASS.

Q. 8. *Quænam* constituunt peccatum *veniale*?

R. Vel *parvitas* materiæ, — vel *imperfecta* advertentia, — vel *imperfectus* consensus.

Explan. 1. Quandonam **materia** in individuo sit *gravis*, an vero *parva*, non ita facile determinatur. Interim 1º) id colligi debet non tantum ex respectu ad totum, sed et an in se, spectatis omnibus, sit aliquid notabile, seu parvum; et sic potest aliquid esse pars centesima totius et manere in se grave, ut patet in furto centum aureorum. Sumitur 2º) ex fine legis vel præcepti, an multum, an parum noceat aut ad illum conducat; in quo sæpe plus valet communis sensus DD., quam ipsa ratio; spectata enim ratione sola, quis diceret parvulam Horam, aut pauca verba in canone Missæ omittere, esse peccatum mortale?

Explan. 2. Adest, regulariter loquendo, **imperfecta advertentia** in semisopitis, primo evigilantibus, consternatis, vehementi passione aut distractione turbatis, in semifatuis,

semiebriis, pueris præsertim ante septennium, senibus repuerascentibus, in valde scrupulosis; et ideo qui recordatur se ante septennium commisisse actum graviter malum, potest in dubio resolvere, se non peccasse mortaliter.

Explan. 3. Signa **imperfecti consensus**, præter dicta de imperfecta advertentia, ad quam nunquam sequitur plenus consensus, sunt : 1º) si statim post actum advertas te jam agnoscere malitiam, quam antea non ita advertisti; — 2º) si facile potueris exsequi peccatum et non feceris, nisi pudor aut timor incommodi vel infamiæ te retraxerit; — 3º) si reflectens te super priorem actum sentias tristitiam, aversionem; si enim plene consensisses, non statim tam facile mutaretur animus; idèoque etiam — 4º) si firmum propositum habeas sæpius renovatum non peccandi mortaliter : si enim aliquid odio habeatur, et dein plene ametur, facile advertitur. — Cfr. SASS.; BILL.

Q. 9. *Quoto modo potest esse peccatum mortale et veniale?*

R. Duplici : *per se*, seu *ex genere suo*, et *per accidens*.

Explan. Dicitur **per se** seu **ex genere suo**, quando tale est de sua natura : v. g. blasphemia, fornicatio, de sua natura sunt peccata mortalia, et quidem *ex toto genere suo*, quia non admittunt parvitatem materiæ; mendacium vero jocosum de sua natura est veniale. — Quod autem dentur peccata *ex genere suo* seu ex natura sua, — alia quidem *venialia*, — alia vero *mortalia*, constat ex propositione BAI, damnata a Pio V et GREG. XIII, n. 20 : *Nullum est peccatum ex natura sua veniale; sed omne peccatum meretur mortem æternam*. Dicitur **per accidens**, quando tale non est de sua natura, sed tale fit ex aliqua circumstantia.

ART. III. De gravitate peccati.

Q. 10. *Quomodo dignoscitur, quænam peccata ex genere suo sint mortalia, quænam vero venialia?*

R. Dignoscitur ex Scriptura sacra, — vel ex Traditione, — vel ex Doctorum unanimi consensu. — Non est autem adstruendum mortale, nisi de eo constet.

Resol. 1. Uti *mortalia* judicanda sunt, quæ in Scripturis gravibus afficiuntur appellationibus, ut si dicantur excludere a regno Dei, esse abominabilia, detestanda, execranda, Deo exosa, clamare in cælum, morte digna, aliquam gravem male-

dictionem adjunctam habent, aut quibus additur verbum *væ*. Exemplum habes: LEVIT. XXIV; — PROV. VI; — ISA. V; — ROM. I; — I COR. VI; — GAL. V; — EPHES, V et alibi. — E contra *venialia* reputantur, quæ remissioribus efferuntur terminis, v. g. nomine festucae, stipulae, fœni, etc., vel leviori correptione perstringuntur, ut apud PROV. X; MATTH. XII. — **Resol. 2.** Reputanda sunt *mortalia*, quæ ut talia declarantur in decretis RR. Pontificum et CC. generalium. De gravitate quoque peccatorum testes sunt SS. Patres. At interim sedulo attendendum est, quisnam fuerit eorum loquendi modus, et quænam antiquorum temporum disciplina. Sic quandoque paulo durius de secundis et ulterioribus nuptiis locuti sunt antiqui, et pro minori peccato gravior quandoque imponebatur pœnitentia, ut patet ex Canonibus pœnitentialibus. — **Resol. 3.** In re *gravi* definienda, ubi unanimis reperitur Theologorum consensus, ab eo tunc recedere, plus quam temeritas est.

Q. 11. *Quibus ex causis peccatum mortale per se seu ex genere suo transit ad veniale per accidens?*

R. Tres causæ assignantur ex quibus id fieri possit. 1º) Ex **conscientia erronea**, dum quis bona fide, i. e. ex errore invincibili, putat esse veniale, quod est mortale. 2º) Ex **imperfectione actus**, si vel desit perfecta advertentia malitiæ gravis, vel plenus consensus, et adsit advertentia imperfecta vel consensus semiplenus, et hoc in quacumque materia, lege vel præcepto. 3º) Ex **parvitate materiæ**, si hæc secundum se, et consideratis circumstantiis et fine, sit ac maneat levis.

Q. 12. *In quibusnam mortalibus dari non potest materiæ parvitas, seu quæ peccata sunt ex toto genere suo mortalia?*

R. Mortalia *ex toto genere suo*, seu quorum materia, quæcumque ea demum sit, gravem continet deordinationem, sunt hæc tria sequentia. 1º) Quæ **directe** fiunt contra Deum vel aliquam ejus perfectionem, ut puta, peccata contra virtutes theologicas, blasphemia formalis, perjurium assertorium, simonia de jure divino, magia, alia. — 2º) Quæ sunt circa rem gravem consistentem quasi **in indivisibili**, ut homicidium, simulatio sacramenti, fractio jejunii naturalis. — 3º) Quæ in gravissimum

generis humani **præjudicium** cederent, si parvitatem admitterent, ut fractio sigilli sacramentalis, quæ odiosum redderet sacramentum adeo necessarium; pollutio et quælibet delectatio venerea *directe* intenta vel deliberate quæsita aut admissa extra matrimonium; si enim vel minima voluptas venerea esset tantum venialis, jam ex vehementia passionis ad illam et exigua aversione a peccato veniali sequeretur corruptio naturæ in gravissimum præjudicium generis humani: plerique enim contenti hac delectatione nollent onera matrimonii. Deinde, quævis etiam minima delectatio et commotio venerea quæsita vel deliberata admissa ex se tendit in majorem ita delectabiliter, ut secum adferat periculum consensus in illam et majorem; nec potest quis hic dicere: volo hic sistere, nolo ulterius progredi, sicut potest in aliis, v. g. in furto. Dixi: *directe* intenta: quia si tantum sit voluntaria *indirecte*, datur parvitas materiæ. Cfr. q. 68.

Q. 13. *Quibus ex causis peccatum veniale per se seu ex genere suo potest esse mortale per accidens?*

R. *Sextuplici* potissimum de causa id fieri potest.

Explanatur. 1º) Ex **dictamine conscientiæ erroneæ**, si, quod facis, dubites aut judices esse mortale, cum sit veniale vel nullum. — 2º) Ex **contemptu explicito et formali**, i. e. cum quis præceptum violat quia præceptum est, sive, ut ait S. THOM. (2. 2, q. 186, a. 9): *quando voluntas renuit subjici ordinationi legis vel regulæ*. Non item si legislatorem contemnat qua privatus homo est: v. g. propter ejus inscitiam, imperitiam. Eoque minus peccare ex contemptu dicendus est is, qui in eadem re sæpius peccat. — 3º) Si **ex peccato levi sequi possit aliquid grave** ut puta *grave damnum* proximi seu spirituale seu temporale, vel si exinde quis seipsum conjiciat in *periculum proximum* peccandi graviter: v. g. si prævideas te per peccatum veniale præbiturum alteri occasionem gravis ruinae spiritualis; si ex nimia loquacitate prævideas graves rixas, aut ex modico furto gravissimas suspiciones; si jocando cum puella exponas te periculo proximo peccati gravis, quia per experientiam nosti frequenter id contigisse.

4º) Ratione **finis adjuncti**, i. e. *finis operantis*, seu *intentionis* mortaliter peccaminosæ, v. g. si quis dicat puellæ verbum leviter inhonestum animo ad turpia eam trahendi. — 5º) Ra-

tione **finis ultimi**, cum nempe ita animo comparatus est, ut velit potius peccare mortaliter quam re venialiter mala aut etiam indifferenti abstinere, v. g. die festo Sacrum potius quam ludum omittere. — 6°) Ratione **multiplicationis materiæ**. Quamvis enim certum sit peccata venialia, quantumvis multiplicata per se non posse constituere unum peccatum mortale; attamen multiplicatio materiæ efficere potest, ut materia, quæ ex se levis esset, fiat gravis propter unionem cum aliis materiis: sive unio fiat ex *prævia intentione* agentis, qui per minuta intendit gravia paulatim obtinere, sive fiat *ex se* et absque illa intentione. Istud autem contingit non solum in materia furti, sed etiam in multis aliis: sic v. g. qui plures psalmos repetitis vicibus omittit in eodem officio unius diei; qui eadem die jejunii sæpius parum comedit; qui eodem die festo sæpius laborat; hi omnes possunt peccare mortaliter.

Q. 14. An adesse censetur *periculum proximum* peccandi graviter in eo, qui proponit committere *omnia peccata venialia et sola mortalia* vitare?

R. *Negative* per se; sed tale periculum est tantum *remotum*, quod proin non sub mortali vitandum est.

Explan. Ita *probabilius*, juxta satis communem Theologorum sententiam. — Dicitur: *per se*, i. e. secluso peculiari fragilitate. — Attamen venialia ad mortale **disponunt**, juxta illud (ECCLI. xix, 1): *Qui spernit modica paulatim decidet*: — 1°) quia minuunt fervorem charitatis; — 2°) impediunt, si sint deliberata, gratias actuales; — 3°) diminuunt timorem Dei et teneritudinem conscientiæ; — 4°) reddunt voluntatem proclivem ad peccata graviora, maxime si veniale et mortale tendant ad idem objectum; sic furunculi brevi evadunt fures. — Cfr. S. LIG. (IV, 12).

Q. 15. An et qua ratione unum mortale est alio *gravius*?

R. *Affirmative*, et quidem ex *triplici* ratione. 1°) Ex **virtute** quæ læditur: quo enim præstantior est, eo peccatum est gravius, et ideo v. g. furto sacrilegium, sacrilegio hæresis est gravior; — 2°) ex **objecto** peccati: quo enim magis peccatum a recta ratione et a natura hominis abhorret, eo turpius dicitur; hinc fornicatione pollutio, homicidio sodomia fœdior est; — 3°) ex **voluntatis actu**: quare illius culpa est gravior qui perfectiori

utitur voluntario; inde peccata *ignorantiæ*, *infirmittatis* et *malitiæ*.

Q. 16. Utrum peccati gravitatem *circumstantiæ* interdum *minuunt*, interdum *aggravant*?

R. *Affirmative* idque — vel *simpliciter* (notabiliter seu leviter), — vel *in infinitum*, juxta dicta superius (*de act. hum.*, q. 47).

Q. 17. In quo *conveniunt* et *disconveniunt* peccatum mortale et veniale?

R. In hoc *conveniunt*: quod ambo sunt mala, — ambo offensa Dei, — ambo merentur pœnam; in hoc *disconveniunt*: quod peccatum mortale est gravis offensa Dei, quia avertit a Deo fine ultimo et constituit finem ultimum in creatura; — privat animam gratia sanctificante — et meretur pœnam æternam; — *veniale* est levis offensa Dei, quia servato ordine ultimi finis facit inordinationem circa media; — minuit gratias actuales, — et meretur pœnam temporalem, in hoc sæculo vel in futuro, nempe in Purgatorio, subeundam.

CAP. 2. — DE CAUSIS ET EFFECTIBUS PECCATORUM

ART. I. De causis peccatorum.

Q. 18. An *Deus* potest esse *auctor* peccati?

Prænot. Sensus **quæsit**i est: an *Deus* sit causa illius inordinationis, quæ reperitur in actione, quæ peccatum est et nuncupatur; sicut dum quæritur, quis sit auctor vel causa statuæ, non quæritur, quis sit causa ligni seu æris, sed quis sit causa illius formæ seu dispositionis ob quam lignum seu æs dicatur statua. Seu, aliis verbis, sensus **quæsit**i est: An *Deus* sit causa peccati secundum suum esse *formale*, seu secundum suam malitiam moralem spectati. Et quidem, teste VINCENT. LIRIN. (*cont. hæret.*, c. 34), Deum esse auctorem peccati, primus omnium dogmatizavit SIMON MAGUS, quem secuti sunt MARCIONITÆ apud S. IREN. (l. IV, c. 45 et 47) et LUCIFERIANI apud S. THOM. (*cont. Gent.*, l. I, c. 96), et postea LUTHERUS, CALVINUS et alii ejusdem furfuris hæretici.

R. *Negative*, — « siquidem peccatum illi adversatur; et

hoc, quod est de fide, definitum est contra veteres et novos hæreticos, tum in multis Conciliis, tum maxime in TRID. (S. 6, can. 6), quo impius CALVINUS anathemate percellitur eo quod dixerit : *mala opera ita, ut bona, Deum operari non permissive solum, sed etiam proprie et per se ; adeo ut sit proprium ejus opus non minus proditio Judæ, quam vocatio Pauli.* » Ita CATECH. AD ORDIN.

Resol. Licet **formale** peccati, seu actus peccati *formaliter* consideratus, i. e. secundum eam rationem qua est peccatum, seu secundum ipsam inordinationem actus, nullo modo possit esse a Deo ; dicendum tamen est : **materiale** peccati, seu actum peccati *materialiter* consideratum. i. e. secundum suam substantiam seu entitatem physicam, esse proprie et per se ab ipso Deo. Quia, ut docet S. THOM. (1. 2, q. 79, a. 2) : *Actus PECCATI [materialiter consideratus] et est ENS, et est ACTUS, et ex utroque habet quod sit a Deo. Omne enim ENS, quocumque modo sit, oportet, quod derivetur a primo ente... Omnis autem ACTIO causatur ab aliquo existente in actu : quia nihil agit nisi secundum quod est actu. Omne autem ens actu reducitur in primum actum scilicet Deum, sicut in causam, qui est per suam essentiam actus Unde relinquatur, quod Deus sit causa omnis actionis, in quantum est actio.* In quam sententiam adeo firmus est S. THOM., ut (in 2 sent. dist. 37, q. 2, a. 2) de opinione aliter censentium dicat errori esse propinquissimam.

Nec **objicias** : Qui est causa alicujus rei, est etiam causa ejus quod tali rei inseparabiliter conjungitur ; sicut ignis, qui est causa calefactionis aquæ, etiam est causa privationis frigoris in ipsa. Ergo, si Deus est causa actus peccati, erit etiam causa malitiæ et inordinationis, quæ inseparabiliter isti actui conjungitur.

Resp. Antecedens non esse universaliter verum : ut enim S. THOM. (in 2 sent. loc. cit.) scribit : *Etsi in aliquo effectu plura inseparabiliter conjuncta sint, non oportet ut quidquid est causa ejus quantum ad unum, sit causa ejus quantum ad alterum : sicut natura est causa oculi quantum ad substantiam ejus, et non quantum ad defectum cæcitatæ.* Similiter virtus motiva est causa totius motus, qui est in claudicatione, quamvis non sit causa defectus, qui naturaliter est inseparabilis in habente crus vel tibiam curvam. — Itaque antecedens est dumtaxat verum, quando inseparabilitas consurgit ex natura et essentia actus in se, seu secundum se considerati, et non specialiter ex relatione ad aliquod principium exiens ordinem causæ primæ ; sic enim

ignis calefaciendo aquam, simul est causa privationis frigoris, quoniam ista privatio inseparabiliter conjuncta est calefactioni, ex ipsa calefactionis natura, secundum se considerata; si autem calefactioni conjungeretur aliqua alia privatio proveniens ab alio, quam ab igne, hujus privationis causa non in ignem esset referenda, sed in illam aliam causam quæ hanc induceret privationem. A pari, malitia et deformitas peccati non est inseparabiliter conjuncta actui peccati, ex natura vel essentia actus secundum se, sive secundum substantiam spectati; sed solum prout procedit a principio exeunte ordinem primæ causæ, scilicet, ut habet S. THOM. (1. 2, q. 79, a. 2) *libero arbitrio, in quantum deficit ab ordine primi agentis, scilicet Dei*. Cfr. Purg.

Q. 19. Quænam est *immediata* causa peccati?

R. Voluntas creata, deficiens a sua regula in operationibus liberis, juxta illud AUG. dictum: *voluntas est, qua peccatur et recte vivitur*. — In eandem doctrinam conspirat S. THOM. (1. 2, q. 75, a. 2). Et patet, quia sola voluntas creata est proprium principium libertatis cum defectibilitate; cui proinde imputatur defectus, si quis contra legem seu regulam in opere vel omissione repariatur.

Q. 20. Quot sunt causæ *mediatæ* ad peccatum allicientes?

R. *Duplicis* sunt generis: aliæ *extrinsecæ*, quæ extra naturam humanam sunt; aliæ *intrinsecæ*, ipsi inhærentes.

Q. 21. Quotuplex est causa peccati *extrinseca* occasio-
nalis?

R. *Duplex*. Scilicet: 1º) **diabolus**, ut patet ex historia Evæ et Jobi; unde illud (I PETR. V, 8): *Sobrii estote et vigilate: quia adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit quærens quem devoret*. — Est autem diabolus causa peccati ex S. THOM. (1. 2, q. 80, a. 1) per modum *persuadentis* et *proponentis appetibile*. — 2º) **Mundus**, quo nomine intelliguntur perversi homines, qui se invicem et justos ad malum, tum verbo et exemplo, tum vi et metu trahere conantur.

Q. 22. *Quotuplex* est causa peccati *intrinseca* *occasionalis*?

R. *Duplex*. 1°) **Ignorantia**, i. e. inconsideratio circa motiva quæ possent hominem a peccato avertere et inclinare ad bonum, nempe: circa immensam Dei potestatem et majestatem, infinitam ejusdem bonitatem et misericordiam, turpitudinem peccati et virtutis excellentiam, præmia quæ pios, pœnas quæ peccatores manent, sive in hac vita, sive in futura, etc. Unde illud JEREM. (XII, 11): *Desolatione desolata est omnis terra, quia nullus est qui recogitet corde*. 2°) **Concupiscentia**, quæ triplex est: A) *carnis*, seu inordinatus appetitus rerum, quæ carnem delectant; B) *oculorum*, quæ est tum *curiositas* qua concupiscitur quidquid aspectu delectabile est, tum cupiditas stricte dicta seu *avaritia* qua opes et aliæ res exteriores appetuntur; C) *superbiæ vitæ*, quæ est honoris et propriæ excellentiæ inordinatus appetitus.

ART. II. De effectibus peccatorum.

Q. 23. *Quot et quinam* sunt *effectus* peccati?

R. Omne peccatum *duos* effectus habet: *maculam* scilicet et *reatum pœnæ*.

Explan. EX CAT. ad ORD. « **Macula** est *privatio nitoris animæ, proveniens ex ejus adhæsiōe ad res terrenas*. Illa autem macula in peccato *mortali* est privatio totalis nitoris animæ, i. e. privatio charitatis, gratiæ, virtutum et donorum supernaturalium, simul et divitiarum animæ, meritorum scilicet et bonorum operum, quorum Deus nullam habet rationem, quamdiu peccator in peccato permanserit; at macula peccati *venialis* non est privatio totalis nitoris animæ: non enim privat animam charitate, gratia, virtutibus, donis et meritis. Observa maculam peccati, etiam actu peccati cessante, tamdiu remanere in anima, quamdiu pœnitentiæ virtute non abstergitur, et dici peccatum *habituale*, eo quod tamdiu perseveret, quamdiu non retractatur per pœnitentiam. — **Reatus pœnæ** est *obligatio et debitum pœnæ propter peccatum admissum luendæ*. Pœna vero debita peccato *mortali* [personali] est pœna damni, quæ in privatione possessionis Dei consistit, et pœna sensus, quæ in tormentis ab igne inflictis ceterisque cruciatibus consistit; at

pœna debita peccato *veniali* est pœna temporalis quæ ad tempus luenda est in hac vel altera vita, nempe in Purgatorio, in quo puniuntur animæ ad tempus ; et privatione visionis beatificæ seu potius illius dilatione, et pœna sensus seu ignis ».

Q. 24. *Quænam sunt pœnæ peccati originalis ?*

R. Aliæ *præsentem*, aliæ *futuram* vitam respiciunt.

Explan. 1º) IN **præsenti** VITA pœna peccati originalis et corpus et animam afficiunt. Docet enim TRID. (S. V, can. 1) : *totum Adam per illam prævaricationis offensam secundum corpus et animam in deterius commutatum fuisse*. — Et quidem ex parte corporis sunt ærumnæ, morbi et ipsa mors. — Ex parte vero animæ sunt quatuor vulnera, scilicet : — *ignorantia* in intellectu, illum reddens erroribus obnoxium ; — *malitia* in voluntate, seu pronitas ad malum ; — *concupiscentia* in appetitu concupiscibili, quem in persequendis bonis sensibilibus contra ordinem rationis reddit proclivem ; — *infirmetas* in appetitu irascibili, quem in arduis superandis et vitandis debilem reddit.

2º) IN **altera** VITA, ut habet INNOC. III : *pœna peccati originalis est carentia visionis Dei ; actualis vero peccati insuper est gehennæ perpetuæ cruciatus*. Et confirmatur damnatione a Pio VI prop. 26 Synodi PISTORIENSIS : *Doctrina quæ velut fabulam pelagianam explodit locum illum inferorum (quem limbi puerorum nomine fideles passim designant) in quo animæ decedentium cum sola originali culpa, pœna damni citra pœnam ignis puniantur ; perinde ac si hoc ipso quod qui pœnam ignis remonent, inducerent locum illum et statum medium expertem culpæ et pœnæ inter regnum Dei et damnationem æternam, qualem fabulantur Pelagiani : FALSA, TEMERARIA, IN SCHOLAS CATHOLICAS INJURIOSA*. (DENZ., n. 1389). — Quod si aliqui Patres docuisse videantur pœnam peccati originalis esse gehennæ perpetuæ cruciatum, cum S. THOM. (q. 5, de Malo, art. 2) : *Dicendum, quod nomen tormenti, supplicii, gehennæ, et cruciatus, et si quid simile in dictis Sanctorum invenitur, est LARGE accipiendum pro pœna, ut ponatur species pro genere. Ideo autem Sancti tali modo loquendi usi sunt, ut detestabilem redderent errorem Pelagianorum, qui asserebant in parvulis nullum esse peccatum, nec eis aliquam pœnam deberi*.

Resol. Ex S. THOM. (3, q. 1, a. 4 ; — 2 Sent. dist., 33, q. 2, a. 1 ; — de Malo, a. 2 et 3) cum S. BONAVENTURA, SCOTO et communi Scholasticorum sententia, parvuli cum solo originali peccato decedentes sola pœna **damni**, nulla vero *sensus* puniuntur. —

Præterea, circa hanc ipsam pœnam damni *communior* sententia cum S. THOM. sustinet : parvulos istos ex privatione visionis beatificæ **nullam animi tristitiam nullumve dolorem esse passuros**. Quod probat S. Doctor duplici præsertim ratione : tum 1°) quia parvuli non cognoscunt beatitudinem supernaturalem adeoque de ea tristari nequeunt, cum ignoti nulla sit cupido; tum 2°) quia, dato quod agnoscant, sciunt tamen se citra culpam personalem hujusmodi visioni proportionatos non fuisse. Nemo autem rectæ rationis tristatur de eo quod careat aliquo bono quod suam proportionem omnino excedit. — Imo, quamvis isti parvuli, si in rigore theologico loquamur, frui nequeant *beatitudine naturali*, cum hæc in sensu stricto accepta statum significet hominis qui ad finem suum ultimum ad quem destinatus fuerat pertingit eoque obtento quiete fruitur; non tamen desunt graves auctores, quos inter SUAREZ, LESSIUS et alii, existimantes illos infantes, saltem post diem judicii, **naturalem** quamdam habituros esse **felicitatem**, sitam in cognitione Dei naturali, quæ tamen multo perfectior illa sit quam viatores in hoc mundo etiam acutissimi consequi possint, et ex qua cognitione oriatur naturalis Dei amor, unde felicitas eorum augebitur. Et huic sententiæ, ita expositæ, nedum refragari, sed potius favere videtur S. THOMAS, cum de istis pueris dicat (2 *Sent.*, dist. 33, q. 2, a. 3) : *Nihil omnino dolebunt de carentia divinæ visionis, imo magis gaudebunt de hoc, quod multum participabunt de divina bonitate et perfectionibus naturalibus*. Et (*ibid.*, ad 5) : *Quamvis pueri non baptizati sint separati a Deo quantum ad illam conjunctionem quæ est per gloriam, non tamen ab eo penitus sunt separati; imo ei conjunguntur per participationem naturalium bonorum et ita etiam de ipso gaudere poterunt naturali conjunctione et dilectione*.

Q. 25. Utrum unum peccatum potest esse pœna alterius?

R. *Sub distinctione*. **Negative per se**, quandoquidem peccatum a libera hominis voluntate proficiscitur. **Affirmative per accidens**, quatenus Deus in pœnam peccati subtrahit auxilia, quibus homo destitutus, in alia peccata voluntarie labitur. Hinc dicitur de gentilibus (ROM., 1, 24), quod in pœnam superbiæ *tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam*; et ita pariter peccata venialia ad mortalia disponunt, juxta illud (ECCL.,

XIX, 1) : *qui spernit modica paulatim decidet*. Cfr. S. THOM. (1. 2, q. 78, a. 2).

CAP. 3. DE DISTINCTIONE SPECIFICA ET NUMERICA
PECCATORUM.

ART. I. De distinctione specifica peccatorum.

Q. 26. *Undenam* sumitur distinctio specifica peccatorum?

R. Sumitur : — 1°) ex diversis virtutibus quibus peccata opponuntur; hinc *hæresis*, *fornicatio*, *furtum*, sunt peccata specie diversa, quia opponuntur virtutibus specie diversis, i. e. *fidei*, *castitati*, *justitiæ*; — 2°) ex modo quo uni eidemque virtuti opponuntur : — seu *contrario*, ut *spei* opponuntur *præsumptio* et *desperatio*; — seu *diverso*, ut *justitiæ* opponuntur *homicidium*, *adulterium*, *detractio*, *furtum*.

Explan. Uti patet, allata sententia, quæ communior in scholis evasit, cum Scorro (in 4, dist. 35, q. 2) speciem peccatorum repetit a **virtute** quæ læditur : quia, aiunt, formale peccati consistit in privatione virtutis. Sed præter hanc sententiam, datur et alia, quæ cum S. THOM. (1. 2, q. 72, a. 1) speciem peccatorum desumit ex **objecto** moraliter considerato : quia peccatum est actus humanus : actus autem humanus ex objecto speciem capit. — Verum utraque sententia in idem recidit : quia et virtutes et vitia distinguuntur ex objectis. Quod et ipse fatetur S. THOM. (*ibid.*, ad 2) inquiens : *Peccata magis distinguuntur specie secundum objecta, quam secundum opposita; quamvis, etiamsi distinguantur secundum oppositas virtutes, in idem rediret : virtutes enim distinguuntur specie secundum objecta*. Et revera, dicere v. g. quod furtum propriam speciem desumit ex eo quod pro objecto habeat bonum alienum injuste ablatum, vel ex eo quod opponatur virtuti justitiæ, plane eodem recidit.

Porro ratio 1^a allatæ **regulæ** est : quia quælibet virtus habet specialem et distinctam bonitatem sive conformitatem ad regulas morum, proinde peccatum illi oppositum specialem difformitatem vel malitiam. Ratio 2^a **regulæ** est : quia, dum agitur contra eandem virtutem modo — sive contrario, i. e. per defectum vel excessum, — sive diverso, i. e. lædendo ejus-

dem virtutis bona seu officia specificè diversa, eo ipso agitur contra diversas ejusdem virtutis honestates, sicque contrahuntur diversæ turpitudines : oppositorum enim est par ratio.

Resol. 1. In uno atque eodem actu reperiri possunt plura peccata specificè distincta, quia unus idemque actus complecti potest oppositionem ad diversas virtutes, ut si ligatus voto castitatis carnaliter peccet cum consanguinea conjugata : quia violat castitatem, religionem, pietatem et justitiam. — **Resol. 2.** Specie differunt avaritia et prodigalitas, quæ eidem virtuti liberalitati opponuntur, sed contrario modo : hæc quidem per excessum, illa vero per defectum. — **Resol. 3.** Specie differunt furtum, rapina, detractio, contumelia, homicidium ; quia licet eidem virtuti justitiæ opponantur per defectum, illi tamen repugnant diverso modo seu sub diversa ratione, quatenus hujus virtutis bona specificè diversa lædunt : furtum scilicet bona fortunæ, rapina bonum seu inviolabilitatem personæ, detractio bonum famæ, contumelia bonum honoris, homicidium bonum vitæ. — **Resol. 4.** Specie differunt pleraque peccata commissionis et omissionis contra eandem virtutem, v. g. hæresis et omissio actus fidei, desperatio et omissio actus spei, odium Dei et omissio actus charitatis ; reperitur enim in iis turpitudine diversæ rationis, quia lædunt diversa ejusdem virtutis officia. — Dixi : *pleraque*, quia furtum et omissio restitutionis est ejusdem speciei : est enim eadem ratio, scilicet violatio juris alieni in bonis fortunæ. — **Resol. 5.** Qui votum et juramentum de eadem re factum violat, committit duplex specie sacrilegium virtuti religionis diverso modo oppositum : est enim obligatio voti, ut servetur fides Deo data ; juramenti, ne Deus in testem vel potius sponsorem falsi adducatur. — **Resol. 6.** Qui dissentit variis fidei articulis unum specie committit peccatum, quia eidem virtuti fidei eodem modo oppositum, quatenus scilicet hæc obligat ad submittendum intellectum auctoritati divinæ sufficienter propositæ, ideoque non tenetur in confessione exprimere articulos, quibus dissentit.

Q. 27. *Quot peccata specie diversa committit is, qui id facit vel omittit, quod pluribus legibus vetatur vel præcipitur ?*

R. *Sub distinctione.* Si unaquæque lex id vetat aut jubet **ejusdem virtutis** intuitu, unum dumtaxat peccatum erit ; **secus**, quot sunt virtutes, quarum intuitu id præcipitur aut vetatur, tot erunt peccata. — Aliis verbis :

unum dumtaxat erit peccatum, si plures istæ leges sint diversæ **materialiter** tantum, i. e. secundum entitates suas physicas, quatenus scilicet habent diversos legislatores. Contra tot sunt peccata specie distincta, quot violantur leges vel præcepta **formaliter** diversa; quatenus scilicet versantur vel circa materias specificè diversas, vel circa eamdem materiam, sed sub diverso motivo distinctarum virtutum.

Resol. 1. Hinc qui rem non sacram furatur, unius *furti* reus erit: licet furari vetent lex naturalis, divina, canonica, civilis, quippe omnes id vetant propter justitiam; — at qui furatur rem sacram, reus est et *furti* et *sacrilegii*, quia furtum hujusmodi prohibetur jure naturali et civili intuitu *justitiæ*; divino et canonico *religionis* intuitu. — **Resol. 2.** Qui omittit Sacrum die dominica, in quam festum de præcepto incidit, aut qui violat jejunium vigiliæ vel quatuor temporum in quadragesima incidentium, unicum dumtaxat peccatum committit, quia præcepta in casu non sunt formaliter diversa: nam tam dies dominici, quam festi, præcipue ordinati sunt ad exhibendum Deo cultum; et tam jejunium quatuor temporum, quam quadragesimale, præceptum est ex eodem motivo proximo macerationis carnis. — E contrario, si jejunium ab Ecclesia præceptum simul præcipiatur a superiore ex obedientia, a confessario imponatur pro pœnitentia et insuper illud quis voverit, sunt quatuor quasi leges formaliter distinctæ; prima Ecclesiæ ex motivo temperantiæ; secunda superioris ex motivo obedientiæ; tertia confessarii ex motivo virtutis pœnitentiæ in satisfactionem pro peccatis, quarta voti ex motivo religionis; et ideo qui illud violat per actum physice unum committit quatuor peccata specie distincta in confessione explicanda. — **Resol. 3.** Specie differunt violatio jejunii per esum carnis et per duplicem refectionem in cibis licitis: quia licet hæc duo unico materiali præcepto prohibeantur, præceptum tamen est virtualiter duplex, quatenus unum qualitatem, alterum quantitatem præscribit. Quod patet in præcepto *non mæchaberis*, sub quo plura continentur specie distincta. — **Resol. 4.** Omissio officii canonici et auditionis missæ in die festo de præcepto duplex est specie distinctum peccatum: quamvis enim duarum legum idem sit motivum, nempe cultus divinus, materiæ tamen sunt diversæ.

ART. II. De distinctione numerica peccatorum.

Q. 28. Unde desumitur distinctio numerica peccatorum?

R. Juxta omnes, desumitur: 1°) *ex pluralitate actuum moraliter interruptorum*. — Juxta communio rem sententiam, desumitur: — 2°) *ex pluralitate objectorum totalium moraliter non unitorum*. — Hinc duæ regulæ: — 1°) tot sunt peccata solo numero distincta, quot sunt actus mali in eadem specie moraliter interrupti; — 2°) tot sunt peccata solo numero distincta, quot sunt in uno actu objecta totalia moraliter non unita. Ceterum, ut optime pro more suo notat SASS., *pro praxi hic advertat confessarius, ne in exigendo numero peccatorum nimium cruciet se et pœnitentes, reddendo illis sacramentum odiosum. Plurima sunt tribuenda judicio naturali confessarii et usui fidelium magis, quam scrupulosæ Theologorum speculationi.*

Explan. Ratio 1^æ **regulæ** est: quia voluntas est principium actuum moralium, nec ullum est peccatum, nisi in quantum a voluntate deliberate procedit; ergo peccatorum numerus multiplicatur ex voluntatis actibus moraliter interruptis. — Ratio 2^æ **regulæ** est: idem actus malus tendens in plura objecta specie morali distincta contrahit plures malitias specie diversas, ut dictum fuit (q. 26); ergo idem actus tendens ad plura numero objecta moraliter non unita contrahit plures numero malitias: malitia enim peccati sumitur ex ordine ad objectum, ut est difforme legi vel rectæ rationi. — Porro illa objecta dicuntur *totalia* seu numero distincta *et moraliter non unita*, quæ nec ex natura sua, nec ex communi hominum usu, aut prudentium judicio, ordinantur ad eundem actum integrandum seu idem peccatum complendum.

Q. 29. Quandonam actus dicuntur moraliter interrupti?

R. *Sub distinctione* inter actus externos et internos. 1°) Si agatur de actibus **externis**, hi moraliter interrumpuntur, *quando non subordinantur ad invicem*, et ideo simul sumpti unum totum morale non constituunt. — Hinc pluries peccat, qui pluries furatur partes e cumulo sine intentione totum cumulum auferendi, aut saltem summam determinatam; — item qui cum eadem pluries successive fornicatur, aut tactus impudicos habet sine

intentione copulæ. — E contra unicum facit peccatum, qui summam determinatam furari intendens, furtis minutis id facit; — aut qui ex eodem impetu mulierem pluries, vel ante vel post copulam, turpiter tangit; inimicum pluribus ictibus cædit; pluries blasphematur; injuriis aliquem afficit. — In prioribus enim casibus actus non subordinantur ad invicem, ut faciant unum actum *moralem* completum; secus in posterioribus.

2º) Si vero agatur de actibus **internis**, isti interruptuntur: A) *per retractationem prioris voluntatis*: hinc committit duo peccata numero distincta, qui pravam voluntatem furandi retractat, eamque, licet post brevissimum tempus, iterum resumit; — B) *per liberam cessationem ab actu*: hinc, si quis morose delectetur et illam delectationem voluntarie deserat, se ad alia divertendo, si iterum, licet post brevissimum tempus, ad priorem delectationem se convertat, duplex numero peccatum committit. — Utrum vero C) *per cessationem etiam involuntariam*, v. g. per somnum aut per distractiones, interruptuntur, non ita certo constat. — *Subdistinctione* opus est, et videndum an agatur de actibus **mere internis**, an vero de actibus **internis**, qui petunt **exterius** consummari.

Explan. 1º) Itaque quoad actus **mere internos**, i. e. qui ad actiones externas non tendunt, sed in sola mala voluntate consummantur, ut sunt hæresis, odium, invidia, delectatio morosa, etc., sententia communior est, eos moraliter interrupti per cessationem *involuntariam*, quantumvis brevem: quia nihil habent vi cujus virtualiter perseverent. — Et hinc pœnitens debet in confessione exprimere, si possit, quot vicibus internæ tentationi adhæserit; quod si nequeat, dicat circiter, vel saltem an valde frequenter, decurrente die, consensum dederit. — Excipe, si omnes hujusmodi actus ex uno eodemque passionis impetu eruperint; quo casu unum peccatum mortale constituunt, etsi aliquod breve intervallum actibus intercedat.

Explan. 2º) Quoad actus vero **internos**, sed qui *junguntur cum proposito actionem externam ponendi*, seu qui petunt **exterius** consummari, ut puta propositum fornicandi, occidendi, furandi, hi probabilius per *involuntariam* cessationem tunc tantum censentur interrupti, quando inter ipsos intercedit tem-

pus *diuturnum*, i. e. juxta S. LIG. (V, 39-40), ordinarie loquendo, intervallum quod *superet spatium duarum vel trium dierum*, quoniam existimat, concupiscentiæ sive passionis vehementiam, regulariter loquendo, difficulter ultra duos aut tres dies posse persistere; — nisi efficacitas primi propositi influat in actus sequentes voluntatis, ita ut vi illius ponantur : « Hinc, ait, qui perseverat in mala voluntate ULTRA DUOS VEL TRES DIES, explicare debet tempus, ut sic intelligatur moraliter numerus actuum internorum circa peccata externa. » E contra, « si quis PROPO-NAT occidere hominem, et idcirco arma præparet, viam arripiat et inimicum occidat, unum peccatum committit, licet per MUL-TAS DIES quæsierit et pluries voluntatem repetierit. » Similiter, si quis statuerit non restituere rem alienam, probabilior est sententia, « eum unum peccatum committere, licet PER ANNUM ET AMPLIUS in eadem voluntate non restituendi perseveret. Ratio : quia tale peccatum, quamvis physice interrumpatur, moraliter tamen non censetur interruptum, quoties non retractetur mala voluntas, quæ virtualiter semper permanet in affectu retentio-nis. » S. LIG. (III, n. 683 et VI, 40). « Ita etiam fur unum pecca-tum committit, si ipse semper perseverat LICET DIUTIUS in sibi proposita a principio voluntate furandi. » S. LIG. (*Hom. Apost.*).

Q. 30. Utrum *unum* vel *plura* peccata dicenda sunt, quando *objecta* materialiter et physice *numero distincta* ad unum actum referuntur ?

R. *Distinguendum* est iterum inter actus INTERNOS et EXTERNOS.

1°) Si agatur de **internis**, *subdistinguendum* est inter *simplicem affectum* seu complacentiam, et *propositum* seu desiderium. — In *priori* casu, ut si quis una simul morose delectetur de pluribus fœminis, unica juxta plures DD. adest numero malitia : cum voluntas plura illa objecta respiciat per modum unius, i. e. tamquam meræ complacentiæ objectum. — In *posteriori*, videndum an plura illa objecta *unico* vel *pluribus* actibus externis attingenda sint. — A) Si hoc *posterius*, ut si quis propositum habeat ad plures mulieres, aut pluries ad eandem accedendi, aut triduo jejunium seu horas canonicas omittendi, plura sunt peccata : quia, cum actus externi tot peccata constituent, illos volendo singillatim, tot peccata committit. — B) Si vero illud *prius*, ut si quis proponit

actum, qui in plurium scandalum cedat, idem dicendum erit ac de unico actu externo plura objecta attingente.

2º) Si agatur de **actu externo** plura objecta attingente, ut si quis uno ictu tres occidit, unica actione pluribus dedit grave scandalum, *duplex* datur sententia. —

A) Prima cum SUAR., DE LUGO, statuit *unum* peccatum esse. — B) Secunda, quæ est communior, tot sunt peccata, *quot* sunt objecta totalia, *moraliter non unita*, seu numero distincta *formaliter*.

Explan. Juxta hanc sententiam, quæ est S. LIG.(V, 45) plura committit numero peccata, qui unico actu sclopeti plures homines occidit, unico sermone plures diffamat, scandalizat; qui unico furto surripit bona ad diversos dominos spectantia. — E contra, unum peccatum admittit, qui *una simul* plures articulos fidei negat, vel plura uni furatur, ut puta vestes, mobilia, nummos, quia unam fidei, domino, facit injuriam; — item qui alicui coram pluribus vel etiam, probabiliter, in pluribus detrahit, quippe unam existimationem onerat; — qui diversa mala optat inimico, v. g. paupertatem, infamiam, mortem, sub *uno genere* mali; qui sacram eucharistiam in peccato mortali pluribus distribuit una simul, quippe est unicum convivium; — item probabiliter, qui unico actu in 12 apostolos blasphematur, quia omnes blasphemiam in Sanctos malitiam desumunt ex una relatione ad Deum. Imo, contradicente S. LIG., probabiliter unicum tantum committit peccatum, qui in mortali missam celebrat, quia unicum est sacrificium; aut una vice plures successive absolvit, baptizat, etc., quia omnes illæ actiones ad unum moraliter pertinent ministerium. Cfr. dicta in opere meo : *Principia dogm. mor. univ. Theol. sacram.*, pag. 335-339.

Q. 31. An explicanda sunt in confessione *media* ad peccandum adhibita, si peccatum postea non fuerit consummatum?

R. *Affirmant* communiter TT. — Sed si illi actus tum interni, tum externi non sunt distincta peccata, quando peccatum consummatur, quomodo distincta evaderent, eo quod finis non obtineatur? Videtur ergo sufficere in hoc casu quod pœnitens dicat : *intentionem habui committendi tale peccatum et media ad hoc apta adhibui, quamvis illud non potuerim exsequi*. — Cfr. P. PIATUS (in notis ad Theol. V. D. V.).

PARS SECUNDA

DE PECCATIS IN SPECIE

CAP. 1. — DE PECCATO COMMISSIONIS ET OMISSIONIS

Prænot. Quid sit peccatum **commissionis**, quid vero **omissionis**, et in quo consistat *formale* utriusque peccati, jam traditum fuit supra (q. 3). — Liqueat etiam ex dictis supra (*de Act. hum.*, q. 7) de voluntario *negativo* seu *privativo*, dari posse peccatum **omissionis** absque omni actu qui sit *de essentiali ejus ratione*, non tamen sine omni actu qui sit *causa* vel *occasio ejus*. — Superest inquirere de duobus sequentibus.

Q. 32. An *actus conjunctus omissioni* peccaminosæ est *peccatum*?

R. *Sub distinctione.* 1º) Actus **concomitanter** tantum conjunctus nullam malitiam per se contrahit, ut si quis jam aliunde statuerit non audire Sacrum, et interim, ne otiosus sit, studeat, studium illud non est peccatum. — 2º) Actus vero, qui est **causa** vel **occasio** omissionis peccaminosæ, vitiatur per malitiam omissionis, licet in se sit indifferens vel bonus. — Non est tamen malitia distincta a malitia ipsius omissionis, et hinc qui omittit Sacrum ut studeat, non tenetur in confessione facere mentionem studii.

Q. 33. *Quandonam* peccatum *omissionis* incipit *imputari*?

R. Eo ipso momento quo advertenter ponitur illius causa, etsi omissio non sequatur.

Resol. Hinc qui ebriatur, prævidens se omissum Sacrum, etsi accideret ut postea Sacro adesset, præter ebrietatem confiteri debet peccatum omissionis : quia præstitit consensum, cum causam posuit. Similiter, projiciens breviarium in mare, tot peccata committit, quod exinde prævidit omissiones; has igitur tenetur confiteri; si tamen postea de hoc vere doleat, non tenetur confiteri omissiones illas revera esse secutas : quia, cum retractatæ fuerint, non amplius sunt peccata. — Cfr. (*de Act. hum.*, q. 40.)

CAP. 2. DE PECCATIS INTERNIS

Q. 34. Qua ratione inter cogitationes peccaminosas a se invicem differunt *desiderium*, *gaudium* et *delectatio morosa*?

R. 1°) *Desiderium* respicit tempus futurum, estque actus voluntatis rem malam exoptantis. Dicitur *efficax*, cum quis proponit illud exsequi; *inefficax* vero, si non proponit exsequi, sed consentit quod exsequeretur, nisi quid aliud obsisteret: v. g. si diceret, vellem surripere thesaurum ab ecclesia, si possem. — 2°) *Gaudium* respicit præteritum, estque deliberata complacentia operis mali peracti sive a se, sive ab alio. Huc revocanda est: *jactantia* de peccato commisso; *displicentia* de malo non patrato; *tristitia* de bono peracto, quod stricta obligatione præstandum fuerat. — 3°) *Delectatio morosa* respicit præsens, estque deliberata complacentia in re mala per imaginationem exhibita ut præsentē, sine ullo desiderio. Dicitur *morosa*, non quod requirat moram temporis: uno enim momento perfici potest; sed quod voluntas post plenam advertentiam ei immoretur.

ART. I. De peccato desiderii.

Q. 35. Quale peccatum est *desiderium* absolutum rei malæ?

R. Tale desiderium, etiam *inefficax*, est peccatum ejusdem speciei atque malitiæ, mortalis vel venialis, quam cognoscitur habere ipsum objectum desideratum.

Resol. Hinc desiderium furandi rem gravem, occidendi, fornicandi, erit peccatum grave furti, homicidii, fornicationis. Similiter qui desiderat peccare cum persona quam novit conjugatam, consanguineam, affinem, aut voto castitatis ligatam, contrahit has circumstantias: quia desiderium fertur in opus externum ut a parte rei ponendum; ponitur autem cum omnibus suis circumstantiis, quæ si cognitæ sint, sunt indirecte et interpretative volitæ.

Q. 36. An *licet* desiderare rem quidem *malam*, sed *sub conditione quod sit licita*?

R. *Distinguendum*. AFFIRMATIVE *per se*, si conditio appositae totam operis malitiam **tollat**: v. g. ederem carnes, nisi esset dies veneris; ducerem Caiam, nisi jam haberem uxorem; furarer rem illam, si essem in extrema necessitate. — NEGATIVE vero, si conditio totam malitiam **non auferat**: v. g. peccarem, si non esset infernus; occiderem, si non essem sacerdos. — *Probabiliter* tamen caret mortali, qui simpliciter desideraret malum sub conditione, *si non esset malum*: quia tunc non desiderat malum revera, sed tantum prodit quid vellet in alia conditione rerum. — Ceterum, periculosum est immorari hujusmodi stultis velleitatibus, etiamsi conditio appositae totam malitiam auferret, ob periculum consensus in objectum malum. Saltem sunt *otiosæ*, et re ipsa subest tentatio dæmonis. — Ideo dixi: *per se*.

ART. II. De peccato gaudii.

Q. 37. *Quale* peccatum est *gaudium* seu complacentia de re *mala*?

R. *Gaudium* de objecto *malo*, non secus ac desiderium, est peccatum ejusdem speciei atque malitiæ, cujus est objectum ipsum circa quod versatur. — Illic qui in peccatorum præteritorum recordatione sibi complacet, eaque approbat, in confessione explicare debet objectum hujus complacentiæ atque circumstantias speciem mutantem, perinde ac si denuo opere peccasset. Similiter, qui se *jactat* de peccato patrato, regulariter explicare debet in confessione omnes species illius: quia se jactando regulariter adjungit ad jactantiæ et scandali peccatum, etiam complacentiam de peccato commisso.

Explan. Dixi: de **objecto malo**; nam gaudium seu complacentia de modo subtili, ingenioso quo actio mala, etiam turpis, est facta, *per se* malum non est: cum iste modus non sit malus, ut supponitur, et ab actione disparatus, possitque licite reperiri in actione non mala. Talis est complacentia de modo ingenioso quo furtum patratum fuit; de modo lepido quo ebrius

in lutum cecidit; de artificio quo res turpis peracta est. — Timendum tamen in materia lubrica, ne complacentia a modo in rem ipsam transeat, et ideo addidi : *per se*.

Q. 38. An *licet* gaudere de opere malo, ob bonum effectum inde secutum?

R. Nequidem propter effectus bonos vel utiles inde secutos, licet gaudere de re mala, etsi tantum materialiter fuerit mala, jure seu *naturali*, quod est verius prorsus, seu *positivo*, quod est longe probabilius: quia licet opus non fuerit peccaminosum, nihilominus semper fuit objective malum.

Resol. 1. Hinc damnata fuit ab INNOC. XI n. 15 sequens propositio : *Licetum est filio gaudere de parricidio patris a se in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias inde ex hæreditate consecutas*. Similiter non licet gaudere de Missa festo die ex oblivione relicta, neque de carnum comestione die jejunii ex inadvertentia : quia res sunt, supposito præcepto, ex objecto malæ. — **Resol. 2.** Secus dicendum, si res *nequidem materialiter* fuerit contra legem, — sive quia v. g. per dispensationem, aut aliter, agens erat a lege exemptus; — sive quia non est prohibita a lege; et ideo licitum est gaudere de **pollutione naturali**, quæ scilicet a natura ex abundantia seminis provenit, sive in vigilia, sive in somno, etiamsi, juxta doctrinam S. THOM. (2. 2, q. 154, a. 5), sequatur ex *turpi somnio*, « ad quod, ait BALLERINI (in nota ad. n. 172, t. I, Gury), reduci possunt et tactus seu motus idem somnium consequentes. » — Imo, ex doctrina multorum cum eodem ANGELICO DOCTORE (in 4, dist. 9, q. 1, a. 4, q. 1) licet, *per se loquendo*, eam affectu simplici et inefficaci desiderare, secluso periculo consensus; non ob delectationem, quod est mortale : quia delectatio venerea a natura ordinata est ad solam generationem in actu conjugali; sed propter bonum finem, ut est naturæ alleviatio, mitigatio tentationum vel sanitati conducens; sic enim non est objective mala, sed effectus naturalis. Non licet tamen gaudere de tactu turpi in somno vel eum desiderare; manet enim actus objective malus, uti et pollutio innaturalis in somno orta vi turpium cogitationum aut tactuum in vigilia habitorum. — Interim **in praxi** abstinendum est ab his desideriis propter latens periculum, et ideo dixi : *per se loquendo*. — Cfr. BILL.; SASS. (*de Act. hum.* q. III, n. 25).

Obj. Non licet filio gaudere de morte etiam naturali

patris propter pinguem hæreditatem ipsi obventuram, ut constat ex prop. damnata n. 14 ab INNOC. XI : *Licitum est absoluto desiderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, sed ut bonum cupientis : quia nimirum ei obventura est pinguis hæreditas*. Ergo a pari non licet gaudere de **pollutione naturali**, aut illam desiderare. — **Resp. Neg. cons.** Mors est gravissimum malum, quod non satis compensatur per bona fortunæ filio obventura ; pollutio autem *naturalis* nulli est nociva, cum semen per se, quo se exonerat natura, sit quid superfluum, ut docet S. THOM. (2. 2, q. 154, a. 5).

Q. 39. An in *quocumque* casu licet gaudere, non quidem de ipso opere malo, sed dumtaxat de *effectu* bono ab illo opere secuto ?

R. *Affirmative* per se loquendo : nam tunc complacentia non fertur in objectum malum.

Explan. Sic licet gaudere de exoneratione naturæ causata a pollutione, etiam *voluntaria*, vel de consecutione hæreditatis ob homicidium, modo causa detestetur. Hoc sensu Ecclesia gaudet de redemptione secuta ex Adami peccato, exclamans : *O felix culpa, quæ talem meruit Redemptorem !* — Dixi **per se loquendo** ; nam hujusmodi complacentiæ aliquando non carent periculo.

ART. III. De delectatione morosa.

Q. 40. An et quale peccatum est *delectatio morosa* ?

R. *Sub distinctione*. Vel 1°) sermo est de sola **cognitione** seu cogitatione rei malæ ; — vel 2°) de **modo** operandi rem malam ; — vel 3°) de **re mala** ; — vel 4°) de **effectu bono** secuto ex re mala.

Explan. Si **primum**, delectatio ex S. THOM. (1. 2, q. 74, a. 8) per se non est peccatum. — Dicitur : *per se* ; quia potest esse ; — vel bona, si adsit justa causa cogitandi, v. g. causa studii, consultationis, quo modo theologus, imo ipse Deus, complacet sibi in exacta cognitione peccatorum turpissimorum ; — vel venialiter mala, si fiat v. g. ex curiositate ; — vel etiam aliquando graviter mala, si adsit periculum proximum consensus in rem malam. — Si **secundum**, iterum *per se* malum non est : quo modo sine peccato sæpe nos delectant fabulæ, bella, homicidia, furta, suavitas cantus turpis, cum turpitudine displiceat. — Si **tertium**, peccatum est, mortale vel veniale,

quod probabilius non specificatur ex objecto externo, prout est *a parte rei*, sicut specificantur desiderium et gaudium, sed prout ab intellectu *repræsentatur*, et est *motivum* talis delectationis. — Sic qui videt inimicum suum vulnerari in loco sacro et delectatur de ea vulneratione, ut est mala inimico, peccat tantum peccato odii, non sacrilegii; qui audit verba impudica et simul contumeliosa in alium, et ex his voluptatem capit, ut impura sunt, non peccat contra justitiam; similiter, qui delectatur de copula modo cum conjugata, modo cum religiosa, non contrahit malitiam adulterii et sacrilegii, nec *per se* tenetur explicare in confessione : quia hæ circumstantiæ non movent, sed potius deterrent, si voluptas abesset. — Dixi : *per se*; quia si moverent, aut si cum delectatione simul adesset desiderium vel proximum ejus periculum, sine dubio explicandæ sunt. — Si tandem **quantum**, per se nullum est peccatum.

Q. 41. An *sponsis* et *viduis* licet delectari de copula *futura* vel *præterita*?

R. *Sub distinctione*. 1°) Si copulam ut **præsentem** concipiant, in eaque ut præsentem sese oblectentur, peccant mortaliter : quia copula hic et nunc est ipsis sub mortali prohibita. — 2°) Si solum delectentur vidui de actu conjugali **præterito**, approbantes quod eum licite exercuerint, aut sponsi solum delectentur de actu **futuro** desiderantes quod eum licite exercituri, absque eo quod de eo ut præsentem delectentur, et quod in se admittant carnales commotiones; vel non peccant, vel saltem non nisi venialiter : quia nihil approbant nisi quod et quatenus fuit aut erit eis licitum. Eodem modo, saltem a gravi, excusari possunt, si solum delectentur propter aliquod commodum inde secutum aut secuturum, v. g. meliorem conditionem temporalem aut voluptatem intra fines matrimonii percipiendam, modo non afficiantur erga copulam ut præsentem, nec delectatio sit secundum carnem. — Interim similes cogitationes non sunt fovendæ, quippe quæ periculo non careant.

Q. 42. An *conjugibus* licet delectari de copula, etiamsi alter conjux sit absens?

R. Licitum est conjugibus delectari, etiam carnaliter, i. e. cum commotione spirituum, de copula habita vel futu-

ra, semper ac absit periculum pollutionis : quia ipse status matrimonii hæc omnia licita reddit ; alias nimis scrupulis esset obnoxius. S. LIG. (V, 25). Cfr. dicenda de *Matrim.*

Q. 43. *Delectatio de morte vel malo proximi estne semper peccatum ?*

R. *Sub distinctione.* 1°) Si delectatio sit de morte vel malo temporali alicujus non in quantum est malum illius, — sed A) sive ob ipsius proximi **bonum spirituale**, v. g. ut desistat a peccatis, a scandalis ; — sive B) ob **bonum communitatis**, vel *temporale*, vel *spirituale*, non est peccatum. Hinc scribit S. THOM. (in 3. dist. 30, q. 1, a. 1) : *Potest aliquis, salva charitate, optare malum temporale alicui et gaudere, si contingit ; non in quantum est malum illius, sed in quantum est impedimentum malorum alterius, quem plus tenetur diligere, vel communitatis, vel Ecclesiæ.* — 2°) Si vero delectatio sit de ipsa **morte** vel **malo spirituali**, semper est peccatum, cum sit contra charitatem.

Resol. 1. Si præsit tyrannus, reipublicæ et religioni exitiosus, licet le ejus morte naturali gaudere, imo ipsam affectu simplici desiderare ob bonum commune, juxta illud (GAL. V, 12) : *Utinam abscindantur qui vos conturbant.* — **2.** Licet tristari de eo quod dignitates conferantur indignis vel de sanitate ejus, qui ex illa sumit occasionem peccandi. — **3.** Licet gaudere de supplicio malefactoris ad exemplum aliorum. — **4.** Potest pater optare mortem filii, si timet, ne ex ejus flagitiis dehonestetur familia. — **5.** Licet egestatem, morbum, aliamve adversitatem optare scelerato, ut resipiscat. — **6.** E contra illicitum est uxori desiderare mortem mariti ex eo quod male ab eo tractetur, et matri mortem filiæ quæ ob deformitatem vel inopiam spe caret honeste nubendi. In his enim et similibus casibus non servatur ordo charitatis, cum bonum intentum *non superet*, vel *saltem adæquet* malum quod proximo optatur. Constat ex prop. damnata ab INNOC. XI, n. 13 : *Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alicujus tristari et de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere et desiderare, non quidem ex displicentia personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum.* Item ex prop. damn. n. 14 (q. 38). Quæ propositiones merito fuerunt proscriptæ, quia secundum charitatis ordinem vitam proximi cui-

cumque nostro temporali emolumento præferre tenemur. — « Non damnandus tamen, addit S. LIG. (V, 24), qui gaudet de effectu secuto, scilicet de hæreditate obtenta ex morte alterius, si non gaudet de causa, hoc est de morte, licet materia sit **periculosa**. »

PARS TERTIA

DE SEPTEM PECCATIS CAPITALIBUS IN SPECIE

SECTIO PRIMA

De quinque peccatis capitalibus quæ dicuntur spiritualia

CAP. UNICUM. DE SUPERBIA; DE AVARITIA; DE IRA;
DE INVIDIA; DE ACEDIA

Prænot. Ex S. THOM. (1. 2, q. 84, a. 4) peccata **capitalia**, quæ *septem* numerantur, ea dicuntur ex quibus veluti capitibus, radicibus seu fontibus, omnia alia oriuntur, quatenus sunt causæ, saltem « *frequentius* » aliorum peccatorum, *præcipue secundum rationem causæ finalis*, in quantum scilicet habent objecta proprie talia ut horum amore alia passim peccata committantur; unde dicuntur habere *filiæ*, quas pro singulo peccato capitali enumerat S. THOMAS. — Dixi : FREQUENTES; Unde, ut habet S. THOM. (*ibid.*, ad 5), *nihil prohibet aliqua peccata interdum ex aliis causis oriri*. — Itaque peccata **capitalia** non idem significant, quod *maxima* : quia plura alia sunt illis graviora, v. g. peccata opposita virtutibus theologicis. Neque idem significant, quod *mortalia* : nam esse possunt et sæpe sunt venialia, etiamsi deliberate committantur, ut liquet in ira, acedia, etc. — Vidimus autem supra, quod ex septem illis peccatis *quinque* dicuntur **spiritualia**, alia vero *duo carnalia*.

ART. I. De superbia.

Q. 44. Quid 1º) est SUPERBIA. — 2º) *quotuplex* — et 3º) *quale* peccatum?

R. Ad 1º) Superbia, a *super velle* seu *super ire*, ex S.

THOM. (2. 2, q. 162, a. 2) est inordinatus appetitus propriæ excellentiæ.

Explan. Dicitur : 1°) **inordinatus**; nam velle excellere secundum se est indifferens; imo si fiat debito modo ac fine, v. g. ad Dei gloriam, proximi salutem aut tuendam propriam famam, est actus meritorius. Inordinatio autem consistit in eo, quod superbus velit excellere supra id quod est, et quasi supra alios ire plus quam decet. — Dicitur : 2°) **excellentiæ**; i. e. perfectionis quam quis habet vel sibi falso inesse imaginatur. — Dicitur : 3°) **propriæ**; et ideo si pater nimium appetat excellentiam filii, aut e contra, non est proprie superbia, sed vitium illi propinquum.

R. Ad 2um) et 3um) *Duplex* distinguitur : — *perfecta*, qua quis ita se animo effert, ut Deo et superioribus subesse recuset; — aut ita se gerit, quasi sua non a Deo, sed a se, aut saltem suis meritis haberet, estque *gravissimum* peccatum, sed raro accidit; — *imperfecta*, qua quis, salva ad Deum et superiores subiectione et secluso illo gerendi modo, se plus æquo æstimat, estque *per se* peccatum *veniale*, utpote excessus in re indifferenti, nisi accedat gravis contemptus, infamia vel damnum proximi.

Q. 45. *Quænam* 1°) sunt *filix* SUPERBIE — et 2°) *quænam* ejus *remedia* ?

R. Ad 1um) Ex superbia, quæ opponitur *humilitati*, oriuntur : 1°) *ambitio*, ut si appetatur honor non debitus vel debito major; — vel debitus, sed indebito modo, medio et fine acquirendus; — 2°) *vana gloria*, seu appetitus inordinatus humanæ æstimationis, quæ, si quærat per verba, dicitur *jactantia* seu inanis de se et stulta prædicatio; si per facta *ostentatio*; si per aggressionem operis vires excedentis *præsumptio*; si per falsa et ficta signa *hypocrisis*; hæc sunt peccata ordinarie et per se venialia; — 3°) *pertinacia*, qua quis nimium adhæret proprio iudicio, nolens cedere melius intelligenti; — 4°) *contentio*, quæ est inordinata verborum contrarietas; — 5°) *discordia*, quæ est contrarietas voluntatum circa bonum in quo ex charitate consentire debemus; — 6°) *inobedientia*, *ingratitude*, etc., quæ sunt peccata gravia pro ratione modi aut finis.

R. Ad 2um) *Remedia* superbiæ sunt: consideratio propriæ infirmitatis, vanitatis humanæ gloriæ et humilitatis Christi, nec non malorum etiam temporalium quæ ex superbia oriuntur, et bonorum quibus humilitas ditatur, juxta illud (I. PETR. v, 5). *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* — Cfr. S. THOM. (1. 2, q. 84, a. 2; — 2. 2, q. 132 et 162).

ART. II. De avaritia.

Q. 46. *Quid* 1°) est AVARITIA, — 2°) *quale* peccatum, — 3°) quænam ejus *filiæ* — et 4°) quænam *remedia*?

R. Ad 1um) Est immoderatus appetitus bonorum temporalium.

Explan. Id est: immoderatus amor, cura et sollicitudo ea acquirendi, conservandi, augendi. Dicitur: **immoderatus**; quia divitias appetere per se malum non est; et, si fiat ob honestum finem, est actus honestus. — *Dupliciter* autem avaritia aliorum peccatorum est causa et radix: 1°) in quantum pecuniæ præbent materiam, occasionem et potestatem perpetrandi quodlibet peccatum juxta illud (ECCLI. x, 19): *Pecuniæ obediunt omnia*; — 2°) in quantum vix ullum est peccatum quod avarus non sit paratus committere pecuniæ acquirendæ aut retinendæ causa. *Hic enim et animam suam venalem habet*, ut dicitur (ECCLI. x, 10). — Avaritia opponitur, per defectum, *liberalitati* cui per excessum opponitur *prodigalitas*.

R. Ad 2um) Ex genere suo est veniale peccatum, utpote excessus in re alias indifferenti et licita; per accidens sæpissime mortale; dum 1°) graviter repugnat charitati Dei, ut si homo ita inordinate adhæret divitiis, ut totum affectum in iis ponat, magis sollicitus de pecunia, quam de Dei gratia conservanda; 2°) dum graviter repugnat charitati vel justitiæ erga proximum, v. g. non solvendo vel differendo debita, non succurrendo necessitati proximi.

R. Ad 3um) *Filiæ* avaritiæ sunt: *durities cordis erga miseros, oppressio pauperum, inquietudo animi, fraus, violentia, proditio, furtum, perfidia*, et plurima alia.

R. Ad 4um) *Remedia* sunt: — 1°) Meditari paupertatem Christi, qui *cum dives esset, propter nos egenus factus est*.

— 2º) Sedulo perpendere loca Scripturæ : *Avaro nihil scelestius*. (ECCLI. X, 9) ; — *Radix omnium malorum est cupiditas*. (I. TIM. VI, 10) ; — *Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cœlorum*. (MATTH. IX, 24). — 3º) Attendere quod omnia brevi sint relinquenda, nisi quæ per manus pauperum præmissa fuerint ; quod divitiæ non raro transeant ad hæredes ingratos, prodigos, iisque abusuros in perniciem æternam. — Cfr. S. TH. (1. 2, q. 84, a. 1 ; — 2. 2, q. 118).

Resol. Merito scribit S. PETR. CHRYSOL. (Serm. 8, *de jejun. et eleem.*) : « Thesaurus cœli est manus pauperis : quod suscipit, ne in terra pereat, reponit in cœlum. Manus pauperis est gazophylacium Christi : quia quidquid pauper accipit, Christus acceptat. Da ergo, homo, pauperi terram, ut accipias cœlum ; da nummum, ut accipias regnum ; da pauperi, ut det tibi ; quidquid pauperi dederis, tu habebis ; quod pauperi non dederis, habebit alter. »

ART. III. De ira.

Q. 47. *Quid* 1º) *est* IRA, — 2º) *quale* peccatum, — 3º) *quænam* ejus *filix* — et 4º) *quænam* illius *remedia* ?

R. Ad 1um) et 2um) Ira, quæ opponitur *mansuetudini*, est inordinatus appetitus vindictæ vel quasi vindictæ ; quæ inordinatio ex S. THOM. (2. 2, q. 158, a. 3) fit dupliciter : — 1º) *ex parte modi irascendi*, si interius excandesceas plus quam ratio dictat, vel exterius per signa nimis patefacias, quamvis appetatur vindicta justa ; — 2º) *ex parte objecti*, si appetas vindictam injustam, justo majorem, aut justam quidem, sed præter ordinem infligendam, vel non ad debitum finem, sed ex odio ad satiandum malevolum affectum. — Additur : *vel quasi vindictæ* ; quia dum homo irascitur in res inanimatas, v. g. artifex ex ira frangit aut projicit instrumentum, scribens calamum, non est proprie vindicta ; est tamen ira, licet *per se* venialis tantum, qualis et est *prima* inordinatio, utpote excessus in passione indifferente ; per accidens quandoque mortalis, si v. g. in sanitate propria vel aliena causetur notabile damnum ; si in blasphemias, maledicta erumpa-

tur. *Secunda* inordinatio est ex genere suo mortalis : quia directe opponitur charitati et justitiæ.

R. Ad 3um) Ex S. THOM. *filix* iræ sunt : *indignatio*, et *tumor mentis*, dum ira remanet in corde ; *clamor* et *contumelia*, dum erumpit in ore ; *rixæ* et *blasphemiæ*, dum exit in opus.

R. Ad 4um) Contra iram juvat considerare : 1°) mansuetudinem Christi, qui *cum malediceretur, non maledicebat* ; *cum pateretur, non comminabatur*, (I. PETR. II, 23) et pro suis crucifixoribus oravit ; 2°) quod irascens sæpius justissimam causam dederit Deo contra se graviter irascendi ; — 3°) quæ mala ex ira proveniant, quodque irascens sibi potissimum noceat.

ART. IV. De invidia.

Q. 48. *Quid* est INVIDIA ?

R. Ex S. THOM. (2. 2, q. 36, a. 1) invidia, quæ opponitur *benignitati*, est *tristitia de bono proximi prout apprehenditur esse diminutivum propriæ excellentiæ* : ut si quis doleat alium sibi in honore vel divitiis fieri æqualem, quasi sibi per hoc aliquid decedat. — Unde, si quis de bonis proximi tristetur ex alio motivo, non erit invidia.

Resol. 1. Tristari de bono alterius, in quantum prudenter creditur tali indignus, non est invidia, sed **indignatio** seu **nemesis**, et quidem justissima, si sit propter Deum vel bonum commune, quod creditur ab indigno lædendum ; potest tamen esse mala, ut si sit de bonis, quatenus a Deo peccatoribus obveniunt. — **Resol. 2.** Si tristaris, quia ex bono alterius times tibi vel alteri innocenti aliquod malum, secluso malo affectu vel aversione circa personam, non est invidia, sed **timor justus** ; sic licite tristamur de potentia impiorum quatenus illa abutentes noxii sunt ; sic prudenter doleo illum elevatum ad officium, qui utpote inimicus meus jam facilius poterit nocere : quia talis tristitia non tam est de bono proximi, quam de malo inde resultante. — **Resol. 3.** Si tristaris de bono proximi, non quia ipsi bonum est, sed quia tibi deest bonum quod alter habet, non est invidia, sed **æmulatio** de se bona, dicente Apostolo (I. COR. XII, 41) : *æmulamini autem charismata meliora*. Sic, secluso malo affectu circa personam, qui tamen facile intervenit, licite tristaris quod alter tibi officium vel virginem ada-

matam præripuerit. Sic studiosi vel artem addiscentes, dum vident aliorum profectum merito tristantur de suo defectu, quo ipsi ad meliora excitantur. Similiter artifex videns suum vicinum industria sua bene alere familiam, merito dolet se non posse ita prosperare. Sic denique mercator vel caupo videns emptores vel hospites ad vicinum divertere, licite dolet de illo concursu, non quatenus vicino proficius est, sed ut suum detrimentum et lucri cessatio, quod alias juste haberet.

Q. 49. *Quale peccatum est INVIDIA?*

R. Ex S. THOM. (2. 2, q. 36, a. 3) est peccatum *ex genere suo mortale*: quia directe opponitur charitati proximi; sæpe *veniale*, tum ex imperfectione actus, tum ex parvitate materiæ. — *Supremum autem invidiæ* peccatum est, si quis alteri invidet bona spiritualia supernaturalia, v. g. gratiam, virtutes, sanctitatem vitæ, eo quod putet per ea minui suam æstimationem, aut suam vitam redargui, quod est **peccatum in Spiritum S.**, quia sic invidet Spiritui S. qui in donis suis et operibus glorificatur, diciturque *fraternæ gratiæ* seu, ut communius dicitur, *charitatis invidentia*.

Q. 50. Quænam sunt 1º) *filiæ* INVIDIÆ, — et 2º) quænam contra illam *remedia*?

R. Ad 1um) Quinque *filiæ* a S. THOM. (2. 2, q. 36, a. 4) numerantur: — 1º) *odium*, quo quis male vult cui invidet; — 2º) *susurratio*, quæ est locutio mala de proximo ad tollendam amicitiam ipsius cum aliis; — 3º) *detractio*, qua bonam famam denigrat, quam proximo invidet; — 4º) *gaudium in proximi adversis*; — 5º) *afflictio in ejus prosperis*, estque hæc continua pœna invidi, qua suo livore tabescit.

R. Ad 2um) Contra invidiam juvat: — 1º) attendere sedulo nullum esse vitium quod nos similiores reddat diabolo, juxta illud (SAP. II, 24): *Invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum; imitantur autem illum qui sunt ex parte illius*; — 2º) honorem humanum contemnere, juxta illud Apost. (GAL. V, 26): *Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes*; — 3º) persuasum habere invidiam soli invidenti

nocere : non enim ideo minus habet ille cui invides, et licet careret bono, quod invides, non ideo tu illud vel melius haberes.

ART. V. De acedia.

Q. 51. Quid est ACEDIA ?

R. Acedia sive animi tædium ex S. THOM. (2. 2, q. 35, a. 2) dupliciter usurpari potest. — 1°) *Generaliter*, pro omni animi remissione ad bene operandum in exercitio virtutum ob laborem conjunctum, sicque sumpta non est vitium speciale, sed generale : quia omne vitium refugit bonum virtutis oppositæ ; - - 2°) *specialiter*, pro tædio de bono spirituali, v. g. de divina amicitia apprehensa ut mala propter adjunctam difficultatem illius obtinendæ et conservandæ per laboriosa virtutum exercitia et voluptatum illicitarum fugam, unde fit, ut quis amicitiam illam parum curet.

Q. 52. Quale peccatum est ACEDIA ?

R. *Sub distinctione*. 1°) Acedia **generalis** est veniale *per se loquendo* ; ut si tristaris de Missa, quia tempore frigido est surgendum, attamen audis, licet cum aliqua displicentia. — Dixi : *per se loquendo* ; quia si tædium maneat in solo appetitu sensitivo, et voluntas conetur resistere, est actus meritorius. — Est autem *mortale*, si ideo omittantur actus graviter obligantes, v. g. ex tædio omittis Breviarium, Missam die festo, — sed non est peccatum distinctum. — 2°) Acedia **specialis** est peccatum de se *gravissimum*, — nisi imperfectio actus excuset : quia specialiter repugnat charitati Dei, et ab eo avertit. — Cfr. S. THOM. (2. 2, q. 35, a. 3).

Q. 53. Quænam 1°) sunt *filix* ACEDIÆ, — et quænam 2°) adversus eam *remedia* ?

R. Ad 1um) A S. GREG. apud S. THOM. (2. 2, q. 35, a. 4) sex *filix* numerantur : — 1°) *malitia*, qua bona spiritualia odio habentur secundum se, ut si quis doleret quod bene fecerit ; cuperet non esse natum, esse brutum, etc. ; estque per se mortale ; — 2°) *rancor*, quo illi sunt fastidio,

qui hortantur ad meliora, quod secluso odio et aliis est veniale tantum ; — 3°) *pusillanimitas*, qua quis refugit aliquid difficile aggredi, et seclusa alia transgressione mortali est venialis tantum ; — 4°) *desperatio* beatitudinis consequendæ, utique peccatum gravissimum ; — 5°) *torpor* in observatione præceptorum, venialis, si frigide, — mortalis, si graviter obligantia non impleantur ; — 6°) *evagatio mentis*, qua quis in exercitio spiritualium vagatur circa alia, de se venialis.

R. Ad 2um) *Remedia* contra acediam sunt : — 1°) Meminisse noctis illius vicinæ, *quando nemo potest operari*, ut dicitur apud JOAN. IX, 4. — 2°) Recogitare præmia fervidæ charitatis et damna teporis, dicente Script. (ApoC. III, 16) : *Quia nec frigidus es nec calidus, incipiam te evomere ex ore meo.* — 3°) Mane quotidie se excitare per propositum ista die bene sua munia obeundi, et vespere desuper examinare. — 4°) Recordari labores et passiones Christi, necnon attendere ad exemplum ferventium Dei servorum, qui longe jucundius vivunt, quam isti inertes sibi et aliis graves atque molesti.

SECTIO SECUNDA

De duobus peccatis capitalibus quæ dicuntur carnalia.

CAP. 1. DE GULA UBI DE EBRIETATE

ART. I. De gula.

Q. 54. *Quid* 1°) est GULA ? — 2°) *Quot* modis committitur ?

R. Ad 1um) Ex S. THOM. (2. 2, q. 148, a. 1) GULA, *generatim* sumpta, est inordinatus appetitus vel usus cibi aut potus. — Dividitur in duas species : — in GULAM *stricte* sumptam, quæ etiam dicitur *crapula* et *comessatio* ; — et in EBRIETATEM. — Gula *stricte* sumpta est appetitus inordinatus cibi et potus qua delectabilis præcise, sicque, ut patet, est vitium oppositum *abstinentiæ*. Ebrietas vero

est appetitus inordinatus solius potus inebriantis, et opponitur *sobrietati*.

R. Ad 2um) Ex S. THOM. (*ibid*, ad 4) *quinque* modis committitur : — 1°) si sumas ante vel extra tempus congruum ; — 2°) si quæras nimis pretiosa ; — 3°) si sumas plus æquo ; — 4°) si avide, voraciter, licet vilia ; — 5°) si quæras nimis accurate præparata, — juxta versiculum : *Præpropere, laute, nimis, ardentem, studiose*. — Cfr. BILL.

Resol. Cavendum est, ut recte notat BILLUART, « ne statim ac semper peccati *gulæ* arguas, qui cibos *laudos* et *accurate præparatos* manducant : id enim quandoque exigit vel sanitas, vel hospitii, vel festi [vel status] ratio ; aut sic offeruntur, vel alii desunt ; sed tunc solum, quando id *quæritur*, aut fit *contra dictamen rectæ rationis*. » :

Q. 55. *Quantum* peccatum est GULA ?

R. Est peccatum *ex genere suo leve*, utpote excessus in re indifferenti ; etsi, juxta probabilem sententiam, te ingurgites usque ad vomitum. — Qui tamen ideo evomunt, ut mensam repetant, *vix excusantur a mortali*. (S. ALPH. v, 73). — *Per accidens* sæpe fit *mortale*, et sic graviter peccat : — 1°) qui gulæ causa violat jejunia ecclesiastica aut aliam quaecumque gravem obligationem ; — 2°) qui advertit ex gula se contrahere notabilem morbum, v. g. febrim ; — 3°) si se exponat periculo consentiendi turpibus : *Bacchus* enim et *Venus* intimi amici sunt ; — 4°) si inde notabiliter ineptus fiat ad officia ad quæ sub mortali tenetur ; — 5°) si propter comessiones non possit solvere debita, alere familiam ; — 6°) si ita inhæreat delectationibus cibi et potus, ut in iis finem suum ultimum quodammodo constituat, juxta illud (PHILIPP. III, 19) : *Quorum Deus venter est*.

Q. 56. *An et quomodo* peccat, qui comedit et bibit usque ad satietatem ob *voluptatem* ?

R. Si ultiores operationis fines *positive* excludat, peccat *venialiter* ; — secus non. — Vide sup. (*de Act. hum.*, q. 58).

Resol. Venialiter peccat, qui edit et bibit ob *solam* voluptatem, quod est voluptate *frui*, licet tantum necessaria sumat :

tum quia pervertit ordinem naturæ, cum alimentum non sit a natura institutum ad delectationem, sed mediante delectatione ad sanitatem et vitam; tum quia finis humanarum actionum est bonum honestum, non delectabile; hoc enim est proprium brutorum. Constat ex prop. damnata (*ibid.*). — E converso, si voluptatem illam virtualiter ordinet ad meliorem digestionem, quod est voluptate *uti*, non peccat : *nisi sis adeo insipiens*, ait insignis CAJETANUS (in Sum. verb. *gula*, n. 1), *ut putes omnem voluntariam delectationem sensibilem esse peccatum*. Etenim propter infirmitatem humanam, Auctor naturæ annexuit alimentis, non secus ac actui matrimoniali, delectationem, ut in iis sumendis non essemus difficiles et sumpta facilius retinerentur ac digererentur, sicque melius vitæ et sanitati conservandæ concurrerent. Unde illud AUG. (*l. 4. cont. Jul.*) : *Non solum cibo, sed etiam cibi sapore indiget infirmitas corporis nostri, non propter exsaturandam libidinem, sed propter tuendam salutem*. — Cfr. BILL.; SASS.

Q. 57. Quænam 1º) sunt filiæ GULÆ, — et 2º) quænam ejus remedia?

R. Ad 1um) Ex S. THOM. (2. 2, q. 148. a. 6) quinque filiæ numerantur : *hebetudo mentis, inepta lætitia, multiloquium, scurrilitas et immunditia* cujuslibet generis.

R. Ad 2um) Remedia sunt : 1º) Considerare ex gula plurimos causari tam animæ quam corporis morbos vitamque certo abbreviari. Hinc S. HIER. (epist. ad Ocean.) : *venter cibo meroque distentus despumat in libidines*. Hinc quoque illud (ECCL. XXXVII, 33) : *In multis escis erit infirmitas, et aviditas appropinquabit usque ad choleram*. Unde axioma omnibus notum : *Plures occidit gula, quam gladius. Gulæ pone metas et erit tibi longior ætas* ; — 2º) Meditari Dominum Jesum, qui in vita cibo vulgari usus est, et in morte aceto et felle voluit potari ; — 3º) Meminisse nihil in Scripturis frequentius commendari quam sobrietatem ; — 4º) Recordari frequenter de morte seu de corruptione corporis mox futura.

ART. II. De ebrietate.

Q. 58. Quid 1º) est EBRIETAS, et 2º) quotuplex distinguitur?

R. Ad 1um) Ebrietas, generatim sumpta, est voluntarius excessus in potu inebriante usque ad rationis alterationem.

R. Ad 2um) *Duplex* distinguitur: *perfecta*, si omnino privet usu rationis, ita ut ebrius incapax sit agendi moraliter; — secus dicitur *imperfecta*.

Resol. 1. Excessus voluntarius in potu non inebriativo, ut lacte, vel etiam inebriativo, sed non de facto inebriante, seu non pertingente usque ad alterationem rationis, non est proprie *ebrietas*, sed *gula* stricte sumpta seu *crapula* et *commessatio*, ita dicta, non quidem a *comedendo*; sed, ut observat SYLVIVS, a *Como*, qui apud antiquos habebatur Deus *crapulae*: hæc autem committitur tam in cibo quam in potu. — **Resol. 2.** Qui aliunde quam ex potu, puta ex odore lupuli aut suffitu tabaci, privaretur usu rationis, non esset proprie ebrius, licet posset peccare, si id ipsi voluntarium esset. — **Resol. 3.** Ad *perfectam* ebrietatem minime requiritur, quod quis fiat brutum aut truncus; — nec minus vesanum et fœdum est, quod aliqui ab ebrietate *perfecta* ideo eximant: — sive quod valeat quis adhuc discernere in via domum ab arbore, cum ad hoc non requiratur iudicium rationis; — sive quod possit adhuc declinare currum prætereuntem, ne lædatur, domum redire, lectum repetere: « *id enim*, ait SASS. cum BILL., *et canes faciunt.* » — **Resol. 4.** Uxor non tenetur ex iustitia reddere debitum marito petenti in *perfecta* ebrietate: quia illa petitio non est actus humanus magis quam somniantis, ac proinde non potest conjugem obligare. Imo, nec posset quandoque uxor reddere, si periculum subesset effusionis seminis aut suffocationis fœtus. His secluis, potest contingere quod teneatur reddere ex charitate, si nempe animadverteret in marito periculum pollutionis aut commixtionis cum alia.

Q. 59. *Quænam* sunt signa EBRIETATIS *perfectæ*?

R. Solent assignari sequentia: — 1°) si ebrius nesciat amplius discernere inter bonum et malum; — 2°) si rerum *principalium*, quas gessit, amplius non recordetur, v. g. ignorat, quomodo domum venerit, cubitum iverit, etc.; hæc enim facile retinentur, secus res *minutæ*, quæ vix advertenter fiunt; — 3°) si suis actionibus communibus et facilibus dirigendis vix sufficiat; — dico: *dirigendis*; nam non posse exsequi, v. g. orare Breviarium,

potest oriri ex ebrietate tantum *imperfecta*; — 4°) si faciat ea, quæ sui compos non facit, ut si alias probus blasphemet, turpia dicat aut faciat, rixas moveat, etc. Sed et hoc aliqui faciunt, dum semiebrii sunt. — Non autem sunt signa certa, si lingua titubet, pedes vacillent, oculi caligent, objecta duplicari, et domus ac fenestræ circumferri videantur. Idem dic de vomitu, qui quandoque ex ebrietate, quandoque absque illa — aut ex mera crapula, — aut ex vitio potus, — aut ex sumentis indispositione sequitur. — Cfr. SASS.

Q. 60. *Quantum peccatum est EBRIETAS?*

R. Ebrietas *perfecta*, si fuerit plene *voluntaria*, est peccatum mortale ex genere suo, quod potest fieri *veniale* ob *parvitatem materiæ*, ut si, ait D'ANNIB., ebrietas duratura sit *minus una hora*. — Non tamen a *gravi* excusatur, qui adeo bibit, ut sequi debeat ebrietas, quamvis dormitum eat, antequam sensibus et ratione destituatur: quia in somno non habet potentiam proximam ad usum rationis — Cfr. S. LIG. (V. 75 et 78).

Explan. Perfectam ebrietatem, plene voluntariam, esse peccatum mortale ex genere suo, probatur: — tum ex S. Scriptura, in qua ebrietas recensetur inter peccata, quæ excludunt a regno Dei (GAL. V, 21): *Ebrietales... et his similia.., qui talia agunt regnum Dei non consequentur*; — tum a ratione: quia ipsi graviter repugnat, quod homo sciens et volens se privet per notabile tempus usu rationis et potestate propinqua ad illum, quo a brutis distinguitur, bonum virtutis exercet et peccata declinat. — Adde pericula malorum, quæ ex ebrietate nata sunt sequi. Unde quoque S. THOMAS, qui primum docuerat (*De malo*, q. 2, a. 8, — et q. 7, a. 4) ebrietatem per se et ex genere suo esse peccatum veniale, per accidens autem mortale, hanc sententiam postea retractavit. — Dixi: *per notabile tempus*, quale ex iudicio LACROIX: *videtur esse una hora*; — quia hic datur parvitas materiæ, sicut datur in læsione corporis vel propriæ sanitatis. Quis enim dicet, peccare mortaliter eum, qui ex fumo vel agitatione in gyrum momentaneam sibi causaret mentis interceptionem?

Nec **Objicias**: usus rationis est in supremo genere bonorum: ergo pejus est per quadrantem carere potentia utendi, quam per mensem centum aureis. — **Resp.** Etiam Missa est

in supremo genere bonorum spiritualium, et tamen qui non persolveret eam ad quam liberaliter se obligasset, non peccaret graviter, ut multi tenent DD. — Neque contra allatam doctrinam **Objicias** : qui se privat usu rationis per somnum non peccat : ergo nec qui per potum. — **Resp. Neg. cons.** Nam, ut recte notat BILL., « disparitas est : 1°) quod somnus privet tantum actuali usu rationis, non propinqua potestate ad illum, sic, ut dormiens possit ad illum redire quando voluerit; potest enim ante somnum disponere, ut tali hora, qua voluerit, et excitetur, excitatus statim est idoneus ad sua munia. E contra ebrietas non tollit tantum usum rationis, sed etiam potestatem propinquam ad illum; nec potest ebrius illum pro nutu recuperare, sed necessitatur in ejus privatione remanere, quamdiu durat effectus immoderatæ passionis, ita ut, etiamsi vigilans, sit ineptus ad sua munia. — 2°) Disparitas est quod privatio usus rationis per somnum inducatur *naturaliter*, mediante quiete sensuum ad reparandas naturæ vires; per ebrietatem autem inducitur *violenter* ex causa illicita, vigilantibus [sæpe] sensibus ipsis. »

Resol. 1. Ut ebrietas *perfecta* sit peccatum mortale, debet esse plene voluntaria, saltem indirecte seu in causa, ut si quis, attenta vini quantitate aut qualitate propriaque conditione, prævidet se inde privandum usu rationis, aut dubitans non curat inquirere, aut advertens ad probabile periculum perfectæ ebrietatis nihilominus bibere pergit. — **Resol. 2.** Si largius bibens sciat se perfecte inebriandum quando exit in aerem vel vehitur, non vero si domi quietus maneat, peccat graviter, si libere exeat, licet non inebrietur : quia, voluntarie se exponendo periculo proximo perfectæ ebrietatis, illam indirecte velle censetur. — **Resol. 3.** Semper peccat graviter qui frequenter est perfecte ebrius, ut bene docet S. THOM. (2. 2, q. 150, a. 2), inquires : *Assiduitas facit ebrietatem esse peccatum mortale, non propter solam iterationem actus; sed quia non potest esse, quod homo assidue inebrietur, quin sciens et volens ebrietatem incurrat, dum multoties experitur fortitudinem vini et suam habilitatem ad ebrietatem.* — **Resol. 4.** Non peccat saltem graviter peccato ebrietatis qui non advertit periculum perfectæ ebrietatis; quod fieri potest : si inculpabiliter ignoret fortitudinem potus, ut accidit Noë; si prudenter putabat se posse plus perferre; si casu sit indispositus; si ebrietas proveniat ex nimio calore, nimia loquacitate. — **Resol. 5.** Secluso periculo ebrietatis in se vel in alio, non est peccatum, — imo

urbanitatis esse potest, in honesta recreatione se mutuo pro more patriæ ad liberaliorem haustum invitare (SASS.).

Q. 61. An peccant *graviter*, qui adeo validi vinoque assueti sunt, ut nunquam inebrientur, etsi largius aliis bibant?

R. *Negative* per se; — *Affirmative* per accidens, ut si v. g. adeo temperantiam excedant, ut sanitatis grave detrimentum timeri merito possit. — Cfr. supra (q. 56).

Resol. Potentes ad bibendum, aut bibuli qui norunt aliquo pharmaco impedire, ne ratio deficiat, licet non peccent peccato *ebrietatis* proprie dictæ; peccant tamen peccato *gulæ*, quandoque venialiter, quandoque mortaliter, docente S. THOM. (2. 2, q. 150, a. 2): *Plus sumere in cibo vel potu quam necesse sit, pertinet ad vitium gulæ, quæ non semper est peccatum mortale; sed plus sumere in potu scienter usque ad ebrietatem, hoc est peccatum mortale... Ebrietas autem, inquit (a. 1), nominat actum quo quis in defectum [rationis] incidit.* — Et ita potentes ad bibendum peccant graviter: — si ob speciales circumstantias grave scandalum se præbituros esse prævideant, ut accidere potest, dum clerici aut religiosi nimio potui indulgent; — si inde familiæ curam non habeant, eam ad indigentiam redigant, debita non solvenda contrahant, aut advertant ad probabile periculum vitam notabiliter abbreviandi aut contrahendi diurnam podagram, gravem dolorem capitis aut nauseam stomachi ad plures dies, febriim, etc., ad normam eorum quæ dicta fuerunt supra (q. 56): quia tunc peccant graviter non solum contra charitatem propriam, sed etiam contra jus Dei, abutentes corpore et valetudine, cujus administratores sunt, non vero domini. Unde merito in illos evibratur (Is. v, 22): *Væ qui potentes estis ad bibendum vinum et viri fortes ad miscendam ebrietatem.* Et (Prov. xxiii, 29-30): *Cui vœ?... Nonne his qui commorantur in vino et student calicibus epotandis?*

Q. 62. Utrum opus est se inebriare *voluptatis causa*, ut detur peccatum EBRIETATIS?

R. *Controvertitur.* — Sententia communissima *affirmat*, cui favet S. THOMAS (1. 2, q. 88, a. 5), inquit: *De ebrietate vero dicendum est,... quod sit peccatum mortale. Quod enim homo ABSQUE NECESSITATE reddat se impotentem ad utendum ratione, per quam homo in Deum ordinatur, et multa peccata occurrentia vitat, EX SOLA VOLUPTATE VINI,*

expresse contrariatur virtuti. — Ita quoque sentiunt: CAJET., celeberrime iste D. TH. interpres, BANN., SPOR., VALENT. LESS., LAYM., DICAST., alii. — Juxta hanc sententiam, si quis bibat ad privationem rationis, non quidem ob delectationem, sed ex alia *levi vel insufficienti causa*, — v. g. ut satisfaciatur amico, ut vincat per æquales haustus, ut non incurrat offensam, ut non vapulet, vel diffametur, — non admittit *formalem*, sed tantum *materialem* ebrietatem, quæ non est intrinsece mala, sed licita ex urgente causa; — peccat tamen mortaliter: quia *sine justa causa* se privat bono naturæ præstantissimo, nempe ratione, cujus ipse non est dominus, sed custos, sicut peccat mortaliter, qui sine justa causa sibi abscinderet brachium. — Cfr. LACROIX (V, 31 q); — JANSEN Ord. Præm. (Cas. XIII, 8).

Resol. Ex communissima sententia peccatum mortale *perfectæ ebrietatis* definiri potest: *excessus voluntarius in potu, voluptatis causa factus, usque ad violentam privationem usus rationis per tempus notabile.* — Unde malitia perfectæ ebrietatis in eo videtur reponenda, quod quis sine justa et gravi causa, tantum ob voluptatem aut ingluviem, sciens volens pro notabili tempore privet se usu rationis; non quidem simpliciter (id quod fit in somno, modo naturali instituto ad virium conservationem), sed violenter et modo innaturali, rationem perturbando et simul privando se proxima potestate utendi ratione ad omnem subitam necessitatem, juxta dicta superius (q. 60).

Q. 63. An *licitum* est se inebriare ad morbum depellendum, aut ad ustionem vel sectionem facilius sustinendam?

R. *Controvertitur.* — Sententia communissima *affirmat*: quia, ut ait MAYR ex SPOR., « recta ratio non prohibet, imo potius suadet, ad aliquod breve tempus usu rationis destitui, ut deinceps, reparata valetudine, munera rationis rectius et diutius præstentur. » Et sicut in his casibus adhibetur opium¹, et æther, ita etiam potus inebriati-

1. Circa **opium** ex S. OFF. prodierunt variæ *ad vicarios apostolicos, in imperio Sinarum et finitimis regnis atque provinciis* instructiones (10 mart. 1852, 27 mart. 1878, 29 dec. 1891, *Collect. S. C. de*

vus adhiberi posset. — Hinc ait ANGELICUS (2. 2, q. 50, a. 2): *Cum aliquis multum... bibit secundum consilium medicinæ... non est reputandus superfluus potus*. Et alibi, ut dictum fuit (q. 62), vitium ebrietatis reponit in potu superfluo *sine necessitate et ex sola vini voluptate*.

Explan. Præcipua argumenta patronorum hujus sententiæ sunt : 1º) Quia, si non bibatur ex voluptate, non est ebrietas formalis, sed materialis, quæ non est intrinsece mala, sed licita ex urgente ratione. — 2º) Quamvis homo non sit dominus suæ rationis, sicut non est dominus suorum membrorum, licite tamen ad conservandum totum abscindit membrum; ergo etiam licite ad tempus se privat usu rationis, ut vita et ratio conserventur in futurum. — 3º) Potus necessarius ad conservationem vitæ non est contra sobrietatem, ut docet S. ТНOM. (2. 2, q. 144, a. 6); sed talis potus est necessarius ad conservationem vitæ, ergo. — 4º) Non est contra charitatem propriam abscindere brachium pro conservanda vita; ergo nec contra sobrietatem sopire per potum ad tempus rationem, ut conservetur totum; ratio et vita. — 5º) Ex gravi causa licitum est sumere pharmacum soporiferum, etsi quis statim ex somno ad usum rationis excitari non possit, ergo et ex tali causa sumere potum inebriantem.

Resol. 1. Si quis metu mortis cogatur ad computationem, probabiliter non peccat, si bibat cum prævisione perfectæ ebrietatis : quia ebrietas in casu non est formalis, sed tantum materialis; licet autem ponere causam de se non malam, ex qua

Prop. Fide, n. 2144-2150) quarum Summa huc recidit : « 1º Opii culturam non esse quidem per se illicitam, in sinicis autem regionibus ob abusus quibus obnoxiam esse ex diuturna experientia certo constat, fieri illicitam, ac proinde Christi fidelibus generatim esse interdicendam; 2º nec secus de commercio judicandum, quod quamvis per se malum non sit, malum tamen evadit ob graves abusus ex eo ut plurimum et fere universim manantes, et ob leges illud vetantes; ideoque prohibendum non solum iis, qui illud directe exercent, sed etiam iis qui eidem favent, qui scil. pecuniam scienter opii mercatoribus scenerantur, vel agros in opii culturam locant; 3º opii usum qui in Sinis obtinere dicitur tamquam detestabilem declaratum; 4º ejusdem usum permitti posse iis, qui eidem sese assuefecerint, quique ab illo abstinere omnino non possint sine mortis periculo vel gravi detrimento; pariter opium sumi posse per modum medicinæ, ea tamen lege ut modus et quantitas servetur quæ medicinalem rationem minime excedat, et debita diligentia et cautelis adhibitis, ut ejusdem abusus malique effectus exinde profluentes præcaveantur. »

immediate sequitur duplex effectus, unus bonus, alter vero malus, si adsit justa ratio et finis agentis sit honestus. — Secus dicendum, si coactio fiat in odium virtutis seu formaliter ad ebrietatem. Quo sensu cum LESSIO intelligendum est illud vulgati AUG. (serm. 232) : *Etiamsi ad hoc veniretur, ut diceretur : aut bibas aut morieris, melius erat, ut tibi caro tua sobria occideretur, quam per ebrietatem anima moreretur.* — **Resol. 2.** Perperam agunt medici, qui moribundum, præsertim nondum bene præparatum, eo fine inebriant aut aliis mediis usu rationis privant, ut dolores et mortem non sentiat; quia nullo unquam tempore magis necessarium est, ut homini servetur facultas merendi seseque cum Deo reconciliandi.

Q. 64. An *licet* aliquem inebriare, ut a malo majori, v. g. ab homicidio committendo, impediatur?

R. *Controvertitur.* — Probabilis est sententia *affirmativa*: quia licitum est inducere alium ad minus malum, ut impediatur a majori, quod aliter impediri non possit. Neque inducens tunc quærit malum, sed bonum, scilicet electionem minoris mali. — Cfr. S. LIG. (V, 77).

Q. 65. An sunt *imputanda* omnia mala in ebrietate, tum perfecta, tum imperfecta, commissa?

R. *Sub distinctione.* 1°) Si **nullatenus**, nequidem in confuso, fuerint prævisa, non imputantur; — 2°) si fuerint **sufficienter** prævisa, imputantur quidem mala *operis*, tum commissionis tum omissionis; et pariter mala *oris* seu verba contumeliosa prolata *in Deum*, v. g. blasphemiae, cum illa sint intrinsece mala; — secus vero, si *contra homines* proferantur, cum ex communi æstimatione nullam injuriam inferre censeantur. — Cfr. S. LIG. (V, 78); BILL.

CAP. 2. DE LUXURIA.

DISPUTATIO 1^a. — DE LUXURIA IN GENERE

Q. 66. *Quid* est LUXURIA?

R. Luxuria, quæ opponitur castitati, est *appetitus inordinatus delectationis venereæ*, i. e. quæ sentitur circa

partes genitales per commotionem seminis vel spirituum generationi deservientium.

Explan. Dicitur **venerea**, quia naturaliter ordinatur ad promovendam generationem, cui Deam *Venerem* præsidentem faciebat insaniens et impia gentilitas. — Hæc autem delectatio *venerea* non est confundenda cum delectatione **sensuali** seu **organica**, quæ fit cum aliqua alteratione corporis per motum spirituum vitalium circa pectus sine commotione *venerea*, quæque oritur ex conformitate sensus ad sensibile, v. g. visus ad visibile, tactus ad tangibile, auditus ad audibile, ut videre pulchrum objectum, tangere rem mollem, audire vocem sonoram; hæc enim delectatio, licet facile ad *veneream* conducere possit, de se vel culpa vacat, vel saltem venialem non excedit.

Q. 67. *Quantum peccatum est LUXURIA voluntaria?*

R. Est peccatum *grave ex genere suo*.

Explan. Ratio est : quia graviter repugnat — tum legi *divinæ*, ut constat ex Apost. (GALAT. v, 19-21) ubi inter opera, quæ excludunt a regno Dei, enumerat LUXURIAM; — tum legi *naturali*, quippe usus rei *venereæ* institutus et necessarius est ad solam conservationem seu propagationem generis humani; quare non potest extra matrimonium, nec etiam in matrimonio, nisi debito modo, usurpari, sine gravi recti ordinis perturbatione.

Q. 68. *Utrum in LUXURIA datur parvitas materiæ?*

R. *Sub distinctione*. 1º) *In re venerea extra matrimonium directe volita* non datur parvitas materiæ : quia, attendita humanæ naturæ fragilitate, ex minima delectatione sic volita sequitur periculum proximum ulterioris consensus (q. 12). Confirmatur ex prop. ab ALEX. VII damnata n. 40 : *Est probabilis opinio quæ dicit, esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem CARNALEM et sensibilem, quæ ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris et pollutionis*.

Explan. Dixi : *in re venerea*; nam in materia *sensualitatis* seu in delectatione *organica*, de qua supra (q. 66) *pro certo habeo, saltem speculative, admittendam in ea levitatem materiæ*. — Ita post multos alios eosque gravissimos, quos inter numerantur : S. ANT., SYLV., MOL., SPOR., GABRIEL, SANCH., LESS., FILLIUC., WIGG., STRUGGL, HENNO; TAMB., sentit (*De temp.*, diss. V. art. II) BILLUART, qui inter Principes Theologiæ non infimum

sane locum occupat. — Imo et videtur opinio S. THOMÆ (2. 2, q. 154, a. 4) qui non agnoscit oscula *libidinosa*, nisi ea quæ fiunt ob delectationem peccati mortalis, ut fornicationis. — « Unde, ait BILLUART, sicut qui audit vocem sonoram, qui gustat cibum sapidum, præcise [seu unice] propter delectationem **organicam** seu **sensualem** inde exortam, non peccat nisi venialiter; ita non peccat nisi venialiter, qui aspicit pulchram mulierem, aut tangit ejus manum seu faciem, præcise propter delectationem mere **organicam** seu **sensualem**,... ita quod non sit aliud quam delectatio de re pulchra quæ videtur aut de re blanda, molli, tenera, quæ tangitur absque alia cujuscumque rei turpis delectatione. » — Quia tamen a delectatione sensuali ad veneream, maxime in sensu tactus aut visus, facilis est progressus, propter sympathiam et affinitatem utriusque, idcirco addit : « consultum est omnibus castitatem amantibus, his delectationibus organicis non **immorari**; » et paulo inferius scribit (*loc. cit.*, diss. VI, art. XVI) idem BILLUART : « Si tactus, et oscula præsertim, ob delectationem sensualem MOROSE fiant, aut PLURIES EODEM MOMENTO repetentur non facile excusarem a mortali : quia sic facta videntur non leviter influere in commotionem et delectationem vicinam, nempe veneream. »

E contra 2º) in re *venerea* **indirecte tantum volita in causa** datur parvitas materiæ; et ita a mortali excusantur motus turpes, etiamsi graves, qui sequuntur ex actione in se quidem mala et plene deliberata, sed quæ in istos motus *leviter* tantum influit, dummodo in se displiceant, nec adsit periculum consensus. — Censetur autem *leviter* tantum influere : — A) si sit tantum venialiter mala ratione luxuriæ, v. g. lectio leviter turpis, oscula, tactus, aspectus in partibus honestis causa levitatis, joci, etc.; et hinc motus turpis, quin imo pollutio, ex talibus prævisa, est tantum venialiter mala, suppositis supponendis, quia nonnisi voluntaria in causa venialiter mala; — B) si causa non sit peccatum in genere luxuriæ, quamvis sit mortale in alio genere, v. g. ebrietas; et hinc pollutio ex ea prævisa est venialis tantum, quia est levis inordinatio tantum contra castitatem sine justa causa ponere aliquid remote disponens ad pollutionem.

Q. 69. *Quænam sunt filix LUXURIE?*

R. *Distinguendum inter filias interiores et exteriores.*

Explan. A. S. GREGORIO octo filiae **interiores** LUXURIAE assignantur : — *cæcitas mentis*, qua deliti finis, quem sibi quisque in agendo præfigere debet, consideratio impeditur; — *præcipitatio*, qua fit, ut homo non adhibeat deliberationem sufficientem circa media ad finem; — *inconsideratio*, qua impeditur sanum de agendis iudicium; luxuriosus enim ordinarie nec modum, nec statum rerum considerat; — *inconstantia*, qua impeditur imperium rationis circa executionem agendorum; — *amor sui*, quo luxuriosus amat carnem suam et ejus voluptates; — *odium Dei* luxuriam prohibentis, punientis; — *affectus præsentis sæculi*, cui luxuriosus ita adhæret, ut in ea semper vellet manere; — *horror et desperatio futuri sæculi*, eo quod ex una parte nihil ibi luxuriosus exspectet, nisi gehennam luxuriosis præparatam; et ex alia parte, obscœnas voluptates desere, sibi quasi impossibile reputet. — Et ab ISIDORO quatuor filiae **exteriores** adduntur : — *turpiloquia*, — *scurrilia*, — *ludicra* et — *stultiloquia*. — Cfr. S. TH. (2. 2, q. 153, a. 5); BILL.

Q. 70. *Quænam sunt LUXURIAE remedia?*

R. Sequentia vulgo assignantur.

Explan. Scilicet : — 1º) **Oratio** humilis et frequens : *Quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det*, ut ait SAPIENS (VIII, 21); — 2º) **Sobrietas**; et hinc non facile invenies castum, qui vino est addictus; unde dicit S. HIER. (in cap. 1, ep. ad Tit.) : *Nunquam ego ebrium castum putabo*. — 3º) **Custodia sensuum**, maxime oculorum; — 4º) **Fuga occasionum**, et præcipue familiaritatis cum altero sexu; hic homo vincit fugiendo, in aliis sæpe pugnando, unde ait D. AUG. : *Contra libidinis impetum apprehende fugam, si vis obtinere victoriam*. — 5º) **Vitatio otii**, præcipue somni prolixioris, et **Studium**; — 6º) **Carnis macerationes et jejunia**, dicente Christo (MATTH. XVII, 20) : *Hoc autem genus non ejicitur, nisi per orationem et jejunium*; — 7º) Assidua piorum librorum **lectio**, munimen sanctarum cogitationum, præsertim divinæ **præsentiae**, meditatio **novissimorum**, juxta illud (ECCLI. VII, 40) : *In omnibus operibus tuis memorare novissima tua et in æternum non peccabis*; — 8º) Præ ceteris omnibus, **recursus perpetuus ad SS. Corda Jesu et Mariæ**. — De remediis luxuriæ late tractat CAT. ROM., ubi agit de sexto Decalogi præcepto.

DISPUTATIO 2^a. — DE LUXURIA IN SPECIE

ART. I. De peccatis luxuriæ consummatis intra naturam, scilicet : de fornicatione, adulterio, stupro, raptu, incestu et sacrilegio carnali.

Q. 71. *Quid* 1°) **est FORNICATIO ?** — *Quid* 2°) **CONCUBINATUS ?** — et 3°) *Quid* **MERETRICIUM ?**

R. Ad 1um) **FORNICATIO** proprie ex communiori sententia est *coitus inter solutos ex mutuo consensu*.

Explan. Dicuntur **soluti**, qui non solum liberi sunt a vinculo matrimoniali, sed et a mutua cognatione vel affinitate in gradibus prohibitis, a voto continentiae, et ab Ordine sacro. — Per hæc itaque verba **FORNICATIO** differt : ab *adulterio, incestu et sacrilegio* : — per reliqua, scilicet : **mutuo consensu**, distinguitur : a *stupro et raptu*. — Dixi 1°) **proprie** : quia interdum sumitur fornicatio pro quovis illicito congressu; et ita (MATTH. v, 33) sumitur pro adulterio cum dicitur : *Quicumque dimiserit uxorem suam, excepta FORNICATIONIS causa, facit eam mæchari*. — Dixi 2°) **ex communiori sententia** : quia plures supprimunt in definitione verba *ex communi consensu*, eo quod existiment adesse *stuprum*, si **virgo**, etiam consentiens, defloretur; sed cum alii plures cum S. LIG. (III, 443) exigant ad *stuprum* quod virgo *invita* violetur, probabile saltem est, casu quo virgo suæ deflorationi consentit, quod tunc adsit dumtaxat simplex fornicatio, ut fusius infra dicetur. — Est autem fornicatio peccatum mortale, dicente Apostolo de illa (GAL. v, 5) : *Qui talia agunt, regnum Dei non consequentur*; et alibi (EPH. v, 5) : *Omnis fornicator aut immundus non habet hæreditatem in regno Christi et Dei*. — Imo est *intrinsece mala* : quia, ut docet S. THOM. (2. 2, q. 154, a. 2) ob periculum male educandæ prolis cucubitus vagus inter homines est contra jus naturæ. — Nec juvat, quod periculum illud videatur posse tolli aut in casu particulari cessare : quia sufficit manere secundum se. — Constat præterea ex propositione damnata ab INNOC. XI, n. 48 : *Tum clarum videtur fornicationem secundum se nullam involvere malitiam, et solum esse malum, quia interdicta, ut contrarium omnino rationi dissonum videatur*.

R. Ad 2um) et 3um) Ad **FORNICATIONEM** reducuntur : — 1°) **CONCUBINATUS**, qui est commercium habituale soluti cum soluta, quam velut uxorem domi retinet, vel alibi ad eum

usum asservat; quare si filiusfamilias rem habet cum famula, licet adsit animus perseverandi, non dicitur proprie CONCUBINATUS: quia non ipse detinet in domo famulam, sed pater; — 2°) MERETRICIUM, quod est status mulieris omnibus prostitutæ. — De se speciem peccati non mutant; per accidens tamen utriusque circumstantia sæpius in confessione est declaranda, ad statum et peccatorum genus manifestandum.

Resol. 1. Merito damnata fuit ab ALEX. VII sequens propositio, n. 25: *Qui habuit copulam cum soluta, satisfacit confessionis præcepto dicens: commisi cum soluta grave peccatum contra castitatem, non explicando copulam.* Ratio: quia fornicatio non tantum est intrinsece mala; sed etiam specie distincta ab omni alio peccato contra castitatem. — **Resol. 2.** Ex S. THOM. (2. 2, q. 154, a. 6) **prima fornicatio** specificè distinguitur a sequentibus, quia specialiter opponitur virginitati. — Ast DD. communiter contradicunt: quia ubique est contra castitatem tantum; et licet prima opponatur virginitati, hæc tamen est virtus de consilio, non vero de præcepto. — Admissa D. THOM. sententia, dicendum tamen est cum BILL., WIGG., DÆLM., aliis, hanc malitiam specificè distinctam, non adeo esse gravem, ut necessario debeat exprimi in confessione, sed venialem tantum. Et ideo, ut cæteroquin fert praxis universalis, non oportet interrogare pœnitentem, an ipse vel cum qua peccavit, fuerit virgo vel non?

Resol. 3. Similiter fornicatio cum *infideli* non habet malitiam specialem saltem gravem et necessario explicandam: quia non satis apparet, unde hæc desumi debeat; et quamvis Ecclesia in reverentiam fidei et baptismi prohibuerit cum infidelibus matrimonium, nullibi tamen prohibuit fornicationem, et in odiosis non est facienda extensio; — in matrimonio est alia ratio prohibendi: scilicet periculum perversionis propriæ vel prolium ob individuum vitæ societatem, quod locum non habet in fornicatione. Ita JANSSEN, cum SYLVIO, TAMB., aliis, contra BILL., SASS., LESS., SPOR., DELUG. — **Resol. 4.** Ex parte **viri fornicantis** plerumque adest specialis malitia scandali: quia saltem causat actuale peccatum externum; ordinarie tamen non tenetur hoc exprimere in confessione: cum enim vir incitare soleat, hoc prudenter præsumitur. Aliud est, si femina primo invitaret, aut si sollicitatio viri effectum non habuerit, aut diu post sollicitationem sequatur copula (q. 23). — **Resol. 5.** Qui fornicatus est cum tribus feminis vel ter cum eadem, per se

satisfacit dicendo : se ter fornicatum fuisse, nec tenetur exprimere numerum feminarum, saltem quantum est ex capite fornicationis, quia in omnibus est eadem specie malitia. Tenebitur tamen respondere confessario interroganti, quia posset esse occasio proxima relabendi, quando sæpius cum una fecisset, et ideo dixi : *per se*, (BILL.; LACROIX, VI, 1040).

Resol. 6. Qui ex vera displicentia peccati, inchoata copula, se retrahit etiam cum pollutione, bene facit et ad hoc tenetur : quia nullum est instans in quo quis non teneatur cessare a peccato actuali, et pollutio ob justam causam permittitur (BILL.). — Si autem id faciat, prout fieri solet, ad impediendam generationem et infamiam, sequaturque pollutio, triplicem committit malitiam specie distinctam : fornicationis inchoatæ, molitiei consummatæ et intentionis positivæ impediendi generationem (SASS.). — **Resol. 7.** Fornicatores a confessario interrogandi sunt, num proles ex fornicatione nata sit aut nascitura; an non prolis conceptionem impedire aut abortum procurare tentaverint aut prolem natam neglexerint (BILL.). — **Resol. 8.** Regulariter loquendo, nec concubinariï nec meretrices absolvi possunt, nisi de remota occasione et de emendatione constiterit S. LIG., III, 435). Idem dic de lenonibus et lenis, qui quæstus causa proprias vel alienas feminas prostituunt.

Q. 72. An *permitti* possunt *meretrices* ?

R. *Controvertitur*. Multi **affirmant** cum S. THOMA (2. 2, q. 10, a. 11 : — Opusc. X, lib. IV, c. xiv), fuitque expressa sententia S. AUG. (lib. IV, de *Ord.*, c. 4) dicentis : *Aufer meretrices de rebus humanis, turbaveris omnia libidinibus*. — Alii **negant**, quibus magis adhæret S. LIG. (III, 434).

Resol. In *praxi* absolvendi sunt magistratus *urbium* qui bona fide asserunt, se malum istud tollere non posse. In dubiis namque ad confessarium non pertinet definire quid agere debeant ii quibus difficilia commissa sunt negotia, uti sunt iudices, magistratus, duces exercitus, reges aut ministri (BOUVIER; SCAV.).

Q. 73. An FORNICATIO *sponsorum* cum *extranea* persona *mutat* speciem ?

R. Probabilius *negative* : quia licet uterque sponsus se obliget ad matrimonium ineundum, neuter tamen aliquod jus tradit alteri in corpus suum. — Excipe casum quo

fornicatio induceret periculum ne sponsus prolem alienam alere cogatur : tunc enim, ut patet, justitia lædetur. — Cfr. S. LIG. (III, 447).

Q. 74. *Quid* 1°) est ADULTERIUM, — et 2°) *quot modis* committitur ?

R. Ad 1um) Est *violatio thori alieni*. Superaddit gravem malitiam injustitiæ.

R. Ad 2um) *Tripliciter* autem contingit : — 1°) dum conjugatus cognoscit solutam ; — 2°) dum solutus conjugatam ; — 3°) dum conjugatus conjugatam, ubi triplex est malitia gravis : una contra castitatem, duæ contra justitiam, quia violantur duo distincta jura. — Nec abest malitia ADULTERII, licet altera pars consentiat : quia equidem fit injuriæ statui et juri conjugali, cui cedere non possunt conjuges. Hinc damnata fuit ab INNOC. XI, n. 50 sequens propositio : *Copula cum conjugata, CONSENTIENTE MARITO, non est adulterium ; adeoque sufficit in confessione dicere se esse fornicatum.*

Resol. 1. Majus peccatum est conjugatæ cum soluto, quia magis repugnat juri naturæ : mulier enim duobus viris copulata impedit sæpe generationem ; sæpe nescitur, quis sit pater prolis in hujus damnum ; specialem sæpe injuriam facit aut saltem se exponit evidenti periculo illam faciendi marito et legitimis prolibus (SASS. ; BILL.). — **Resol. 2.** Adulterium committitur in omni specie luxuriæ saltem externæ, etiam contra naturam, sicut et in osculis, tactibus impudicis : quia in illis omnibus fit injuria conjugi juxta illud (I COR. VII, 4) : *Vir non habet potestatem sui corporis* et e contra. — **Resol. 3.** Simplex delectatio morosa in conjugate circa aliam probabilius reducitur ad adulterium, quia est contra jus alterius conjugis (LACROIX VI, 4052). — **Resol. 4.** Si vir cum propria uxore exerceat sodomiam [imperfectam], uterque peccat duplici peccato adulterii ; quia accedit ad corpus non suum formaliter, i. e. in ordine ad finem a matrimonio intentum qui est generatio prolis ; nec potest se satis accusare, nisi dicat quod cum propria uxore id fecerit : quia dicendo simpliciter cum conjugata, significaret se alteri conjugi fecisse injuriam quod verum non est, quando cum suo vel sua fecit (SASS. ; LACROIX VI, 4056).

Q. 75. *Quid* est STUPRUM ?

R. De natura stupri non conveniunt Doctores. *Duplex*

datur sententia. Juxta **primam** sententiam S. THOMAS (2. 2, q. 154, a. 6) GRATIANUM et MAGISTRUM sententiarum secutus, et cum eo antiquiores TT., quos inter S. BONAV., S. ANTONIN., CAJET., TOLET., BANN., SYLV. et alii plures, tenent ad rationem stupri, quatenus est species distincta luxuriæ, sufficere congressum cum *virgine*, sive adsit violentia, sive non. Unde quoque stuprum ab ipsis definitur: *Illicita virginis defloratio*. Ratio eorum est: quia in illicita defloratione *virginis*, etiam ultro consentientis, est specialis deformitas circa materiam luxuriæ: — tum ex parte puellæ quæ sic impeditur a legitimo matrimonio et in via meretricandi ponitur; — tum ex parte patris qui de ejus custodia sollicitudinem gerit; — tum ex oppositione quam habet hujusmodi concubitus cum speciali virtute, scilicet virginitatis: specificantur enim peccata per oppositionem ad virtutes speciales. — Interim existimat BILLUART post WIGGERS et DÆLMAN stuprum virginis ultro consentientis non superaddere fornicationi simplici malitiam *mortalem*, quæ sit necessario in confessione explicanda, sed venialem dumtaxat ut dictum fuit (q. 71). — Juxta **secundam** sententiam, quam defendunt DOM. SOTO, NAVARR., SANCH., LESS., S. LIG., GOUSSET, alii, stuprum **proprio** et **stricto** sensu est *violenta VIRGINIS defloratio*; — sive fiat per violentiam *physicam*, ut si vi superetur virgo dormiens, amens, ebria, reluctans; — sive *moralem*, i. e. per metum gravem et injustum, etiam reverentialem; per fraudulentam matrimonii aut magnæ dotis ad aliud matrimonium promissionem; per repetitas importunas preces, saltem si his adjunguntur minæ. — Superaddit iterum gravem malitiam injustitiæ. — Hoc *stricto sensu* STUPRUM accipitur, cum agitur de *reservatione* casuum vel de *pænis* per SS. Canones in stupratorem infligendis.

Explan. Ceterum **virginis** nomine in utraque sententia non intelligitur illa quæ virtutem virginitatis sic servavit, ut nullo peccato luxuriæ fuerit maculata; sed illa quæ virginitatis signaculum retinet integrum, quamvis aliunde delectationibus venereis aut mollitie sit polluta sicque amiserit irrevocabiliter virtutem virginitatis. Igitur virginitas hic supponit non pro

virtute, sed pro statu integritatis. — **Signaculum** autem virginale quidam reponunt in quadam membrana seu pellicula, quæ *hymen* dicitur et virili coitu lacerata aboletur. Alii autem volunt nihil aliud esse quam compressionem seu complicationem orificii vasis fœminei, quæ congressu viri dilatatur sicque vas aperitur. « Idque, ait BILL., verius videtur, quod juxta medicos et anatomicos modernos, prædicta pellicula non reperiatur in omnibus virginibus, maxime junioribus. » — Dixi: **proprio et stricto sensu**: nam *lato sensu* est oppressio mulieris *cujuslibet*; unde malitia STUPRI, licet proprie non STUPRUM, habetur, si violentata sit quævis femina, etiam vidua, corrupta, aut matrimonio juncta.

Resol. Defloratio virginis, ipsa consentiente, non est stuprum, sed tantum fornicatio simplex (S. LIG. III, 443), vel saltem circumstantia, esto forte specificè distincta, non adeo gravis, ut debeat necessario aperiri in confessione, juxta dicta (q. 71) de prima fornicatione. — Potest tamen aliunde esse speciale peccatum, ratione infamiæ, vel mœroris parentum, vel rixarum, odii, etc. (S. LIG. *ibid.*).

Q. 76. Quid est RAPTUS?

R. RAPTUS, prout est *luxuriæ species*, est abductio cujuscumque personæ, sive maris, sive feminae, in ordine ad explendam cum ea libidinem, per vim, — sive *physicam*, — sive *moralem*. i. e. metum gravem, fraudem et dolum, — illatam personæ raptæ, vel iis quorum potestati subest, nempe parentibus vel tutoribus. — Superaddit gravem malitiam injuriæ. — Differt a STUPRO proprie tali, quod hoc fiat cum *virgine*; RAPTUS cum *quacumque* persona, et per hunc fit abductio de loco ad locum. — De RAPTU, prout est *impedimentum matrimonii*, agitur in tractatu de matrimonio.

Resol. 1. *Raptus* est peccatum a STUPRO *specificè* distinctum. Raptor enim adimit injuste libertatem, quæ est bonum ab integritate carnis distinctum. Ex quo sequitur, circumstantiam raptus necessario in confessione esse exprimendam, licet libido expleta non fuisset, vel licet persona abducta in peccatum libere consensisset. — **Resol. 2.** Eo gravior est raptus, quo persona rapta graviores inducit qualitates; et ita si sit conjugata, est simul adulterium; si Deo sacra, simul sacrilegium; si ejusdem sexus, simul sodomia, et ita de cœteris (BILL.;

SASS.) — **Resol. 3.** Si persona ad alium finem abducatur, v. g. ut adhibeatur ad servitia, raptus iste est quidem peccatum contra justitiam, sed non est species luxuriæ. Similiter, si femina majorennis vel emancipata, sponte sua cum amasio, insciis parentibus, discedit, talis discessus non est proprie raptus, sed fuga, non addens malitiam specie distinctam fornicationi (S. LIG. III, 444).

Q. 77. Quid est INCESTUS ?

R. Est concubitus cum cognatis carnalibus, spiritualibus, legalibus, vel cum affinibus, intra gradus ab Ecclesia pro matrimonio prohibitos. — Addit malitiam gravem contra reverentiam et pietatem parentibus et propinquis debitam.

Resol. Sub concubitu tanquam sub actu principali intelliguntur oscula, tactus, et aliæ impudicitiae inter illas personas, quia ad concubitum ordinantur ideoque pertinent ad incestum, sicuti cum conjugata ad adulterium, cum soluta ad fornicationem, cum eodem sexu ad sodomiam (BILL. ; SASS.).

Q. 78. An omnis INCESTUS est ejusdem speciei ?

R. DD. variant. S. LIG. (VI, 469) ait : — 1º) probabilior rem esse sententiam, quæ cum S. THOMA (2. 2, q. 154, a. 9) docet INCESTUM cum *consanguinea* specie non differre ab incestu cum *affine*. — Ratio : quia *persona affinis conjungitur alicui propter personam consanguinitate conjunctam et ideo, quia unum est propter alterum, ejusdem RATIONIS inconvenientiam facit consanguinitas et affinitas (l. c.)* — 2º) Absolute autem affirmat (III, 450) INCESTUM inter cognatos *spirituales* et *legales*, ratione scilicet adoptionis, tum inter se, tum a prioribus specie differre. — Ratio : quia diversæ cognationes ortum habent a radicibus formaliter diversis, videlicet cognatio naturalis a natura, cognatio spiritualis a sacramento, cognatio legalis a lege. Imo ex S. TH. (*ibid.*, a. 10) per copulam inter cognatos spirituales committitur sacrilegium ob reverentiam sacramenti : quæ tamen malitia eadem est sive ex baptismo, sive ex confirmatione cognatio spiritualis sit orta, sive peccatum fiat cum filia spirituali sive cum ejus matre. — 3º) Quoad diversos autem gradus, idem S. LIG. (VI,

469 seq.) docet solum *primum* tum consanguinitatis tum affinitatis gradum in linea *recta* specie ab aliis gradibus differre.

Resol. 1. Extra *primum* gradum in linea *recta*, sive consanguinitatis, sive affinitatis, circumstantia gradus, etsi peccatum notabiliter aggravet, non est necessario in confessione aperienda. — **Resol. 2.** Confessarius rem habendo cum sua pœnitente non committit incestum, cum inter eos nulla cognatio spiritualis exsistat: hæc enim ex solo baptismo aut confirmatione oritur. Imo, peccatum confessarii simplicis cum sua pœnitente, absque ullo respectu ad sacramentum, licet habeat forte aliquam specialem deformitatem, hæc tamen non videtur talis ac tanta, ut debeat necessario exprimi in confessione. Dixi: *simplicis*; quia si confessarius esset *pastor*, foret circumstantia necessario exprimenda in confessione; quia tunc peccaret contra justitiam, cum vi officii sui teneatur etiam extra confessionem suas oves a peccato verbo et exemplo arcere et bonis moribus imbuere (BILL.; S. LIG. III, 451).

Q. 79. Quid est SACRILEGIUM CARNALE?

R. Est *violatio rei sacræ per actum venereum*. — Per *rem sacram* intelligitur persona sacra, locus sacer et alia quæcumque res sacra ab his distincta. — Hinc triplex hoc SACRILEGIUM distinguitur: *personale, locale et reale*. — Ad-dit autem malitiam specie distinctam contra religionem.

Q. 80. Quandonam SACRILEGIUM CARNALE *personale* 1º) locum habet, — et 2º) *quibus modis* committitur?

R. Ad 1um) *Proprie et in rigore* loquendo, juxta *probabiliorem* sententiam, locum tantummodo habet per peccatum carnis personæ Deo sacratæ per votum *solemne* castitatis, in professione religiosa vel in susceptione sacri ordinis emissum: quia res sacra proprie illa tantum dicitur, quæ publica auctoritate et ritu ad cultum Dei est consecrata. — Unde, licet peccatum carnis commissum a persona voto *simplici* castitatis obstricta sit contra virtutem religionis, specialiter in confessione explicandum, non tamen est *proprie* SACRILEGIUM CARNALE. Ita SPORER.

Resol. Ex allata doctrina sequitur peccatum carnis commissum a persona *voto simplici castitatis* obstricta **reductive** saltem pertinere ad sacrilegium carnale personale (BILL.).

R. Ad 2um) Committitur SACRILEGIUM CARNALE *personale* per omnes species luxuriæ, et quidem hisce sequentibus modis: — 1°) dum persona sacra se ipsam contaminat impuris cogitationibus, aspectibus, tactibus, etc.; — 2°) dum similis libidinem suam explet in persona non sacra, ubi hæc contrahit malitiam sacrilegii, licet pure permissive se habeat: quia cooperatur peccato alterius, facitque injuriam Deo, dum permittit se v. g. tangi a persona Deo sacra; — 3°) dum e contra persona non sacra hæc exercet in sacram; — 4°) dum in illis actibus utraque persona est sacra, ubi *duplex* est SACRILEGIUM: quia uterque violat votum in se et in alio. — Exsistens autem in ordine sacro et simul solemniter professus, uti v. g. sacerdos simul et religiosus, castitatem lædendo, probabilius *unicum* tantum SACRILEGIUM committit: sive enim dicas ordinatum ad castitatem obligari ex voto implicito sacris ordinibus annexo, sive tantum ex præcepto Ecclesiæ, utraque obligatio ex eodem motivo virtutis religionis versatur circa idem objectum, nempe castitatem. — Cfr. SASS.; BILL.

Resol. Non est reus sacrilegii sacerdos inducens laicum ad impudica: quia non vovit castitatem alienam, sed propriam; sicut si uterque voto jejunandi teneretur et unus alteri consuleret non jejunare, consulens non peccaret contra votum suum. — Nec obstat quod alter consulens impudica, censeatur velle t amare impudica; amat quidem et vult in alio, sed non in se ipso, nisi ea consulendo alteri, eis ipse delectaretur (BILL.; S. LIG. III, 457 et H. A. IX, 20).

Q. 81. *Quibus modis committitur SACRILEGIUM CARNALE locale?*

R. 1°) Committitur per *quamcumque voluntariam seminis humani effusionem in loco sacro*, id est: ab episcopo ad divina officia celebranda aut mortuos sepeliendos destinato et benedicto, ut sunt ecclesiæ, cœmeteria; non autem sacristia, campanile, oratoriæ privata, quamvis ibi dicatur missa ex concessione S. Pontificis; — adeoque non tantum per *illicitam*, — sed etiam *licitam* conjugum extra casum necessitatis; — nec tantum per *notoriam*, qua locus sacer *polluitur*, — sed etiam ex communiore DD. per *occultam*: quia repugnat sanctitati loci carnalis

copula vel pollutio. — Dixi: *extra casum necessitatis*; puta si adsit periculum incontinentiæ, vel quando diu in ecclesia permanere deberent, i. e. per 10 dies, vel probabilius per mensem aut saltem 20 dies; imo, si judicarent se per mensem in ecclesia esse mansuros, etiam ab initio mensis copulari possent. — 2º) Utrum committatur per reliquos actus externos impudicos, *absque seminis effusione*, v. g. per colloquia, aspectus, oscula, tactus impuros, *controvertitur*. — *Negat* probabilis sententia, nisi publice cum magna irreverentia loci fierent. — 3º) Tandem, *actus interni sive cogitationes non sunt* SACRILEGIA, *nisi sint de peccando externe in ecclesia*. Ita S. LIG. (H. A. IX, 22).

Q. 82. Quandonam committitur SACRILEGIUM CARNALE reale?

R. Si quis re sacra i. e. ad sanctificandas animas instituta vel ad Dei cultum consecrata aut benedicta utatur ad turpitudines; — si verba sacra, præsertim S. Scripturæ, applicet rebus obscenis; — si sacerdos turpiter peccet gestans eucharistiam, vel indutus ad missam, vel statim post communionem, v. g. infra mediam horam. — Cfr. S. LIG. (III, 463; — H. A. IX, 23).

Resol. Hinc committitur sacrilegium carnale reale: — « si in linteamina aut vasa sacra semen effundatur, — si cereus benedictus, aut, quod est horribile, S. Eucharistia ad philtrum amatorium adhiberetur; — si res sacra, maxime sacrificium Missæ promitteretur aut daretur in pretium actus carnalis; secus si actu peracto, in signum benevolentiae offeratur. — Si autem quid impudicum petatur per obtestationem Dei seu B. Virginis aut alicujus Sancti, erit potius blasphemia, quam sacrilegium. » Ita BILL.

ART. II. De peccatis luxuriæ consummatis contra naturam:
de sodomia, de bestialitate, de mollitie seu pollutione, ubi de distillatione et motibus carnalibus, et de onanismo.

Q. 83. Quid est peccatum carnale CONTRA NATURAM?

R. Est proprie actus libidinosus pervertens ordinem actus carnalis a natura institutum et aptum ad generationem. — Porro ille ordo naturalis hæc quatuor requirit:

— 1°) *concubitus duorum* ; — 2°) *eandem in utroque naturam specificam* ; — 3°) *diversitatem sexuum* ; — 4°) *modum connaturalem concumbendi*.

Resol. Hinc ex S. TH. (2. 2, q. 154, a. 11) sunt **quatuor** species peccati contra naturam : — 1^a) si absque omni concubitu, causa delectationis venereæ, pollutio procuretur, quod est *immunditia* seu *mollities* ; — 2^a) si fiat per concubitus cum re diversæ speciei, v. g. cum bestia aut dæmone, quod vocatur *bestialitas* ; — 3^a) si fiat per concubitus ad indebitum sexum, i. e. ad eundem, puta masculi ad masculum, vel feminæ ad feminam, quod dicitur *sodomiticum vitium* ; — 4^a) si servato debito sexu non servetur modus naturalis concumbendi, unde impediatur generatio. Quod potest fieri dupliciter : — A) defectu instrumenti naturalis, ut si vir coeat in vase præpostero ; — B) defectu situs naturalis, ut si mulier supergrediatur virum, aut vir eam cognoscat averse more pecorum, vel a latere, vel stando aut sedendo, aliave ratione insolita, in vase tamen naturali. Hic autem modus non est contra naturam, nisi in quantum per ipsum impediatur generatio ; alioquin erit potius præter quam contra naturam, estque tantum peccatum veniale in conjugatis et quandoque nullum, si nempe aliqua ratio exigat ita fieri, quia v. g. mulier est prægnans, vel quia corporis dispositio sive utriusque sive alterius conjugis aliter fieri non patitur.

Q. 84. An specie distinguuntur MOLLITIES, SODOMIA et BESTIALITAS ?

R. *Affirmative*, ideoque ut distincta peccata sunt explicanda in confessione, uti patet ex damnatione propositionis ab ALEX. VII, n. 24 : *Mollities, sodomia, bestialitas sunt peccata ejusdem speciei infimæ, ideoque sufficit dicere in confessione, se procurasse pollutionem*. — De cetero valde cautus, prudens et parcus sit confessarius in interrogandis pœnitentibus de hujusmodi peccatis.

Resol. Loquendo de *sodomia* et *bestialitate*, quæ olim in diœc. Mechl. erant casus reservati, sapientissime monebatur in Tract. de cas. reser. (Mechl. 1866) : — « Bene sibi persuasum habeat confessarius, intentionem Reservantis non esse, nec esse posse, ut indagatio in ordine ad reservationem vertatur in occasionem scandalizandi pœnitentem. Supponi potius debet, casum non esse reservatum. Unde hic etiam præ oculis habeat

tur id quod alibi adeo inculcatum fuit, ut confessarii *parce, caste et admodum caute interrogent circa peccata carnis.* »

Q. 85. *Quid est SODOMIA?*

R. SODOMIA *proprie* dicta, quæ et *perfecta* seu *major* dicitur, ex S. THOM. (*ibid.*) est: *concubitus ad non debitum sexum, puta masculi ad masculum, vel feminæ ad feminam.* — « Ubi vides S. THOMAM totam malitiam SODOMIÆ repetere a sexu *indebito*, nullatenus a vase *indebito* sexus debiti, » uti post clarissimos ejusdem S. DOCT. interpretes, CAJETANUM et FERRARIENSEM, Ord. Præd., scite notat BILL.

Resol. 1. Hinc ad *veram* SODOMIAM tria requiruntur: — 1º) Ut actus luxuriosus fiat inter personas *indebiti sexus*, i. e. inter marem et marem, seu e converso inter feminam et feminam. — 2º) Ut ponatur per modum *concubitus*; ac proinde *veram* SODOMIAM non committeret, ut notat BOUVIER, qui applicaret manum, vel pedem vel simpliciter os ad partes genitales personæ ejusdem sexus, etiamsi pollutio locum haberet, quia non fit per modum concubitus. — 3º) Ut congressus fiat *in aliquo alterius corporis vase*, scilicet ut explicat L. FERRARIS (v. *Luxuria*, n. 54) inter mares: cubando cum membro virili in alterius vase posteriori vel ore; et inter feminas: cubando cum vase naturali ad alterius vas naturale, vel vas posterius, vel os. Et proin, vera SODOMIA non foret, si quis vel quæ cum membro genitali, etiam cum seminatione, cubaret ad aliam corporis partem, v. g. ad aurem, inter brachia, inter crura, etc. Unde quoque scribit RONCAGLIA (tract. XII, cap. ult.): « non intervenire SODOMIAM, si duo masculi se polluant, dum unus super alium sicut super mulierem supercubet; nam tunc verus coitus non intervenit. Potest solummodo adesse peccatum sodomie affectivæ, si tunc unus cum altero coire desideraret. » — Attamen ad SODOMIAM quoque reducitur quicumque concubitus seu corporum conjunctio cum persona ejusdem sexus, in quacunque corporis parte fiat copulæ attentatio: quia malitia hujus concubitus, ut ex S. THOM. et communi DD. notat L. FERRARIS, *præsertim consistit in affectu ad sexum indebitum*, qui quidem affectus regulariter adest, quocumque modo seu in quacunque corporis parte copula attentetur. — Quapropter « haud opus est in confessione dicere, in qua corporis parte a personis ejusdem sexus attentatus coitus aut seminatio facta sit; nisi, dum SODOMIA est **casus reservatus**: tunc enim intelligenda est

SODOMIA perfecta cum seminatione intra vas. » Ita P. VAN DER VELDEN (I, 398).

Resol. 2. Ex S. TH. (*ibid.*) coitus in vase *indebito* *sexus debiti* non est SODOMIA, sed alia species peccati contra naturam, quod committitur, ait : *si non servetur naturalis modus concumbendi*. — Quia tamen usus loquendi sic invaluit, vocatur SODOMIA, sed *imperfecta* seu *minor*, concubitus cum persona *alterius sexus*, sed *extra vas naturale*, scilicet si vir coeat in mulieris vase posteriori vel in ore. — Hæc autem cum non nisi improprie hoc nomen sortiatur, specie differt cum SODOMIA *vera* seu *perfecta*. — Et quidem si vir polluitur in ore feminae, hæc nefanda turpitudine, ut notant BILL. et S. LIG. (III, 466) a nonnullis speciatim vocatur *irrumatio*. — **Resol. 3.** Probabilius, *per se*, non est declarandum, quis fuerit agens aut patiens, quia species peccati eadem est. Circumstantia tamen pollutionis, si adfuit, quod facilius in agente contingit, omnino aperienda est : sicut circumstantia quod SODOMIA habita sit *per vim*, vel cum *conjugata*, *cognata*, *affine* aut *voto castitatis* ligata.

Resol. 4. Pænæ vero contra SODOMIAM statutæ, uti et *reservatio*, intelliguntur de sola SODOMIA *perfecta*, eaque in genere suo *consummata*, i. e. cum effusione seminis intra vas, in quo fit congressus, nisi aliter exprimatur : odiosa enim sunt restringenda. — **Resol. 5.** Communius dicunt SODOMIAM non posse *consummari* inter feminas. Contrarium existimat L. FERRARIS (*l. c.*) : « cum secundum plurimos feminae inter se ita misceri possint et ita invicem exardescere, ut ementitis virilibus congressibus, instrumentis quibusdam diabolicis semen intra vas, sive antea, sive postea, recipiatur. »

Q. 86. Quid est BESTIALITAS ?

R. Est *concubitus hominis cum bruto*. — Inter vitia contra naturam ex S. THOM. (2. 2, q. 154, a. 12) est *gravissimum*, vocaturque in Scriptura (Gen. xxxvii, 2) : *crimen pessimum*.

Explan. Dicitur 1° **concubitus** : quare non est BESTIALITAS proprie dicta, tangere impudice bestiam, vel in partibus genitalibus propriis admittere linguam bestiae ad voluptatem veneream vel pollutionem in seipso excitandam. — Dicitur 2° **cum bruto** : scilicet, qualiscunque sit speciei vel sexus, cum tota hujus criminis deformitas sit in accessu ad speciem diversam. Quare ex S. LIG. (III, 474) in confessione declarandum non est, utrum coitum fuerit cum mare an vero cum femina

bestia. — Ad BESTIALITATEM, tanquam species, reducitur *coitus cum dæmone succubo vel incubo*, in assumpto corpore, ubi malitiæ BESTIALITATIS superadditur specialis malitia contra religionem, propter nefandum commercium cum hoste Dei infensissimo, ac præterea malitia *sodomix, adulterii, sacrilegii, incestus*, prout est affectus coeuntis cum dæmone apparente. — Interim, quamvis possibilitas hujus coitus negari nequeat, actum tamen severa indiget probatione.

Q. 87. *Quale peccatum est coire cum femina mortua?*

R. « Dicendum : *non esse fornicationem*, quia fit cum cadavere ; nec *bestialitatem*, ut quidam volunt ; sed esse *pollutionem et fornicationem affectivam*. » Ita S. LIG. (III, 466). — « Forte, ait scite BILL., participat aliquid de istis omnibus secundum *rem* ; secundum autem *affectum* multiplicatur malitia secundum diversas conditiones quas concumbens apprehendit in illa muliere et quas habebat dum viveret ; scilicet *adulterii*, si fuerit conjugata ; *incestus*, si fuerit consanguinea, et sic de cæteris : quia ista copula procedit ex affectu quem habebat ad illam viventem. »

Q. 88. *Quid est MOLLITIES seu IMMUNDITIA?*

R. MOLLITIES, quatenus tum *vir*i, tum *mulieris* peccata complectitur, est : *completa et satiativa carnalis delectatio, extra concubitum quæsitâ, quæ naturaliter effusionem seminis comitatur*. Ita P. PIATUS (in not. ad *Theol. mor.* V. D. V.). — Brevius nec minus adæquate ex S. TH. (2. 2, q. 154. a. 11) definiri potest : *Vitium contra naturam contingens si absque omni concubitu, causa delectationis venereæ, pollutio procuretur*. — Quæ immunditia quandoque dicitur *vitium solitarium*, quia fit extra omnem concubitum. — Passim a recentioribus vocatur *masturbatio*, a duabus vocibus : *manu et stupro*. — Dicitur etiam *pollutio*, quamvis hæc latius pateat, quippe pollutionem invitatus pati aliquis potest, imo et inscius, nempe dormiens ; nec est objective mala, nisi ut procurata ; ideoque, quoties per accidens et præter intentionem sequitur, aut omni aut certe gravi culpa vacat. Accedit pollutionem contingere posse : sive in concubitu naturali, sive in concubitu innaturali ; *mollities* vero fit extra omnem concubitum.

Resol. Ex S. TH. (*l. c.*) ad peccatum mollitiei *in genere* requiritur : — 1º) Ut fiat **pollutio**, i. e. emissio seminis humani, — sive sit semen proprie dictum, ut in masculis adultis; — sive improprie dictum, ut in spadonibus utroque testiculo carentibus, in pueris et feminis; — sive foras effundatur, ut in maribus; — sive extra, quamvis raro, sive intra, quod frequentius, defluat in matricem, uti in feminis. — Ut enim scite notat BILL., « in feminis sæpius accidit pollutio per solam decisionem seminis in vase genitali, absque ullo effluxu exteriori, licet etiam quandoque extra emittatur; hanc autem decisionem seu resolutionem sensibiliter percipiunt mulieres et in ea magna voluptate afficiuntur, qua completa satiantur et quiescunt. Idque sit pollutionis femineæ indicium confessariis. » — Interim confessarius, ut recte monet S. LIG. (H. A. tract. ult., n. 37) caveat ab exquirendo a PUELLIS vel a PUERIS, an adfuerit seminis effusio : cum his enim melius est deesse in integritate materiali confessionis, quam esse causam, ut apprehendant quæ nondum noverint, vel ponantur in curiositate addiscendi. » — 2º) Ut hæc emissio **causa delectationis venereæ procuretur**, adeoque fiat cum *voluntaria* carnis delectatione. Quapropter quæcumque pollutio sive in somnis sive in vigilia quæ non est voluntaria neque directe seu in se, neque indirecte seu in causa non imputatur ad peccatum. — 3º) Ut fiat **extra omnem concubitum**. Unde si fieret in concubitu naturali, erit *fornicatio*; si in concubitu innaturali, poterit esse vel *bestialitas*, vel *sodomia* proprie dicta, i. e. vera seu perfecta, vel alia species luxuriæ, quam S. TH. reducit ad *modum innaturalem concumbendi*, alii vero vocant *sodomiam minorem seu imperfectam*, juxta explicata (q. 85).

Q. 89. *Quantum peccatum est mollities?*

R. Est peccatum *grave* CONTRA NATURAM, cum ex una parte nemini liceat delectationem contra ordinem naturæ inquirere, — et ex altera parte, si in ullo aliquo casu hoc liceret, consecraria generi humano maxime noxia inde sequerentur. — Constat ex propositione damnata ab INNOC. XI, n. 49: *Mollities jure naturæ prohibita non est. Unde si Deus non interdixisset, sæpe esset bona et aliquando obligatoria sub mortali*. — De hoc peccato scribit Card. TOLETUS, S. J. (l. v, c. 43): « Est DIFFICILLIMÆ emendationis, quia occasio fere semper est cum homine, et adeo universale, ut crediderim **maximam** damnatorum

partem hoc infici peccato. » — Tum addit: « Vix puta esse aliud efficax remedium, nisi frequentissimam confessionem cum uno eodemque confessario, ut fiat ter in hebdomada, si fieri possit; est enim hoc sacramentum maximum frenum, et qui hoc non utitur, non sibi promittat emendationem, nisi per miraculum a Deo factum aut rarissimum privilegium. » — MOLLITIEI autem additur malitia SACRILEGI, si sit ab habente votum castitatis; ADULTERII, si a conjugato; item FORNICATIONIS, si quis se polluendo delectetur tanquam de coitu cum femina; vel SODOMIÆ, si cogitet coire cum mare.

Resol. 1. Quamvis S. THOMAS, ex parte Aristotelem secutus, doceat semen muliebre esse quid imperfectum in ratione seminis, nec esse necessarium generationi, de quo vide CAJETANUM (in 2. 2, q. 154, a. 12); cum hac tamen sententia inconcussum manet, quod cœteroquin ab universa Ecclesia semper acceptatum fuit, pollutionem etiam in feminis esse peccatum mortale contra naturam. Quia formalis ratio malitiæ pollutionis repouenda est: non præcise in mera frustratione seminis a Deo ordinati ad opus generationis; sed in venerea illa delectatione, quam homo in pollutione experitur, et quam extra copulam legitimam ob finem quemcumque procurare vel appetere illicitum omnino est. — Unde quoque vides, quam adæquate de MOLLITIE dixerit S. TH. (q. 88) esse vitium contra naturam, contingens: si absque omni concubitu, *causa delectationis venereæ*, pollutio procuretur. — Præterea, quamvis semen muliebre non sit absolute necessarium generationi, est tamen ipsi utile, et ad eam commodius, melius et perfectius peragendam a natura ordinatum. — Porro, ait BILL., abuti non solum *necessariis* a natura ordinatis ad generationem, sed etiam *utilibus*, est peccatum mortale: sic peccat mortaliter qui se vel alterum uno oculo privaret, quamvis non sit absolute necessarius, sed utilis tantum ad videndum. »

Resol. 2. Imo data hypothesis: vera esse theorematum physiologica de feminei ovuli existentia, (quæ inventio non ita recenter est detecta, cum jam ab an. 1668 publici juris facta sit a J. Van Horne, celebri medico Leydensi) ac proinde in feminarum effusionibus nullum semen reperiri; — immerito tamen quis concluderet, nullam sensu theologico dari pollutionem in feminis, quemadmodum nonnulli opinati sunt cum cl. auctore operis paucis abhinc annis editi, cui titulus: *De l'ovulation spontanée de l'espèce humaine dans ses rapports avec la théol.*

mor. Ratio : quia nomine formalis pollutionis intelligitur libidinosa extra copulam effusio, quæcumque demum sint ejusdem effusionis natura et finis.

Q. 90. Quandonam *pollutio* est peccatum : — 1°) *mortale* ; — 2°) *veniale* ; — 3°) *nullum* ?

R. Ad 1um) Est MORTALE : — 1°) dum est *directe* et *perfecte* voluntaria ; — 2°) dum pollutioni qualicumque modo etiam in somno ortæ datur perfectus consensus ; — 3°) dum est *indirecte* voluntaria, et causa, in eam *proxime* influens, sine justa ratione ponitur.

R. Ad 2um) Est VENIALE, dum causa, *remote* in eam influens, sine justa ratione ponitur.

R. Ad 3um) Est NULLUM : — 1°) dum causa, in eam *proxime* vel *remote* influens, cum proportionata ratione ponitur ; et sic omni culpa vacat pollutio, quam, munera officii sui obeundo, patitur medicus, chirurgus, confessarius, balneis inserviens ; item commodo situ in lecto jacentes, ex honesta causa cum altero sexu loquens, equitantes, temperate sumens cibos calidos, proprias partes secretiores a sordibus mundans, pruritum *valde* molestum frictione genitalium abigens, honestas choreas ducens, — modo pollutionem non intendant, nec ullum consensum delectationi præbeant ; — 2°) dum pollutio est *ex omni parte involuntaria* seu est *mere naturalis*, de qua ex S. THOM. egimus supra (q. 38). — Hanc autem cœptam nemo tenetur cohibere : quia difficillimum est avertere exitum seminis jam e lumbis elapsi, et, ut quidam dicunt, aliis contradicentibus, valetudini perniciosum ; — idemque affirmandum, etiamsi orta esset prius ex culpa, modo de ea doleat et consensum ulteriorem abstrahat. — Interim expedit eo tempore se munire signo crucis, mentemque ab illa delectatione avertere, invocando SS. Nomina Jesu et Mariæ.

Q. 91. An *pollutio* habita tangendo infantulum, aut mulierem dormientem, aut doli incapacem, aut pudenda bestiarum, sed *absque concubitu*, est *diversæ speciei* a *simplici pollutione* ?

R. *Disputatur*. Juxta S. LIG. (III, 467 et H. A. IX, 25) probabilius *negative* : quia, quando deest concubitus seu conjunctio corporum, non adest affectus ad *sexum*, sed ad pollutionem. — Sententia *affirmans* mihi **præplacet**. — De cetero communiter adest affectus venereus ad *sexum*. Præterea quod dicit S. LIG. (*l. c.*), forte difficile componitur cum iis quæ scribit (H. A. IX, 5), ubi docet *sexum* in tactibus explicandum esse in confessione, quia tactus omnes ejusdem sunt naturæ quam actus consummatus.

Q. 92. Si quis polluetur tactibus *alienis*, oportetne explicare, an *viri* vel *feminæ*?

R. *Disputatur*. Juxta S. LIG. (III, 467 et H. A. IX, 25) probabilius *negative* : quia, cum tantum pollutio tunc intendatur, de materiali se habet, quod tactibus viri vel feminæ illa eveniat. Unde sufficit confiteri : *habui pollutionem tactibus alienis*. Secus tamen dicendum, si facta sit tactibus conjugatæ, vel votum castitatis habentis. — Sententia *affirmans* magis mihi **arridet**. Et ita fert praxis confessoriorum. Aliunde id postulare videtur doctrina quam, ut statim vidimus, de tactibus tuetur S. LIG. (H. A. *l. c.*), scilicet : quod tactus omnes ejusdem sunt naturæ, quam actus consummatus.

Q. 93. *Licetne* pharmacis semen corruptum extrudere, tametsi aliquid sani exinde extrudatur ; immo et semen corrumpere ad postea extrudendum valetudinis curandæ causa ?

R. Probabiliter *affirmative*, sicut licet pharmacum sumere ad morbum lethalem expellendum, etsi indirecte expellendus sit foetus ; et sicut licet amputare testiculos ad tuendam vitam, quamvis homo sine illis omnino impotens reddatur ad generandum. — Ratio est : quia natura non obligat ad conservandum semen cum periculo vitæ. S. LIG. (III, 478). — De cetero procedit responsio juxta hypothesim antiquorum de corruptione seminis, quod corrumpi negat DEBREYNE.

Q. 94. An 1º) a pollutione differt DISTILLATIO, — et 2º) quid est de ea judicandum ?

R. Ad 1um) A *pollutione* differt DISTILLATIO, quæ est liquor medius urinam inter et semen, stillarum instar effluens cum aliqua, et interdum insensibiliter absque ulla carnis commotione.

R. Ad 2um) De ea, quæ — 1°) *insensibiliter* accidit, inquietari non oportet; quia, docente S. THOM. (Opusc. 64. de fluxu libidinis): *Sine libidinosa delectatione et carnis motione nullus potest pollui vigilando.* — 2°) Quæ non *sine commotione* accidit, instar *pollutionis* habenda est, quoties aut *notabilis* est, aut cum *notabili commotione*: quippe « *est notabiliter turpis et quasi inchoata pollutio.* » SANCH. (Matr. IX, 45, n. 31); unde hic applicanda sunt, quæ dicta sunt de *pollutione* (q. 90.), ut sciatur quando nam peccatum sit *mortale*, *veniale*, vel *nullum*. — 3°) Si vero sit *modica* et cum *levi commotione*, tunc — A) peccatum est *mortale*, si sit *directe* et *perfecte* voluntaria: quia non datur parvitas materiæ in re venerea extra matrimonium sic volita; — B) si vero sit *indirecte* voluntaria, facile etiam ab omni peccato excusabitur.

Q. 95. Quid judicandum est de *motibus inordinatis* seu *carnalibus*?

R. — 1°) Si motus, sive graves sive leves, sint *directe* et *perfecte* voluntarii, — vel si illis, quacumque de causa abortis, *adhæreat voluntas*, sunt peccatum *mortale*, quia in his casibus adest delectatio venerea in se volita, quæ materiæ parvitatem non admittit. — 2°) Si autem *a voluntate non pendeant*, neque *in se*, neque *in causa*, — *nullusque consensus* eis detur, ab omni peccato sunt immunes. — 3°) Si eorum causa libere ponatur, quin intendantur, de iis sicut de *pollutione* indirecte voluntaria, data tamen debita proportionem dicendum est, i. e. cum hac differentia quod, ad excusandos a mortali vel veniali motus, minor requiratur ratio, quam facilius poni possit causa *motuum*, quam *pollutionis*.

Resol. CUM BILL.: — « 1°) Ponere causam honestam, necessariam vel utilem, ex qua prævidetur secutura commotio carnalis absque periculo consensus in illam, nullum est peccatum. — Et nota minorem adhuc requiri utilitatem quam ad

pollutionem, quia est quid minus in genere mali quam pollutio. — 2º) Ponere causam venialem leviter et remote influentem in commotionem carnalem notabilem, est peccatum veniale. — Dico : *commotionem notabilem*; quia ponere causam per se proxime influentem in commotionem levem, secluso periculo consensus in illam, est tantum peccatum veniale, ratione illius commotionis, quia datur parvitas materiæ in hac re volita tantum in causa. — 3º) Ponere causam proxime et notabiliter influentem in gravem commotionem absque urgente necessitate est peccatum mortale ratione illius commotionis. »

Q. 96. An semper tenemur *positive* resistere motibus carnalibus ?

R. *Sub distinctione*. 1º) Si motus sint **leves**, melius erit eos contemnere sine positiva resistentia. — 2º) Si sint **vehementes**, tenemur sub gravi eis *positive* resistere, saltem per actum simplicis displicentiæ : quia tunc plerumque, si *positive* non repellantur, trahunt secum consensum voluntatis. — Excipe : — A) si experientia didiceris, eos compescendo irritari potius ; — B) si durent diu et nimis molestum foret eis *positive* resistere ; — C) si ortum habeant ex causa necessaria vel utili, v. g. ex auditione confessionum, ex lectione rerum turpium scitu utilium, ex tactu necessario ad medendum, etc., et non facile negotium sit illos repellere. — Cfr. dicta (*de Act. hum.*, q. 54).

Q. 97. Quid 1º) est *onanismus* ; — 2º) *quantum* peccatum ; — et 3º) *undenam* ejus *nomen* ?

R. Ad 1º) *Onanismus* est seminis effusio non quidem extra congressum carnalem, sicut *pollutio*, sed cum copula incepta et non consummata, *vitandæ generationis gratia*, — sive inter conjugatos, — sive inter alios.

R. Ad 2º) *Onanismus voluntarius* est grave peccatum contra naturam, quod triplicem habet malitiam specie distinctam : fornicationis inchoatæ, mollitiei consummatæ et intentionis positivæ impediendi generationem.

R. Ad 3º) *Nomen* suum habet ab *Onan*, secundo filio patriarchæ Judæ, qui, defuncto fratre suo Iler, juxta morem coactus est viduam ejus Thamar ducere, ut suscitarret semen fratri suo ; sed *introiens ad uxorem fratris*

sui, semen fundebat in terram, ne liberi fratris nomine nascerentur. Et idcirco percussit eum Dominus, quod rem detestabilem faceret (GEN. XXXVIII, 9 seq.). — Nihilominus licet feminæ extra matrimonium viri ad se ingressi semen *haud recipere*: sive vi superata fuerit, quod omnes fatentur (LUG.); sive antea consenserit (quod non omnibus placet), quia tenetur non continuare peccatum (SANCH., BILL., LUG., CROIX). — At receptum *extrudere* (si tamen possibile est) probabilius, quasi jam possideat, non licet S. LIG. III, 394; — VI, 954). — Similiter, licite *interrumpitur* actus conjugalis, etsi ex naturæ concitatione secutura sit pollutio, dummodo sit justa causa interrumpendi, v. g. si ex continuatione immineat periculum morbi, vel mortis ab hoste, vel scandali, ut si aliquis alius interveniat.

ART. III. — De impudicitia seu de peccatis luxuriæ non consummatis, ubi speciatim de tactibus, osculis, aspectibus, turpiloquiis, choreis et spectaculis.

Q. 98. Quid 1°) est *impudicitia* seu luxuria non consummata; — et 2°) *quotupliciter* distinguitur?

R. Ad 1um) Est ea in qua non intervenit ultimus terminus venereorum, qui est effusio seminis humani.

R. Ad 2um) Alia est *interna*, quæ etiam vocatur *impudicitia cordis*, ad quam pertinent: *delectatio morosa rei turpis, turpe desiderium, et gaudium de actu turpi patrato*, de quibus diximus (q. 34). — Alia est *externa*, ad quam pertinent: *tactus, oscula, aspectus, sermones et lectiones turpes*, aliquando *choreæ et spectacula*. — Vocatur etiam *impudicitia oris vel operis*, prout scilicet ore vel opere committitur.

Q. 99. *An et qualia* sunt peccata *tactus et oscula* extra conjugium?

R. *Tactus*, sive fiant manibus, sive ore per *oscula*, sive alio quovis modo, — 1°) fieri possunt *mortales* ex triplici potissimum capite: — a) ex *objecto*, si in se sit valde turpe et apud plerosque notabiliter ad libidinem provocans; — b) ex *intentione*, si fiant delectationem veneream

captandi causa, aut se vel aliam personam provocandi ad libidinem aut opus turpe, et tunc quidem sunt ejusdem naturæ quam actus consummatus in quem tendunt : unde contrahunt malitiam specie distinctam pro variis objecti circumstantiis, et explicandum est in confessione, an habiti sint cum eodem, an cum diverso sexu, an cum persona conjugata, sacra, etc. ; — c) ex *periculo*, ut si quis ex honesto tactu vel osculo, insurgente jam turpi commotione, advertat periculum consensus in delectationem veneream vel ipsum opus aliquod turpe et tamen a tactu vel osculo non desistit. — 2º) His tribus seclasis, prædicti actus non nisi *venialia* erunt, ut si fiant ex levitate, ex joco, ex curiositate, aut ob solam voluptatem organicam ; — et 3º) accedente justa causa, omni culpa carebunt. — Hinc docet communis DD. sententia, sponsis de futuro licere pudicos tactus, v. g. manus apprehensionem, amplexus et oscula, si fiant juxta morem consuetum patriæ, urbanitatis aut honestæ benevolentiae causa, esto inde præter intentionem commotio carnis, etiam ad pollutionem usque, subsequeretur. Cfr. q. 105.

Resol. Ex doctrina S. THOM. (2. 2, q. 154, a. 4) oscula, amplexus, tactus in partibus honestis facta *propter consuetudinem patriæ, vel propter aliquam necessitatem aut rationabilem causam*, v. g. causa urbanitatis, amicitiae, pacis, reconciliationis et similibus, secluso consensu in delectationem veneream, si inde exurgat, aut consensus periculo, **esse licita**, — « patet, ait BILL., non solum ex usu generis humani et moribus primorum Christianorum, qui solebant etsi diversi sexus se osculo salutare, juxta illud (I THESSAL. V, 26) : *Salutate fratres omnes in osculo sancto* ; sed etiam ratione : quia tales actus non sunt ex se turpes, turpitudine nulla intenditur aut admittitur, ut suppono, finis insuper est honestus et legitimus, scilicet testificatio unionis animorum, amicitiae, benevolentiae, etc. — Unde etiam est licita delectatio honesta et amicabilis ex his amicitiae signis proveniens : sicut enim licitum est delectari de amicitia, benevolentia, pace, ita et de ejus signo, testificatione et usu, quia ubi actio aliqua est licita, licita est etiam delectatio ipsi annexa. Ita SYLVIVS, alii. » -- Tum addit BILL. : « In his tamen servanda est **decentia status** : non autem decet *Ecclesiasticos*, maxime *Religiosos*, his signis testari suam

amicitiā erga personas alterius sexus. » — Immo, ut graviter monent STATUTA DŒC. MECHLIN : « Angelicam virtutem adeo cordi habeant clerici, ut non solum omne peccatum ei oppositum, sed et omnem illius speciem atque suspicionem devitent. »

Q. 100. Quandonam *tactus* et *oscula* fiunt *mortalia* ratione *objecti* ?

R. — 1°) *Regulariter* loquendo, a mortali excusari nequeunt ratione *objecti*, ob gravem scilicet indecentiam et imminens libidinis periculum : — *tactus* in *verendis* iisque proximis *alterius* personæ, maxime si sint *nudi*, et fortius si *diversi sexus*, si deliberate fiant citra necessitatem, ut est necessitas medendi, inserviendi ægrotis vel in balneis. — Dixi : *regulariter* ; nam secus esse potest inter parvulos, vel inter adultum et parvulum, et sic a gravi excusari possunt matres, nutrices et ancillæ, dum induendo vel spoliando parvulos, partes eorum pudendas tangunt ex curiositate aut levitate, idque obiter tantum. — 2°) *Mortales* quoque sunt ratione *objecti*, *tactus propriorum genitalium*, si *studiose* et *morose* fiant ab adultis, maxime cum commotione spirituum, nisi adsit *rationabilis causa*, v. g. ad se curandum, mundandum, ad pruritum sedandum. — Si vero *sine causa* fiant, ex mera levitate aut curiositate, et obiter tantum, per se veniale non excedunt, quia libidinis non sunt adeo incentivi. — 3°) *Tangere genitalia brutorum*, etiam ex curiositate, joco vel levitate, ratione *objecti* efficitur *mortale*, si fiat usque ad *effusionem seminis bruti* ; — non quidem propter effusionem : possumus enim animalia viventia occidere, ergo et impedire ne nascantur ; — sed quia talis actio tangentis libidinem vehementer excitat. — Secus erit *per se veniale*, si usque ad effusionem non perveniatur ; imo ea tangere aut moliter tractare *de se omni culpa vacat*, si adsit quædam causa, v. g. ut juventur equi, tauri, etc., ad coeundum. — 4°) *Oscula* inter adultos reputantur *mortalia*, si fiant non tantum in partibus *inhonestis*, scilicet in *verendis* hisque proximis ; — sed etiam in partibus *minus honestis*, non tamen turpibus, puta in pectore, in mamillis ; — immo in partibus *honestis*, puta in ore, si fiant : — vel more

insolito, ut dum datur osculum *columbinum*, immissa scilicet lingua unius in os alterius; — vel si fiant valde *morose*, quamvis ob solam voluptatem *organicam*, præsertim inter juvenes diversi sexus, — aut *sæpius* in eodem temporis articulo repetantur crispatis et gustatis labiis, quia sic facta, quamvis ex joco aut levitate, aut etiam ad contestandam amicitiam, graviter influunt in commotionem carnalem. Cfr. BILL.; SYLV.; SPOR.

Q. 401. *An et qualia peccata sunt aspectus extra connubium?*

R. Quod dictum est de *tactibus* et *osculis*, id pariter de *aspectibus* dicendum. — Observandum tamen: — 1º) facilius a gravi peccato excusari *aspectus*, quam *tactus* turpes, quia minus in libidinem influunt, cum sit sensus magis elevatus et minus materialis; — 2º) simplicem aspectum turpem, si absque desiderio tactuum fiat, nunquam inducere speciem personæ quæ aspicitur, nimirum consanguineæ, sacræ, aut conjugatæ: species enim incestus, sacrilegii, vel adulterii non contrahitur, nisi per tactum quo pietas vel jus conjugii violatur.

Explan. Ad responsionem generalem exemplis illustrandam, *distinguendi* sunt aspectus in partibus — *honestis*, — vel *minus honestis*, — vel *inhonestis*. — 1º) Si fiant in partibus **honestis**, quæ scilicet omnibus patent, — vel *minus honestis*, ut sunt brachia, crura, pectus, mortaliter mali sunt, si fiant ex affectu venereo vel ob delectationem organicam cum probabili libidinis periculo, quod facile aderit, si sint diuturni inter personas inordinate amatas, præsertim in casu quo inde exsurgat spirituum commotio, vel si aspiciens ad venerem sit valde proclivis. — Secus per se veniale non excedunt. Imo, omni culpa carent, si ob rationalem causam exerceantur. — 2º Si fiant in partibus **inhonestis**, *subdistinguendum* est: — A) aspectus coitus humani, pudendorum vel partium iis valde vicinarum personæ *alterius sexus*, etiamsi velo tenuissimo ac perlucido obtegantur, absque justa causa habiti, sunt regulariter mortaliter mali, utpote ad libidinem graviter excitantes; excipe: — a) si fiant procul et obiter; — b) si aspiciens sit puer, vel valde senex, aut valde frigidus: quia isti parum moventur: — c) si oculi defigantur in infantulum, quia parum movet. — B) Aspectus pudendorum *ejusdem sexus*, vel proprii corporis, vel

coitus brutorum, secluso affectu venereo, de se veniale non excedunt, modo obiter fiant. Unde per se a gravi excusantur personæ ejusdem sexus, quæ se nudas leviter aspiciunt simul natantes aut se lavantes, præsertim si non sint adulti. — C) Aspicere obiter ex levitate aut curiositate imagines vel statuas exhibentes personas grandiores in partibus pudendis nudas, secluso affectu libidinoso vel libidinis periculo, non excedit probabilius veniale : quia artificialia minus movent quam naturalia ; — quod certum videtur, si picturæ infantes nudos repræsentent. Unde quoque absque periculo passim exponuntur, etiam in templis. Conficientes tamen aut exponentes priores statuas aut imagines obscenas personarum grandiorum peccant peccato scandali : cum pravam præbeant occasionem, præsertim adolescentibus, in libidinem prolabendi. — Cfr. SYLV. ; SPOR. ; BILL. ; SASS.

Q. 102. *Quid dicendum de turpiloquiis ?*

R. — 1º) Turpia loqui, audire, scribere, legere, canere, ex seu cum affectu libidinoso, aut ad eum in audientibus, legentibus, excitandum, est mortale. — 2º) Ex necessitate aut utilitate, puta ob doctrinam, ob veritatem Historiæ, superiorum informationem, morum correctionem et similes justas causas, nullum est peccatum. — 3º) Ex curiositate, vanitate, levitate, recreationis propriæ vel alienæ causa, prout solent mессores, vindemiautores, et muliones, secluso scandalo aut periculo consensus in venerem, peccatum veniale : quia verba aut scripturæ longe minus movent ad libidinem quam tactus aut aspectus. — Hoc autem periculum facile aderit, si de quibus sermo vel lectio fit, — sint nimis *lasciva*, — aut quamvis non ita sint lasciva, agatur de iis qui aut sunt in lasciviam proni, — aut calent ætate, — aut perditæ amant.

Resol. Hinc graviter peccant generatim : — a) qui, etiam ex levitate, sermones permiscunt de pudendis, de actu conjugali, de licitis et illicitis inter conjuges, de modo impediendi generationem, procurandi pollutionem, præsertim si inter juvenes *diversi sexus* id fiat ; — b) qui absque necessitate, ex mera curiositate aut recreationis gratia, legunt libros omnino obscenos, nisi ob provectam ætatem, frigidam complexionem aut consuetudinem de rebus venereis tractandi grave absit libidinis periculum ; — c) imo, quamvis de se mortale non sit legere

libros parum obscenos, quales sæpe sunt libri amatorii, vulgo *romans*, vel certa poemata, comœdiæ, etc., grave tamen esse potest, si fiat a junioribus aut ab iis qui in lasciviam sunt proni. Similiter, quamvis colloquia misceri cum persona alterius sexus, omni culpa vacet, tametsi in his naturaliter delecteris, poterit tamen esse mortale, si fiat cum puella inordinate dilecta, præsertim si sint diuturna, sæpe repetita, aut in locis solitariis habeantur.

Q. 103. Quid dicendum de *choreis*?

R. EX S. FRANCISCO SALESIO (*Introd. c. 52*), *choreæ* secundum se et ex natura sua, si nempe fiant: — neque fine malo, — neque cum periculo seipsum vel alios ad libidinem excitandi, — neque cum aliqua mala circumstantia jungantur, — non sunt malæ, nec actus libidinis, sed potius lætitiæ. Hinc legitur (II Reg. VI, 14): DAVID quoque regem *saltasse totis viribus*. — Unde docet S. ANTONINUS: « Choreæ per se licitæ sunt, modo fiant a personis sæcularibus, cum personis honestis et honesto modo. » Nec aliter sentit CARD. CAJETANUS, inquiring (*Sum. pecc. verbo choreæ*): « Ego ex genere actus periculum non cognosco: quoniam actus choreæ non est libidinis, sed lætitiæ. » — Quare mulieris manus, cum ducuntur, leviter apprehendere. aut omni, aut certe gravi culpa vacat. — Observat tamen SALESIUS, choreas quascumque fungis non absimiles esse, qui, utcumque scite cocti, plus noceant quam prosint, præsertim nisi parce admodum et in stomachum sat validum transmittantur. — Hinc in **praxi** prudenter sunt dissuadendæ, præsertim si fiant cum *larvis*, quippe quæ subinde locum præbent effrenæ licentiæ, quam alioquin verecundia prohiberet. — Dixi: *prudenter*; unde publice in prædicationibus choreas reprehendere, *generatim* non expedit iis in locis, ubi sunt in usu et reputantur quid indifferens. — Melius est in eas agere *indirecte* tantum, *directe* vero in peccata, quæ in eis committi solent. — Caveant quoque parochi ne notis infamiæ afficiant tum saltantes, tum alios ad choreas concurrentes, nec minitentur tales tempore paschali ad communionem non fore admittendos. — Quod si pastor choreas impedire nequeat, vel non audeat, so-

latio habere poterit quod testatur *Sporer*, in rebus practicis versatissimus, nempe : « experientia patuisse, post abrogatas illas choreas publicas. multa majora mala patrata fuisse, quam iis permissis. » Unde quoque jam pridem docuerat CARD. CAJETANUS : « Immo imprudenter arcentur a choreis rustici festis diebus chorizare assueti ; qui nisi occuparentur choreis, vacarent otio et malis machinationibus perturbativis reipublicæ. » — At tempora **mutantur** et mores.

Resol. Itaque recte monet BILL. (*de temp.*, II, 12) : « Quantum ad choreas, eas non esse per se malas, et positis certis conditionibus posse esse licitas ; sed **periculosæ** sunt et plerumque **occasio gravium peccatorum** ; unde ab his bonis suasionibus et adhortationibus deterrendi sunt fideles, inquit SYLVIVS. » — Cfr. S. TH. (in cap. 5. ISA.).

Q. 104. Quid dicendum de *spectaculis* ?

R. 1º) Si sint *honestæ*, nullum est peccatum iis interesse, sive ea agere, docente S. THOM. (2. 2, q. 168, a. 3) : *Officium histrionum, quod ordinatur ad solatium hominibus exhibendum, non est secundum se illicitum.* — 2º) Si sint *aliquantisper turpia*, assistens peccat leviter tantum, nisi jam expertus sit suam fragilitatem, sciens scilicet se iis vehementer in libidinem commoveri cum periculo proximo consensus. — 3º) Si sint *notabiliter turpia*, vel in re, vel in modo, *distinguendum est.* — A) Peccant graviter, qui hujusmodi comœdias componunt vel repræsentant ; qui pecunia vel plausu ad eas cooperantur ; qui eas non impediunt, cum commode possunt ; qui etiam non consentientes in delectionem turpem, eis assistere non valent absque scandalo aliorum, ut v. g. religiosi vel clerici, præsertim in proprio suo habitu. — B) Quoad ceteros, seu illos qui absque dicta cooperatione vel scandalo eis simpliciter assistunt, *subdistinguendum est* : — a) vel spectant ob delectationem consurgentem ex ipsis rebus turpibus, et peccant graviter ; — b) vel spectant tantum ob curiositatem, vanum solatium, pulchram musicam, etc., et peccant venialiter, secluso periculo consensus in delectationem turpem, quod periculum ex S. LIG. ordi-

narie aderit in adolescentibus vel in aliis parum timoratae conscientiae; — c) vel assistunt ob justam causam, et nullo modo peccant. Sic ab omni culpa excusantur: *militēs*, qui interesse tenentur ad invigilandum; *famuli*, qui dominorum; *fili*, qui parentum; *uxores*, quæ virorum indignationem paterentur gravem, si theatris adesse renuerent. Justa enim exstante causa, periculosa actio poni potest, præsertim si salutaribus præsiidiis quis peccandi periculum avertat.

ART. IV. De amoribus seu procationibus.

Q. 105. *Quid dicendum de amasiis*, seu adolescentibus et puellis, qui se adamant et invisunt?

R. Non sunt *indiscriminatim* omnes de peccato damnandi. *Distinguendum* enim est inter varias personarum diversi sexus conversationes seu procationes (a *procari* demander, courtiser).

Explan. Itaque 1º « procationes illæ *intempestivæ*, quæ ob juniorem ætatem aut alias causas absque spe vel intuitu matrimonii post rationabile temporis spatium ineundi fieri censentur; nec non conversationes illæ *clanculariæ* in locis obscuris, remotis, reclusis aut communiter imperviis, si *non semper*, saltem plerumque *occasionēs proximæ* gravium peccatorum habendæ et qua tales tractandæ sunt» (*Acta et stat. syn. Buscod.*, c. 19). — Et cum hujusmodi occasionēs sint *voluntariæ*, hinc *regulariter* plane abruptendæ sunt, et physice relinquendæ.

2º) Procationes vero illæ, quibus juvenis et puella aliquo tempore convenienter se invisunt animo matrimonium contrahendi, non sunt per se judicandæ illicitæ, præsertim si cum consensu et in præsentia parentum habeantur, etiamsi ex istis colloquiis præter intentionem carnales commotiones ad pollutionem usque subsequerentur. — Ratio: quia nemo ducere tenetur personam ignotam, sed per aliquod tempus experiri potest, quibus moribus illa sit prædita. — Imo, sponsis de futuro, « communis sententia... concedit, licere tactus alioquin honestos, amplexus, oscula,... quæ quidem erunt peccatum veniale, si fiant ob solam delectationem [organicam] captandam; et sine omni culpa, si fiant in signum amoris et benevolentiae juxta morem consuetum. » Ita GIRIBALDI (*de Matr.*, XIX. 114). — Conspirant: BILL., L. FERR., REIFFENS., SALMANT., alii. — « Et hanc

doctrinam, ait BALLERINI, non rejecisse S. ALPHONSUM, inde patet, quod relatis istis ex BUSEMBAUM (VI, 854) : *Sponsis non licent tactus impudici, etsi liceant amplexus et oscula in signum amoris*; nihil reperit, quod reprehendat. — Quando vero ex lapsuum frequentia periculum consentiendi tale appareat, ut adesse censeatur *occasio proxima*, cum hæc tunc judicanda sit plus minusve *necessaria*, — ideo non statim injungendum est, ut deseratur *physice*, — sed confessarius prudenter tentare poterit, ut deseratur *moraliter*, præsertim præscindendo peccatorum radices seu certas circumstantias, v. g. conversationem diuturniorem, vel solitariam, vel tempore vespertino habitam; abstinendo præterea ab iis signis benevolentiae exhibendis, quibus concupiscentiae fomes excitari facilius potest, neque plus præstando quam quod præstari hac in re sine cujusque offensione coram aliis, v. g. parentibus queat.

Quæ media si pœnitens adhibere non recuset, valebit quod juxta principia communiter recepta habet idem GIRIBALDI (*de Pœnit.*, x, 31), qui ad quæstionem :— « An possit absolvi sponsus, qui frequenter visitat sponsam, cujus occasione peccat, » ita respondet : — « Posse absolvi, quando visitationes sunt secundum morem patriæ, a quibus non potest sine nota et dedecore abstinere, quia putaret sponsa se contemni, eo quod illam non visitaret, sicut alii sponsi faciunt : quod idem valet de sponsa, quæ ex locutione et aspectu sponsi patitur distillationem et pollutionem : non enim tenetur fugere aspectum sponsi, si alias non habet justam causam et excusationem, cum aspectus et verba sint honesta et secundum morem patriæ, et sine nota et dedecore non possunt vitari. » — Quod si remedia a confessario proposita optatum fructum non sortiantur, illud unum superest, ut cum iis agatur, non secus ac agendum cum *recidivis* in Tractatu *de pœnitentia* traditur.

Resol. Doctrinam S. THOM. (2. 2, q. 154, a. 4) tradit BILL., ubi scribit (*de lux. diss.*, VI, a. 16) ; « Sponsus qui sponsam suam de futuro oscularetur honeste, sed affectu libidinoso, seu tangeret in secretioribus, non minus peccaret quam solutus : quia copula est adhuc illi illicita, proindeque ea quæ ordinantur ad illam, et sunt cum illa ejusdem rationis. — Secluso tamen affectu libidinoso posset illam osculari aut honeste tangere ad fovendum honestum amorem, in ordine ad matrimonium. »

APPENDIX DE VITIIS

CIRCA HANC MATERIAM NOTENTUR SEQUENTIA

Nota 1°) Licet sæpe *vitium* et *peccatum* sumantur pro eodem, ab invicem tamen **distinguuntur**. *Vitium* enim, quod dicitur a *vitando*, quia debet vitari et fugi tanquam malum, proprie et theologicè definitur : *Habitus inclinans ad peccatum*; i. e. propensio seu dispositio permanens contracta ex natura vel actibus ad actus peccaminosos. Unde *vitium* distinguitur a *peccato*, sicut habitus distinguitur ab acto. — **Nota 2°**) Ex S. THOM. (2. 2, q. 71, a. 3) peccatum est *simpliciter* pejus vitio : quia actus peccaminosus continet offensam Dei, pejusque est male agere, quam habere inclinationem ad male agendum. Vitium tamen est *secundum quid* pejus peccato : tum quia diutius durat; tum quia potest esse causa plurimorum peccatorum. — **Nota 3°**) Non potest quis in eadem materia simul habere vitium et virtutem naturalem, cum sibi contrarie opponantur; bene vero vitium et virtutem supernaturalem; et hinc provenit quod post justificationem et virtutes supernaturales sæpe remaneant habitus vitiosi, ut patet in ebrioso converso. — **Nota 4°**) Multo plura sunt *vitia* quam *virtutes*; est enim *virtus in medio* duorum vitiorum, scilicet defectus et excessus. Et quamvis, ut docet S. THOM. (*ibid.*, a. 5) omne vitium, eo ipso quod vitium est, sit contra naturam hominis, ut est præditus parte rationali; tamen plures sequuntur vitia quam virtutes, quia vitia magis conveniunt parti hominis sensitivæ quæ sæpe prædominatur.

DE VIRTUTIBUS

Præamb. Erit **duplex** pars. — In **prima** agetur de virtutibus *in communi*, in **secunda** de virtutibus *theologicis*, ubi **triplex** habebitur caput. In **primo** dicetur de *fide*, ibique sub diversis articulis tractabitur: 1°) de *quidditate* fidei ejusque *divisione*; 2°) de *objecto* fidei, tum *materiali*, tum *formali*; 3°) de *necessitate* fidei quoad actum *internum*; 4°) de ejus *necessitate* quoad actum *externum*; 5°) de *infidelitate* fidei opposita. In **secundo** capite dicetur de *spe*, ibique disseretur de *quidditate* spei, *divisione*, *objecto*, *certitudine*, *necessitate* deque peccatis spei oppositis. In **tertio** capite dicetur de *charitate*, ibique agetur: 1°) de *charitatis natura*, *divisione*, *objecto* et *necessitate*; 2°) de *charitate erga Deum*; 3°) de *charitate erga seipsum* et *proximum*; 4°) de *præcipuis operibus* charitatis erga proximum, scilicet: de *eleemosyna* et de *correctione fraterna*; 5°) de *peccatis* charitati proximi oppositis, ubi præcipue agetur tum de *scandalo simplici* sine *cooperatione*, tum de *scandalo cooperationis* seu de *cooperatione* ad peccatum alterius.

PARS PRIMA

DE VIRTUTIBUS IN COMMUNI

CAPUT UNIC. — DE QUIDDITATE, DISTINCTIONE,
CONNEXIONE ET MEDIO VIRTUTUM

ART. 1. De quidditate et distinctione virtutum.

Q. 1. Quid est VIRTUS generice sumpta?

R. Ex S.. THOM. (1. 2, q. 55, a 4): *est bona qualitas mentis, qua recte vivitur, qua nullus male ulitur*; i. e. princi-

pium permanens sive *habitus* ex se inclinans *mentem*, seu naturam rationalem, ad honeste operandum. — *Actus* quidem honestus non raro etiam virtus dicitur; est tamen potius virtutis exercitium.

Explan. Dicitur **qualitas**, i. e. stabilis dispositio. Differt tum a *potentia* animæ quæ inclinatur per habitum; tum ab *actu* ad quem potentia inclinatur. — Dicitur **bona**, et sic virtus opponitur *vitio* quod est habitus seu propensio ad actum malum seu ad peccatum. Dicitur **mentis**, nam subjectum virtutis est intellectus et voluntas. Non immediate virtus *essentiam* animæ afficit, uti v. g. gratia sanctificans, sed directe afficit *potentias* animæ; et recte quidem, ait S. THOM. nam anima operatur per potentias; et cum virtutes destinantur ad operationem, convenit ut sint in potentiis animæ tanquam in subjecto. Dicitur demum *qua recte vivitur*, seu inclinans mentem ad honeste operandum: virtus enim non est solum habitus *dispositivus* sed præcipue est operativus, inclinans mentem ad omne bonum, eoque validius quo perfectior est virtus. Quod si perfecta sit virtus tantum vigorem communicat animæ ut omnem passionis motum ad rectæ rationis imperium subdet.

Q. 2. Quotuplex est virtus?

R. Virtus *varie* distinguitur: ratione principii, subjecti, objecti et modi.

Explan. 1º) Ratione **principii**, alia est *naturalis* et *acquisita*, — alia *supernaturalis* et *per se infusa*. Prima est, quæ viribus naturæ per actus repetitos a nobis acquiritur aut acquiri potest, licet per accidens infundatur. Vocatur etiam *humana* et *philosophica*. Secunda excedit vires naturæ et ex se postulat a Deo infundi. — 2º) Ratione **subjecti** seu facultatis, alia est *intellectualis*, — alia *appetitiva*, prout in intellectu vel in voluntate residet. — 3º) Ratione **objecti**, alia est *theologica*, — alia *moralis*, prout Deum immediate respicit, vel pro objecto immediato naturalem honestatem actionis habet. — 4º) Ratione **modi** quo exercentur, alia est *formata*, — alia *informis*, prout charitatem seu gratiam sanctificantem habet sibi conjunctam vel non; — alia est *communis*, — alia *heroica*, prout modo ordinario seu eminenti perficitur.

Q. 3. Quænam sunt 1º) præcipuæ inter virtutes *morales*; 2º) *quare* dicuntur *cardinales*; 3º) quomodo ad virtutes *cardinales* omnes aliæ virtutes *morales* *reducuntur*?

R. Ad 1um) Sunt quatuor : *prudentia, justitia, fortitudo et temperantia*; — opponuntur autem quatuor vulneribus animæ per peccatum originale inflictis, scilicet : *ignorantiæ, malitiæ, infirmitati et concupiscentiæ* (de Pecc. q. 24).

R. Ad 2um) Dicuntur *cardinales*, similitudine ducta a *cardine*, eo quod in his virtutibus veluti in cardinibus tota humanæ vitæ probitas et honestas versatur, atque ad has, veluti principales, morales ceteræ reducuntur.

R. Ad 3um) Cæteræ virtutes morales ad quatuor cardinales reducuntur juxta S. THOM. (2. 2, q. 48, seq.) sequenti modo : — Aliæ enim virtutem cardinalem adjuvant et hæ dicuntur partes *integrantes* seu dotes : quia sine ipsis virtus non esset integra, sicut domus sine fundamento, pariete et tecto integra non esset. — Aliæ subjiciuntur virtuti cardinali uti species generi, et vocantur partes *subjectivæ*. — Aliæ demum virtuti cardinali subserviunt in aliquibus secundariis materiis ; et in his illum observant modum quem illa in principalibus, ideoque partes *potentiales* vocantur, quasi non habentes totam potentiam principalis virtutis.

Explan. A. Prudentiæ partes *integrantes* seu *dotes* recensentur octo, scilicet : 1° **Memoria**, seu recordatio præteritorum, quæ dat experientiam ; 2° **Intelligentia**, i. e. notitia status quæstionis et principiorum juxta quæ prudenter judicandum erit ; 3° **Providentia**, quæ, quasi procul videns, in omnibus respicit finem ; 4° **Solertia**, seu expedita inventio medii apti ; 5° **Docilitas**, seu promptitudo animi ad aliorum consilia capessenda, quia nemo sufficit sibi ; 6° **Ratio**, seu promptitudo ratiocinandi, unum ex altero deducendo ; 7° **Circumspectio**, ne aliquid desit ; 8° **Cautio**, seu cura vitandi impedimenta quibus ab extrinseco opus posset impediri. — Partes *subjectivæ* seu species sunt : 1° Prudentia **personalis** ; 2° prudentia **gubernatrix** qua homo alios regit ; estque domestica, civilis, pastoralis, militaris prout exercetur in regimine familiæ, civitatis, parœciæ, exercitus. — Partes *potentiales* prudentiæ, seu virtutes comites quibus utitur ad bene consultandum et judicandum, sunt : 1° **Eubulia**, seu habitus inveniendi bonum consilium in ambiguis ; 2° **Synesis**, seu habitus recte judicandi de consultatis (bon sens) ; 3° **gnome**, seu habitus judicandi non ex unico tantum principio, sed ubi opus est, ex

generalioribus principiis, juxta mentem legislatoris. Actus qui huic respondet in voluntate vocatur Epikeia.

Explan. B. Virtutis **Justitiæ** partes *integrantes* sunt : 1° **facere bonum** sub ratione debiti ; 2° **declinare a malo** sub ratione injustitiæ. — Partes *subjectivæ* seu species justitiæ sunt : **Commutativa**, **distributiva** et **legalis**, uti infra in tract. de justitia dicitur. — Partes *potentiales* sunt virtutes justitiæ adnexæ, sed quæ a ratione perfectæ justitiæ aliquo modo deficiunt, sive 1° quia debitum quod alteri reddunt non possunt reddere ad perfectam æqualitatem, et sunt : **Religio** in Deum ; **pietas** in parentes ; **observantia** in superiores ; — sive quia 2° debitum quod reddunt alteri non exigitur ex stricta justitia, sed ex honestate virtutis, ita tamen ut ejus omissio sit peccatum, suntque ; **veracitas** in dicendo verum, **gratitudo** pro beneficio recepto, et **vindicatio** inclinans judicem et superiorem vindictam sumendi in sontem, non animo nocendi, sed studio repetendi honorem injuste ablatum ; — sive 3° quia respiciunt quoddam debitum conferens ad « majorem honestatem », et cujus omissio non est peccatum, et sunt : **liberalitas**, quæ moderatur amorem pecuniæ ut eam in nostram et proximi utilitatem Deique honorem libenter elargiamur ; **affabilitas**, efficiens conversationem cum proximo gratam et decentem ; ad eam referuntur amicitia, urbanitas et benevolentia ; demum **æquitas** seu Epikeia, quæ inclinatur ad agendum aliquando ex altioribus principiis contra verba legis, at juxta mentem sapienter præsumptam legislatoris.

Explan. C. Virtutis **Fortitudinis** partes *subjectivæ*, seu species nullæ sunt, versatur enim circa unicam materiam, scilicet pericula mortis ; quæ pericula, tametsi sint alia aliis majora, in eodem tamen genere continentur. — Partes vero *integrantes* (quæ etiam *potentiales* vocari possunt, quando et quatenus ad res minus arduas extenduntur) sunt : 1° **Magnanimitas**, inclinans ad actus magnos et heroicos ; 2° **Magnificentia**, quæ inclinatur ad opera grandia, magnis sumptibus perficienda, juxta præscriptum rectæ rationis ; 3° **Patientia**, seu virtus firmans animum in adversis tolerandis ; 4° **Perseverantia**, cui affinis est constantia, qua homo firmiter in opere bono persistit, non obstantibus molestiis atque difficultatibus.

Explan. D. Virtutis **Temperantiæ** partes integrales sunt : 1° **Verecundia**, seu timor et fuga actus turpis confusionisque ex illo provenientis ; 2° **Honestas**, seu amor decori. — Partes *subjectivæ* seu species, sunt : 1° **abstinentia**, moderans usum cibi ; 2° **sobrietas**, moderans affectum ad potum ; 3° **castitas**,

cohibens et moderans usum venereorum juxta rectam rationem; 4° **pudicitia**, seu virtus castitati subordinata, quæ pudori conformat omnia ad venerem ordinata : gestus, aspectus, tactus, etc. — Partes **potentiales**, seu virtutes secundariae quæ hanc principalem virtutem in re faciliori imitantur, sunt : 1° **Continentia** quæ concupiscentiæ motibus resistit, eosque refrænât; 2° **Mansuetudo**, seu virtus moderans iram; 3° **Clementia**, quæ pœnas mitigat intra rationis limites; 4° **Humilitas**, quæ temperat et refrænât animum, ne immoderate tendat in excelsa; 5° **Modestia**, quæ motus tum internos tum externos componit juxta decori regulas; 6° **Studiositas**, quæ appetitum sciendi et studium ipsum ad rectam rationem moderatur, curiositati ac negligentiae studiorum æque aliena; 7° **Eutrapelia**, seu modestia in ludicris quæ modum servat et decorum in dictis et factis ad animi recreationem institutis.

ART. II. De connexione virtutum.

Q. 4. An virtutes *morales* sunt *inter se* necessario *connexæ*?

R. *Negative*, si sint *imperfectæ* : harum enim una sine alia acquiri potest et conservari : v. g. potest esse quis et manere justus, etsi non sit temperans ; quod et experientia comprobatur.

Explan. Dixi : *si sint imperfectæ*; quia ex S. THOM. (1. 2, q. 65, a. 1), si sint *perfectæ*, ex parte subjecti adeo inter se cohærent ut, qui una caret, nullam aliam habeat perfecte, et qui unam habet perfecte, ceteras pariter habeat.

Q. 5. An virtutes *morales* acquisitæ sunt necessario *connexæ* cum *theologicis*?

R. *Negative* nam sine illis esse possunt, et sæpe sunt in hæreticis, infidelibus, qui etsi careant virtutibus theologicis, sæpe tamen sunt justî, temperantes, etc.

Explan. Quod si S. AUGUSTINUS aliquando in infidelibus videatur negare veras virtutes, eas intelligit *fructuosas* ad vitam æternam — Hinc damnata 25 inter BAJANAS : *Omnia opera infidelium sunt peccata, et philosophorum virtutes sunt vitia.*

Q. 6. 1°) *Quot* dantur virtutes *theologicæ*? — 2°) *quomodo* a se invicem *distinguuntur*?

R. Ad 1um) Sunt *tres*, dicente Apostolo (I Cor., XIII,

13) : *Nunc autem manent fides, spes, charitas ; tria hæc. Major autem horum et charitas.*

Explan. Ratione **originis** primum locum tenet fides, cum sit initium omnis justificationis; ratione vero **præstantiæ** charitas est prima, secunda fides, tertia spes. — Sunt autem virtutes **supernaturales**, et quidem per se infusæ : quia TRID. (S. 6, c. 7) de illis loquitur uti de *gratia*, quæ sine dubio est per se infusa, quatenus viribus naturæ nequit acquiri, sed a Deo postulat infundi. — Infunduntur autem, ut ait TRID. (*ibid.*) : *in ipsa justificatione*, seu in momento quo infunditur gratia sanctificans sive in renatis per baptismum, sive in relapsis post baptismum, per congruam pœnitentiam. — Cfr. THEOL. WIRC.; MAZZELLA, *de virt. infusis*.

R. Ad 2um) Licet virtutes theologicæ habeant omnes Deum pro objecto cui inhaerent, distinguuntur tamen inter se ratione modi quo ipsi inhaerent.

Explan. Ex S. THOM. (2. 2, q. 17, a. 6) : *potest aliquis alicui inhærere dupliciter : uno modo propter seipsum ; alio modo in quantum ex eo in aliud devenitur. Caritas ergo facit hominem Deo inhærere PROPTER SEIPSUM, mentem hominis uniens Deo per affectum amoris. Spes autem et fides faciunt hominem inhærere Deo sicut cuidam principio, ex quo aliqua nobis proveniunt. De Deo autem provenit nobis et cognitio veritatis et adeptio perfectæ bonitatis. Fides ergo facit hominem Deo adhærere, in quantum est nobis PRINCIPIUM COGNOSCENDI VERITATEM : credimus enim ea vera esse quæ nobis a Deo dicuntur. Spes autem facit Deo adhærere, prout est nobis PRINCIPIUM PERFECTÆ BONITATIS, in quantum scilicet per spem divino auxilio innitimur ad beatitudinem obtinendam.*

Q. 7. An in justificatione cum gratia et virtutibus theologicis *infunduntur* simul virtutes morales omnes ?

R. Ex S. THOM. (1. 2, q. 65, a. 3) *cum charitate simul infunduntur omnes virtutes morales*. Si tamen habitibus vitiosis plenus justificatur, experitur adhuc in operando bono difficultates, quæ contrariis virtutum actibus tolluntur. — Cfr. TRID. (S. 14, *de pœnit.*, c. 8), et S. TH. (*ibid.*, ad 2).

Q. 8. An virtutes theologicæ sunt *inter se* necessario *connexæ* ?

R. *Sub distinctione*. 1° **Charitas** hic in via nequit esse sine fide et spe : nam cum illis infunditur, ut patet ex TRID. (S. 6, c. 7). Deinde si vel fides vel spes peccato amittitur, etiam charitas amittitur, cum hæc quovis peccato mortali amittatur. — 2° **Spes** non potest esse sine fide : nam, teste Apostolo (HEBR. XI, 1) : *est autem fides sperandarum substantia rerum*, i. e. earum fundamentum ; potest tamen spes esse sine charitate : nam peccator, qui necdum desperat, amissa charitate, retinet spem, ut patet ex damnata 57 inter QUESNELLIANAS : *Totum deest peccatori, quando ei deest spes ; et non est spes in Deo, ubi non est amor Dei*. — 3° **Fides** potest esse sine spe et charitate : nam etsi quis peccet peccato mortali etiam desperationis, si non fiat infidelis, amissa spe, uti et charitate, retinet fidem, quia hæc sola infidelitate amittitur, juxta TRID. (S. 6, c. 15). Iluc spectat prop. damnata ab ALEX. VIII, n. 12 : *Quando in magnis peccatoribus deficit omnis amor, deficit etiam fides ; et etiamsi videantur credere, non est fides divina, sed humana*.

Q. 9. An *fides* et *spes* sine *charitate* possunt dici veræ virtutes ?

R. Etsi olim quidam PP. dixerint, quod non sint veræ virtutes, quia per eas intelligebant de condigno meritorias, dicendum tamen, quod sint veræ virtutes, quia TRID. (sess. 6, can. 28), definit : *amissa per peccatum gratia, adeoque et charitate, fidem quæ remanet esse veram fidem licet non sit viva*. Et merito dixit *esse veram fidem*, adeoque veram virtutem : nam etsi charitas sit forma fidei et spei, est tantum *extrinseca*, quatenus illis tribuat vitam accidentalem, seu vim merendi ; hanc tamen ob causam fidei et spei sine charitate deesse *perfectum esse virtutis*, recte asserit S. TH. (1. 2, q. 65. a. 4) qui hoc pro more suo egregie evoluit.

ART. III. De medio virtutum.

Q. 10. Quid significat illud : *virtus consistit in medio* ?

R. Significat, quod virtus non possit declinare in

excedens vel deficiens : alias enim vitium foret. — S. TH. (1. 2, q. 64, a. 1).

Q. 11. An omnes virtutes consistunt in medio?

R. AFFIRMATIVE, *saltem quoad nos seu ex parte actus.*

Explan. Ideo addo : *saltem quoad nos seu ex parte actus* : propter virtutes *theologicas*, et virtutem *religionis* consideratam ex parte objecti secundum se. — Illæ enim non in medio consistunt **secundum se** seu **ex parte objecti**, nempe Dei, respectu cuius, utpote infiniti, nequit dari excessus, ita ut diligendo Deum, in eum credendo et sperando, quantum possumus, semper adhuc deficiamus a mensura condigna Deo; non minus, quam insufficientes sumus ad condignum ipsi cultum exhibendum, juxta illud S. THOM. : *Quantum potes, tantum aude, quia major omni laude, nec laudare sufficis.* — Ex parte tamen **nostri** seu **ex parte actus** possunt dici consistere in medio : quia a justa harum virtutum mensura deficere possumus non solum per defectum, sed etiam per excessum, ut si v. g. quis crederet aliquid Deo convenire, quod non convenit; vel præsumptuose in Deum speraret, vel ob Dei amorem aut cultum se occideret aut ad martyrium temere se offerret.

Q. 12. 1º Quid et 2º) *quotuplex* est *medium* virtutis?

R. Ad 1um) *Medium* virtutis, ut patet ex dictis, est mensura qua ab ea excluditur excessus et defectus.

R. Ad 2um) Est duplex : *medium rei* et *medium rationis*. — *Primum* est, quod ex natura rei ita taxatum est, ut in omnibus sit omnino idem. — *Secundum* est, quod prudens ratio statuit, attentis variis qualitatibus personæ operantis et aliis circumstantiis. — S. THOM. (1. 2, q. 64, a. 2).

Resol. Hinc sola **justitia commutativa** habet *medium rei*, quærendo æqualitatem rei ad rem; nam et divites pauperibus, et pauperes divitibus, et alii quicumque debent alteri dare quod suum est. — **Reliquæ virtutes** omnes habent *medium rationis*, ut patet in temperantia et fortitudine : nam quantitas cibi vel potus, quæ hoc tempore aut in hac persona est *medium proportionatum*, potest alio tempore vel in alia persona esse excedens vel deficiens, ideoque per rectam rationem est statuenda. Similiter nec eadem regula pro fugiendis vel aggrediendis periculis dari potest singulis; nam idem periculum, quod uni aggredi præcipitur, alteri infirmiori vetatur.

Q. 13. An virtutes *manent* post *hanc vitam*?

R. *Sub distinctione*, prout agitur vel de beatis, vel de animabus Purgatorii vel de damnatis.

Explan. 1°) In **beatis** manent virtutes quæ nullam important imperfectionem statui eorum repugnantem. Unde evacuat^r fides, quia involvit objecti obscuritatem; desinit spes, quia negat objecti præsentiam; manet autem charitas, quæ « *nunquam excidit*; » manent virtutes morales longe alio et excellentiori modo quam hic in terris; sed tantum quoad quosdam, non vero quoad omnes actus. — 2°) In **purgatorio** manent tres virtutes theologicæ; manent quoque virtutes morales quoad aliquos et multo plures actus quam in beatis; v. g. fortitudo quoad actus pœnitentiæ, patientia. — 3°) In **damnatis**, juxta sententiam communem, nulla manet virtus. Verum quidem est quod juxta S. JAC. (II, 19) : *dæmones credunt et contremiscunt*; sed certum est non remanere fidem *infusam* et *supernaturalem* in damnatis, cum donis gratuitis et pia motione voluntatis plane careant. — Cfr. S. TH. (1. 2, q. 67, a. 1-6).

PARS SECUNDA

DE VIRTUTIBUS THEOLOGICIS

CAPUT 1. DE FIDE

ART. I. De quidditate fidei ejusque divisione.

Q. 14. Quid est *fides*?

R. Fidei vocabulum varie sumitur.

Explan. Sumitur : 1°) Pro **fidelitate** in promissis, juxta illud (ROM. III, 3) : *Numquid incredulitas eorum fidem Dei evacuabit?* — 2°) Pro **conscientia** (*ibid.* XIV, 23) : *Omne quod non est ex fide, peccatum est.* — 3°) Pro **fiducia** (JAC. I., 6) : *Postulet autem in fide nihil hæsitans.* — 4°) Pro **argumento** ad suadendum (ACT. XVII, 31) : *Fidem præbens omnibus.* — 5°) Pro ipsa **doctrina** et **objecto** fidei (APOC. II, 13) : *Non negasti fidem meam.* — 6°) Strictius pro **habitu** vel **actu** quo quis alteri loquenti credit, hoc est : quo quis auctoritate loquentis motus judicat aliquid se ita habere vel non habere sicut loquens dicit. — Si loquens sit homo, dicitur *fides humana*; — si Deus, dicitur *fides divina*, in quam si influat principium supernaturale, habetur *proprie* fides theologica divina.

Q. 15. *Quomodo definiri potest fides, virtus theologica?*

R. Ex Conc. Vatic. (Const. dogm. *de fid. cath.*, c. 3) definitur: *Virtus supernaturalis qua, Dei aspirante et adjuvante gratia, ab eo revelata vera esse credimus, non propter intrinsecam rerum veritatem naturali rationis lumine perspectam, sed propter auctoritatem ipsius Dei revelantis, qui nec falli nec fallere potest.*

Explan. Itaque, qua **habitus**, est qualitas supernaturalis a Deo infusa, qua inclinamur ad firmiter assentiendum iis quæ Deus revelavit propter auctoritatem ipsius revelantis. — Qua **actus**, est ipse assensus firmissimus ex isto habitu et adjuvante gratia præstitus his quæ Deus revelavit propter ipsius revelantis auctoritatem. — Ilinc patet fidem excludere omnem dubitationem omnemque formidinem de opposito. — Quare damnata est ab INNOC. XI n. 21 sequens propositio: *Assensus fidei supernaturalis et utilis ad salutem stat cum notitia solum probabili revelationis; imo cum formidine, qua quis formidet, ne non sit locutus Deus.*

Resol. 1. Cum S. THOM. (2. 2, q. 4, a. 8) assensus fidei *simpliciter*, seu ex causa certitudinis, est **certior** assensu scientifico: *quia fides innititur veritati divinæ.* At secundum quid scilicet quoad nos seu ex parte subjecti, est **minus certus**: *quia ea quæ sunt fidei, sunt supra intellectum hominis.* Et inde est, ut ait S. THOM. (*de Verit.*, q. 18, art. 82): *quod in his quæ sunt fidei potest motus dubitationis insurgere in credente.* — **Resol. 2.** Cum S. THOM. (*ibid.*, q. 1, a. 3) et TRID. (S. 6, *de Just.* c. 9) fidei non potest subesse falsum: sive ex parte Dei, quia, ut dicitur (HEBR. VI, 18): *impossibile est mentiri Deum*; sive ex parte hominis credentis; et ideo si quis bona fide credit quod falsum est, vel saltem revelatum non est, assensus ipsius non erit assensus fidei divinæ, sed tantum erit assensus fidei humanæ: nam actus fidei divinæ non elicitur sine Dei gratia actuali, quam Deus non dabit ad assentiendum falso, cum sic virtualiter mentiretur, inducendo ad credendum quod falsum est.

Q. 16. *In qua potentia animæ fides residet?*

R. Est 1º) in *intellectu*, ut in causa *eliciente*: nam objectum fidei est verum ut tale. — Est 2º) quoque in *voluntate*, ut in causa *imperante*: unde ait AUG. (tract. 20 in Joan.): *Credere nemo potest nisi volens.* — Ratio est: quia intellectus non determinatur ad assensum per evidentiam

objecti, quippe, dicente Apostolo (HEBR. XI, 1) : *Fides est... argumentum non apparentium*; i. e. veritatum quæ, — saltem quatenus formaliter per revelationem cognoscuntur, — intellectui intrinsece evidentes non apparent. — Unde determinari debet per liberam voluntatis motionem. Cfr. S. THOM. (2. 2, q. 2, a. 9, et q. 4, a. 2).

Scholion. De quæstione : *An eorum, quæ oculis videmus vel per rationem naturalem clare intelligimus, possimus adhuc habere fidem?* — seu, aliis verbis : *An fides et scientia seu visio corporalis possint eodem tempore esse in eadem mente de eadem veritate?* DD. disputant. — Alii **negant** cum SYLVIO et THOMISTIS communiter, quibus omnino favet S. THOM. (2. 2, q. 1. a. 4 et 5) et (1. q. 2, ad 1) ubi ait : *Dicendum quod Deum esse et alia hujusmodi quæ per rationem naturalem nota possunt esse de Deo, ut dicitur ROM. 1, non sunt articuli fidei, sed præambula ad articulos.*

Alii **affirmant** cum WIGGERS, SUAR., DÆLM., etc. : 1º) Quia fides habet motivum formale omnino distinctum et sufficiens, adfertque specialem et majorem certitudinem quam scientia seu ratio naturalis aut visio corporalis, adeoque fides non impeditur eaque manet *argumentum non apparentium*, quia per fidem firmitus assentimur quam per evidentiam, ita ut res evidentes et apparentes per rationem etiam *non apparentes* vocari possint in quantum cognoscuntur per fidem. 2º) Quia alias sequeretur quod in B. Virgine et Apostolis non fuisset fides eorum quæ de Christo oculis viderant et quod, dum philosophus gentilis, qui scit evidenter Deum esse, ad fidem convertitur, non posset credere istam veritatem, cum tamen dicat Apostolus (HEBR. XI, 6) : *Accedentem ad Deum oportet credere, quia est*, etc. Nec satisfacit dicendo : Apostolum exigere fidem existentie Dei ut auctoris supernaturalium : nam videtur etiam manifeste requiri fides Dei tanquam auctoris naturalium, cum unusquisque juxta symbolum apost. dicere debeat : *Credo in Deum... creatorem cæli et terræ*. 3º) Quod possimus credere id quod videmus patet denique ex Christo dicente ad Thomam (JOAN. XX, 29) : *Quia vidisti me, Thoma, credidisti*. Nec sufficit respondere : quod aliud viderit, aliud crediderit : viderit scilicet *hominem*, et crediderit *Deum*; quandoquidem Thomas non tantum crediderit in Christo divinitatem sed etiam ejus humanitatem, Christumque secundum humanitatem suam jam a mortuis resurrexisse.

Quod vero auctoritatem S. THOMÆ attinet, poterit dici : vel

quod agat de illis quæ ordinarie contingunt : ordinarie autem solet contingere, quod philosophus christianus non sit adeo sollicitus ad eliciendos actus fidei circa existentiam Dei quam satis cognoscit ex ratione naturali; vel quod S. Doctor tantum velit hanc differentiam esse inter idiotas et philosophos, quod primus assensus idiotarum circa existentiam Dei sit assensus *fidei*, ubi primus assensus philosophorum est assensus *demonstrationis*, cum quo bene subsistit quod philosophi illi postea possint credere fide divina illud quod initio demonstrative tantum cognoverunt. — Nihilominus sententia **negativa** mihi **præplacet**, utpote doctrinæ S. THOMÆ necnon principiis philosophicis longe conformior.

Q. 17. An *fides* est *prima gratia* ?

R. *Negative*, ut constat ex CONC. VATICANO et ex variis propositionibus damnatis, inter alias hac 27 QUESNELLI : *Fides est prima gratia et fons omnium aliarum*. — Ratio est : quia infideles et hæretici sæpe gratias sufficientes accipiunt, quibus saltem *negative* disponuntur ad fidem ; imo sæpe accipiunt gratiam prævenientem, qua ad fidem alliciuntur seu *positive* vocantur. Dum autem TRID. (S. 6, c. 8) dicit : *Fides est humanæ salutis initium*, nedum asserat fidem esse primam gratiam, aperte docet ipsam præparationem ad fidem fieri per gratiam supernaturalem his verbis cap. 6 : *Disponuntur ad justitiam, dum excitati divina gratia et adjuti fidem ex auditu concipientes libere moventur in Deum*.

Q. 18. Quotupliciter distinguitur *fides theologica* ?

R. Multiplex distinguitur.

Explan. Est 1º) **habitualis** vel **actualis**, prout est habitus vel actus juxta enuntiata in definitione. 2º) **Explicita** vel **implicita**, prout id, quod creditur, est in se expressum et evolutum vel in alio contentum. Sic qui explicitè credit duas in Christo esse naturas, implicitè credit duas esse voluntates et operationes; qui explicitè credit quidquid Ecclesia proponit, implicitè credit septem esse N. L. sacramenta, etiamsi ea ignoret. — 3º) **Formalis** seu *reflexa* vel **virtualis**, prout actus fidei est actualiter elicitus vel in mente perseverans inadvertenter vi sua in actiones influit. — 4º) **Interna** vel **externa**, prout est assensus fidei mente conceptus, vel est internæ fidei externa professio. — 5º) **Formata** seu *viva* vel **informis**,

prout fovetur charitate vel ea caret. Fidem informem S. JAC. (II, 17) *mortuam* appellat, quia sine charitate ad vitam æternam *de condigno* valet nihil. Est tamen *vera fides*, ut constat ex TRID. et vere operatur, i. e. illuminat (S. Thom. 2. 2, q. 4, a. 4). — 6º) **Simpliciter divina** vel **divino-catholica** seu *catholica*, prout id, quod creditur, est simpliciter a Deo revelatum, vel insuper ab Ecclesia sive solemni iudicio sive ordinario et universali magisterio tanquam revelatum credendum proponitur. Respicit ergo hæc distinctio modum quo divina revelatio homini certo innotescit, et inducit discrimen mere accidentale: omnis enim fides *catholica* est etiam *divina*, sed non vice versa.

ART. II. De objecto fidei, tum materiali, tum formali.

Q. 19. Quotuplex est objectum fidei?

R. Est duplex: — *materiale* scilicet et *formale*. — Primum importat *quid* sit credendum; secundum, *cur* sit credendum.

Q. 20. Quodnam est fidei divinæ objectum materiale in genere?

R. Objectum *materiale* adæquatum sunt ea *omnia* eaque *sola* quæ divinitus revelata sunt, ita tamen, ut Deus sit objectum *primarium*, quod etiam vocatur *attributionis* seu *formale quod*; — cetera vero sint objectum *secundarium*.

Resol. Hinc patet fidem esse indivisibilem, i. e. non posse credi fide divina quasdam veritates revelatas, quin et ceteræ credantur, saltem implicite; — unde fides hæreticorum qui respuunt quasdam veritates revelatas, non est fides divina, sed pure humana, dicente AUGUSTINO: « Qui in Evangelio, quod vultis, non creditis, vobis potius, quam Evangelio creditis. »

Q. 21. Quodnam est objectum materiale fidei catholicæ, seu quænam fide divina et catholica sunt credenda?

R. « Fide divina et catholica ea omnia credenda sunt, quæ in verbo Dei scripto vel tradito continentur, et ab Ecclesia sive solemni iudicio, sive ordinario et universali magisterio tanquam divinitus revelata credenda proponuntur. » Ita CONC. VAT. (Const. *Dei Filius*, c. 3).

Resol. 1. Ut aliqua veritas sit objectum *fidei catholicæ* et

adeo ab *omnibus* sit credenda, requiritur Ecclesiæ **propositio**, qua tanquam divinitus revelata ab omnibus credenda injungatur. — **Resol. 2.** Duplex est **modus** quo utitur Ecclesia in proponendis fidei veritatibus : unus *extraordinarius* seu *solemnis*; — alter *ordinarius* seu *universalis*, qui etiam dicitur *quotidianus*. — **1us** Modus obtinet, quando — vel a R. Pontifice una cum orbis catholici episcopis in Concilio collectis, vel ab uno R. Pontifice *ex cathedra* loquente, quædam puncta determinate definiuntur et credenda proponuntur. Qui modus si adhibeatur, veritates sic solemniter propositæ vocantur *fidei dogmata definita*. Et huc pertinent veritates quæ in S. Scriptura immediate apparent contentæ, v. g. Christi nativitas in Bethlehem, ejus agonia, flagellatio, etc., quippe quæ innotescant per solemnem Ecclesiæ propositionem : non quidem particularem, sed generalem, quatenus totam S. Scripturam cum omnibus suis partibus tanquam *Dei verbum* omnibus proponat fidelibus.

2us Modus in hoc consistit, quod Ecclesia suo *ordinario et universali magisterio*, i. e. prædicatione et doctrina sua quotidiana, universali et consentiente, certas veritates tanquam divinitus revelatas credendas proponat, tametsi nullis sint Conciliorum aut RR. Pontificum decretis solemniter definitæ. — Quæ fidei puncta vocantur *dogmata definibilia*, nec minus ac ipsa *definita* dogmata fide divina et catholica sunt credenda. Secus, ut recte notat HURTER S. J. (I, n. 455 edit. I) « *primis* Ecclesiæ seculis *nil* fere fuisset credendum. » — Unde quoque addit (*ibid.*, n. 459) : « Fieri potest, ut aliquis sit *vere hæreticus formalis* ante solemnem sui erroris condemnationem, si scil. neget veritatem aliquam revelatam jam ante satis ab Ecclesia magisterio suo quotidiano credentium fidei propositam. » — Et verum id est, si loquamur de hæresi formali *coram Deo*, ad quam sufficit, ut aliquam veritatem revelatam, etiam voluntarie dubitando, rejiciamus; non tamen, si loquamur de hæresi formali *coram Ecclesia*, seu in ordine ad pœnas : ad hanc enim formalem hæresim, præter alias conditiones, requiritur ex parte *objecti*, ut error seu dubium versetur circa aliquod fidei punctum ab Ecclesia *solemniter* definitum.

Q. 22. Quid dicendum de *revelationibus*, quæ *privatis* personis a Deo factæ sunt *post tempora Apostolorum* ?

R. *Distinguendo* inter fidem *catholicam* et *divinam*. *Privatæ* revelationes ad **fidem catholicam** non pertinent. Nunquam enim easdem ab **universis fidelibus** fide

divina credendas proponit Ecclesia ; sed sua approbatione solum intendit declarare : — 1°) nihil in ipsis contineri quod fidei aut moribus adversetur ; — 2°) sufficientia esse indicia veritatis, ut fide humana pie et prudenter ac sine superstitione credi et ad ædificationem a fidelibus legi possint. — Attamen juxta communio^{rem} sententiam *possunt*, et, — saltem ab eo cui fiunt vel pro quo fiunt, — *debent* credi **fide divina**, si evidentia adsint motiva credibilitatis. — Quæ sententia pluribus exemplis S. Scripturæ confirmatur. Sic Paulus (HEBR. XI, 4 seqq.) plura affert exempla Patrum quorum extollitur fides vere divina et quorum plures credidisse feruntur veritates quas non nisi *privata revelatione* cognoscere poterant. Laudatur fides Abrahæ (GEN. XV, 6 ; ROM. IV, 3 ; GAL. III, 6 ; JAC. II, 23) et B. Mariæ Virginis (LUC. I, 45) privatæ revelationi præstita ; reprehenduntur Sara (GEN. XVIII, 13-15) et Zacharias (LUC. I, 20) eo quod tardi fuerunt ad credendum ejusmodi revelationi. — Præterea huic sententiæ aperte favet CON. TRID. (S. 6, can. 16) declarans neminem absoluta et infallibili certitudine, qualem confert fides divina, certum esse de dono perseverantiæ finalis, *nisi hoc ex speciali revelatione didicerit*.

Explan. Dixi : *juxta communio^{rem} sententiam*; non enim desunt aliqui auctores putantes, ad objectum *fidei divinæ* requiri, ut sit in Scriptura vel apostolica Traditione contentum, vel etiam ab Ecclesia propositum ut credatur : quia secus non posset constare de divina origine alicujus revelationis. Provo-
cant etiam ad auctoritatem S. THOM. (1. q. I, a. 8) edicentis : « *Innititur fides nostra revelationi Apostolis et Prophetis factæ, qui canonicos libros scripserunt; non autem revelationi si qua fuit aliis doctoribus factæ.* » — Hinc censent hujusmodi privatas revelationes nunquam posse credi *fide divina*, sed tantummodo teneri actu consilii et prudentiæ humanæ. — Sed hæc sententia admitti nequit. Gratis enim asseritur citra Ecclesiæ propositionem constare non posse de divina origine alicujus revelationis. Deus enim potest divinæ revelationi annectere signa quæ ejus divinam originem evidenter cognoscibilem reddunt. Quodsi possit, temeraria videtur assertio Deum id nunquam fecisse, eo vel magis quod plures hujusmodi revelationes factæ legantur viris eximiæ sanctitatis quique paratos se exhibuerunt ad confirmandum sanguine suo testimonium divinitus acceptæ reve-

lationis. Minime vero obstat auctoritas S. THOMÆ qui *loc. cit.* evidenter loquitur de fide *catholica*, non vero simpliciter *divina*. Nam agit ibi de *Theologia*, quæ est scientifica expositio non fidei divinæ fundatæ in revelatione privata, sed *fidei catholicæ* quæ innititur revelationi publicæ Apostolis et Prophetis factæ.

Q. 23. *Quodnam est formale fidei objectum?*

R. Objectum *formale*, seu ratio propter quam credimus, ex VATIC. CONC. (*ibid.*) non est: *intrinseca rerum veritas naturali rationis lumine perspecta*, sed est: *auctoritas ipsius Dei revelantis, qui nec falli, nec fallere potest*; quam idcirco TT. *ultimum fidei resolutivum* appellant. — Neque auctoritas Ecclesiæ est objectum formale fidei, sed tantum regula infallibilis proponens et explicans ea quæ sunt fide credenda. — Hinc si quis objecto revelato assentiatur propter auctoritatem hominis, vel etiam Ecclesiæ, non habet fidem defectu objecti *formalis*.

Resol. 1. Objectum *formale* fidei seu *auctoritas Dei revelantis* hæc involvit duo: **infinitam sapientiam**, qua Deus infallibiliter omnia cognoscit sicuti sunt in se, et **veracitatem**, qua necessario loquitur sicuti cognoscit. Ratione *primi*: non potest falli; ratione *secundi* nequit fallere; et *utrumque* requirit assensus certissimus et firmissimus; uno enim deficiente, non possum revelatis assentiri assensu firmissimo (Ita rectissime SASSERATH.). Cfr. Card. MAZZELLA.

Resol. 2. Cum auctoritas Dei revelantis, seu, ut loquitur S. THOM. (2. 2, q. 1, a. 1): *veritas prima*, scilicet in dicendo, seu summa Dei revelantis veracitas, connotans primam veritatem in cognoscendo, seu infinitam Dei sapientiam, sit motivum adæquatum fidei, patet, assensum fidei **non esse discursivum**, i. e. nullo modo inniti alicui discursui seu argumentationi, nequidem ut motivo partiali. Quamvis ergo ante fidem plene conceptam præcedere possint et soleant varii discursus, illi non pertinent ad ipsum fidei assensum, sed tantum inserviunt, ut res credendæ reddantur credibiles. Unde dicit S. THOM. (2. 2, q. 2, a. 1): « Fides non habet inquisitionem rationis naturalis demonstrantis id quod creditur; habet tamen inquisitionem quamdam eorum per quæ inducitur homo ad credendum, puta quia sunt dicta a Deo et miraculis confirmata. »

Resol. 3. Ab objecto formali fidei, quod ingreditur ipsum actum fidei, omnino distinguuntur **motiva credibilitatis**, quo nomine intelliguntur externa divinæ revelationis argumenta,

quibus scilicet veritates revelatæ fiunt evidenter credibiles, evidentia nempe non metaphysica sed morali excludente rationabile dubium, ita ut homo judicet se hic et nunc prudenter agere credendo. Hujusmodi extrinseca credibilitatis motiva, quæ *ordinarie* ad actum fidei prærequiruntur, plura a VATICANO CONCILIO (*de fide*, cap. III) recensentur : « Facta scilicet divina atque imprimis **miracula** et **prophetiæ**, quæ cum Dei omnipotentiam et infinitam scientiam luculenter commonstrent, divinæ revelationis signa sunt certissima et omnium intelligentiæ accommodata;... quin etiam **Ecclesia** per se ipsa, ob suam nempe admirabilem propagationem, eximiam sanctitatem et inexhaustam in omnibus bonis fœcunditatem, ob catholicam unitatem invictamque stabilitatem, magnum quoddam et perpetuum est motivum credibilitatis, et divinæ suæ legationis testimonium irrefragabile. » — Dixi : *ordinarie*; quia hujusmodi externa credibilitatis motiva suppleri possunt lumine fidei, seu, ut loquitur S. Tuom. (*ib.*, a. 9) : *interiori instinctu Dei invitantis*, quatenus Spiritus S. qui ubi vult, spirat, posset per illustrationem specialem vel etiam per evidentiam revelationis compensare omnia extrinseca credibilitatis motiva, et efficere, quod efficere possunt rationes mere naturales. Et hinc S. Hier. (in cap. IX MATTH.), illis qui stultitiæ insimulabant eos qui statim secuti sunt Christum, respondet : « Certe fulgor ipse et majestas divinitatis occultæ, quæ etiam in humana facie relucebat, ex primo ad se videntes trahere poterat aspectu, » lumine fidei scilicet fulgorem illum ac majestatem divinitatis occultæ illuminante.

Q. 24. An actus *fidei* divinæ debet formari *explicite* propter *Dei revelantis auctoritatem* ?

R. *Negative* ; sed sufficit quod *implicite*, — ut quando quis v. g. recitans symbolum dicit *credo*, si sciat quid sit credere, implicite credit propter auctoritatem Dei revelantis. — Similiter pueri et simplices dum mysteriis fidei assentiuntur propter auctoritatem parochi vel parentum, *plerique* apprehendunt horum dictum ut a Deo revelatum. — Pariter in Ecclesia apprehendunt aliquid divini, ideoque implicite credunt propter auctoritatem Dei. — Interim gravis incumbit obligatio parochis aliisque animarum curatoribus docendi non tantum *quid*, sed et *cur* credere debeant.

Q. 25. An *revelatio divina* etiam ingreditur *objectum formale* fidei, tanquam *motivum* fidei *partiale*?

R. *Negative*, juxta communio^{rem} sententiam. Nam sicut non credimus homini, quia loquitur, sed quia nec decipitur in cognitione, nec decipit in loquendo; — sic non credimus Deo, quia revelat, sed quia ipse est prima veritas, quæ nec fallitur in cognitione, nec fallit in revelando.

Explan. Itaque revelatio est tantum conditio, qua nobis applicetur notitia eorum quæ credamus; — et dum S. Scriptura insinuat quod credamus propter Dei *testimonium*, intelligi debet testimonium *quatenus nec falli nec fallere potest*. « Unde, ait SASSERATH, videtur revelatio se habere ad actum fidei, sicut se habet cognitio ad actum amoris : nam et sine cognitione bonitatis non possum amare objectum. » — Dixi : juxta *communio^{rem} sententiam* : quia non desunt alii aliter sentientes, quos inter Card. MAZZELLA, qui putat id certe conformius videri Conc. VATICANO definienti fidem : « *virtutem qua credimus propter auctoritatem Dei revelantis*. » Utrum jure id asserat, judicent sapientiores.

ART. III. De necessitate fidei quoad actum internum.

Q. 26. Quid 1°) est esse necessarium *necessitate medi*i; — quid vero 2°) *necessitate præcepti*?

R. Ad 1um) *Necessitate medi*i illud dicitur necessarium, sine quo, etiam inculpabiliter omisso, finis obtineri non potest. — Et quidem si ejus defectus per nullum aliud suppleri possit, dicitur necessarium *necessitate medi*i *in re*; si possit, dicitur necessarium *necessitate medi*i *in re vel in voto*.

R. Ad 2um) *Necessitate præcepti* vero illud necessarium dicitur, quo inculpabiliter omisso, finis adhuc obtineri potest.

Q. 27. Qualis est *necessitas fidei* quoad actum internum?

R. 1°) Actus fidei internus omnibus adultis, usus rationis capacibus, ad justificationem et salutem necessarius est *necessitate medi*i *in re*. — Nam, teste Scriptura (MARC. XVI, 16) : « *Qui non crediderit condemnabitur*, » et alibi (HEB. XI, 6) : « *Sine fide autem impossibile est placere Deo*, » ubi sermo est de fide *actuali*, ut patet ex contextu. — Et

quidem hæc fides actualis circa aliquas veritates debet necessitate medii in re esse *explicita*, circa alias necessitate præcepti. — 2º) Actus fidei internus est etiam necessarius *necessitate præcepti*, — tum *negativi*, quo prohibemur unquam dissentire aut voluntarie dubitare de objecto fidei sufficienter proposito; — tum *affirmativi*, quo obligamur elicere actum fidei quandoque in vita, ut constat ex variis propositionibus damnatis, — tum ab ALEX. VII, n. 1 : *Homo nullo unquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actum fidei, spei et charitatis ex vi præceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium*; — tum ab INNOC. XI, n. 16 : *Fides non censetur cadere sub præceptum speciale, sed secundum se*; item n. 17 : *Satis est actum fidei semel in vita elicere*.

Obj. Si actus fidei internus adultis sit necessarius necessitate medii in re etiam ad salutem, ergo adultus qui invincibiliter ignorat fidem, licet in infantia jam baptizatus, damnabitur ob omissionem actus qui fuit ipsi impossibilis, quod divinæ bonitati repugnat. — **Resp.** Ignorantiam in casu esse vincibilem, si non proxime et immediate, saltem remote et mediate, in quantum scilicet sufficiens divinæ gratiæ auxilium adultis offertur ad legem naturalem servandam, cui si fideliter coope- rentur et legem naturæ servant, Deus uberiora illis gratiæ suæ præstabit auxilia et alia media, etiam externa, quibus tandem ad fidem recipiendam sufficienter disponantur. Quapropter S. THOMAS (*De verit.*, q. 14, art. 11 ad 1) agens de sylvicola, dicit : « Si quis in sylvis vel inter bruta animalia enutritus..., ductum naturalis rationis sequeretur, in appetitu boni et fuga mali : certissime tenendum esse, quod ei Deus vel per internam inspirationem revelaret ea quæ sunt ad credendum necessaria vel aliquem fidei prædicatorem ad eum dirigeret, sicut misit S. Petrum ad Cornelium. »

Q. 28. *Quandonam præceptum eliciendi actum fidei obligat?*

R. Obligat tum per se tum per accidens.

Explan. Obligat **per se** : — 1º) statim ac quis et ea noverit quæ credere oportet, et credendi obligationem noverit; — 2º) sæpius in vita. i. e. saltem semel in anno; 3º) juxta non paucos *in articulo mortis*; verum « *id nullo textu aut ratione probari,* » docet SANCHEZ. — Obligat vero **per accidens** : — 1º) dum

insurgit gravis tentatio contra fidem, *si aliter vinci non possit*, quod addo, quia ordinarie tentatio interna contra fidem melius vincitur contemnendo; — 2°) quoties quis lapsus est in hæresim vel aliam infidelitatem: tenetur enim injuriam illatam primæ Veritati per actum contrarium resarcire: — 3°) dum obligat aliquod præceptum, quod sine fide impleri non potest. — Sic dum percipiendum est sacramentum, tenetur quis credere illius efficaciam. Sic non potest quis elicere actum spei, charitatis, contritionis, nisi præcedat vel concomitetur actus fidei: alias enim hi actus non erunt supernaturales. — Interim qui fide tenenda jam didicerunt et crediderunt, imprudenter anguntur circa impletionem hujus præcepti: quia dum v. g. oramus, missam audimus, imaginem crucifixi veneramur, sacramenta suscipimus, et similia facimus, fidem elicimus, non quidem *signate*, sed *exercite*, quatenus ex notitia fidei hæc facimus. — Unde quoque scribit S. LIG. (II. A. IV, 13): « Bene ait Card. DE LUGO, quod ille, qui semel amplexus est fidem christianam (aut vixerit, ego addo, christiane, saltem præcepto paschali satisfaciendo, non debet dubitare, quin satisfecerit præcepto fidei; et idem intelligendum est de præcepto spei. » — Nihilominus omnes enixe adhortandi sunt, ut crebro eliciant actus virtutum theologicarum, quorum actuum recitationi BENED. XIV, *Brevi* 28 jan. 1756, plures concessit indulgentias fidelibus defunctis applicabiles, simulque declaravit unumquemque in recitatione uti posse quibuslibet verbis, modo in eis præcipua singulæ virtutis theologicæ motiva exprimantur.

Q. 29. *Quænam scienda et credenda sunt necessitate medii, quænam vero necessitate præcepti?*

R. 1°) Certum est, omni tempore adultis ratione utentibus necessariam fuisse necessitate medii in re fidem *explicitam* Dei, ut existentis et ut remuneratoris. Constat ex verbis Apostoli (IIEBR. XI, 6): « *Credere enim oportet accedentem ad Deum quia est, et inquirentibus se remunerator sit.* » Ideoque merito damnata fuit ab INNOC. XI sequens propositio sub n. 22: « *Nonnisi fides unius Dei necessaria videtur necessitate medii, non autem explicita remuneratoris.* » — 2°) Utrum vero fides *explicita* in Christum et SS. Trinitatem post sufficientem Evangelii promulgationem adultis necessaria sit necessitate medii, *controvertitur*. — Sententia probabilis, et forte probabi-

lior, *negat* : quia illa necessitas nec ex Scriptura, nec ex natura rei necessario et indubitanter eruitur ; aliunde, ante Christum sufficebat fides *implicita* horum mysteriorum, ergo etiam post Christi adventum, cum Christus salutis viam non coarctaverit. — 3°) *Explicite* vero necessitate præcepti debent sciri et credi, crasso saltem modo et quoad substantiam, ita ut de plerisque interrogati possimus respondere substantiam, licet nec verba præcise, nec verborum ordinem memoria teneamus : — A) Symbolum Apostolorum ; — B) Orationem dominicam ; — C) Præcepta Decalogi et Ecclesiæ ; — D) Sacramenta, quæ cuilibet sunt necessaria, ut Baptismus, Eucharistia et Pœnitentia ; ceterorum enim sufficit habere fidem *implicitam*, cum explicita sit tantum necessaria illis, qui ea suscipiunt ; — E) Tandem ex pia consuetudine Salutationem Angelicam. — Ad obligationem autem de *præceptis sciendis* pertinet obligatio pro singulis ea sciendi quæ ad *proprium statum* pertinent.

Q. 30. An possunt absolvi qui ignorent necessaria necessitate *medii* vel *præcepti* ?

R. *Sub distinctione.*

Explanatur 1°) Ignorans **duo priora**, i. e. quæ certo sunt de necessitate *medii*, nec *licite* nec *valide* absolvitur. — **2°)** Ignorans **duo posteriora**, seu SS. Trinitatem et Incarnationem, absolvitur *illicite*, extra casum necessitatis, v. g. periculum mortis : quia confessarius, talem absolvendo, sacramentum manifesto periculo nullitatis exponeret ; sed probabilius absolvitur *valide*, si versetur in *ignorantia invincibili*, nec consequenter necessario repetendæ sunt confessiones præcedentes, in eo ignorantiae statu peractæ. Cui doctrinæ non obstat propositio damnata ab INNOC. XI sub n. 64 : « *absolutionis capax est homo, quantumvis laboret ignorantia mysteriorum SS. Trinitatis et Incarnationis D. N. J. C.* » — **3°)** Ignorans necessaria de **necessitate præcepti**, nisi impotentia excuset, peccat graviter, sed potest absolvi, si de hoc doleat cum proposito discedendi.

ART. IV. De necessitate fidei quoad actum externum.

Q. 31. *An et quale datur præceptum exterius fidem confitendi?*

R. Præter præceptum *ecclesiasticum*, quo in TRIDENTINO et alibi certo generi personarum præscribitur emittenda **fidei professio**, — datur etiam præceptum *naturale divinum* exterius fidem confitendi. — Illoc autem, quatenus *affirmativum*, præcipit confessionem externam pro certo tempore; — quatenus vero *negativum*, prohibet omni tempore negationem fidei etiam mere externam.

Explan. Ex præcepto **ecclesiastico** professionem fidei emittere tenentur: 1° *Provisi de beneficiis quibuscumque curam animarum habentibus*, ad minus intra duos menses a die adeptæ possessionis, in manibus ipsius episcopi vel, eo impedito, coram generali ejus vicario seu officiali (TRID. S. 24, de ref. c. XII). Nec potest episcopus absque speciali indulto apostolico alium sacerdotem ad professionem fidei accipiendam delegare, ut constat ex S. C. Ep. et Reg. (14 apr. 1890, N. R. T. XXII, 241). Et hæc obligatio urget parochos etiam *amovibiles* seu *suecursalistas*, debetque *renovari* quoties illi omnes ad aliud beneficium transferuntur. Constat ex S. C. C. (15 dec. 1866, N. R. T. XVII, 119). Nec potest emitti per *procuratorem* (ib., 9 febr. 1720, N. R. T. XXVIII, 157). — 2° *Provisi de canonicatu vel dignitate in ecclesia cathedrali*, idque non tantum coram episcopo vel, eo impedito, coram ejus vicario, sed etiam in capitulo. (TRID. loc. cit.). — 3° *Episcopi et iis majores*, ut Archiepiscopi, Prælati, Patriarchæ, in prima Synodo provinciali, cui interfuerint (TRID. S. 25 de ref., c. 2). Hodie etiam omnes ad episcopatum promoti privatim id faciunt in manibus Nuntii apostolici vel alterius episcopi a Papa ad hoc deputati. — 4° *Prælati regulares* ex Const. Pii IV *Injunctum nobis*, ad calcem TRID., quæ tamen Constitutio non est ubique recepta. 5° *Promovendi in Doctores, Magistros, Regentes et Professores cujusvis scientiæ liberalis*. Ita ex Const. ejusdem Pii IV *In sacrosancta*, quæ etiam non est ubique recepta. 6° Episcopus ægrotans antequam S. Viaticum accipiat (S. R. C. 12 nov. 1831, n. 2682).

Professio autem fidei facienda est juxta formam Pii IV in citatis Constitutionibus cum additione a Pio IX præscripta (20 jan. 1877).

Ab dubium autem: *An obtinentes beneficium cum cura animarum, Dignitates et Canonicatus in ecclesiis Metropolitanis*

vel cathedralibus satisfaciant præcepto S. C. TRID... si professionem fidei emittant post susceptam institutionem vel collationem et antequam in possessionem immittantur in casu? S. C. C. resp. affirmative (11 mai 1782, N. R. T. XXVIII, 464).

Et hæc quidem obligatio est *gravis* : quia est de re gravi ac ad gravissimum finem ordinata, qualis est exaltatio fidei catholicæ hæresumque suppressio simulque sub verbis obligatoriiis pœnisque gravissimis imposita : *Alioquin prædicti omnes provisi fructus non faciant suos nec illis possessio suffragetur.* TRID. l. c. — Cfr. P. PIATUS in notis ad Theol. V. D. V. et N. R. T. (XXVIII, 453, 449.

Q. 32. *Quandonam urget jure naturali divino, etiam cum periculo vitæ, præceptum affirmativum confitendi fidem?*

R. In duobus casibus, ut docet S. THOM. (2. 2, q. 3, a. 2). Casus sunt : *Quando scilicet per omissionem hujus confessionis subtraheretur **honor debitus Deo**, — et etiam **utilitas proximis** impendenda ; — puta si aliquis interrogatus de fide taceret, et ex hoc crederetur vel quod non haberet fidem vel quod fides non esset vera, vel alii per ejus taciturnitatem averterentur a fide. In hujusmodi enim casibus confessio fidei est de necessitate salutis.* — Dicit autem ANGELICUS : *utilitas **proximis**, non proximo* : ut intelligamus nos non teneri pro uno aut altero in fide confirmando vitam nostram periculo exponere ; nam charitas nos non urget ad impediendum alterius peccatum vitam nostram profundere ; — sed tenemur tantum quando periculum est, ne ipsa multitudo a fide deficiat, et ipsi nos certo valeamus impedire.

Q. 33. *Quid prohibet præceptum naturale divinum fidei externæ, quatenus negativum ?*

R. Prohibet sub mortali, ullo unquam casu vel periculo, etiam mortis, fidem *expresse* vel *tacite* exterius negare, etiamsi in corde vera fides retineatur. — Hinc Christus (MATTH. X, 33) : *Qui autem negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo.*

Explan. Porro **expresse** ille dicitur negare fidem, qui apertis verbis, serio aut fecte, negat vel unum fidei articulum, aut negat se esse christianum aut catholicum, aut alterius

sectæ se 'alumnum confitetur; — **tacite** vero, qui vel veram fidem non confitetur, ubi tenetur; vel verbo, signo aut facto confitetur religionem falsam; id autem *facto* tunc fit : quando quis ponit actionem quæ — vel sit ipse cultus, falsus, ut thus adolere, genuflectere idolo, sumere cœnam calvinisticam, — vel saltem ex se aut ex circumstantiis significat professionem falsæ religionis, ut v. g. bibere in sanitatem hostium Papistarum, — vel ordinarie seu assidue et sine legitima causa frequentare ecclesias ac conciones hæreticorum.

Q. 34. An *licet* fidem *dissimulare* ?

R. Aliquando *fas* est, quandoque *nefas*, quandoque *oportet*. El quidem 1°) **Fas** est, quando non urget præceptum fidem confitendi, dummodo absit scandalum et aliam non simules. — 2°) **Nefas** est, quoties urget præceptum eam profitendi. — 3°) Demum **oportet**, quoties ab una parte nullum urget præceptum fidei profitendæ; ex altera vero charitas Dei vel proximi vel sui non patitur eam profiteri, ut puta si exinde Religio magis blasphemaretur, aut perturbationes orirentur, aut mortis periculum subeundum foret.

Resol. 1°) Non peccat contra fidem qui per loca hæreticorum transiens, timore periculi gravis, carnes comedit die vetito, ne catholicus agnoscat : quia hoc per se non est signum hæreseos; vel qui vestibus uteretur distinctivis sectæ a secta : quia usus primarius earum est ad corpus tegendum et secundarius tantum ad sectam distinguendam. Secus dicendum, si carnes manducaret ad id in odium fidei impulsus, vel vestes et signa sint unice aut primario instituta ad sectam profitendam, ut sunt vestes sacerdotales hæreticorum in eorum templis. —

Resol. 2°) Similiter interrogatus a persona *privata* potest contemnere, dicendo : *Quid ad te?* immo et interrogantem deludere verbis ambiguis; nisi ex dissimulatione etiam tunc fides ludibrio exponeretur vel scandalum oriretur, ut si interrogatus esset vir gravis, et alii præsumerent id fieri ex timore vel erubescencia, aut inciperent dubitare de firmitate fidei catholicæ, aut hæretici in sua secta confirmarentur. — **Resol. 3°)** Peccat e contra, qui nominatim, licet privatim de fide sua interrogatus a potestate **publica**, v. g. a iudice, eam verbis ambiguis eludit : qui enim tunc dissimulat, merito censetur fidem erubescere. Constat ex propositione damnata ab INNOC. XI, 48 : *Si a potestate publica quis interrogetur, fidem ingenue confiteri ut*

Deo et fidei gloriosum consulo; taceret, ut peccatum per se non damno. — Dixi *nominatim*; si enim ederetur edictum generale, jubens catholicos se prodere, vel si præsentibus multis catholicis generaliter præciperetur, ut si catholicus adesset, se prodere, nullus teneretur se prodere, quia nemo proprie interrogatur, nisi forte honor Dei aut proximorum salus aliud exigeret. — **Resol. 4°** Per se potest quis tempore persecutionis **fugere**, ne interrogetur et fidem fateri teneatur: fuga enim non est dissimulatio, minus negatio fidei, e contra implicita confessio. — Imo fuga potest esse præcepta, dum, v. g. multum interest talem conservari, vel si quis putet ob animi infirmitatem se subiturum periculum proximum fidem abnegandi, nisi fugiat. — Dixi: *per se*; quia pastores animarum, parochi, episcopi, tenentur eo tempore animas pro ovibus ponere illisque in tanto periculo assistere.

ART. V. De infidelitate fidei opposita.

Q. 35. *Quid est infidelitas?*

R. Est *defectuosa* carentia fidei. — Unde beati, etsi fidem non habeant, non possunt dici infideles, eo quod absentia fidei in ipsis spectat ad perfectionem, non ad defectum.

Q. 36. 1°) *Quotuplex est infidelitas*; — et 2°) *quantum peccatum?*

R. Ad 1um) *Triplex* distinguitur: — *negativa* seu pure materialis, — *privativa* et — *positiva* seu contraria.

Explan. Et quidem **prima** seu *negativa* est illius, qui nunquam de vera religione quidquam audivit; **secunda** seu *privativa* est ejus, qui notitiam fidei, data occasione, comparare neglexit; **tertia** seu *positiva* est carentia fidei in eo cui sufficienter proposita est, et eam positive respuit.

R. Ad 2um) *Prima* seu *negativa* in se non est peccatum, sed tantum poena peccati: non enim potest esse peccatum ubi est ignorantia invincibilis. Constat ex propositione BAI, damnata a S. PIO V et GREGORIO XIII n. 68: *Infidelitas pure negativa in his, quibus Christus non est prædicatus, peccatum est*¹. Salvi tamen fieri non pos-

1. **Nec dicas**: infideles, non utendo gratia sufficiente, eo ipso in culpa sunt quod ad fidem non perveniant: nam, licet ex abusu gra-

sunt ejusmodi infideles nisi saltem per baptismum flammis regenerentur. — *Secunda* seu *privativa* et *tertia* seu *positiva* sunt peccatum ex genere suo mortale : quia continent gravem injuriam et contemptum divinæ auctoritatis.

Q. 37. 1°) *Quot sunt species infidelitatis positivæ ; 2°) quænam ex illis est ceteris gravior ?*

R. Ad 1um) Ex S. THOM. (2. 2, q. 10, a. 5) sunt tres : *Paganismus, Judaismus et hæresis*, ad quam reducitur *apostasia a fide* et *schisma non purum*.

Explan. Et quidem **Paganismus** est infidelitas eorum qui nullum redemptorem agnoscunt aut venisse aut venturum. Sub eo continentur *Atheismus, Deismus, Naturalismus, Rationalismus, Pantheismus, Materialismus* et *Mahumetismus* qui, licet admittat Messiam in lege promissum, negat tamen esse Deum et Redemptorem mundi. (De variis istis erroribus egi in opere : *Principia et errores*. Lovanii 1877.) — **Judaismus** olim quidem fuit populi electi vera fides, modo tamen est infidelitas eorum, qui credunt aliquem redemptorem venturum, non tamen venisse. — **Hæresis** tandem est infidelitas eorum, qui quidem credunt redemptorem venisse, sed non credunt omnia quæ sunt credenda. — Utrum tres illæ species infidelitatis distinguantur **essentialiter** seu specie proprie dicta, DD. disputant. Alii *affirmant*, alii *negant*. Hoc modo *distinguit* SASSERATH : « Paganismus, Judaismus, hæreses, prout opponuntur fidei, non distinguuntur specie : quia eidem virtuti eodem modo opponuntur ; malitia enim consistit in eo quod contemnatur auctoritas Dei dicentis et Ecclesiæ proponentis. In quantum tamen includunt ritus et cæremonias sibi proprias, specie differunt : nam Paganismus includit idololatriam, Judaismus superstitionem, etc. »

R. Ad 2um) Ex S. THOM. (*ibid.*, a. 6) Si Paganismus

tiæ saltem remote sufficientis sequatur carentia fidei, tamen iste effectus infidelibus non est cognitus nec cognoscibilis. Ad hoc enim ut aliquid in causa voluntarium censi debeat, non sufficit quod effectus extali causa necessario profluat ; præterea requiritur, ut *confuse saltem* idem effectus secuturus prævideatur. Cum autem infideles negativi ne levem quidem notitiam habeant mysteriorum fidei, nequit defectus fidei in ipsis esse culpabilis, saltem sub ratione et malitia infidelitatis.

judaïsmus et hæresis considerentur **objective**, i. e. ex parte materiæ seu numeri veritatum in quibus erratur, sic *paganismus* est gravior *judaismo* et *judaismus* gravior *hæresi*. Si vero considerentur **subjective**, i. e. ex parte culpæ seu pertinaciæ voluntatis, sic communiter pessima est *hæresis*, et *judaismus* communiter est gravior *paganismo*. — Dixi *communiter* : quia si paganis et judæis æque credibiliter veritates fidei essent propositæ, tunc *paganismus* esset gravius peccatum quam *judaismus*, et *judaismus* quam *hæresis*.

Q. 38 An *infideles* non baptizati directe compelli possunt a potestate *ecclesiastica* vel *civili* ad fidem suscipiendam ?

R. Ex S. THOM. (2. 2, q. 10, a. 8) *Negative* : — non ab *ecclesiastica*, quæ in non baptizatos spirituales jurisdictionem non habet, juxta illud Apost. (I COR. v, 12) : *Quid enim mihi de iis, qui foris sunt judicare?* — Nec a *sæculari*, quæ jurisdictione tantum civili gaudet. — Compelli tamen possunt, ne fidei prædicationem vel exercitium in suis locis *impediant* « vel blasphemias, vel malis persuasionibus vel apertis persecutionibus, » ut loquitur S. THOM. (*ibid.*) : quia Ecclesia a Christo accepit jus prædicandi evangelium per totum orbem. — Constat ex verbis Christi (MATTH. XXVIII, 19 et MARC. XVI, 15). Præterea cum fides omnibus sit necessaria ad salutem, ne redemptio Christi frustretur sua efficacia, congruum fuit, non tantum Ecclesiæ licere evangelium ubique prædicare sed et esse jus illud prædicandi; unde potest se defendere contra illos, qui prædicatores impediunt.

Q. 39. An ritus *paganorum*, *judæorum* aliarumque *sectarum* dissidentium, a principibus christianis *foveri* vel *tolerari* possunt ?

R. *Foveri* vel approbari nequeunt. Constat ex variis propositionibus in Syllabo a Pio IX damnatis, ubi S. Sedes absolutam cujusvis religionis cultusque libertatem atque æqualitatem reprobatur, sicut semper reprobavit. — *Tolerari* autem possunt, si per eorum reprobationem majora

mala inducerentur, aut majora bona impedirentur. Facilius autem tolerantur Judæi : quia ex ipsorum conservatione magnum bonum Ecclesiæ provenit nempe fidei nostræ testimonium. — Cfr. S. THOM. (2. 2, q. 10, a. 11).

Resol. Hinc, ut præclare docet LEO PP. XIII (*Immortale Dei*, de civitatum constitutione christiana, 1 nov. 1885) : — « Revera si divini cultus varia genera eodem jure esse, quo veram religionem, Ecclesia judicat non licere, non ideo tamen eos damnat rerum publicarum moderatores, qui magni alicujus aut adipiscendi boni, aut prohibendi caussa mali, moribus atque usu patienter ferunt, ut ea habeant singula in civitate locum. Atque illud quoque magnopere cavere Ecclesia solet, ut ad amplexandum fidem catholicam nemo invitus cogatur, quia, quod sapienter AUGUSTINUS monet, credere non potest homo, nisi volens. » — Similia promittit in Enc. « *Libertas præstantissimum* » de libertate humana, (20 jun. 1888), ubi disserens de **modernis**, uti loquuntur, **libertatibus**, brevissime tradit totam de malorum **Tolerantia** doctrinam ex sententia S. Thom. (P. I. q. 19. a. 9) edicentis : *Deus neque vult mala fieri, neque vult mala non fieri, sed vult permittere mala fieri; et hoc bonum est.*

Scholion 1. Hanc de **Tolerantia** regulam tradit LEO XIII (*ibid.*) : « Si salutis publicæ detrimentum afferat et mala civitati majora pariat, consequens est eam adhiberi non licere, quia in his rerum adjunctis abest ratio boni. Si vero ob singularia reipublicæ tempora, usuveniat, ut modernis quibusdam libertatibus Ecclesia acquiescat, NON QUOD IPSAS PER SE MALIT, sed *quia permissas esse judicat expedire*; versis in meliora temporibus, adhibitura sane esset libertatem suam, et suadendo, hortando, obsecrando studeret, uti debet, munus efficere sibi assignatum a Deo, videlicet sempiternæ hominum salutis consulere. Illud tamen perpetuo verum est, *istam omnium et ad omnia libertatem non esse... EXPETENDAM PER SE*, quia falsum eodem jure esse ac verum rationi repugnat. »

Scholion 2. Quæ in eadem Enc. fusiori calamo disseruerat de **Liberalismo**, qui error, toties a Pio IX profligatus, confussioni innititur rerum omnino distinctarum, quasi *libertas naturalis*, supra (p. 38) ex S. THOMA definita, unum et idem sit ac mera *licentia*, *independentia* aut *jus operandi malum*; ita *summatim* complectitur LEO XIII, indicando ejusdem erroris tum *capitale vitium*, tum *multiplicem formam* : — « Ut omnis, inquit Pontifex, oratio una cum consecrariis suis capitulatim breviterque, perspicuitatis gratia, colligatur, **summa** est : Neces-

sitate fieri ut *totus homo in verissima perpetuaque potestate Dei sit* : proinde libertatem hominis, nisi *obnoxiam Dei* ejusque voluntati *subjectam*, intelligi minime posse. Quem quidem in Deo principatum aut *esse negare*, aut *ferre nolle*, non LIBERI hominis est, sed abutentis ad perduellionem libertate : propriæque ex animi tali affectione conflatur et efficitur **Liberalismi capitale vitium**.

Cujus tamen distinguitur **forma multiplex**. 1º) Profecto *imperium summi Dei funditus* RECUSARE atque omnem obedientiam prorsus exuere *in publicis*, vel etiam *in privatis* domesticisque rebus, sicut maxima libertatis perversitas, ita **pessimum Liberalismi** est **genus**... 2º) Proxima est eorum disciplina, qui utique consentiunt subesse mundi opifici ac principi Deo oportere, quippe cujus ex numine tota est apta natura : sed iidem *leges fidei et morum quas natura non capiat*, ipsa Dei auctoritate traditas, *audacter* REPUDIANT, vel *saltem nihil esse aiunt*, *cur eorum habeatur*, *præsertim publice in civitate*, RATIO... 3º) Et ab hac doctrina, tanquam a capite principioque suo, illa manat perniciosa sententia de *rationibus Ecclesiæ a republica* DISPARANDIS... Huic tanquam generi subjecta est opinio DUPLEX. »

A) « Plures enim *republicam volunt ab Ecclesiæ sejunctam* et PENITUS et TOTAM, ita ut in omni jure societatis humanæ, in institutis, moribus, legibus, reipublicæ muneribus, institutione juventutis, non magis ad Ecclesiam respiciendum censeant, quam si esset omnino nulla : permissa ad summum singulis civibus facultate, ut privatim, si libeat, dent religioni operam...

B) « Alii *quominus Ecclesia sit, non repugnant*, neque enim possent : *ei tamen naturam juraque propria societatis perfectæ* ERIPIUNT, nec ejus esse, contendunt, facere leges, judicare, ulcisci, sed cohortari duntaxat, suadere, regere sua sponte et voluntate subjectos. Itaque divinæ hujusce societatis naturam opinione adulterant, auctoritatem, magisterium, omnem ejus efficientiam extenuant et coangustant, vim simul potestatemque civilis principatus usque eo exaggerantes, ut sicut unam quamvis e consociationibus civium voluntariis, ita Ecclesiam Dei sub imperium ditionemque reipublicæ subjungant... »

4º) « Multi denique rei sacræ a re civili distractionem non probant; sed tamen faciendum censent, ut Ecclesia obsequatur tempori, et flectat se atque accommodet ad ea, quæ in administrandis imperiis hodierna prudentia desiderat. Quorum est honesta sententia, si de quadam intelligatur æqua ratione, quæ consistere cum veritate justitiæque possit ; nimirum ut, explorata spe magni alicujus boni, indulgentem Ecclesia sese

impertiat, idque temporibus largiatur, quod salva officii sanctitate potest. — Verum *secus* est de *rebus ac doctrinis*, quas de-mutatio morum ac fallax iudicium *contra fas* invexerint... »

5º) « Itaque ex dictis consequitur *nequaquam* licere petere, defendere, largiri cogitandi, scribendi, docendi, itemque promiscuam religionum libertatem, *veluti jura totidem*, quæ homini natura dederit... — Similiter consequitur, ista genera libertatis *posse quidem, si justæ causæ sint*, tolerari, *definita tamen moderatione*, ne in libidinem atque insolentiam degenerent. — Ubi vero harum libertatum viget consuetudo, eas ad facultatem recte faciendi cives transferant, quodque de illis sentit Ecclesia, idem ipsi sentiant. *Omnis enim libertas legitima putanda* quatenus rerum honestarum *majorem facultatem* afferat; præterea nunquam. »

ART. VI. De hæresi, apostasia et schismate.

Q. 40. Quid 1º) est *hæresis* FORMALIS, — et 2º) *quotuplex*?

R. Ad 1um) Ex S. TH, (2. 2, q. 11, a. 1) *hæresis formalis*, generatim sumpta, est *error voluntarius et pertinax contra fidem, in eo qui fidem Christo profitetur*.

R. Ad 2um) *Hæresis formalis* potest esse — *interna*, si mente tantum retinetur, et — *externa* si exterius manifestatur; *externa* potest esse *occulta* vel *notoria*, prout nemini aut paucis tantum, vel multis est nota.

Explan. Dicitur : 1º) **Error**, i. e. iudicium erroneum; nam error iudicio continetur; — 2º) **voluntarius**; quia alias peccatum adeoque *hæresis formalis* non esset, sed *materialis*, quæ non est nisi *hæresis* improprie dicta; — 3º) **pertinax**, ita ut aliquis contradicat fidei, non ex ignorantia, neque propter rationes sufficienter moventes, sed *sciens et volens*, ex sola motione malæ voluntatis, seu præcise quia vult, adeo ut de illo dici possit, quod de pertinacibus in aliis materiis dici solet : *stat pro ratione voluntas*; — 4º) **contra fidem**: quia *hæresis* est vitium oppositum fidei. Unde error, quantumvis pertinax, contrarius veritatibus humanis, non est *hæresis*. — Porro, ut notat S. TH. (ibid. a. 2): *Ad fidem autem aliquid pertinet* DUPLICITER : *uno modo* DIRECTE et PRINCIPALITER, *sicut articuli fidei*; *alio modo* INDIRECTE et SECUNDARIO, *sicut ea ex quibus negatis sequitur corruptio alicujus articuli*; et circa utraque potest esse *hæresis*, eo modo quo et *fides*; — 5º) **in eo qui fidem Christi profitetur** ut distinguatur *hæresis* a paganismo et judaismo.

Unde error contra fidem, quo judæus negat v. g. sacramentum baptismi, non est hæresis, licet sit peccatum formale contra fidem.

Resol. 1. Non est hæreticus qui *exterius* tantum fidem negat, aut colit idolum sine iudicio interno fidei contrario : quia hæresis essentialiter consistit in interno iudicio erroneo intellectus contra fidem, quale hic non adesse supponitur. — E contra hæreticus foret, qui pertinaciter negat quod erronee putat esse de fide, quod tamen de fide non est : foret enim error pertinax contra objectum juxta ejus conscientiam ad fidem pertinens. — **Resol. 2.** Hæreticus est qui *positive* dubitat cum pertinacia de aliquo fidei articulo, ut si judicet : *forte de Virgine natus est Christus*. Quo dubio laborant qui adeunt concionatorem hæreticum, credituri si persuaserit, quique aiunt se paratos esse credere quod ab Ecclesia definitum est, v. g. R. Pontificem infallibilem esse, si demonstratum rationibus fuerit : nam vere judicant non esse certa quæ Deus revelavit. — Secus dicendum, si *negative* tantum dubitet, veluti si R. P. infallibilem esse neque affirmet cogitatione sua, neque neget ; — nisi ut notant BILL., SASS., S. LIG. (VIII, 302), deliberate et pertinaciter suspenderet assensum suum propter motiva retrahentia in contrarium : quia talis suspensio foret virtuale et implicitum iudicium de incertitudine objecti fidei.

Resol. 3. Nemo est hæreticus formalis, quamdiu paratus est iudicium suum submittere, licet ex ignorantia etiam *crassa* et *supina* errorem firmiter tueatur : quamvis enim mortaliter peccet contra præceptum fidei affirmativum, ignorando voluntarie quæ debet scire, non est tamen pertinax. — Idem est de illo qui per ignorantiam *affectatam* ex solo tædio addiscendi errat contra fidem ; secus si ignorantia affectata sit ex contemptu seu voluntate non credendi, licet sciretur esse de fide, quia tunc adesset pertinacia. — Imo, ut recte monet BILL., « neque peccaret, si ignorantia ejus esset *involuntaria* et *inculpabilis*, ut contingit esse inter catholicos rudes, aut qui a parentibus et pastoribus incuriis negligantur, et etiam inter enutritos apud hæreticos, qui nihil unquam de fide catholica aut nonnisi irrisiones et blasphemias contra illam audierunt, nec ullo dubio hac in re pulsantur, ita ut si alia necessitate medii credenda teneant et sint animo parati cetera credere, si debite proponerentur, non videantur esse extra viam salutis. Nec obstat quod extra Ecclesiam non sit salus : ii enim ratione baptismatis, item fidei quam habent et internæ dispositionis cetera credendi, dici possunt esse in Ecclesia. »

Resol. 4. Qui negaret conclusionem theologicam, v. g. qui in hoc syllogismo : *Omnis homo est risibilis; Christus est homo,* negaret hanc conclusionem : *Ergo Christus est risibilis,* non est hæreticus, si non agnoscat connexionem hujus conclusionis cum præmissis. Si vero connexionem hanc cognoscat, est hæreticus præsumptive seu illative : quia hoc ipso quod est ipsi evidens connexio inter præmissas et conclusionem, negando conclusionem censetur negare alterutram præmissarum : non naturalem, quæ est evidens ; ergo alteram quæ est de fide. —

Resol. 5. Ut quis sit hæreticus formalis *coram Deo* seu in foro conscientiae, sufficit ut aliquam veritatem, quam, licet privatim, a Deo revelatam esse cognoscit, etiam voluntarie dubitando, cum pertinacia rejiciat. At ut sit hæreticus formalis *coram Ecclesia* seu in ordine ad pœnas, præter alias condiciones etiam requiritur, ut erretur in his quæ ab Ecclesia catholica solemniter fuerunt definita, juxta dicta (q. 24).

Q. 41. *Quænam* requiruntur ad hæresim *formalem* **CORAM ECCLESIA**, i. e. quæ canonicis plectitur pœnis ?

R. Requiritur : — 1º) Ex parte *subjecti*, ut persona errans sit fidelis, i. e. baptizata. — 2º) Ex parte *intellectus* ut habeatur judicium erroneum vel saltem dubium positivum. — 3º) Ex parte *voluntatis*, ut adsit pertinacia. — 4º) Ex parte *objecti*, ut erretur contra aliquod fidei punctum ab Ecclesia solemniter definitum. — 5º) Ex parte *actus*, ut error seu dubium positivum exterius prodierint actu manifesto, humano et graviter malo, etiamsi nullo audiente aut vidente.

Resol. 1. Catechumenus pertinaciter negans articulum fidei non est hæreticus formalis in foro Ecclesiae, quamvis sit talis coram Deo. — **Resol. 2.** Non est hæreticus formalis coram Ecclesia qui pertinaciter negaret eum quem R. Pontifex Sanctorum albo recensuit sanctum revera esse, vel animas purgantium igne torqueri. Hæc enim non sunt puncta fidei ab Ecclesia definita. — **Resol. 3.** Non est hæreticus formalis coram Ecclesia : — A) Qui hæresim formalem internam exterius nullo verbo, vel scripto vel facto aliove nutu seu signo manifestat, quod vel ex natura sua, vel ex institutione, vel ex consuetudine, vel ex circumstantiis distincte et manifeste hæresim significat ; — B) Qui de sua hæresi loquendo utitur verbis indifferentibus vel ita ambiguus, ut clare colligi nequeat, quod sit hæreticus ; — C) Qui hæresim internam manifestat in somno, in plena

ebrietate; — D) qui illam manifestat confessario vel alteri causa consilii aut instructionis tantum. — **Resol. 4.** Est hæreticus formalis coram Ecclesia qui in occulto solus, nemine vidente, deliberate ex odio cultus imaginum easdem laceraret : sufficit enim esse tale signum ex quo, si quis adesset, statim intelligeret negari fidem.

Q. 42. *Quænam sunt pœnæ canonicæ hæreticorum formalium?*

R. Sunt quatuor, scilicet : — 1º) *Excommunicationis* R. P. speciali modo reservata ; — 2º) *Irregularitas* ; — 3º) *Inhabilitas* ad beneficia obtinenda et retentorum *privatio* ; — 4º) *privatio* sepulturæ ecclesiasticæ.

Explan. 1º) Incurrunt **excommunicationem** R. P. speciali modo reservatam, quamvis hæresis sit occulta ; — dummodo juxta dicta, errorem suum, immo et dubium positivum *exterius* prodiderint, actu quidem *manifesto*, humano et *graviter malo* ; et sciverint censuram esse annexam. — Nec ipsi solum sunt huic pœnæ obnoxii, sed et eorum *credentes*, i. e. qui hæresim implicite profitentur, dicentes v. g. vera esse quæ Lutherus docuit, licet in particulari nesciant quænam ea sint ; eorumque *receptores*, *fautores*, ac generaliter quilibet illorum *defensores*, sive doctrinas sive personas defendunt, qua illæ hæreticæ vel hi hæretici sunt, licet is quem defendunt, receptant, etc., sit occultus vel hæreticus materialis tantum, nullaque proinde excommunicatione irretitus, cum ejus bona fides non excuset peccatum aliorum, — modo defensio, favor, receptio effectum habuerint. Cfr. *Adnotationes* in Const. APOSTOLICÆ SEDIS (tom. IV). — 2º) Incurrunt **irregularitatem**, ratione infamiæ, si hæresis sit publica. Cfr. *De irregul. ex delicto infamante* (tom. IV). — 3º) Fiunt **inhabiles** beneficiis ecclesiasticis obtinendis, **privanturque** his quæ retinent ; at post sententiam declaratoriam *judicis*, nisi hæresis sit publica. — 4º) Privantur **sepultura ecclesiastica**, dummodo hæresis fuerit publica et in hæresi decesserint.

Q. 43. *Quotuplex est apostasia?*

R. *Triplex* distinguitur : 1º) Apostasia **a fide**, et est recessus totalis a fide christiana ; — 2º) Apostasia **a religione**, et est criminosus recessus ab ordine religioso cum animo non revertendi sed sæculariter vivendi : — et 3º) Apostasia **ab ordine**, et est quando clericus in sacris constitutus ad statum laicalem se transfert, dimisso habi-

tu clericali. — *De prima* sicut de *hæresi formali*, ad quam reducitur, statuendum est; et quoniam crimen apostasiæ in *recessione* consistit, ideo nihil interest, utrum apostata ad Judaismum abierit, an ad Paganismum, vel utrum in Deismum, vel Atheismum, vel rationalismum etc., prolapsus fuerit.

Q. 44. 1º) *Quid*, — et 2º) *quotuplex* est *schisma*?

R. Ad 1um) *Schisma* est separatio ab unitate Ecclesiæ.

R. Ad 2um) Est *duplex*: — Si fit sine aliquo errore contra fidem, ut si quis ex mera malitia abstraheret se ab obedientia veri Romani Pontificis, et adhæreret alteri, dicitur *schisma purum*; — si cum aliquo errore contra fidem, ut si quis abstraheret se ab obedientia veri Romani Pontificis et negaret primatum S. Romanæ Ecclesiæ, dicitur *non purum*, hocque ad *hæresim* iterum reducitur.

CAPUT 2. DE SPE

ART. I. De quidditate, distinctione et objecto spei.

Q. 45. 1º) *Quid*, — et 2º) *quotuplex* est *spes*?

R. Ad 1um) *Spes in genere*, prout abstrahit a naturali et supernaturali, ex S. THOM. (1. 2, q. 40, a. 1) definiri potest: *Exspectatio boni futuri, ardui seu difficilis, possibilis tamen haberi*. — Quod si *bonum* illud sit *naturale*, ita ut viribus naturæ acquiri possit, erit *spes humana*; si vero sit *supernaturale* ad quod consequendum opus est auxilio Dei, dicitur *spes divina* seu *theologica*, de qua sola in posterum agemus.

Resol. Itaque circa **objectum** spei generice sumptæ ex S. THOM. (l. c.) *quatuor* conditiones attenduntur: « PRIMO quidem quod sit **bonum**: non enim, proprie loquendo, est spes nisi de bono, et per hoc differt spes a timore, qui est de malo; SECUNDO ut sit **futurum**; non enim est spes de præsentis jam habito; et per hoc spes differt a gaudio, quod est de bono præsentis; TERTIO requiritur, quod sit aliquid **arduum** cum difficultate adipiscibile; non enim aliquis dicitur aliquid sperare minimum, quod statim est in sua possessione ut habeat, et per hoc differt spes a desiderio vel cupiditate, quæ est de bono futuro absolute; unde pertinet ad concupiscibilem, spes autem

ad irascibilem; QUARTO, quod illud arduum sit **possibile adipisci** : non enim aliquis sperat id quod omnino adipisci non potest, et secundum hoc differt spes a desperatione. »

R. Ad 2um) Spes vero *theologica*, duplex distinguitur : *habitualis* et *actualis*. Qua **HABITUS**, definitur : *virtus a Deo infusa, qua inclinamur ad expectandum certa cum fiducia æternam beatitudinem ex Dei gratia et bonis operibus nostris* ; qua **ACTUS** : *expectatio cum certa fiducia æternæ beatitudinis ex gratia Dei et bonis operibus nostris*.

Explan. Dicitur : 1°) **certa cum fiducia**, quatenus spes theologica ex parte Dei innitur fundamento firmissimo, scilicet divina omnipotentia et misericordia nec non fidelitate Dei in promissis, quibus pollicitus est se ob merita Christi ad gloriam nos adducturum. — Dicitur : 2°) **vitam æternam** quibus verbis indicantur *bona futura* quæ a Deo speramus. — Dicitur : 3°) **ex gratia**, ut significetur bona illa futura esse *adeptu possibilia*. — Dicitur : 4°) **et bonis operibus nostris**, scilicet in Deo factis, ad indicandum bona illa futura et adeptu possibilia esse *ardua*. Unde legitur (I PETR. I, 10) : *Satagite, ut per bona opera certam vestram vocationem et electionem faciatis*. Aliunde sine huiusmodi operibus ex viribus gratiæ factis spes nostra foret præsumptio.

Q. 46. Quodnam est spei objectum ?

R. Objectum **materiale** est beatitudo æterna, et quæcumque ad eam assequendam sunt necessaria et conferunt ; — adeoque *primarium* Deus ipse, prout summum bonum nostrum a nobis possidendus et fruendus ; *secundarium* vero gratia et bona opera nostra ; hæc enim ad Deum possidendum perducere, tradit TRID. (*de justif.* c. 16) ; imo bona temporalia, ut sanitas, divitiæ, etc., quatenus, per bonum eorundem usum ex gratia Dei ad salutem conducere possunt ; verbo, omnia quæ in septem petitionibus Orationis Dominicæ continentur et a S. THOM. explicantur (2. 2, q. 83, a. 7 seqq.). — Quodnam autem imprimis sit objectum **formale**, utrum Dei *omnipotentia*, qua nobis auxilia impertitur ad beatitudinem consequendam, an *miseratio*, seu infinita bonitas erga nos, an *promissio*, seu fidelitas in promissis quibus pollicitus est se ob merita Christi ad beatitudinem nos adducturum, inter

TT. non satis convenit. — Hæc tria simul conjuncta ob-
jectum *formale* spei constituere docet S. LIG. (II, 21, et II.
A. IV, 6-7) cum aliis. Quæ sententia videtur magis recepta
et fidelium instructioni aptior. Nec dici potest S. THOMAS
huic dissentire, cum pro motivo sperandi modo hoc, modo
illud assignet.

Resol. Cum ea quæ speramus, scilicet salus æterna et media
ad eam, sint effectus meritorum Christi, cumque ea speremus,
quia Deus vult, potest et promisit nos beare per merita Christi,
patet spem nostram inniti meritis Christi, tanquam causæ
principali efficienti. Nihil tamen impedit, quominus spes
nostra quoque innitatur meritis et intercessionibus Sanctorum
ac præsertim B. M. Virginis, quæ idcirco *spes nostra* nuncupatur,
imo propriis meritis ex gratia factis, sed tanquam causis **se-**
cundariis et instrumentalibus, per quas, ut ait S. THOM.
(2. 2, q. 17, a. 4) *aliquis adjuvatur ad quæcumque bona conse-*
quenda in beatitudinem ordinata.

ART. II. De certitudine et necessitate spei.

Q. 47. An spes est certa ?

R. Spes est certa *ex parte Dei*, quatenus innititur infi-
nitæ ejus omnipotentiae, misericordiae et fidelitati in pro-
missis. Hinc Paulus (Rom. V, 5): *Spes non confundit*. —
Est vero incerta *ex parte nostri*, cum multi defectus
accedere possint propter infirmitatem nostram, quibus
Dei promissionum effectus impediri possunt. Quare spem
nostram timor semper comitetur oportet, dicente Apost.
(PHIL. II, 12): *Cum metu et tremore vestram salutem ope-*
ramini.

Resol. 1. Cum spes nostra, licet sit firmissima *ex parte*
Dei, excludens omnem diffidentiam et hæitationem, timorem
tamen compatiatur *ex parte nostri*, ideo merito ab Apost.
(HEBR. VI, 19) per symbolum **anchoræ** significatur, quæ licet
ipsa sit immobilis, non tamen omnem naviculæ fluctuationem
impedit. — **Resol. 2.** Sicut in spe semper requiritur aliquis
amor, cum nemo speret nisi quod amat; sic quoque semper
reperitur aliquis **timor** quantum ad eventum et ea quæ requi-
runtur ex parte nostra. De amore spei, qui vocatur *amor castæ*
concupiscentiæ, et de timore dicetur ubi de *attritione* tom. III.

Q. 48. *Qualiter spes est necessaria?*

R. 1°) Spes **habitualis** est omnibus tam parvulis quam adultis necessaria *necessitate medii* ad salutem : quia nemo salvatur qui non est in gratia sanctificante quæ non separatur ab habitu spei. — 2°) Spes **actualis** est adultis ratione utentibus necessaria *necessitate medii*. Constat ex illo Apostoli (Rom. VIII, 24) : *Spe enim salvi facti sunt*. Hinc TRID. (S. 6, c. 6) inter actus adultorum ad justificationem prerequisites actum spei recenset. — 3°) Insuper **actus** spei est necessarius *necessitate præcepti* : — tam *negativi*, quo vetantur desperatio et præsumptio, — quam *affirmativi*, quo actus spei elicere tenemur *quandoque* in vita, juxta illud (Ps. IV, 6) : *Sperate in Domino* ; item (I PETR. I, 13) : *Sperate in eam, quæ offertur vobis gratiam*. Accedit propositio damnata ab ALEX. VII n. 1 : *Homo nullo unquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actum fidei, SPEI et charitatis ex vi præceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium*.

Resol. 1. Non est illicitum aut vitiosum, ut contenderunt **Calvinistæ, Lutherani et Bajanistæ**, operari intuitu mercedis æternæ. Constat ex TRID. (S. 6 can. 31) : *S. q. d. justificatum peccare, dum intuitu æternæ mercedis bene operatur*, A. S. Item ex damnatione propositionum per ALEX. VIII, quarum una sic sonat n. 10 : *Intentio qua quis detestatur malum et prosequitur bonum mere ut cælestem obtineat gloriam, non est recta, nec Deo placens*. Altera n. 13 : *Quisquis etiam æternæ mercedis intuitu Deo famulatur, charitate si caruerit, vitio non caret, quoties intuitu licet beatitudinis operatur*. — **Resol. 2.** In præsentī vita, non datur, ut somniarunt **Quietistæ**, status in quo actus spei exerceri non debeat. Constat ex damnatione MICHAELIS MOLINOS per INNOC. XI, quarum una sic habet n. 7 : *Non debet anima cogitare nec de præmio, nec de punitione, nec de paradiso, nec de inferno, nec de morte, nec de æternitate*. Altera n. 12 : *Qui suum liberum arbitrium Deo donavit, de nulla re debet curam habere, nec de inferno, nec de paradiso, nec debet desiderium habere propriæ perfectionis, nec virtutum, nec propriæ sanctitatis, nec propriæ salutis, cujus spem expurgare debet*. — **Resol. 3.** Spes christiana ita adultis omnibus indiscriminatim præcipitur, ut actus ejus etiam a viris ad apicem perfectionis evectis elici possit ac debeat. Constat ex propositionibus damnatis **Semiquietistarum** per INNOC. XII, quarum

prima sic sonat : *Datur habitualis status amoris Dei, qui est charitas pura, et sine ulla mixtione motivi proprii interesse ; neque timor pœnarum, neque desiderium remunerationum habent amplius in eo partem ; non amatur amplius Deus propter meritum, neque propter perfectionem, neque propter felicitatem in eo amando inveniendam.*

Q. 49. *Quandonam urget præceptum affirmativum eliciendæ spei ?*

R. Obligat **per se** : — 1º) cum fides nobis proponitur ; — 2º) in gravi tentatione contra spem non aliter superanda, eoque magis dum quis lapsus est in desperationem ; — 3º) sæpius in vita, i. e. probabiliter saltem semel in anno. — Obligat **per accidens** : dum urget præceptum quod sine actu spei impleri non potest, sicut non potest elici attritio. — Ceterum uti fidei, ita et spei præcepto satisficit actibus tum *explicitis* tum *implicitis*.

ART. III. De peccatis spei oppositis.

Q. 50. *Quænam peccata spei opponuntur ?*

R. Præcipue sunt duo : *desperatio per defectum, et præsumptio per excessum.*

Q. 51. *Quid 1º) est DESPERATIO ; — 2º) quale peccatum ; — 3º) undenam oritur ?*

R. Ad 1um) *Est voluntaria abjectio omnis spei consequendi beatitudinem aut media necessaria ad illam.*

Explan. Dicitur 1º) **voluntaria** : ut excludantur motus involuntarii ex nimio timore, ex complexione melancholica vel dæmonis tentatione provenientes, ad quod advertere debet confessarius. — Dicitur 2º) **abjectio** : quia desperatio non est mera omissio actus spei, etiam dum præceptum urget, sed est positiva nolitio et recessus a prosecutione beatitudinis utpote impossibilis vel nimis difficilis. — Dicitur 3º) **omnis spei** : qui enim aliquam adhuc, licet modicam spem et conatum obtinendæ beatitudinis retinet, nondum desperat.

R. Ad 2um) *Est peccatum mortale, primum in Spiritum S., et quidem mortale ex toto genere : quia directe opponitur divinæ omnipotentiae, fidelitati et misericordiae, quibus gravem irrogat injuriam ; attamen secundum se est levius odio Dei et infidelitate, quia hæc opponuntur*

Deo secundum se, desperatio vèro in ordine ad nos. Est tamen ex S. THOM. (2. 2, q. 20, a. 3) *periculosior*: quia per spem revocamur a malis et inducimur ad bona prosequenda, et ideo spe exclusa, homines in quævis crimina se præcipitant, et a bonis laboribus retrahuntur, donec tandem, conscientiae reatum ferre non valentes, sibi ipsis mortem inferant.

R. Ad 3um) Ex S. THOM. (2. 2, q. 20, a. 3) desperatio *specialius oritur ex ACEDIA* seu nimia dejectione animi, qua *aliquis bonum arduum non æstimat ut possibile sibi adipisci vel per se vel per alium*. Desperatio potest tamen oriri ex LUXURIA; nam ex affectu harum (venerearum) delectationum continget quod homo fastidit bona spiritualia et non sperat ea quasi bona ardua.

Q. 52. An desperatio adjunctam habet infidelitatem?

R. Ex S. THOM. (2. 2, q. 20, a. 2) *sub distinctione*. **Affirmative**, si procedat ex iudicio contra fidem, ut si quis in eam incidat, ratus sicut olim NOVATIANI, quædam peccata atrociora Deum aut non posse aut nolle dimittere, aut eis dimittendis Christi merita satis non esse. — Secus **Negative**, ut si quis desperet, quia putat Deum sibi non parciturum propter suam ingratitude[m] vel inveteratam peccandi consuetudinem: non enim est revelatum quod Deus daturus sit veniam, sed quod dare possit, et quod velit, quantum est ex se. — Unde in confessione interrogandus est pœnitens, ex quo iudicio desperaverit, ut videatur, an *unum* sit vel *duplex* specie peccatum.

Q. 53. Quid 1°) est *præsumptio*, — 2°) *quotuplex* — et 3°) *quale* peccatum?

R. Ad 1um) *Est inordinata expectatio æternæ salutis vel mediorum ad illam*. Quod fit: — 1°) si quis speret consequi beatitudinem viribus naturæ; — 2°) si speret consequi sine bonis operibus, sola fide fiduciali; utraque est hæreticalis; — vel 3°) si facilitas veniæ consequendæ sit ipsi ratio multiplicandi peccata, aut differendi pœnitentiam ad finem vitæ.

R. Ad 2um) Hinc triplex distinguitur præsumptio; prima

dicitur *Pelagiana*; secunda *Lutherana* et *Calvinistica*; tertia *catholicorum*.

R. Ad 3um) Præsumptio, etiam non hæreticalis, est peccatum mortale **in Spiritum Sanctum**, quia bonitate Dei, quæ Spiritui S. adscribitur, abutitur ad liberius peccandum. Est tamen *minus grave* quam desperatio: quia per hanc quis omnino recedit a Deo, per præsumptionem tendit in Deum, sed inordinate; interim *maxime pernicio-sa*, quia laxat habenas ad multiplicanda peccata. Communis dicitur in ea non dari parvitatem materiæ: videtur enim gravis irreverentia abuti divina misericordia ad peccandum, etiam venialiter tantum. Juxta nonnullos tamen levis esset præsumptio illius, qui ob spem veniæ venialiter peccaret.

Q. 54. An est *præsumptio*, dum *spes remissionis* obtinendæ mere *concomitatur* peccatum?

R. *Negative*. Nam etsi quis hic et nunc peccet, equidem bonum est etiam tunc sperare a Deo veniam, et proponere postea confiteri, vel pœnitere. Hinc docet S. THOM. (2. 2, q. 21, a. 2): *Dicendum, quod peccare cum proposito perseverandi in peccato sub spe veniæ, ad præsumptionem pertinet. Et hoc non diminuit, sed auget peccatum. Peccare autem sub spe veniæ quandoque percipiendæ, cum proposito abstinendi a peccato et pœnitendi de ipso, hoc non est præsumptionis, sed hoc peccatum diminuit: quia per hoc videtur habere voluntatem minus firmatam ad peccandum.*

Q. 55. Quandonam habetur *præsumptio* in eo qui pergit peccare?

R. *Sub distinctione*. Si ideo pergat peccare, quia **confidit** misericordiam Dei æque facile remissuram plura peccata, quam unum, *habetur* præsumptio. — *Secus* autem, si ideo, quia **erubescencia eadem** vel **eodem labore** potest confiteri plura, sicut unum: quia non peccat ex confidentia in Dei misericordiam.

Q. 56. *Qualiter* peccat contra spem: 1°) *cupiens perpetuo in hoc mundo vivere*, — aut e contra 2°) *ex lædio mortem exoptans*?

R. Ad 1um) Cupiens perpetuo vivere, peccat contra spem: quia virtualiter contemnit objectum primum spei seu cœlestem gloriam, quam postponit amor temporalium; si tamen quis optet perpetuo frui mundo sine comparatione ad cœlestem beatitudinem ex amore vitæ præsentis, vel ut sic effugiat periculum æternæ damnationis, probabiliter excusatur saltem a mortali.

R. Ad 2um) Non est *per se* contra spem: quia non est recedere a fine ultimo; nec generatim excedit peccatum veniale, nisi adsit expressa rebellio contra ordinem divinæ providentiæ.

Q. 57. Quomodo *amittitur* habitus infusus spei?

R. *Sub distinctione.* 1°) Tollitur **directe** per peccatum mortale desperationis et omne aliud spei directe oppositum, ut sunt: positivum et efficax odium æternæ beatitudinis seu visionis beatificæ; ejus contemptus, nolitio mediorum necessariorum, et similes actus. Non autem amittitur per omissionem actus spei graviter culpabilem, nec per præsumptionem, si non adsit formalis infidelitas: quia præsumptio relinquit motivum fidei, nec reddit hominem inhabilem ad sperandum. Nec per inefficacem displicentiam beatitudinis. — 2°) **Indirecte** tollitur quovis peccato infidelitatis fidem destruyente: quia, sublata fide velut fundamento, consecutive pereunt ceteræ virtutes per se infusæ.

CAP. 3. DE CHARITATE

ART. I. De charitatis natura, divisione, objecto et necessitate.

Q. 58. Quid est *charitas*?

R. *Sub distinctione.* Charitas, qua **habitus**, est virtus theologica a Deo infusa, qua diligimus, Deum tanquam summum bonum propter seipsum, ac nos et proximum propter Deum. — Qua **actus**, est amor benevolentiae, (amour désintéressé) quo Deo, nobis et proximo volumus bonum quia Deo bonum est; — et in hoc distinguitur ab amore concupiscentiæ (amour intéressé), qui vult Deo, nobis et proximo bonum, non quia hoc Deo vel proximo,

sed quia ipsi volenti bonum est, ideoque ad spem pertinet.

Explan. Utrum charitas **habitualis** sit aliquid *creatum*, inter DD. disputatur. Alii **negant** dicuntque cum PETRO LOMBARDO quod charitas *habitualis* sit ipse Spiritus Sanctus mentem inhabitans et voluntatem immediate movens ad actum dilectionis, et non mediante habitu, ut fit in actibus aliarum virtutum, et hoc dicebant propter excellentiam charitatis. — Alii **affirmant** dicuntque cum S. THOM. (2. 2, q. 23, a. 2) quod charitas habitualis sit *aliqua habitualis forma superaddita potentiae naturali, inclinans ipsam ad charitatis actum et faciens eam prompte et delectabiliter operari*. — Et hæc sententia simul docet, quod ipsa persona Spiritus Sancti justis interiori missione donetur eosque per quamdam substantialem sui conjunctionem faciat sanctos et filios Dei adoptivos, conformiter ad doctrinam S. THOM. (1, q. 43, a. 3), ubi dicit: *In ipso dono gratiae gratum facientis Spiritus Sanctus habetur et inhabitat hominem*. Quam inhabitationem substantialem Patres et latini et græci professi sunt, quorum testimonia refert PETAVIUS (l. VIII, c. 4).

Q. 59. *Quotuplex est charitas?*

R. *Multiplex*. Alia est **habitualis**, alia **actualis**, juxta modo dicta. — Alia est **appretiativa**, alia **intensiva**, prout Deus omnibus creaturis præfertur, vel insuper diligitur amore vehementiori et intensiori ac quælibet alia creatura. — Alia est **affectiva**, alia **effectiva**, prout sistit in affectu interno, quo Deo aut proximo bene volumus, vel ex affectu procedit in opus, bonum scilicet dilecti procurando et malum ab eo avertendo. Alia dicitur *charitas erga Deum*, alia *erga proximum*, prout Deum vel proximum respicit. Utraque tamen una est specie virtus ex S. THOMA (2. 2, q. 25. a. 1), cum unum semper sit motivum, nempe propter Deum.

Q. 60. *Quodnam est charitatis objectum materiale?*

R. *Sub distinctione*. Objectum materiale **primarium** est Deus juxta illud (MATTH. XXIII, 37 seq.): *Diliges Dominum Deum tuum.... Hoc est maximum et primum mandatum*. — Objectum vero materiale **secundarium** sumus ipsi nos, et proximus noster, quo nomine intelliguntur quicumque sunt capaces æternæ beatitudinis; adeoque omnes homines viatores, etiam peccatores et inimici.

Item Sancti et Angeli in cœlo, necnon animæ in purgatorio, non vero homines damnati et dæmones. Est enim de ratione perfectæ amicitiae amare non tantum eum quocum amicitia habetur, sed etiam illos qui cum amico relationem habent.

Resol. Cum S. THOM. (2. 2, q. 25, a. 3) : « Charitas fundatur super communicatione beatitudinis æternæ, cujus creatura **irrationalis** capax non est. Unde amicitia charitatis non potest haberi ad creaturam irrationalem. Possunt tamen ex charitate diligere creaturæ **irracionales**, sicut bona quæ aliis volumus, in quantum scilicet ex charitate volumus eas conservari ad honorem Dei et utilitatem proximi. »

Q. 61. *Quodnam est charitatis objectum formale ?*

R. Objectum *formale* seu motivum proprium et specificativum charitatis est bonitas Dei *absoluta*, qua bonus est *in se*, seu divinæ perfectiones, sive considerentur *collective*, sive *distributive*, cum perfectiones non distinguantur realiter in Deo. Ideo tamen non excluditur motivum *secundarium* et *subsidiarium* charitatis, quæ est bonitas Dei *relativa*, qua scilicet est bonus *nobis* : beneficia enim quæ a Deo accepimus vel speramus sunt ex S. THOM. (2. 2, q. 23, a. 5 ad 2), rationes secundariæ *ad diligendum inducentes, vel debitum dilectionis facientes*.

Resol. 1. Hinc merito damnatum fuit systema tum **Quietistarum** dicentium cum MOLINOS, amorem concupiscentiæ esse abjiciendum; tum **Semiquietistarum** cum FENELON tradentium, charitatem theologiam, ut sit pura et perfecta, ad eum gradum assurgere debere, ut nullum amplius involvat propriæ salutis desiderium. — De utroque systemate scripsi in opere : *Principia et Errores* (pag. 249 seqq.). — **Resol. 2.** Amare proximum propter Deum nihil aliud est, quam proximo velle bonum propter bonitatem Dei; i. e. proximo velle, « ut in Deo sit, ut illi tanquam fini ultimo adhæreat. indeque Deus ametur, landetur, glorificetur propter infinitam ejus bonitatem et perfectionem, sicque patet, quod **ratio formalis** diligendi proximum sit infinita Dei bonitas propter se amabilis. » Ita BILL. post SASS.

Q. 62. *Qualiter charitas est necessaria ?*

R. *Sub distinctione.* 1º) Charitas **habitualis** est omnibus etiam parvulis necessaria necessitate mediæ : quia vel

est eadem realiter cum gratia sanctificante vel saltem necessario connexa. — 2°) Adultis ratione utentibus etiam aliquis **actus** charitatis est necessarius necessitate medii; dicitur enim (1 JOAN. IV, 7.): *Omnis qui diligit, ex Deo natus est, et cognoscit Deum; qui non diligit, non novit Deum quoniam Deus charitas est.* Debet autem hic actus esse *supernaturalis*: — a) ex parte principii, quatenus a gratia saltem actuali procedit; — b) ex parte objecti materialis, quatenus respicit Deum ut auctorem et finem supernaturalem; — c) ex parte objecti formalis, quatenus fertur in Deum ob ipsius bonitatem in ordine supernaturali per fidem supernaturalem propositam. — 3°) Demum charitas **actualis** adultis est necessaria necessitate præcepti.

Q. 63. An omnis *actus humanus*, ne peccatum sit, fieri debet ex *motivo charitatis*?

R. *Negative*. Secus enim sequeretur, inter charitatem et vitiosam concupiscentiam non dari medium, et actum a charitate non elicitum ex prava cupiditate necessario oriri, quod in BAJO fuit damnatum. Constat præterea ex propositione damnata ab ALEXANDRO VIII n. 8: *Necesse est, infidelem omni tempore peccare.* — Sufficit ergo ut opera *virtualiter* referantur in Deum, relatione saltem naturali implicita, ut in tractatu de *Actibus humanis* (q. 59) dictum fuit.

Q. 64. An saltem, ut actus sit meritorius *de condigno*, necesse est illum fieri ex *motivo charitatis*?

R. *Controvertitur*. — Affirmant THOMISTÆ juxta communio-rem et probabiliorem sententiam. Quæ obligatio juxta S. THOM. sufficienter impletur, quando debitis temporibus actus charitatis elicitur.

ART. II. De charitate erga Deum.

Q. 65. *Quale datur præceptum diligendi Deum?*

R. Datur præceptum *speciale* diligendi Deum super omnia, — tum affectu interno, per veram cordis dilectionem; — tum affectu externo, per mandatorum observan-

tiam. Constat ex verbis (MATTH. XXII, 37) : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo...* Hoc est maximum et primum mandatum. Si primum, si maximum, ergo ab aliis distinctum. — Hoc autem præceptum est : — tum *negativum*, prohibens unquam odio habere Deum ; — tum *affirmativum*, et ut tale, obligat ad Deum amandum super omnia *appretiative*, ut patet ex lege naturali, ita ut malle-mus omnia et nos ipsos perdere, quam Deum et ejus amicitiam per mortale amittere ; — non autem necessario super omnia *intensive*, i. e. conatu intensiori, ut volunt quidam rigoristæ ; hoc enim esset nimis grave, et plurimorum occasio scrupulorum. Cum enim bona creata sint sensibilia et nobis præsentia, difficillimum foret in ea aliquando non ferri cum majori conatu, affectione et ténèritudine, quam in bonitatem Dei a nobis solo intellectu apprehensam. — Neque obstat illud (MATTH. X, 37) : *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus*, nam ex communi et S. THOM. sententia intelligitur de amore *appretiativo*, non *intensivo*. — Cfr. BILL.

Scholion. *Odium Dei* est peccatum mortale ex toto genere et quidem omnium peccatorum **maximum**. Nam, uti argumentatur S. THOM. (2. 2, q. 34, a. 1) : « Ratio culpæ consistit in voluntaria aversione a Deo. Hæc autem voluntaria aversio a Deo PER SE quidem importatur in odio Dei, in aliis autem peccatis quasi PARTICIPATIVE et SECUNDUM ALIUD, ... puta cum aliquis fornicatur, non avertitur a Deo secundum se, sed secundum aliud, in quantum scilicet appetit inordinatam delectationem, quæ habet annexam aversionem a Deo. Semper autem id quod est per se est potius eo quod est secundum aliud. Unde odium Dei inter alia peccata est gravius. »

Q. 66. *Quandonam obligat præceptum affirmativum charitatis in Deum ?*

R. *Sub distinctione*. Obligat **per se** : — 1°) sub initium usus rationis, si adsit sufficiens notitia Dei ut infinite propter se amabilis super omnia, ita ut peccaret graviter qui tunc differret ad longum tempus, quale non sunt aliqui dies, forte nec hebdomadæ. — 2°) Sæpius in vita, singulis saltem quinquenniis, ob propositionem damnatam ab INNOC. XI sub n. 6 : « *Probabile est, ne singulis quidem*

rigorose quinquenniis per se obligare præceptum charitatis erga Deum; » probabiliter saltem semel in anno. — Obligat **per accidens**: — 1°) Quoties tenemur justificari deficiente confessario: tunc enim tenemur ad contritionem perfectam, quæ est saltem virtualiter actus charitatis. — 2°) Quando quis judicat id hic et nunc sibi esse necessarium ad vincendam gravem tentationem: qui enim tenetur ad aliquem finem, eo ipso tenetur ad media in eum finem necessaria.

Explan. Ceterum, non requiritur actus charitatis *explicite* elicited, sed sufficit, si fiat *implicite*, v. g. optando ut nullus Deum offendant, ut omnes illum ament et colant, orando devote ut sanctificetur nomen ejus, ut fiat voluntas ejus; tentationi resistendo, a mortalibus abstinendo, quia graviter displicent Deo summe bono; exercendo bona opera ut Deo placeat, etc. — 3°) In fine vitæ, adveniente articulo aut probabili periculo mortis, utrum tunc obliget per se, etiamsi sibi homo mortalis culpæ conscius non sit, ambigitur: *affirmantium* sententia S. ALPH. (II, 23) *probabilissima* est; congruum enim est, ut tunc homo per amorem perfectum ad illum se referat, cui æterno amore in cælo conjungi desiderat; deinde, ut ex amore sui et Dei, medio facili ac securissimo, salutem consulat, sicque defectus sacramentorum baptismi et pœnitentiæ, si qui forte intervenierint, suppleat.

ART. III. De charitate erga seipsum et proximum.

Q. 67. 1°) *An* — et 2°) *quale* datur præceptum diligendi *seipsum* et *proximum*?

R. Ad 1um) Datur præceptum *speciale* charitatis diligendi *seipsum* et *proximum*, juxta illud (MATTH. XXII, 39): *Secundum autem simile est huic: diliges proximum tuum sicut teipsum.*

R. Ad 2um) Est autem præceptum: — tum *negativum*, prohibens unquam **odio** habere proximum; — tum *affirmativum*, præcipiens diligere omnem proximum **amicum** et **in micum** juxta illa Christi verba (MATTH. V, 44): *Ego autem dico vobis: diligite inimicos vestros*; — idque non tantum actu *externo*, v. g. subveniundo in necessitate, sed etiam actu *interno*, quo ei bene velimus,

optemus bonum, ut constat ex propositionibus ab INNOC. XI damnatis n. 10 et 11: *Non tenemur proximum diligere actu interno et formali.* — *Præcepto proximum diligendi satisfacere possumus per solos actus externos.* — Et quidem ad satisfaciendum præcepto de diligendo proximum, sufficit amor *generalis* qui neminem excludit ac omnes complectitur. Atque adeo ad id sufficit oratio, quæ pro omnibus fit, recitando dominicam orationem, in qua et internum et externum actum habes. — Tenemur tamen semper esse in animo parati ad succurrendum proximo *in particulari*, ubi opus fuerit.

Resol. Cum S. THOM. (2. 2, q. 23, a. 8) dilectio **inimicorum** tripliciter potest considerari: « Uno quidem modo, ut inimici diligentur, IN QUANTUM SUNT INIMICI [seu secundum culpam]; et hoc est perversum et charitati repugnans quia hoc est diligere malum alterius. Alio modo potest accipi dilectio inimicorum QUANTUM AD NATURAM [seu quantum homines sunt], sed IN UNIVERSALI; et sic dilectio inimicorum est de necessitate charitatis, ut scilicet aliquis diligens Deum et proximum ab illa generalitate dilectionis proximi inimicos suos non excludat. — Tertio modo potest considerari dilectio inimicorum IN SPECIALI, ut scilicet aliquis in speciali moveatur motu dilectionis ad inimicum; et istud non est de necessitate charitatis ABSOLUTE... Est tamen de necessitate charitatis secundum PREPARATIONEM ANIMI, ut scilicet homo habeat animum paratum ad hoc quod in singulari inimicum diligeret, si necessitas occurreret. »

Scholion. *Odium proximi*, de quo hic agitur, est odium **inimicitiae**, quo nimirum volumus malum proximo. Distinguitur ab odio **abominationis**, quo nimirum aversamur personam vel qualitatem proximi. Odium **inimicitiae** semper est malum atque peccatum mortale ex genere suo, quod tamen potest esse veniale ex parvitate materiæ, si leve malum eidem optetur. Odium **abominationis** quo aversamur *personam*, similiter peccatum est mortale ex genere suo; potest tamen esse veniale ex levitate materiæ, ut est levis aversio; imo, juxta BILL., raro est mortale quando est simplex aversio, absque eo quod ei aliquod malum optetur. Si potius *qualitatem* personæ aversamur, odium abominationis erit malum, si aversio sit de bonis qualitatibus; potest autem esse bonum, si sit de malis.

Q. 68. *Quare in præcepto proximum diligendi dicitur sicut te ipsum?*

R. Ad significandum quod dilectio *nostri* sit exemplar dilectionis *aliorum*. — Non præcipitur tamen, ut proximum diligamus *quantum nos*, sed *sicut nos*, ideoque *sicut* importat quidem *similitudinem*, non tamen *æqualitatem*; — quam *similitudinem* pulchre evolvit S. THOM. (2. 2, q. 44, a. 7).

Q. 69. *Quisnam est ordo servandus in charitate?*

R. Servandus est ordo tam circa *res*, quam circa *personas*.

Explan. Circa **res** veniunt: 1°) bona spiritualia et supernaturalia; — 2°) bona naturalia et corporalia intrinseca, ut vita, sanitas; — 3°) bona naturalia extrinseca, ut fama, honor, divitiæ. Fama tamen et honor respectu bonorum fortunæ est altioris ordinis, quia fama est quidpiam spirituale ac morale. — Similiter *bonum commune* præferendum est *bono privato*, quia totum præstat parti.

Circa **personas**, — post Deum, — veniunt: — 1°) nos ipsi; — 2°) proximus, et inter proximos: — A) propinqui; B) extranei. — Porro inter propinquos, extra extremam necessitatem, succurrendum est: — a) uxori; — b) filiis; — c) parentibus et quidem patri præ matre; — d) fratribus, sororibus et deinceps reliquis consanguineis. — Dixi: *extra extremam necessitatem*; quia in hac parentes, eo quod vitam dederint, præferendi sunt etiam uxori et liberis.

Q. 70. *Quotuplex distingui potest necessitas, tum temporalis, tum spiritualis?*

R. *Triplex* distinguitur: — 1°) **extrema**, cum periculum damnationis aut mortis alteriusve mali morti fere æqualis, ut amissio membri principalis, pedis, brachii, oculorum, durissima captivitas, morbus incurabilis, ita proximo imminet, ut, moraliter loquendo, sine alterius auxilio illud evadere non possit; — 2°) **gravis**, cum quis magnum patitur periculum salutis animæ aut corporis, alteriusve mali temporalis valde gravis, quod sine magna difficultate effugere nequit; 3°) **communis** seu **mediocris**, in qua aliquis sibi providere potest sine magna dif-

ficultate. — In hac versantur, in ordine *spirituali*, vulgares peccatores qui, si vellent aliquem conatum adhibere, e pravo statu resurgerent; in ordine vero *temporali*, generatim pauperes mendicantes quibus, attenta eorum conditione, vita non nimis molesta ac misera est.

Q. 71. An *licitum* est in *pari necessitate* vitam *propriam* exponere pro conservanda *aliena*?

R. Probabilius *affirmative*, per se loquendo.

Explan. Sic v. g. potes defendere proximum contra latro- nem, quamvis prævideas te occidendum; potes in naufragio alteri permittere tabulam, qua te salvares: quia tunc non amas plus proximum quam te, sed bonum heroicæ virtutis plus, quam vitam tuam; nec hanc tibi directe tollis, sed tantum non servas amore virtutis. Quod magis tenet, si concurrat aliud motivum, v. g. pietatis erga parentes, fidelitatis erga dominum. — Dixi: **per se**; si enim habeas familiam vita tua indigentem, si reipublicæ sis necessarius, si oneratus sis debitis alias non solvendis, etc., certum est non licere.

Q. 72. An *tenemur* cum *periculo vitæ* succurrere proxi- mo in *necessitate spirituali*?

R. *Sub distinctione*. **AFFIRMATIVE** per se, si necessitas sit **extrema**. — Dicitur: *per se*; excipi enim debet: — **1º**) si non sit spes moraliter certa salvandi proximum; unde non tenetur mater vitæ periculum subire, ut proles bap- tizetur, cum incertum sit an ad baptismum perveniat; — **2º**) si alius sit, qui possit id præstare; — **3º**) si gravius malum inde immineat, v. g. si quopiam ea de causa mo- riente, plurium aliorum salus periclitetur, — **NEGATIVE** per se, si necessitas sit tantum **gravis**. — Dicitur: *per se*; nam ad hoc tenentur ex justitia quibus ex officio in- cumbit cura animarum, ut est parochus; nisi vita pasto- ris pluribus foret necessaria et ita communitas pateretur.

Q. 73. *Quænam* dilectionis *signa* debemus exhibere *ini- mico*?

R. *Per se loquendo* tenemur inimico exhibere signa chari- tatis *communia*, non vero *specialia*. — Ratio: quia omissio priorum est signum odii et vindictæ, et parit scandalum,

non ita omissio posteriorum. Sunt autem signa *communia*, quæ aliis ejusdem status solemus exhibere, ut quæ civis civi, cognatus cognato, superior subdito et e contra exhibere solent. — *Specialia* sunt, quæ tantum amicis vel familiaribus exhibentur.

Resol. 1. *Per se* peccat, qui inimico alloquenti non respondet, salutantem non resalutat, postulanti merces non vendit, a communibus eleemosynis excludit, omnes in via obvios salutat, solo inimico excepto. — Dixi **per se**; nam possunt signa etiam communia, seclusa aversione, ad tempus subtrahi, si adsit justa causa : ut — a) si inimicus inde speretur emendandus; — b) correctionis vel punitionis gratia, si nempe offensus sit superior offensoris, ut fecit David respectu Absalon, cui, etiam remissa offensa, non concessit videre faciem suam; — c) si inimicus signis communibus abusurus sit ad novam injuriam inferendam; — d) si ex aspectu aut colloquio cum inimico timeas, ne injuriarum recordatio, major commotio aut novæ rixæ insurgant. — **Resol. 2.** E contra *per se* non peccat qui inimicum prius non salutat, mœstum non consolatur, infirmum non invisit, hospitio non recipit, ei pecuniam non mutuatur, ad familiare colloquium non admittit : quia sunt signa specialis amoris. — Dixi : **per se**; nam *per accidens* tenemur etiam signa specialia exhibere : — a) si inimicus veniam debito tempore et modo petat; — b) quando est in extrema vel gravi necessitate corporali vel spiritali; — c) si antea solitus sis ei talia signa exhibere, ideoque ea negando sis ipsi scandalo; — d) quando sic speras inde reconciliationem et salutem spiritualem inimici proventuram; — e) quando omissio signi specialis esset signum speciale odii, v. g. si omnes cognatos tuos invites ad convivium, solo omisso inimico, nisi forte aliquod grave malum ex illa invitatione sequeretur, et tunc bono modo insinuari deberet, quod non ex odio fieret.

Q. 74. An *inimico* etiam *remittere* debemus *reparationem* v. g. famæ ablatae vel alterius damni illati?

R. *Negative* : quia, salva charitate, possumus etiam juridice petere, quod nobis jure debetur. — Periculosum tamen est a iudice pœnam exposcere, si gravis ea sit, quamvis zelo justitiæ : facile enim eo latet odium.

Art. IV. De operibus charitatis erga proximum.

§ 1. De eleemosyna.

Q. 75. Quid 1°) est *eleemosyna*; — et 2°) *quotuplex*?

R. Ad 1um) Ex S. THOM. (2. 2, q. 32, a. 1) *est opus quo datur aliquid indigenti ex compassione propter Deum.*

R. Ad 2um) Duplex est: *corporalis* et *spiritualis*. — Prima tendit ad sublevationem miseriæ spiritualis.

Q. 76. Quot sunt *actus eleemosynæ corporalis* et *spiritualis*?

R. Ex S. THOM. (2. 2, q. 32, a. 2) *actus eleemosynæ corporalis* sunt SEPTEM, et continentur sub hoc versiculo: *Visito, potō, cibo, redimo, tego, colligo, condo*; — i. e. *visitare infirmum, potare sitientem, pascere esurientem, redimere captivum, vestire nudum, recolligere hospitem, sepelire mortuum.* — *Actus eleemosynæ spiritualis* sunt etiam SEPTEM, et continentur sub hoc alio versu: *Consule, carpe, doce, solare, remitte, fer, ora*; — i. e. *consulere dubitanti, corrigere peccantem, docere ignorantem, consolari tristem, remittere offendentem, portare onerosos et graves, orare pro omnibus.*

Q. 77. An datur *præceptum* elargiendi *eleemosynam* *corporalem*?

R. *Affirmative* cum S. THOM. (2. 2, q. 32, a. 5). Constat 1°) ex lege naturali seu lege generali charitatis, qua obligamur ad proximum diligendum, et consequenter ad illi succurrendum. Constat 2°) ex Scriptura (ECCLI. IV, 1): *Eleemosynam pauperis ne defraudes*: et (MATTH. XXV, 41 seq.): *Discedite a me maledicti... Esurivi enim et non dedistis mihi manducare; sitivi et non dedistis mihi potum.* — Ut quis autem teneatur ad *eleemosynam* requiruntur duæ conditiones: et ut ille qui dat, habeat bona *superflua*, et ut ille qui petit, versetur in *necessitate*.

Q. 78. Quotuplicis generis sunt bona *superflua*?

R. *Duplicis generis*. Alia sunt *superflua vitæ* seu na-

turæ, i. e. quæ supersunt deductis his, quæ omnino necessaria sunt ad vitam suam suorumque sustentandam; — alia dicuntur *superflua statui* seu **personæ**, i. e. quæ supersunt deductis his, quæ sunt necessaria ad conditionem seu statum personæ conservandam.

Explan. Porro necessaria *statui* censentur quæ requiruntur ad famulos sustentandos, hospites recipiendos, ad honestas donationes, ad convivia de more instauranda, ad moderatam pro conditione pompam, etc. Imo, in judicandis necessariis statui non est tantum habenda ratio temporis præsentis, sed etiam futuri, v. g. pro tempore morbi, senectutis, pro educandis et dotandis prolibus juxta conditionem suam, pro augendo decenter statu, cujus tamen spes sit *probabilis*. Cavendum tamen, ne ex ambitione aut avaritia fingantur necessitates futuræ, ubi nulla est illarum probabilitas, ut si cæcus fieres, si domus combureretur. Unde quoque ait S. THOM. (*ibid.*, a. 5) : *Nec oportet quod consideret omnes casus qui possunt contingere in futurum; hoc enim esset de crastino cogitare quod Dominus prohibet* (MATTH. VI). *Sed debent dijudicari superfluum et necessarium secundum ea quæ probabiliter et ut in pluribus occurrunt.* Alioquin omnia semper forent necessaria et nulla unquam in divitiis essent *superflua*. — Dari tamen bona *superflua statui*, constat ex prop. ab INNOC. XI damnata n. 12 : *Vix in sæcularibus invenies, etiam in regibus, superfluum statui; et ita vix aliquis tenetur ad eleemosynam, quando tenetur tantum ex superfluo statui.* Cfr. BILL.; SASS.

Q. 79. Ex quibus bonis et quibus pauperibus est facienda eleemosyna?

R. *Sub distinctione.* 1º) Est obligatio gravis succurrendi proximo in **extrema** necessitate ex *superfluis vitæ*, licet necessariis statui: quia ordinata charitas postulat, ut vitam proximi præferamus decentiæ status nostri, cum hæc sit bonum longe inferius. — Attamen non tenetur quis in necessitate extrema *privati* se iis privare, quibus ablatis redigeretur ad mendicitatem, aut pro vita proximi exponere summam valde magnam, comparare medicinas valde pretiosas: quia hæc sunt extraordinaria, ad quæ nequidem charitas erga seipsum obligat. — Dixi: *privati*; nam secus dicendum, si ageretur de persona a qua salus boni communis dependeret, quod in praxi rarissimum.

— 2º) In **gravi** necessitate tenetur quis succurrere ex *superfluis statui*; sed an sub gravi, an sub levi, non convenit inter DD. — 3º) Denique in **communi** necessitate, utrum eleemosyna elargienda sit ex præcepto, an vero ex consilio, variant DD.

Explan. *Communiter* tamen sentiunt adesse obligationem, saltem sub levi, quia unusquisque tenetur succurrere proximo quando facile potest. Hanc obligationem LEO XIII ENC. *Rerum novarum* (15 maii 1891, N. R. T. XXIII, 256) hisce verbis edocet: *Ubi necessitati satis et decoro datum, officium est de eo quod superat gratificari indigentibus.* Quod superest, date eleemosynam. *Non justitiæ, excepto in rebus extremis, officia ista sunt, sed charitatis christianæ, quam profecto lege agendo petere jus non est.* — Dixi: *saltem sub levi*: et hinc, ut habet LAYMANN, confessarius diviti, qui nullam eleemosynam dare velit in communibus necessitatibus, « non facile absolutionem negare debet, tum quia de obligatione hac, an et qualis sit, DD. non sentiunt, tum quia moraliter vix accidit, divitem nullam saltem in specie causam asserre posse cur eleemosynas dare non soleat. » Contrarium tamen sustinet GOUSSET (I, 373), qui iudicat absolutione indignos divites qui ex *superfluis statui nihil* dant pauperibus et omnes mendicos inhumaniter a se repellunt: non vero esse absolutionem negandam illis qui *aliquid* dant, quia difficile est statuere quantum sub mortali dandum sit. Quo casu, ait, inducendi sunt, ut plus dent et ipsis, si prudentia suadeat, ut pœnitentia imponatur eleemosyna aliqua singulis diebus, hebdomadibus aut mensibus facienda.

Resol. 1. In *gravi* necessitate proximo succurrendum esse **sub mortali**, ex *superfluis statui*, si quis probabiliter putet alium non subventurum, *communior et probabilior* sententia est. Ratio: quia, cum in Scriptura frequenter damnentur homines ob neglecta opera misericordiæ, hæc non sunt restringenda ad extremam et raram necessitatem. Deinde charitas ordinata exigit, ut gravi miseriæ proximi postponam proprium non ita grave damnum, adeoque ut ipsi subveniam cum modico detrimento proprii status: a fortiori ergo, si adsint statui *superflua*. Præterea id satis clare videtur inferri ex damnatione propositionis supra allatæ. — **Resol. 2.** Item *communior et probabilior* sententia est, quemlibet **sub gravi** teneri aliquando pro loco et tempore facere eleemosynam de *superfluo status*, « ita ut, ait BILL., qui nunquam faceret eleemosynam aut proponeret nunquam facere de *superfluo status* in commu-

nibus necessitatibus, non videatur excusandus a peccato mortali. »

« Dicitur : *aliquando pro loco et tempore*; quia dives habens superflua non tenetur semper et omnibus pauperibus occurrentibus dare, neque huic determinate, sed aliquando, modo uni, modo alteri, prout prudens judicaverit. — Dicitur : *de superfluo*, et non *superflua status*; quia non tenetur statim omnia superflua status dare in communi necessitate, sed potest reservare, vel in alios pios usus, vel ad augendum rationabiliter statum, aliasve possessiones acquirendas, vel etiam pro majori necessitate pauperum aut reipublicæ. » — Censet autem S. LIG. (II, 32) cum *communiori* : « satisfacere probabiliter divites, erogando in pauperes communes *quingagesimam partem suorum reddituum*, sive duos aureos ex centum, sed non in eadem proportionem, si divitiarum multum excedant. » — Excipe *beneficiatos* qui tenentur totum superfluum pauperibus aut locis piis distribuere, ut postea videbitur.

Q. 80. *Quinam dare possunt eleemosynam?*

R. Quoniam per eleemosynam transfertur rei dominium, hinc *generatim* illi soli eam dare possunt, qui habent plenum dominium et administrationem suarum rerum. — Unde uxores, filii, famuli non possunt facere eleemosynam sine tacito saltem consensu mariti, patris aut domini, — nisi habeant bona propria et eorum administrationem, aut in modicis rationabiliter præsumant consensum domini.

Explan. Dixi : **generatim**; nam in *extrema* necessitate proximi quis potest et tenetur succurrere, si propria bona non habeat, etiam de bonis alienis, inscio quoque, si commode conveniri non possit, vel invito domino; quia tunc omnia fiunt communia, et sicut ipse extremam necessitatem patiens tunc potest licite sibi necessaria ad illam sublevandam auferre sine onere restitutionis, ita etiam alius potest ipsi ad hoc licite cooperari.

§ 2. *De correctione fraterna.*

Q. 81. *Quid est correctio fraterna?*

R. Correctio fraterna seu *correptio*, ut mavult S. THOM. (in 4. dist. 19, q. 2, art. 1), ex eodem S. DOCTORE (*ibid.*) est admonitio fratris de emendatione delictorum, fraterna

caritate procedens. — Unde proprie spectat emendationem lapsus *præteriti*.

Q. 82. *Quænam est differentia inter correctionem judicialem et fraternam?*

R. Hæc est: *prima* fit a potestate publica, *secunda* a privata; — *prima* tendit ad bonum commune, *secunda* ad bonum particulare; — *prima* est actus justitiæ vindictivæ, *secunda* est actus charitatis.

Q. 83. *An datur præceptum correctionis fraternæ?*

R. *Affirmative*, — tum *naturale*: si enim ex charitate tenemur sublevare miseriam proximi corporalem, quanto magis spiritualem? — tum *positivum divinum*, ut patet ex illo (MATTH. XVIII, 15): *Si autem peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum inter te et ipsum solum; ubi in te intelligendum est: coram te aut te sciente.*

Q. 84. *Quænam conditiones requiruntur ad strictam correctionis obligationem?*

R. Requiruntur *quinque* sequentes conditiones: **1°**) Ut **certo constet de peccato proximi**; unde non sufficit suspicio, dubium aut rumor etiam publicus: hæc enim sæpe sunt infundata, et potius causabunt turbationem quam emendationem. — **2°**) Ut **adsit spes vera**, imo **major probabilitas emendationis**; alias otiosa saltem erit correptio. — **3°**) Ut **judicetur necessaria** ad rei emendationem; hinc excusaris, si prudenter credas proximum utpote alias timoratæ conscientiae sponte se emendaturum vel emendandum per alium, v. g. confessarium. — **4°**) Ut **citra grave incommodum** corripientis fieri possit. — **5°**) Ut **fiat tempore opportuno**; quare potest differri, quin imo debet, ut si corripendus ita esset dispositus, ut non posset talem cibum digerere: correptio enim fraterna, docente S. SALESIO, est duræ digestionis, nisi mansuetudinis oleo molliatur et condiatur.

Q. 85. *An sub gravi obligat præceptum correptionis fraternæ?*

R. *Affirmative*, per se loquendo, si adsint requisitæ

conditiones, et agatur de materia gravi. — Dixi : **per se loquendo** ; si enim quis ob verecundiam, pusillanimitatem putet, se non ita stricte obligatum vel minus idoneum ad corripiendum, videtur tantum peccare venialiter.

Q. 86. Quænam *materia* censetur *gravis* ?

R. *Per se* peccatum *mortale* ; unde peccata *venialia* nemo privatus tenetur corrigere, nisi ad summum sub veniali, dum facillime potest. — Dicitur : *per se* ; nam excipi debet : — 1º) si ex venialibus grave damnum sequeretur ; et hinc in ordinibus religiosis, si per venialia peccata aut dissolvi aut etiam valde minui vigor disciplinæ videatur, gravis esse poterit obligatio non solum in superioribus, sed etiam in privatis, cum utrique ad gravissimum hoc malum religionis avertendum ex charitate teneantur. — 2º) Si venialia proxime disponant ad mortale ; et hinc si filius vel subditus sæpe furetur modica, vel paulatim assuefacit se polationi, lusui periculoso, etsi adhuc peccetur leviter, sub gravi tamen corripiendi sunt.

Q. 87. An *facienda* est correptio erga eos qui peccant *ex ignorantia* ?

R. *Sub distinctione*. 1º) *Affirmative*, si ignorantia sit **vincibilis**, graviter culpabilis, et conditiones requisitæ adsint. — 2º) Si vero ignorantia sit **invincibilis**, non tam agitur de fraterna *correptione*, cum proximus non sit in culpa, quam de *monitione*, qua ipse de veritate docetur. Et hoc in casu, — vel monitio prævidetur profutura, — vel non. Si *primum*, fieri debet ; si *secundum*, non debet fieri, nisi agatur de rebus necessariis necessitate medii ad salutem, vel de rebus quæ publicum damnum vel scandalum præbent, ne scilicet alii putent id licere, quod non corrigitur.

Q. 88. Quosnam obligat *præceptum* correptionis fraternæ ?

R. Obligat omnes, saltem rationis iudicium habentes, — etiam peccatores, — imo et subditos, maxime si ex peccato superioris immineat periculum gravis damni vel scandali. Patet hoc ex facto PAULI corripiantis PETRUM. —

Inferiores tamen id facere debent humiliter et reverenter, dicente Apostolo (I TIM., v, 1) : *Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem.* — Et quidem strictius obligat superiores, cum isti teneantur subditorum bonum curare ex suo officio vel ex stipendio quod exigunt. Tales sunt qui curam gerunt aliorum in communitate vel familia.

Resol. Cum S. THOM. (2. 2, q, 33, a. 3) : *Sicut ille qui habet unde corporaliter subvenire possit, quantum ad hoc dives est; ita ille qui habet sanum rationis iudicium, ex quo possit alterius delictum corrigere, quantum ad hoc est superior habendus.*

Q. 89. Qualis ordo servandus est in correptione fraterna?

R. *Per se loquendo*, servandus est ordo a Christo praecriptus (MATTH. XVIII, 15).

Explan. Itaque requiritur ; ut 1°) fiat correptio **secreto** : *Corripe eum inter te et ipsum solum*; 2°) si hæc non sufficit, fiat coram **uno** aut **duobus** testibus : *Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos*; — 3°) si nec ex hoc sequatur emendatio, deferatur ad **superiorem** : *dic Ecclesiae.* — Ratio est : quia charitas, imo iustitia obligat, ut proximus corrigatur cum minimo, quo fieri potest, famæ ejus detrimento. — Dixi : **per se loquendo**; quia aliquando ordo ille inverti potest et debet, scilicet : — A) Si peccatum sit publicum vel mox publicandum, ut scandalum avertatur. — B) Si peccatum sit perniciosum communitati, ut conspiratio, hæresis, in religionibus peccata carnalia, aut cedat in grave damnum tertii innocentis : quia bonum commune aut innocentis prævalet. — C) Si secreta correptio non iudicetur profutura. — D) Si magis præstet rem statim superiori manifestare ; *et tunc*, ait S. THOM. (Quodl. XI, a. 3), *non dicit Ecclesiae, quia non dicitur ei sicut prælato, sed sicut personæ proficienti ad correctionem proximi* Ideo male facit, si delictum statim promulget aut publice puniat. — E) Si proximus cessit juri suo, ut privatim corripiatur, more est penes quosdam regulares.

Art. V. De peccatis charitati proximi oppositis.

Prænot. Inter præcipua peccata quæ charitati proximi magis directe opponuntur, præter **odium** et **invidiam**, de quibus supra jam egimus, a S. THOM. (2. 2, q. 43) annumeratur **scandalum**, Cum autem hoc peccatum committi possit cum

vel sine cooperatione ad peccatum alterius, hinc dicemus : 1º) *de simplici scandalo* sine cooperatione ; 2º) *de scandalo cooperationis* seu de cooperatione ad peccatum alterius.

§ 1. *De scandalo.*

Q. 90. *Quid est scandalum ?*

R. Ex. S. THOM. (2. 2, q. 43, a 1) : *est dictum vel factum minus rectum præbens alteri occasionem ruinæ spiritualis.*

Explan. Dicitur 1º) : **dictum vel factum**, i. e. actus externus vel externa actus omissio; nam cogitatio interna, utpote occulta, neminem in peccatum inducere potest. — Dicitur 2º) : **minus rectum**, ut significetur ad scandalum sufficere, quod saltem speciem mali habeat, etsi in se malum non sit, ut si quis coram aliis carnes prohibitas comedat, non explicando justam, quam habet, id faciendi causam. — Dicitur 3º) : **præbens occasionem** : requiritur enim et sufficit ut detur ruinæ occasio, sive ruina sequatur, sive non. Hinc, si peccatum externum nullo modo sit aliis occasio peccandi, vel quia spectantes ita probi cognoscuntur, ut nullo modo ad peccatum induci actione illa existimentur, vel ita perditis moribus, ut ex inde certo non sint magis ad peccatum impellendi, non erit scandalum. Dicitur 4º) : **ruinæ spiritualis**, i. e. peccati.

Q. 91. *Quotuplex est scandalum ?*

R. Multiplex distinguitur. 1º) Scandalum spectari potest : vel respective ad eum, qui præbet alteri occasionem ruinæ spiritualis, — vel in ordine ad eum, cujus ruina causatur ; — respectu primi, dicitur *scandalum datum*, jam definitum ; — respectu secundi, dicitur *scandalum acceptum*. — 2º) Scandalum *datum*, quod et *activum* dicitur, aliud est — **directum**, dum quis ex proposito alterum intendit inducere in peccatum, — vel *formaliter* acceptum, quatenus Dei offensam intendit et tunc vocatur *diabolicum* seu *indirectum formale* ; — vel saltem *materialiter* acceptum quatenus intendit actum in se peccaminosum ut sibi utilem et delectabilem, ut facere solent homines, dum v. g. voluptatis causa mulierem inducunt in peccatum. Aliud est — **indirectum**, quando quis aliquid dicit vel facit ex quo prævidet proximum ad peccatum incitandum, etsi hoc non intendat. — Hinc bene scribit

SUAREZ (*de char.*, disp. 10, sect. 2, n. 1): « TRIBUS modis intelligi potest unum adducere aliquem ad peccandum. PRIMO, hac intentione directa, ut spiritualiter moriatur, sicut facit dæmon. SECUNDO, directe etiam inducendo ad opus, non ut ruat, sed propter utilitatem vel oblectationem aliquam meam. TERTIO, indirecte tantum aliquid faciendo, unde ille excitatur ad peccandum. » — 3º) Scandalum *acceptum*, quod et *passivum* dicitur, est ipsamet ruina spiritualis orta ex alterius dicto vel facto.

Explan. Quæ si orta sit ex dicto vel facto minus recto, dicitur scandalum **acceptum datumque simul**; si autem orta fuerit occasione alterius dicti vel facti, quod neque ex se, neque ex intentione agentis inducit ad peccatum, dicitur scandalum **mere passivum**, i. e. acceptum, sed non datum; — sive id proveniat ex ignorantia et infirmitate, et tunc dicitur scandalum **pusillorum**, ut si v. g. homo lubricus ex licito ornatu mulieris labatur in desiderium pravum; — sive id proveniat ex mera malitia accipientis, et tunc dicitur scandalum **pharisaicum**, a Phariseis, qui ex sanctis Christi operibus scandalizabantur.

Q. 92. *Quantum peccatum est scandalum activum?*

R. *Sub distinctione.* 1º) Scandalum **directum** est peccatum *specie* distinctum ex genere suo *mortale* contra charitatem, qua tenemur saluti proximi providere. Constat ex verbis Christi (MATTH. XVIII, 7): *Væ mundo a scandalis*. — Potest esse veniale, non modo ob imperfectionem actus, sed etiam ob materiæ parvitatem, si nempe alium inducas tantum ad culpam levem, v. g. ad mentiendum. — 2º) Idem dicendum de scandalo **indirecto**, quoties **non adest ratio sufficiens** ponendi causam indirecte ad peccatum inducentem: ad contrahendam enim malitiam sufficit voluntarium indirectum. Secus vero, quoties **adest illa ratio sufficiens**, ut dictum est de *Actib. human.*, (q. 8.).

Q. 93. An in scandalo *activo* datur peccatum non tantum *contra charitatem*, sed etiam *contra virtutem*, ad quam violandam proximus *inducitur*?

R. *Sub distinctione.* 1º) *Affirmative* quoad scandalum

directum : quælibet enim virtus specialiter vetat, non solum ne violetur, sed etiam ne quis alium directe inducat ad eam violandam. — 2°) *Controvertitur* vero quoad scandalum **indirectum**. — Alii *affirmant* cum S. LIG., GOUSSET; — alii vero *negant* cum CAJETANO, DE LUGO: alioquin, qui exemplo suo movet alium ad furandum, teneretur ad restitutionem, quod communius rejicitur.

Resol. Sufficit ergo in confessione exprimere generatim peccatum scandalii, neque necesse est speciem peccati innuere, ad quod inducti indirecte alii fuerint. — Multo minus opus est, ut exprimantur circumstantiæ, quæ aliorum peccatis forte speciem superaddant, v. g. num qui induci ad luxuriam turpi sermone aut pictura potuerunt, conjugati sint aut voto adstricti. — Adde, juxta probabilem sententiam, nec necessarium esse, ubi *eodem actu* plures scandalizati fuerint, horum numerum exprimere, secundum dicta *de Peccatis* (q. 30). — Sed hæc sententia mihi **minime placet**.

Q. 94. An semper *tenemur* omittere *opera nostra*, si ex illis proximus sit scandalum passurus?

R. *Distinctione* opus est. — Opera enim quæ facere intendimus — vel sunt *indifferentia*, — vel *in se bona*, sed *nulla lege præscripta*, — vel insuper *præscripta lege naturali aut divina aut humana*.

Explan. Itaque 1°) ad vitandum scandalum sive *pusillorum* sive *pharisaicum*, opera **indifferentia** omittenda sunt, si possunt absque gravi incommodo, quia id charitas proximi postulat. Hinc mulier sciens se turpiter amari a quodam determinato quoties in ejus oculos incurrit, tenetur ejus consortium vitare, si commode possit.

2°) Opera **per se bona**, etsi sint puri consilii, *regulariter* non tenemur omittere nec differre ob scandalum *pharisaicum*: alias quilibet posset sua malitia aliorum opera impedire. Patet ex verbis Christi, quando discipulis referentibus quod Pharisei scandalizarentur ex dictis ejus et factis, respondit (MATTH. xv, 14): *Sinite illos; cæci sunt et duces cæcorum*. — Dixi: *regulariter*; nam si non adsit rationabilis causa illa opera statim faciendi, differenda sunt. Item omitti debent, si malum, quod timetur, sit longe majus bono, quod obtinebitur ea opera faciendo, et sic punitio peccatoris erit omittenda, si inde schisma timeatur. — Imo neque ob scandalum *pusillorum* actus virtutis, etsi minime præscriptus, est omittendus, si publicam utilitatem

respiciat : sic tempore Missionum etiam noctu protrahitur prædicatio, licet aliqui inde offensionem sumant. Item nec omittendus est, si notabilis sit utilitas privata, modo exponatur ratio sic agendi, et hinc quamvis quis debeat differre ingredi religionem ob scandalum propinquorum, si illorum consensus brevi speretur, si tamen moniti pergant resistere, poterit recte ingredi.

Denique 3°) opera **præscripta**, quæ omitti non possunt sine peccato, nunquam prætermittenda sunt ob alterius scandalum, sive sit *pharisaicum*, sive sit *pusillorum*. Hujusmodi sunt præcepta fidei et sacramentorum, quæ sunt necessaria ad salutem. Item omnia præcepta naturalia. — Præcepta vero juris positivi omitti nequeunt propter scandalum *pharisaicum*. Utrum autem omitti debeant propter scandalum *pusillorum*, controversitur : alii *negant*, alii *affirmant*, secluse gravi incommodo, quia præceptum vitandi scandalum proximi, cum sit naturale, præferendum est præceptis positivis; et sic mulier sciens se turpiter esse concupiscendam ab aliquo, si ad missam de præcepto pergat, teneretur eam omittere semel aut iterum; non tamen sæpius, ob incommodum grave quod inde sequeretur.

Resolvitur. Patet confessarium in hac opinionum varietate consilia utique præbere, non autem obligationes posse urgere.

Q. 95. An teneris dimittere bona *temporalia* ad scandalum vitandum ?

R. *Sub distinctione.* *Negative* propter scandalum **pharisaicum** : alias occasio daretur malis bona illa rapiendi. — Propter scandalum vero **pusillorum**, S. THOMAS (2. 2, q. 43. a. 8) *distinguit* : si bona sint aliorum, quorum sumus *administratores*, ea dimittere non possumus, cum nostra non sint; — quod si bona *nostra* sint, tunc vel — dimittenda sunt, quum melior sit anima quam divitiæ multæ, vel — per instructionem proximi scandalum tollendum est. — Alii tamen absolute negant, si sint magni momenti, quia charitas non obligat cum gravi incommodo.

Resol. Hinc 1°) non teneris solvere plus æquo operario, licet prævideas illum secus blasphematurum. Incommodum enim illud etsi leve in se, sæpius occurrere potest, et sic fit grave in complexu : imo id ad blasphemandum incitamentum esset. — Hinc 2°) nec parochus tenetur dimittere quæ sibi debentur jure stolæ ad præcavendas obtrectiones : grave enim non sibi

modo, sed et successoribus et pauperibus quos eleemosynis adjuvat, incommodum inde contingeret.

Q. 96. An *licet* alicui *determinato* ad *grave* malum suadere *minus*, si aliud medium non detur eum a majori avertendi?

R. *Triplex* datur sententia.

Explan. Prima **negat** : quia qui suadet minus malum, suadet vere malum. — Secunda **distinguit** : *concedit* id licere, si majus et minus sint in eodem genere, ut si suadeatur percussio loco occisionis; *negat* vero, si sint in diverso genere, ut si determinato ad adulterium suadeam ebrietatem. — Tertia, quæ juxta S. LIG. (II, 57) est probabilior, generatim **affirmat** : tunc enim qui suadet, non quærit malum, sed bonum, scilicet electionem mali minoris; sic v. g. homini jam determinato ad occidendum potero suadere, ut potius furetur. — Dixi : *generatim*; nam quidam cum S. LIG. (III, 565) excipiunt, si volenti majus damnum uni inferre, suadeas minus damnum inferendum alteri in particulari designato. Sed et hoc probabilius licere, affirmant alii, cum SANCH. (M. VII, 11, n. 21). — Cfr. q. 145 de *Just. et Jure*.

Q. 97. An *licet* occasionem peccati *permittere*, ut reus corrigatur?

R. *Affirmative*. Ratio est: quia permissio non est inductio, et adest ratio sufficiens peccatum permittendi. Ita licet domino aut parenti non auferre occasionem furandi servis aut filiis, qui jam parati sunt ad furandum, ut in delicto comprehensi, melius emendari possint. — Similiter a peccato excusantur custodes agrorum, vinearum, etc., qui se abscondunt, ut damnificantes capiant et ab eis pœnam exigant.

Q. 98. An ob bonum finem licet etiam occasionem peccati *ponere*?

R. *Controvertitur*.

Explan. Probabilius **affirmative** : occasio enim est actus ex se indifferens, et ideo, si ponatur ex ratione sufficiente, malum indo consequens est tantum permissum, nec imputatur ei qui occasionem ponit. Unde non peccat dominus, qui de industria relinquit appositam clavem arcæ in qua pecunia reconditur, ut fidelitatem famuli dubiam experiatur. Ita DD. multi,

duce S. THOMA, qui sic ait (2. 2, q. 78, a. 4) : *Inducere ad peccatum nullo modo licet; uti tamen peccato alterius ad bonum licitum est*. Quidam **negant**, quasi hoc esset positive concurrere ad peccatum, ejus periculum expresse creando et ad illud inducendo. Cfr. S. LIG. (I, 58).

Q. 99. An peccans cum *complice* declarare debet in confessione circumstantiam *sollicitationis*?

R. Probabilius *negative*: quia complex per consensum fit etiam ipse scandali reus, et proinde peccatum scandali sufficienter accusatur, quando complicitas cum alio exprimitur, v. g. peccatum fornicationis. — Cfr. S. LIG. (II, 46) et supra (*de Peccatis*, q 71).

§ 2. De cooperatione.

Q. 100. Quid 1º) est *cooperatio*, — et 2º) *quotuplex*?

R. Ad 1º) *Cooperatio in genere* est concursus cum alio principali agente. Prout autem *charitati adversatur*, definitur: *participatio quædam ad actionem pravam alterius*.

R. Ad 2º) Dividitur in *formalem* et *materialem*.

Q. 101. 1º) Quid est *cooperatio formalis*; — 2º) *quid vero materialis*?

R. Ad 1º) *Formalis* habetur, cum directe cooperatur in actu criminoso, quo modo ad lapidationem Stephani (Act. v, 57) cooperatus est Saulus, ut reflectit AUG. (*Serm, 14. de Sanctis*).

Explan. Hoc autem *triplici* modo contingere potest: — 1º) per modum concausæ efficientis ponendo actum intrinsece malum, etiam ob bonum finem, ut est in eo qui alterum proxime adjuvat ad homicidium patrandum, arma in hunc finem ipsi subministrando; — aut 2º) concurrendo ad pravam voluntatem proximi volentis peccare, ut esset servare terga sicario, ut securius occidat; — 3º) malum ipsum quovis modo intendendo: qui enim malum intendit, sive directe sive indirecte, illud velle censetur.

R. Ad 2º) *Materialis* est, cum actio est indifferens et proximus potest ea uti sine peccato, sed ille sua malitia ea abutitur ad peccandum, ut esset mutuari pecuniam

ab aliquo, qui eam non vult dare sine fœnore ; ministrare vinum ei, qui eo abutitur ad ebrietatem ; dare claves illi, qui eis utitur ad furandum.

Resol. Ex CAST. PALAO (*de Char.* disp. VI, p. XI. n. 12), MOL. (tit. 2 *de just.*, disp. 113, concl. 4), SASS., *probabilius* non est cooperatio **formalis**, ex metu *mortis* adjuvare furem in effringendo arcam, in excubias agendo, in res foras projiciendo, etc. ; quia ad evitandum *extremum* vitæ periculum posset quis se ipso auferre alteri rem temporalem sine peccato furti, cum dominus sic nequeat esse rationabiliter invitus ; ergo et poterit adjuvare alterum. Nec actio tunc ex parte adjuvantis est mala, licet sit talis ex parte alterius, cum ex parte hujus dominus sit rationabiliter invitus. — Aliud est, si sicarius petat adjuvari ad mutilationem, occisionem innocentis : cum enim innocens non sit dominus membrorum et vitæ, nequit consentire in sui mutilationem, ideoque cooperatio manet intrinsece mala.

Q. 102. An aliquando *licet* cooperari peccato alterius ?

R. *Sub distinctione.* 1°) Nunquam licet cooperari **formaliter** : alias daretur ansa proximo ad peccatum exsequendum, aut saltem istius prava voluntas foveretur. Aliunde nunquam licet malum quovis modo intendere. — Unde talis cooperatio nulla ex causa, ne mortis quidem, excusari potest a mortali in re gravi. — 2°) Aliquando licet cooperari **materialiter** : — A) si actio sit per se bona vel saltem indifferens ; — B) si non tenearis ex officio peccatum impedire ; — C) si simul adsit causa justa et proportionata.

Explan. Tunc enim proximi peccatum non provenit ex tua cooperatione, sed ex malitia illius, qui abutitur tuo opere ad peccandum. Itaque tunc non est actio tua, quæ conjungitur praviæ voluntati proximi, sed ille conjungit suam pravam voluntatem tuæ actioni ; unde fit, quod actio tua non est causa illius peccati, sed est tantum occasio, quam tu non teneris auferre, quando habes justam causam eam ponendi.

Q. 103. Quandonam censetur *justa et proportionata causa*, ut quis possit cooperari *materialiter* peccato alterius ?

R. Ante omnia pro regula sit : *observare quod dicunt DD.* ; — quia cum totum hoc ferme pendeat a prudentium

æstimatione, sententia illa erit probabilior, quæ communior. — Est autem prudentium æstimatio, eo graviolem requiri causam ad cooperandum : — 1°) quo peccatum proximi est gravius, hoc enim exigit charitas ; — 2°) quo magis peccatum cum justitia pugnat, quia sic simul læditur jus tertii ; — 3°) quo cooperatio est propinquior ; — 4°) quo minus habes jus ad aliquam operationem, v. g. ad petendum sacramentum minus necessarium a ministro indigno ; — 5°) quo probabilius est, te non cooperante alterum non peccaturum, i. e. si seclusa nostra actione non æque facile supponantur alii idem acturi.

Q. 104. An potest esse causa rationabilis *famulis* seu *subditis*, — *operariis*, — *mercatoribus*, — *cauponibus* cooperandi *materialiter* peccatis alienis ?

R. *Affirmative.*

Explan. Primo quod *famulos*, *ancillas*, *filiosfamilias*, uno verbo, **subditos** atinet, dicendum est : — 1°) Ipsa ratio famulatus aut servitii est causa sufficiens, ut excusentur a peccato, si jussu dominorum faciant opera ex se *indifferentia* et *remote* tantum ad peccatum se habentia, ut esset : — apponere vinum domino se inebriaturo ; — parare cibos vetitos aut ministrare mensæ eos edentium ; — feminæ, cum qua dominus peccaturus est, januam aperire, facem præferre, lectum instruere : — jussu domini, quem sciunt ire ad adulterandum, sternere equum, ipsumque comitari puri obsequii causa, i. e. non ut custodiant, securum vel animosiolem ad peccatum reddant ; — imo, probabiliter, dona meretrici deferre : quia, ipsis quoque recedentibus, peccatum committeretur. — 2°) Non sufficit sola ratio famulatus, sed requiritur causa *gravis*, v. g. metus ne a domino male tractentur, e domo expellantur, si opus *indifferens* secundum se *propius* ad peccatum accedat, ut esset : v. g. epistolas turpiter amatorias alteri scienter deferre ; — imo requireretur *gravissima*, v. g. metus mortis vel ne expulsi cogantur vivere adeo miserrime, ut expediret potius mori, si opus injuriam quoque et damnum alterius continet, v. g. hero ascendenti per fenestram ad stuprandam virginem scalam deferre vel humeros supponere et ostium aperire, nempe vi adhibita. Constat ex propositione damnata ab INNOC. XI sub n. 54 : *Famulus qui submissis humeris scienter adjuvat herum suum ascendere per fenestram ad stuprandam virginem et multoties eidem subservit*

deferendo scalam, aperiendo januam, aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis detrimenti, puta ne a domino male tractetur. ne torvis oculis aspiciatur; ne domo expellatur.

Secundo quod **operarios** attinet, licet ipsis sui officii causa theatra ædificare, ornare, si ornamenta in se sint honesta; judæorum synagogas, mosqueas turcarum, hæreticorum templa, permittente legitimo magistratu, restaurare aut ædificare, præsertim in iis regionibus, ubi hæretici permixtim vivunt cum catholicis: quia quamvis illa inserviant ad malum finem, tamen ædificatio ad illud se habet valde remote (S. Off., 17 aug. 1613; — 14 jan. 1818; — 7 jul. 1834) 1. At non licet cooperari ad ædificanda templa aut altaria idolorum vel eorum statuas conficere (S. Prop., 7 dec. 1626, 8 jan. 1831). — Item ad eorum usum fabricare aut vendere organa, cathedram, mensam cœnæ, altaria, calicem, paramenta sacerdotalia. Non autem licet purgandis parietibus, operam navare mundandis altaribus, aperiendis et claudendis foribus. — Quod valet etiam de **sartoribus**, qui vestes conficiunt lacertis apertis et nudato pectore. — Non licet tamen **pravis libris edendis** immediate cooperari, v. g. typos ordinando, impressionem dirigendo, nisi juxta LAYM. (*de Charit.*, c. 13, n. 4), ad breve tempus in casu gravissimi detrimenti: quia isti nati sunt multos subvertere 2. — Notat interim

1. Præ oculis tamen habeatur quod legitur sub n. 6 in Decl. S. Off. (12 jul. 1878, N. R. T. XX, 407): «Nec a peccato gravi excusantur, qui in fanis hæreticorum extruendis *architectos* operumve *redemptores* ac *præfectos* agunt; excusantur tamen *cæmentarii* eorumque *adjutores*, si absque ulla cooperandi hæreticorum sacris intentione, secluso etiam scandalo, rem agant, et dummodo opus manifeste non fiat in contemptum catholicæ religionis. At parochorum et confessariorum sollicita erit cura *minores ejusmodi artifices* monendi, ut ab ipso materiali opere locando omnino abstineant, quando vel opus communiter habeatur ut signum falsam religionem protestans, vel aliquid contineat quod unice et directe approbationem damnati hæreticorum cultus portendat, vel si constet ad opus eos vocari aut cogi in contemptum catholicæ religionis.» — Unde **architecti** operumve **redemptores** ac **præfecti** non sunt confundendi cum **operariis subalternis**, pro quibus insuper **pensandæ sunt omnes circumstantiæ**.

2. Imo, si agatur de libris **hæreticorum**, legitur n. 8 in cit. Decl. S. Off. (12 jul. 1878): «Graviter item peccant typographi etiam gregales, qui libris hæreticorum edendis dant operam, *licet id metu expulsionis agant*. Si autem res erit de impressione libri in quo propugnatur hæresis, nec secundarii ministri effugiunt *excommunicationem speciali modo Summo Pontifici reservatam*.»

KENRICK : « Qui prelo torquendo vacant, quin typos componant, non censentur nosse quæ imprimuntur, ideoque in typographeo *communi*, ubi omnis generis libri eduntur, non tenentur ad discrimen faciendum. »

Tertio quod **mercatores** attinet, possunt vendere res indifferentes, quibus homines et bene et male uti possunt, v. g. aleas, gladios, fucos, etsi iis plurimi sint abusuri; dummodo in ipsa emptione ejusque circumstantiis non appareat intentio mala peccandi. Tunc enim non sufficit amissio lucri, sed longe major eaque gravissima causa necessitatis ad talia licite vendenda requireretur, veluti si quis jam actu alteri necem minitanti vendat gladium. — Non licet tamen vendere res, quæ ex institutione sua vel usa sint destinatæ ad malum, v. g. venenum, medicamenta ad abortum, nisi moraliter constet, emptorem illis bene usurum, vel nisi gravissima causa necessitatis excuset.

Quarto quod **caupones** attinet, possunt apponere postulantibus carnes diebus esurialibus, quamvis ignorent an aliqua subsit justa excusationis causa, quam inquirere eos non oportet. — At si certo scirent nullam subesse, non sufficit sola jactura lucri, sed gravior causa requireretur, v. g. timor ne alias hospites hujusmodi ab ipsis recederent. — Similiter vinum ministrare volentibus se inebriare non licet, nisi ad præcavendas sævitias, rixas, blasphemias, aut ex denegatione notabile damnum paterentur, ut si hospitum numerus inde notabiliter decresceret. — At nunquam excusandi sunt, qui in suis officinis, tabernis, diversoriis, ea folia publica, quasi advenientium *illecebras* proponunt, quæ *evidenter* et *ordinarie* sunt religioni et bonis moribus adversa.

Q. 103. An licet *locare* domus : 1º) *usurariis* et *meretricibus* ? — 2º) *Massonibus* aut aliis ejusdem generis sectariis ad suos conventus habendos ?

R. Ad 1um) *Affirmative* in civitatibus, in quibus vitandi majoris mali causa permissum est usurarios et meretrices degere, nisi tamen meretrices graviter noceant vicinis honestis, vel ratione situs esset specialis ad peccandum commoditas (S. LIG. II, 70) : tunc enim aliqua justa causa requireretur, quam tamen SANCHEZ censet esse, si nequeas aliis commode locare.

R. Ad 2um) *Negative* ; idque sub pœna excommunicationis Papæ simpliciter reservatæ prohibitum est, ut dicetur (tom. IV) in *Annotationibus* ad Bul. *Apost. Sedis*.

DE PRÆCEPTIS DECALOGI

Præamb. Hujus tractatus **duplex** erit pars. In **prima** dicetur : de præceptis *primæ tabulæ*, seu de officiis erga Deum ; in **secunda** agetur de præceptis *secundæ tabulæ*, seu de officiis erga proximum. — Ut autem hujus divisionis *ratio* clarius patescat ac dicendorum *intelligentia* melius percipiatur, juvat sequentia prænotare. — Imprimis cum **Decalogus**, ut notat CAT. ROM. ex S. AUG. (in *Exod.*, q. 140) sit summa omnium legum, patet illum esse agendorum epitomem, sicut symbolum est epitome credendorum. Græce sonat *decem sermones*. Ex usu vero Judæorum et Christianorum significat *decem præcepta* quæ Deus tulit in monte Sinaï et Moysi tradidit duabus tabulis insculpta populo Israelitico promulganda. Horum priorum tria, quibus homo recte disponitur in ordine ad Deum, vocantur præcepta **primæ tabulæ**; alia septem, quibus homo recte disponitur in ordine ad proximum, vocantur præcepta **secundæ tabulæ**. — Omnia hæc præcepta sunt de **jure naturæ**, si tamen exceperis *tertium*, in quantum est *cæremoniale*, i. e. quatenus præcipit ut dies *sabbati* sanctificetur ; unde quoque quæ fiunt contra aliquod horum præceptorum sunt peccata mortalia, nisi *imperfectio* actus, et in aliquibus excuset *parvitas materiæ*.

Porro **ordinem** decem præceptorum et **convenientiam** hujus denarii numeri sic explicat S. THOMAS (1. 2, q. 100, a. 5) : « Sicut præcepta legis humanæ ordinant hominem ad quamdam communitatem humanam, ita præcepta legis divinæ ordinant hominem ad quamdam communitatem seu rempublicam hominum sub Deo. Ad hoc autem quod aliquis in aliqua communitate bene commoretur, **duo** requiruntur : quorum primum est, ut bene se habeat ad eum qui præest communitati ; aliud autem est, ut homo bene se habeat ad alios communitatis consocios et comparticipes. Oportet igitur quod in lege divina primo ferantur quædam præcepta ordinantia hominem ad Deum, et inde alia quædam præcepta ordinantia hominem ad alios proxi-

mos simul conviventes sub Deo. **Principi** autem communitatis tria debet homo : primo fidelitatem, secundo reverentiam, tertio famulatum. Fidelitas quidem ad dominum in hoc consistit, ut honorem principatus ad alium non deferat, et quantum ad hoc accipitur primum praeceptum cum dicitur : *Non habebis Deos alienos*. Reverentia autem ad dominum requirit ut nihil injuriosum in eum committatur; et quantum ad hoc accipitur secundum praeceptum quod est : *Non assumes nomen Domini tui in vanum*. Famulatus autem debetur domino in recompensationem beneficiorum quæ ab ipso recipiunt subditi : et ad hoc pertinet tertium praeceptum *de sanctificatione sabbati* in memoriam creationis rerum.

Ad **proximos** autem aliquis bene se habet et **specialiter** et **generaliter**. *Specialiter* quidem quantum ad illos quorum est debitor, ut eis debitum reddat; et quantum ad hoc accipitur praeceptum *de honoratione parentum*. *Generaliter* autem quantum ad omnes, ut nulli nocumentum inferatur neque opere, neque ore, neque corde. Opere quidem infertur nocumentum proximo quandoque quidem in propriam personam, quantum ad consistentiam personæ; et hoc prohibetur per hoc quod dicitur : *Non occides*. Quandoque autem in personam conjunctam, quantum ad propagationem prolis; et hoc prohibetur cum dicitur : *Non mæchaberis*. Quandoque autem in rem possessam, quæ ordinatur ad utrumque, et quantum ad hoc dicitur : *Non furtum facies*. Nocumentum autem oris prohibetur cum dicitur : *Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium*. Nocumentum autem cordis prohibetur, cum dicitur : *Non concupisces*. Et secundum hanc etiam differentiam possent distingui tria praecepta ordinantia in Deum : quorum primum pertinet ad opus; unde ibi dicitur : *Non facies sculptile*. Secundum ad os; unde dicitur : *Non assumes nomen Dei tui in vanum*. Tertium pertinet ad cor : quia *in sanctificatione sabbati*, secundum quod est morale praeceptum, præcipitur quies cordis in Deum. Vel secundum AUGUSTINUM per primum praeceptum reveremur *unitatem* primi principii; per secundum *veritatem* divinam; per tertium ejus *bonitatem*, qua sanctificamur et in qua quiescimus sicut in fine. » Hucusque S. THOMAS.

Resol. 1. Itaque, ut observat S. THOM. (*l. c.*, ad 1), « in praeceptis Decalogi ponuntur **solum** praecepta pertinentia ad PROXIMUM et ad DEUM, nulla vero quæ hominem directe ad seipsum ordinant. Cujus prætermissionis rationem (*ibid.*) indicat : tum, quia dilectio SUI IPSIUS includitur in dilectione DEI et PROXIMI; in hoc enim homo vere se diligit, quod se ordinat in Deum; tum,

quia, quantum ad dilectionem sui ipsius, *lex naturalis vigebat, nec erat obscurata, sicut præceptum dilectionis Dei et proximi.* » — **Resol. 2.** Licet præcepta Decalogi ad illa **duo mandata** dilectionis Dei et proximi, in quibus, teste Christo (MATTH. XXII, 40), *universa lex pendet et prophetæ*, reduci valeant, tanquam ad prima principia practica moralia, cum præcepta Decalogi in ipsis contineantur tanquam conclusiones in præmissis; nihilominus vicissim illa duo mandata reducuntur ad præcepta Decalogi, atque in istis continentur tanquam præmissæ in conclusionibus, in quibus per partes explicantur. — **Resol. 3.** Præcepta Decalogi, etsi secundum sonitum vocis omnia, præter tertium et quartum, sint **negativa**: re ipsa tamen simul sunt **affirmativa** et **negativa**, prout patebit in decursu. Est autem inter præcepta affirmativa et negativa hæc notabilis differentia, quod affirmativa obligant quidem *semper*, quatenus nunquam cessant obligare; non tamen obligant *pro semper*, sed solum statò tempore vel data occasione: non enim pro quovis tempore Deus positive colendus est, vel parentes honorandi, etc... At præcepta *negativa* obligant *semper* et *pro semper*, quia prohibent malum, quod nunquam licet operari. Cfr. dicta *de Leg.*, q. 4.

PARS PRIMA

DE PRÆCEPTIS PRIMÆ TABULÆ, SEU DE OFFICIIS ERGA DEUM.

CAP. 1. DE PRIMO PRÆCEPTO

Non habebis deos alienos coram me. Non facies tibi sculptile neque omnem similitudinem... Non adorabis ea neque coles (EXOD. XX, 2).

ART. I. De primo præcepto, qua affirmativo; ubi speciatim de actibus virtutis religionis: adoratione et oratione.

Q. 1. *Quid importat primum DECALOGI præceptum?*

R. Hoc præceptum est partim *affirmativum* et partim *negativum*, estque illius sensus ex CAT. ROM.: *Me verum Deum coles, et alienis diis cultum non adhibebis.* Unde qua *affirmativum*, præcipit *actus* virtutis RELIGIONIS, quibus

divinitati debitus cultus tribuitur; imo et præcipit ex CAT. ROM. actus VIRTUTUM THEOLOGICARUM, juxta illud S. AUG. (ENCH. III): *Deus colitur Fide, Spe, Charitate*. — Qua *negativum*, prohibet *vitia* RELIGIONI et VIRTUTIBUS THEOLOGICIS opposita. — De *virtutibus theologicis* deque *vitiis* ipsis oppositis egimus jam supra (*de Virt.*, P. II). Superest agendum de virtute RELIGIONIS deque *vitiis* ei oppositis, quorum alia opponuntur — per *excessum*, alia — per *defectum*.

Resol. Pars illa præcepti: *Non facies tibi sculptile*, idem prohibet quod immediate præcedentia: *Non habebis Deos alienos*. Nam, ut docet S. AUG. (in *Exod.*, q. 71), est tantum explicatio partis præcedentis, prohibens fieri idola et imagines more gentilium, qui illa consecrabant et consecratione vim aliquam divinam illis includi autumabant. Ex quo patet, hinc nil deduci posse contra cultum **sacrarum imaginum**: nam et ipsa Scriptura non simpliciter prohibet sculptilia et imagines, sed tantum hoc sensu, ne quis ea *adoret*, seu colat cultu latriæ. Hoc autem modo Christiani non venerantur imagines, nec quamdam virtutem eis inesse credunt. Ceterum non fuisse prohibitum ipsas imagines facere, cum CAT. ROM. probatur ex Scripturis, ubi legimus (EXOD. xxv, 18) a Moyse, jussu Dei, facta esse simulacra et imagines Cherubim juxta arcam; et (III REG. vi, 23) a Salomone in Templo idem fuisse factum; item (NUM. xxi, 9) jussu Dei a Moyse erectum fuisse in deserto serpentem æneum, ut illius aspectu sanarentur morsi a serpentibus ignitis. Deinde, etiamsi Hebræis quodcumque imaginum genus fuisset vetitum, præceptum illud eatenus fuisset *cæremoniale*, ut notat S. TH. (2. 2, q. 100, a. 7), adeoque jam cessasset.

§ 1. De virtute Religionis.

Q. 2. Quid 1°) est virtus religionis, — et 2°) *quinam* sunt præcipui ejus *actus*?

R. Ad 1um) Ex S. TH. (2. 2, q. 81, a. 5-6) est *virtus moralis, inferior* THEOLOGICIS, ast *præstantior* ceteris MORALIBUS, qua inclinamur ad *debitum cultum* tribuendum *Deo* *tantum principio rerum omnium*.

Explan. Dicitur: 1°) **Virtus moralis**; quia immediate versatur circa cultum divinum et in eo dirigendo ac fovendo tota occupatur, ob specialem honestatem in tali cultu relucen-

tem; unde patet eam mores perficere. — 2°) **Inferior theologicis**; quia non habet Deum pro immediato suo objecto sicut virtutes *theologicae*. — 3°) **Præstantior ceteris moralibus**; quia licet non immediate, attamen, docente S. TH. (*l. c.*) *magis de propinquo accedit ad Deum quam aliæ virtutes morales, in quantum operatur ea quæ directe et immediate ordinantur in honorem divinum*. — 4°) **Qua inclinamur ad debitum cultum tribuendum Deo**; quibus verbis indicatur *objectum materiale* religionis, i. e. actus omnes tam *interni* quam *externi* qui cultum Deo debitum constituunt. Nam materiale objectum alicujus virtutis est illud circa quod ipsa immediate versatur. — 5°) **Tanquam principio rerum omnium**; quibus verbis exprimitur *objectum formale* religionis, i. e. specialis honestas in eo, quod Deus tanquam supremum creationis et gubernationis principium colatur a creatura rationali. Nam *objectum formale* virtutis est specialis ea ratio sub qua virtus in objectum materiale tendit.

R. Ad 2um) Præcipui RELIGIONIS actus elicitī sunt: *adoratio, oratio et sacrificium*. Illis accedunt, pro cujusque voluntate, *juramentum, adjuratio et votum*. — De ultimis tribus agetur in 2° præcepto. De *sacrificio*, ubi de *Eucharistia*.

Explan. Dixi A) : **præcipui**; nam inter actus elicitos religionis a S. THOM. (*l. c.*, q. 82), præter jam citatos, numerantur adhuc : *Devotio, Oblationes, Primitiæ, Decimæ et Laus Dei* quæ fit ore et cantu. De singulis hæc pauca ex S. THOM. : 1°) Nomine **Devotionis** hic stricte intelligitur « *actus voluntatis hominis offerentis seipsum Deo ad ei serviendum*. » Quod ejus fontes seu causas attinet, « *causa devotionis extrinseca et principalis*, » est ipse Deus, qui auxilio gratiæ suæ voluntatem promptam excitat. « *Causa autem intrinseca ex parte nostra* » est contemplatio seu meditatio partim divinæ bonitatis et beneficiorum ejus, partim nostræ infirmitatis. Denique ad *effectus* quod pertinet, effectus primarius et per se devotionis est *lætitia mentis* seu delectatio spiritualis ex consideratione divinæ bonitatis, juxta illud (Ps. LXXVI, 4) : *Memor fui Dei et delectatus sum*. Effectus autem secundarius et per accidens est « *tristitia quæ est secundum Deum* » scilicet ex consideratione propriorum defectuum.

2°) **Oblationes** propriæ, ut sunt actus religionis, intelliguntur res exteriores quæ non immutandæ offeruntur immediate Deo, deputandæ tamen vel cultui divino vel usui ministrorum.

Ad sciendum autem ad quemnam pertineant hujusmodi oblationes, attendendum est ad hæc tria, nempe : ad intentionem offerentium, ad statuta episcopalia, et ad usum locorum. Ita ut ille qui contra has regulas sibi oblationem arrogaret, contra justitiam peccaret, et ad restitutionem teneretur.

3°) **Primitiæ** intelliguntur primi fructus terræ vel pecorum, qui olim Deo in signum debitæ gratitudinis a Judæis offerri debebant. Licet autem antiquitus ex præcepto ecclesiastico primitiæ solvi debuerint, hæc tamen obligatio hodie passim obsolevit. Hinc non sunt solvendæ, nisi *secundum consuetudinem patriæ et indigentiam ministrorum ecclesiæ*, ut ait S. ТНOM.

4°) **Decimæ** sunt decima vel alia quota pars fructuum et proventuum juste acquisitorum, Deo in testimonium supremi ejus dominii debita et ministris Ecclesiæ solvenda. De *Decimis* agetur ubi de *Suspensione* (tom. IV, q. 43).

5°) Denique **Laus Dei** quæ fit ore et cantu, licet non sit necessaria propter Deum quasi ipsi inde aliquid accresceret, cum sit infinitus, neque ut ipsi manifestemus conceptus nostros, cum sit inspector cordium; est tamen ex S. ТН. (*ibid.*, q. 91) utilis propter laudantem ipsum et audientes, quorum affectus excitatur in Deum ex laude vocali et cum cantu, et sic excitatus retrahitur ab his quæ sunt contra Deum, juxta illud (Ps. xvii, 4) : *Laudans invocabo Dominum et ab inimicis meis salvus ero*.

Dixi B) : **elicit**; quia actus præcitati a virtute religionis eliciuntur et ad nullam aliam speciem virtutis pertinent; unde actus religionis *imperati* sunt omnes actus qui ab alia virtute eliciuntur, at simul ex motivo religionis perficiuntur seu ad Dei cultum et honorem diriguntur; sic jejunia in honorem Dei vel Sanctorum suscepta sunt actus a temperantia elicit, imperati autem a religione.

Resol. 1. Deum non esse objectum *materiale* religionis, sed *finem*, seu objectum, ut vocant, *cui*. Objectum enim *cui* est illud quod attingitur in aliqua virtute non quidem immediate, sed alio mediante, quod quidem virtus illa primario et directe considerat. Atqui talis est Deus in religionis virtute, quæ nempe eum attingit quidem, sed mediantibus actibus, quibus idem colitur. — **Resol. 2.** Quamvis *primario* colamus Deum propter supremam ejus excellentiam, *secundario* tamen etiam colimus **Sanctos** ejus, qui, licet excellentiam participatam a Deo habeant, reipsa tamen in suo genere habent eamque sibi meruerunt, quum libere divinæ gratiæ cooperati sint, sicque juxta TRID. (S. VI, de *just.*, c. 16), *ipsius Dei dona facta sint eorum*

merita. — Quia tamen ipsa gratiæ cooperatio a Christi virtute pendet, quæ virtus, ait idem TRID. (*ibid.*) *bona eorum opera semper antecedit, et concomitatur et subsequitur, et sine qua nullo pacto Deo grata et meritoria esse possunt; patet cultum quo Sanctos prosequimur, licet in ipsos terminetur absolute, in Deum tamen, tanquam eorum excellentiæ auctorem fontemque, ultimam redundare.* Cfr. opus meum : *De Hyperdulia*, etc., pag. 8.

§ 2. De adoratione.

Q. 3. 1°) *Quid* — et 2°) *quotuplex* est ADORATIO?

R. Ad 1um) ADORATIO, *latius* seu *genericè* sumpta, est *cultus alicui exhibitus*, i. e. actus quo testamur alterius excellentiam nostramque ideo ad ipsum subjectionem.

Explan. Dixi : **latius** seu **genericè** sumpta; quia adoratio **stricte** sumpta sumitur pro solo cultu Deo debito, ut patet ex omnibus Scripturæ locis, quibus præcipitur Deus solus adorandus.

R. Ad 2um) Adoratio seu cultus genericè sumptus *varie* distinguitur, tum ratione *objecti* quod colitur, tum ratione *modi* quo tribuitur, tum denique ratione *finis* intenti.

Explan. Ratione **objecti**, si sit ob excellentiam *naturalem*, dicitur adoratio seu cultus **civilis** sive **politicus**, qui ipse, docente Aristotele (Libr. IX, *Ethic.*, c. 2), varias in species subdividitur, quum alius cultus debeatur patri, alius principi, alius magistro, et ita porro. Atque ad hoc cultus genus pertinet, quod toties in Apostolicis Litteris inculcatur, ut Christiani, cujuscumque sint gradus ac ordinis, mutuo sibi deferant ac honore invicem sese præveniant, alios aliis superiores arbitantes juxta illud (I Petr., II, 13) : *Subditi igitur estote omni humanæ creaturæ propter Deum.., Omnes honorate : fraternitatem diligite.* — Si vero sit ob excellentiam *supernaturalem*, dicitur cultus **religiosus** sive **sacer**. — Hic rursus modo *supremus*, modo *subordinatus* est. Supremus seu stricte religiosus, qui et **Latria** dicitur, exhibetur ob excellentiam *divinam* seu *increatam*. — Subordinatus vero tribuitur ob excellentiam *supernaturalem creatam*, a Deo participatam, quæ si fuerit *communis*, cultus **Dulix** nomine *designatur*, qualis locum obtinet in invocatione et veneratione Sanctorum. Sin autem fuerit *singularis* prorsus suoque genere unica, qualis in Virgine Beatissima conspicitur, quæ ob dignitatem Matris Dei ita præstat Angelis et Sanctis

omnibus, ut dici possit Domina et Regina nostra, cultus **Hyperdulæ** vocabulo insignitur.

Ratione **modi** quo tribuitur, cultus sive *civilis*, sive *religiosus*, alius est **internus**, qui intus consistit seu in interna animi affectione sensusque complectitur existimationis, admirationis, grati animi, amoris et obsequii; — alius est **externus**, qui foras se prodit actibusque perficitur externis, veluti sunt capitis inclinatio, genuflexio, erectio statuarum atque imaginum, aliaque id genus sensibilia; — alius est **publicus** qui fit nomine Reipublicæ seu Ecclesiæ vel tanquam ab ea institutus exhibetur; — alius est **privatus**, qui vel ab Ecclesia institutus non est, vel non fit nomine ejus, sed ex privata tantum devotione procedit, etiamsi coram aliis fiat. Et hinc officium divinum est cultus *publicus*, si recitetur a subdiacono, licet privatim et in cubiculo : quia hic agit nomine Ecclesiæ et in forma ab ea præscripta. Contra maneret *privatus*, si omnes laici alicujus parochiæ illud conjunctim in æde sacra persolverent : quia non agunt nomine Ecclesiæ.

Denique ratione **finis intenti**, adoratio seu cultus, sive civilis sive religiosus, — alius est **absolutus**, quo aliquid colitur propter excellentiam sibi inexistenter, i. e. propriam atque intrinsecam, quomodo primario colimus Deum, secundario vero Sanctos ejus juxta dicta (q. 2), — alius **respectivus**, quo colitur propter excellentiam extrinsecam, i. e. alteri inexistenter, ad quod respectum dicit vel conjunctionem, quemadmodum principis effigiem vel etiam legatos veneramur, non propter se, sed propter principem cujus similitudinem exprimunt vel vices gerunt. Eoque modo coluntur imagines et reliquæ Sauctorum, quum nullam ex sese excellentiam capiant, totusque cultus eisdem exhibitus, non in ipsis hæreat, sed ad earum prototypa referatur.

Q. 4. Quo cultu colendi sunt : 1º) CHRISTUS, — SS. COR JESU, — SS. EUCHARISTIÆ SACRAMENTUM, — SS. NOMEN JESU, IMAGINES *Christi ejusque* RELIQUÆ? — 2º) B. M. VIRGO? — 3º) SANCTI et BEATI? — 4º) eorum IMAGINES atque RELIQUÆ?

R. Ad 1um) CHRISTUS adorandus est cultu *latriæ absoluto*, uti et SS. COR ejus propter unionem hypostaticam cum persona Verbi, et SS. EUCHARISTIÆ SACRAMENTUM, cum in eo contineatur Christus ut Deus et homo. — SS. NOMEN JESU colitur cultu *latriæ respectivo*, quatenus illud nobis

Christum innuit, uti et *IMAGINES Christi ejusque RELIQUIÆ*, veluti *crux, clavi, lancea, spinæ, sudarium* et similia, quæ corpus Christi vel affixerunt vel saltem tetigerunt. Cfr. S. TH. (3. q. 25, a. 1-4).

Explan. 1. Quoniam Christifideles cultum **SS. Cordis Jesu**, ut par erat, in deliciis habent, placeat in illo paulisper immorari. — Itaque in hoc cultu : — 1º) Objectum *materiale*, seu id circa quod immediate versatur, est *Cor Jesu amantissimum*, juxta illa Christi apparentis verba : « *Voici ce CŒUR qui a tant AIMÉ les hommes* ; » adeoque, per modum unius, — tum *cor physicum* Jesu, i. e. non figuratum, non ab humanitate aut divinitate separatum, sed cor verum, animatum et realiter spectatum ut cor divinæ personæ incarnatæ, — tum simul *amor* Jesu divinus et humanus. Et quidem objectum materiale *primarium* : — A) in *intentione* colentium seu in terminatione cultus, est *amor Jesu* ; — B) in *attentione* colentium, est *cor Jesu physicum*, utpote quod magis directe obsequia nostra recipit. — 2º) Objectum *formale*, seu ratio specialis sub qua cultus in objectum materiale tendit : — A) quatenus cultus est *latreuticus*, est infinita dignitas personæ Verbi incarnati, a qua nullatenus cor separari potest ; — B) quatenus est *specialiter cultus Cordis Jesu*, est amor Jesu, tum divinus tum humanus, *per cor et in corde* manifestatus. — Ex quibus patet, hunc cultum specialem qui SS. CORDI JESU deferitur, tum ratione objecti materialis, tum ratione objecti formalis, nedum esse pium omnique prorsus superstitionis labe immunem ; sed et apprime esse congruum, ut cor nostrum redamet illum, cujus cor tantopere nos adamavit. Quapropter canit Ecclesia :

QUIS NON AMANTEM REDAMET ?

QUIS NON REDEMPtus DILIGAT ?

ET CORDE IN ISTO SELIGAT

ÆTERNA TABERNACULA ?

Explan. 2. Inter Christi reliquias annumerandæ sunt **particulæ Christi sanguinis**, tempore passionis effusæ, sed in resurrectione non reassumptæ, quales in quibusdam locis v. g. Massiliæ et Brugis asservantur, quas proinde veneramur cultu *latræ* non quidem *absoluto*, cum a Verbo fuerint dimissæ, ut late evincit SUAR. (*De inc.*, disp. 47, sect. 3), nec ullum fundamentum aut ratio cogat ad tantum asserendum miraculum, ut adhucdum extra Christum eas particulas Verbo unitas

esse dicamus : sed tantum *relativo*, propterea quod aliquando Verbo fuerint unitæ, sicut sanctam crucem, vestem et alia veneramur, ob longe licet minorem cum Verbo unionem. Nec obstat huic doctrinæ dictum SS. Patrum : *Quod Verbum semel assumpsit, nunquam dimisit* : cum axioma de minimis quibuscumque particulis nullatenus sit intelligendum.

R. Ad 2um) B. VIRGO colitur cultu *absoluto hyperdulix* propter maternitatem Dei : quia est radix et origo omnium aliorum donorum supernaturalium, quæ meræ creaturæ competere possunt, hacque dignitate super omnes omnino creaturas post Deum principatum obtinet. Cfr. S. TH. (3. q. 25, a. 5).

Resol. Merito damnata fuit ab ALEX. VIII sequens propositio n. 26 : *Laus, quæ defertur Mariæ, ut Mariæ, vana est*. Quasi non nisi cultus relativus Sanctis exhiberi possit, cum tamen cultu *absoluto* digni sint, sed *secundario*.

R. Ad 3um) SANCTI et BEATI cultu *dulix absoluto* coluntur propter excellentiam supernaturalem gratiæ et gloriæ. In cultu tamen *publico* Sanctis exhibendo attendendum est ad regulas ab Ecclesia sapienter statutas.

Explan. **Servus Dei** vocatur qui defunctus est cum fama sanctitatis et miraculorum, et cujus sanctitatis processus ab Ordinario institutus est. — **Venerabilis** vocatur cujus processus a sacra Rituum Congregatione, approbante Romano Pontifice, introductus est. — **Beatus** vocatur qui talis pronuntiatus est a Romano Pontifice, peracto beatificationis processu. Est autem beatificatio legitima a R. P. facta concessio ut aliquis tamquam cum Christo regnans veneretur et cultu publico invocetur. Tandem **Sanctus** vocatur qui a R. P., post severissimum examen, *totius* Ecclesiæ cultui proponitur. Unde beatificatio importat permissionem cultus publici factam quibusdam ecclesiis particularibus, puta ecclesiæ in qua Beatus originem duxit, in qua e vivis decessit et in qua per multum tempus vitam duxit ; dum canonizatio obligationem cultus pro universali Ecclesia audit. Circa quæstionem, an Ecclesia in beatificatione et in canonizatione infallibilis sit, tractant dogmatici.

Resol. 1. **Servos Dei** et **Venerabiles** non licet colere cultu *publico* ; imo ab URB. VIII et ALEX. VII prohibiti fuerunt quidam actus qui ad cultum publicum tendunt et fideles in errorem ducere possent, uti in eorum honorem erigere ecclesias, altaria, lampades accendere ad eorum sepulchra, eos publice invocare in litaniis, eorum imagines exponere in ecclesiis aut in

oratoriis privatis ubi sacra fieri solent; reliquias venerandas publice exponere vel in processionibus circumferre; pingere imagines cum radiis, aureolis, splendoribus, nec etiam privatum tales imagines secum habere: quia hæc et similia ritus sunt ab Ecclesia instituti, qui proinde ad cultum publicum pertinent. Prohibetur ne libri historiam et miracula referentes edantur absque Ordinarii licentia et declaratione Auctoris, quod nolint prævertere iudicium S. Sedis, quando servis Dei adscribunt sanctitatem et martyrium. — Demum tabellæ aut imagines votivæ non suspendantur ante servorum Dei imagines. Si tamen offerantur ab iis qui gratias, Servorum Dei intercessione, obtinuisse asserunt, secreto ab Ecclesiæ Rectore asservantur. Ipse Rector inquirat de gratia obtenta et totam rem cum episcopo communicet.

Interim declaravit S. R. C. (14 aug. 1894, n. 3835): « Imagines virorum ac mulierum qui cum fama sanctitatis decesserunt, sed nondum Beatificationis aut Canonizationis honorem consecuti sunt, neque altaribus utcumque impingi posse, neque extra altaria depingi cum aureolis, radiis aliisque sanctitatis signis; posse tamen eorum imagines vel gesta ac facta in parietibus ecclesiæ seu in vitris coloratis exhiberi, dummodo imagines illæ neque aliquod cultus vel sanctitatis indicium præ se ferant, neque quidquam profani aut ab Ecclesiæ consuetudine alieni ».

Defunctum tamen, quem, consideratis miraculis, vitæ sanctitate, fama martyrii, vel aliis indiciis agnosco ut sanctum, quamvis ab Ecclesia nondum sic declaratur, possum honorare cultu *privato*, etiam videntibus aliis, v. g. deosculari ejus reliquias, imaginem ejus domi habere, preces ad eum fundere, jejunium ei nuncupare: quia hæc non fiunt nomine Ecclesiæ, nec reputantur pro cultu *publico*.

Resol. 2. Beatorum cultus publicus limitatur ad locum et ad modum. Sic eorum nomina non inseruntur martyrologio, sed recitantur solummodo in ecclesiis quibus conceditur eorum officium et missa; prohibentur eorum suffragia in ecclesiasticis precibus; eorum imagines non collocentur in altari sed in pariete, eorumque reliquiæ non exponantur nisi in locis in quibus permittitur officium et missa (Cf. S. R. C., 12 nov. 1893); et eorum reliquiæ in processionibus minime circumferantur (*ibid.*, 27 sept. 1899, n. 1130).

R. Ad 4um) Sanctorum Imagines atque Reliquiæ eodem cultu coluntur, quo earum prototypa, sed *respec-*

tivo, per ordinem ad personam representatam, vel in quantum ei conjunctæ sunt vel fuerunt. Quoniam, ut docet S. THOM. (in 3. dist. 9, q. 1, a. 2, q. 2) : *idem motus est in imaginem, in quantum est imago, et in imaginatum*, ita ut veneratio absolute et ratione sui feratur ad exemplar et solum respective ad imaginem. — « Propterea, ait VIVA (I, p. 480) imago Sanctorum adoratur adoratione *Dulix* propria servorum Dei : imago B. V. adoratione *Hyperdulix*, quia B. V. servis Dei longissime præstat ; imago Christi adoratione *Latriæ* debita divinitati, cum in Christo idem sit utriusque naturæ divinæ et humanæ suppositum, ad quod indivisibiliter dirigitur adoratio. » — Merito itaque definivit TRID. (S. 25, de inv. SS.) : *Imagines Deiparæ Virginis et aliorum Sanctorum in templis præsertim habendas et retinendas, eisque debitum honorem et venerationem impertiendam*. — Interim cum LEIBNITZIO profiteamur : « Ex usu esse videtur atque interesse pietatis, ut offendiculi causa locutionibus illis scholasticorum hodie abstinenceatur, quibus imaginem divino honore *latriæ* afficiendam aiunt, quas sane phrasas TRID. prudenter vitavit parumque probari sibi satis ostendit. »

Resol. Cur, a remotissimis etiam temporibus, Catholicæ unam imaginem præ alia colere consueverint, id factum est non quidem propter causas *intrinsecas*, i. e. propter virtutem eidem insitam seu propter se, quippe imagines in se spectatæ nihil habeant, quare una præ alia coli mereatur ; — sed propter causas *extrinsecas* et *accidentales*, scilicet : — sive quia ad excitandam pietatem est accommodatior ; — sive quia per aliquam Deus miracula operatur ; sive quia in hoc potius quam in alio loco ad Sanctorum invocationem Deus mirabilia operari solet. — Sic Deus olim per virgam Moysis et Aaron, potius quam per alia ejusdem generis ligna, operatus est miracula, et aspicientibus serpentem æneum a Moyse erectum sanitatem restituebat, non ita iis qui alium aspicerent. Similiter Christus visum restituit cæco nato qui se in natatoria Siloe abluerat, et Naaman Syrus a lepra mundatus est in Jordane, potius quam alibi. — Atque exinde ratio petitur illarum **peregrinationum** quas interdum Catholici instituunt ad longinqua sanctuaria, quo potioribus etiam pœnitentiæ laboribus quandoque se exerceant. Quare nec vituperandi sunt ii, qui exhibent cultum specialem alicui imagini ob gratias extraordinarias et frequentes

ibi concessas, uti constat ex 70^a inter LXXXV damnatas propositiones Synodi Pistoriensis a Pio VI.

§ 3. *De oratione.*

Q. 5. *Quid* 1°) — et 2°) *quotuplex* est ORATIO ?

R. Ad 1um) ORATIO *generatim* sumpta, prout comprehendit etiam *meditationem, laudem, gratiarum actionem*, etc., definitur : *ascensus mentis in Deum*. — At *strictè et propriè* accepta, communiter definitur cum S. TH. (2. 2, q. 83, a. 1) post S. JOAN. DAMASC. : *petitio decentium a Deo*.

R. Ad 2um) Alia est *mentalis*, quæ in corde seu sola mente absolvitur, et ideo quoque *pure mentalis* dicitur ; — alia *vocalis* quæ corde et voce exprimitur, ac propterea etiam vocatur *mentalis simul et vocalis* ; et hæc dividitur : — in *privatam* et *publicam*, quarum *prima* motu et nomine proprio funditur ad Deum pro te vel pro aliis ; *posterior* vero auctoritate publica Ecclesiæ est instituta, ut ipsius nomine a ministris ad id deputatis offeratur, ut sunt Missæ, Horæ canonicæ, Litanix aliæque preces publicæ, quæ nimirum recitari possunt in liturgiis et publicis functionibus.

Resol. « Oratio **vocalis tantum**, quæ sine omni interno mentis affectu fit solis vocibus non meretur nomen orationis nec fructum. — **Moniales**, cum legunt horas canonicas, quas non intelligunt, habent devotionem internam, quatenus Deum per istam pronuntiationem colere volunt. » Ita SASS.

Scholion 1. Quatuor dantur **Litanix** approbatæ tanquam preces publicæ, scilicet : Litanix SS. *Nominis Jesu*, Litanix B. M. V. dictæ *Lauretanæ*, Litanix *Omnium Sanctorum* et Litanix SS. *Cordis Jesu*. Et quidem S. R. C. (16 jun. 1880) monitum edidit Episcopis : *ne sinant alias Litanias publice recitari nisi prædictas vel alias, si quæ a S. Rom. Univ. Inquisitione recognitæ et approbatæ fuerint : ac simul caveant suam approbationem pro impressione subnectere iis libris in quibus Litanix inveniuntur Apostolica Sanctione carentes*. — Exortis autem diversis circa præfatum monitum interpretationibus, eadem S. R. C. (29 oct., 1882. n. 3555) authentice declaravit : *Monitum, de quo agitur, respicere Litanias, in liturgiis et publicis functionibus recitandas ; posse vero, imo teneri Ordinarios alias seu*

novas Litanias examinare ; et, quatenus expedire putent, approbare, at nonnisi pro PRIVATA atque EXTRALITURGICA recitatione. — Dicitur : privata et extraliturgica ; unde, ut constat ex decreto S. R. C. (6 mart. 1891, n. 3820) publice recitari possunt Litanix tantum quæ habentur in BREVIARIO, aut in recentioribus editionibus RITUALIS ROMANI, ab apostolica sede approbatis. Quæ prohibitio complectitur etiam quamlibet earum litaniarum recitationem a pluribus conjunctim in ecclesiis vel oratoriis publicis, etiam absque ministri Ecclesiæ qua talis interventu, factam (ibid., 20 junii 1896, n. 3916). Imo ita stricte prohibentur ut a Religiosis familiis communiter in choro publico vel in publico oratorio illas cantare vel recitare minime liceat (ibid., 11 febr. 1898, n. 3931).

Scholion 2. Inter orationes vocales, ex S. THOM. (2. 2, q. 83, a. 12) **Oratio dominica** perfectissima est.; quia in oratione dominica non solum petuntur omnia quæ recte desiderare possumus sed etiam eo ordine quo desideranda sunt, ut sic hæc oratio non solum instruat postulare, sed etiam sit informativa totius nostri affectus, quod dein pulchre evoluit. — Constat autem præfatiuncula, qua fiducia in nobis excitatur et septem petitionibus. In quatuor prioribus postulamus bona, scilicet Deo gloriam extrinsecam, nobis bona spiritualia, gloriæ et gratiæ, et temporalia. In tribus sequentibus deprecamur mala, scilicet peccata præterita et eorum pœnas, peccata futura et pœnalitates. Cfr. CAT. ROM.

Q. 6. Qualiter ORATIO est necessaria?

R. Est omnibus adultis ratione utentibus necessaria necessitate — nedum præcepti, nempe divini, de quo nemo dubitat ; sed et — medii, quod est verius ; non quidem ex natura rei, quia non desunt alia media quibus potuisset procurari salus ; sed quia et rationi congruit et divina providentia ita comparatum et, ut nemini quidquam detur nisi petenti. Hinc scribit S. THOM. (in 4 SENT. dist. 15, q. 4, a. 1) : *Ad orationem quilibet homo tenetur ex hoc ipso quod tenetur ad bona spiritualia sibi procuranda quæ nonnisi divinitus dantur ; unde alio modo procurari non possunt, nisi ut ab ipso petantur.* Et alibi (in I TIM. II, 2) diserte tradit : *Inter omnia necessaria ad vitam christianam, præcipua est oratio.* Unde quoque concludit S. LIG. (de Orat., p. 1, c. I) : *Qui orat, certe salvus erit ; qui non orat, certe peribit.* — Cfr. BILL.

Resol. Merito, ut notat *Cat. Rom.*, **oratio.** ex S. AUG. (*Serm.* 226 *de temp.*) sententia, « **Clavis cœli** » nuncupatur : Nam ascendit, inquit, precatio et descendit Dei miseratio ; licet alta sit terra, altum cœlum, audit tamen Deus hominis linguam. — Neque orando agitur contra fidem **immutabilitatis** Dei : Non enim, ut ait S. THOM. (2. 2, q. 83, a. 2) propter hoc oramus ut divinam dispositionem immutemus, sed ut id impetremus quod Deus disposuit per orationem esse implendum ; ut scilicet homines postulando mereantur accipere quod eis Deus omnipotens ante sæcula disposuit donare, ut Gregorius dicit.

Scholion. Memoranda sunt quæ de **Meditatione**, prout est pura et simplex rerum divinarum consideratio, abstrahendo a quacumque peculiari **forma** ac **methodo**, tradit S. ALPH. (*Praxis confess.*, n. 122) : « Quamvis, ait, necessaria non sit ad æternam salutem consequendam, sicut est necessaria petitio [seu oratio stricte et proprie dicta] ; nihilominus videtur valde necessaria animabus, ut in Dei gratia perseverent. Cum reliquis pietatis operibus potest peccatum consistere ; sed non possunt cohabitare Oratio et peccatum... Præterea solus amor est qui animam Deo jungit et stringit ; sed fornax, in qua accenditur flamma divini amoris est Oratio seu Meditatio : In meditatione mea exardescit ignis. Ps. xxxviii. » Et infra n. 217, ubi docet regulas et methodum fructuose meditandi, ita eloquitur idem S. Doctor : « Non est dubitandum, quin ex considerationis veritatum æternarum defectu, mundus peccatis scateat, et infernus animabus repleatur : Desolatione desolata est omnis terra, quia nullus est qui recogitet corde. JEREM. xii, 11. Et contra, ait Spiritus Sanctus, eum qui sæpe mortem, iudicium et æternitatem memoratur, a peccatis liberari : Memorare novissima tuæ, et in æternum non peccabis. ECCLE. vii, 40. Quidam auctor dicit : Quod si a damnatis sciscitaretur : Cur vos in inferno estis ? Major eorum pars responderet : Nos hic sumus, quia infernã non cogitavimus. » Hucusque S. LIG. qui et alia huiusmodi promittit eademque repetit, confirmat evolvitque, præsertim pro sacerdotibus, in aureo suo opusculo cui titulus : *Selva*, p. 2. inst. 5.

Quod denique **Contemplationem** et **Extasim** attinet earum tractationem relinquo *Theologiæ mysticæ*, quæ ut supra (*Introd.* n. 6) notavimus, agit de *extraordinariis* et *insolitis* animarum cum Deo commerciis.

Q. 7. *Quandonam* obligat ORATIONIS præceptum ?

R. *Sub distinctione.* Obligat **per se** : — 1º) sub initium

usus rationis, quando quis orandi obligationem noverit ;
 2°) tempore mortis, cum tunc maxime necessaria sit perseverantia finalis, quæ absque oratione obtineri nequit ;
 — 3°) sæpius in vita, i. e. saltem semel in anno aut, juxta alios, adhuc frequentius. — Sed cum de tempore frequentiæ non constet, aliis aliter opinantibus, hinc confessarius magis sollicitus sit in declaranda frequenter orandi necessitate, quam in determinanda omissæ orationis gravitate. — Obligat vero **per accidens** : — 1°) urgente gravitatione, quæ alio modo facile repelli non potest ; — 2°) dum peccator tenetur se reponere in statum gratiæ ; — 3°) quoties aliquod auxilium divinum speciale videtur necessarium tum nobis tum bono publico, v. g. in calamitatibus publicis.

Q. 8. Quosnam ORARE licet?

R. Eos solum orare licet aut expedit qui et nobis opitulari et preces nostras audire possunt, nempe : — Deum ut *det*, — beatos et justos ut *impetrent*. — Privatum etiam invocari possunt infantes baptizati et ante usum rationis defuncti. — Utrum vero et *purgantium* animæ, non satis convenit. — Alii *negant* cum S. THOM. (2. 2, q. 83, a. 11) ; alii *affirmant* cum SYLVIO (in *Sup.*, q. 71, a. 6) qui et citat EST., MED. et BELLARM. — Cfr. BILL. Item MASTRIUS, de *Purgatorio* ap. N. R. T. (VI, 281).

Resol. Sicut alio modo Deum colimus, alio modo Sanctos ; sic etiam alia Dei, alia Sanctorum **invocatio** est. Quo spectant verba S. THOM. (2. 2, q. 83, a. 4) : « Oratio porrigitur alicui dupliciter : uno modo, quasi per ipsum implenda ; alio modo sicut per ipsum impetranda. Primo quidem modo soli Deo orationem porrigimus, quia omnes orationes nostræ ordinari debent ad gratiam et gloriam consequendam, quæ solus Deus dat... Sed secundo modo orationem porrigimus Sanctis, Angelis et hominibus : non ut per eos Deus nostras petitiones cognoscat, sed ut eorum precibus et meritis orationes nostræ sortiantur effectum... Et hoc etiam patet ex ipso modo quo Ecclesia utitur in orando : nam a S. Trinitate petimus ut **nostri misereatur** ; ab aliis autem Sanctis quibuscumque petimus **ut orent** pro nobis. » — Quod si in antiphona quadam ad B. Virginem Ecclesia inclamet : *peccatorum miserere*, hoc

eatenus tantum facit, quia mater misericordiæ propter Christi partum est, nec misereri eo sensu dicitur quo Trinitas, quasi per se auctoritatem habens.

Q. 9. *Quænam in ORATIONE petere licet?*

R. Ex S. THOM. (2. 2, q. 83, a. 6) post S. AUG. : *hoc licet orare, quod licet desiderare*; i. e. regnum Dei et justitiam ejus, quæque his adipiscendis necessaria sunt. — Deinde *temporalia bona*, eo modo quo docet S. THOM. (*ibid.*): *non quidem PRINCIPALITER, ut in eis finem constituamus, sed sicut quædam ADMINICULA, quibus adjuvamus ad tendendum in beatitudinem, in quantum scilicet per ea vita corporalis sustentatur et in quantum nobis organice deserviunt ad actus virtutum.* — Imo et *mala temporalia*, quæ scilicet non sint peccata sed poenæ, v. g. infirmitas, paupertas, etc., sibi vel aliis peti licite possunt, modo debitus charitatis ordo servetur. i. e. ob majus bonum vel ad minus malum. Hinc illud AUGUSTINI: *Hic ure, hic seca, hic non parcas, ut in æternum parcas.*

Q. 10. *Pro quibusnam est ORANDUM?*

R. *Sub distinctione.* 1°) In oratione **privata** orandum est: — tum pro nobismetipsis, — tum pro aliis omnibus, infidelibus quoque et excommunicatis, — exceptis: — beatis in cœlo cum Deo regnantibus, et — damnatis, cum in inferno nulla sit redemptio. — Interim muneri *pro omnibus* orandi satisfacit, qui in precibus quæ non pro se tantum funduntur, cujusmodi sunt oratio dominica, salutatio angelica, etc., neminem positive excludit. licet in particulari memoriam aliorum nullam adhibeat. — 2°) Quoad orationem **publicam**, — certum est: A) non licere ullius excommunicati vitandi, hæretici aut schismatici nomen in sacrificio vel aliis publicis Ecclesiæ orationibus exprimere, nisi legitime dispensatum fuerit, ut aliquando fit quoad reges hæreticos in concordatis cum ipsis initis. — Certum est: B) non licere publica Ecclesiæ suffragia offerre pro hæreticis et schismaticis, nisi *indirecte*, i. e. ad impetrandam eorum conversionem ad veram fidem, ut constat ex decisione S. OFF. (19 aprilis 1837),

— neque pro acatholicis defunctis, ut constat ex Brevi GREG. XVI (9 julii 1842).

Q. 11. *Quinam sunt effectus ORATIONIS?*

R. Ex S. THOM. (2. 2, q. 83, a. 15 et *suppl.*, q. 15, a. 3) oratio — 1°) præter effectum *spiritualis consolationis* quam præsentialiter affert animæ, habet — 2°) virtutem *merendi* cum sit opus bonum, et quidem *de condigno*, si orans sit justus, *de congruo*, si sit peccator; — 3°) virtutem *satisfaciendi*, quia omne opus bonum in præsentī naturæ lapsæ statu pœnam ac laborem importat; — 4°) virtutem *impetrandi*, quippe est petitio. — Et quidem effectus *impetratorius*, saltem in oratione *publica*, triplex distinguitur: — *generalis*, de quo participant omnes; — *specialis*, qui ab orante alicui in particulari applicatur; — *specialissimus*, qui ipsi soli oranti prodest. — Cfr. BILL.

Resol. Omnes hi fructus ex omni oratione etiam bona non percipiuntur. Nam 1°) *spiritualis delectatio* animi sæpe deficit in ariditate spirituali. 2°) Datur oratio *impetratoria*, quæ simul non est *meritoria*, nec *satisfactoria*, qualis est oratio Beatorum in cœlis. 3°) Datur oratio *impetratoria*, quæ non est *satisfactoria* qualis est oratio peccatoris pœnitentis. 4°) Datur oratio *meritoria*, non autem *impetratoria*, ut si justus petat aliquid quod non expediat ad ejus salutem.

Q. 12. *An et quatenus ORATIONIS effectus impetratorius est infallibilis?*

R. *Affirmative*, quatenus debitis sit fulta conditionibus, quæ quatuor ex S. THOM. (2. 2, q. 83, a. 15) numerantur: *Ut scilicet pro se petat*, — *necessaria ad salutem*, — *pie*, et — *perseveranter*. — Et hoc verum est, quamvis orans sit extra statum gratiæ: quia promissio Christi est illimitata, et vis orationis fundatur in misericordia Dei et meritis Christi, non in orantis dignitate. Ita S. THOM. (*loc. cit.*, a. 16) cum SS. AUG., BASILIO, CHRYS.

Explan. Dicitur 1°): **pro se petat**, quia alter, pro quo oramus, non est sæpe dispositus ut accipiat. « Contingit enim quandoque, ait S. THOM. (*ibid.*, a. 7), quod oratio pro alio facta non impetrat, etiamsi fiat pie et perseveranter et de pertinentibus ad salutem, propter impedimentum quod est ex parte ejus

pro quo oratur, secundum illud JEREM. (xv, 1) : *Si steterint Moyses et Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum.* — Dicitur 2°) **necessaria ad salutem**, vel ad salutem certo utilia. Hinc, ut notat S. THOM. (2. 2, q. 83, a. 15) : « Paulus non fuit exauditus petens amoveri stimulum carnis, quia NON EXPEDIEBAT. Si vero id quod petitur sit utile ad beatitudinem hominis quasi pertinens ad ejus salutem, meretur illud non solum orando, sed etiam alia bona opera faciendo ; et ideo indubitanter accipit quod petit, sed QUANDO debet accipere. Quædam enim non negantur, sed ut congruo dentur tempore, differuntur. » — Dicitur 3°) : **pie** ; sub *pietate* intelliguntur : — 1°) *attentio*, ita ut excludatur voluntaria distractio ; nam, ut scribit S. THOM (2. 2, q. 83, a. 13) : *Si quis ex PROPOSITO in oratione mente evagetur, hoc peccatum est, et impedit orationis fructum... Evagatio vero mentis, quæ fit PRÆTER PROPOSITUM, orationis fructum non tollit.* — 2°) *devotio*, ita ut fiat : — A) cum *fiducia* seu spe firma obtinendi quod petimus ; B. cum *humilitate*, recognoscendo nostram indigentiam. — Dicitur 4°) **perseveranter** : quæ conditio valde commendatur in Scripturis et duabus parabolis a Christo explicatur ; altera (LUC. XI, 5). de homine tres panes petente ab amico ; altera (*ibid*, XVIII, 3), de vidua, quæ a iudice vindictam per importunas preces impetravit ; quapropter Christus (v. 1) præmiserat : *Oportet semper orare et non deficere*, i. e. non desistere a petitione, etiamsi non statim concedatur sed *instanter* petere. Ratio hujus conditionis sumi potest ex ordine divinæ Providentiæ. Nam sæpe expedit, ut non statim concedatur id quod petitur, juxta illud S. AUG. *Quædam enim non negantur, sed ut congruo dentur tempore differuntur.* Ceterum, ut notat S. THOM. (2. 2, q. 83, a. 14) : « ipsa oratio SECUNDUM se considerata non potest esse assidua, quia oportet aliis operibus occupari, sed debet esse continua (virtute) seu « secundum causam suam », i. e. secundum desiderium charitatis, quod fit dum omnia in gloriam Dei facimus. Addit (*ibid.*, ad 4) : quod aliquis continuo orat « vel quia non intermittit quin temporibus statutis oret, vel propter effectum sive in ipso orante qui etiam post orationem remanet magis devotus, sive in alio, puta cum aliquis suis beneficiis provocat illum ut pro se oret, etiam quando ipse ab orando cessat et quiescit ».

Resol. Quoad orationem **peccatorum**, ex S. TH. (2. 2, q. 83, a. 16) dicendum est : — 1°) Peccator orans *nomine Ecclesiæ*, ut si pravus sacerdos orat in sacrificio missæ, in administratione sacramentorum, in officiis publicis, non potest non

exaudiri : non quatenus est oratio illius, sed quatenus est alterius in cuius nomine orat et agit tanquam instrumentum vi et motione causæ principalis. — 2º) Peccator in oratione privata petens aliquid in *quantum peccator*, i. e. secundum desiderium peccati, vel etiam volens perseverare in peccato, non auditur a Deo ex misericordia sed quandoque auditur ad vindictam, dum Deus concedit ea ex quibus peccator amplius ruit in peccata, quo modo S. Aug. (tract. 73 in Joan.) dicit : « Deus negat quædam propitius, quæ concedit iratus, » juxta illud (Ps. cvm, 7) : *Oratio ejus fiat in peccatum*. Sic exauditi sunt Israelitæ dum peterent carnes. — 3º Oratio peccatoris ex bono desiderio naturæ, gratia præventæ, procedens auditur a Deo, non quasi ex justitia : quia peccator hoc non meretur, sed ex pura misericordia servatis tamen quatuor præmissis conditionibus. Sic exauditi sunt mulier peccatrix, publicanus et latro. — Cfr. BILL.

ART. II. De vitiis religioni oppositis per excessum :
superstitione ejusque variis speciebus.

Prænotandum. Cum RELIGIO sit virtus moralis et omnis virtus moralis consistat in medio, duplex vitium RELIGIONI opponitur : unum *secundum excessum*, aliud *secundum defectum*. — Primum est **superstitio** : alterum est **irreligiositas**. — Utrumque dividitur in diversas species, ut in sequentibus dicitur. — Primo loco agetur de *superstitione* ejusque variis speciebus, quæ opponuntur virtuti religionis *secundum excessum* : non quidem quoad *formalem* cultum Dei, seu quatenus cultus divinus consideratur *secundum se*, vel, ut loquitur S. TH. (2. 2, q. 92, a. 1) : *secundum quantitatem absolutam* : cum Deus nequeat nimis coli, juxta illud Ecc. xliii, 33) : *Major enim est omni laude* ; — sed quoad cultum *materiale*m, seu quatenus cultus divinus consideratur *secundum nos* seu ex *parte actus*, vel, ut ait S. TH. (*ibid.*) : *secundum quantitatem proportionis, prout scilicet in cultu divino fit aliquid quod fieri non debet*, ut si alius ut Deus colatur qui Deus non est, vel verus Deus colatur indubito modo.

Q. 13. Quid 1º) — et 2º) *quotuplex* est SUPERSTITIO, — et 3º) *quantum peccatum* ?

R. Ad 1um) Ex S. THOM. (2. 2, q. 92, a. 1) : « Est vitium religioni oppositum secundum EXCESSUM, non quia plus

exhibeat in cultum divinum quam vera religio, sed quia exhibet cultum divinum, vel cui non debet; vel eo modo quo non debet. »

R. Ad 2um) et 3um) Hinc est *duplex*: — superstitio REI CULTÆ, et — superstitio CULTUS INDEBITI. — *Prima* seu superstitio REI CULTÆ continet sub se plures species: si enim colatur creatura cultu divino dicitur *idololatria*; — si colatur creatura ut aliquid occultum revelet, dicitur *divinatio*; — si ut dirigat operationes nostras, dicitur *vana observantia*; — si ut operetur mira, dicitur *magia*, ad quam reducitur *maleficium*; — et hæc sunt peccata ex toto genere mortalia, propter gravem irreverentiam Deo illatam. — *Secunda* seu superstitio CULTUS INDEBITI — alia fit *per cultum falsum*, qui etiam ex toto genere mortale est, ut esset falsas venditare SS. reliquias, falsas prophetias, revelationes, miracula in vulgus spargere, etc.; — alia *per cultum superfluum* qui in re levi leve peccatum est, nisi quid fiat intentione novum in Ecclesia ritum introducendi; ut est orare sub solis ortum, missam ejus sacerdotis, qui tali nomine nuncupatur, pluris facere, non nere sabbato, nudis pedibus ab extrema unctione non incedere, in missa vel officio canonico aliquid addere non præscriptum in rubricis, etc.

§ 1. De idololatria, divinatione, sortilegio et astrologia.

Q. 14. Quid 1°) — et 2°) *quotuplex* est IDOLOLATRIA?

R. Ad 1um) IDOLOLATRIA *in genere* ex S. THOM. (2. 2, q. 94, a. 1) definiri potest: *cultus divinus alteri quam Deo exhibitus*.

R. Ad 2um) *Triples* distinguitur. 1°) **perfecta**, quando quis falso existimans creaturam esse Deum vel dignam honore Dei, ei cultum divinum exhibet, opponiturque religioni simul et fidei; — 2°) **imperfecta**, quæ non ex errore, sed ex perverso affectu, v. g. ex odio et formali contemptu Dei vel ex cupiditate aliquid obtinendi dæmoni aut alteri creaturæ cultum divinum tribuit, estque peccatum gravissimum, imo priori deterius quia cum majori

cognitione et malitia committitur ; — 3º) **simulata** seu *mere externa*, quando quis non ex errore aut mala voluntate, sed mere ex timore, v. g. tyranni, cultum divinum creaturæ exhibet, ut olim quidam Christiani qui ex metu tormentorum idolis sacrificabant, estque mendacium in cultu religionis Deo valde injuriosum et hominibus scandalosum.

Q. 15. *Quid* 1º) — et 2º) *quotuplex* est DIVINATIO ?

R. Ad 1º) Ex S. THOM. (2. 2, q. 95, a. 3) DIVINATIO in genere definiri potest : *inquisitio occultorum ope dæmonis*.

R. Ad 2º) Alia est *expressa*, quæ fit per invocationem et pactum expressum cum dæmone, ut doceat occulta, dum v. g. quis expressis verbis dæmonem invocat, vel saltem signo aliquo expressa intentione utitur, per quod putat dæmonem cooperari. — Alia est *tacita*, quæ fit per invocationem et pactum tacitum, dum quis notitiam rei occultæ procurat aut procurare nititur per medium improporcionatum, i. e. nullam habens naturalem vim indicandi rem desideratam.

Explan. Utriusque divinationis variæ species solent assignari, præsertim : — 1º) **Præstigium**, ex fictis imaginibus ; — 2º) **Astrologia judiciaria**, ex astris ; — 3º) **Augurium**, ex garritu avium ; — 4º) **Auspicium**, ex eorum volatu ; — 5º) **Aruspicium**, ex visceribus animalium ; — 6º) **Chiro-mantia**, ex lineis manus, seu **Physionomia**, ex lineis alterius partis corporis ; — 7º) **Geomantia**, ex signis terræ, seu **Hydromantia**, ex signis aquæ ; — 8º) **Necromantia**, ex invocatione mortui ; 9º) **Omen**, ex fortuito casu ; — 10º) **Oneiromantia**, ex somniis ; — 11º) **Oraculum**, ex idolis ; — 12º) **Sortilegium**, ex sortibus ; 13º) **Vaticinium**, ex vatibus aut chartis. — Interim communiter docent TT. has divinationis varias species *materialiter* tantum inter se distinguere, nec proinde in confessione esse exprimendas. — Sæpe tamen aperienda erit *expressa* dæmonis invocatio, quia regulariter adjuncta habet alia peccata, v. g. idololatriam, hæresim, apostasiam a fide, etc. — Cfr. BULL. ; SASE.

Q. 16. *Quantum* peccatum est DIVINATIO ?

R. *Sub distinctione*. DIVINATIO **expressa** semper est peccatum mortale, nec datur parvitas materiæ, quia in-

cludit formalem Dei contemptum et commercium cum hoste Dei infensissimo; neque, saltem apud fideles, potes esse veniale ob ignorantiam, quia nimis evidens est talis actus malitia. — **DIVINATIO tacita** pariter est peccatum *mortale* in illo qui novit media illa esse vana et inutilia, nec admittit parvitatem materiæ, cum redundet in gravem Dei injuriam. Nec juvat quod quis protestetur se nullum cum dæmone commercium intendere aut velle: nam similis protestatio, cum sit contraria facto, est inefficax et se habet, ac si non adesset. — *Aliquando* tamen a mortali excusari potest: — tum ob ignorantiam non graviter culpabilem, qualis datur in simplicibus; — tum quia non adhibetur certa fides, sed solum concipitur quædam suspicio eventus forte ita venturi.

Q. 17. *Quid* speciatim dicendum de SORTILEGIO?

R. *Sub distinctione*. Ex S. THOM. (2. 2, q. 65, a. 8) sunt SORTES: — vel **divisoriæ**, — vel **divinatoriæ**, — vel **consultoriæ**; illis utimur ad quæstiones dirimendas; istis ad occultum aliquod (seu præsens seu præteritum seu futurum) detegendum; his demum quasi ad Deum consulendum, cum ignoramus quid agere debeamus, — **Divisoriæ** per se licitæ sunt, sed vetantur in officiis et beneficiis ecclesiasticis; — **divinatoriæ** superstiosæ sunt, ideoque semper illicitæ; — **consultoriæ** tentationem Dei continent, ideo regulariter non licent, præterquam in rebus gravioribus, quæ aliter expediri non possunt, et precibus antea ad Deum fuis.

Q. 18. *Quid* licet conicere ex SOMNIIS?

Prænot. Ex S. THOM. (2. 2, q. 95, a. 6) *quatuor* assignantur somniorum **causæ**: 1°) affectiones *corporis*, i. e. interni humores seu corporis dispositiones; 2°) affectiones *animi*, i. e. cogitationes et phantasie præcedentes; 3°) quædam *externa corporalia*, ut frigus, calor, impressio corporis cœlestis; 4°) bonus vel malus spiritus, Deus vel dæmon.

R. Ex S. THOM. (*l. c.*) *licitum* est ex iis conicere quæ ad eorum causas naturales pertinent, id est: indolem, valetudinem, studia et cetera hujusmodi: causæ enim naturales sunt affectiones *animi* vel *corporis*. — *At* *supersti-*

tiosum est ex iis conjicere futura contingentia libera vel effectus mere fortuitos, nisi moralis certitudo habeatur quod talia somnia sint a *Deo*. Unde eisdem certam fidem adhibere, aut se in suis actionibus ordinarie ex illis dirigere non licet, quamvis una vel altera vice ex sola suspitione vel formidine se suamque actionem juxta tale somnium dirigere non excedat peccatum veniale, ut si, ait SASS., quis omitteret deambulationem, quia somniavit se fore in ea proditorie hoc vel altero die interficiendum.

Resol. 1. Ex affectione **animi** fit, ut inter dormiendum ea volvantur in phantasia hominis, circa quæ, ait S. TH. (*ibid.*). *ejus cogitatio et affectio fuit immorata in vigilando*. Unde illud S. AUG. (I, de spir. et anim., c. 25): *Secundum studia quæ quisque exercuit, somniat, et solitarum artium simulacra in præsentia mentis impressa apparent in somnis*. Et sic, ut vulgo dicitur, poetæ in somno carmina pangunt. — **Resol. 2.** Ex affectione **corporis** fit ut: — A) *Phlegmatici*, seu in quibus abundant frigidi humores, somnient aquas, submersiones, natationes, etc.; — B) *Choleric*, seu qui abundant flava bili, somnient incendia, lites, rixas, bella, homicidia, etc.; — C) *Melancholici*, seu qui abundant atra bili, somnient tenebras, funera, mortuos, sepulcra, etc.; — D) Qui abundant *spermate*, somnient venerea; — E) *Debiles* seu levem et temperatam complexionem habentes, somnient se volare aut velociter currere; — F) Qui gravantur multitudine *humorum*, somnient gravia onera ferre, vel in angustis locis versari. — Cf. GIRIBALDI; GALEN. (*de præs. somn.*). — **Resol. 3.** Si constet somnium esse a **Deo**, patet illud esse servandum: ad hoc enim immittitur a Deo, ut suam nobis manifestet voluntatem, cujusmodi fuit somnium in Jacob, in Joseph, in Mardocheo, in Joseph viro Mariæ, in tribus Magis, etc. Sed Deus, immittens somnium, dat signa quibus illud a somniis naturalibus vel diabolicis certo secerni possit.

Q. 19. Quid speciatim dicendum de ASTROLOGIA?

R. *Distinguendum* est inter astrologiam *naturalem* et *iudiciariam*. Ex S. THOM. (2. 2, q. 95, a. 5) **ASTROLOGIA naturalis**, quæ ex dispositione astrorum, ratione eorum virtutis et influentiæ naturalis, divinat certos effectus naturales, — aut necessario eventuros, ut eclipses, — aut contingenter tantum, utpote per alias causas naturales facile impedibiles, uti tempestates, sterilitates, etc., per

se licita est; et quamvis in ejus certitudine aliquando excedatur, propterea non committitur peccatum superstitionis, sed mendacii et levitatis aut imprudentiæ levis culpa. — ASTROLOGIA vero **judiciaria**, quæ ex illa siderum dispositione prædicit eventus omnino fortuitos et liberos, ab hominum libero arbitrio dependentes, est prorsus illicita et hæreticalis: quia libertatem humanam adimit aut labefactat. — Si quis tamen aliquid harioletur *generaliter* et *probabiliter* tantum, v. g. fore hoc anno bella, seditiones etc., superstitione caret, quippe astra in corpus nonnihil, corpus vero in animum influit. — Cfr. BILL.

Resol. Ex doctrina S. THOM. **corpora cœlestia** possunt *indirecte* et *dispositive* inclinare homines ad actus liberos, in quantum agunt in corpus humanum, et per consequens in vires sensitivas, quæ inclinant ad actus humanos. — Quia tamen vires sensitivæ obediunt rationi, ideo nulla necessitas ex hoc imponitur libero arbitrio, sed contra inclinationem corporum cœlestium homo potest per rationem operari, et consequenter nequeunt ex astrorum consideratione cum certitudine præcognosci futura opera hominum. — Nihilominus, propter præfatam inclinationem dispositivam possunt astrologi, sine labe superstitionis, probabiliter et indefinite quædam conjecturare in communibus eventibus qui dependent a multitudine, quia plerique hominum passiones corporales sequuntur, et pauci sunt sapientes, qui eas per rationem moderantur. — Cfr. (1. 2, q. 9, a. 4 — et 2. 2, q. 95, a. 5).

Scholion. De **virga divinatoria**, quæ ex corylo est et bifurcata, et cujus conversione aliqui utuntur ad inveniendos thesauros in terra abditos, aquarum aut metallorum venas, transpositos agrorum limites, fures ac homicidas, non una est Theologorum sententia. De hac virga, cujus prima mentio facta est, ut aiunt. Sæc. XIV, hæc scribit BAILLY (t. VII, p. 329): « Quamvis nonnulli existiment illam detegendis aquis ac fontibus prodesse posse, ipsiusque motum ac conversionem, quantum ad illos aut *similes* effectus, naturaliter ac legibus physicis explicari posse, illius tamen usus certe vitiosus ac supersticiosus est: 1°) cum agitur de detegendis agrorum limitibus; ratio est: quia evidens est lapidem ex hominum instituto ad constituendum limitem designatum nihil habere physici quod non habet alter lapis, ideoque virga quæ non movetur circa secundum non potest naturaliter moveri circa primum; 2°) quando

virgæ motus et conversio pendent ex agentis intentione, adeo ut non moveatur illa nisi circa ea quæ inquiruntur. Ratio est : quia intentio non potest virgæ motum producere ut causa physica ; unde motus in eo casu non potest esse nisi ab agente superiore, quod quidem alius a diabolo esse non potest. »

§ 2. De vana observantia et de Magia.

Q. 20. Quid 1°) — et 2°) *quotuplex* est VANA OBSERVANTIA ?

R. Ad 1um) Ex S. THOM. (2. 2. q. 96, a. 1 et 2) definiri potest : *superstitio qua quis nititur efficere aliquid ope dæmonis*. — Differt a *divinatione*, quod hæc ordinetur primario ad *speculativam* alicujus occulti cognitionem ; illà vero ad cognitionem *practicam*, aliquid agendo vel omittendo.

R. Ad 2um) Alia fit cum *expressa*, alia cum *tacita* dæmonis invocatione.

Explan. 1. Prior seu **expressa** contingit, cum quis procurare aliquid per media inordinata volens, dæmonis opem expresse invocat aut desiderat, sive id fiat cum pacto, sive sine pacto. — Posterior vero seu **tacita**, cum quis media adhibet inordinata, quæ neque per se, neque ex Dei institutione virtutem efficiendi illud habent, quod quæritur.

Explan. 2. Utriusque VANÆ OBSERVANTIÆ *triplex* est species : — 1°) **Ars notoria**, qua quis ad scientiam aliquam repente et sine studio acquirendam adhibet media impropportionata, ut ignota verba, certas preces, aliquam potionem, etc. ; — 2°) **Observantia sanitatum**, qua ad morbos curandos, ad se reddendum immunem contra ictus vel similes effectus similiter usurpantur media vana ; — 3°) **Observantia eventuum**, dum quis ex observatione rerum impertinentium mala vel bona sibi vel aliis eventura conjicit, ideoque aliquid facit vel omittit, puta ex inversione salinæ super mensam, ex offensione pedis in egressu, ex tredecim mensæ recumbentibus, etc.

Q. 21. Quantum peccatum est VANA OBSERVANTIA ?

R. Sicut DIVINATIO, est peccatum *mortale*, et quidem ex toto genere suo. — Potest tamen esse *veniale*, si fiat cum *tacita* tantum dæmonis invocatione : — 1°) ratione

ignorantiæ ; — 2º) si non adhibeatur certa fides, licet timeatur ita esse vel futurum.

Q. 22. *Ex quibusnam* VANA OBSERVANTIA dignosci potest ?

R. *Ex tribus* sequentibus. 1º) Ex **insufficiëntia** causæ adhibitæ ad effectum, puta si nec habeat naturalem virtutem, nec de supernaturali legitime constet. — 2º) Ex **adjunctione** vanæ vel falsæ circumstantiæ ut necessario requisitæ, ut si quis ad sanandos morbos requireret herbas tali die vel hora collectas, aut a tali persona præparatas. — 3º) Ex **infallibilitate**, quæ tribuitur mediis nullo modo infallibilibus, ut si quis adhiberet certum numerum crucium, orationum, vel similia perageret, quibus existimetur inesse vis infallibilis, quum tamen Ecclesia infallibilitatem eis non annexerit.

Explan. Quod si omnibus prudenter perpensis **dubitetur**, utrum medium aliquod ex sua natura non habeat virtutem sufficientem ad effectum naturaliter possibilem, licite adhibetur; consulto tamen præmittitur protestatio contra quemlibet dæmonis interventum. — Si vero **constet** effectum esse supra vires causarum naturalium, et tantum dubitetur an sit a Deo vel dæmone, habendus est pro superstitioso et dæmoni tribuendus, nisi sanctitas operantis vel alia clara indicia contrarium suadeant, quia temerarium est putare fieri semper miracula.

Q. 23. *Quid* 1º) — et 2º) *quotuplex* est MAGIA ?

R. Ad 1º) MAGIA est *ars operandi mira*.

R. Ad 2º) Est *duplex*. Alia est **naturalis**, seu late sumpta, quæ etiam *artificialis* seu *magia alba* nuncupatur, estque facultas mira faciendi, saltem apparenter, per causas naturales aut hominis industriam, absque ope dæmonis; hæc de se mala non est. — Alia est **superstitiosa** seu *strictè* dicta, estque facultas mira faciendi ope dæmonis per signa ab illo instituta. — Si hoc fiat ad inferendum alteri damnum, dicitur *maleficium* seu *sortilegium*, et hoc si ordinetur ad amorem carnalem vel odium excitandum, dæmone humores vel phantasiam commovente, dicitur *amatorium* vel *philtrum*; — si vero ad inferendum damnum aliud, dicitur *veneficium*.

Q. 24. An est *illicitum* maleficia a malefico dissolvi, quæ *medicamentis* dissolvi nequeunt, neque *precibus*, neque *exorcismis*?

R. *Sub distinctione*. Videndum : — num **alio tantum maleficio** adhibito dissolvi possint ; — an **sine eo** ; — an hoc sit **incertum**. — Si *primum*, non licet, quamvis maleficus paratus sit tollere : quia nunquam licet peti directe, quod est intrinsece malum. — Si *secundum*, licet, tametsi maleficus alio maleficio sit illud dissoluturus, sicuti ex causa licet ab usurario petere mutuum ad usuram. — Si *tertium*, licet, sed conditione adjuncta, si hoc sine novo maleficio fieri possit. — At vero dirimere signa maleficii, v. g. imagines, nexus, ligaturas, etc., licet vel ipsi malefico, qui illa posuit, quippe ea removendo magis recedit a societate dæmonis. — Cfr. S. LIG. (III, 23).

Q. 25. Quid sentiendum de potioribus ævi nostri superstitionibus, nempe : 1°) MAGNETISMO ANIMALI seu MESMERISMO ; — 2°) TABULIS SEMET MOVENTIBUS ; — 3°) SPIRITISMO, uti vocant, *Americano* ; — et 4°) HYPNOTISMO ?

R. Ad 1um) Quod **magnetismum** attinet, quem vocant *animalem*, ut discernatur a *physica* illa MAGNETISMI vi, cujus summa utilitas in arte physica et applicatione pro humanis usibus a nemine non commendatur, etsi, *præclusis abusibus*, adeoque *in abstracto* consideratus, haud sit illicitus, ut constat ex responsis S. OFF. (28 jul 1847 ; — 4 aug. 1856), — *in praxi* tamen, seu si consideretur *in concreto*, negari nequit, quod plerumque sit damnandus, cum *fere semper* interveniat illusio, deceptio, et scandalum contra morum honestatem.

Resol. Hinc patet, quomodo se gerere debeat **confessarius** cum iis qui magnetizant vel magnetizari sinunt : seclusis scilicet abusibus id toleret ; at usum MAGNETISMI nec suadeat, nec approbet. Certissime hanc professionem sine aliorum scandalo, modestiæ læsione ac maximo sui periculo **ecclesiastici** exercere nequeunt ; imo nec ita facile atque innocue possunt experimentis interesse.

R. Ad 2um) Quoad **tabulas rotantes**, his nunquam omnino uti licet, nec eis interesse, cum nullam heic

liceat prætexere curandæ valetudinis causam. Eos tantum lethali vacare dixerim, qui, ut utar verbis cl. PERRONII (DE VIRT. REL. § 750) *quadam animi levitate aut curiositate, jocandique causa, mensis manus apponunt, ut in gyrum moveant, aut ejusmodi experimentis assistunt. Ita DD. communiter.*

Explan. Dixi: **communiter**; non desunt enim DD., qui, motum tabularum fluido electrico tribuentes, consequenter docent, simplicem tabularum motum, si nulla interveniat divinatio nullumque voluntatis imperium, haud esse illicitum. — In hoc omnes convenire debent, illicitum esse **tabulas** aliasve res inertes interrogare, vel talibus interrogationibus cooperari vel assistere, etiamsi fieret experimenti aut joci gratia, vel apponeretur protestatio contra dæmonis interventum, vel fieret ad procurandam dæmonis confusionem.

R. Ad 3um) **Spiritismus**, est spirituum consultatio per personas intermedias (*medium* vocant); sic autem habetur: Adis pythonem cui significas id quod scire cupis de rebus omnino occultis, præsertim ad alteram vitam spectantibus. Ab eo interrogatur, te præsentem et audientem, aliquis spiritus, quasi sit anima quæpiam, quæ ex hac vita jam migravit, v. g. anima patris tui, matris, sororis etc. Ex responsis acceptis minime dubitare posses te vere cum defunctis carissimis colloquium habere. Isti enim plurima tibi referunt quæ tibi soli sunt nota; imo ipso eorum stylo eduntur. — Spiritistæ, ut pestiferum errorem facilius diffundant, coaluerunt in sectam quæ in dies magis, præsertim in magnis civitatibus, excrescit.

Hæc spirituum consultatio prorsus illicita est, utpote vera divinatio. Impium sane et blasphemum foret asserere, angelos aut animas in Purgatorio detentas intervenire (et Deum permittere ut interveniant) puerilibus hominum ludis, eorum vanæ voluntati obtemperare et stultæ curiositatis satisfacere. Neque animæ damnatorum sic apparent: quæ neque ex suis viribus, neque ex providentia divina *communiter* illam potestatem habent, humanis rebus sese immiscendi atque homines seducendi uti concessum est diabolo. Hujus igitur præstigia esse, certum est. — Quinimo, hæc superstitio est aliis pejor,

utpote fidei christianæ snbversiva. Nam defuncti de statu suo præsenti interrogati respondent se esse jam beatos, vel a pœnis mox liberandos, licet in infernum demersos se non diffiteantur.

Resol. 1. Merito S. OFF. (2 apr. 1864) omnia hac de re scripta gravissime proscripsit. **Resol. 2.** Non solum graviter illicitum est spiritus de occultis consulere, sed etiam consultationi, licet mere passive, interesse, etiam sola *curiositatis* causa: est enim peccatum cooperationis rei intrinsece malæ.

Resol. 3. « Neque bono consulunt religionis qui omnia facta et phænomena, quæ narrantur, ad aniles fabulas et deliramenta puerilia amandare nituntur. Licet enim aliquando fraudes atque dēceptiones præstigatoris occurrant, tamen multæ res gestæ adeo ipsa historica veritate comprobatæ sunt, ut dubium rationale moveri nequeat. Si vero omnia fraudi et dēceptioni sensuum attribuis, deploranda ista crimina superstitionis re ipsa committi negas, horrorem minuis, atque ita causa es cur minus caveantur atque fugiantur. Ut nimia credulitas, ita etiam incredulitas nimia vitari debet a viro prudente » (LEHMKEHL, I, n. 362).

R. Ad 4um) Quod demum HYPNOTISMUM attinet, eo nomine artem intelligunt, fixo et continuato rei intuitu ac mentis ad unum recollectione, inducendi statum animi *somnambulismo* similem, quo homo, qui *prævie* se subiecit voluntati hypnotizantis, non amplius est sui juris, sed omnia ad nutum hujus peragit ac pro graviore, quo opprimitur sopore, etiam magis insolita agit ac palitur. Imo, nedum in hypnosi peragit quidquid hypnotizanti libuerit, sed etiam si ipsi aliquid suggestum fuerit postea tantum exsequendum, tempore determinato ab hypnotizante redibit status hypnotismi, et fiet quod suggestum fuit. — De HYPNOTISMO nullum hucusque S. Sedis expressum decretum prodiit. Existimaverim de illo non aliter ac de MAGNETISMO iudicium esse ferendum.

Resol. 1. Quamvis **hypnotismus** *per se* seu *præclusis* *abusibus* haud sit illicitus, si nempe *adhibitis cautelis, justa de causa, honesto modo et in finem naturalem*, v. g. medicationis causa, investigationis scientificæ aut iuridicæ gratia, adhibeatur; **in praxi** tamen *plerumque est damnandus*, quippe qui periculis sit plenus, cum hypnotizatus plane dependeat a nutu hypnotizantis; quapropter usus ejus publicus jure merito ab

auctoritate publica prohibetur¹. Imo *plane damnandus* foret, utpote interventioni dæmonis adscribendus, si illius effectus, attenta eorum intrinseca natura, modo quo producantur aliisque circumstantiis, naturalium causarum vires exsuperent²; — item si turpibus et immoralibus actibus hypnotismum exerceatur.

Resol. 2. Si quod crimen in hypnosi committeretur, reus *principalis* est qui illud sugessit, *secundarius* tantum suggesti criminis exsecutor.

**Art. III. De vitiis religioni oppositis per defectum :
de irreligiositate ejusque variis speciebus.**

Q. 26. *Quid* 1°) est IRRELIGIOSITAS, — et 2°) *quænam* ejus *species*?

R. Ad 1um) Est vitium quod religionis virtuti adversatur per defectum, quodque tendit ad irreverentiam Deo *directe* inferendam, vel *indirecte*, in rebus aut personis sacris.

R. Ad 2um) Si *directe*, i. e. si inhonoratur Deus *in se*, ejus species sunt : TENTATIO DEI, PERJURIUM et BLASPHEMIA. — Si *indirecte*, i. e. si inhonoratur Deus *in rebus* seu *personis sacris*, species sunt : SACRILEGIUM et SIMONIA. — De *perjurio* et *blasphemia* dicetur in 2° præcepto.

§ 1. De tentatione Dei et de sacrilegio.

Q. 27. *Quid* 1°) est TENTATIO DEI, — 2°) *quotuplex* — et 3°) *quantum* peccatum?

R. Ad 1um) Ex S. THOM. (2. 2, q. 97, a. 1) *est dictum vel*

1. Lex Belgica (30 maii 1892) pœnis severis afficit eos qui personam hypnotizatam in *spectaculum* dederint, vel qui, cum nec medici sint, nec specialem licentiam a gubernio obtinuerint, hypnotizaverint personas 21 annis minores vel amentes.

2. Quænam revera sint phenomena hypnotismi *extraordinaria*, quæ modo naturali explicari nequeant, ad me non pertinet definire. Interim constat **pleraque** eorum quæ narrantur vel omnino fuisse ementita, vel nimia credulitate admissa, vel fraudi aut manuali dexteritati, qualis apud præstigiatores usu venit esse, tribuenda. Quod idem judicium jam tulerat CONC. BALTIM. II, de phenomenis quæ in circulis *spiritismi* exhibentur — Multum mihi placet opusculum « **L'hypnotisme** », auctore R. P. VAN TRICHT, S. J. Namur 1892.

factum aut omissio ad capiendum experimentum potentiæ, sapientiæ alteriusve divini attributi, per extraordinarium effectum a Deo temere expectatum.

R. Ad 2um) *Duplex* distinguitur. Alia est **expressa** seu **formalis**, quando quis expresse dubitat de aliqua divina perfectione aut expresse de ea vult periculum facere ; — alia est **implicita** seu **interpretativa**, cum quis, etsi actu non dubitet de perfectione divina, neque expresse intendat de Deo experimentum, reipsa tamen id agit vel petit, quod suapte natura refertur ad experiendam perfectionem divinam. — Quod fit : — A) Si quis, prætermis-
sis mediis ordinariis, a Deo et natura ordinatis, effectum a solo Deo expectat, ut si negligat remedia ad sanitatem recuperandam, cibos ad vitæ sustentationem, studium ad concionem digne habendam ; — B) Cum quis se absque justa causa necessitatis vel utilitatis exponit periculo, a quo liberari non possit nisi a solo Deo.

R. Ad 3um) *TENTATIO formalis* semper est peccatum mortale, et quando accedit dubitatio positiva, est etiam hæresis. — *Interpretativa* per se etiam est mortale, nisi quis excusetur : — aut quia ex inconsideratione aut ab ignorantia ductus illud faceret, — aut ob materiæ levitatem, puta si neglectis remediis a levi infirmitate sanitatem a Deo expectaret.

Q. 28. *Quid* 1°) est SACRILEGIUM, — 2°) *quotuplex* — et 3°) *quantum* peccatum ?

R. Ad 1um) Ex S. THOM. (2. 2, q. 99, a. 1, 3) SACRILEGIUM definiri potest : *violatio rei sacræ qua talis* ; — i. e. indigna tractatio, — sive sit actus, — sive omissio, contra reverentiam debitam rei ad cultum Dei deputatæ.

Explan. Additur : **qua talis**, hoc est, in eo sensu in quo est sacra ; sic religiosus per votum solemne castitatis est sanctificatus ad munditiam carnis, et ideo est sacrilegus, si contra hoc agat, — non si detrahat, mentiatur, etc.

R. Ad 2um) sacrilegium *triplex* distinguitur : — *personale*, — *locale*, et — *reale*, prout indigne tractatur persona, locus vel res sacræ.

Explan. Ex S. THOM. (2. 2, q. 99, a. 3) : *gravius peccatum*

est sacrilegium quo peccatur contra personam sacram, quam quo peccatur contra locum sacrum. Sunt tamen in utraque specie diversi gradus secundum differentiam personarum et locorum sacrorum. Similiter etiam et tertia species sacrilegii, quæ circa alias res committitur, diversos habet gradus secundum differentiam rerum sacrarum. Inter quas summum locum obtinent ipsa SACRAMENTA, quibus homo sanctificatur, quorum præcipuum est EUCHARISTIÆ sacramentum, quod continet ipsum Christum. Et ideo sacrilegium, quod contra hoc sacramentum committitur, GRAVISSIMUM est inter omnia. Post sacramenta autem secundum locum tenent VASA CONSECRATA ad sacramentorum susceptionem; et ipsæ IMAGINES SACRÆ et RELIQUÆ Sanctorum, in quibus quodam modo ipsæ personæ Sanctorum venerantur et dehonorantur.

R. Ad. 3um) Sacrilegium est peccatum mortale ex genere suo, adeoque grave in re gravi, in re levi leve. — Cfr. BILL.; SASS.

Q. 29. *Quibus modis committitur SACRILEGIUM personale?*

R. Committitur tribus sequentibus modis. 1°) Si quis, suadente diabolo, **violentas manus** injiciat in clericos vel in utriusque sexus monachos. — 2°) Personas ecclesiasticas subjiciendo judicio **fori laicalis**, aut ab eis exigendo **tributa** extra casum publicæ necessitatis, in locis ubi viget privilegium fori seu exemptionis. — 3°) **Luxuriose** violando personas Deo dicatas per votum solemne castitatis in professione religiosa vel in susceptione sacri ordinis emissum. — Cfr. *de Pecc.*, q. 80.

Q. 30. *Quibus modis committitur SACRILEGIUM locale?*

R. Committitur quatuor sequentibus modis. 1°) *Per quodlibet peccatum quo ecclesia polluitur, vel cæmeterium, nempe: — A) per homicidium culpabile aut injuriosam sanguinis effusionem, quæ sit mortalis et copiosa; effusio enim dicit plus quam unam aut alteram guttulam; sufficit tamen vulnus infligi homini existenti in loco sacro, licet ab homine existente extra, aut sanguis extra effundatur aut vulneratus extra moriatur; B) per voluntarium seminis humani effusionem, non tamen per copulam conjugalem in casu urgentis necessitatis, juxta dicta superius (de Pecc., q. 81); — C) per sepulturam infidelis vel excom-*

municati non tolerati. Per *infidelem* autem non intelliguntur *catechumeni*. ut habet communior sententia ; an vero intelligantur *infantes ex christianis parentibus mortui sine baptismo*, disputant DD., ut latius dicetur postea (q. 126 de *Euch.*). — Ut tamen locus sacer propter hos actus *polluatur*, ita ut reconciliatione indigeat, debent esse notorii, notorietate facti vel juris, non tamen ut sacrilegii reatus incurratur. — 2º) *Per actus, qui licet locum sacrum non polluant, tamen specialiter prohibentur*, quales sunt mercatus, concilia sæcularia, strepitus judiciorum, convivia, confabulationes, etc., sine necessitate. — 3º) *Per actus qui sunt contra immunitatem loci*, ut si ecclesiæ fores effringantur, si templa bonis suis spolientur, aut jus asyli violetur. — 4º) Ex probabiliore sententia cum SYL., CAJET., SYLVEST., BILL., per **furtum rei etiam profanæ in loco sacro**, ut crumenæ occulta abscissio, sive res furtiva sit illic deposita *custodiæ causa*, sive non. Hoc enim ipso quo locus est sacer, tanta ei debetur reverentia, ut sit asylum omnibus rebus quæ in eo sunt, etiamsi eo animo non fuerint illic depositæ. Præterea in jure (caus. 17, q. 4, c. *Quisquis*) habetur : *Sacrilegium committitur auferendo sacrum de sacro, vel non sacrum de sacro, sive sacrum de non sacro*. Ubi cum jus non distinguit, nec nos distinguere debemus. — Quæ tamen circumstantia cum levis sit non erit necessario exprimenda in confessione. — Cfr. BILL. ; SASS.

Q. 34. *Quibus modis committitur SACRILEGIUM reale ?*

R. *Duobus modis : positive scilicet, vel negative*. Committitur : 1º) **Positive**, indigne tractando rem sacram, quod fit : — per indignam administrationem vel suspensionem sacramentorum ; — per profanationem reliquiarum, imaginum et vasorum sacrorum ; — per abusionem verborum Scripturæ non solum ad confirmandos errores, sed etiam ad res pure profanas ; — per invasionem bonorum et jurium Ecclesiæ et subpressionem piorum legatorum ; — demum per adhibitionem sacræ suppellectilis in usus profanos, nedum quamdiu consecrationem retinent, sed cum postea eam amiserint ; nihilominus, quia « mu-

tata forma prope interimit rei substantia, » quæ formam ita perdidit, ut ad communem materiam redierint, sicut si calix igne vel ferro ad communem massam argenti reducatur, in usus profanos converti posse, recepta sententia est (S. LIG. III, 41). — 2º) **Negative**, cum res sacra non custoditur ea cura qua debet, ut : — si vasa sacra, pallæ, corporalia, non teneantur satis munda : — si permittatur sacras species in pixide corrumpi ; — si Eucharistia sub clavi non asservetur.

§ 2. De Simonia.

Q. 32. *Quid* 1º) est SIMONIA, — et 2º) *undenam* illud nomen?

R. Ad 1um) Ex S. THOM. (2. 2, q. 100, a. 1) : *est studiosa voluntas emendi vel vendendi aliquid spirituale vel spirituali annexum.* — Quod addi solet : *pretio temporali*, redundat : quia essentielle hoc est emptioni et venditioni, ut fiant mediante pretio temporali.

Explan. Dicitur 1º) **Studiosa voluntas** i. e. deliberata intentio, quia simonia magna ex parte pendet ex intentione operantis, quæ exerceat tanti æstimat rem spirituales, quanti temporales. — 2º) **Emendi vel vendendi**, per quæ verba intelligitur quivis contractus onerosus, sive venditionis, sive locationis, sive permutationis, etc., vi cujus unus intendit alterum obligare ad dandum spirituale pro temporali vel e contra. — 3º) **Aliquid spirituale**, per quod intelligitur res supernaturalis ad salutem ordinata, — sive sit *formaliter* talis, ut v. g. gratia, dona Spiritus S.; — sive *causaliter*, ut sacramenta, preces; — sive *effective*; in quantum est effectus vel usus potestatis spiritualis, ut collatio beneficii, dispensatio in voto, etc. — 4º) **Vel spirituali annexum**, ad comprehendenda illa quæ spiritualia non sunt, sed ad ea ordinantur iisque adnecuntur.

Tripliciter autem potest esse aliquid **annexum** : — A) *antecedenter*, quando temporale antecedit spirituali, ut jus patronatus respectu beneficii, vasa et vestes sacræ respectu sacramentorum; — B) *concomitanter*, idque *dupliciter* locum habere potest : sive *intrinsece*, i. e. necessario et inseparabiliter, ita ut temporale coalescat cum spirituali in unum opus morale, ut labor intrinsecus actioni sacræ, i. e. sine quo actio sacra fieri

nequit, ut stare ad altare, insumere tempus pro legenda missa, etc.; sive *extrinsece*, i. e. non necessario, et separabiliter, qualis est v. g. in missæ celebratione labor extraordinarius ex cantu, ex dilatione horæ celebrationis, ex itinere ad hoc suscepto, etc.; — C) *consequenter*, quando temporale præsupponit spirituale, ex quo tanquam ex causa resultat, ut jus ad reditus beneficii qui dantur propter officium spirituale. — Demum 3°) communiter sed per redundantiam additur: **pretio temporali**, quod in jure vocatur **munus**, estque triplex: — *munus a manu*, i. e. pecunia ac quodvis aliud pecunia æstimabile, ut remissio debiti, cessio jurium; — *munus a lingua*, i. e. commendatio apud alium; — *munus ab obsequio*, i. e. servitium vel obsequium in rebus temporalibus præstitum.

Resol. 1. Ad SIMONIAM proprie dictam *essentialiter* requiritur, quod *temporale* intendatur explicite vel implicite ut **pretium** rei spiritualis: alias non erit venditio aut emptio, neque quivis alius contractus onerosus, qui nomine venditionis vel emptio- nis possit intelligi. Et hæc est communis sententia TT. et CC. et maxime S. THOMÆ, non solum in definitione tradita, sed etiam in sequentibus articulis, ubi probat non esse SIMONIAM aliquid temporale accipere pro missis, pro concionibus, pro orationibus et aliis similibus spiritualibus, modo non recipiatur ut *pretium*, sed ut **stipendium** in sustentationem vel aliquo alio **honesto titulo** quales præcipue sunt: *labor extrinsecus*, pura *liberalitas* dantis vel mera *gratitudo*, *injustæ vexationis redemptio*, legitima *consuetudo* seu *superioris dispositio*. — Est autem hæc differentia inter *pretium* et *stipendium*, quod **pretium** dicatur per respectum ad rem cum qua commutatur et cui appretiatur et æquiparatur; **stipendium** vero dicitur per respectum ad personam, quam æquum est sustentari ab iis quorum utilitati deservit. Qui enim ministeriis spiritualibus incumbunt, privant se facultate vacandi aliis negotiis temporalibus ex quibus sibi necessaria ad sustentationem compararent idque in commodum populi. Unde tenetur populus ipsis necessaria sustentationi ministrare, sicut ei qui utiliter alterius negotia gerit, debetur ex justitia sustentatio necessaria quam aliunde acquisivisset, si per ea negotia impeditus non fuisset. Hinc dicitur (I COR. IX, 7): *Quis militat suis stipendiis unquam? Quis plantat vineam et de fructu ejus non edit? Quis pascit gregem et de lacte gregis non manducat?... Si nos vobis spiritualia seminamus, magnum est si nos carnalia vestra metamus?... Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt; et qui altari deserviunt cum altari participant?* Adde illud MATTH. (x, 10):

Dignus enim est operarius cibo suo. Unde Apostolus (Rom. xv. 26 seq.) iterum dicit Gentiles qui facti sunt participes spiritualium per pauperes Sanctorum qui sunt in Jerusalem, debere illis in carnalibus ministrare. — Cfr. BILL.

Resol. 2. « Non est simonia pretio redimere injustam vexam circa jus jam plene acquisitum, v. g. ut quis desistat ab iniqua lite circa beneficium jam plene a te obtentum : quia non datur pro re aut jure aliquo spirituali, utpote quod jam supponitur esse acquisitum, sed pro tollenda vexa injusta. E contra est simonia, si tantum habeas jus ad rem, utpote electus, sed non confirmatus, aut saltem investituram nondum assecutus, inique vexatus des temporale iis, qui jus illud concedere possunt ; quia tunc desistere a vexa est re ipsa conferre jus spirituale ; ergo illud virtualiter emis. Si autem obesse quidem, sed prodesse non possint sive conferre aliquid ad obtinendum beneficium, v. g. aliquis te diffamat, electores vel collatorem fraude impedit quo minus te eligant, potes dare pretium ut cesset : quia hoc est tantum redimere famam et tollere vim ac fraudem, qua sublata aliis manet liberum eligere quem volunt. » (SASS.) —

Resol. 3. « Pariter licitum est pecuniam illi offerre qui injuste renuit Sacramenta ministrare, accedente tamen causa gravi ea suscipiendi, nam hoc etiam est redimi ab injusta vexatione. » (S. LIG. H. A. IV. 49.) — **Resol. 4.** Quamvis ex TRID. (S. 25, c. 18, *de ref.*) dispensationes concedendæ sint *gratis* nihilominus ex *legitima consuetudine* seu *superioris dispositione* fit, ut in absolutione a censuris vel in dispensatione impedimenti matrimonii, voti, etc., solvi aliquid debeat sive per modum mulctæ ad piam causam applicandæ, sive per modum sustentationis onerum Pontificatus. Cfr. BENED. XIV, *Inst.* 93.

R. Ad 2um) Simonia dicitur a *Simone Mago*, de quo legitur (ACT. APOST. VIII, 18 seq.) : Quod obtulit apostolis pecuniam ad spirituales potestatem emendam, dicens : *Date et mihi hanc potestatem, ut cuicumque imposuero manus, accipiat Spiritum Sanctum.*

Q. 33. Quotuplex est SIMONIA ?

R. *Multiplex* distinguitur : tum ex parte *materiæ*, tum ex parte *pacti*.

Explan. 1°) Ex parte **materiæ**, alia est **juris divini**, quæ a Deo ob intrinsecam malitiam prohibita est, estque sola in rigore simonia proprie talis, hancque modo definivimus ; alia est **juris ecclesiastici** tantum, estque contractus circa spi-

ritualia per se licitus, sed lege ecclesiastica ex motivo religionis vetitus, propter periculum et speciem simoniæ, ut est v. g. permutatio beneficiorum ecclesiasticorum inter se, in quibus non habetur nisi prohibitio Ecclesiæ, cum aliunde servetur in illis æqualitas rerum, commutando spirituale cum spirituali.

2º) Ex parte **pacti**, SIMONIA potest esse *mentalis, conventionalis, realis et confidentialis*. — A) Est **mentalis**, quando intra mentem sistit, nullo externo signo manifestata; ut si quis collatori vacantis beneficii filium commendet, et interim specie doni liberalis argentea vasa ipsi mittat ea interna intentione, ut eum moveat et obliget ad filium suum præsentandum. Huc spectat propositio damnata ab INNOC. XI n. 45 : *Dare temporale pro spirituali non est simonia, si temporale non datur tanquam pretium, sed tanquam motivum conferendi vel efficiendi spirituale*. Huc etiam pertinet, si quis pro re temporali accepta rem spiritualement aut vice versa, tanquam compensationem ex iustitia debitam alteri conferat. — B) **Conventionalis** est, quando habetur pactum expressum vel tacitum, sed neutra parte *completum*. Pactum explicitum est, in quod partes expresse consentiunt, v. g. do beneficium, ut des pecuniam; tacitum seu implicitum est, cum partes quidem expresse non conveniunt, ex circumstantiis tamen satis intelligitur, quod dans spirituale velit obligare ad retribuendum temporale vel e contra, ut si dicas : da beneficium, ero tibi gratus, subintelligendo, per temporale, ut plerumque subintelligitur : nam si non retribuas, communiter habetis ingratus. — C) **Realis** dicitur, quando ex utraque parte pactum adimpletum est, saltem quoad aliquid, si non quoad totum, ut si collatum sit beneficium et saltem pars pretii soluta. Si ab una parte tantum completum est pactum, nempe per traditionem solius pretii temporalis, vel solius rei spiritualis, tunc simonia dicitur *mixte conventionalis* vel *semirealis*. — D) **Confidentialis** tandem fieri potest solum in beneficiis, idque — vel per *accessum*, — vel per *ingressum*, — vel per *regressum*, — vel per *pensionem*. Et quidem simonia committitur per *accessum*, quando quis volens conferre beneficium alicui inhabili per ætatem, illud confert alteri cum pacto, ut beneficium dimittat statim ac inhabilis fiat habilis. Per *ingressum* committitur, quando quis beneficium sibi collatum ante captam ejus possessionem alteri resignat, servato sibi jure beneficii possessionem ingrediendi, si is e beneficium sit dimissurus. Per *regressum* committitur, quando quis post captam beneficii possessionem illud alteri resignat, servato sibi jure in eandem possessionem regrediendi, si iste benefi-

cium sit dimissurus. Per *pensionem* denique committitur, quando quis suum beneficium alteri resignat reservans sibi vel alteri ex privata auctoritate aliquam pensionem.

Resol. Ex SCAVINI **simonia juris humani** præcipue committitur : 1º) Beneficia ecclesiastica commutando, in alterius favorem resignando, in iis paciscendo, transigendo vel pensiones licet spirituales reservando sine licentia Episcopi. 2º) Aliquid dando vel accipiendo occasione examinis ad parochiam, sive ante sive post examen. 3º) Aliquid accipiendo etiam sponte oblatum occasione collationis Ordinis, vel Litterarum ad Ordinem ipsum, vel etiam primæ tonsuræ. Ita ex TRID. (S. 24, c. 4). 4º) Vendendo vel emendo officia Ecclesiæ extrinsece tantum ordinata ad res sacras, v. g. sacristæ, æconomi, procuratoris vel defensoris Ecclesiæ. 5º) Vendendo partem cœmeterii; et erit simonia juris divini, si vendatur ut locus sacer. Potest tamen emi jus sepulcri, ut quis in tali loco sepeliatur, quia non venderetur sepultura ne ratione quidem terræ, sed pretium exigeretur ratione oneris alios ibi non sepeliendi. Quod quidem est quid temporale, et probat usus. 6º) Vendendo OLEUM BENEDICTUM vel SACRUM CHRISMA etiam secundum suam *speciem physicam*; usus tamen in aliquibus cathedralibus invaluit, ut aliquid ab ecclesiis particularibus accipiat pro compensandis sumptibus factis in materia comparanda. Porro hanc *consuetudinem tolerari posse*, scilicet exigendi annum et modicum canonem pro sanctorum oleorum materia, pro diœcesi **Anniciensi** respondit S. C. C. (20 dec. 1870, N. R. T. VII, 417).

Q. 34. *Quantum* peccatum est SIMONIA ?

R. *Sub distinctione.* SIMONIA **juris divini** est peccatum mortale, et quidem, juxta communem DD. sententiam, *ex toto genere suo*, non admittens parvitatem materiæ, — sive ex parte rei spiritualis : quia gravis irreverentia est rei spirituali, etiam minimæ, quæ supra omne pretium est, temporalem æquiparare ; sive ex parte pretii : quo enim minus datur pro re spirituali, eo magis res spiritualis vilipenditur, unde vilitas pretii pro ea oblata magis auget malitiam. — SIMONIA vero **juris humani** admittit parvitatem materiæ, quia per hanc non fit proprie injuria rei sacræ, sed tantum Ecclesiæ præceptum violatur, in quo dari potest materiæ parvitas.

Q. 35. *An semper est SIMONIA emere vel vendere aliquid temporale spirituali annexum?*

Sub distinctione. 1°) Quando temporale spirituali **antede-**
cedenter annexum est et illud independenter a spirituali
pretio temporali juste æstimari potest, ut vasa sacra, non
committitur SIMONIA illud emendo vel vendendo juxta valo-
rem materiæ, ita ut pretium ratione spiritualis annexi
non augeatur; quamvis tamen varia sint objecta bene-
dicta, scilicet rosaria, cruces, numismata, quæ pluribus
S. C. INDULG. decretis vendere vetitum sit: alias indulgen-
tias amittunt. — Secus dicendum, si independenter a
spirituali pretium non habeat, ut jus patronatus, præsen-
tatio ad beneficium. — 2°) Ast SIMONIA semper committi-
tur, dum temporale spirituali **consequenter** aut **con-**
comitanter intrinsece annexum est, quotiescumque
objectum illud fit emptionis aut venditionis.

Q. 36. *An est SIMONIA aliquid exigere pro admissione ad
statum religiosum?*

R. Ex S. THOM. (2. 2, q. 100, a. 3) *affirmative*, si hoc
exigatur tanquam **pretium ingressus** in religionem vel
professionis.

Explan. Si non exigatur tanquam pretium: *distinguendum
est*: — 1°) Certum est, licitum esse pro novitiorum *sustenta-*
tione aliquid exigere in monasteriis **monialium**, uti declara-
vit S. C. C. (18 sept. 1863). — 2°) Quoad monasteria **virorum**
si sint *egena*, unanimiter docent AA. cum S. THOM. (*ibid.*) ali-
quid titulo sustentationis exigi posse, exceptis tamen monaste-
riis FF. MINORUM S. FRANC., uti declaravit S. C. *Ep. et Reg.* (30
mart. 1838), idque non obstante contraria consuetudine. Quod
pariter dicendum videtur de FF. MM. S. FRANC. CAPUCCINIS. —
Secus, si sint *opulenta et sufficienter dotata*, uti docet S. THOM.
(in 4 d. 25, q. 3, a. 2), quem secuti sunt S. ANTON., SYLV., S.
LIG. (III, 92), qui advertit ex CABASS., « ad exigendum aliquid a
recipientibus non requiri arctam necessitatem, sed sufficere
illam, qua monasterium non posset alias commode eis alimen-
ta subministrare. » — Ex quo patet hodie, ob temporum diffi-
cultatem, fere ubique omne evanescere dubium, quum vix
ullum reperiatur monasterium adeo opulenter fundatum, ut au-
xilium alieno pro præsentis et futuro nullatenus indigeat.

Q. 37. Quænam *pœnæ* ecclesiasticæ in SIMONIE reos infliguntur?

R. Vi Const. Apost. *Sedis* an. 1869 a Pio IX editæ, incurrunt excommunicationem latæ sententiæ Romano Pontifici *simpliciter* reservatam, illi omnes qui SIMONIE rei sunt in uno e quinque casibus sub nn. VIII, IX, X, XI et XII ibidem expressis. Præterea incurrunt censuras eousque vigentes in simoniaca Papæ electione. — Cfr *Adnot. in Const. APOST. SEDIS* (tom. IV).

Q. 38. An, quæ, et cuinam restituenda sunt SIMONIACE accepta?

R. 1°) Nihil spirituale simoniace acceptum est restituendum. -- exceptis solis beneficiis ecclesiasticis, quæ etiam ante omnem iudicis sententiam dimittenda sunt una cum fructibus perceptis, eo quod acceptio simoniaca beneficiorum sit ipso facto irrita ex juris positivi constitutione. -- Ratio est quia talis simoniacus non peccavit contra justitiam dando aliquod temporale pro spirituali sed solum contra religionem. Hinc si quis simoniace comparavit reliquias Sanctorum, jus patronatus, etc., non tenetur talia dimittere.

2°) Pretium acceptum pro beneficio vel alia re spirituali, nondum secuta collatione rei spiritualis, est ipso jure naturali restituendum, cum desit titulus retinendi: et quidem ipsi danti, cum nullibi aliter sit cautum. At post collationem beneficii et simoniam utrimque completam, pretium acceptum pro collatione, præsentatione vel resignatione beneficii, jure ecclesiastico, ante omnem iudicis sententiam est restituendum non ipsi danti, quia Ecclesia utrumque intendit punire, sed illi ecclesiæ in qua est beneficium: quod ultimum tamen probabiliter non obligat ante iudicis sententiam. Pretium acceptum vero pro alia re spirituali non tenetur quis restituere ante sententiam iudicis, cum de hoc nullum exstet jus positivum.

Nihilominus 3°) quantum est de *jure naturali*, qui simoniace vendit rem spirituales, cui commodum aliquod temporale est annexum, nec quam alteri gratis conferre tenetur, pretium acceptum non tenetur restituere: quia

recipiendo illud non peccavit contra justitiam, sed tantum contra religionem. Quod si vero vendat rem spiritua-lem, cui nullum jus temporale est annexum, tenetur quis tale pretium in conscientia restituere ante omnem judicis sententiam : quia res mere spiritualis non est ulla ratione vendibilis et ideo vendens peccat contra justitiam. Et quidem ex communi sententia tenetur pretium illud simonia-cum restituere ecclesiæ vel pauperibus vel alias ad pias causas impendere ; tuta tamen est sententia contraria, ante sententiam judicis esse restituendum ipsi, nisi sponte remittat vel condonet : quia ex una parte justitia commu-tativa læsa exigit restitutionem fieri ipsi parti læsæ, quantum est de jure naturali ; ex altera vero, nulla lex ecclesiastica afferri potest, quæ ante omnem judicis sen-tentiam statuatur talis pretii simoniaci conversionem in pios usus, licet hoc a judice justissime decernatur. — Cfr. SPOR. S. LIG. (III, 113 seqq. et II. A. IV, 53).

CAP. 2. DE SECUNDO PRÆCEPTO

« *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum* » (EXOD. XX, 7).

Art. I. De vana usurpatione nominis Dei

et de blasphemia.

Q. 39. *Quid prohibet secundum DECALOGI præceptum ?*

R. Quamlibet irreverentiam erga SS. Nomen Dei, quæ fieri potest : 1º) per *vanam ejus usurpationem* ; — 2º) per *blasphemiam* ; — 3º) per *juramentum temerarium* et *indiscretam adjurationem* ; — 4º) per *votum illicitum* vel *violatum*.

§ 1. De vana usurpatione Nominis Dei.

Q. 40. *Quandonam habetur VANA SS. NOMINIS DEI USUR-PATIO ?*

R. Quando *absque causa* seu *sine debita reverentia* assu-mitur nomen Dei vel Sanctorum, — sive id fiat : — 1º) ex *impatientia* contra creaturas, v. g. *Mon Dieu, laissez-moi donc tranquille !* — sive 2º) ex *admiratione*, per modum

ordinariæ exclamationis, v. g. *Grand Dieu, que c'est beau !* — sive 3°) *superflue*, per modum interjectionis, tanquam ex mera formula aut consuetudine, v. g. *Mon Dieu, oui ! mon Dieu, non !*

Resol. Si cum **debita reverentia** et per modum **invocationis**, etiam in rebus indifferentibus, Dei nomen usurpetur, est actus bonus et potest esse meritorius. Quapropter non vituperio sed laude digni sunt qui cum S. FRANC. ASS. sæpius de die erumpunt in illa verba : *Deus meus et omnia !* — Aut cum S. FRANC. XAV. in hæc altera : *O Sanctissima Trinitas !*

Q. 41. *An et quantum peccatum est hæc VANA USURPATIO ?*

R. Est quidem peccatum, sed *de se* veniale.

Explan. Ratio 1ma est quia in huiusmodi usurpatione, si fiat cum advertentia, SS. Nomen Dei ad instar rei profanæ habetur, sicque veneratio Deo debita non servatur. Unde quoque præcipitur (EXOD. XX, 7) : *Non assumes Nomen Domini Dei tui in vanum.* — Ratio 2^{di} est : quia illa irreverentia, cum non sit erga ipsam personam Dei, non apprehenditur ut quid grave, ut constat ex communi TT. interpretatione et sensu fidelium. — Dixi : **de se**; quia potest evadere mortale ratione contemptus formalis vel iræ contra Deum. Quo casu de malitia blasphemiae participare censetur.

Resol. 1. Quod dictum est de SS. Nomine Dei, idem, servata proportione, dicendum est de inutili usurpatione nominum **Sanctorum** et **verborum S. Scripturæ**. Unde quoque dicitur (ECCLI. XXIII, 19) : *Nominatio Dei non sit assidua in ore tuo, et nominibus Sanctorum non admiscearis : quoniam non eris immunis ab eis*, i. e. a peccato irreverentiæ in eos. — **Resol. 2.** Ex S. LIG. (III, 131) « in ira usurpare **dæmonem** sine imprecatione, non est per se peccatum; assidua tamen ejus nominatio non decet christianum, et ratione scandali potest esse gravis, » præsertim in sacerdotibus. — Interim, ut bene notat BALLERINI, « sicubi vitium invaluit maledicendi Dei aut Sanctis et cum iis hominibus agitur, qui in æstu iræ vix et ne vix quidem a vehemente emphasi temperare norunt, expedit sane, ut sacris Dei Sanctorumque nominibus execrabile diaboli nomen substituant. »

§ 2. *De blasphemia.*

Q. 42. *Quid est BLASPHEMIA ?*

R. Ex. S. THOM. (2. 2, q. 13, a. 1) definiri potest: *locutio contumeliosa in Deum*. — Potest fieri *tribus* modis: — *indicative*, affirmando aliquid de Deo quod ei repugnat, vel negando quod ei competit, vel adscribendo aliquid creaturis quod soli Deo proprium est; — *imprecative*, malum Deo imprecando; — *fracto modo*, absque affirmatione, vel negatione, vel imprecatione, ut cum per despectum ac indignationem probose nominentur attributa Dei, membra Christi, sacramenta, etc., juxta illud (MATTH. XXVII, 40): *Vah! qui destruis templum Dei*.

Explan. Dicitur: 1° **locutio**, quia ordinarie fit *verbis*, licet etiam fieri possit: — sive *scripto*, — sive *factis* quibusdam externis in Deum contumeliosis, v. g. dentibus in Deum stridendo, crucifixum conculcando, sagittam in cælum immittendo, ut fecisse narratur JULIANUS apostata. — Imo fieri potest *sola cogitatione*, juxta illud (PSAL. XII, 1): *Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus*. Et dæmones, qui nonnisi mente loquuntur, blasphemare dicuntur, juxta illud (JAC. II, 19): *Dæmones credunt et contremiscunt*. — Dicitur: 2° **contumeliosa**, i. e. per modum convicii detrahens excellentiæ divinæ Bonitatis, quod *triplici* modo fieri potest, ut dictum fuit. — Interim, ut recte notat BILL., ad blasphemiam « non requiritur *explicita* et *expressa* intentio Deum conviciandi et inhonorandi; sed sufficit *virtualis* et *implicita*, quatenus per verba aut modum ea pronuntiandi, juxta communem apprehensionem Deus dehonora-tur et contemnitur. » — Dicitur 3° **in Deum**, — sive fiat *immediate*, — sive *mediate* prout nempe dirigitur vel in Deum ipsum, vel in aliquid aliud, sed cum habitudine saltem virtuali ad Deum.

Resol. 1. Quocumque modo locutio fiat, — sive *corde*, vel *ore*, — sive vero, *scripto* aut *facto*, si in Deum sit contumeliosa, totam blasphemiam malitiam in se continet. Si tamen agatur de reservatione aut aliis pœnis blasphemiam inflictis, sola *oralis* proprie intelligitur. — **Resol. 2.** Blasphemat qui affirmat Deum esse *injustum*, *tyrannum*, *auctorem peccati*, — aut negat esse *omnipotentem*, — aut aliquid creaturis tribuit quod soli Deo competit, quo modo peccant lascivi amatores, si serio

suas meretrices vocant *Deas* et *omne suum bonum*. — Item qui Deo malum imprecatur dicendo : *pereat Deus, sit maledictus*, etc., — aut qui de Deo vera quidem dicit, sed irreverenter, per contemptum, ex ira vel odio, qualem blasphemiam cum vita evomisse legitur JULIANUS apostata dicendo : *vicisti, Galilæe, vicisti!* Huc quoque spectat illud irrisorum Christi (MATTH. XXVII, 29) : *Ave, Rex judæorum*. — **Resol. 3.** Blasphematur, non solum quando contra Deum aliquid contumeliose dicitur, sed etiam cum ita dicitur contra Sanctos et res sacras, tamen cum aliqua habitudine saltem virtuali ad Deum. Nam, ut ait S. THOM. (*l. c.* ad 2) : « Sicut Deus in Sanctis suis laudatur, in quantum laudantur opera, quæ Deus in Sanctis efficit ; ita et blasphemia, quæ fit in Sanctos, ex consequenti in Deum redundat. » Si autem aliquis contra res sacras et Sanctos *secundum se* contumeliose loqueretur, non esset proprie blasphemia, sed vitium irreligiositatis *Dulix* oppositum.

Q. 43. Quotuplex est BLASPHEMIA ?

R. Multiplex distinguitur : — tum ex parte *voluntarii*, tum ex parte *objecti*.

Explan. 1°) BLASPHEMIA, ex parte **voluntarii** dividitur : in — **formalem** et **materialem** ; in **formalem** — **directam** et — **indirectam**. — BLASPHEMIA formalis *directa* est, cum fit cum directa intentione inhonorandi Deum, quæ iterum triplex est : *simplex*, *hæreticalis* et *hæretica*. — *Simplex*, est locutio contumeliosa in Deum, nullam significans hæresim, v. g. *pereat Deus, si non ita sit*. — *Hæreticalis*, quæ significat hæresim sed sine assensu interno erroneo contra fidem, ex pravo solum voluntatis affectu. — *Hæretica*, est verbum contumeliosum contra Deum hæresim significans, et cum assensu interno erroneo. Exemplum utriusque : *Deus est injustus*. — BLASPHEMIA formalis *indirecta* est, quæ fit cum indirecta solum intentione inhonorandi Deum, quum quis nimirum scienter talia verba loquitur, quæ scit contumeliam in Deum continere. — BLASPHEMIA **materialis** est, qua verba de se contumeliosa in Deum proferuntur absque omni directa vel indirecta intentione Deum inhonorandi, v. g. solum recitative vel omnino inadvertenter.

2°) BLASPHEMIA ex parte **objecti** dividitur : — in **immediatam** et — **mediatam**. — Prior immediate fit in Deum ipsum vel aliquid ipsius Dei. — Posterior tendit in aliquid Deo sacrum vel ad Deum peculiariter relatum, ut sunt : a) Maledicta in

Sanctos quatenus Sancti sunt, adeoque cum habitudine ad Deum formali vel virtuali ; — b) Maledicta in Sacramenta et res quascunque Deo sacras, quatenus Deo sacræ sunt ; — c) Maledicta in homines, vel quascunque creaturas, quatenus Dei creaturæ vel aliquid Dei sunt, non item quatenus absolute et secundum se considerantur.

Resol. 1. Quo excellentior et cum Deo magis cohærens est creatura, eo facilius in Deum exsurgit relatio, et consequenter eo facilius habetur *BLASPHEMIA mediata*. — **Resol. 2.** Convicium prolatum in *Sanctos* in cœlis vel *res sacras* censetur *regulariter* ferri in Deum, nisi circumstantiæ vel modus dicendi denotent a tali ratione præscindi. At convicia seu maledicta prolata adversus *homines* in terris existentes vel adversus *creaturas irracionales non sacras* plerumque ab hoc respectu præscindunt, et consequenter non *BLASPHEMIÆ*, sed alterius peccati rationem habere possunt, v. g. odii, vindictæ, iracundiæ, irreverentiæ erga parentes, etc.

Q. 44. *Quantum* peccatum est *BLASPHEMIA* ?

R. Dicendum cum S. THOM. (2. 2, q. 13, a. 2-3) : **1°)** *BLASPHEMIA* quæcumque **formalis directa** est peccatum mortale gravissimum, excludens non solum omnem parvitatem materiæ, sed etiam imperfectionem actus, hoc ipso, quod supponatur facta ex directa intentione ac deliberata inhonorandi Deum. Et si fuerit *hæreticalis*, ad minus est *duplex* peccatum, scilicet *BLASPHEMIÆ* contra religionem, et *INFIDELITATIS externæ* vel *internæ* contra fidem : et si etiam procedat ex maligno affectu contra Deum vel hominem, est simul etiam contra *CHARITATEM* adeoque *triplex* peccatum. — **2°)** *BLASPHEMIA* etiam **formalis indirecta**, serio et advertenter prolata, est peccatum mortale, etsi minus grave priori, ob minus voluntarium ; ubi tamen omnino admittenda est imperfectio actus a mortali excusans, ut si fiat ex subito impetu passionis. Quod si facta sit plene advertenter, etsi ex joco, adhuc ordinarie est peccatum mortale, cum etiam sic vergat in diminutionem divini honoris ; nisi in raro casu talis esset jocus, ut nulla appareret divini honoris diminutio. — **3°)** *BLASPHEMIA* mere **materialis**, cum ei desit essentia *BLASPHEMIÆ*, quantum ex hoc capite, caret omni culpa.

Q. 45. An omnes BLASPHEMIÆ sunt *ejusdem speciei* peccata?

R. Probabiliter *affirmative*; unde nulla adest obligatio declarandi in confessione, num in Deum, an in Deiparam, aut in Sanctos, aut Angelos prolatae fuerint BLASPHEMIÆ, sed sufficit dicere: *Blasphemavi graviter toties*. — Debent tamen declarari circumstantiæ *speciem mutant*es, ut — si BLASPHEMIA fuerit *hæreticalis*, aut, — si procedat ex actuali odio Dei, *desperatione*, ex gravi odio proximi.

Resol. Juxta plures cum SASS., « duplex specie peccatum committit, qui in **Sanctos** blasphemat: unum contra *duliam*, in quantum contumelia afficit personam honore dignam; alterum contra *latriam*, in quantum ejus blasphemia redundat in Deum. » — Verum, ex S. LIG. (III, 132), « cum ii qui blasphemant Sanctos, verius communiter loquendo, eos injuria afficere intendunt, non ob præcisam propriamque ipsorum excellentiam, sed quatenus ad Deum mediate referuntur, ideo... non contra *duliam*, sed tantum contra *latriam* peccant, et propterea non tenentur explicare an Deum vel Sanctos blasphemaverint. »

Q. 46. Quænam *generatim* verba ut BLASPHEMATORIA habenda sunt?

R. Per se ut BLASPHEMATORIA habenda sunt verba quæ ex communi apprehensione vel usu patriæ aut regionis, vel ex modo loquendi derisorio aut iracundo aliisve circumstantiis, Dei inhonationem continent et ex communi apprehensione uti BLASPHEMATORIA reputantur, quamvis per se BLASPHEMIAM proprie non sonent. — Ratio est: quia *verba* et *formulæ* loquendi efficaciam habent non mere ex vi grammaticali, sed etiam ex sensu ipsis affixo a communi usu et æstimatione. — Notat autem S. LIG. (III, 130) cum aliis: quod *in dubio, an aliqua sit vel ne* BLASPHEMIA, *minime ut* BLASPHEMIA *sit sumenda*.

Resol. 1. Formula gallica: *Nom de Dieu*, quæ hodie profertur ad iram seu indignationem, nec juramentum est, nec de se blasphemia, — nisi quis per illam Deum conviciari intendat; sed est tantum vana nominis Dei usurpatio, quæ de se peccatum veniale non excedit. — Secus vero dicendum, quidquid opinentur alii cum SCAVINI et GOUSSET, si præfatæ formulæ præmittatur vox: *Sacré*; quia juxta sententiam communem,

imo universalem populi acceptionem, vox illa *Sacré* per antiphrasim significat *maledictum*, juxta illud VIRGILII : *Auri sacra fames*, ac rudia illa convicia : *Sacrée bête*, *sacré coquin*, ita ut sensus sit : *Maledictum sit nomen Dei*. — Idem dicendum existimo de formula : *Sacré D.* Quia tamen in quibusdam locis ex ignorantia aut errore minorem inspirat horrorem, ratio subinde esse potest, cur quis a peccato gravi excusetur. — **Resol. 2.** Formulæ : *Sacré mille D.*, — *Sacré milliard de noms de D.*, continent blasphemiam hæreticalem. Qui tamen eas adhibent, ordinarie hanc hæreticalem circumstantiam non advertunt, easque tantum proferunt ad blasphemiam vim et expressionem augendam eamque intentionaliter quasi numero multiplicandam. — Idem dic de formulis : *Mille noms de D.*, — *Quatre vingt mille D.*, per quas quis Deum conviciari intendit.

Resol. 3. De sensu formulæ flandricæ : *G... verdoeme* (ad litteram : *Deus damnet*, ut anglice *God dam*) disputatur. — Juxta alios continet imprecationem in seipsum vel juramentum execratorium, ita ut sensus sit : *Deus me damnet*, et proin, seclusis conscientia erronea vel scandalo, illa non excedit culpam venialem in omnibus casibus in quibus imprecatio aut illicitum juramentum a peccato gravi excusatur. — Alii communiter et verius docent hanc formulam, quum vix unquam adhibetur nisi ad iram manifestandam, continere blasphemiam : — sive *immediatam*, ita ut sensus sit : *Deus sit maledictus* seu *damnatus*; — sive *mediatam*, quatenus maledictum immediate prolatum in animam, mediate fertur in Deum, propter specialem habitudinem quam habet anima cum ipso Deo. — Idem dicendum existimo de formula : *G... dæme*. Quia tamen in aliquibus locis minorem inspirat horrorem, ratio adesse potest, cur quis a peccato gravi excusetur, nisi indignatio directa sit contra Deum.

— **Resol. 4.** Ex S. LIG. (III, 124) locutiones — sive *dimidiatæ*, i. e. quæ non habent sensum completum, veluti sunt : *Sacré nom*, — *Nom de domme*, — *Verdæmd*; — sive *corruptæ*, ut sunt : *Jarnidié*, *mordié*, *ventredie*, et flandricæ *G...*, *vernon de domme*, *Begod* et *Sacredieu* de se non sunt blasphemiam, nisi indignatio in ipsum Deum feratur aut adsit intentio blasphemandi. —

Resol. 5. Locutiones : *Videtur Deus mei plane oblitus*, — *Immerito tam multa patior*, si deliberate proterantur, de se sunt blasphemiam et quidem hæreticales. Sensus enim est : *Deo inscio hæc mihi mala obveniunt*, *Deus injuste me punit*. Communiter tamen, juxta modum loquendi humanum, non sunt nisi querelæ ex inconsideratione, ex pusillanimitate, ex gravitate doloris prolatæ, quæque proinde raro ad culpam gravem pertingunt (Vort).

Q. 47. *An et qualia sunt peccata BLASPHEMIÆ ex consuetudine prolatae ?*

R. Videndum an consuetudo illa efficaciter fuerit **retractata** vel **non**. — 1°) Si **non fuerit retractata** consuetudinarius ille — vel A) BLASPHEMIAS profert *advertenter*, et tunc singula BLASPHEMIA constituit peccatum formale in confessione exprimendum ; — vel B) BLASPHEMIAS profert *inadvertenter* ex mera consuetudine, et tunc non sunt voluntariæ de præsentī, sed voluntariæ in causa seu in consuetudine non retractata in qua harum malitia contrahitur, et cum adeoque non constituent nova peccata, inutile est a pœnitente exquirere earum numerum. — 2°) Si **efficaciter fuerit retractata**, BLASPHEMIÆ ex mera consuetudine seu involuntarie prolatae, omni culpa carent, cum nec in se, nec in causa dici queant voluntariæ.

Q. 48. *Quid sentiendum de MALEDICTIS in homines vel alias creaturas, sine ordine ad Deum ?*

R. 1°) Maledicere **diabolo**, — vel rebus insensibilibus, ex honesto fine vel affectu bono, nullum est peccatum. Sic sancte malediceres illi diei in qua mortaliter peccasti ; item diabolo, in quantum v. g. est hostis Dei infensissimus. Sic quoque, ut notat S. TH. (2. 2, q. 76, a. 2) maledixit JOB diei nativitatis suæ, propter culpam originalem et sequentes pœnalitates ; sic DAVID maledixit montibus Gelboe, propter cædem SAULIS et JONATHÆ quæ ibi contigerat.

2°) Maledicere **hominibus** eisque mala imprecari, ordinarie solum veniale est : quia non fit animo deliberato et serio, ut talia eveniant ; aliter enim per se est peccatum mortale ex genere suo seu juxta gravitatem mali imprecati, et simpliciter mortale, si fiat ex odio.

3°) Maledicere **jumentis** aliisque rebus irrationabilibus, nisi fiat ex odio in proximum cujus sunt, non est nisi veniale. Idem dic de maledictis in ventos, tempestates, etc., præcisa relatione ad Deum. Quod addo, docente S. TH. (*ibid.*). *Maledicere autem rebus irrationalibus in quantum sunt creaturæ Dei, est peccatum BLASPHEMIÆ ; ma-*

ledicere autem eis secundum se consideratis est otiosum et vanum et per consequens illicitum.

ART. II. De juramento (ubi de perjurio) et adjuratione.

§ 1. De juramento.

Q. 49. Quid 1°) est JURAMENTUM ; — 2°) An est *licitum* et 3°) in quo *discrepat* ab ADJURATIONE ?

R. Ad 1um) Ex S. THOM. (2. 2, q. 89, a. 1) definiri potest : *invocatio divini nominis in testimonium alicujus rei ; i. e. contestatio divini testimonii in eo sita, quod aliquis asseveret se adeo veritatem tueri, aut aliquid tam firmiter polliceri, ut etiam Deum, qui nec falli potest nec fallere, in testem invocet, — non quidem ut ipse hic et nunc veritatem miraculo testetur, hoc enim esset Deum tentare ; — sed quando voluerit, saltem dum manifestabit consilia cordium.*

R. Ad 2um) Juramentum *secundum se* esse licitum et honestum, de fide certum est. Constat ex CONC. CONSTANTIENSI quod damnavit hanc propositionem JOAN. WIKLEFF. n. 43 : *Juramenta illicita sunt, quæ fiunt ad corroborandos humanos contractus et commercia civilia.* Item ex damnatione propositionis 75 Synodi PISTORIENSIS a Pio VI per Bullam Auctorem *fidei*.

Explan. Probatur 1°) ex **ratione naturali** cum S. THOM. (2. 2, q. 89, a. 2) : « Juramentum secundum se, ait, est licitum et honestum. Quod patet ex ORIGINE et ex FINE : ex ORIGINE quidem, quia juramentum est introductum ex fide qua homines credunt Deum habere infallibilem veritatem et universalem omnium cognitionem et provisionem ; ex FINE autem, quia juramentum inducitur ad justificandum homines et ad finiendum controversias, ut dicitur (HEBR. VI). » — Prob. 2°) ex **S. Scriptura** quæ juramentum approbat, ut (DEUT. VI, 13) : *Domini Deum tuum timebis... ac per nomen illius jurabis ;* et (Ps. LXXI, 12) : *Laudabuntur omnes qui jurant in eo.* Nec obstat illud Christi (MATTH. V, 34) : *Ego autem dico vobis non jurare omnino.* Illis enim verbis Christus non *usum* juramenti indiscriminatim prohibet, sed *abusum*, seu facilitatem passim jurandi, etiamsi per creaturas fiat, *ne scilicet*, ait S. TH. (l. c.) ex S. AUG. *jurando ad facilitatem jurandi perveniatur, et ex facilitate ju-*

randi ad consuetudinem, et a consuetudine in perjurium decidatur. Prob. 3°) ex **usu** et **praxi** Eccle-iæ, ut patet : tum ex dispositionibus juris et decretis latis adversus hæreticos negantes iiceitatem juramenti; tum ex exemplis S. PAULI, qui pluries juramentum adhibuit, ut : (ROM. I, 9; COR. I, 23), et fidelibus honestum finem ac necessitatem juramenti proponit (HEBR. VI, 13 seq.); tum ex effatis et exemplis SS. Patrum, et ita S. CYRILLUS ALEX. in CONC. EPHESINO juramentum postulavit a Theodoto et Acacio; item S. GREG. Magnus pluries juramentum imposuit recepitque.

R. Ad 3um) In hoc differt ab ADJURATIONE, quod in JURAMENTO Deus invocetur *ut testis*; — in ADJURATIONE, *ut objectum amoris vel timoris*, sicut est illud (I THES. V, 27) : *Adjuro vos per Dominum, ut legatur epistola hæc.*

Resol. 1. Cum BILL., SOTO et aliis contra SYLV., non est verum juramentum quod fit per *falsos Deos* : quia ita jurans, v. g. per Jovem, — vel novit Jovem nihil esse, et tunc non magis jurat, quam si juraret per chymeram, quæ nihil testari potest, et ideo si falsum jurat, non est perjurus, sed mendax; vel putat Jovem esse Deum, et tunc neque revera jurat, quia Deus ille putatitius non est testis infallibilis qualis invocatur in juramento, neque si juret falsum, nulla fit vero Deo injuria. Tamen erit perjurus *affectu et reatu*, eo modo quo quis foret homicida quoad culpam et voluntatem qui occideret feram intendens occidere inimicum, et ex conscientia erronea tenebitur servare juramentum, si sit promissorium. — **Resol. 2.** Non est juramentum dicere : *Novit Deus*; — *Coram Deo loquor*; — *Per Deum*, etc., si hæc *narrative* proferantur; secus vero, si *invocative*, quod dignoscitur ex circumstantiis vel intentione loquentis. Sic juravit Paulus (GAL. I, 20) : *Ecce coram Deo, quia non mentior.* — **Resol. 3.** Non est juramentum dicere : *Per fidem meam*; *per fidem viri probi*, in conscientia mea (*ma foi, op mijne trouw, op mijn woord*), nisi addatur aliqui Dei, ut si dicere-tur : *In veritate Dei, per fidem divinam, christianam.* — Imo, nec juramentum est dicere : *Tam verum est, quam exsisto*, — *quam Deus est*, — *quam Christus est in Eucharistia*, etc. Ratio : quia hæ formulæ non sunt invocatoriæ divini testimonii, sed tantum comparisonem instituunt inter veritatem et veritatem; non comparisonem *æqualitatis*, quod blasphemum foret; sed comparisonem *similitudinis*, ita ut sint locutiones *hyperbolicæ*, quibus exaggeratur veritas assertionis. — Idem dicendum videtur de formula : *Quod dico, est Evangelium, est instar fidei, est de fide* (*het is waarachtig Gods waar*). — **Resol. 4.** Non jurat

qui ait : *Juro ita esse, juro me id esse facturum*, quia tunc nec explicite nec implicite divinum testimonium imploratur; nisi præcessisset interrogatio de jurejurando : quia tunc per interrogationem illud *juro* satis determinatur ad verum juramentum. — Cfr. S. LIG. (III, 134).

Q. 50. *Quotuplex est JURAMENTUM?*

R. *Multiplex* distinguitur : 1°) ratione *jurantis* ; — 2°) ratione *formæ* ; — 3°) ratione *materiæ*. 1°) Ratione *JURANTIS*, distinguitur : **explicitum** vel **implicitum**, — prout Deus expresse in testem invocatur, — aut adhibentur in testimonium creaturæ in quibus specialiter relucet veritas divina aut aliud prædicatum, ut si juretur per Evangelia, cælum, terram, sanctos, templum, crucem, altare ; — secus, si jures per tuam barbam, annulum, etc. — 2°) Ratione *FORMÆ*, est **solemne** vel **simplex**, — prout sit forma aliqua et ritu solemni ex præscripto juris, v. g. coram testibus, cum tactu Evangeliorum ¹, vel in forma communi et ad placitum jurantis. — 3°) Ratione *MATERIÆ*, est **assertorium**, **promissorium**, **exsecratorium** et **comminatorium**, prout adnecitur assertioni, promissioni, imprecationi et minis ; v. g. *testor Deum, me sacro interfuisse* ; — aut *me daturum centum florenos pauperibus* ; — aut *Deus me puniat, si mentior* ; — aut *testor Deum, quod te sim puniturus*. — Ceterum, in *JURAMENTO promissorio* semper includitur *assertorium*, scilicet de præsentī voluntate, tale opus faciendi quod promissum est. Insuper omne *JURAMENTUM* implicite

1. Ita Missionarii ad *Sinenses* et *Indicas* gentes, sive Europæ sive Indigenæ, vi Bullarum *Ex quo* et *Omnium sollicitudinem*, (ap. *Collect.* n. 1762, 1785), quas edidit BENED. XIV, debent in scriptis emittere juramentum, penes quemlibet alicujus Missionis Præsulem, fideliter servandi præscriptiones sedis apostolicæ circa ritus Sinenses et Malabaricos. Quod juramentum cujus exemplar authenticum debet transmitti S. C. DE P. FIDE, cum semel penes quemlibet alicujus Missionis præsulem fuerit præstitum, semper in posterum in suo robore permanet, adeo ut necessarium non sit ut renovetur, si Missionarius ad aliam transeat Missionem, alteriusque superioris fiat subditus ; cui tamen testimonium de eodem juramento præstito exhibere debebit. Ita ex S. Prop. (21 jul. 1895, N. R. T. XXVIII, 610).

saltem est etiam *exsecratorium*, ex eo nempe, quod Deus invocetur simul ut vindex : mendacii quidem in JURAMENTO pure *assertorio*, infidelitatis quoque in *promissorio*.

Resol. 1. Ex CAJET., SYLV., BILL., S. LIG. (III, 142), quamvis varia distinguantur juramenta, omnia tamen sunt *ejusdem speciei* in ratione juramenti. Ratio : quia, cum jurare sit Deum in testem producere, omnes allatæ differentiæ materialiter et per accidens se habent ad testificationem Dei. — Dixi : *in ratione juramenti*; quia in uno perjurio possunt reperiri diversæ species peccatorum, ut blasphemiar, injustitiar, scandali, etc. —

Resol. 2. Formula : *Sic me Deus adjuvet et hæc Sancta Dei Evangelia* est juramentum *exsecratorium*. Sensus est enim per antiphrasim : Si falsum juro, Deus id testetur me non adjuvando, sed derelinquendo et perdendo secundum animam, corpus et temporalia bona. — **Resol. 3.** Ex S. LIG. (III, 143) formulæ *exsecratoriæ*, ut v. g. *Occidar, si hoc non est*, — *Subito moriar*, — *Diabolus me auferat*, — *'k wil verzinken, 'k wil verdæmd zijn*, etc., communiter non censentur verum juramentum *exsecratorium*, nisi Deus expresse nominetur, v. g. *Deus me perdat, si mentior*. Secus, non continent nisi quamdam sponsonem seu pœnæ obligationem.

Q. 51. *Quænam sunt conditiones, ut validum sit JURAMENTUM ?*

R. Requiruntur tres sequentes conditiones, 1°) *ut sit liberum*, tali scilicet libertate quæ sufficiat ad peccatum mortale, sub quo obligat ; — 2°) *ut fiat cum intentione Deum invocandi*, saltem *virtuali*, qualis præsumitur dum quis utitur verbis juratoriis in sensu usitato, licet expresse non cogitet de invocando divino testimonio ; — 3°) si sit *promissorium juramentum*, *ut fiat cum intentione se obligandi*, et *ut promissio a persona cui fit acceptetur*, quia in omni promissione homini facta includitur hæc tacita conditio : *si alter promissionem acceptet*. Hinc tale juramentum ante acceptiōnem nec obligat ex virtute justitiæ, nec ex virtute religionis, nisi promissio jurata simul etiam esset Deo facta, sicque esset *votum juratum*. Non autem requiritur ad valorem JURAMENTI *promissorii* intentio adimplendi promissum : quia de essentia juramenti solum est obligatio implendi, non autem actu implere, sicut de essentia ma-

trimonii solum est obligatio reddendi debitum, non autem actu reddere.

Resol. Quoniam ad rationem juramenti necessario requiritur *intentio jurandi* seu vocandi Deum in testem, et ut docet S. THOM. (2. 2, q. 98, a. 1) post S. AUG.: *Interest quemadmodum verbum procedat ex animo, quia ream linguam non facit, nisi rea mens*; — 1º) Qui intendit Deum vocare in testem, vere jurat, quæcumque verba proferat etiam non juratoria, aut si tantum nutus edat; et si falsum sit, est perjurium. — 2º) E contra si non intendat Deum vocare in testem, vel nesciat quid sit jurare, reipsa non jurat quæcumque verba etiam juratoria proferat. — 3º) Si de intentione jurandi dubitetur, recurrendum est ad communem usum et modum loquendi: quia merito quis præsumitur verba menti conformasse, nisi constet de opposito. — Si autem formula ambigua usus sit, ita ut neque ex illa neque ex aliis circumstantiis possit haberi veritatis præsumptio, censetur non jurasse, si sit vir bonæ conscientiae nec jurare solitus; jurasse vero, si sit jurandi consuetudini addictus.

Q. 52. *Quid igitur dicendum de valore JURAMENTI præstiti ex errore, — dolo, — metu, et — ob injuriam alterius?*

R. 1º) Si *error vel dolus*, — sive antecedens, — sive concomitans, versetur circa *substantiam* rei juramento promissæ, *invalidum* est JURAMENTUM; si autem versetur circa *accidentalem* circumstantiam vel qualitatem illius rei, *valet* et obligat, nisi vel auctoritate episcopi relaxetur vel ab eo, cui juratum est, remittatur. Ratio: quia error vel dolus circa substantiam tollit consensum voluntarium circa talem rem, non item error vel dolus circa accidentia, nisi illud ipsum accidens esset a jurante per se principaliter intentum. — 2º) JURAMENTUM *ex metu* etiam gravi et injusto extortum *validum* est et obligat: quia metus etiam gravis relinquit simpliciter voluntarium et alias JURAMENTUM debet servari, quando non vergit in interitum salulis. Potest tamen talis metum injustum passus vel petere relaxationem sui JURAMENTI a superiore, vel solum in judicio iterum repetere. — 3º) Etiam *valet* et obligat JURAMENTUM præstitum *ob injuriam alterius*, v. g. usurario de solvendis usuris, propter eandem rationem:

quippe turpitudine non se tenet ex parte solventis, sed tantum exigentis et recipientis usuras.

Q. 53. *Quænam sunt conditiones JURAMENTI liciti?*

R. Ut JURAMENTUM sit *licitum* et *actus religionis*, tres conditiones requiruntur: nempe *veritas*, *judicium* et *justitia*, secundum illud (JEREM. IV, 2): *Jurabis: vivit Dominus in veritate, et in judicio et in justitia.*

Explan. Porre JURAMENTI **veritas** in eo consistit: ne divinum testimonium adducatur in confirmationem falsi aut mendacii, et hinc cum veritate juras, quando certo cognoscis vel saltem omnino prudenter judicas rem esse veram. — **Judicium**: ne adducatur temere et irreverenter, sine justa causa utilitatis vel necessitatis et reverentia; justa esset causa v. g. pax confirmanda in familiis, major securitas in contractibus. — **Justitia**: ne adducatur in confirmationem dicti vel facti injusti seu iniqui. — Hujusmodi *conditiones* vocantur a S. THOM. (2. 2, q. 89, a. 3): tres **COMITES** juramenti, quia in omni juramento requiruntur. Et quidem ex eodem S. Doct. juramentum carens *veritate* dicitur juramentum *mendax* seu stricte et proprie **perjurium**; — carens *judicio*, juramentum **incautum**; — carens *justitia*, juramentum **iniquum**.

Resol. 1. Veritas requisita ad juramentum est conformitas dictionis non tam ad rem juratam, quæ dicitur veritas *objectiva* seu *materialis*, quam ad mentem jurantis quæ dicitur veritas *subjectiva* seu *formalis*, excludens mendacium. Contingit enim sæpe ut observat S. TH. (2. 2, q. 98, a. 1): rem juratam esse falsam, et tamen, quia reputatur vera a jurante, non est perjurium, sed juramentum licitum; et e contra, contingit rem juratam esse veram et tamen jurantem pejurare, quatenus reputat eam falsam: moralitas enim in actibus humanis petitur ex intentione agentis. — Similiter per **justitiam** comitem juramenti intelligitur non solum *justitia virtus specialis*, sed etiam *justitia generaliter accepta*, notans honestatem omnium virtutum; et ita deest in juramento de committendo homicidium, sicut de committendo mendacium jocosum.

Resol. 2. Quoniam juramentum, suis comitibus stipatum, secundum se bonum est, merito damnata fuit a MART. V hæc WICLEFF propositio n. 43: *Juramenta illicita sunt quæ fiunt ad roborandum humanos contractus et commercia civilia.* Quia tamen, ut docet S. TH. (2. 2, q. 89, a. 5), juramentum *non quæritur nisi ad subveniendum infirmitati et defectui,...* quo

unus homo alteri discrediti; patet illud **non esse per se appetendum**, nec frequentandum citra necessitatem, quemadmodum medicina quæ quæritur ad subveniendum infirmitati, per se non est appetenda, nec habitualiter sed raro et caute adhibenda. Quo sensu intelligendum est illud Christi (MATTH. v, 34) : *Ego autem dico vobis : non jurare omnino*. Item illud (JAC. v, 12) : *Nolite jurare neque per cælum, neque per terram, neque aliud quodcumque juramentum. Sit autem sermo vester : Est, est; non, non*.

Resol. 3. Ex S. TH. (2. 2, q. 98, a. 1) omne juramentum, cui deest unus ex tribus comitibus, **perjurium** est, *non tamen eodem modo*. Nam *primo* et *principaliter* naturam perjurii participat juramentum cui deest *veritas*; *secundario* et *imperfecte*, tum juramentum cui deest *justitia*, cum jurans illicitum hoc ipso falsitatem incurrit, quia obligatur non præstare quod juravit; tum juramentum cui deest *judicium*, quia cum quis indiscrete jurat, ex hoc ipso se committit periculo falsitatem incurrendi. Unde **perjurium** *stricte dictum* est juramentum cui deest comes *veritatis*; propter suam malitiam passim constituit *casum reservatum*, et ex art. 226 novi codicis pœnalis Belgici punitur incarceratione et mulcta, imo in interdictione. — **Perjurium** autem *late dictum* est juramentum cui deest comes *justitiæ* vel *judicii*, ut dictum fuit.

Q. 54. *Quantum peccatum est JURARE* : — 1°) sine *veritate*; — 2°) sine *judicio*; — 3°) sine *justitia*?

R. Ad 1um) *Falsum* jurans, adeoque stricte **perjurium** committens, semper peccat mortaliter: quia infallibilem veracitatem Dei advocat in confirmationem mendacii. Constat ex prop. damn. ab INNOC. XI n. 24: *Vocare Deum in testem mendacii levis, non est tanta irreverentia, propter quam velit aut possit damnare hominem*. — Attamen in JURAMENTO *promissorio*, dum jurans intentionem habet implendi id de quo jurat, si postea illud non implet, et res est levis, probabilius non peccat mortaliter, tum quia etiam voti violatio admittit parvitatem materiæ, tum quia JURAMENTUM *promissorium* tanquam accessorium sequitur naturam obligationis cui additur; cum ergo obligatio ad materiam levem sit levis, etiam JURAMENTUM ei additum solum obligat sub levi.

R. Ad 2um) Jurans deficiente solo *judicio* per se venia-

liter tantum peccat, quia est tantum vana usurpatio nominis Dei. Per accidens potest peccare mortaliter, vel ratione indiscretionis, ut dum quis non attendit num falsum juret; vel ratione periculi indiscriminatim jurandi, sive verum sit, sive falsum; vel si quis advertat per hoc sibi ingenerari habitum vitiose jurandi.

R. Ad 3um) Quoad defectum *justitiæ*, distinguendum est. A) Si desit justitia in JURAMENTO **assertorio**, illudque præcise fiat ad veritatem confirmandam, ut si quis juret se furtum vel aliam rem malam commisisse, est solum peccatum veniale, quia JURAMENTUM per se non cadit in illam assertionem ut *malam*, sed ut *veram*. Ast si assumatur tanquam medium seu instrumentum ad peccandum, v. g. in confirmationem detractiois ad majorem fidem ei conciliandum, aut in attestationem amoris ad puellam seducendum, est peccatum mortale, — sive peccatum JURAMENTO firmatum sit *grave*, — sive, juxta probabilioris sententiam, sit tantum *leve*, quia jurans, quantum est in se, facit Deum peccati sui coadjutorem, quod etiam in peccato veniali est graviter injuriosum infinitæ ejus sanctitati.

B) Si desit justitia in JURAMENTO **promissorio** *subdistinguendum* est: — a) JURAMENTUM *promissorium* de re **mortaliter mala** est certo mortale, quia taliter jurans Deum constituit velut complicem suæ iniquitatis, cum gravissima ipsius injuria. — b) De re **venialiter mala** idem probabilius dicendum, ob eandem rationem; secundum alios esset solum veniale, quia tanto minor Deo censetur irrogari irreverentia, quanto minus est peccatum quod quis JURAMENTO proponit committere. — c) De re **indifferenti** vel opposita consiliis evangelicis est tantum veniale, quia saltem aliqua est irreverentia rem obligationis JURAMENTI incapacem, JURAMENTO firmare. — d) Denique jurare rem **physice** vel **moraliter impossibilem** est mortale contra veritatem JURAMENTI *assertorii*, quia respectu talis rei nequit esse voluntas adimplendi; si tamen addatur conditio: *Si tamen possibile sit*, probabiliter est solum veniale, quia tunc non contra *veritatem* aut *justitiam*, sed contra *judicium* JURAMENTI tantum delinquitur.

Q. 55. Estne *licitum* JURARE *sine animo jurandi*?

R. Minime, et constat ex propositione damnata ab INNOC. XI n. 25: *Cum causa licitum est jurare sine animo jurandi, sive res sit levis momenti, sive gravis.* — Taliter jurans, si jurat *falsum*, peccat mortaliter, quia Deus saltem exterius adducitur in testem falsi, quod ipsi est graviter injuriosum, sicut si quis exterius offerat thus idolo absque animo venerandi; si vero jurat *verum*, probabilius peccat tantum venialiter, quia esset solum inanis divini Nominis usurpatio, dummodo tamen: — 1°) juretur cum animo promissionem adimplendi, et — 2°) non fiat in contractibus, vel coram judice aut superiore juste præcipiente.

Q. 56. Estne *licitum* JURARE cum *restrictione mentali*?

R. *Sub distinctione.* Cum restrictione **pure mentali** nunquam licet: quia est merum mendacium et consequenter tali juramento deest comes *veritatis*; constat ex prop. 26, 27 et 28 damnatis ab INN. XI. — Secus vero, (præterquam in contractibus onerosis et judiciis legitimis) si **late mentalis** sit, et adsit justa causa necessitatis vel utilitatis, puta ad se liberandum ab importuna et injusta interrogatione alterius. S. LIG. (III, 151 seqq.); imo, juxta quosdam non ignobiles, quos inter SPOR., LUGO., SANCH., LESS., FILL., CARD., si quis manifestando proprium delictum judici sæculari gravissimum malum timeret. — Sed hanc sententiam quam *satis probabilem etiam intrinsece* putat S. LIG. (IV, 274), non admittit S. THOM. (2. 2, q. 69, a. 1), cui omnino favent BENED. XIV ejusque successores PIUS VI et LEO XII, ut latius dicitur in TRACT. *de Statibus partic.* q. 10. — Tunc autem habetur restrictio **pure mentalis**, si verba non habeant verum sensum, nisi quid mente retentum subintelligatur, quod tamen nullo signo externo significatur, nec ex circumstantiis colligi potest; **non pure** seu **late mentalis** est, si illud mente retentum vel ex ipsis verbis ob æquivocationem, vel ex modo loquendi, vel ex circumstantiis aut consuetudine prudens auditor cognoscere potest.

Q. 57. An *licet* præstare JURAMENTUM quod exigitur in *perturbationibus politicis*?

R. Illoc plerumque pendet a circumstantiis. Potissimum expedit consulere superiores ecclesiasticos, ad quos pertinet definire, quid pro variis circumstantiis sit agendum.

Explan. Sic S. PÆN. (10 dec. 1860), **dubio** : an poterat fieri JURAMENTUM a gubernio Ecclesiæ Romanæ hostili propositum hisce verbis : *Giuro fedeltà ed ubbidienza a Vittorio Emanuele re d'Italia e suoi successori. — Giuro di osservare lo Statuto ed ogni altra legge dello stato pel bene inseparabile del re e della patria Italia ?* **resp.** : Juramentum, prout exponitur, non licere; tolerari autem posse juramentum obedientiæ mere passivæ in iis omnibus, quæ legibus divinis et ecclesiasticis non adversantur juxta formam a S. M. Pii VII approbatam. — Hæc autem JURAMENTI formula quam PIUS VII (an. 1808), cum Napoleo I ausu sacrilego S. Sedis status usurpasset et retineret, permisit præstari ab iis qui sine gravi sui incommodo aut præjudicio abstinere non poterant, erat hæc : *Je promets et je jure de ne prendre part à aucune conjuration ou complot, ni séduction contre le gouvernement actuel ; de me soumettre et de lui obéir en tout ce qui n'est pas contraire aux lois de Dieu et de l'Eglise.* — Quo vero sensu juramentum fidelitatis recte præstari queat Constitutionibus politicis quæ **modernas**, ut vocant, **libertates** sanciant, id clare eruitur ex iis quæ circa easdem libertates supra (de Virt. q. 39) tradidit LEO XIII in Enc. *Libertas*.

Q. 58. An obligatio JURAMENTI *promissorii* transit ad *hæredes*?

R. Si promissio sit licita et acceptata, transit ad hæredes, qui in omnia jura et onera realia defuncti succedunt. — Vinculum autem *religionis* ex JURAMENTO ortum, cum sit *personale*, non obligat hæredes, qui ideo non sunt *perjuri*, si illud non servant, quamvis sint *injusti*.

Q. 59. *Quandonam* non obligat JURAMENT. *promissorium*?

R. In sex sequentibus casibus.

Explan. 1º) Cum est de **re illicita** : Juramentum enim non est vinculum iniquitatis. — 2º) Cum est de **re impossibili** : Impossibile nulla est obligatio. — 3º) Cum est de **re indifferenti** ex se et ex fine et circumstantiis, quia JURAMENTUM esse non potest vinculum rei otiosæ et inutilis. Hinc non obligat JURAMENTUM de non incedendo per talem viam, — nisi factum

sit ex aliquo motivo honesto aut utili, puta ad vitandam peccati occasionem. — 4º) Cum est de **re, cujus oppositum est melius**, nisi sit factum in favorem tertii. Hinc non obligaris implere, si jurasti *non intrare in religionem, non dare elemosynam, inire matrimonium*. Si tamen JURAMENTUM sit factum in favorem alterius et ab eo acceptatum, v. g. si jurasti *Annæ* matrimonium et hæc acceperit, teneris (nisi velis ingredi religionem) eam ducere : quia tunc JURAMENTUM *promissorium* etiam transit in contractum qui parit obligationem. — 5º) Cum est factum **per errorem vel dolum circa substantiam** rei promissæ, vel circa **causam finalem et motivam**. — 6º) Cum materia jurata **notabiliter est mutata**. Hinc si jurasti non revelare secretum commissum, non teneris JURAMENTO, si deprehendas illud cedere in grave tuum vel alterius damnum.

Q. 60. Quomodo cessat obligatio JURAMENTI ?

R. Cessat *quinque* sequentibus modis.

Explan. Cessat: 1º) **Cessatione causæ finalis**. Hinc non teneris JURAMENTO, si jurasti te puniturum discolos, et isti emendentur. — 2º) **Mutatione notabili**, quia ad objectum notabiliter mutatum jurantis intentio se non extendisse præsumitur ; et hinc non teneris JURAMENTO, si juratas promisisti nuptias puellæ diviti, sanæ, virgini, et has dotes amittat. — 3º) **Irritatione**, quæ fit a quolibet potestatem dominativam habente in jurantem, licet agatur de contractibus, si ab eodem possint irritari. Sic JURAMENTA *impuberum* a patre vel tutore possunt irritari. — 4º) **Condonatione** obtenta ab eo in cujus favorem JURAMENTUM fuit præstitum. — 5º) **Commutatione** vel **dispensatione** obtenta ab habente potestatem jurisdictionis in foro externo. — JURAMENTUM tamen factum in favorem tertii et ab eodem acceptatum, non potest dispensari a superiore, nisi ob bonum commune, vel in pœnam promissarii ob aliquod crimen ab eo commissum, vel ratione injuriæ juranti illatæ, puta si JURAMENTUM sit vi, metu, dolo vel fraude extortum.

Q. 61. Quomodo JURAMENTUM *interpretandum* est ?

R. 1º) Juxta usum receptum : sic enim creditur esse mens jurantis. — 2º) In favorem illius, qui illud emisit, cum sit vinculum propriæ voluntatis.

Resol. Hinc in JURAMENTO **promissorio** sequentes condiciones semper tacite intelliguntur : — A) *si potero*, quia nemo

censetur se obligare ad illicitum vel moraliter impossibile ; — B) *salvo jure tertii*, præsertim *superioris*, quia in horum præjudicium se nemo obligare potest ; — C) *si res in eodem statu manserint*, neque adveniat mutatio, qua prævisa, non fuisset quis juraturus ; hinc si quis juraverit se tali die jejunaturum, excusatur si ea die ægrotet ; — D) *si is, cui promissio fit, eam acceptet vel non remittat* ; — E) *si et altera pars fidem servaverit*, casu quo agatur de promissione reciproca ; quia ex jure : *frangenti fidem fides frangatur eidem*.

§ 2. De adjuratione.

Q. 62. Quid est proprie ADJURATIO ?

R. Est actus religionis, quo quis alterum rogat vel ei præcipit per Deum, ut scilicet Dei timore vel amore moveatur, ad aliquid faciendum aut ab aliquo desistendum. — Cfr. S. THOM. (2. 2, q. 90, a. 1-13).

Explan. Dicitur : 1º) actus **religionis** ; i. e. *latriæ* : quia interponitur nomen Dei, ut per illius reverentiam alter moveatur. — Dicitur : 2º) per **Deum** ; sive *explicite*, per explicitam interpositionem nominis Dei, sive *implicite*, per interpositionem rei sacræ, in quo specialiter relucet divinitas.

Resol. Cum BILL. : « Patet : 1º) quod sit actus religionis seu *latriæ*, quando nempe fit per interpositionem Dei vel etiam rei sacræ, ut Passionis, Mortis, Sanguinis Christi, B. Virginis, Sanctorum, quatenus in eis relucet specialiter divinitas, ut diximus de juramento. Nam si fiat per B. Virginem seu Sanctos præcise secundum se consideratos, non erit actus *Latriæ*, sed *Hyperdulix* vel *Dulix*. Et si fiat per mortem, vitam, amorem patris aut matris, vel quid simile, non erit proprie adjuratio de qua hic loquimur. Patet : 2º) quod adjuratio **differat** a juramento : quia in adjuratione non assumitur divinum nomen *ad faciendam fidem*, ut in juramento, sed ut dixi ad movendum alterum hujus nominis reverentia, timore vel amore, ad aliquid faciendum vel omittendum. »

Q. 63. Quotuplex est ADJURATIO ?

R. Est *quadruplex*. Alia est **solemnis**, quæ fit ab Ecclesiæ ministris, modis constitutis, ut in exorcismis pro obsessis a dæmonio, juxta formam Rit. Rom. ; — alia **privata**, quæ a quocumque sine solemnitatibus ; — alia **deprecativa**, si precibus, alia **imperativa** seu **compulsiva**, si imperio fiat.

Resol. Adjuratione **imperativa** seu **compulsiva** utimur erga *subditos* et *dæmones*. Hac usus est Caiphas (MATT. XXVI, 63) erga Christum, quem sibi subdi existimabat; et Paulus (I THESS. v, 27). — Adjuratione **deprecativa** uti possumus erga *quemlibet*, excepto *dæmone*. — Unde licitum est adjurare deprecative etiam *Deum*, quod facit quotidie Ecclesia terminando orationes suas : *Per D. N. Jesum Christum*. Interim ex S. TH. (2. 2, q. 90, a. 1) : *Aliter tamen adjuratione utimur AD HOMINEM, et aliter AD DEUM*. Nam adjurando hominem, ejus voluntatem per reverentiam rei sacræ immutare intendimus, quod quidem non intendimus circa Deum, cujus voluntas est immutabilis; sed intendimus ab eo obtinere quod ab æterno voluit nos consequi, non ex meritis, sed ex sua bonitate nosque inde excitare ad ferventius orandum et petendum. — Contra, illicitum est adjurare ullo modo deprecative *dæmones*, neque etiam imperative ad obtinendum ab eis aliquod obsequium seu ad aliquid discendum quod non conducat ad eorum expulsionem, quia utrumque pertinet ad quamdam amicitiam aut societatem, quod graviter nobis prohibetur cum *dæmone*, Dei et nostri hoste infensissimo; *nisi forte*, ait S. THOM. (l. c., art. 2) *ex speciali instinctu vel revelatione divina aliqui Sancti ad aliquos effectus dæmonum operatione utantur, sicut legitur de Beato Jacobo quod per dæmones fecit Hermogenem ad se adduci*.

Q. 64. *Quinam possunt ADJURARI ?*

R. *Sub distinctione*.

Explan. Solæ *intellectuales* creaturæ, homines scilicet et *dæmones*, **directe** adjurari possunt, cum sint capaces obsecrationis vel imperii; **indirecte** etiam creaturæ *irracionales*, ut sol, aqua, nubes, grandines, etc., exorando nempe Deum aut Sanctos ut earum rerum usu nos adjuvent, vel imperando *dæmonibus*, ut per eas nobis nocere desinant spiritualiter vel corporaliter.

Q. 65. *An licita est ADJURATIO ?*

R. *Sub distinctione*. Adjuratio **solemnis** licita est solis Ecclesiæ ministris, quibus ab episcopo expresse permittitur; cæteris sub gravi prohibetur; imo in multis locis *suspensionis* pœnam incurrunt clerici qui sine debita facultate exorcismos pro obsessis a *dæmonio* facere præsumunt. Et qui tali unquam fungitur officio, caveat ne exquirat vana et curiosa, sed utatur exorcismis ad evitanda damna et vexationem obsessi. — **Privata** licita

vel illicita est in omnibus circumstantiis, quibus licitum vel illicitum est JURAMENTUM. — Cfr. BILL.

Resol. 1. Per se peccaret graviter exorcista qui inutile colloquium cum dæmone obsidente protraheret; a fortiori, si cum ipso jocaretur; secus, si unam vel alteram tantum quæstionem curiosam modo imperativo interponeret. — **Resol. 2.** Ut adjuratio **privata** sit licita, tria requiruntur, sicut in juramento, scilicet *veritas*, *justitia* et *judicium*. Ratione *veritatis* requiritur, quod adjurans vere intendat assequi quod petit et vera sit causa ob quam petit: secus vane contestaretur auctoritas Dei. Quod tamen plerumque non erit nisi veniale, ut si fictus pauper per Deum aut Sanctos peteret eleemosynam. Potest tamen esse grave contra justitiam, si hæc fictio cederet in detrimentum grave proximi. Defectu *justitiæ* graviter peccat rem petens graviter malam, ut si quis peteret per Deum consensum mulieris in adulterium; imo, juxta opinionem probabiliorem, peccaret graviter petens rem solum leviter malam; quia satis graviter videtur irreverentia, inducere alium ad rem malam ope divinæ auctoritatis. Denique ex parte *judicii* requiritur, ut adjuratio fiat cum debita reverentia, necessitate aut utilitate. Sed hujus conditionis carentia per se erit tantum venialis.

Q. 66. Quænam sunt *signa* veræ possessionis *diabolicæ*?

R. Præcipua sunt: — 1°) loqui idiomate prorsus ignoto ante tempus possessionis vel loquentem intelligere; — 2°) occulta et distantia manifestare, quæ naturaliter ab homine cognosci nequeunt; — 3°) vires supra ætatis seu conditionis naturam ostendere; — 4°) parere mandato mere interno sacerdotis; — 5°) majorem apparere dæmonis vexationem, aut majorem pacem, ex contactu prorsus ignorato rerum sacrarum. — Cfr. BILL., RIT. ROM.

ART. III. De voto.

§ 1. De quidditate et divisione voti.

Q. 67. Quid est VOTUM?

R. Ex S. THOM. (2. 2, q. 88, a. 1) definiri potest: *promissio deliberata facta Deo de bono meliori et possibili*.

Explan. Dicitur: 1°) **promissio**, quæ sit vera, cum vera scilicet voluntate se obligandi, et sic differt a simplici *desiderio*

vel *proposito*. Hinc VOTUM sine animo promittendi nec se obligandi est nullum. Contra tenetur ad VOTUM, qui vult promittere et se obligare, licet nolit illud adimplere; aut vult promittere et satisfacere, conscius voti obligationis, quamvis reflexe ad eam non advertat: nam qui vult antecedens, vult etiam consequens. Ad *distinguendum* autem in rustico VOTUM a PROPOSITO, *satius erit*, ait S. LIG. (*Prax. Conf.*, n. 25) *eum interrogare, si tunc cum VOTUM emisit, existimabat se graviter peccaturum fuisse an non, si postea non satisfacisset.*

Dicitur: 2º) **deliberata**, i. e. facta cum ea saltem advertentia et libertate quæ sufficiat ad peccatum mortale. Hinc VOTUM emissum ex ignorantia, errore vel dolo circa substantiam vel qualitatem ingredientem substantiam, vel motivum principale, causam finalem, vel circumstantias magni momenti quæ si cognitæ fuissent, VOTUM non fuisset emissum, est nullum, quia est non deliberatum. Excipitur votum professionis *solemnis* quod instar matrimonii carnalis ob nullum errorem ad substantiam non pertinentem est irritum.

Dicitur: 3º) **Deo facta**, quia VOTUM est actus *latriæ*: potest autem promissio fieri Deo non tantum *immediate*, sed etiam *mediate* per Sanctos, ut eam ipsi Deo offerant; at si fiat Sanctis præcise ad illos honorandos, non proprie VOTUM est, sed pertinet ad cultum *dulix*.

Dicitur: 4º) **de bono meliori**, i. e. de bono quod sit melius suo contradictorio, non semper *secundum se*, sed saltem *relative ad voventem*: sic v. g. dare eleemosynam est melius quam dare, ast non respectu illius qui pecunia indiget ad solvenda debita. — Ratio est: quia per votum promittitur Deo specialis cultus; sed talis non est, si actio vel omissio promissa non sit melior quam ejus contradictorium vel in se vel spectatis circumstantiis, hoc est: si non plus ad Dei gloriam et voventis salutem sit apta conducere. — Hinc *invalidum* est VOTUM nunquam vovendi. — E contra *validum* est VOTUM non vovendi inconsulto confessario, quia vovere cum tali cautela est actus prudentiæ melior suo opposito. — Si postea memor hujus voti tamen voveas, valet VOTUM, etsi pecces vovendo per se venialiter tantum; si immemor prioris voti, secundum VOTUM est invalidum, saltem si per primum votum intenderis vota sine hac cautela fore nulla: quia adhuc habitualiter manet hæc voluntas, quamdiu scienter non est revocata. Cfr. N. R. T. (XV, 217).

Dicitur: 5º) **et possibili**, tum physice, tum moraliter, quia

ad impossibile nemo tenetur. Hinc invalidum est votum vitandi omnia prorsus peccata, tam venialia quam mortalia per totam vitam vel longum tempus, cum sit de re, spectata hominis naturali fragilitate, moraliter impossibili. — Valet tamen votum vitandi omnia mortalia tantum ; — item, si agatur de personis christianæ perfectioni impense studentibus, valet votum vitandi omnia peccata venialia plene deliberata, vel certa venialia in specie determinata. — Quod si materia voti sit partim possibilis, partim impossibilis, votum obligat quoad partem possibilem, si materia dividi possit et soleat : v. g. qui vovit dare 100 et non potest nisi 30, jejunare per 8 dies et non potest nisi per 3, ad 30 nummos vel 3 dies tenetur. — Secus dicendum, si materia sit indivisibilis : v. g. qui vovit peregrinationem ad limina apostolorum et eo tendere non potest, non tenetur facere partem itineris. Cfr. *de Leg.*, q. 72.

Scholion. Quod **secundum se expedit vovere**, patet ex pluribus S. Scrip. locis : Sic (PSAL. LXXV, 12) : *Vovete et reddite Domino Deo vestro*. Et (ISA. XIX, 21) : *Cognoscent Ægyptii i. e. gentes convertendæ tempore N. T. Dominum, et colent eum in hostiis et muneribus et vota vovebunt Domino et solvent*. Unde quoque ex S. THOM. (2. 2, q. 88, a. 6) **opus ex voto factum melius est et magis meritorium** quam sine voto factum. — Quod probat sequentibus rationibus : **1°**) Vovere est actus religionis et consequenter opus voto promissum, v. g. jejunium quod secundum se est tantum virtutis temperantiæ si fiat ex voto etiam ad ipsam religionem ut imperantem pertinet. — **2°**) Qui aliquid vovet et facit, plus Deo se subjicit quam ille qui solum facit. Subjicit enim se Deo non solum quantum ad actum sed etiam quantum ad potestatem, quandoquidem non potest aliud facere ; sicut plus impertitur qui dat homini arborem cum fructibus, quam qui dat solos fructus. — **3°**) Quia per votum voluntas immobiliter firmatur in bono ; atqui facere aliquid ex voluntate firmata in bono pertinet ad perfectionem virtutis, sicut peccare ex mente obstinata aggravat peccatum et dicitur peccatum in Spirit. S. — **4°**) Quia, ut ait (Opusc. *de Perf. vit. spir.*, c. 12), quodlibet bonum finitum cum adjunctione alterius boni est melius ; atqui ipsa promissio boni, quæ est votum, est aliquod bonum ; ergo junctum bonitati operis facit melius. — Prudenter interim votum fieri debet et regulariter nonnisi de consilio confessarii aut viri prudentis. Et ideo dixi : **secundum se**. — Cfr. BILL.

Q. 68. An valet VOTUM metu factum?

R. *Sub distinctione. Negative*, si metus sit **gravis, injustus, et incussus in ordine ad extorquendum votum**. Constat ex jure canonico quoad VOTA solemnia religionis, et probabilius ex communiori TT. interpretatione etiam quoad cetera VOTA. Nec obstat quod, in casu hujusmodi metus, validi sint contractus: VOTUM enim est promissio non hominibus sed Deo facta, qui non censetur acceptare promissionem per injuriam a quopiam vi extortam. — *Affirmative* vero **in omni alio casu metus**, nisi metus ille voventi usum rationis adimat.

Q. 69. An valet VOTUM de materia jam aliunde præcepta?

R. *Affirmative*. Ratio est quia non repugnat debitorem diversis titulis ligari. Præterea hujusmodi VOTUM est de bono meliori, cum novum vinculum ad majorem fidelitatem in adimplenda lege conferre possit. Insuper actionibus ex hujusmodi voto positis nobilitas, quæ ex virtute religionis profluit, uberiorisque meriti ratio accedit.

Q. 70. Quotuplex est VOTUM?

R. *Multiplex* distinguitur: — 1º) ex parte voventis; 2º) ex parte *materiæ*; 3º) ex parte *formæ*; 4º) ex parte *temporis*; 5º) ex parte *modi*; 6º) ex parte *acceptationis Ecclesiæ*; 7º) ex parte *relaxationis*.

Explan. 1º) Ex parte **voventis**. — aliud est *expressum* seu *formale*, et — aliud *tacitum, implicitum* seu *virtuale*, prout — verbis expressis emittitur, v. g. voveo castitatem, — vel emittitur in alio cui scitur votum esse annexum, uti est votum castitatis emissum in susceptione ordinis sacri. Quod si quis hoc prorsus ignoraret, voto non adstringitur, cum obligatio voti sola sit a voluntate; nulla autem est voluntas, ubi nulla est cognitio, Ecclesia tamen posset hunc adigere, ut vel a sacro ministerio abstineat, vel castitatem, et quidem votum emittendo, servet, aut certe ut sacrilegii reus sit, nisi servet, quia eam præcipit ex virtute religionis.

2º) Ex parte **materiæ**. — aliud est *personale*, quo promittitur actio vel omissio a vovente ponenda, v. g. jejunium, peregrinatio, etc.; — aliud *reale*, quo promittitur res ab actione voventis *separabilis*, v. g. eleemosyna, calix, aliaque res pre-

tio aestimabilis; — aliud *mixtum*, quo actio et res promittitur. v. g. votum peregrinandi Lauretum et offerendi ibi munus. — 3º) Ex parte **formæ**, — aliud est *absolutum*, quod fit absque ulla conditione suspensiva; — aliud *conditionatum*, quod fit sub conditione extrinseca suspensiva sive de futuro; dicitur *extrinseca*; quia conditiones quæ insunt voto ex natura rei vel dispositione juris, non faciunt illud proprie conditionatum; dicitur etiam de *futuro*: quia conditio de *præsenti* vel *præterito* etiam non facit proprie conditionatum; tale enim votum vel parit statim obligationem, si conditio existat, licet suspensam, si ignoretur; vel nullam parit, si non existat; — aliud est *pœnale*, quando promittitur pœna subeunda in vindictam et odium peccati, et ut timore illius a commissione peccati retrahatur, v. g. voveo jejunium, si me inebriavero.

4º) Ex parte **temporis**, — aliud est *perpetuum* et aliud *temporaneum*, — prout ex intentione voventis perpetuo seu per totam vitam obligat et servandum est, — vel tantum ad certum tempus. — 5º) Ex parte **modi**, — aliud est *disjunctivum* et — aliud *rei determinatæ*. Primum est, dum quis vovendo plures designat voti materias seu modos, quibus pro libitu voto satisfacere valeat, quod locum non habet in secundo. — 6º) Ex parte **acceptationis Ecclesiæ**, — aliud est *solemne* et — aliud *simplex*, — prout ab Ecclesia approbatum ac in perpetuum acceptatum est, — vel emittitur absque Ecclesiæ acceptatione saltem in perpetuum. — 7º) Ex parte **relaxationis**, — aliud est *reservatum* et — aliud *non reservatum*, — prout relaxari potest tantum a Papa, — vel etiam ab alio superiore.

§ 2. De obligatione voti.

Q. 71. Quomodo obligat VOTUM?

R. *Sub distinctione*. Si materia voti est **undequaque levis**, obligat semper sub levi; — si est **gravis**, obligat sub gravi vel sub levi, prout fuit intentio voventis; excipe vota *solemnia*, quæ obligant semper sub gravi ex institutione Ecclesiæ.

Q. 72 Quænam materia censetur *levis* vel *gravis* in voto?

R. *Levis* reputatur ex BENED. XIV, quando æquivalet quinque *Pater*, *Ave* et *Gloria*; dummodo non fit gravis ratione finis aut circumstantiarum, uti si quis voveret

recitare quotidie 5 Ave per mensem integrum, tanquam onus illius mensis. — *Gravis* est, de qua dari potest præceptum grave per se sive ex circumstantiis, quatenus notabiliter conducit ad honorem Dei, vel spiritualem utilitatem votantis, ut votum jejunii, confitendi, missam audiendi, mortificandi visum erga certam personam ob periculum labendi, etc.

Q. 73. Quo tempore obligat votum?

R. *Sub distinctione*. Si tempus fuit **præfixum**, eo præstandum erit; **secus**, quam primum præstari poterit sine incommodo gravi.

Explan. Ceterum in votis *temporaneis*, v. g. jejunii, rosarii, missæ, quantacumque dilatio culpabilis, secluso periculo oblivionis vel omissionis, probabiliter nunquam excedit culpam venialem; secus est in votis *perpetuis*, v. g. ingrediendi religionem, inserviendi xenodochio, suscipiendi ordines sacros. — Ratio *disparitatis* est: quia etsi vota *temporanea* longius differantur, adhuc Deo datur totum quod ei promissum est, nec ullum ex mora debitoris damnum patitur Deus; at si vota *perpetuum Dei obsequium continentia* differantur, quo longior est dilatio, eo plus Deo aufertur de obsequio ei promisso. — Quænam autem dilatio in his ad culpam mortalem sufficiat, non potest generali regula definiri, sed ex ætate et habitudine votantis dimetiendum est: plus enim indulgetur adolescenti 15 et 16 annorum, quam juveni jam prope annum 25 vel 30 attingenti, utpote posthac minus apto ad obsequium illud prolongandum.

Q. 74. Debetne anticipare adimplentionem voti qui prævidet aliquod *impedimentum* adfuturum tempore pro adimplentione præfixo?

R. *Sub distinctione*. Si tempus fuit præfixum **ad finiendam obligationem**, i. e. si opus fuit promissum uti onus illius præfixi temporis, v. g. vigiliæ S. Petri, non tenetur: quia votum istud non obligat, nisi adveniente tempore. — **Secus** tenetur: quia jam ab initio contraxit obligationem; et hinc si quis vovit intra hanc hebdomadam semel jejunare, et prævideat impedimentum in fine hebdomadæ, tenetur aliqua die illius hebdomadæ prævenire. — **In dubio**, an tempus appositum fuerit *ad finiendam*,

an vero ad *sollicitandam* obligationem, ex S. LIG. (III, 220) recurrendum est ad præsumptionem : porro in votis *realibus* dies præsimitur appositus tantum ad *sollicitandam* obligationem, nisi tamen votum habuisset specialem connexionem ad diem, in *personalibus* vero ad finiendam.

Q. 75. *Quandonam obligat votum sub conditione?*

R. *Sub distinctione*. Si conditio est **impropria**, scilicet de *præsenti* vel *præterito*, dummodo existat, obligat a principio ; — si conditio est **propria**, scilicet de *futuro*, votum hujusmodi non quidem statim parit obligationem perfectam ; parit tamen imperfectam et suspensam, quæ supervenienti conditione perficitur et absolvitur, pro tempore aut præfinito a vovente aut proximo commodo.

Explan. Hujus autem imperfectæ obligationis ea vis est, ut vovens adstringatur : 1º) ne ante eventum conditionis propositum voti implendi mutet ; — 2º) ne voluntarie se reddat inhabilem ad executionem voti, nisi eventus conditionis honestæ ex libera voventis voluntate dependeat. Hinc vovens ingredi religionem, si recuperet sanitatem, peccat ineundo matrimonium, quamdiu spes est recuperandæ sanitatis ; e contra vovens ingredi religionem, si intra annum se inebriaverit, potest non exspectato conditionis eventu matrimonium inire. — Demum adstringitur 3º) ne per vim vel fraudem impediat conditionis eventum. Hinc vovens ingredi religionem, si pater consentiat potest quidem rogare patrem ut non consentiat, non tamen ad hoc uti vi aut fraude : tum quia non relinquit patri liberam voluntatem ex qua tamen suum votum pendere voluit, tum quia fraus aut dolus nemini patrocinator, et vovens conditionate obligat se tacite ad non impediendum modo illicito impletionem conditionis.

Qui tamen per vim vel fraudem impedivit eventum conditionis, probabiliter liberatus manet ab obligatione voti : quia ad impletionem voti nec obligatur ratione conditionis impletæ, cum revera impleta non sit, neque ratione peccati commissi in impedimento conditionis, quia hoc interest inter violationem promissionis factæ Deo et factæ homini, quod iste exinde patiatur damnum in bonis suis utilibus, ideoque resarciri debeat per restitutionem seu compensationem ; Deus autem nullum damnum exinde patiatur quod compensari debeat, sed solum ablationem honoris debiti, quæ per pœnitentiæ satisfactionem ei restituitur.

Q. 76. Qualiter obligat VOTUM pœnale ?

R. Obligat posita culpa, alias non : quia VOTUM sequitur intentionem voventis ; hæc autem est talis, ut posita culpa obliget, alias non.

Resol. Hinc **1.** non tenetur vovens ad pœnam, si actus, quem sibi interdixit, non sit culpabilis, aut levis etiam ex inadvertentia, nisi VOTUM fuisset emissum ad tollendam malam consuetudinem ; tunc enim includi solent actus ex inadvertentia leves. — Hinc **2.** si quis voveat sub pœna sine determinatione numeri, v. g. jejunabo, si me polluero ; visitabo limina Apostolorum, si adulterium commiserò : si pœna sit moderata et sæpe repetibilis, ut est in primo casu, tenetur ad pœnam toties quoties ; si vero pœna sit nimis gravis, ut est in secundo casu, tunc tenetur tantum semel, licet sæpius fecerit. Ratio utriusque est : quia hæc videtur esse intentio voventis.

Q. 77. Obligatne VOTUM 1º) emissum ob pravum finem ? 2º) emissum de facto alieno ?

R. Ad 1um) *Sub distinctione.* Si VOTUM fiat, uti **medium** ad assequendum pravum finem, rejicitur a Deo et non obligat ; — **secus** obligat.

Resol. Hinc si quis emittit VOTUM aliquod, ut occidat inimicum in duello, vel ut libere furetur, VOTUM est nullum ; si, ne occidatur in duello vel ne capiatur in furto, est validum.

R. Ad 2um) VOTUM emissum de facto alieno ut **alieno** non obligat : quia quod ab alterius libera voluntate pendet, non est in tua potestate ; secus si *directe* voveas **proprium** actum, *indirecte* **alienum** : ut si voveas te alteri procuraturum ingressum religionis, teneris moralem diligentiam adhibere, ut ingrediatur ; qui si nolit, cessat obligatio ; et sic intelliguntur vota parentum, dum liberos suos religioni vovent, aut dum vovent ut familiæ certis diebus jejunent, etc.

Resol. 1. Filii non tenentur talibus parentum votis, nisi scientes nullitatem ratificaverint, idque licet parentes illa emitant in præsentia filiorum ; reverentia enim facit ut, etsi taceant, consentire tamen non censeantur. Parentes autem tantum sunt obligati, ut filios inclinent ad religionem, seclusa omni violentia, et supposita idoneitate. (Sass.). — **Resol. 2.** Similiter voto quod nomine totius communitatis emiseric aut Magistratus aut Superior religiosus, v. g. annuatim servandi aliquod

festum, instituendi peregrinationem, etc., non obstringuntur posteri, nisi vel vi voti proprii si ipsi ratificent, vel ratione pacti, statuti aut consuetudinis. Confirmatur a S. R. C. (18 april. 1843) quæ declaravit : *Communitates vel universitates civitatum seu locorum non teneri ex præcepto servare festa ex voto earumdem indicta, cum ex præcepto teneantur tantum personæ voventes.* « Excipe, ait SCAVINI, nisi festum indictum sit per statutum seu legem, sed cum Episcopi approbatione : cujus est cultum in propria diœcesi ordinare et approbare. »

Q. 78. *Obligatio VOTI transitne ad hæredes ?*

R. *Sub distinctione.* Hæredes non tenentur ad **VOTA personalia** defuncti, nisi sponte susceperint obligationem, aut hæres non necessarius sub ea conditione sit institutus ; tenentur tamen ad **realia** et **mixta** ex ea parte, qua realia sunt, secundum vires hæreditatis et salva legitima hæredis necessarii : sicut enim succedunt in jura et bona realia, sic et in onera.

Explan. Dixi : *salva legitima* ; hæc enim est jure debita, ideo non tenentur ex ea persolvere vota. — Interim præferenda sunt vota *legatis* : quia hæc sunt gratiosa, illa obligatoria. — Attamen nullus præter voventem obligatur ex virtute *religionis* ad executionem voti : quia nullus contrahit obligationem voti, nisi habeat intentionem vovendi ; unde si alii teneantur, est obligatio *justitiæ* vi successionis in bona voventis, vel *fidelitatis*, si sponte in se susceperint.

Q. 79. *Quomodo interpretanda est VOTORUM obligatio ?*

R. 1º Nisi de mente voventis aliud constet, præsumitur vovisse secundum communem sensum verborum et materiam promissam, eamque velle exsequi, prout ejus natura et communis hominum vel Ecclesiæ consuetudo accipit : qui enim nihil excipit, censetur se communi usui accommodare.

Resol. Hinc vovens Rosarium satisfacit recitando tertiam partem et etiam cum socio ad instar officii divini ; vovens jejunium per mensem non tenetur in diebus dominicis jejunare ; vovens per mensem audire Sacrum, non tenetur in festis audire duo ; vovens jejunare die veneris, non tenetur si ea die venerit Nativitas Domini ; vovens jejunare in vigilia alicujus sancti, si hæc in Dominicam incidat, potest juxta morem Ecclesiæ jejunium in sabbato anticipare, etc.

R. 2º) Quando autem verba sunt ambigua, vel de mente voventis non satis constat, obligatio voti semper magis est restringenda quam extendenda, quantum usitata et propria verborum significatio patitur : tunc enim possessio est pro libertate suntque odiosa restringenda et in dubio minimum præsumitur.

Resol. Hinc qui vovit castitatem, dubitans an intra vel extra religionem, perpetuam vel temporalem, potest minus eligere. Qui vovit rem indeterminate quoad numerum, quantitatem vel bonitatem, potest dare in quacumque, etiam minori, modo tamen non sit tam parum, ut censeatur potius illudere, quam votum solvere, ut si v. g. dives pro eleemosyna, quam vovit, daret obolum. Similiter qui vovit peregrinationem ad certum locum, probabiliter satisfacit itinere illud facto quacumque etiam alia de causa, etiam stipendio ab alio conductus ; imò etiam ad alterius votum simulcum suo proprio explendum ; et quidni etiam ad aliud suum votum alterius peregrinationis concomitanter implendum, si peregrinationes illæ in eadem viam coincidunt ? Non enim obstat uno eodemque actu duabus distinctis obligationibus satisfieri. — Cf. *de Leg.*, q. 64.

§. 3. De cessatione voti.

Q. 80. *Quotuplici modo cessat VOTORUM obligatio ?*

R. VOTUM generaliter cessat duplici modo : — *ab intrinseco* vel — *ab extrinseco*, i. e. nulla interviente, vel interveniente auctoritate externa.

Explan. Et quidem A) **ab intrinseco** cessat : 1º) *Ob mutationem materiæ*, si hæc ex possibili mutatur in impossibilem, ex licita in illicitam, ex meliori in indifferentem, minus bonam seu majoris boni impeditivam. — 2º) *Per supervenientem quamdam notabilem mutationem*, aut specialem casum, quem si vovens prævidisset, excepturus fuisset : quia votum non obligat ultra intentionem voventis. Ita S. THOM. (in 4. dist. 38, q. 1, a. 3) ubi tradit : *Id liberare a voti vel juramenti obligatione, quod, si a principio notum fuisset, ea fieri impediret.* Ab hac tamen regula excipit S. LIG. (IV, 50) VOTA etiam simplicia castitatis et religionis, et a fortiori VOTA solemnna emissa in professioe religiosa vel in susceptione sacrorum ordinum, nec non VOTA quæ emittuntur a viris vel mulieribus in nonnullis Congregationibus, maxime si addatur juramentum perseverantiæ. —

3°) *Ob cessationem causæ principalis et finalis*, et hinc qui vovit v. g. abstinere a luptiis ut provideat patri, eo mortuo, ad votum non tenetur. — 4°) *Ob lapsum temporis* appositi ad finiendam obligationem.

VOTUM autem B) **ab extrinseco** cessat : 1°) *Per irritationem*, quæ est annullatio vel saltem suspensio obligationis ex voto contractæ, facta ab habente potestatem dominativam, sive in ipsam personam voventis, sive in materiam VOTI : VOTA enim eorum qui alteri subduntur sive quoad voluntatem, sive quoad materiam VOTI, emittuntur sub hac tacita conditione : *si superior consenserit, vel nisi contradicat*. Hinc duplex est irritatio : *directa* et *indirecta*, prout fit ab eo cui subjecta est — vel voluntas voventis — vel materia VOTI. — 2°) Cessat *per dispensationem*, quæ fit auctoritate superioris nomine Dei. — 3°) *Per commutationem*, per quam obligatio voti transfertur ab una materia in aliam, et triplex est : — *in melius*, — *in æquale* et *in minus*.

Q. 81. Quænam est *differentia* inter IRRITATIONEM *directam* et *indirectam* quoad effectum?

R. Hæc est : *directa* VOTUM destruit, *indirecta* vero tantum suspendit, ita ut reviviscat, quando sine alterius præjudicio adimpleri potest.

Q. 82. Quinam possunt *irritare* VOTA *directe*, et quinam *indirecte*?

R. *Directe* irritare potest superior seu dominus, a quo absolute pendet ipsa persona subditi seu voluntas voventis ; — *indirecte* vero superior seu dominus, a quo non pendet quidem absolute ipsa voluntas voventis, sed pendet materia talis VOTI, ita ut si VOTUM impleretur, illius juri et potestati nocumentum esset allaturum.

Resol. 1. Superiores **regularium** possunt *directe* irritare VOTA *professorum*, exceptis votis quæ fiunt ex instituto religionis, et voto de strictiori religione amplectenda ; non autem possunt *directe* irritare VOTA *novitiorum*, quia nondum sunt per votum obedientiæ ipsis absolute subjecti ; possunt tamen *indirecte*, si sint incompatibilia cum exercitiis novitiorum, aut si novitium nimis gravent. Idem dic de abbatissa seu priorissa *monialium*.

Resol. 2. Nedum **pater**, sed et **mater**, eo quoque præsentem, non tamen contradicentem, possunt *directe* irritare VOTA

filiorum *impuberum*, i. e. annum 14 nondum egressorum, si sint masculi, vel 12, si sint femellæ; sive sint implenda in impubertate, sive post, modo pubertatem adepti et vota scientes esse infirma seu irritabilia non ratificaverint. *Indirecte* vero possunt irritare VOTA *puberum* quæ et quatenus vergunt in damnum potestatis paternæ, qualia sunt VOTA longæ peregrinationis, aut eleemosynæ ex paternis bonis faciendæ. At non ita dicendum de votis castitatis, religionis, confessionis: in his enim puberes sunt sui juris. Deficientibus autem patre et matre, idem competit **tutoribus** aut **curatoribus**, et his quoque deficientibus, **ascendentibus** æquo jure, sive paternis sive maternis.

Resol. 3. Potest quilibet **conjux** *indirecte* VOTA compartis irritare, quæ matrimonii jura lædunt; imo juxta sententiam probabiliorē, saltem extrinsece, cum S. THOM. (2. 2, q. 88, a. 8) et S. LIG. (III. 234) maritus, quæ est caput mulieris, potest *directe* omnia VOTA uxoris irritare, licet non præjudicent usui matrimonii, vel prolis educationi, vel gubernationi domesticæ.

Resol. 4. Nequit **herus** *directe* irritare VOTA famulorum, sed tantum *indirecte* quatenus debitis famulatus obsint officiis, ut est vorum quotidie Missam audiendi. S. LIG. (III, 240).

Q. 83. An potest fieri IRRITATIO *sine causa*?

R. *Sub distinctione.* *Affir.*, quoad **validitatem**, quia ad validum juris proprii usum causa non requiritur; imo dominus valide irritaret VOTA etiam a se approbata seu ratihabita: quia nequit sibi adimere potestatem, quam in subditos habet. — *Neg.*, quoad **liceitatem**, quia irritans sine causa abutitur sua potestate, et ideo reus videtur, sed peccati *ordinarie* solum venialis. — Dixi: *ordinarie*; quia graviter peccaret, qui aut ex prava intentione, aut cum gravi subdili nocumento VOTA irritaret, ut v. g. si pater id faceret ex odio seu invidia profectus spiritualis filiorum, aut ex contemptu religionis. — Interim sufficit causa levis et minor quam ad dispensandum.

Q. 84. Quid est VOTORUM *dispensatio*?

R. Est ablatio vinculi VOTI ob justam et rationabilem causam facta nomine Dei ab habente potestatem jurisdictionis spiritualis in foro externo, sive ordinariam, sive delegatam.

Q. 85. *Quinam* possunt in votis *dispensare*?

R. *Sub distinctione*. Possunt : 1°) **Jure ordinario** hi penes quos est jurisdictio ecclesiastica in foro externo, scilicet *Papa* pro tota Ecclesia et quoad omnia vota, etiam solemnia ; *Episcopus*, eoque mortuo, *Capitulum* et *Vicarius capitularis*, nec non *Prælati Regulares*, pro subditis tantum respectivis, et solum in votis Papæ non reservatis — Quæ autem *Episcopi* hic possunt jure suo, eadem possunt ex S. LIG. (VI, 987 et 1128) *confessarii* approbati ordinum mendicantium respectu sæcularium, cum hoc tamen discrimine : quod episcopi possint suam facultatem dispensandi committere aliis, secus confessarii mendicantes. — 2°) **Ex delegatione** hi quibus hæc potestas mandata est *nominatim*. — Et cum hæc potestas latam interpretationem recipiat, protrahitur ad vota etiam jurata, vel post concessionem emissa.

Q. 86. An *requiritur* justa causa, ut *valide* in voto *dispensetur*?

R. *Affirmative*.

Explan. Ratio **differentiæ** inter *dispensationem* et *irritationem* est, quod *irritatio* fiat per potestatem dominativam in personam voventis vel materiam voti, sicque irritans velut dominus ac proprio suo nomine disponat de promissione alterius vel re ab eo promissa, tanquam de re sua, ad quod non requiritur justa causa ; — at *dispensatio* fit per potestatem spirituales et ecclesiasticam jurisdictionis tantum ab ipso Deo collatam Ecclesiæ ministris, in ordine ad tollendam obligationem voti per modum judicii et absolutionis virtute clavium, sicque dispensans non agit nomine proprio et tanquam de re sua, sed nomine et auctoritate ipsius Dei, talem potestatem ad bonum regimen et salutem animarum committentis, qui non confert eam ad dissolvendas obligationes temere, et absque rationabili causa, cum sic potestas illa potius data esset in destructionem, quam in ædificationem animarum.

Q. 87. *Quænam* sunt *justæ causæ* dispensandi in votis?

R. Sunt præcipue quatuor sequentes. 1°) **Imperfecta deliberatio** orta, — vel ratione teneræ ætatis, præsertim ante pubertatem ; — vel ratione perturbatæ mentis, utpote ira, tristitia, metu oppressæ ; — vel ratione

erroris aut doli circa accidentia VOTI, sive in causa impulsiva vovendi. — 2°) **Notabilis difficultas exsequendi** VOTUM, maxime si non fuerit praevisa. — 3°) **Damnum spirituale vel corporale voventis**, ut si voto castitatis ligatus saepe labitur ex fragilitate; si ob VOTUM multis angitur scrupulis, etc. — 4°) **Bonum commune reipublicae aut familiae**, ut si quis vovisset longas peregrinationes, cum praestaret ipsum reipublicae aut familiae adesse. — In dubio, utrum causa sit sufficiens, dispensatio concedi poterit, si ex ea aliqua speretur utilitas, et nullum scandalum timeatur. Post obtentam dispensationem, in dubio an adfuerit causa, vel an sufficiens fuerit, pro valore dispensationis standum est.

Q. 88. *Quaenam sunt VOTA Papae reservata?*

R. Praeter VOTA emissa in communitate religiosa, Papae reservantur: 1°, VOTUM castitatis perfectae et perpetuae; — 2°) VOTUM ingrediendi religionem ab Ecclesia approbatam; — 3°) peregrinandi Hierosolymam ad sepulcrum Christi; — 4°) Romam ad limina Apostolorum; — 5°) Compostellam ad S. Jacobum.

Resol. Hinc ad **dubium**: *An votum ingrediendi religionem Sedi Apostolicae adhuc sit reservatum?* S. PÆNIT. (23 dec. 1835) **resp.**: *Affirmative; sed votum mulieris, cujus intentio respexerit ad monasteria, prout nunc in Galliis existunt, non est reservatum; quia scilicet monasteria eadem a S. Sede Apostolica attentis peculiaribus circumstantiis, non tanquam ordines vere et proprie religiosi, sed uti piissimarum familiae feminarum aestimantur* (Ap. N. R. T. XVI, 672).

Q. 89. *Quaenam requiruntur, ut haec quinque VOTA dicantur Papae reservata?*

R. Cum haec reservatio deroget juribus episcoporum et voventibus sit *onerosa*, strictissimae interpretationis est. Quare plura requiruntur.

Explan. 1°) Ut sint VOTA **proprie dicta**: et hinc reservata non sunt VOTA improprie dicta seu promissiones factae B. Virgini aut aliis Sanctis absolute secundum se, et sine relatione ad ipsum Deum, esto concepta sint in materia alias reservata. — 2°) Ut sint **certa**: et hinc votum *dubium*, an sit validum, an

reservatum, sive sit dubium facti, sive juris, non est reservatum. — 3°) Ut sint **determinata**, et hinc reservatum non est votum *disjunctivum*, cujus altera pars non est reservata, v. g. voveo peregrinari Romam vel jejunare per mensem, etiam postquam vovens partem reservatam elegerit. Hinc quoque si votum reservatum commutetur in aliud non reservatum, hoc non fit reservatum, nec in odiosis tenet regula : *subrogatum induit naturam illius cui subrogatur*.

4°) Ut sint **perfecta** : tum ex parte actus, tum ex parte materiæ. Dico : a) ex parte *actus* : et hinc non reservantur, si emissa fuerint ex insufficiente deliberatione, puta ex dolo, fraude, metu etiam levi, aut ab impubere, vel sub levi obligatione ; vel demum si emissa non fuerint ex pleno affectu in honestatem rei promissæ, quale esset votum peregrinandi Romam ex alio motivo quam devotionis, v. g. ad obtinendam absolutionem a peccatis. Dico : b) ex parte *materiæ*, ita ut sint completa in suo genere ; et hinc reservata non sunt, si res non integra vovetur, sed pars tantum, sive quoad rem ipsam, sive quoad tempus, ut si fiat votum virginitatis tantum, votum non nubendi, non petendi debitum, non fornicandi, non se poluendi, servandi castitatem ad certum tempus, quia non est de castitate integra, perpetua et simpliciter dicta.

5°) Ut sint **absoluta** : et hinc reservata non sunt VOTA *pœnalia*, v. g. voveo religionem, si hoc vel illud peccatum commisero, vel quævis alia VOTA *conditionata* de futuro, v. g. voveo castitatem, si convaluero ; sive ante conditionem impletam, ubi necdum sunt vota simpliciter ; sive post conditionem impletam, quia vota hujusmodi non tendunt directo plenoque affectu ad religionem vel castitatem, sed vel ex amore alterius boni, vel timore alicujus mali, adeoque sunt minus perfecte voluntaria.

— 6°) Ut reservatio intelligatur **quoad voti substantiam** tantum, ita ut *circumstantiæ* voti reservatione non contineantur. Hinc votum peregrinandi Romam pedibus vel mendicando, potest dispensari quoad has circumstantias, ut fiat equo, curru, etc. Similiter votum ingrediendi religionem strictiorem non est reservatum quoad hanc circumstantiam, et potest dispensari, ut vovens laxiorem ingrediatur, vel in ea permaneat, si sit religiosus.

7°) Ut ista VOTA intelligantur reservata **extra casum urgentis necessitatis** : et hinc cessat reservatio in gravi necessitate spirituali vel temporali sive voventis, sive alterius, quoties R. Pontifex commode adiri non potest, sed tantum quatenus necessitas exigit ; ut si puella, quæ castitatem vovit, versetur

in periculo violandi votum, aut nuptias differre nequeat sine incommodo gravi. Præsumi enim non potest, quod Papa potestatem dispensandi in bonum animarum a Deo concessam velit tunc esse reservatam. — Dixi : *sed tantum quatenus*, etc. Quare si Episcopus v. g. dispensaverit Cajum a voto castitatis ad matrimonium contrahendum, votum, soluto matrimonio, reviviscit; et si, eo durante, Cajus aliam petat aut se polluat, non vacat sacrilegio. — Quoniam vero Episcopi, ubi ratione urgentis necessitatis dispensant in votis reservatis, non dispensant jure ordinario quatenus Episcopi, sed jure quasi *extraordinario* et ex sola præsumpta Pontificis voluntate, patet confessariis approbatis ordinum mendicantium potestatem dispensandi in iisdem votis ratione urgentis necessitatis non esse vindicandam, ut docent *communus* DD. Contrariam tamen sententiam *valde probabilem* habet S. LIG. (III, 258) eamque *non audet reprobare* (VI, 1128).

Q. 90. An *Episcopus* potest *dispensare* conjugem a voto castitatis perpetuæ tum ante, tum post matrimonium emisso, in ordine *ad petendum debitum*?

R. *Affirmative* : quia dispensare potest ab omni impedimento impediendo exercitium actus conjugalis. Et quoniam Episcopus tunc dispensat vi suæ ordinariæ jurisdictionis, id ipsum quoque possunt Confessarii Mendicantes, tum intra, tum extra confessionem. Cfr. S. LIG. (III, 258 et VI, 986 seq.)

Q. 91. An votum emissum *in utilitatem proximi* potest *dispensari*?

R. *Distinguendum* est. Vel **nondum fuit acceptatum**, — vel **fuit acceptatum**. — Si **PRIMUM**, potest dispensari. — Si **SECUNDUM** *subdistinguendum* est : vel fuit factum **principaliter in utilitatem tertii**, ut si quis vovet dotare puellam determinatam, et tunc non potest dispensari sine hujus consensu; vel fuit factum **principaliter in honorem Dei** et secundo in utilitatem proximi, ut si quis promittit fratri suo se religionem ingressurum, qua ingressa, ille patri ex asse haeres erit, et tunc sine consensu illius dispensari poterit : quia, dum votum principaliter factum est Deo, tertius solum dependenter a voto jus acquisivit.]

Explan. Multo minus dispensari poterit promissio **mutua**, ut contingit in votis **Perseverantiæ**, quæ fiunt in aliquibus Congregationibus, quia adest ratio contractus onerosi, et ideo hujusmodi VOTA ab alio dispensari nequeunt quam ab ipsa Congregatione vel a summo Pontifice, prout supremo bonorum ecclesiasticorum domino.

Q. 92. *Quid est VOTI commutatio?*

R. *Est substitutio alicujus operis loco operis voto promissi. Potest fieri triplici modo: — in bonum melius, — in æquale, vel — in minus.*

Explan. Illud dicitur **melius**, non quod in se est excellentius, sed quod, omnibus pensatis, hic et nunc est Deo gratius, adeoque quod pro loco, tempore et dispositione voventis magis congruit ejus saluti spirituali, uti semper est frequentia sacramentorum, quibus efficacius Christi merita applicantur et gratia confertur. — **Æquale** vero intelligitur *moratiter*, arbitrio boni viri: atque ideo nihil oberit, si alterius *speciei* sit, modo sit æque utile voventi; vel non *tantumdem* prorsus, quia hic quoque paulo minus pro nihilo reputatur. Secus innumeris anxietatibus commutatio obnoxia esset et vix utilis. Hinc hoc ipso quod prudenter dubites, an sit æqualitas, censetur parvus defectus, et potes commutare. — Tandem **minus** intelligitur quod ita est *notabiliter*.

Q. 93. *An, facta commutatione, voventi liberum est ad priorem obligationem redire?*

R. *Affirmative.* Ratio est: quia commutatio, etiam si facta fuerit *in melius*, videtur fieri sub conditione: *nisi malis redire ad priorem obligationem.* Præterea commutatio fit in favorem voventis; *quisque autem potest favori suo renunciare.* — Excipe: nisi certo constet, voventem voluisse se quasi novo voto ligare.

Q. 94. *An, commutatione facta, prius VOTUM exstinguitur?*

R. *Affirmative*; et hinc 1º) non reviviscit, si novum postea præstari posse desiit; — 2º) si VOTUM reservatum fuerit commutatum in aliud opus, hoc aliud opus non censendum est reservatum.

Q. 95. *A quonam fieri potest VOTORUM commutatio?*

R. *Sub distinctione.* 1º) Commutatio in bonum **melius**,

imo, juxta multos auctores, in **æquale**, potest fieri propria auctoritate, ab eadem scilicet persona quæ votum emisit. — 2º) Commutatio vero in **minus**, fieri debet auctoritate superioris ecclesiastici. Et quidem habens potestatem etiam simpliciter delegatam dispensandi a votis, habeteo ipso facultatem ea commutandi: qui enim potest plus, potest etiam minus in eodem genere. Non autem vicissim: quia major potestas in minori non continetur. — Cfr. S. LIG. (III, 244).

Q. 96. An ad votum commutandum requiritur aliqua causa?

R. *Sub distinctione*. Ad commutandum in **melius**, non requiritur aliqua specialis causa, sed sufficit sola voluntas voventis. — Ad commutandum in **æquale**, sufficit modica, ut est major voventis devotio. — Ad commutandum in **minus**, requiritur major causa, minor tamen quam ad dispensandum, v. g. gravis molestia vel fragilitas voventis cum periculo violandi votum.

Explan. Et quidem commutatio in **æquale** absque omni causa est valida, sed venialiter illicita, quia est abusus potestatis in re levi; commutatio vero in **minus** absque justa causa est graviter illicita, quia est gravis abusus potestatis; sed tamen valida, cum obligatione supplendi id quod deest materiæ subrogatæ ad constituendum æqualitatem. Ceterum sufficit ad commutationem causa probabiliter justa, et in dubio an fuerit justa, si commutatio sit facta, ex S. THOM. (2. 2, q. 88, a. 12) pro ea respondendum erit. — Cfr. S. LIG. (III, 245).

Q. 97. An omnia vota possunt commutari?

R. *Negative*. Excipiuntur enim: 1º) vota S. Pontifici reservata, nisi mutatio fiat in statum religiosum; — 2º) vota simplicia *perseverantiæ* quæ emitti solent in certis Congregationibus; — 3º) vota realia in favorem tertii principaliter emissa et ab eo acceptata; — 4º) vota pœnalia præservantia a peccatis, nisi commutatio fiat in aliud opus pœnale, quod æque ad perseverandum conducit.

CAP. 3. DE TERTIO PRÆCEPTO

Memento ut diem sabbati sanctifices... Non facies omne opus in eo
(Exod. XX, 8, 10).

ART. I. De hujus præcepti natura et vi.

Q. 98. *Quale est hoc præceptum ratione juris?*

R. Ex S. THOM. (2. 2, q. 122, 4) : *Est partim MORALE, partim autem CÆREMONIALE. — MORALE quidem est, quantum ad hoc quod homo deputet aliquod tempus vitæ suæ ad vacandum divinis... ; sed in quantum in hoc præcepto determinatur speciale tempus in signum creationis mundi, sic est præceptum CÆREMONIALE.*

Explan. Quatenus **morale** est hoc præceptum, naturale et immutabile est : quia ipsa lex naturalis postulat, ut homo deputet aliquod tempus-vitæ suæ ad vacandum rebus divinis. Si enim homo jure naturali tenetur vacare labori sive intellectuali sive servili ad sustentationem vitæ spiritualis et materialis, a fortiori eadem lege tenetur deputare aliquod tempus ad sustentationem vitæ moralis et supernaturalis ; unde quoque nulla gens est etiam barbara, quæ suam divinitatem festis ideo institutis non excolat.

Quatenus vero **cæremoniale**, positivum est et mutabile, in quantum scilicet determinat tempus et diem ad vacandum rebus divinis. Quamvis enim ratio dictet Deum esse adorandum et aliquod temporis spatium cultui ejus esse devovendum, non præcipit tamen specialiter quod sit integra dies, hoc potius tempus quam aliud, hoc potius modo quam altero. Unde ad illud omne determinandum, positum fuit præceptum positivum quod quatenus præcipiebat observationem sabbati ad solos judæos pertinebat ; at postea mutationem acceperit, quatenus ab apostolis sabbati celebritas translata est in diem Dominicam, maxime ex eo quod illa die Christus resurrexit a mortuis, et Spiritus S. descendit in apostolos, ac ne christiani haberent aliquid commune cum judæis. Accedit quod ea die, juxta S. AUG. (Serm. 152), Christus judicaturus adveniet, eaque die sæculum finem habebit, qua habuit creationis initium.

Resol. Ilinc infertur : 1°) quod, quamvis Ecclesia non possit generaliter dispensare ab obligatione exhibendi Deo aliquem cultum, potest tamen dispensare quoad observantiam dominicæ et aliorum festorum ; 2°) vetitum non esse imponere opera

servilia infidelibus qui sunt extra, ideoque non subditi Ecclesiæ.

Nota. Ex S. THOM. (2. 2, q. 100, a. 7) in hoc solo præcepto specialiter additur hoc verbum : **Memento** ; vel quia *præceptum de sabbato ponitur ut commemorativum beneficii præteriti, et ideo specialiter in eo fit mentio de memoria ; vel quia præceptum de sabbato habet determinationem adjunctam, quæ non est de lege naturæ ; et ideo hoc præceptum speciali admonitione indiguit.*

Q. 99. *Quid importat hoc tertium præceptum ?*

R. *Sub distinctione.* Qua **affirmativum**, præcipit *auditionem Missæ* ; quia in Missæ sacrificio habetur summa cultus Christiani, perfecta scilicet adoratio Dei et sanctificatio hominum ; qua **negativum**, prohibet generatim *opera servilia et forensia*, modo tamen benigniori quam sub lege veteri. **Præter hæc duo**, cetera sunt tantum *de consilio*, ut patet ex BENED. XIV (*Paternæ charitatis* 1744). Ibi enim, loquens de Missæ auditione et abstinentia ab operibus servilibus, *jubet et imperat* ; non ita tamen loquitur de aliis operibus agendo, sed verbis tantum *hortatoriis* utitur, dicendo : *Quin etiam EXHORTAMUR in Domino, uti in precibus quoque divinisque laudibus persolvendis audiendoque verbo Dei frequentes sint, et per totum festum, quoad fieri potest, se exercent in iis officiis, quæ christianam pietatem continent et comitantur.* **Per accidens** tamen tenentur fideles ad aliquid aliud, si ad aliquam obligationem implendam necessarium sit. Et sic tenentur assistere concionibus die dominica, si concio necessaria sit ad instructionem christianam vel morum compositionem : quia qui tenetur ad finem, tenetur etiam ad media ad hunc finem necessaria. Cfr. BILL.

Q. 100. 1º) *Quinam hoc præcepto tenentur, — et 2º) sub quanto peccato ?*

R. Ad 1um) Tenentur omnes et soli fideles usum rationis habentes, nisi gravi de causa excusentur. Unde non tenentur infideles, nec infantes ante usum rationis, nec amentes.

R. Ad 2um) Tenentur *sub gravi*, ut constat ex proposi-

tione ab INNOC. XI damnata n. 52: *Præceptum servandi festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus.*

ART. II. De missa audienda.

Q. 101. Quænam conditiones requiruntur ad satisfaciendum præcepto de AUDIENDO SACRO?

R. Requiruntur: — 1°) *intentio*; — 2°) *præsentia moralis*; — 3°) *attentio*; — 4°) *integritas*; — 5°) *debitus locus*.

Q. 102. Qualis requiritur INTENTIO?

R. Requiritur INTENTIO ponendi opus præscriptum seu per Missam colendi Deum; sufficit autem *virtualis implicita*, quam habet qui ecclesiam accedit, more fidelium, Missam auditurus.

Resol. 1. Unde qui **solum** interest, ut loquatur amico, comitetur dominum, honoret pompam funebrem, inviset ecclesiam, etc., non satisfacit, quia non adest ex INTENTIONE colendi Deum seu audiendi Missam. **Resol. 2.** Non requiritur INTENTIO **satisfaciendi** præcepto, et ideo satisfacit qui libere interest Sacro, licet ignoret esse diem festum. Imo satisfacit, licet habuisset expressam INTENTIONEM non adimplendi præceptum. Cfr. *de Leg.*, q. 62.

Q. 103. Quid importat PRÆSENTIA MORALIS?

R. Quod audiens Missam debeat *mente et corpore* esse præsens.

Explan. Dicitur 1°): **Mente**, i. e. sui compos, ita ut sibi conscius sit, se Sacro assistere. Hinc sensibus abreptus, aut plane dormiens, licet invitus, non satisfacit. Dicitur 2°): **Corpore**, ita ut sit vel intra ecclesiam, vel in loco proximo tali, ex quo judicatur moraliter, juxta æstimationem hominum, posse percipere sacrificantem sive oculis, sive auribus, sive ex adstantibus, ut dum surgunt, genuflectunt, nisi aliunde sit sensibus impeditus. Hinc satisfacit qui in extremo amplissimæ basilicæ angulo aut capella advertere possit quid agat sacerdos, in opposita parte licet dissitissima celebrans. Pariter satisfacit, qui est in domo proxima, ex qua per fenestram vel januam, saltem ex adstantibus, percipere possit sacrificantem, etiamsi via intercedat, non tamen magnum spatium, quale non censetur spatium triginta passuum a turba assistentium. Cfr. S. Lig. (III, 312).

Q. 104. *Quotuplex* 1°) est ATTENTIO, — et 2°) *qualis* requiritur in auditione Missæ?

R. Ad 1um) ATTENTIO *duplex* distinguitur, *externa* et *interna*.

Explan. PRIMA seu **externa** consistit in decente compositione corporis cum remotione omnis negotii et occupationis externæ quæ est incompatibilis cum auditione Missæ, relicta interim menti facultate quaquaversum errandi. — SECUNDA seu **interna** est mentis applicatio in rem sacram quæ agitur, estque *triplex*: vel ad ea quæ sacerdos dicit, facit, et hæc dicitur *materialis* seu *superficialis*; vel ad ea quæ his dictis factisque significantur, et hæc dicitur *litteralis*; vel ad Deum ipsum per preces piasve meditationes, et hæc dicitur *spiritualis*.

R. Ad 2um) Non requiri ATTENTIONEM *internam*, sed sufficere *externam*, ad satisfaciendum quoad *substantiam* præcepto Ecclesiæ, gravissimorum DD., quos inter SUAR. LESS., LUGO, CONING., CROIX, sententia est, quam *salis probabilem* vocat S. LIG. (III, 313).

Explan. Ratio est: quia attentio **interna** non requiritur ad substantiam moralem cultus externi; jam vero, ut docent communiter DD. ex S. ТРОМ (2. 2, q. 122, a. 4) et CAT. ROM. n. 1, hoc tertio præcepto tantummodo præscribitur cultus externus. Unde satisfacit, qui voluntarie distrahitur, etiam toto tempore Missæ, modo alias conditiones requisitas observet; quamvis peccati arguendus, sed *venialis* tantum, ex eo capite, quod qui Missæ assistit sine ATTENTIONE *interna* irreverenter se gerit erga Deum et res sacras. Alia huc spectantia vide *de Leg.* q. 65.

Resol. 1. Præcepto **non satisfaciunt** qui per notabilem Missæ partem de re *seria* confabulantur, templi imagines *attente* considerant, aut inscriptiones perlegunt, libros etiam pios ad discendum perlustrant, pingunt aut alia similia peragunt, quæ cum auditione Missæ componi nequeunt. **Resol. 2.** E contra **satisfaciunt** qui Missæ ministrant, ut acolythi et sacristæ; qui ad cæremonias concurrunt, ut cantores, organistæ, musici; qui eleemosynam seu stipem colligunt, modo isti omnes simul aliquatenus ad Missam attendant; item qui pœnitentiam, brevium vel alias preces de præcepto persolvunt; qui conscientiam suam examinant, aut *brevem* confessionem instituunt, imo probabiliter *prolixam*, (*ibid.*) dummodo habeant intentionem audiendi Sacrum simulque ad illud saltem in confuso attendant. — *Probabilius* etiam **satisfacit** qui patitur **exstasim**: quia

ex S. TH. (1. 2, q. 143, a. 3) in exstasi non amittitur liberum arbitrium, imo, inter exstasim adest attentio ad Deum præ aliis perfectior, ut docet idem S. TH. (2. 2, q. 83, a. 15) — Tandem *probabiliter* **satisfaciunt** qui toto Missæ tempore interne distrahuntur, etiam voluntarie, dummodo habeant intentionem generalem colendi Deum, et ita se gerant, ut testes in genere esse possint eorum quæ in altari peraguntur.

Q. 105. *Quid importat Missæ INTEGRITAS ?*

R. Quod Missa audienda sit *tota* ; unde non satisfacit præcepto, qui partem ejus non modicam omittit, — sive absit, — sive dormiat, — sive aliud agat. — Quæ vero *modica* pars sit, quæ *non modica*, una regula definiri non potest : non enim *materialiter* tantum æstimari debet, sed et *formaliter*, i. e. ex majori aut minori dignitate ac sanctitate ejus partis, et sic digniora ac sanctiora habentur quæ ad consecrationem hinc inde propius accedunt.

Resol. Hinc **non satisfacit** qui omittit eam Canonis partem quæ media est inter Præfationem et Consecrationem, vel inter Consecrationem et *Pater noster* ; qui abest et dum sacerdos consecrat et dum sumit. Utrum et is qui abest solum dum celebrans consecrat, vel solum dum sumit, non satis convenit. (S. LIG. III, 310). **Satisfacit** vero si partem non gravem omiserit, velut omnia ante Epistolam, vel omnia post Sumptionem, imo utraque ; vel probabiliter omnia ante Offertorium cum, teste S. ISID., ab hoc Missæ sacrificium initium capit. Item **satisfaciunt** qui abeunt dum Chorus aut Musici canunt *Kyrie, Gloria* et *Credo*, vel si sacerdos hæreret in *Memento* nimis diu. Cfr. S. LIG. (*ibid.* ; H. A. VI, 33).

Q. 106. Utrum is qui non potest totam Missam audire, *tenetur* audire partem quam potest ?

R. Qui advenit nondum facta consecratione, tenetur profecto reliqua audire (S. LIG. III, 316) ; qui post eam factam, hunc minime teneri dicunt, qui putant essentiam sacrificii in sola consecratione consistere ; qui et in communione, contra sentiunt. Utrum vero qui neutri adstare potest, v. g. si ante consecrationem ei discedendum sit, teneatur cæremoniis, quæ præcedunt, intervenire, inter DD. disputatur. Cfr. *de Leg.*, q. 72.

Q. 107. An præcepto *satisfacit* audiens duas Missas *dimidiatas* a diversis sacerdotibus?

R. *Sub distinctione.* 1°) *Negative*, si audiat **simultanee**. Constat ex prop. damn. ab INNOC. XI n. 53 : *Satisfacit præcepto Ecclesiæ de audiendo Sacro, qui duas ejus partes, imo quatuor simul a diversis celebrantibus audit.* 2°) *Affirmative*, saltem probabiliter, si audiat **successive**, etiamsi audiat ordine inverso, et intercedat, juxta MAZZ., spatium unius horæ. Qui tamen cum S. LIG. (III, 311) *communione* etiam ut partem sacrificii essentialem habent, requirunt ut *consecratio* et *communio* in eadem dimidia parte Missæ reperiantur, ut adeo non satisfaceret, qui audiret unam Missam usque ad consecrationem inclusive, et dein aliam usque ad finem. Sed id minus recte admitteretur ab iis qui totam Missæ essentiam in sola reponunt consecratione. Præterea, si juxta S. LIG. (III, 310) non est *improbabile* satisfacere eum qui vel *soli* consecrationi, vel *soli* communioni adest, difficile intelligi potest, quomodo non satisfaceret qui duas dimidiatas Missas audiret, quarum una consecrationem, altera vero communionem contineret. — Interim duas partes sine justa causa sic audiens, peccaret saltem venialiter.

Q. 108. *Quisnam* est LOCUS DEBITUS, ut præcepto Missæ audiendæ satisfieri possit?

R. Est *quilibet locus*, etiam profanus, ut si Sacrum fieret in littore, in castris, *quem Ecclesia non excipit.*

Explan. Excipit autem **oratoria privata**, in quibus præcepto audiendi Missam non satisfacit, nisi ab iis qui indulto comprehenduntur, exceptis tamen quibusdam festis majoribus indulto comprehensis. Nuperrime SS. D. N. LEO PP. XIII per rescriptum S. R. C. (19 maii 1896, n. 3906) concedere dignatus est « ut deinceps episcopi omnes, sive diœcesani sive titulares, eodem privilegio condecorentur, quo fruuntur Patres Cardinales; scilicet, ut non solum in propriæ habitationis oratorio aut super ara portatili, ubicumque degant, missam facere aliamque in sui commodum permittere valeant; sed etiam fideles omnes alterutram ex eisdem Missis audientes, quoties opus fuerit, præceptum Ecclesiæ adimpleant. » De **oratoriis privatis** plura dicentur in tract. *de Eucharistia*, q. 124 et q. 129.

Q. 109. An *tenetur* dominus uti *privilegio* oratorii privati, si ecclesiam adire non possit?

R. Si sacerdos aliquis in oratorio Missam celebret, teneatur profecto eam audire. Sed utrum eum *accersere* debeat, non convenit.

Explan. Multi **negant**, quia nemo cogitur uti suo privilegio, maxime eo, quod legi derogat; alii **affirmant**, quia obligatus ad finem tenetur ad media. Sententia utraque gravis. Quod autem dominus teneatur sacerdotem conducere, si possit absque incommodo gravi, adeoque modico stipendio, id quidem affirmat S. LIG. (III. 324) : « quia quisque tenetur leve saltem pati incommodum, ut præcepto satisfaciatur; » id vero aliis displicet : est enim insuetum prorsus. Cfr. D'ANNIB.

Q. 110. An ad *satisfaciendum* præcepto Missæ, necesse est audire Missam *parochialem*, seu in *propria parochia*?

R. Certum est : — 1°) olim, i. e. sæculo IV ad XVI talem obligationem exstitisse ; — 2°) huic juri universali derogatum fuisse *partialiter* per privilegia religiosorum ; — 3°) jam ei derogari *universaliter* per consuetudinem contrariam legitime præscriptam, ac proin non amplius esse de *præcepto*, sed tantum de *consilio*. Cfr. BILL.; STRUGGL.

Resol. Merito docent DD. apud BENED. XIV (Syn. XI, XIV, 20) : *Non posse hodie episcopum præcipere suis subditis, ut se sistant Missæ parochiali : quia non potest delere consuetudinem, quæ, cum vigeat in toto orbe, jam induit naturam juris communis.* Quod cum episcopus MIDENSIS fecisset, a S. C. C. ejus edictum reformatum fuit.

Q. 111. Quæ sunt causæ excusantes ab auditione Sacri?

R. Sunt variæ, quæ omnes tamen reduci possunt ad has quatuor : 1°) *impotentia*, quæ triplex est : *spiritualis*, *naturalis* seu *physica* et *moralis* ; — 2°) *charitas* ; — 3°) *officium* ; — 4°) *consuetudo*.

Resol. 1. Ratione **impotentiae spiritualis**, excusantur excommunicati vel interdicti, quamdiu per eos non stat quominus a censura liberentur, vel saltem non negligunt procuracionem absolutionis ex fine non audiendi Sacrum. Item si non detur copia sacerdotis celebrantis, præterquam notorie excommunicati. Ratione **IMPOTENTIAE physicae**, excusantur infirmi lecto affixi ; navigantes in mare ; carceribus inclusi, et qui habitant

n locis ubi nulla est copia audiendi Sacri, habentes causam rationabilem ibi habitandi. Ratione *IMPOTENTIÆ morālis*, excusantur nimis longe distantes a loco celebrationis, habita ratione circumstantiarum : et sic licet iter pedestre vel *unius horæ cum quadrante* excuset omnes, minus adhuc excusaret, si plueret, aut ningeret, aut alia causa adesset; item rationabiliter timentes aliquod detrimentum sanitatis, famæ aut honoris, ut si puella, quæ habetur pudica, ventrem gerat et ob eam causam domi se celet; aut bonorum fortunæ, ut si domi remanseris propter metum furium vel ne ingens lucrum amittas, ut puta viator pauper ne amittat expensas itineris quas sperat a socio; aut si utilem comitem itineris bonamve occasionem facilius itinerandi deberet quis negligere, ex eo quod rhedarii publici vel socii viæ, sine quibus iter incommodis aut periculo non caret, sistere abnuunt.

Resol. 2. Ratione **charitatis**, excusatur qui ministrat infirmo, si is egeat ejus opera vel si ægre ferat ipsum recedere; materfamilias, quæ domi se continet prospiciens filiarum pudicitia vel parvulis suis; vel obtemperans viro, qui alias irasceretur, nisi is eam prohibeat Sacro in religionis contemptum; puella ne det occasionem peccandi ei a quo turpiter adamatur.

Resol. 3. Ratione **officii**, excusantur milites stationarii, custodes oppidorum, gregum, laborantes in fusoriis vitrariis, ancillæ dum debent assistere infantibus, famuli in actuali et necessario obsequio dominorum occupati aut ab eis etiam injuste impediti.

Resol. 4. Ratione **consuetudinis**, alicubi excusantur nubiles ob bannorum proclamationes, puerperæ post partum per sex hebdomades, mulieres tempore luctus, dum ne interim alias domo excedant, neve absint diutius quam ferat usus. Cfr. S. LIG. (III. 234-332); D'ANN.; BILL.

Q. 112. An qui ab audienda Missa legitime excusatur, alium religionis actum *in compensationem* elicere tenetur?

R. Certum est, eum ad nihil teneri *vi præcepti ecclesiastici*, nec ad persolvendas domi preces, quas tempore Sacri recitasset vel recitare solet, quia ad nullas preces determinatas audiendo Missam adstringitur.

Explan. Dixi : *vi præcepti ecclesiastici*; nam qui per totum annum impediretur, quominus diebus dominicis et festivis Sacro interesset, tenetur profecto aliquoties id supplere diebus ferialibus, quia divina lex non est temporari determinato affixa, ut affixa est lex ecclesiastica. Cfr. BILL.

ART. III. De cessatione a servilibus et forensibus.

Q. 113. *Qualis est obligatio feriandi ab operibus SERVI-
LIBUS et negotiis FORENSIBUS die dominico vel festo?*

R. Est obligatio sub mortali *ex genere suo*, incipiens a media nocte dominicæ vel festi, et perdurans usque ad alterius noctis dimidium. Constat ex communi fidelium usu et ex prop. 52 ab INNOC. XI damnata (q. 100). Præterea hæc obligatio est ex virtute religionis : atqui religio *ex genere suo* obligat graviter.

Explan. Dixi : **ex genere suo**, et non **ex toto genere suo**. In his enim peccatis datur **parvitas materiæ**, quæ dijudicari debet : tum *ex causa* ob quam laboratur, ut si sit aliqua necessitas ; tum *ex qualitate operis* : si enim eo parum laboris impendatur, facilius quis excusabitur a peccato mortali ; tum *ex brevitate temporis* quo labor absolvitur. Qualis autem **duratio** operis sine necessitate facti ad peccatum mortale requiratur, difficile est determinare. Quidam *unam* horam sufficere existimant. Alii communius et probabilius *duas horas cum dimidio* requirunt ; et etiam *tres*, si agatur de opere leviusculo, ut est decerpere flores. Hinc quoque putant venialiter tantum peccare dominum, qui die festo mandat sex aut etiam pluribus famulis, ut laborent per unam vel duas horas, sive famuli laborent *simul*, sive etiam *successive* : quia opera famulorum non uniuntur in unum, et singuli tantum venialiter peccant. Cfr. S. LIG. (III, 305 et 282 ; H. A. VI, 25). Interim, licet mandans forte non sit reus peccati mortalis *propter violatum festum*, posset tamen graviter peccare *ratione scandalii*. Imò severius adhuc loquitur BILL.

Q. 114. *Quid 1º) est opus SERVILE, et 2º) quomodo distinguitur ab opere tum LIBERALI, tum COMMUNI?*

R. Ad 1º) Ex S. THOM. (2. 2, q. 122, a. 4) opera SERVILIA dicuntur : *opera corporalia in quibus unus homo alteri servit* ; i. e. ut communiter DD. interpretantur, quæ vel immediate tendunt in utilitatem vel necessitatem corporis, et corporis potius quam animi viribus efficiuntur, et ideo vulgaribus communiter hominibus committi solent, ut opus arandi, fabricandi, seminandi, suendi, characteres

imprimendi, et universim omnia opera artium mechanicarum, quæ servis proprie conveniunt, etiamsi per liberos nonnunquam exercentur.

R. Ad 2um) Distinguitur : 1°) ab opere **liberali**, quod vel mente exercetur, vel corpore quidem, sed potissimum animi excolendi gratia, et ideo communiter a liberis exercetur, ut sunt opera artium liberalium, docere, cantare, concionari, instrumenta musica pulsare, scribere, transcribere, etc. Nihil autem refert utrum prædicta opera fiant lucri vel recreationis causa, an bona vel mala animi intentione, an corporis defatigatione vel solatio: nequeunt enim hujusmodi circumstantiæ mutare operum naturam. Sic servile manet arare alterius agrum, quamvis ex mera charitate id fiat et prorsus gratis ; contra non fiet servilis pulsatio organorum aut saltatio, utut diuturna et laboriosa, aut transcriptio lucri causa per totam diem protracta. Distinguitur : 2°) ab opere **communi**, quod discriminatim fit a servis et liberis. Opera, ait S. TH. (l. c.), *in quantum sunt COMMUNIA servis et liberis, servilia non dicuntur.*

Resol. Inter opera **servilia** ex usu communi numerantur : libros arte libraria colligare aut consuere ; chartas aut telas conglutinare ; nere, volucrum retia aut tibiala texere ; conficere rosaria, scapularia, imagines cereas, flores artificiales, etc. Unde hujusmodi per se non licent, etiamsi fierent recreationis causa. Quia tamen labores sunt leviusculi, majus temporis spatium requirunt, ut de mortali arguantur.

Q. 115. Quandonam opera COMMUNIA *vetantur*, quandonam vero *licent*?

R. COMMUNIA, si *proxime* accedunt servilibus (accedere autem intelliguntur, quæ natura sua multo egent labore), non *licent*, secus *licent* ; sic licet v. g. iter agere pedibus, equo, curru, navi ; item venari, piscari, aucupari, si hæc fieri possint sine magno labore ; delineare, pingere acu, quin et penicillo, si fiat sine magno apparatu et colorum sordibus ; adeoque et photographiam exercere ; immo probabiliter et sculpendo ultimam operi manum admovere Cfr. S. LIG. (III, 280-283) ; SCAV. ; D'ANNIB.

Q. 116. *Quænam sunt negotia FORENSIA ex jure canonico in festis prohibita?*

R. Sunt quædam negotia sive CIVILIA sive JUDICIALIA.

Explan. A) Inter **civilia** sunt : 1º) *contractus iniivæ*, sed hoc, variis in locis, obsolevit, etiamsi coram notario celebrarentur ; 2º) *nundinari*, sed et nundinæ licent hodie, sive quæ per annum celebrantur, quod jam diu pene ubique locorum receptum est ; sive quæ per hebdomadas, nisi consuetudo loci aliud ferat. Ubi autem licet nundinas per hebdomadam celebrare, licet quoque deferre quæ illo venduntur, atque ideo sarcinas non solum exonerare, sed et onerare licet ; 3º) *mercari*, i. e. merces vendere, emere, *in officinis publicis*, nisi timoratorum usus approbaverit : et sic ex recepta consuetudine licite venduntur et emuntur *in officinis publicis* quævis esculenta et poculenta, etsi ad gulositatem ; item calceamenta, candelæ, panni ad vestes conficiendas et alia hujusmodi. Imo tolerantur etiam alicubi publicæ venditiones sub hasta, peractis divinis officiis : quia aliis diebus pauciores essent concurrentes. — B) Negotia vero **judicialia** sunt, quæ fiunt per strepitum seu apparatus judicalem, ut citare juridice partes seu testes, exigere juramentum judiciale, formare processum, sententiam ferre aut ex equi, nisi aliter requirat necessitas aut pietas. Cfr. S. LIG. (III, 284-287) ; D'ANN.

Q. 117. *Quænam CAUSÆ excusant exercentes opera prohibita diebus dominicis et festis?*

R. Causæ, quæ reddunt licita opera prohibita in die festo, sunt sequentes : 1º) **NECESSITAS**, sive *propria* sive *aliena* ; 2º) **UTILITAS PUBLICA** ; 3º) **DAMNUM**, sive *temporale* sive *spirituale* ; 4º) **CHARITAS** ; 5º) **PIETAS** ; 6º) **CONSUETUDO** ; 7º) **DISPENSATIO** ; 8º) **PARVITAS MATERIÆ**, quæ excusat saltem a culpa gravi.

Resol. 1. Ratione **necessitatis** excusantur : *pauperes*, qui aliter se suosque alere non possunt ; curare tamen debent, ut secreto laborent ; *ancillæ* pauperes (ut ordinarie sunt), si sua reficiant et sibi laborent, dum id aliis diebus non permittitur ab heris, vel non habent tempus id faciendi ; *agricolæ* rigantes agros, viridaria, aut ob aeris intemperiem fruges demessas colligentes et in horrea vehentes ; *ferrarii* calceantes equos itinerantium, vel eorum qui summo mane iter acturi sunt vel egressuri ad laborandum, si alias gravi damno afficerentur ; item reficientes vomeres eorum qui aliter postridie

laborare nequirent ; *coqui* parantes quæ pertinent ad victum quotidianum, sive ea necessaria sint, sive voluptuaria ; *sartores* reficientes seu conficientes vestes, sive quæ ad tegendum corpus, sive quæ ad honestum cultum sunt necessariæ, si hoc pridie fieri non potuit, vel si aliqua inopinata et justa causa supervenerit, ut ecce funus, nuptiæ, superioris adventus ; *judices* ea peragentes quæ celeritatem requirunt.

Resol. 2. Ratione **utilitatis publicæ** licitum est reficere pontem, aquæductum, viam qua transitus frequens est ; item publicæ lætitiæ causa, ut puta in victoriis, natalitiis, nuptiis vel adventibus principum, aliquid moliri quod antea fieri non potuit, veluti struere theatra, arcus triumphales, perficere ignes, etc. ; item in frequentibus civitatibus mactare pecus, non tamen in minoribus vel in oppidis, nisi aut æstate, aut cum plures sunt continui dies festi ; ast panem coquere et ea quorum usus quotidianus est, licet ubique.

Resol. 3. Ratione **damni**, et quidem *temporalis*, excusantur : *coctores* laterum, et qui absque notabili damno opus inchoatum interrumpere non possunt ; *rustici* colligentes fructus ne surripiantur vel a pluvia contaminentur ; *famuli* alique subditi ad laborandum compulsi metu gravis damni, v. g. ne dimittantur sine spe faciliter et brevi inveniendi cui serviant. Ut enim docet S. THOM. (2. 2, q. 122, a. 4) : *Opus corporale quod ordinatur ad imminens damnum rei exterioris vitandum non violat sabbatum.* Et CAT. ROM. (de 3. Præc., n. 32) ait : *Neque earum rerum opera hac lege prohiberi existimandum est, quarum jactura facienda sit, si die festo prætermittantur.* — Et quoniam *amissio magni lucri* DAMNO gravi æquiparandum est, ideo permittitur piscatio lignorum quæ nisi fiat statis anni diebus quibus alluvio magna ex improvise contingit, nulla amplius fieret ; item piscatio quorundam piscium qui certo tempore vel fluvios excurrunt vel facilius capiuntur. Ratione vero DAMNI *spiritualis* excusatur qui vacat servilibus ad otium fugiendum, si otiosus versetur in gravi peccandi periculo, quod aliter vitari non potest ; quod vix accidit.

Resol. 4. Ratione **charitatis** licet sepelire mortuos, insertire infirmis, conficere vestes pro pauperibus, expedire causas alimentorum, carceratorum, pupillorum, viduarum, pauperum et miserabilium : quia « *in operibus misericordiæ di-rum distinctio non est habenda.* » **Resol. 5.** Ratione **pietatis** erga Deum licet obire quæ *proxime* ad divinum cultum pertinent, i. e. quæ sunt quodammodo sacrorum præparatoria, ut pulsare campanas, ornare templum, verrere ecclesiam, construere alta-

ria pro processionibus etc. ; non vero quæ *remote*, utputa reficere ædes sacras ; ornamenta conficere, nisi pia loca egestate laborent, et hæc gratis fiant.

Resol. 6. Ratione **consuetudinis** licet tondere barbam et capillos ; curare quæ ad domus nitorem pertinent, ut sternere cubicula, verrere domum, lavare vasa, etc. ; legere uvas, decerpere fructus, ut integriores servantur ; contractus inire, *nundinari*, vendere et emere domi, imo in officinis publicis, si agatur de esculentis et poculentis deque iis quæ definitum pretium habent. — **Resol. 7.** Laborantes serviliter excusantur ratione **dispensationis**. Hæc autem dari potest ab episcopo, sed ex justa causa : alias in festis suæ diœcesis propriis erit illicita, in ceteris irrita. Absente episcopo dari potest a parochio immo et præsentē, sed parcius et singulis tantum.

Resol. 8. Ratione **parvitatē materiæ** regulariter a lethali excusantur qui obeunt servilia magis ope animantium vel machinarum, quam sua : ut qui jumenta vel currus onustos agunt, vehunt, si his onerandis exonerandisque egeant modico tempore, sive iter prosequi, sive aggredi velint ; item qui molunt, dummodo mola non bestiis, sed aqua agatur aut vento ; immo etsi bestiis, si modica egeat molitoris opera. Accedente autem consuetudine aut alia justa causa, ab omni peccato immunes erunt. Quod autem per se illicitum sit per *bestias* operari, non vero per *futuos*, ratio est : quod equi v. g. laborare non possint absque ductu et ope illius qui lege ecclesiastica adstringitur ; secus de fatuis quibus sufficit mandatum applicantis. Cfr. S. LIG. (III, 288-304) ; D'ANNIB. ; BILLUART.

PARS SECUNDA

DE PRÆCEPTIS SECUNDÆ TABULÆ, SEU DE OFFICIIS ERGA PROXIMUM.

CAP. I. DE QUARTO PRÆCEPTO

Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longævus super terram (Exod. XX, 12).

ART. I. De natura illius præcepti.

Q. 118. *Quodnam est quartum decalogi præceptum ?*

R. Hoc præceptum, quod est primum secundæ tabulæ,

hiscæ verbis enuntiatur : *Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longævus super terram.* Itaque *primario* et *directe* respicit obligationes filiorum erga parentes carnales ; *secundario* et *implicite* obligationes parentum erga filios, nec non obligationes aliorum inferiorum erga superiores et superiorum erga inferiores.

Explan. Quamvis nomine *Putris* et *Matris* ii **primario** intelligantur a quibus vitam carnalem *immediate* vel *mediate* accepimus, ut sunt Pater, Mater, Avus, Abavus et alii ascendentes per lineam rectam, ex communi tamen DD. sententia quam approbat CAT. ROM., nomine *Putris* et *Matris* etiam, sed **secundario**, intelliguntur omnes alii superiores tum spirituales, tum civiles, utpote qui paternæ dignitatis et auctoritatis quodammodo sunt participes, Et quoniam obligationes parentum et superiorum correlativæ sunt ad obligationes filiorum et inferiorum, hinc quamvis *directe* seu *explicite* tantum præcipiatur pietas liberorum erga parentes, *implicite* tamen præcipitur pietas parentum erga liberos et aliorum superiorum circa eos qui suæ potestati subjiuntur. Nec **obstat** quod nulla fiat mentio amoris parentum erga filios : « quia, ut ait GIRIBALDI, hoc non fuit necessarium, cum natura ipsa sufficienter inclinât parentes in honorem et amorem filiorum. »

Scholion. Propter adjectam **promissionem** illud præceptum vocatur ab Apostolo (EPHES. VI, 2) : *Mandatum PRIMUM in promissione.* Non quasi hoc solum haberet sibi promissionem junctam, sed quia habet promissionem *specialem*, cum alia solum habeant promissiones *generales*. Quocirca notat S. THOM. (2. 2, q. 122, a. 5) : *Quod longævitas promittitur honorantibus parentes non solum quantum ad FUTURAM VITAM, sed etiam quantum ad PRÆSENTEM, secundum illud Apostoli (I TIM, VI, 8) : Pietas ad omnia utilis est promissionem habens vitæ quæ nunc est et futuræ. Et hoc RATIONABILITER. Qui enim est gratus beneficio, meretur secundum quamdam congruentiam ut sibi beneficium conservetur; propter ingratitudinem autem meretur aliquis beneficium perdere. Beneficium autem vitæ corporalis post Deum a parentibus habemus, et ideo ille qui honorat parentes, quasi beneficio gratus, meretur vitæ conservationem; qui autem non honorat parentes, tanquam ingratus, meretur vitam privari.* Cum autem contingat aliquando quod hi qui honorant parentes, cito moriuntur, et e contrario qui parentes non honorant, diu vivunt, ideo addit S. THOM. : *Quia tamen præsentia bona vel mala non cadunt sub merito vel demerito, nisi in quan-*

tum ordinantur ad futuram remunerationem, ut dictum est (de Act. hum. q. 68), ideo quandoque secundum occultam rationem divinorum iudiciorum, quæ maxime futuram remunerationem respiciunt, « *aliqui qui sunt pii in parentes, citius vitam privantur, alii vero qui sunt impii in parentes, diutius vivunt.* » Itaque in filiis piis in parentes et præmature morientibus verificatur nihilominus divina promissio, vel quia longior vita non esset ipsis salutaris, vel quia consequendo vitam æternam eminenter accipiunt vitam temporalem, sicuti ille, cui argentum promissum est, illud eminenter accipit, dum datur illi aurum.

ART. II. De obligationibus filiorum erga parentes.

Q. 119. Ad quid vi QUARTI præcepti obligantur filii erga parentes?

R. Filii parentibus debent PIETATEM, ad quam ex S. THOM. (2. 2, q. 101, a. 1), *pertinet exhibere CULTUM parentibus et patriæ*, qui CULTUS quatuor complectitur: 1º) AMOREM, ratione causæ, quatenus parentes sunt post Deum principium nostri esse; 2º) REVERENTIAM, ratione præeminentiæ, in quantum sunt superiores nostri; 3º) OBEDIENTIAM, ratione regiminis, in quantum sunt rectores a Deo nobis deputati; 4º) SUBSIDIUM, ratione necessitatis. Inter quæ hæc est differentia, ut notat S. THOM. (*ibid.*, a. 2, et q. 122, a. 5): quod parentibus « *in quantum hujusmodi* » i. e. qua talibus, debeatur AMOR, REVERENTIA et OBEDIENTIA; sed SUBSIDIUM debeatur *per accidens tantum*, seu *ratione aliqujus accidentis*, puta, *in quantum sunt indigentes, vel servi, vel aliquid hujusmodi*.

Resol. 1. Hinc specialiter peccant contra virtutem PIETATIS et quidem graviter, supposita deliberatione et gravitate materiæ: *defectu amoris*, dum parentes interius odio, contemptu, indignatione persequuntur, de eorum adversis gaudent, de prosperis dolent, malum v. g. mortem optant, licet non ut malum parentum, sed ut bonum proprium, ut scilicet hæreditate potiantur, a vexationibus eorum liberentur; patet ex prop. ab INNOC. XI damnata n. 14: *Licitum est absoluto desiderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, sed ut bonum cupientis, quia nimirum ei obventura est pinguis hæreditas* (Cfr. de Pecc., q. 38).

Resol. 2. Peccant *defectu reverentiæ*: qui in patrem

vel matrem manus considerato levat, quasi percussurus; qui eos criminum accusat, excepto crimine læsæ majestatis, sive divinæ per hæresim, sive humanæ per conspiracyonem aut proditionem adversus principes, quando aliud remedium inveniri non potest; qui eos præsentibus ridet, subsannat, oretenus maledicit aut verbis contumeliosis appellat, quique demum aspicit torvis oculis vel passim aspere adloquitur, vel nullum benevolentiae signum ostendit; item qui ad munus aliquod vel dignitatem evecti eos non agnoscunt quasi parentes, nisi forte ex justa causa et tantum exterius se filios dissimulent, ut si ex agnitione sequeretur filio grave damnum sive in vita, sive in bonis fortunæ, sive in honore, puta si pater esset publico supplicio affectus aut gravissimi criminis reus.

Resol. 3. Peccant *defectu obedientiæ*: qui eis non obtemperant in his quæ ad domesticam gubernationem et œconomiam, vel ad bonos mores ipsorum pertinent, dummodo tamen serio præcipiant et in re gravi; unde non raro filiorum inobedientia excusabitur sive a peccato *gravi* ob materiæ parvitatem, sive ab *omni culpa* ob defectum præcepti rigorosi a parte parentum, qui sæpe suadent ac sollicitant mentemque suam indicant, potius quam præcipiant. Quare agere contra monitiones et directiones ordinarias parentum, etsi aliquando sit peccatum, quando scilicet res aliunde debet fieri vel omitti, non erit tamen peccatum inobedientiæ. In aliis vero, ad quæ non se extendit paterna potestas, filii parentibus non subjiuntur et ideo obedire non tenentur in iis quæ sunt mala aut illicita, ut si parentes imperarent duellum, furtum, contractus pravos, comœdias et alia similia; nec in iis quæ pertinent ad electionem status sive ecclesiastici, sive religiosi, sive cœlibatus, sive nuptiarum: quia ex S. ТН. (2. 2, q. 104, a. 3 et *suppl*, q. 47, a. 6) liberi in eligendo statu vitæ sui juris sunt, nec a parentibus per se loquendo impediri possunt.

Resol. 4. Peccant *defectu subsidii*: dum parentibus graviter indigentibus, si possunt, non subveniunt; prætextu religionis ingrediendæ eos in necessitate deserunt; infirmos, afflictos aut senio confectos non visitant et non consolantur; a fortiori peccant, qui eis extremo morbo laborantibus non curant sacramenta conferri, vel mortuos tradi sepulturæ ac pro eorum animabus aliquod sacrificium offerri. Quod autem diximus de *PIETATE parentibus* debita, idem dicendum est de *PIETATE exhibenda ceteris ascendentibus*, imo *fratribus* et *sororibus*, propter communitatem sanguinis.

**ART. III. De obligatione parentum erga filios, ubi de scholis,
quas neutras appellant**

Q. 120. *Ad quid obligantur parentes erga filios?*

R. Parentes debent filiis: tum **AMOREM**, scilicet *internum*, *externum*, et *ordinatum*, tum **EDUCATIONEM** duplicem, *temporalem* et *spiritualem*. **PRIMA** importat *providentiam victus* et *status*. **SECUNDA** *instructionem*, *exemplum* et *correctionem*. Ad hæc tenentur parentes ex **PIETATE**, quoniam correlativæ sunt obligationes parentum ad obligationes filiorum, ita ut defectus in hac materia, si sint peccaminosi, præter malitiam communem induant malitiam specialem contra virtutem **PIETATIS**.

Resol. 1. Peccant *defectu amoris*: si filios odio prosequuntur; mala ex animo imprecantur; omnia ipsis concedunt aut permittunt; vel dum uni totum affectum impendunt, alios ut adulterinos vel extraneos despiciunt. **Resol. 2.** Peccant *defectu educationis temporalis*: qui sedulo non cavent quidquid abortus periculum præstat; qui proles exponunt publicis locis misericordiæ causa ædificatis, nisi id fecerint ex gravi causa; qui ipsis non miniustrant necessaria ad victum juxta suum statum; qui non curant ut addiscant disciplinam qua honeste vivant; qui omnia dilapidant prolesque miseras relinquunt. Ut autem hic notant DD., mater filiolos proprio suo lacte nutrire tenetur sub levi, nisi necessitas, notabilis utilitas aut consuetudo apud magnates, eam excuset; sed in hoc casu, *sub gravi* tenetur sibi substituere nutricem bonam quoad mores et valetudinem. **Resol. 3.** Peccant *defectu educationis spiritualis*: si per se vel per alios non instruant filios in necessariis ad salutem; si eos honestis moribus imbuere, a malis sociis vel peccandi occasionibus avocare non satagant; in domibus suspectis habitare permittant; aut sine gravi causa, periculoque manente proximo, liberos suos hisce scholis instituendos tradant, in quibus datur, *ea juventutis instituendæ ratio, quæ sit a catholica fide et ob Ecclesiæ potestate sejuncta*; si eis scandalum afferant, blasphemias vel verba obscena proferendo, etc.; si delinquentes raro, aut indulgentius quam par est, corripiant, vel contra continuo in omnibus reprehendant ex ira potius quam charitate.

Scholion 1. Merito damnata fuit in SYLL. hæc propositio

n. 48 : *Catholicis viris probari potest ea juventutis instituendæ ratio, quæ sit a catholica fide et ab Ecclesiæ potestate sejuncta, quæque rerum dumtaxat naturalium scientiam ac terrenæ socialis vitæ fines tantummodo vel saltem primario spectat. Est enim hæc juventutis instituendæ ratio etiam ex se periculis plena ac perquam adversa rei catholicæ ut declaravit Inst. S. PROP. a Pio IX approbata. (24 nov. 1875.) Quod nuperrime confirmavit Magnus LEO XIII in Enc. Nobilissima (8 febr. 1884), hæc inter alia pronuntians : Interest quam maxime susceptam e conjugio christiano sobolem mature ad religionis præcepta erudiri ; et eas artes, quibus ætas puerilis ad humanitatem informari solet, cum institutione religiosa esse CONJUNCTAS. Alteras SEJUNGERE ab altera idem est ac reipsa velle, ut animi pueriles in officiis erga Deum in neutram partem moveantur : quæ disciplina FALLAX est, et præsertim in primis puerorum ætatulis **perniciosissima** quod revera viam atheismi munit, religionis obsepit. Unde quoque addit idem Pontifex : Ecclesia... semper scholas quas appellant **mixtas** vel **neutras** aperte DAMNAVIT, monitis etiam atque etiam patribus familias, ut in re tanti momenti animum attenderent ad cavendum. Quam damnationem renovat in Enc. Quod multum ad Episc. Hungariæ (22 aug. 1885). Item in Enc. Affari vos ad Episc. FÆD. CIV. CANAD. Cum igitur scholæ publicæ, quas NEUTRAS, MIXTAS seu LAICAS ideo nuncupant quod sub prætextu libertatis diversorum cultuum omnem doctrinam religionis ex professo excludant, ab Ecclesia fuerint *damnata*, utpote ex se seu intrinsece malæ, patet ab earumdem frequentatione generationem esse abstinendum, etsi non omnes æquale periculum adferant. **Hinc 1. Parentes** eorumve locum tenentes, qui aut 1º) suos liberos frequentare sinunt tales scholas NEUTRAS in quibus animarum ruina evitari non potest, i. e. quæ sunt positive noxiæ, velut quoties ibi aut docentur quædam aut aguntur catholicæ doctrinæ bonisve moribus contraria ; aut qui 2º) licet schola in eodem loco idonea adsit, aut facultatem habeant in alio loco prolem catholice educandi, nihilominus committunt scholis NEUTRIS, non quidem positive, sed negative noxiis, i. e. in quibus nihil fidei aut moribus contrarium docetur, sine sufficiente causa ac sine necessariis cautionibus quibus periculum perversionis e proximo remotum fiat, tales, inquam, parentes, si contumaces fuerint, absolvi non posse in sacramento pœnitentiæ, ex doctrina morali catholica manifestum est, uti declaravit S. Prop. (Collect., n. 48). **Hinc 2.** Quod ad **magistros** attinet, nefas est fungi officio docendi in scholis NEUTRIS, si sint positive noxiæ, i. e. si prælegendi sint libri fidei moribusve contrarii ; secus, per se*

loquendo, si omnes noxii libri excludantur : quia munus magistri non importat approbationem methodi quæ in scholis NEUTRIS adhibetur, et religiosa institutio ex sola necessitate omittitur ; quin imo, noxium foret, si hocce modo non liceret catholicis eo fungi officio. Dixi : *per se loquendo* ; nam excipe : si et quatenus episcopus id prohibuerit. Possunt enim episcopi in aliqua regione ob bonum commune omnes omnino scholas NEUTRAS prohibere, aut easdem nonnisi sub certis conditionibus tolerare, ut si v. g. præviderent, hujusmodi scholas brevi evasuras omnes *positive* noxias ; vel alumnos, etiamsi positive noxiæ non forent, spiritu tamen irreligioso imbuendos, eo ipso quod noverint scholas illas ab earundem auctoribus ad religionis subversionem fuisse erectas. Jam vero lex fundata in *præsumptione periculi universalis* obligat eique parendum est, licet periculum cesset in re præsentī : quia motivum adæquatum legis adhuc subsistit (*de Leg.*, q. 51 et S. LIG. I, 100). **Hinc 3.** Non licet minus **inspectoris** suscipi, si agatur de scholis NEUTRIS quæ sunt *positive* noxiæ, quia vi muneris inspectores cooperantur ad malum. Excipe tamen, si sit spes fundata fore, ut tali munere auctus posset quis eas suo influxu notabiliter minus damnosas reddere, quo in casu malum pro viribus impediret, quod bonum est. Secus dicendum, casu episcopalis prohibitionis excluso, si scholæ non sint *positive* noxiæ ; quin et laude digni sunt, qui eo fine munus acceptant, ut libri et magistri, fidei aut moribus periculosi, a schola arceantur. **Hinc 4.** Demum quod scholas publicas attinet, **normales** nuncupatas, in quibus juvenes ad munus magistri in scholis publicis aliquando obeundum informantur, patet iterum eas adiri non posse, si sint *positive* noxiæ ; secus dicendum, extra casum tamen episcopalis prohibitionis, si sint tantum *negative* noxiæ, et alumni sibi firme proponant in officio magistri obeundo ab iis abstinere, a quibus magister catholicus abstinere debet.

Scholion 2. Circa frequentationem **Universitatum aatholicarum**, rem sane gravissimam, quæ cum æterna animarum salute apprime connectitur, Instructio prodiit S. PROP. (6 aug. 1867, Collect. n. 478) ad Episcopos Angliæ directa, in qua, memorata prius doctrina catholica de **proximis** peccandi graviter **occasionibus devitandis** quibus nemo sine lethali peccato exponere seipsum potest, nisi gravis urgeat proportionata necessitas, ac nisi tales adhibeantur cautiones quibus periculum peccandi proximum removeatur, » immediate legitur : « Jam vero in re de qua agitur, cui, ex summi Pontificis

declaratione, **intrinsicum gravissimumque** inest periculum, non pro morum tantum honestate sed præsertim pro fide, quæ ad salutem omnino est necessaria, quis non videt **vix aut ne vix quidem** dari posse adjuncta illa in quibus absque peccato acatholicæ Universitates frequententur? » Adduntur sequentes **rationes** : « Levitas ingenii atque instabilitas adolescentium, — errores, qui quasi cum aura in dictis institutis hauriuntur absque antidoto solidioris doctrinæ, — maxima vis quam in juvenes exercent humani respectus ac sodalium irrationes, tam præsens tamque proximum in adolescentes inducunt labendi periculum, ut nulla **generatim** sufficiens ratio **concipi** queat, propter quam adolescentes acatholicis Universitatibus committantur. » Quæ sane conclusio valet **a fortiori**, si de illis agatur Universitatibus acatholicis, quæ **in odium** religionis ac societatis manifeste sunt institutæ, **præsertim** in illis regionibus quibus catholica non deest studiorum Academia, sicuti res obtinet in Belgio, ubi in medio regni florescit **Alma Lovaniensis Universitas**, quæ nedum ex Pontificio oraculo « *Sanctæ Romanæ Ecclesiæ devota et fidelis est filia* ¹, » sed et scientiarum omnium promotrix meritiissima ubique gentium celebratur, et ad quam, velut ad centrum, undequaque patet studiosæ juventutis accessus expeditus.

Ex actis porro quæ nuper circa frequentationem Universitatum **Oxoniensis** et **Cantabrigiensis** in Anglia prodierunt, tantum abest ut allatæ mox doctrinæ capita vulnus acceperint, ut inde potius novum robur mutuent mirumque in modum confirmentur. Ut enim aperte constat ex declaratione S. PROP. (26 mart. 1895), harum Universitatum acatholicarum frequentatio **nequaquam fuit approbata**; sed, pro præsentī rerum in Anglia conditione, *ad tempus* tantummodo « **tolerata** », quousque scilicet, versis in meliora temporibus, Universitas catholica, ad cujus erectionem totis viribus adlaborandum est, apud Anglos fundari queat. Accedit *temporariam* hanc *tolerantiam* non fuisse concessam nisi **sub conditionibus** atque **cautionibus gravissimis**, partim ab ipsa Sede Apostolica (17 april. 1895), partim ab Angliæ Præsulibus præscriptis, ut proximum fidei morumque periculum a studiosis adolescentibus amoveretur.

1. Cfr. *De Hermannī Damenii vita et meritis* ORATIO, quam habui die 15 jul. 1867, p. 123, Lovanii 1867, in-8.

Et quidem inter istas condiciones **necessario** requisitas, hæc omnium prima eminet, atque ex mandato expresso ipsius Summi Pontificis est præscripta, videlicet : Ut in gratiam catholicorum juvenum præfatas Universitates frequentantium **cursus** regulares lectionum aut conferentiarum a magistris catholicis tradendarum instituerentur, in quibus **Philosophia**, **Historia** atque **Religio** ea amplitudine doctrinæque soliditate tractarentur, ut contra institutionem falsam atque erroneam efficax præsidium præstaretur. — Quo vero cursus hujusmodi majori cum assiduitate frequentarentur, addunt Angliæ Episcopi : præceptum assistendi hisce conferentiis a S. Sede considerari veluti **importans ex natura sua gravem obligationem**.

Quæ omnia, aliaque ad præsens negotium spectantia, latius exponuntur in **Instructione** quam desuper ediderunt (1 aug. 1896) Card. Archiepiscopus ceterique Angliæ Episcopi, qui illud quoque enixe supplicant, ne quis, quod absit, hanc suam *Instructionem* velut **incitamentum** reputet ad Universitates nationales frequentandas ; neve, **sub quocumque prætextu**, illis committantur adolescentes aut *debilis levisque ingenii*, aut aliunde *male præparati* ad tantum perversionis periculum subeundum.

ART. IV. De obligationibus inferiorum erga superiores.

Q. 121. Ad quid obligantur *inferiores* erga superiores?

R. Inferiores seu subditi debent superioribus, tanquam auctoribus gubernationis, OBSERVANTIAM, quæ ex S. THOM. (2. 2, q. 102, a. 1), est virtus specialis, sub PIETATE contenta, per quam personis in dignitate constitutis honorem et obedientiam exhibemus, non in omnibus quidem, sed in iis ad quæ eorum potestas et officium se extendunt, adeo ut peccent contra superiores eo proportionali modo, quo dictum fuit filios peccare contra parentes, eos odio, contemptu, injuriis, subsannationibus, verberibus, etc., afficiendo, et iis inobediendo intra limites suæ potestatis. Et si peccatum sit *mortale*, debet hæc circumstantia superioritatis exprimi in confessione, quia est speciale peccatum contra OBSERVANTIAM.

Explan. Nomine **superiorum**, quos respicit OBSERVANTIA, veniunt : 1°) *Superiores temporales*, quales sunt reges, princi-

pes, gubernatores, magistratus et similes, qui jure aliis præficiuntur in ordine ad bonum publicum. 2º) *Tutores et curatores*, qui jure et loco parentum succedunt quoad educationem minorum et pupillorum et bonorum illorum administrationem. 3º) Qui dicuntur *patres spirituales*: episcopi, pastores et patrini. 4º) *Magistri*. 5º) *Heri*. 6º) *Maritus* respectu uxoris et *uxor* respectu mariti, quantum ad debitum conjugale. 7º) *Senes*.

Scholion. Ex Encycl. LEON. XIII *Rerum novarum* (15 maii 1891, N. R. T. XXIII, 244), inter obligationes inferiorum erga superiores, illæ **proletariorum** atque **opificum** attingunt: 1º) « Quod libere et cum æquitate pactum operæ sit, id integre et fideliter reddere. » 2º) « Non rei ullo modo nocere, non personam violare dominorum. » 3º) « In ipsis tuendis rationibus suis abstinere a vi, nec seditionem induere unquam. » 4º) « Nec commisceri cum hominibus flagitiosis, immodicas spes et promissa ingentia artificiose jactantibus, quod fere habet pœnitentiam inutilem et fortunarum ruinas consequentes. »

Q. 122. An aliquando *licitum* est: 1º) NON OBEDIRE *auctoritati temporali*; 2º) REBELLARE?

R. Ad 1um) Sicut evidens est ex doctrina S. TH. et LEON. XIII, *nunquam* OBEDIENDUM esse auctoritati humanæ in iis quæ evidentè *contra legem* Dei sunt; ita est *omnino* OBEDIENDUM Principibus, etiam *discolis*, et qui sua auctoritate abutuntur, in iis quæ *per se* licita sunt; excepto casu quo, licet nihil mali præcipiat, lex tamen esset evidenter contraria bono communi, quod præsertim accidere potest, quando non servat *justitiam distributivam*, ita ut cederet in grave et injustum onus *magnæ partis* civium.

Explan. Dico: *magnæ partis*; nam si tantum *quidam* subditi plus æquo gravarentur, lex non censetur injusta, cum non possibilis sit omnimoda proportio, et consequenter legi parere tenentur non tantum non gravati, sed etiam injuste gravati, saltem vi legis naturalis jubentis ut quis, ad vitanda scandala vel perturbationem in societate, aliquid propter bonum commune cedat de jure suo proprio.

R. Ad 2um) Nunquam omnino licitum est « *proprio Marte* » REBELLARE, etiamsi regimen Principis esset tyrannicum. Quod hisce verbis declarat LEO XIII (Quod Apostolici muneris, 28 dec. 1878): « Si tamen quandoque contingat temere et ultra modum publicam a Principibus potesta-

tem exerceri, catholicæ Ecclesiæ doctrina in eos insurgere **PROPRIO MARTE** non sinit, ne ordinis tranquillitas magis magisque turbetur, neve societas majus exinde detrimentum capiat ».

Explan. Dicitur : **proprio marte**, i. e. privata auctoritate; nam, ut recte scribit **BILL.** : « Notant **AUCTORES** posse *Rempublicum* contra nimis insolentem Tyrannum, congregatis regni comitiis procedere, ipsum deponere aut occidendum proscribere, si aliter occurri non possit. Quia, inquiunt, rex habet a *Repubblica* auctoritatem regiam, non in destructionem, sed in ædificationem et conservationem, per quam proinde potest tolli si in apertam perniciem vergat. » Et hanc esse sententiam **S. THOM.** ¹, quam et exemplis illustrat, negari non potest, quidquid hac de re autumaverint nonnulli cum **S. LIG.** (**H. A.** VIII, 43). « Verum, addit **BILL.**, sæpe mala, ipsa tyrannide majora ingruere solent : quapropter potius patienter toleranda est oppressio, et ad Deum recurrendum. » Unde quoque suis citatis verbis incontinenter subjungit **LEO XIII** : « Cumque res eo devenit, ut nulla alia spes salutis affulgeat, docet christianæ patientiæ meritis et instantibus ad Deum precibus remedium esse maturandum. » Cui sententiæ præiverat **S. THOM.** (*ibid.*) inquiens : *Quod si omnino contra tyrannum auxilium humanum haberi non potest, recurrendum ad regem Deum, qui est adiutor in opportunitatibus... Sed ut hoc beneficium populus a Deo consequi mereatur, debet a peccatis cessare, quia in ultionem peccati, divina permissione, impii accipiunt potestatem.*

Resol. Merito **damnata** fuit in **SYLL.** hæc propositio n. 63 : *Legitimis principibus obedientiam detrectare, imo et rebellare licet.* Item jure ut **hæretica proscripta** fuit in **Conc. CONSTANT.** (**S.** 15) sequens propositio : *Quilibet tyrannus potest et debet licite et meritorie occidi per quicumque vassallum suum vel subditum, etiam per clanculares insidias, et subtiles blanditias vel adulationes, non obstante quocumque præstito jramento, seu confæderatione facta cum eo, non expectata sententia vel mandato judicis cujuscumque.*

1. Opusc. *de regim. princ.* lib. I, c. 6. Quod præclarum opus gallice vertit : **ISID. VAN OVERSTRAETEN**, vir ingentis ingenii, de patria religione et scientiis optime meritus, qui ortus Lovanii 1817, Pisis obiit 1878.

ART. V. De obligationibus superiorum erga inferiores.

Q. 123. *Quænam sunt obligationes superiorum erga inferiores?*

R. Sunt generatim eadem, data proportionem et modificationem debitam, ac obligationes *parentum* erga *filios*. Unde si illorum defectus in hac materia sint peccaminosi, præter malitiam communem, specialem adhuc contrahunt contra JUSTITIAM: quia ad has obligationes tenentur ex officio.

Resol. Hinc 1º) *Superiores temporales* debent suis exemplo præluere, leges tantum ferre pro communi subditorum utilitate, omnibus justitiam recte administrare, Ecclesiam Christi defendere, mores christianos conservare et prævios extinguere. 2º) *Superiores spirituales* debent pascere exemplo conversationis, verbo prædicationis, et fructu orationis. 3º) *Tutores* tenentur procurare educationem, gerere curam bonorum pupilli sui. 4º) *Magistri* debent discipulis amorem, doctrinam sanam, correctionem et bonum exemplum. 5º) *Heri* tenentur famulos benigne tractare, instruere et corripere, justum pretium eis solvere. 6º) *Maritus* debet uxori curam et gubernationem in his quæ spectant salutem et rei domesticæ administrationem. Et *uxor* ex sua parte debet in his obedientiam marito.

Scholion 1. Ex citata supra (q. 121) Encyclica *Rerum novarum*, inter obligationes superiorum erga inferiores, ista ad **divites** spectant ac **dominos**: 1º) « Non habendos mancipiorum loco opifices. » 2º) « Vereri in eis æquum esse dignitatem personæ, utique nobilitatam ab eo, character christianus qui dicitur. Quæstuosas artes, si naturæ ratio, si christiana philosophia audiatur, non pudori nomini esse, sed decori, quia vitæ sustentandæ præbent honestam potestatem. Illud vere turpe et inhumanum, abuti hominibus pro rebus ad quæstum, nec facere eos pluris, quam quantum nervis polleant viribusque. » 3º) « Similiter præcipitur, religionis et bonorum animi haberi rationem in proletariis oportere. Quare dominorum partes esse, efficere ut idoneo temporis spatio pietati vacet opifex; non hominem dare obvium lenociniis corruptelarum illecebrisque peccandi, neque ullo pacto a cura domestica parcimonieque studio abducere. » 4º) « Item non plus imponere operis, quam

vires ferre queant, nec id genus, quod cum ætate sexuque dissideat. » 5º) « In maximis autem officiis dominorum illud eminet, justa unicuique præbere. Profecto ut mercedis statuatur ex æquitate modus caussæ sunt considerandæ plures; sed generatim locupletes atque heri meminerint, premere emolumenti sui causa indigentes ac miseros, alienaque ex inopia captare quæstum, non divina, non humana jura sinere. Fraudare vero quemquam mercede debita grande piaculum est, quod iras cælo ultrices clamore devocat. *Ecce merces operariorum... quæ fraudata est a vobis, clamat; et clamor eorum id aures Domini Sabaoth introivit.* » 6º) « Postremo religiose cavendum locupletibus ne proletariorum compendiis quicquam noceant nec vi, nec dolo, nec fenebribus artibus; idque eo vel magis quod non satis illi sunt contra injurias atque impotentiam muniti, eorumque res, quo exilior, hoc sanctior habenda. »

Scholion 2. Ex eadem Encycl. quod *justum pretium* attinet operariis solvendum, hæc **duo** veniunt notanda. A) Imprimis **rejicitur** sequens propositio: « Videlicet **salarium** definitur libero consensu modus: Itaque dominus rei, pacta mercede persoluta, liberavisse fidem, nec ultra debere quidquam videatur. Tunc solum fieri injuste, si vel pretium dominus solidum, vel obligatus artifex operas reddere totas recusaret: his caussis rectum esse potestatem politicam intercedere, ut suum cuique jus incolume sit, sed præterea nullis. » B) Tum **norma justitiae** sequentibus verbis stabilitur: « Esto igitur, ut opifex atque herus libere in idem placitum, ac nominatim in **salarium** modum consentiant: subest tamen semper aliquid ex JUSTITIA NATURALI, idque libera paciscentium voluntate majus et antiquius, scilicet **ALENDO OPIFICI, FRUGI QUIDEM ET BENE MORATO, HAUD IMPAREM ESSE MERCEDEM OPORTERE.** Quod si necessitate opifex eo actus aut mali peioris metu permotus duriores conditionem accipiat; quæ, etiamsi nolit, accipienda sit, quod a domino vel redemptore operum imponitur, istud quidem est subire vim, cui justitia reclamatur. » — Porro circa hæc propositionem ab EM. CARD. GOOSSENS, Arch. Mechl., (quem pro Ecclesiæ, societatis ac studiorum bono diutissime Deus incolumem sospitemque conservet!), **tria dubia** fuerunt proposita, quibus jussu PONT. MAX. LEONIS XIII a Theologo Romano (quem scitur fuisse EM. CARD. ZIGLIARA ORD. PRÆD.) responsum fuit in litteris datis ab EM. CARD. RAMPOLLA, SECRET. STATUS (23 sept. 1891), Hæc dubia cum responsionibus harumque explanationibus, prout reperiuntur ap. N. R. T. (XXIV, 287), pro rei gravitate miraque in

dicendo perspicuitate, in subjecta nota¹ ex integro retulimus. Ut autem legenti patebit, doctrina S. THOM. solutionem præstitit.

Utique præsens **Documentum** nequit dici *decisio sollemnis*

Sancta Sede emanata, quasi hæc omnes et singulas sententias Em. Theologi Romani explicite approbasset ratasque habuisset.

Verumtamen, si omnia in concreto riteque considerentur, quis, quæso, non dicam affirmare, sed vel suspicari auderet, jussu Pontificis LEONIS XIII, Cardinali Archiepiscopo Mechliniensi circa gravissima doctrinæ capita sciscitanti responsa fuisse tradita ab Em. Theologo Romano eaque per litteras datas ab Em. CARD. Secretario Status transmissa, si hujusmodi responsa contraria fuissent reperta doctrinæ in ipsis Litteris Enc. *Rerum novarum* propositæ?

Unde quoque Moderatores *Ephemeridis*, cui titulus Nouv. REVUE THÉOL., dum præsens **Documentum** referunt (*l.c.*), hæc quæ sequuntur præmittunt: « Nous ne faisons pas difficulté d'avouer que ce n'est point là, à proprement parler, UNE DÉCISION OFFICIELLE, et, dès lors, on ne saurait affirmer que toute discussion soit close sur les points en question. Mais il ne faut

1. Dubium I. — Num verbis: « *justitia naturalis* » intelligitur justitia commutativa, an vero æquitas naturalis?

Ad dub. I. — *Per se loquendo intelligitur justitiu commutativa.*

Explan. — Equidem opus operarii plurimum differt a mercimonio, sicut merces differt a pretio. Opus enim operarii est opus procedens a libertate humana, induens propterea rationem meriti et juris ad mercedem, seu præmium; et ideo longe nobilium mercimonio et pretio, quæ sola permutatione absolvuntur. Nihilominus, gratia perspicuitatis opus operarii consideratur ut quædam merx, et præmium, seu merces, ut quoddam pretium. — Nec immerito: nam licet opus operarii nobilius quid sit merce, totam tamen retinet rationem mercis, ex qua parte hæc dicit ordinem ad pretium. Rectissima ergo est ratiocinatio S. Thomæ. I. II. q. cxiv, art. 1: *Id enim merces dicitur quod alicui recompensatur pro retributione operis vel laboris, quasi quoddam pretium ejus. Unde sicut reddere justum pretium pro re accepta ab aliquo est actus justitiæ, ita etiam recompensare mercedem operis vel laboris est actus justitiæ.* Actus justitiæ, inquam commutativæ. Sicut enim emptio et venditio, ita opus et merces pro communi utilitate contrahentium sunt, dum scilicet et unus indiget re vel opera alterius et e converso. Quod autem est pro communi utilitate, non debet esse magis in gravamen unius quam alterius, et ideo debet secundum æqualitatem rei, quæ est proprietas justitiæ institui (Cfr. 2. 2, q. lvii, art. I.).

Quod si quæretur criterium, quo statui debeat illa æqualitas rei inter opus manuale operarii et mercedem dandam a domino, respon-

pas non plus aller jusqu'à dire que ces réponses n'ont d'autre autorité que celle de l'éminent théologien qui les a préparées et des raisons qu'il invoque. Nous répétons que c'est bien un document préparé PAR ORDRE DU SAINT-PÈRE, et envoyé, toujours par ORDRE DU SAINT-PÈRE, au vénérable consultant. On ne peut nier, dès lors, que cet ENVOI OFFICIEL ajoute à l'autorité privée du document une autorité EXTRINSÈQUE RÉELLE et TRÈS GRANDE. »

Itaque præfatum **Documentum**, perpensis omnibus circumstantiis, ut interpretationem missam a Sancta Sede summa cum veneratione suscipimus ; et ideo, cum rejiciat, in responsione ad dubium secundum, opinionem quæ tenet salarium, ut vocant, *familiale* deberi ex justitia **commutativa**, merito concludimus LEONEM XIII in Encyclica non intendisse declarare salarium *familiale* deberi ex justitia **commutativa**, cujus nempe violatio importat restitutionem.

Accedit locutionem *Salarium familiare* nec in Encyclica, nec in ullo hucusque documento pontificio reperiri, sive quia socia-

demus : criterium illud in Encyclica dicitur petendum esse ex operarii fine immediato, qui imponit ei naturale officium seu necessitatem laborandi, ex victu nempe et vestitu ad convenienter vitam sustentandam, et ad quem primo et principaliter labor manualis ordinatur. (*Ib.*, q. CLXXXII, art. III.) Quoties igitur opus tale sit, quod operarius per ipsum satisfaciât predicto suo officio naturali consequendi finem immediatum laboris sui, ac merces, ad consequendum hunc finem, victum nempe ac vestitum convenientem, impar sit, per se loquendo et considerata rerum natura, habetur objectiva inæqualitas inter opus et mercedem, et ideo læsio justitiæ commutativæ.

Duo tamen hæc in re sunt generatim consideranda. Alterum est quod sicut pretium rerum venalium non est punctualiter determinatum a lege nature, sed magis in quadam communi æstimatione consistit, ita et de mercede generatim est dicendum. Unde firma manente exigentia ex ratione finis, victus nempe ac vestitus convenientis, mercedi operarii ex communi æstimatione fit, aut saltem fieri potest, salva justitia, modica additio vel minutio, sicut in mercium pretio modica additio vel diminutio ex publica æstimatione, non videtur tollere æqualitatem justitiæ (2. 2, q. LXXXII, art. I). Alterum est quod in assignanda æqualitate justitiæ inter mercedem et opus manuale, non solum attenditur a communi æstimatione tum qualitas, tum quantitas operis, sed etiam tempus durationis ejus, item pretia rerum quæ eni ab operario debent, ad convenientem victum et vestitum ; quæ pretia non sunt ubique eadem.

Quod si denique sine læsa justitia erga operarium, juxta dicta, multum juvatur herus ex opere ejus, potest hic quidem, propria sponte ac laudabiliter, aliquid operario supererogare, sed hoc pertinet ad ejus honestatem quin teneatur ex justitia. Valent scilicet in re

LISTÆ, qui eam locutionem invenisse dicuntur, eadem pessime abutuntur, quasi idem significaret ac *Salarium secundum exigentias familiæ juxta principium eorum: Mensura exigentiarum alicujus sitei mensura quoque jurium*; sive quia locutio est impropria parumque scientifica: salarium enim est retributio operis. *Opus autem, dicit Documentum, est opus PERSONALE operarii et non familiæ ipsius, nec ad familiam ipsam refertur PRIMO et PER SE sed SECUNDARIO et PER ACCIDENS. Sicut familia opus non auget, ita ex justitia non requirit, ut merces debita operi ipsi augeatur.*

Nec dicatur Pontificem, dum in Encyclica declarat: *Alendo opifici frugi quidem et bene morato haud imparẽ esse mercedem oportere*, paulo post talem intelligere mercedem quæ par sit familiæ alendæ; dicit enim: *Mercedem si ferat opifex satis*

nostra principia quæ dantur pro justa emptione et venditione. (*Ibid. in corp. art.*)

Dubium II. — An peccabit herus qui solvit quidem mercedem opificis sustentationi sufficientem, imparẽ ipsius familiæ alendæ, sive hæc constet uxore et numerosa prole, sive hæc non ita numerosa sit? Si affirmative, contra quamnam virtutem?

Ad dub. II. — *Non peccabit contra justitiam, poterit tamen quandoque peccare vel contra charitatem, vel contra naturalem honestatem.*

Explan. Ex hoc ipso quod, juxta declarata in responsione ad primum dubium, æqualitas mercedis et operis observatur, plene satisficit exigentis justitiæ commutativæ. Opus autem est opus personale operarii et non familiæ ipsius, nec ad familiam ipsam refertur primo et per se, sed secundario et per accidens, quatenus mercedem acceptam operarius cum suis distribuit. Sicut ergo familia opus, in casu, non auget, ita ex justitia non requirit ut merces debita operi ipsi augeatur.

Poterit tamen contra charitatem, etc.; at non generatim et per se, sed per accidens, et in aliquibus casibus. Unde in responsione dictum est: « quandoque ».

Contra charitatem, non solum modis illis omnibus quibus homo circa charitatem erga proximum peccare potest, sed peculiari etiam modo. Etenim opus operarii cedit in emolumentum heri. Quoties ergo hic ad exercenda charitatis officia in singulis casibus ex præcepto charitatis adigitur, ordinem etiam charitatis observare tenetur. Qui quidem ordo proximiores facit hero operarios diuturnum opus exercentes in ejus utilitatem, quam pauperes alios nihil pro ipso agentes. Quocirca herus potens charitatis officia exercere operarios suos præferre debet, eis ex charitate elargiendo, quod justitia minime exigit, ut merces sic aucta ex charitate, sustentandæ familiæ etiam

amplam ut ea se uxoremque et liberos tueri commodè queat, facile studebit parcimoniæ, si sapit. Unde priora verba per posteriora sunt interpretanda.

Non, inquam, dicatur hoc. Nam in priori loco, ubi ex professo infimum justii salarii linitem explicat, loquitur Pontifex modo absoluto de opifice individuo deque eo solum, nec verbum quidem habet de uxore et liberis; in posteriori vero loco loquitur conditionaliter et in sensu hypothetico; dicit enim: « *Mercedem SI ferat etc.* » Jam vero ex hypothesi seu suppositione **SI**, concludere ad necessitatem salarii familiaris sophistica est argumentatio nec valet conclusio, cum termini consequentis esse nequeant universales quam sint in præmissis.

Denique argumentum, quo maxime innituntur salarii familiaris defensores, est hoc: Papa docet opifici incumbere officium manendi in vita, consequenter eum jus habere ad minimum salarii personalis. Atqui, si ille opifex est *uxoratus*, etiam officium ei incumbit alendi uxorem filiosque, et consequenter jus habet ad salarium familiare. Ergo a pari hoc jus Papa illi attri-

operarii minus insufficiens evadat. Hæc autem generice et quasi theoretice sunt habenda; in praxi enim non temere judicandum est an herus peccet contra charitatem.

Contra honestatem, cujus proprium est retribuere sponte scilicet et non ex justitia. Nolumus intelligere hic honestatem gratitudinem inducentem ex beneficio accepto; opus enim operarii non est beneficium, quia mercede secundum æqualitatem rei compensatur; sed quod herus ex opere operarii magnum beneficium et emolumentum percipit, quando reapse percipit, et ideo ex quadam naturali honestate recompensare per supererogationem quodammodo tenetur sicut in resp. ad I, § « Quod si denique », nullo tamen jure in operario ad illam supererogationem existente, ut patet.

Dubium III. — An et qua ratione peccant heri, qui, nulla vi aut fraude utentes, minus dant salarium, quam opera præstita mereatur, ac honestæ sustentationi sufficit, ideo quod plures operarii sese offerunt, qui parvo illo stipendio contenti sunt seu illud libere consentiant?

Ad dub. III. — *Per se loquendo peccant contra justitiam commutativam.*

Explan. Dictum est quod opus operarii, quamvis merx proprie non sit, merci tamen, perspicuitatis gratia, comparari potest, quia in ordine ad mercedis æqualitatem habet totum id quod habet merx ad pretium, et aliquid etiam amplius. Unde recta instituitur argumentatio a minori ad majus. Atqui in emptione non licet, per se loquendo, emere rem minus quam ex communi æstimatione, spectata temporum ac locorum ratione, valet. Ergo a fortiori neque licitum est, sed est contra justitiam, minus dare salarium quam præstita opera

buit per Encyclicam suam, saltem implicite. *Ubi enim eadem est ratio, eadem debet esse legis dispositio.*

Ad quod argumentum ita respondet doctissimus P. GODTS, CONGR. SS. R., qui præsentem quæstionem dilucide æque ac prudentissime tractavit ¹ : « Nego, ait, conclusionem. Papa non docet in Encyclica salarium familiare deberi ex justitia commutativa ; secus daretur contradictio inter Encyclicam ipsam et interpretationem quam idem Papa, auctor Encyclicæ, Archiepiscopo Melchliniensi, sensum Encyclicæ exquirenti patefacere sinit ; quod vel supponere piaculum esset. »

Quæstio de **Salario** rediit, ubi agetur de locatōne operæ, in Tract. *de contractibus*, tom. II.

CAP. 2. DE QUINTO PRÆCEPTO

Non occides (Exod. xx, 13).

ART. I. De natura illius præcepti.

R. 124. *Quid importat QUINTUM decalogi præceptum ?*

R. *Sub distinctione.* Quatenus **negativum** prohibet *directe et explicitè* homicidium, i. e. injustam tam *proximi* quam *sui ipsius* occisionem ; *indirecte* vero et *implicite* omnem injustam laesionem, vulnerationem aut mutilationem corporis sive *proprii*, sive *alieni*, et consequenter ea omnia quæ proxime ad hæc disponunt, ut *odium*, *disensiones*, *rixas*, etc., juxta illud (I JOAN. III, 15) : *Omnis qui odit fratrem suum homicida est.* Unde quoque ait S. THOM. (2. 2, q. 122, a. 6) : *Omnia nocumenta quæ in*

meretur, id est honestæ sustentationi sufficit. De hoc dubio videatur Encyclica, p. 38 et 39.

Dixi « per se loquendo » ; per accidens possunt dari casus particulares, in quibus heri conducere licite valent operarios inadæquata mercede contentos. Puta si herus aut nullum aut omnino suæ vitæ convenienter sustentandæ insufficiens beneficium retraheret si mercedem adæquatam largiretur, imo etiam damnum exinde caperet. Hoc enim in casu ac in similibus, etsi quæstio sit prima facie de justitia, revera tamen est quæstio magis de charitate, qua herus et sibi et aliis providet. (Cf. Expl. ad 1^m dub., § Duo tamen).

1. *Salarium minimum et salarium familiare*, caput excerptum ex libro cui titulus : *SCOPULI VITANDI*, etc. 1896.

personam proximi inferuntur, intelliguntur prohiberi in homicidio sicut in principaliori.

Quatenus vero *virtualiter* est **positivum**, præcipit vitæ conservationem necnon virtutes supradictis peccatis oppositas: *mansuetudinem*, scilicet, *patientiam*, *pacem*, *beneficentiam*, etc.

Q. 125. *Quotuplex* est HOMICIDIUM?

R. Multiplex distinguitur: 1° *ratione causæ*; 2°) *ratione circumstantiarum*.

Explan. 1°) *Ratione causæ*: aliud est *casuale*, quod casu accidit, absque ullo influxu voluntatis, ut si venator volens occidere feram, occidit hominem, quem inculpabiliter nescivit ibi esse; et aliud *voluntarium*, et hoc quidem vel *directum* vel *indirectum*. 2°) *Ratione circumstantiarum*: aliud est *simplex*, nullam peculiarem deformitatem habens, et aliud *qualificatum*, aliam nempe peccati speciem adnexam habens. Hujusmodi est: A) *Sacrilegium*, sive *ratione personæ* occisæ, sive *ratione loci*, in quo fit occisio. B) *Parricidium* seu cædes ascendentium et descendentium, ad quod reducundur: *Fratricidium*, *Conjugicidium* et *Regicidium*, quæ omnia specialem malitiam habent contra virtutem pietatis et observantiæ. C) *Latrocinium*, e. occisio aut vulneratio ex prædandi voluntate, specialem habens deformitatem contra justitiam. D) *Veneficium magicum*, cum nempe ope dæmonis malum corporale aut etiam mors alicui infertur; quod addit speciem malitiæ superstitionis contra virtutem religionis. Hisce homicidiis qualificatis accenseri solent: a) homicidium *proditorium* (*guet-apens*), cum quis hominem occidit ex insidiis, ut cavere sibi non possit, vel sub specie amicitiae fallendo occidendum; b) *assassinium*, cum quis aliquem pretio conducit ad alterum occidendum; c) *veneficium simplex*, quo homo inscius veneno propinato occiditur. Hæ tamen distinctiones quoad forum conscientiae circumstantiam mere aggravantem constituunt.

ART. II. De occisione sui seu de suicidio,

Q. 126. An *licitum* est *directe* OCCIDERE seipsum?

R. Ex. S. Тп. (2. 2, q. 64, a. 5) *propria auctoritate* nunquam licet seipsum *directe* OCCIDERE. Nam præcepto: *non occides*, omnis hominis, adeoque a fortiori sui ipsius

occisio prohibetur, nec licet auctoritate propria disponere de re, cujus aliquis non est dominus. Hinc non licet ad vitandum peccatum vel mortem acerbiolem se veneno perimere, nec militi licet seipsum occidere, ne ab hostibus crudeliter trucidetur.

Explan. Dixi : **propria auctoritate**; nam a) id licere *ex mandato vel certo instinctu Dei*, probant exempla Sanctorum, tum in Scripturis, tum in historiis sacris, veluti SAMSONIS, ELEAZARI, APOLLONIÆ, etc.; b) utrum vero id liceat *auctoritate judicis*, v. g. si ille jubeat malefactori justa morte damnato, ut seipsum gladio trajiciat aut veneno perinat, disputatur. Alii *affirmant*, cum tunc seipsum occidens non se puniat ut judex, sed ut minister judicis auctoritate publica constitutus; alii *communius negant*, quia nihil probat Deum reipublicæ dedisse potestatem imperandi, ut quis reus seipsum occidat, etiamsi ad exsequendam sententiam justam. Cfr. BILL.

• Q. 127. An licet se OCCIDERE *indirecte*?

R. Non licet *sine justa causa* se OCCIDERE *indirecte*, seu aliquid facere aut omittere, ex quo mors prævidetur secutura; bene vero *ex justa causa*.

Explan. *Ratio primi* est : quia, quod non licet facere directe, non licet per se facere indirecte, nisi justa causa excuset. **Hinc** peccant mortaliter : 1º) qui noxia ac vetita sumendo, aut intemperanter vivendo, mortem sibi causant, vel notabiliter ac vitiose accelerant. Peccant mortaliter : 2º) funambuli, gladiatores, tornatores, etc., artem suam cum certo periculo suæ occisionis exercentes; non item si in illa sint periti. Peccant mortaliter : 3º) qui in gravi ac periculoso morbo nolunt adhibere remedia ordinaria et commode parabilia; non item, qui nolunt uti mediis extraordinariis, insolitis, multumque difficilibus; aut ob cruciatum, v. g. abscissionem membri, aut ob pretium valde excessivum aut ob alia gravantia, v. g. mutatione habitationis solitæ, usu ciborum vel potus peregrini, assumptione status matrimonialis alias ingrati, et apud honestam puellam curatione admittenda in partibus verecundis.

Ratio secundi est : quia, licet homo non sit dominus vitæ suæ, nullibi tamen prohibetur ex gravi causa vitam periculo exponere. **Hinc** 1º) *propter bonum commune* possunt milites se exponere evidenti periculo mortis, imo incendere navim, suffodere turrim, licet cum certa vitæ propriæ jactura, ne cum damno communi in manus inimicorum transeant. 2º) *Ad vitan-*

dam mortem certiolem, v. g. grassante incendio, persequente inimico, potest quis e sublimi seipsum præcipitem dare, sperans utcumque hac ratione posse salvari. 3º) Ad exercendam charitatem potest quis non se defendere contra invasorem; item exponere se periculo mortis ad conservandam vitam temporalem amici et a fortiori Principis, conjugis, parentum, vel pro iis injuste ad mortem damnatis seipsum tradere occidendum. 4º) Fidei christianæ causa possunt ad mortem damnati non fugere, tametsi via pateat ad fugiendum, ut de SS. Martyribus passim legitur. 5º) Ex motivo virtutis licitum est seipsum carnis afflictionibus macerare, quamvis præter intentionem ideo vita forte abbrevietur; in quo tamen non licet imprudenter modum excedere, cum notabili vitæ aut virium detrimento. Similiter potest virgo se exponere certe mortis periculo, ne violetur, etiamsi absit proximum consensus periculum. 6º) Ex amore justitiæ licet reo non fugere, cum possit, et etiam se iudici præsentare, ut puniatur, quamvis morte mulctandus sit. Cfr. BILL.

Q. 128. An licet se MUTILARE?

R. Extra casum necessitatis, illicitum est seipsum MUTILARE seu membro aliquo privare, sive per se, sive per alium fiat: quia nemo est membrorum suorum dominus, sed custos et usufructuarius. Ita ex S. THOM. (2. 2, q. 65, a. 1).

Explan. Dixi: **extra casum necessitatis**; necessitas enim mutilationem excusat, si v. g. fiat ad salvandum totum corpus alias periturum, licet membrum sit nocivum tantum extrinsece: v. g. alligatus es catenæ et nisi abscindas manum, es igne comburendus vel aliter necandus. Ratio exceptionis ex S. THOM. (loc. cit.) est: *Quod, cum membrum aliquod sit pars totius humani corporis, est propter totum, sicut imperfectum propter perfectum. Unde disponendum est de membro humani corporis secundum quod expedit toti.* Hinc potest quis, non tamen tenetur permittere abscindi sibi pedem, quamvis alioquin moriturus, si hoc fieri non possit sine magnis doloribus: quia non tenetur per tam extraordinaria media vitam conservare. — Equidem S. LIG. (III, 374), quamvis ei minime suffragetur, tamen non rejicit ut improbabilem opinionem affirmantem: licitum esse ob vocis suavitatem conservandam indeque lucrum vel sustentationem acquirendam, **castrare** pueros, *modo absit morale periculum vitæ et non fiat pueris invitis.* Et BENED. XIV

(Syn. XI, VII, 3-6), licet adhæreat opinioni, quam *communio*rem dixit, *ultroneam evirationem a peccato excusandam non esse*, tamen hortatur episcopos, ne ejusmodi cantores a choris musicis eliminando molestias et offensiones sine causa sibi parare velint. — Si ex S. THOM. (l. c.) *in nullo casu licet membrum præscindere propter quodcumque peccatum vitandum, quanto minus pro lucro temporali.*

Q. 129. *Quænam sunt pænæ canonicae seipsos OCCIDENTIUM VEL MUTILANTIUM?*

R. 1º) SUICIDÆ, qui se deliberate occiderunt carent sepultura ecclesiastica, nisi ante mortem signa dederint pœnitentiæ. In dubio: an deliberate id fecerint, hoc præsumendum est, nisi contrarium probabile videatur, v. g. si mane suicida confessus fuerat, si tristitiæ se dederat, etc., vel si antea fuerat vir spectatæ virtutis et famæ, de quo tale factum voluntarium prudenter præsumi non potest. E contra, in dubio: utrum ipsi se occiderint, de hoc constare debet evidentissime; et hinc, si quis veneno interemptus, vel laqueo suspensus, vel in puteo submersus inveniatur, in dubio tenendum est, ab alio fuisse interemptum, nisi graves conjecturæ in contrarium præcessissent (VOIT).

R. 2º) Quocumque casu ex mutilatione alterius incurritur irregularitas, etiam a fortiori incurritur ex mutilatione sui ipsius; imò hic minor sufficit mutilatio v. g. digiti, nasi, auriculæ vel castratio sui ipsius prætextu castitatis servandæ facta, aut, juxta communioem, ad vocem conservandam. Certe tamen ex delicto mutilationis eam non incurrit mutilans se vel alium ex necessitate conservandæ vitæ, esto adhuc eam incurrere possit ex defectu corporis, ut si manus vel pes sibi amputatus sit.

ART. III. De occisione 1º rei seu malefactoris 2º aggressoris

Q. 130. *An et quibus licet OCCIDERE malefactores?*

R. Ex S. THOM. (2. 2, q. 64, a. 3) est *in republica potestas OCCIDENDI malefactores*; quia hoc est necessarium ad

salutem et conservationem illius. Sed, *extra casum necessariæ defensionis*, nemini licet *auctoritate privata* OCCIDERE *malefactorem*. Constat ex propositione damnata ab ALEX. VII, n. 19: *Non peccat maritus occidens propria auctoritate uxorem in adulterio deprehensam*.

Resol. Hinc, si quæ leges civiles illud videantur permittere, ut justæ sint, debent ita intelligi, ut tantum liberent interfectorem a pœna judiciaria ob justum dolorem et vehementem animi passionem.

Q. 131. An licet OCCIDERE tyrannum?

R. 1°) Non licet, *proprio marte*, OCCIDERE tyrannum *regiminis*, i. e. legitimum principem, sed tyrannice regnantem, juxta dicta (q. 122). R. 2°) Nec licet sic OCCIDERE tyrannum *usurpationis*, si jam *in regni possessionem* venerit. R. 3°) Nec licet OCCIDERE tyrannum *usurpationis*, etiamsi *nondum sit in possessione regni*, nisi ex auctoritate legitimi Principis, aut ex justa defensione, aut in actu belli reipublicæ adversus ipsum. Cfr. S. TH. (in 2. d. ult., q. 2, a. 2).

Q. 132. Estne *licitum* OCCIDERE *injustum* aggressorem *vitæ suæ* vel *alterius impotentis*?

R. Ex S. THOM. (2. 2, q. 64, a. 7) AFFIRMATIVE, modo quis *se defendere intendat* et servetur *moderamen inculpatae tutelæ*, i. e. ea defensionis moderatio, ut non magis noceas adversario, quam necesse sit ad injuriam propulsandam. Nec refert aggressorem inde damnandum: non enim idcirco privaris jure te ipsum defendendi, neque teneris etiam ex charitate, cum vitæ jactura, ipsius saluti consulere, cum in ejus potestate sit se salvare. Quod si tamen injustus aggressor non sit sui ipsius compos, utpote *ebrius* vel *amens*, et certo scias, quod rarissime eveniet, eum in statu peccati mortalis versari, cum tunc sit in extrema necessitate, charitas exigit, ut salutem ejus æternam vitæ tuæ temporalis conservationi præferas, modo moraliter credas, te esse in statu gratiæ, et insuper prudens spes effulgeat, aggressorem, si ei parcatur, salutem consecuturum esse.

Explan. Dixi 1°) *modo quis se defendere intendat*; quia

nullo modo possumus *intendere mortem* invasoris, neque *directe* ut medium, neque *indirecte* ut effectum. Dixi: 2º) **servato moderamine inculpatæ tutelæ**; hinc, si vitam tuam satis tueri possis solis verbis, minis, imploratione auxilii, verberibus, vulneratione, aut mutilatione, respective ad id teneris. Similiter si potes fugere absque periculo quod fugiendo sis a tergo occidendus, teneris fugere, *saltem* si sine dedecore et magno incommodo possis; quod addo, quia, « si qui invaditur sit vir militaris aut nobilis, cui fuga esset ignominiosa, non tenetur fugere, neque incurreret irregularitatem, si invasorem occidat, quia non tenetur cum tanto suo damno mortem injusti invasoris vitare, » inquit TABERNA S. J. Hanc sententiam vocat *communissimam* LACROIX (III, p. 1, n. 903). **Addit** et merito VOIT ex JANSEN: « Clericis vero, religiosis, imo laicis plebeiis fugere non est probrosum; imo nemini, vel nobili, vel ignobili, fuga vitio vertitur, si aggressor sit amens, ebrius, pater, vel superior, ideoque tunc erit fugiendi obligatio. »

Resol. Ex doctrina, quam hoc loco tradit S. THOMAS, desumptum est famosum TT. **axioma**, de quo supra (*de Act. hum.*, q. 9). Placeat doctrinam ejus ex integro audire: « Nihil prohibet unius actus esse duos effectus, quorum alter solum sit in intentione, alius vero sit præter intentionem. Morales autem actus recipiunt speciem secundum id quod intenditur, non autem ab eo quod est præter intentionem, cum sit per accidens... Ex actu ergo alicujus seipsum defendentis duplex effectus sequi potest: unus quidem conservatio propriæ vitæ; alius autem occisio invadentis. Actus ergo hujusmodi, ex hoc quod intenditur conservatio propriæ vitæ, non habet rationem illiciti, cum hoc sit cuilibet naturale quod se conservet in esse quantum potest. Potest autem aliquis actus, ex bona intentione proveniens, illicitus reddi, si non sit proportionatus fini. Et ideo si aliquis ad defendendum propriam vitam utatur majori violentia quam oportet, erit illicitum. Si vero moderate violentiam repellat, erit licita defensio; nam secundum jura: vim vi repellere licet cum moderamine inculpatæ tutelæ. Nec est necessarium ad salutem ut homo actum moderatæ tutelæ prætermittat ad evitandam occisionem alterius; quia plus tenetur homo vitæ suæ providere quam vitæ alienæ. Sed quia occidere hominem non licet, nisi publica auctoritate propter bonum commune,... illicitum est quod homo intendat occidere hominem, ut seipsum defendat, nisi ei qui habet publicam auctoritatem; qui intendens hominem occidere ad sui defensionem, refert hoc ad publicum bonum, ut patet in milite pugnante contra hostes et

in ministro judicis pugnante contra latrones, quamvis etiam et sti peccent, si privata libidine moveantur. »

Q. 133. Estne *licitum* OCCIDERE aggressorem bonorum fortunæ?

R. *Sub distinctione*. 1º) Si ista bona sunt **extreme necessaria** ad vitam, licet. 2º) Si sunt bona **parvi momenti**, non licet; patet ex prop. damnata ab INNOC. XI, n. 31 : *Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei*. 3º) Si sunt bona **magni momenti**, i. e. quæ, spectatis circumstantiis, necessaria sunt pro sustentatione vitæ vel saltem conservatione status, inter DD. disputatur.

Explan. Alii **negant** cum BILL. Alii communius **affirmant** cum S. ANTON., SYLVIO, D. SOTO, SYLVEST., si adsint sequentes **conditiones** : A) Ut sint bona jam *acquisita*, non vero *acquirenda* tantum. Hinc damnatæ sunt ab INNOC. XI sequentes propositiones, tum n. 32 : *Non solum licitum est defendere defensione occisiva quæ actu possidemus, sed etiam ad quæ jus inchoatum habemus, et quæ nos possessuros speramus*. Item n. 33 : *Licitum est tam hæredi quam legatario contra injuste impediens ne vel hæreditas adeatur, vel legata solvantur, se taliter defendere, sicut et jus habenti in cathedram vel præbendam contra eorum possessionem injuste impediens*. B) Ut non possis *aliter* res tuas servare aut etiam ablatas recuperare sine magna molestia et sumptibus, v. g. via juris, occulta compensatione. C) Ut fur rem *actu* adhuc invadat, aut fugientem ita insequaris, ut adhuc censearis esse in possessione civili; non autem dum jam rem tuam in tuto posuit : quia esset vindicta, non defensio. — **Ratio** hujus sententiæ est : quia alias licentia furum et prædonum nimis invalesceret, nec charitas exigit, ut quis faciat magnam jacturam bonorum temporalium pro vita proximi, nisi is esset in necessitate gravi vel extrema, quod hic non est, quia voluntarie se mortis periculo subjicit. Hanc sententiam *probabilissimam et communem* vocat S. LIG. (III, 383).

Q. 134. An *licet* alterum OCCIDERE in defensionem *pudicitiae*?

R. *Disputatur*. Alii **negant** cum BILL. : quia pudicitia cum sit virtus, non in corpore, sed in anima residet, ideoque nemo eam formaliter potest auferre, nobis invilis. Materialis autem pudicitia non est tanti facienda, ut prop-

ter illam liceat invasorem OCCIDERE. — Alii communius **affirmant** cum S. ANTONINO contra S. AUG. id licere si quis aliter se defendere non valeat ; et quidem *a fortiori* quam pro tuendis bonis temporalibus : quia præter periculum consensus in delectationem, adeoque peccandi periculum, pudicitia ac integritas est bonum præstantius divitiis et in æstimatione multorum bono vitæ æquiparandum, et aliunde si amittatur, irreparabile.

Explan. Non licet tamen puellæ OCCIDERE aggressorem honoris sui post oppressionem, sed potest illum percutere maleque tractare, ad ostendendam suam constantiam et displicentiam, et ne invasor facile ad sollicitationem redeat. Et quoniam lege charitatis licet pro alio facere, quod pro se facere permissum est, ideo fas est OCCIDERE invasorem pudicitiae *alt' rius*, sicuti ipsi vim patienti licet. Si autem mulier positive consentiat, non potes OCCIDERE, quia tunc invasor cessat esse injustus aggressor respectu ipsius. Excipitur a nonnullis casus quo illa esset tibi conjuncta, et tu non posses tuo dedecori consulere, nisi aggressorem vulnerando aut occidendo. « Sed hæc intelligenda, ait S. LIG. (III, 394), ante factum : nam in ipso facto vel post, certe non licet occidere, ut patet ex prop. 20 damn. ab ALEX. VII quæ dicebat : *Non peccat maritus occidens propria auctoritate uxorem in adulterio deprehensam*. Pariter ad quæstionem : *an maritus possit occidere eum qui vult cum sua uxore adulterari*, respondit S. LIG. (Elen. qq. refor. n. 22 : « id non reprobat, si vir *ante factum* occidat, ne adulterium eveniat. »

Q. 135. Estne *licitum* OCCIDERE ad *calumniam repellendam vel conservandam famam* ?

R. *Negative* : alias innumeris cædibus pateret aditus. Præterea occisio infamatoris non reparat honorem læsum, siquidem non probat falso aut injuste dicta fuisse quæ objecta sunt, sed solum ea iniquo animo ab infamato accepta fuisse. Accedunt damnatæ propositiones ab ALEX. VII tum n. 18 : « Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes ac etiam judicem a quo iniqua certo imminet sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare. » Tum n. 17 : « Est licitum religioso vel clerico calumniatorem gravia crimina de se vel de sua religione spargere minantem occidere, quando alius modus defen-

sionis non suppetit. » Item ab INNOC. XI n. 30 : « Fas est viro honorato occidere invasorem qui nititur calumniam inferre, si aliter hæc ignominia vitari nequit : idem quoque dicendum, si quis impingat alapam vel fuste percutiat, et post impactam alapam vel fustis ictum fugiat. »

Q. 136. An aliquando *licet* OCCIDERE *innocentem* ?

R. *Directe* nunquam licet, nisi Deus concedat ; *indirecte* vero aliquando licet, urgente necessitate et bono publico.

Resol. 1. Hinc non licet OCCIDERE, lethaliter vulneratos nec alios quoscumque moribundos, ne diutius patiantur ; nec hostium legatos vel obsides, etsi hostis occiderit nostros. **Resol. 2.** Nefas est infantem proxime moriturum in flumen projicere ; vel, ut tradit S. TH. (3, q. 68. a. 11), matrem ejus proxime morituram OCCIDERE, ad eum baptizandum. **Resol. 3.** Ne licet directe procurare **abortum**, i. e. ejectionem fœtus immaturi, etiamsi fœtus nondum animatus supponatur : « quia si fœtus sit *animatus*, ejus abortus est homicidium corporale et spirituale, si *nondum* sit animatus, quamvis non sit proprie homicidium, ad illud tamen reducitur ; unde vocatur TERTULLIANO : *Festinatio homicidii* (BILL.). » Constat ex prop. damn. ab INNOC. XI n. 34 : *Licet procurare abortum ante animationem fœtus, ne puella deprehensa gravida occidatur aut infametur.* **Resol. 4.** E contra, si tyrannus minatur civitatis excidium, nisi innocens occidatur ut olim quoad S. ATHANASII fecisse narratur CONSTANTIIUS, quamvis non liceat innocentem OCCIDERE, permissum tamen est eum tradere tyranno, si ipse se renuit quia tunc ille ut evitet commune damnum tenetur se præsentare, et si ire nolit, tanquam reum potest respublica eum tradere (BILL.). **Resol. 5.** Si quis equo sedens fugiendo nequit mortem evadere ab inimico persequente, nisi conculcando pueros per viam fusos, potest fugere cum eorum interitu, modo sint baptizati (SASS.). **Resol. 6.** Licet in bello tormenta adversus hostium stationes dirigere, quamvis inde etiam aliqui innocentes mortem passuri essent (S. LIG., III, 393). **Resol. 7.** Licitum est *aliquando* mulieri gravidæ sumere pharmaca ad propriam salutem directe ordinata, ut sunt purgatio corporis, scissio venæ, balneum, etc. licet inde prævideatur secutura mors fœtus. Hoc autem ex S. LIG. (III, 394) *duplici in casu* licite contingit : 1º « Quando aliter, certo moraliter, judicatur mater cum prole moritura. » 2º « Si æquale sit periculum **abortus**, sive medicina sumatur, sive non. » Ratio est : quia in utroque casu « sine majori fœtus periculo, juste consulitur vitæ matris. » At vero si aliqua ratio-

nabilis spes affulgeat, matre a medicamentis, cum certo vitæ suæ periculo abstinente, perducendi fœtum ad baptismum; et e contra, adhibitis matri medicamentis, proles sine baptismo esset peritura, teneretur mater *per se loquendo*, ex charitate ab ejusmodi medicamentis abstinere: quia ordo charitatis postulat, ut vita spiritualis fœtus in extrema necessitate præferatur vitæ corporali matris. — Dixi: *per se loquendo*; nam ex SPOR. (*de Sacr.*) IV, 713), LAYM., DIAN., *per accidens* etiam tunc excusaretur mater, si ipsamet ob absentiam confessarii et imperitiam contritionis eliciendæ in periculo æternæ damnationis versaretur. Ceterum monet S. LIG. (*l. c.*) *medicos* quoad pharmaca præstanda matribus non esse scrupulose angendos, eo quod *moraliter impossibile* sit, pereunte matre, prolem supervivere: quia, matre laborante lethali morbo, humores corrumpuntur et inficiunt alimentum fœtus. Quam *moralem impossibilitatem non admitto*, si mulier sit partui proxima, vel morbus sit brevissimus. — Cfr. dicta de **abortu**, t. IV, *Adn.* in Bull. *Apost. Sed.*

Q. 137. Utrum aliquando *licitum* est **NECARE** fœtum, ad salvandam vitam matris, si alias et sibi et filio pereundum sit?

R. *Negative*. Hac de re olim disputatum fuit. At « *Responsa Roma venerunt: res finita est.* »

Explan. Nimirum, ad propositum **dubium**: « *An tuto doceri possit in scholis catholicis licitam esse operationem chirurgicam quam **Craniotomiam** appellant, quando scilicet ea omissa mater et filius perituri sint, ea e contra admissa, salvanda sit mater, infante pereunte?* » S. U. I. « *omnibus diu et mature perpensis, habita quoque ratione eorum quæ hac in re a peritis catholicis viris conscripta ac transmissa sunt,* » **resp.** (28 maii 1884): *tuto doceri non posse*. Quam responsionem confirmavit SS. D. N. LEO PP. XIII. Accedunt Litteræ S. U. I. (19 aug. 1889) in quibus legitur: *In scholis catholicis TUTO DOCERI non posse licitam esse operationem chirurgicam quam CRANIOTOMIAM appellant, sicut declaratum fuit die 28 maii 1884, et quamcumque chirurgicam operationem **directe occisivam** fœtus vel matris gestantis. Quod autem tuto doceri non potest, omnique destituitur intrinseca probabilitate, ut eruitur ex præcitatæ verbis: habita quoque ratione eorum quæ hac in re a peritis catholicis viris conscripta ac transmissa sunt, id quoque tuto practicari nequit. Quod confirmatur, et quidem a fortiori, per decre-*

tum S. U. I. a LEONE XIII approbatum (25 jul. 1895, N. R. T. XXVII, 599). Dico : *a fortiori*; nam in eo decreto notandum est : a) jam non agi de immediata occisione fœtus in utero, sed de operatione immediate tendente ad fœtum immaturum expellendum; b) jam non peti quid in Scholis **doceri** possit, sed quid **in praxi** fieri liceat. Si igitur talis operatio *tuto instaurari nequit*, idem *a fortiori* dicendum est de craniotomia ac quacunque operatione chirurgica **immediate occisiva** fœtus.

Itaque craniotomia seu embriotomia, dilaceratio uteri, et si quæ alia adhibeantur, quæ vi sua et necessario fœtum abigunt et abigendo, *nondum septimestrem*, interimunt, hæc omnia, inquam, nullo modo, etiam ad salvandam matrêm, alias simul cum prole perituram, sunt licita. Sunt enim actiones per se et directe occisivæ; atqui, ut ex S. THOM. (2. 2, q. 64, a. 6) recte concludit BILL. : « Nulli unquam, nec etiam Reipublicæ, licet innocentem occidere *directe et intentione*, nisi sit ipsi facta a Deo specialis auctoritas. » Unde, sicut ait S. THOM. (3, q. 68, a. 11) : « *Dicendum, quod non sunt facienda mala, ut veniant bona, ut dicitur* (ROM. III, 8) : *et ideo non debet homo occidere matrem, ut baptizet puerum;* » ita quoque ex eodem apostolico oraculo concludimus, et quidem *a fortiori*, cum in casu agatur etiam de vita spiritali fœtus : *et ideo non debet homo occidere puerum, ut salvet matrem*. Cfr. N. R. T. (IX, 83). Dixi : **nondum septimestrem**; nam post septimum mensem fœtus regulariter nedum *vivus* editur, sed et *vitalis*. Quare hunc abigere est potius *partus acceleratio*, quam etiam licite practicant medici ac chirurgi, quoties, si tempus naturale foret expectandum, fœtus vitalis, ob pravam feminæ conformationem aliamve rationem, nonnisi difficillime egressurus prævidetur.

ART. IV. De duello et bello.

Q. 138. *Quid* 1°) est DUELLUM et 2°) *quotuplex*?

R. Ad 1um) DUELLUM, græce MONOMACHIA, *proprie*, i. e. prout accipitur in jure et in ordine ad censuras ecclesiasticas, definitur; *Singulare certamen armis lethalibus ex condicto susceptum* : seu, ut alii loquuntur : *periculosa duorum pugna ex condicto præcedente de loco, tempore et armis*. Quæ particulæ sunt stricte interpretandæ : odiosa enim sunt restringenda.

Explan. *Requiritur* itaque : 1°) Ut sit certamen seu pugna **singulorum**, i. e. *unius contra unum*; adeoque si plures

agmine facto concurrerint, DUELLUM non intelligitur; secus si bini, terni aut plures hinc inde concurrerint, nempe unus adversus unum, etsi plures successive cum eodem commiserint. *Requiritur* : 2º) Ut **ex condicto** susceptum fuerit, i. e. electis communi consensu *certaminis loco, tempore et armis*. Unde si tantum *locus*, vel *tempus*, vel *arma*, indicta fuerint, DUELLUM dici non solet; immo nec omnibus indictis, si de his in rixa convenerint, et egressi statim commiserint, ut si duo incipiant rixari in aliqua domo, ne injuriam faciant domino loci, se invitent ad pugnandum extra domum : quia est continuatio rixæ antea exortæ (RONC.). Similiter non est DUELLUM, ut docet BILL., si quis dicat : tecum pugnabo hoc anno, vel quando bellum erit absolutum, vel quando tibi occurram sine teste, vel ubicumque te reperero extra civitatem : quia ista designatio temporis et loci est vaga et non satis determinata. *Requiritur* : 3º) Ut certamen fiat armis **lethalibus**, imo et **paribus**; id enim lex DUELLI postulat. Dixi : *lethalibus*; i. e. periculosus, nempe cum periculo occisionis, mutilationis vel gravis vulneris. Unde si dimicatum fuerit pugnis, levi baculo, evulsione crinium, aut ferro acie retusa aut alio instrumento **non periculoso**, DUELLUM cessat, etsi grave peccatum quandoque aderit et mors per accidens secuta fuerit. Contra, si cum instrumento periculoso, v. g. cum **parvo cultro** singulare certamen ineatur, quemadmodum hisce temporibus inter Germaniæ Universitatum alumnos fieri solet, etiamsi non videatur inducere proximum ac facile mortis periculum, duellum intelligitur et pœnæ a duellantibus eorumque patrinis incurruntur. Constat ex S. C. C. (9 aug. 1890, N. R. T. XXII, p. 582). — Quod si nihil horum desit, nihil refert qua de causa DUELLUM initum fuerit, v. g. spectaculi, ut olim, aut virtutis ostendendæ causa.

R. Ad 2um) DUELLUM aliud est 1º) *solemne* seu *publicum*, quod adhibitis patrinis, et *simplex* seu *privatum* quod absque his committitur ; 2º) aliud est *fatale*, in quo usque ad alterius interneccionem dimicatum est, et *non fatale*, quod prima alterutrius sanguinis effusione finitur.

Q. 139. DUELLUM estne aliquando *licitum* ?

R. DUELLUM *auctoritate privata* susceptum, **nunquam** licet, cum et HOMICIDII et SUICIDII reatum habet, quippe utriusque periculum continet. Unde BENED. XIV (in Bull. *Detestabilem*, 10 nov. 1725), ait : DUELLA omnia tam publica quam privata, et NATURALI, et DIVINO, et ECCLESIASTICO

jure, prorsus illicita, vetita atque damnata censerī deberent. Quod egregie evolvit LEO XIII in *Epistola de prava duellorum consuetudine* (12 sept. 1891. N. R. T. XXIII, 469). Et TRID. (S. 25, de *ref.*, c. 19), pœnis gravissimis MONOMACHIAM puniens, ita eloquitur : *Detestabilis DUELLORUM usus, fabricante DIABOLO introductus, ut cruenta corporum morte animarum etiam perniciem lucretur, ex christiano orbe penitus exterminetur.*

Explan. Dixi : *auctoritate privata* ; quia *auctoritate PUBLICA* susceptum licitum est, si fiat *ob bonum commune*, v. g. ad finiendum bellum, ad avertendam ignominiam a toto exercitu, ad erigendos animos suorum, quo modo DAVID duellavit cum GOLIATH, et S. WENCESLAUS cum DUCE CURIMENSI, ut suorum saluti prospiceret ; non vero ad finiendam litem privatam, ad manifestandam veritatem, innocentiam, objecti criminis purificationem, prout olim fieri consuevit : tum quia princeps non habet potestatem in vitam innocentium ; tum quia DUELLUM est medium inutile ad hos fines, cum in illo æque cadere posset innocens ac nocens ; unde veritatis manifestatio exspectatur vel a diabolo, et est superstitio ; vel a Deo, et est tentatio. — Licitum tamen est DUELLUM, si judex, quamvis male, deferat duobus reis mortis DUELLUM, ut victori vita condonetur : quia tunc hoc faciunt ut sententiæ quoad substantiam justæ executores. Ita SASSERATH.

Resol. 1. Merito damnatæ fuerunt a BENED. XIV in Bulla *Detestabilem*, **quinque** sequentes propositiones : 1º) « Vir militaris, qui nisis offerat vel acceptet DUELLUM, tanquam formidolosus, timidus, abjectus, et ad officia militaria ineptus haberetur, indeque officio, quo se suosque sustentat, privaretur, vel promotionis, alias sibi debitæ ac promeritæ, spe perpetuo carere deberet, culpa et pœna vacaret, sive offerat, sive acceptet DUELLUM. » 2º) « Excusari possunt etiam, honoris tuendi vel humanæ vilipensionis vitandæ gratia, DUELLUM acceptantes, vel ad illud provocantes, quando certo sciunt pugnam non esse secuturam, utpote ab aliis impediendam. » 3º) « Non incurrit ecclesiasticas pœnas ab Ecclesia contra duellantes latas, dux vel officialis militiæ, acceptans DUELLUM ex gravi metu amissionis famæ et officii. » 4º) « Licitum est in statu hominis naturali acceptare et offerre DUELLUM ad servandas cum honore fortunas, quando alio remedio eorum jactura propulsari nequit. » 5º) « Asserta licentia pro statu naturali applicari etiam potest statui civitatis male ordinatæ, in qua nimirum

vel negligentia vel malitia Magistratus justitia aperte denegatur. »

Resol. 2. Non licet DUELLUM suscipere ea lege, ut uno vulnerato aut certo numero ictuum completo pugna cesset; tum quia etiam in eo maximum adest vulneris mortalis periculum; tum quia CLEMENS VIII prohibuit etiam DUELLA *non fatalia*; tum denique quia istud DUELLI genus scandalum creat et DUELLIS *fatalibus* occasionem præbet.

Q. 140. *Quænam sunt pænæ DUELLANTIUM?*

R. 1°) Qui DUELLUM *perpetrant*, sive sit *solemne* seu *publicum*, sive sit *simplex* seu *privatum*, sive sit *fatale* seu *non fatale*; aut qui simpliciter ad illud *provocant*, quamvis alter non acceptet DUELLUM, ideoque illud non sequatur; aut qui illud *acceptant*, sive inde sequatur, sive non, hi omnes aliique *citati* in BULL. *Apost. Sedis* incurrunt excommunicationem latæ sententiæ R. Pontifici simpliciter *reservatam*. 2°) Qui ex vulnere accepto in DUELLO, sive in DUELLO loco sive alio, vitam finierint, arcentur ecclesiastica sepultura, quamvis absoluti decesserint, uti constat ex BULL. *Detestabilem* BENED. XIV. Præterea 3°) duellantes eorumque patrini incurrunt irregularitatem ex *infamia juris*; et si ex duello homicidium vel mutilatio sequatur, irregularitas ex *homicidii vel mutilationis crimine* insuper contrahitur. Cfr. N. R. T. (XXII, 584). — Pœnas *civiles* pro Belgio tradit *Nov. Cod. pæn.*, (art. 423 seqq.).

Resol. Ex Bulla *Apost. Sedis* præter DUELLUM **perpetrantes** aut simpliciter ad illud **provocantes**, vel ipsum **acceptantes** eidem excommunicationi subjacent: 1°) **quilibet complices vel qualemcumque operam aut favorem præbentes**; ut patrini, testes, consilium dantes, socii, litteras provocatorias aliaque id genus scripta, manifesta, scribentes, dictantes, deferentes, evulgantes, imprimentes aut scribi, deferri, etc. mandantes, suadentes vel in his se quomodolibet immiscentes; 2°) **qui de industria spectant**; immo et qui adeunt locum certaminis, ut illud dirimant cum primum alteruter vulneratus fuerit vel sanguinem fuderit; non vero qui vel casu transeunt, vel in secreto vel a longe DUELLUM spectant multo minus qui comitantur, ut certamen impedian. 3°) DUELLUM **permittentes** *vel quantum in illis est non prohi-*

bentes, *cujuscumque dignitatis sint, etiam regalis vel imperialis.* — Porro, ad TRIA sequentia **dubia** scilicet : A) « Potestne **medicus** rogatus a duellantibus **DUELLO** assistere cum intentione citius finem pugnae imponendi, vel simpliciter vulnera ligandi ac curandi, quin incurrat excommunicationem Summo Pontifici simpliciter reservatam ? » B) « Potestne saltem quin **DUELLO** sit praesens in domo vicina vel in loco propinquo sistere, proximus ac paratus ad praebendum suum ministerium si duellantibus opus fuerit ? » C) « Quid de **confessario** in iisdem conditionibus ? » S. U. I. (28 maii 1884) **resp.** : « Ad 1um) : Non posse et excommunicationem incurri ; ad 2um) vero et 3um) quatenus ex **CONDICTO** fiat, item non posse et excommunicationem incurri. »

Q. 141. Quid 1°) est **BELLUM** ; 2°) *quotuplex*, et 3°) *quomodo differt* a **RIXA** et **SEDITIONE** ?

R. Ad 1um) **BELLUM** est *pugna multitudinis contra multitudinem extraneam.*

Q. Ad 2um) Duplex est : 1°) *defensivum*, quo vis per injuriam illata, vi repellitur ; 2°) *offensivum*, seu *aggressivum*, quod ad vindicandam vel compensandam injuriam suscipitur.

R. Ad 3um) Differt autem : tum a **RIXA**, quæ est pugna paucorum contra paucos ; tum a **SEDITIONE**, quæ est tumultus vel conflictus inter subditos et principem, seu, aliis verbis, pugna multitudinis contra multitudinem ejusdem communitatis.

Explan. Hoc dictum sit : 1°) contra **Manichæos** bellum *per se* nialum esse dogmatizantes ; 2°) contra **Wiclefistas** et **Easmum**, contendentes omne bellum esse *Christianis* interdictum ; 3°) contra **Lutherum** qui adversus *Turcas* pugnare prohibebat sub ea ratione quod Deus per illos iniquitates nostras visitaret. — Quod 1°) bellum **defensivum** licitum sit, *ratio* est : quia jure naturæ licitum est vim vi repellere. Quod 2°) bellum **offensivum** per se etiam sit licitum, *ratio* est : quia quandoque expedit injuriæ vindictam sumere, aut læsionis compensationem quaerere, quod non potest fieri sine **BELLO**, dum damnificantes requisiti nolunt aliter satisfacere.

Porro **conditiones** requisitæ sunt, nempe : 1°) *legitima auctoritas*, quæ debet esse suprema, nullum alium in civilibus superiorem agnoscens, quia ubi major auctoritas habetur, hæc de lite judicare debet ; 2°) *justa causa*, i. e. injuria accepta

cujus reparatio vel depulsio haberi alio modo non potest, quæque tam gravis sit, ut ingentibus malis, quæ BELLUM adfert, præponderet; 3º) *recta intentio*, ita ut non fiat ex odio, vana gloria, privata vindicta, sed amore boni communis; defectu tamen hujus conditionis, si priores adsint, non erit obligatio restitutionis: « sicut, ait BILL., si judex legitimus sententiam justam, sed ex odio ferat in aliquem, peccat quidem, sed non tenetur ad restitutionem; » 4º) *debitus bellandi modus*, ita ut ante BELLUM a parte adversa petatur condigna satisfactio, quæ si offeratur, offensus tenetur ex justitia acceptare, et ab inchoato BELLO desistere, si offeratur condigna simul pro expensis jam factis; si negetur, potest bellum proseguere et inferre hostibus omnia mala quæ ad debitam satisfactionem et compensationem necessaria juxta rectam conscientiam judicantur.

Resol. 1. « BELLUM non potest esse *materialiter* justum ab utraque parte: quia res vel competit uni vel alteri; potest tamen esse justum ex parte utriusque *formaliter*, ex invincibili ignorantia vel bona fide. » Ita SASS. cum BILL. **Resol. 2.** Gravissime errant, qui putant ampliationem regni, gloriam et celebritatem nominis, imminuendam potentiam principis vicini vel partis adversæ, ne aucta valeat et nocere possit, esse justam causam BELLI: *Hoc quid aliud quam grande latrocinium nominandum est?* inquit S. AUG. (l. IV. de civ. c. 6). Non enim licet occidere homines, ne nocere possint: alias cædibus miscerentur omnia. **Resol. 3.** Recte, ut docet S. THOM. (2.2, q. 10, a. 8), *fideles Christi frequenter contra infideles bellum movent, non quidem ut eos ad cretendum cogant, ... sed propter hoc ut eos compellant, ne fidem Christi impendant*, v. g. expellendo vel occidendo Missionarios. — **R-sol. 4.** Quoniam charitas postulat ut proximo succurramus, patet justam causam bellum gerendi esse posse injustam alterius gentis oppressionem. Quare in *Syllabo* a Pio IX inter errores merito relata fuit sequens propositio n. 62.: *Proclamandum est et observandum principium quod vocant de non interventu*. Hoc enim principium, quod Pius IX in Alloc. *Novos et ante* (28 sept. 1860) vocat *funestum et perrivisum* funditus evertit *jus gentium*, opponitur legi evangelicæ de *mutua charitate*, adversatur naturæ tam *individui* quam *societatis*, cum utraque mutuo auxilio indigeat. Verbo: putidum **egoismum** erigit in axioma sociale.

Q. 142. An BELLUM est *licitum*?

R. Ex S. THOM. (2. 2, q. 40, a. 1) *bellum* non solum *defensivum*, quod fit solius defensionis causa, sed et *offen-*

sivum, quod ad vindicandam vel compensandam injuriam suscipitur, est licitum et honestum, si adsint conditiones requisitæ.

Q. 143. An BELLUM adhuc reputatur *justum*, in casu quo princeps non habeat nisi *probabilitatem* sui juris?

R. *Controvertitur* : Sententia ex S. LIG. (III, 404) *longe probabilior* **negat** : quia possessor bonæ fidei nequit spoliari re possessa, nisi constet illum injuste eam retinere, et quia ad ponendam causam gravissimorum BELLI malorum, ab agente requiri videtur moralis certitudo sui juris. Sic contra plures, quorum alii sufficere dicunt *majorem*, alii *æqualem* probabilitatem. Sed horum sententia **non est admittenda**. — Quapropter, quotiescumque dubium de jure superest, recurrendum erit ad arbitrium aliorum principum, præsertim **Romani Pontificis**, et si tunc altera pars hunc recursum rejicit vel sententiæ ab arbitro latæ parere recusat, jam habebitur injuria certa ob quam bellum indicere licebit.

Q. 144. An milites BELLIGERARE possunt : 1º) cum *dubio de justitia* BELLI ; 2º) in BELLO patenter *injusto*?

R. Ad 1um) Miles in dubio an BELLUM sit *justum*, potest ; et si sit subditus vel antecedenter inscriptus, tenetur militare : præsumere enim debet principem satis hoc considerasse ; attamen si sint indicia valde probabilia et rumores de iniquitate BELLI, miles non subditus, ut licite det nomen, tenetur juxta captum suum morali diligentia inquirere et dubium speculativum ex principiis practicis deponere : quia alias temere se injicit in periculum gravissimas injurias inferendi.

R. Ad 2um) In BELLO autem patenter *injusto*, nulli, nec subditi nec extranei, belligerare possunt, quia forent injusti cooperatores. Quamdiu tamen ex BELLO sine gravi suo periculo recedere nequeunt, excusantur a culpa ; sed abstinere debent, quantum sine periculo æquali possunt, ab omni injusto damno inferendo, ita ut solam partem defensivam sui Principis teneant, actiones vero de se indifferentes exercere non prohibeantur.

Nota. Cetera ad **bellum** spectantia invenies apud DD.,

præsertim BILLUART et genuinum SASSERATH. — Utinam, quod omnium in votis est, ad ingentia bellorum mala avertenda, lites gentium ad **tribunal Romani Pontificis** deferantur et ad arbitrium Ejus qui *Principis pacis* vicem in terris gerit, componentur !

CAP. 3. DE SEXTO ET NONO PRÆCEPTO

Non moechaberis (Exod. XX, 14).

Non desiderabis uxorem proximi tui (Exod. XX, 17).

ART. UNIC. De quidditate sexti et novi præcepti.

Q. 145. Quid prohibent SEXTUM et NONUM decalogi *præceptum* ?

R. SEXTUM prohibet non solum ADULTERIUM, quod proprie dicitur *mæchia* ; sed etiam omnem aliam LUXURIAM *externam*, i. e. opere patratam. NONUM vero prohibet etiam omnem LUXURIAM mere *internam*, i. e. patratam sive per gaudium, sive per desiderium, sive per delectationem morosam. De istis omnibus egimus, ubi de peccatis *capitalibus* (q. 66 seq.).

Explan. « Præcipue vero, ait CAT. ROM., ob eam rem **adulterium** diserte vetitum est, quia præter turpitudinem, quæ illi cum aliis intemperantiæ generibus communis est, injustitiæ quoque peccatum non solum in proximum, sed etiam in civilem societatem adjunctum habet. Est illud item certum, qui se a ceterarum libidinum intemperantia non abstinere, eum ad hanc quæ adulteri est, incontinentiæ facile labi. » Præterea observat CAT. AD ORD. : « quod quamvis nonum Præceptum sub sexto : *Non moechaberis*, et decimum sub septimo *Non furtum facies* comprehendantur ; attamen explicate et distincte tradi ambo conveniens et necesse fuit : nam ex Judæis illi etiam, qui doctiores habebantur, existimabant *voluntatem peccandi* non esse peccatum, si in opus externum non prorumperet. »

Resol. 1. Itaque quod SEXTO præcepto prohibetur *in opere*, illud NONO prohibetur *in affectu* ; proindeque duobus istis præceptis prohibentur omnes actus luxuriæ, sive *externi*, sive *interni*. Ut autem constat ex antedictis (q. 71), actus **externi** luxuriæ *consummatæ* communiter *septem* numerantur, videlicet : *simplex fornicatio, adulterium, incestus, stuprum, raptus, sacrilegium carnale* et *vitium contra naturam* ; quorum ultimum subdividitur in *mollitiem, bestialitatem, sodomiam* et *indebitum*

concumbendi modum. Ad actus externos luxuriæ non consummata pertinet : *tactus, oscula, aspectus, sermones et lectiones turpes*, et aliquando *choreæ et spectacula*. Actus vero **interni** luxuriæ sunt sequentes : *delectatio morosa rei turpis, turpe desiderium et gaudium de actu turpi patra'o.* **Resol. 2.** Quamvis duo illa præcepta formaliter et in terminis sint *negativa*, virtualiter tamen et implicite etiam sunt *affirmativa*, et eatenus præcipiunt **castitatem** cuilibet statui proportionatam.

Scholion. Ex S. THOM. (2. 2, q. 151, a. 2 seq.) **castitas** proprie dicta est species virtutis *temperantiæ* seu virtus moralis specialis, quæ moderatur inordinatum appetitum usumque venereorum. **Triplex distinguitur**: *conjugalis, vidualis, virginalis*. Castitas **conjugalis** est, quæ in matrimonio concessis voluptatibus secundum præscriptum rationis utitur, et abstinere ab aliis illicitis. Hæc castitas est *de præcepto*, ceteræ vero sunt *de consilio*. Castitas **vidualis** est, quæ post solum matrimonium firmo proposito in posterum abstinere ab omni re venerea. Castitas **virginalis** est, quæ semper abstinuit ab omni delectatione venerea voluntaria et proponit perpetuo abstinere ab illa. Et hæc est castitas excellentissima diciturque **virtus virginitatis** seu virtus specialis a castitate communi distincta, sicut magnificentia distinguitur a liberalitate.

Duo quidem importat. Unum, velut **materiale** virginitatis, est integritas corporis, in tantum, ut nunquam consentiatur in carnis corruptionem, qualis corruptio fit per fornicationem aut pollutionem voluntariam. Unde nihil obstat virginitati si claustra pudoris violenter infringantur per involuntariam pollutionem aut passivam oppressionem virginis, si desit consensus ejus in ipsam. Quin imo tunc locum habet illud S. Lucæ virginis et martyris dictum ad Paschasium Præfectum : « *Si me invitam jusseris violari, castitas mihi duplicabitur ad coronam.* » Utrum vero carnis corruptio fiat per tactus impudicos voluntarios, habitos absque claustris virginalis violatione aut absque seminis resolutione, non conveniunt DD. — *Affirmat BILL.*, si tactus taliter sint libidinosi ut per se et ex natura sua procurarent claustris virginalis violationem aut pollutionem, « *saltem in iis qui attenta ætate sunt capaces seminationis.* » Quod addit ob auctoritatem S. THOM. (in 4. q. 33. q. 3, a. 1), qui videtur excipere *impuberes* seminationis incapaces his verbis : *Si luxuria contra naturam tempus perfectæ ætatis præveniat, cum non adsit seminis decisio et per consequens nec delectatio completa mentem suffocans, non amittitur virginitas quantum ad id quod est materiale in ipsa.*

Alterum, quod velut **formale** et completivum, virginitas importat, est propositum observandi integritatem corporis perpetuum. Unde, ut notat REIFF., « vere virgines non sunt parvuli, quantumvis carne integri, quia hujusmodi propositum non habent; neque adulti volentes aliquando nubere, eo quod propositum perpetuo servandi integritatem non habeant; nec etiam illi, qui mentaliter consentiunt in rem veneream sine opere subsecuto, ob rationem proxime dictam. » Denique virtus virginitatis **amittitur**: 1°) per quodcumque peccatum mortale venereum sive externum sive internum; 2°) per mutationem propositi perpetuo abstinendi ab omni delectatione venerea, et consequenter per intentionem nubendi. At amiſſa virginitate, ea **recuperari** potest: non quidem quoad suam partem *materialem*: cum impossibile sit quod ille qui expertus sit voluntarie delectationem veneream, eam non sit expertus sed quoad suam partem *formalem*, i. e. quoad propositum perpetuo abstinendi ab ea delectatione, per pœnitentiam scilicet et reassumptionem dicti perpetui propositi.

CAP. 4. DE SEPTIMO ET DECIMO PRÆCEPTO

Non furtum facies (EXOD. XX, 15).

Non concupisces domum proximi tui, ... nec omnia quæ illius sunt (EXOD. XX, 17).

ART. UNIC. De quidditate septimi et decimi præcepti.

Q. 146. *Quidnam* SEPTIMO et DECIMO præcepto prohibetur?

R. SEPTIMUM prohibet omnem INJUSTITIAM *externam* in bonis fortunæ proximi; i. e. omnem injustam damnificationem proximi in bonis fortunæ, qualis fit per injustam acceptionem et usurpationem aut retentionem rei alienæ, per damnum proximo in bonis fortunæ illatum, per omissionem reparationis illius damni, per iniquos contractus, etc. Ideo autem *furtum* explicite et signanter prohibetur, quia in furto injustitia evidentius patet. — DECIMUM prohibet in his bonis omnem INJUSTITIAM *internam*, i. e. bonorum horum concupiscentiam seu desiderium injustæ damnificationis proximi in bonis fortunæ; aliis verbis: prohibet omnem injustam voluntatem alienum usurpandi aut alieno nocendi. De istis agetur, ubi de *jure et justitia*.

vel dicendum S. Doctorem retractasse hic, quod junior dixit.

Q. 149. *Quotuplex* est MENDACIUM ?

R. Ex S. THOM. (2. 2, q. 110, a. 2) MENDACIUM ex parte *finis* seu *effectus*, ex quo culpa MENDACII minuitur vel aggravatur, *triplex* distinguitur, et est divisio quæ communiter circumfertur, nimirum : *jocosum*, quod ludendi causa profertur, ut si, ait DENS, « quis mentitur se esse **Mechliniensem**, ut ad risum moveat ; » *officiosum*, quod prodest, seu quod fit ob aliquam utilitatem sive propriam sive alienam sine ullius offensione, ut si quis dicit, se non habere pecunias, ne iis spoliatur a militibus ; *damnosum* seu *perniciosum*, quod nocet, seu damnum alicui infert. — Si tamen *jocosum* neque decipiendi animo dicitur, neque ex modo quo dicitur decipere alterum potest, magis JOCUS est quam MENDACIUM.

Resol. Ut recte notat BILL., *duplici modo* falsum dicitur **joco** : 1°) ita ut ex circumstantiis et modo pronuntiandi verba habeant aliam significationem ab ea quam secundum se considerata præ se ferunt, ut si dicam, ridendo amicis : *tota hac nocte pugnavi cum Turca* ; vel *hac nocte ivi Romam et redivi* : 2°) ita ut verba, etiam attentis circumstantiis retineant suam naturalem et obviam significationem, ut si conversationis fovendæ gratia serio narrem, me heri venatum fuisse leporem mira industria huc illuc gyrantem, canibus illudentem, etc. Quæ 1°) modo dicuntur *joco* non sunt MENDACIA : quia loquens non tantum non habet intentionem fallendi, nec falsum dicendi, sed nec etiam falsum dicit, attenta saltem verborum significatione ex circumstantiis. Quæ vero 2°) modo dicuntur *joco* ; sunt MENDACIA : quia, etsi loquens non intendat fallere, habet tamen intentionem falsum dicendi et revera attenta significatione verborum etiam in talibus circumstantiis falsum dicit.

Q. 150. An 1°) et 2°) *quantum* peccatum est MENDACIUM ?

R. Ad 1um) MENDACIUM proprie dictum est malum natura seu ex genere suo : tum quia, ut habet S. THOM. (*ibid.*, a. 3) : *innaturale est et indebitum quod aliquis voce significet id quod non habet in mente* ; tum quia est publice nocivum : si enim fas esset MENTIRI, ruit dictorum fides, qua sublata, vix est, ut hominum societas consistere possit, aut ne vix quidem.

R. Ad 2um) Ex S. THOM. (*ibid.*) MENDACIUM *officiosum* et *jocosum* per se sunt leve : quia præcise secundum se neminem graviter lædunt nec evertunt vitam socialem, etsi illi nonnihil noceant; *damnosum* vero est ex genere suo mortale : quia secundum se repugnat charitati, per quam anima vivit Deo conjuncta. Potest tamen esse veniale : vel ex imperfectione actus, vel ex levitate damni.

Resol. 1. Insigniter errant qui cum PLATONE et ORIGENE existimant : quandoque, urgente necessitate, licitum esse uti MENDACIO tanquam medicamine. Cum enim MENDACIUM sit intrinsece malum, per se et ex natura sua, illud in nullo casu licitum esse potest, nequidem ad avertendum mortem, aut interitum reipublicæ vel quæcumque alia mala. Unde obstetrices Ægyptiacæ (EXOD. I, 19) non sunt excusandæ a MENDACIO, et si fuerunt a Deo remuneratæ temporaliter, id quidem factum est non propter MENDACIUM, sed pro timore Dei et benevolentia ex qua processit MENDACIUM, ut signanter dicitur (*ibid.*, v. 20) : *Et quia timuerunt obstetrices Deum, ædificavit illis domos.* Ad reliqua vero quæ ex SS. LL. objiciuntur, generatim respondemus cum S. AUG. (*contr. mend.*, c. xv, 32) : *Quando nobis de Scripturis sanctis MENTIENDI proponuntur exempla, aut MENDACIA non sunt, sed putantur esse, dum non intelliguntur ; aut si mendacia sunt, imitanda non sunt, quia justu esse non possunt.* Sic JACOB dicendo (GEN. XXVIII, 19) : *Ego sum primogenitus tuus Esau*, non est mentitus, eo quod esset jure primogenitus ; nam jus primogenituræ in ipsum translatum fuerat venditione et divina ordinatione. Similiter ABRAHAM (GEN. XX, 11), dicendo SARAM esse sororem suam, non est mentitus, eo quod esset ejus consanguinea, quæ illo tempore vocabatur quoque soror, sicut in Evangelio consanguinei Christi vocati sunt ejus fratres (MATTH. XII, 47) : *Ecce mater tua et fratres tui foris stant quærentes te.*

Resol. 2. Ex verbis Scripturæ (Ps. v, 7) *Perdes omnes qui loquuntur MENDACIUM* ; et (SAP. I, 11) : *Os, quod MENTITUR, occidit animam*, immerito quis concluderet : ergo omne MENDACIUM est mortale. Hæc enim cum S. THOM. (*ib.*, a. 4) intelligenda sunt de MENDACIO pernicioso seu *damnoso*. De utroque constat ex contextu ; nam in primo loco sequitur immediate : *Virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus* ; et in secundo præcedunt verba : *A detractioe parcite linguæ.* Addi potest : peccata venialia occidere animam dispositive (*de Pecc. q. 4*). **Resol.**

3. Omnia MENDACIA *damnosa* seu *perniciosa* non sunt ejusdem speciei : nam præter malitiam MENDACII assumunt speciem mali-

tiæ ex nocumento seu malo ex quo dicuntur *damnosa*. Sic MENDACIUM, quo detrahitur famæ proximi per impositionem falsi, annexam habet malitiam injustitiæ, sic MENDACIA in materia doctrinali, falsa miracula, falsas indulgentias, falsas reliquias annuntiando aut vitam Sanctorum corrumpendo, annexam habent malitiam contra religionem. **Resol. 4.** Nonnulli dixerunt: omne mendacium esse peccatum mortale in viris perfectis. *Sed hoc irrationabiliter dicitur*, ait S. THOM. (*ib.*): *Nulla enim circumstantia aggravat in infinitum, nisi quæ transfert in aliam speciem. Circumstantia autem personæ non transfert in aliam speciem, nisi forte ratione alicujus annexi, puta si sit contra votum ipsius; quod non potest dici de mendacio OFFICIOSO vel JOCOSO. Et ideo mendacium OFFICIOSUM vel JOCOSUM non est peccatum mortale in viris perfectis, nisi forte per accidens ratione scandali. Sed eo casu non vocatur amplius mere officiosum vel jocosum, sed damnosum seu perniciosum.*

Q. 151. Quid 1°) est ÆQUIVOCATIO seu AMPHIBOLOGIA; 2°) Quid vero RESTRICTIO MENTALIS?

R. Ad 1um) ÆQUIVOCATIO seu AMPHIBOLOGIA est locutio habens *sensum duplicem*, eaque locum habet, dum quis ambiguo sermone utitur, sive ambigua sit verborum pronuntiatio, ut si quis interrogatus de aliquo, quod vult celare, respondeat: *dico non*, i. e. profero verbum *non*; sive verba ipsa sint ambigua, ut si viro quærenti, an adulterium commiserit, uxor respondeat: *se non fregisse matrimonium*, vel si jam illud confessa fuerit, *se innoxiam esse*. — ÆQUIVOCATIONES aliæ sunt *stricte dictæ*, quarum sensus nulla ratione manifestatur, seu nullatenus ab audientibus deprehendi potest; aliæ sunt *late dictæ*, quarum sensus verus a loquente intellectus facile potest cognosci ex circumstantiis et variis exterioribus indiciis.

R. Ad 2um) RESTRICTIO vero MENTALIS est mentis conceptus, quo verba exterius prolata ad alium quam quem præ se ferunt sensum a loquente restringuntur, estque iterum duplex: *pure mentalis* seu *stricte dicta*, et *non pure* seu *late mentalis*, juxta dicta superius (q. 58).

Q. 152. Estne *licitum* uti RESTRICTIONE MENTALI vel ÆQUIVOCATIONE?

R. *Sub distinctione*. 1°) *Nunquam* licet uti RESTRICTIONE

pure seu **proprie mentali**, ut si hero reprehendenti famulum quod vas fregerit, is a se fractum neget, subintelligens : *mense præcedenti* ; nec ÆQUIVOCATIONE seu AMPHIBOLOGIA **stricte dicta**, i. e. humano modo non perceptibili, ut si ea quæ usurpatur significatio sit a re de qua agitur sic absona, ut ÆQUIVOCATIO animadverti nequeat. *Ratio* est : quia tunc locutio non verbis solis, nec verbis cum circumstantiis exprimit iudicium tuum, sed aliud quod non habes ; ergo est difformis menti adeoque sermo prolatus cum intentione falsum dicendi seu MENDACIUM intrinsece malum, et quidem PERJURIUM, si jurato loquaris. Constat ex propositionibus ab INNOC. XI damnatis : « 26. Si quis, vel solus, vel coram aliis, sive propria sponte, sive recreationis causa, sive quocumque alio fine JURET, se non fecisse aliquid, quod revera fecit, intelligendo intra se aliquid aliud, quod non fecit, vel aliam viam ab ea in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non MENTITUR, nec est PERJURUS. — 27. Causa justa utendi his AMPHIBOLOGIS est, quoties id necessarium aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet alium virtutis actum, ita, ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens et studiosa. »

Explan. Nec dicas : loquens cum restrictione pure mentali seu cum æquivocatione stricte dicta non habet intentionem dicendi falsum ; ideo enim adhibet restrictionem mentalem seu æquivocationem, ut non dicat falsum, adeoque non committit mendacium. **Resp.** : Negando *antecedens*. Implicat enim quod quis dicat scienter falsum et non intendat dicere falsum. Fateor quidem sic loquentem habere quamdam velleitatem non dicendi falsum ; at cum revera dicat falsum et quidem scienter, non obstante illa restrictione seu æquivocatione, habet vere intentionem efficacem dicendi falsum et consequenter mentitur.

2º) Licet tamen aliquando, *ex justa causa*, uti RESTRICTIONE **late** seu **improprie mentali**, et verbis ÆQUIVOCIS **late dictis** seu ex quibus sensus a loquente intentus intelligi potest. *Ratio* est : quia bonum commune exigit, ut sit modus aliquando occultandi veritatem, sæpe autem alius non est. Deinde utens tali RESTRICTIONE seu ÆQUIVOCATIONE non MENTITUR, nec per se decipit quia sensus

loquentis ex verbis ÆQUIVOCIS, aut circumstantiis colligi potest; quod autem audiens illum non intelligat, imputet suæ simplicitati et ignorantiae vel etiam malitiæ, dum injuste interrogat.

Resol. 1. *Reus*, a iudice non *juridice* aut non *legitime* interrogatus, potest respondere se crimen non commisisse, subintelligendo tale, *de quo possit inquiri*, seu *quod teneatur manifestare*. Imo si agatur de pœna *capituli* vel alia huic quasi æquivalente, docent graves DD. (q. 50) posse juridice interrogatum sine peccato negare crimen, etiam cum JURAMENTO subintelligendo : *se non commisisse quatenus teneatur illud fateri*, modo adsit spes per hoc evadendi ; quia leges et præcepta humana non obligant ad moraliter impossibile, quale hoc esse videtur : ac proinde iudex non habet jus præcipiendi rem tam arduam. Sed de hac sententia quam S. THOMAS non admittit, ulterius dicitur in Tract. de *Statibus partic.*, q. 10 (tom. II). — Similiter *testis* juridice interrogatus potest respondere *se nihil scire*, si aliunde testari non teneatur, v. g. si ideo ipsi grave damnum immineret, vel si ipsi constet crimen caruisse culpa, vel si sciat crimen, sed sub secreto, cum nulla præcesserit infamia, vel si crimen sit omnino occultum (SALM., ELBEL, CARD., STRUGGL.).

Resol. 2. Qui occidit hominem inculpabiliter, potest cum JURAMENTO respondere : *non occidi*; intelligendo in sensu quo iudex interrogat, scilicet culpabiliter, sum omnino innocens.

Resol. 3. POSSUNT UTI RESTRICTIONE *late* MENTALI ET ÆQUIVOCATIONE omnes personæ publicæ interrogatæ de rebus suæ fidei commissis, ut sunt *secretarii, legati principum, duces exercituum, magistratus, advocati, medici, chirurgi, obstetrices*; et generatim loquendo : quoties tenetur quis occultare famam alterius, licite dicit : *se nescire*, scilicet non habeo scientiam utilem ad respondendum. **Resol. 4** Licitæ sunt variæ formulæ usu vulgari receptæ quibus respondetur v. g. *mutuum vel eleemosynam petenti* : *non habeo*, nempe ad tibi dandum ; vel *non possum*, i. e. non mihi placet, non convenit ; vel *omnia mea tua sunt* ; vel *dominus non est domi*, nempe ut a te videri possit, etc.

Q. 153. Quid 1°) est SIMULATIO et 2°) quomodo differt a DISSIMULATIONE ?

R. Ad 1um) Ex S. THOM. (2. 2, q. 111, a. 1) SIMULATIO proprie est MENDACIUM quoddam in exteriorum signis factorum consistens, seu brevius : *Mendacium facti* ; et locum

habet quando aliquis per exteriora signa factorum vel rerum significat aliquid quod in mente non est. Unde quoque ait : *cum omne MENDACIUM sit peccatum, consequens est etiam, quod omnis SIMULATIO est peccatum.*

R. Ad 2um) Differt a DISSIMULATIONE, qua mentem occultamus, vel *negative* : per omissionem ; vel *positive* : faciendo aliquid quod mentem occultet ; et hæc potest esse sine peccato, quando est tantum celatio veritatis quam aperire non expedit, etiamsi inde prævideatur aliquis decipiendus, deceptione ejus ex causa permissa, non intenta (BILL.). Unde quoque docet S. THOM. (2. 2, q. 110, a. 3) : *Non est licitum mendacium ; licet tamen veritatem occultare prudenter sub aliqua dissimulatione.* Sic fidem DISSIMULARE sæpe melius est quam confiteri, imo necessarium, si degens inter hæreticos prævideat se sic melius posse prodesse.

ART. III. De detractioe et calumnia.

Q. 154. Quid est detractio ?

R. Ex mente S. THOM. (2. 2, q. 73, a. 1) definiri potest : *injusta denigratio alienæ famæ per occulta verba.* Fama autem est bona multorum opinio de alio concepta ; quæ si violetur revelatione criminis *veri*, detractio dicitur *simpliciter talis* ; si vero impositione criminis *falsi*, dicitur *calumnia*.

Explan. Dicitur 1°) **injusta** : quia DETRACTIO non fit, si ob justam causam imminuatur fama proximi, v.g. illius crimen deferendo ad superiorem, quando ad emendationem vel ad impediendum aliquod grave damnum id necesse est ; 2°) **denigratio famæ** : quia non DETRAHIT, qui de peccato proximi loquitur sine læsione famæ : v. g. narrando crimen coram eo cui scis aliunde esse notum ; interim, ut quis sit reus peccati detractioe, non debet fama *actu* esse diminuta ; sed satis est, quod ille per verba infamantia, aut aliter, posuerit causam, licet infamia per accidens non sit secuta ; 3°) **aliena** ; per quod verbum læsio *propriæ* famæ excluditur a ratione detractioe proprie dictæ, cum et aliunde non fiat per verba occulta ei de quo detrahitur ; quapropter nonnisi *reductive* pertinet ad detractioe aut ad infamiam in genere ; 4°) **per occulta**

verba : quia DETRACTIO fit vel fieri intenditur in occulto, ita ut ignoret is de quo DETRAHITUR; et per hoc distinguitur a **contumelia**, quæ fit in præsentia diffamati vel saltem cum intentione, ut ad ejus notitiam perveniat. Hinc CONTUMELIA se habet ad DETRACTIONEM sicut RAPINA ad FURTUM, cum inferatur præsenti renitenti estque cæteris paribus gravior DETRACTIONE, a qua specie differt; quia honor est bonum a fama notabiliter diversum.

DETRACTIO vocatur **susurratio** si fiat ad occulte et injuste solvendam vel lædendam amicitiam, discordiam disseminandam inter eos quibus facta revelantur et eos de quibus revelantur. Estque peccatum mortale ex genere suo, dicente Script. (Eccl. xxviii, 15) : *Susurro et bilinguis maledictus*; et quidem tanto gravius, quanto amicitia inter illas personas est magis necessaria, ut v. g. inter conjugatos, inter parentes et liberos, inter superiorem et inferiores, etc. Sed potest ab omni peccato excusari, si ob justam causam fiat, v. g. ad removendum amicum a consortio ei noxio.

Q. 155. Quotuplici modo fieri potest DETRACTIO?

R. Ex S. TH. (2. 2, q. 73, a. 1) fit *directe* vel *indirecte*.

Explan. Et quidem **directe** fit præsertim *quatuor* modis, hoc versiculo expressis: IMPONENS, AUGENS, MANIFESTANS, IN MALA VERTENS. — 1º) *Imponens* intelligitur qui alteri falsum crimen vel defectum affingit; qui modus est omnium pessimus, continens mendacium perniciosum, vocaturque **calumnia** seu IMPOSITIO FALSI CRIMINIS. Sic uxor Putipharis detraxit Josepho (GEN. xxxix, 14) et duo senes Susannæ (DAN. ,xiii 37) et impia Jezabel Naboth (III Reg. xxi, 13) — 2º) *Augens*, qui alterius verum crimen exaggerat, vel quoad rem ipsam, ut si de leviter ebrio, dicas quod fuerit graviter ebrius; vel quoad numerum, ut si de semel vel iterum ebrio, dicas quod sit ebriosus, vel quoad personas, ut si crimen unius multitudini impingas, quod frequens est ubi agitur de crimine unius ecclesiastici vel religiosi. — 3º) *Manifestans*, qui crimen occultum detegit, estque DETRACTOR stricte et in rigore sensus. — 4º) *In mala vertens*, qui alterius facta bona vel indifferentia coram aliis sinistre interpretatur.

Indirecte fit similiter *quatuor* modis, videlicet: QUI NEGAT, AUT MINUIT, RETICET, LAUDATVE REMISSE. — 1º) *Negat*, qui narranti bona de proximo contradicit. — 2º) *Minuit*, qui similia extenuat. — 3º) *Reticet*, qui in iis circumstantiis non laudat, in quibus silentium pro tacita vituperatione vel recensiti defectus confirmatione vel approbatione sumitur. — 4º) *Laudat remisse*,

qui in facto alterius valde laudabili ita frigide loquitur, ut cedat in ejus vituperium.

Q. 156. *Quantum peccatum est DETRACTIO?*

R. Ex S. TH. (2. 2, q. 73, a. 2) DETRACTIO, sive sit *simpliciter* talis, sive sit CALUMNIA, in materia gravi lethale peccatum est.

Explan. Constat 1º) : Ex SCRIPT. Dicitur enim (PROV. XIV. 9) : *Abominatio hominum detractor* ; et (ROM. I, 30 et 32) detractores dicuntur *digni morte*, et *Deo odibiles*. Constat 2º) : ex SS. PP. Notissimum est disticum quod S. Augustinus, teste POSSIDIO in ejus vita, ad suam mensam scripserat :

QUISQUIS AMAT DICTIS ABSENTEM RODERE VITAM,
HANC MENSAM VETITAM NOVERIT ESSE SIBI..

Constat 3º) : ex RATIONE. Utraque enim charitatem et justitiam lædit ; sed **calumnia** *semper*, et ideo nunquam licita est, nec ad injuriam propulsandam, v. g. ad elidendam DETRAHENTIS auctoritatem magnam tibi noxiam, vel ut honorem tuum defendas, ut constat ex propositione ab INNOC. XI damnatum n. 43 : « Quidni nonnisi veniale sit detrahentis auctoritatem magnam, sibi noxiam, falso crimine elidere? » tum n. 44 : « Probabile est non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alicui, ut suam justitiam et honorem defendat ; et si hoc non sit probabile, vix ulla erit opinio probabilis in Theologia. »

Detractio simplex *non semper* justitiam lædit, sed interdum charitatem tantum, v. g. quando proximus amisit jus ad famam : interdum ne charitatem quidem, si fit **ob justas causas**, scilicet : 1º) Ad emendationem delinquentis, ita ut alia via emendari non posse videatur, quam revelando ipsius crimen duobus aut tribus testibus, vel superiori, servato ordine correctionis fraternæ. 2º) Ad petendum consilium vel auxilium a prudente confessario aut altero viro docto ac probo. Si tamen fieri possit non nominetur persona : præterea id fiat sine pravo affectu. Et huic sententiæ aperte adhærere S. THOMAS ostendit S. LIG. (III, 373). 3º) Ad vitandum damnum nedum publicum, sed et privatum injustum et grave, sive tuum, sive alterius, licet minus grave eo quod imminet diffamato ; et sic licet v. g. reum prodere ad liberandum innocentem ; testis crimen judici detegere si necessarium sit ad ejus testimonium infirmandum ; monere proximum, furem vel corruptam

esse, quam sibi famulam petit aut sponsam. « **Nec dicas:** non licet auferre rem alienam nisi in extrema necessitate : ergo nec famam. **Resp** *Neg. conseq.* Disparitas est, quod dominus rei non sit nocens, aut saltem res ejus non noceat, et fama ejus seu saltem crimen occultum nocet » (BILL.).

Resol. 1. Qui refert alterius grave crimen non quidem **assertive**, sed *tanquam dictum* ab aliis licet vilibus personis, raro excusatur a mortali : quia experientia constat homines in malum proclives similibus facile credere sufficienter ad gravem proximi læsionem ; et quoniam *fama crescit eundo*, si primus narret ut relatum ab aliis, secundus vel tertius narrabit ut certo factum. Hinc licet primus forte non læderet graviter famam proximi, illam tamen exponit evidenti periculo notabilis læsionis.

Resol. 2. « Peccas graviter, si *in genere* tantum dicas : scio aliquid de Petro, quod si dicerem, magno illum rubore afficerem ; vel loquendo de ipso dicas : scio multa, sed charitas jubet tacere. » (SASS.) « His enim similibus detrahendi modis, *magis* nocetur fama, quam si singulares defectus exprimerentur. » (BILL.). **Resol. 3.** « Qui crimen occultum refert *non nominata persona*, si ex narratione non posset dignosci persona, ex hoc capite non peccat ; secus si ex narratione possit dignosci. Item si non nominata persona nominet aut indicet ejus qualitatem, quod sit Religiosus, Ecclesiasticus, aut quod pejus est, ex quo Ordine, Collegio, Communitate, plerumque est gravis detractio, et eo gravior quo totius Communitatis aut Status famæ nocet. Quamvis enim Ordo, Communitas aut Status ex unius peccato absolute non maculetur, sicut nec Collegium Apostolorum ex proditione Judæ, sic tamen plerumque æstimant sæculares et imperfecti, ita quod ex peccato unius Religiosi vel Ecclesiastici, totum Ordinem aut Statum ecclesiasticum contemptui habeant. Aliud foret dicendum, si narratio fieret inter ipsos Religiosos aut Ecclesiasticos, sive inter viros prudentes et æquos rerum æstimatorum, qui cujuscumque merita et demerita æqua lance ponderant, nec unius membri nævum toti corpori affingunt. » (BILL.).

Resol. 4. Infamatum de uno crimine infamare de alio *non connexo* est contra justitiam ; v. g. de adultero dicere quod sit fur : quia fama est *diisibilis* ; ergo per hoc quod amittatur in uno genere, non amittitur in alio. E contra infamatus de crimine principali potest sine culpa saltem gravi infamari de crimine minus principali *ordinarie connexo*, v. g. de homine ebrioso dicere quod sit rixatus cum uxore, incurius circa fami-

liam, etc. ; quia non censetur nova infamia irrogari (Sass.) « Imo si quis esset suis vitiis tam infamis ut censeretur omnem Dei timorem abjecisse, non peccaret graviter qui aliquod ejus crimen non tamen extraordinarium in alio genere non afflini revelaret, quia inde non multum mutaretur judicium hominum circa illum nec ideo multum augetur ejus infamia » (BILL.).

Resol. 5. Reus est gravis detractiois, qui famam personæ **defunctæ** notabiliter minuit : quia defunctus æque habet jus ad famam suam ac vivus, cum juxta communem hominum æstimationem censeatur adhuc in fama sua vivere ; ideoque sicut illius memoria capax est gloriosæ recordationis, ita et ignominiosæ detractiois. Quin imo, juxta multos, cum defuncti non possint suum honorem tueri, gravius peccant qui eorum famam lædunt. Quod tamen alii negant : quia defuncti minus indigent fama apud nos et minus ægre fertur ejusdem jactura.

Resol. 6. Eo gravior evadit detractio, quo longius infamia spargitur et difficilius reparari potest, ut si detrahatur coram *garrulis* vel per *libellos famosos*. Est autem **libellus famosus** signum vel scriptura continens infamiam occultam alicujus, ut publica fiat. Sub nomine signi veniunt quæcumque emblemata, imagines, figuræ hominem dedecorantes (vulgo *caricatures*, *pasquinades*). **Resol. 7.** Detractio per se **gravius peccatum** est furto : per hoc enim aufertur pecunia vel æquivalens, per detractioem tollitur fama ; sed *melius est nomen bonum quam divitiæ multæ*, ait sapiens (Prov. xxii, 1) ; unde quoque Poëta cecinit :

Omnia si perdas, famam servare memento.

Q. 157. *Quænam est materia gravis in DETRACTIONE ?*

R. *Materia gravis* intelligitur quæ ejus cui detrahitur existimationem graviter onerat ; quod proinde varie ex personis, tum detrahentibus, tum de quibus detrahitur, tum etiam audientibus, potius quam ex crimine imposito vel revelato metiri convenit.

Resol. Hinc **lethale** est de viro gravi dicere eum mendaciis, etsi levibus, assuetum esse ; de adolescente morigerato eum amare puellas ; e contra non est grave dicere agricolam inebriari, militem concubinam fovere : nam hi de similibus non erubescere, sed gloriari solent. Nihilominus famæ jactura semper **modica** existimatur : 1º) Si alicui detrahas penes unum tantum vel alterum virum probum ac taciturnum, etiam

sine causa, cum illud detrimentum famæ apud unicum hominem in communi æstimatione sit modicum, nisi aliud suadeant circumstantiæ, v. g. si crimen tale detegeretur superiori, domino, vel benefactori committentis, aut alteri, quem reus maxime latere vult (Cfr. CAJET.). 2º) Si crimen prodas quod brevi proditum erit, nisi hæc brevis anticipatio divulgationis ei cui detrahitur graviter nocere possit. Ratio est : quia fama brevi et necessario amittenda nullius aut certe non magnæ æstimationis est, et moraliter loquendo jam censetur abjecta. 3º) Qui scit sibi non credi, facile a peccato injustitiæ *effectivo* excusatur, uti plerumque mulierculæ conviciis se mutuo onerantes, cum jurgia miscent.

Q. 158. An *specie* differunt DETRACTIONES in materiis *specie* diversis ?

R. Controvertitur. Alii **affirmant** : quia fama constat partibus specie distinctis ; alia enim est v. g. fama de castitate, et alia de justitia, proindeque læsiones famæ debent differre specie, prout partes diversæ speciei violent. Alii **negant** cum CAJET. : quia hæc variæ DETRACTIONES lædunt unam famam, sicut variæ CONTUMELIÆ unum honorem.

Explan. Nec refert quod hæc diversæ detractioes tollant famam per defectus specie distinctos : quia hi diversi defectus, quatenus tollunt famam quod intendit detrahens, sunt ejusdem rationis ; secundum se autem considerati et ut specie differunt, se habent tantum materialiter ad detractioem : sicut bos et equus, quamvis in se specie distincti, non tamen diversificant specie furtum, quia in ordine ad nocumentum sunt ejusdem rationis : quatenus autem sunt in se diversæ speciei se habent tantum materialiter ad furtum. Negandum autem est fundamentum primæ sententiæ : nimirum famam constare partibus diversæ speciei ; sed dicendum constare partibus ejusdem rationis proindeque famam v. g. de castitate non differre specie a fama de justitia sed tantum secundum magis et minus. Cfr. BILL.

Resol. Ex quo sequitur : 1º) satis esse in confessione dixisse : *detraxi* ; 2º) eum qui alteri eodem sermone in pluribus detrahit, unum dumtaxat peccatum admittere. Quod autem quidam putant, peccata multiplicari ex audientium numero, probabiliter rejicitur : una enim unius existimatio læditur unico actu. Cfr. *de Pecc.*, q. 30.

Q. 159. *Quotupliciter* crimen alicujus potest esse PUBLICUM?

R. *Tupliciter* : PUBLICITATE *juris, facti et famæ*.

Explan. PUBLICUM **jure** est, de quo constat per confessionem rei in judicio factam vel per sententiam judicis subsequutam. PUBLICUM **facto** est, quando coram pluribus est perpetratum, ita ut videatur non posse celari. PUBLICUM **fama** est, quod, licet occulte commissum, ad notitiam majoris partis communitatis per divulgationem devenit.

Q. 160. An *licet* crimen PUBLICUM ubique *evulgare*.

R. *Distinguendum est*

Explan. 1º) Si crimen sit PUBLICUM **jure**, tunc, post publicatam sententiam condemnatoriam, licitum est illud omnibus sive ejusdem, sive diversorum locorum hominibus evulgare : quia magistratus habet jus aliquem in vindictam criminis spoliandi bonis, sicut vitæ et fortunæ, ita et famæ, quod eo ipso facere censeatur, quando reum publica sententia coram populo condemnat. Dixi : *post publicatam sententiam*; quia quamdiu crimen solum inter cancellos judicii est notorium, nisi paulo post sit publicandum, non potest sine injuria evulgari, cum tunc nondum censeatur PUBLICUM relate ad populum.

2º) Si crimen sit PUBLICUM **facto** vel **fama**, illud evulgare licet non tantum in loco ubi crimen PUBLICUM est, sed etiam in illis locis ubi facile et brevi publicandum est, nec ex anticipatione sequatur grave damnum pro infamato. Si vero agatur de aliis locis, tunc vel crimen hominem reddit *perniciosum* et ab aliis vitandum, ut sunt crimina homicidii proditorii, lenocinii, scandalosæ impudicitiae et similium, vel non. Si *primum* nullo modo peccat, qui illud alibi evulgat, quia bonum publicum postulat facinorosos homines dignosci ut ab eis caveant omnes. S. LIG. (III, 974). Si *secundum*, probabilis sententia est, **justitiam** non lædere qui crimen *absolute* NOTORIUM in aliquo loco communi alibi evulgat : quia infamia undecumque orta fuerit, existimationem consumit. Dixi : *absolute* NOTORIUM. Si enim sit NOTORIUM cum limitatione intra certam privatam communitatem, monasterium, non potest alibi manifestari, ne in alio quidem monasterio ipsius ordinis, quod cum illo frequentem haberet communicationem. S. LIG. (H. A. XI, 12). At **charitatem** lædit, qui sine ulla justa necessitatis vel saltem utilitatis causa alibi hujusmodi crimen prodit (sed utrum *leve*, an *grave* sit, disputatur); vel oblitteratum refricat (et hoc, per se loquendo, est *grave*); imo, juxta BILL., SASS., LUGO, alios, hoc

esset contra *justitiam*, quia res per oblivionem redacta est ad statum in quo erat antequam crimen esset publicum.

Interim **historiographi** excusari possunt, si ob historiæ integritatem et ad instructionem aliorum crimina jam oblitterata iterum in memoriam revocent; maxime, « si crimen vel criminosos referant eo tempore quo nullus supervivit qui eos noverit, nec aliunde illorum cognatis aut familiæ graviter noceatur » (SASS.); aut « cum illa quæ scribunt, quasi in conspectu orbis terrarum publice facta sunt » (DENS); aut si referendo crimina referant simul pœnitentiam et emendationem (S. LIG., III, 974), præsertim si talis ac tanta foret, ut longe superaret infamiam eamque omnino deleret. « Propter hanc rationem et insuper quia id requirebat singularis Dei gloria, revelantur in Scripturis incredulitas THOMÆ, negatio PETRI, et PAULI persecutio » (BILL.).

Scholion. In conscribenda **Historia**, ut revera sit *magistra vitæ* atque *lux veritatis*, qualem esse oportere veteres jure dixerunt, ex LEONE XIII (*Litt.* 18 aug. 1883, N. R. T. XV, 337) animadvertimus: « *Enitendum magnopere, ut omnia ementita et falsa, adeundis rerum FONTIBUS, refutentur; et illud in primis scribentium obversentur animo, PRIMAM ESSE HISTORIÆ LEGEM, NE QUID FALSI DICERE AUDEAT: DEINDE NE QUID VERI NON AUDEAT; NE QUA SUSPICIO GRATIÆ SIT IN SCRIBENDO, NE QUA SIMULTATIS.* » Hinc sibimet con tans Pontifex edixit: ut Tabularia seu Archivia Vaticana præsto essent religioni et bonis artibus provehendis, atque ut adornandis operibus historicis opportuna ex Bibliotheca Vaticana pateret supellex.

Ex præfatis autem Pontificis verbis satis intelligitur in hoc disciplinarum genere ita nos versari oportere, ut quamvis veritati nunquam refragari liceat, non omnia tamen quæcumque gesta sunt, in lucem proferamus. Quapropter majorum crimina non sunt revelanda, nec jam oblita in memoriam revocanda, nisi ob sufficientem rationem, in quantum scilicet id postulat vel historiæ integritas, vel gloriosior virtutis triumphus vel instructio aliorum ut a similibus ausibus absterreantur, vel efficacior divinæ providentiæ demonstratio, vel in scribendo impartialitas, ut omnis suspicio gratiæ amoveatur. Et quoniam hodieum ubique fere gentium ad archivia patet accessus eaque perscrutantium infinitus quasi est numerus, occulta crimina et flagitia etiam ad personas sacras spectantia utilius quandoque manifestabuntur a scriptore catholico, quam ab Ecclesiæ adversario.

Q. 161. An *licet* seipsum INFAMARE ?

R. *Sub distinctione.* 1°) *Affirmative*, si fiat **ob justam causam**, v. g. ob humiliationem, consilium, secluso scandalo et aliorum damno, quemadmodum S. AUGUSTINUS in 13 libris *confessionum* et alii fecerunt. 2°) **Sine rationabili causa** seipsum infamare *per se* est veniale PRODIGALITATIS.. *Per accidens* etiam mortale contra JUSTITIAM, si ejus infamia redundet in tertium, ut infamia religiosi in ordinem, patris in filium innocentem, complices in complices ; vel si bona ejus fama necessaria sit ad rite præstandum munus suum, ut v. g. est in parcho vel prælato ad bene regendum subditos.

Q. 162. *Quomodo* peccat DETRACTIONIS auditor ?

R. Ex S. TH. (2. 2, q. 73, a. 4) audiens DETRACTIONEM peccat, quatenus *consentit* detractiōni. De detractorum auditoribus, supposita gravi materia, scribit Apost. (ROM. 1, 32) : *Qui talia agunt, digni sunt morte, et non solum qui ea faciunt; sed etiam qui consentiunt facientibus.* Et BERN. (lib. II de consid.): *Detrahēre aut detrahentem audire, quid horum damabilius sit, non facile dixerim.*

Explan. *Dupliciter* autem consentire potest : **directe** et **indirecte**. Et quidem **directe** consentit, quando vel ad DETRAHENDUM inducit, vel ipsi placet DETRACTIO ; **indirecte**, quando ipsi non placet DETRACTIO, eam tamen non impedit dum potest et debet. (BILL.)

Resol. 1. Qui ita audit, ut interrogando, excitando, avide attendendo, complacentiam ostendendo aut simili modo alterum **inducat** ad DETRAHENDUM vel DETRACTIONEM continuandum, non tantum detrahentem *scandalizat*, sed etiam, quia cooperatur positive, peccat pro ratione materiæ graviter vel leviter contra *justitiam*, erga diffamatum cum onere restitutionis in defectu detrahentis, quum sit causa movens ad diffamationem. « Et quia plus est culpæ in motore quam in moto, tam ex hoc capite, quam ratione scandali, magis peccat quam detrahens. » (BILL.)

Resol. 2 Qui simpliciter **gaudet** de DETRACTIONE gravi ab alio facta, peccat graviter contra *charitatem*, quia gaudet de damno gravi proximi. Excipe, si gauderet tantum de auditione rei novæ vel curiosæ, aut de facundia detrahentis, non vero de ipsa detractiōne. **Resol. 3.** Qui nec inducit, nec lætatur, **non**

impedit tamen quando commode potest, dupliciter peccat contra *charitatem* : et quoad eum cui detrahitur, quia infamiam ejus non prohibet ; et quoad detrahentem, quippe cui occasionem præbet peccatum exterius consummandi. Non item contra *justitiam*, licet sit superior, sive ejus cui detrahitur, quippe cujus fama credita sibi non est ; sive detrahentis, quia volenti non sit injuria. Si tamen mercedem accipit, lædit *justitiam* ex alio capite, nempe quia *officio* suo deest.

Resol. 4. Rare accidit quod *æqualis*, rarissime quod *inferior*, peccet mortaliter **non impediendo** detractionem. Cum enim *charitas* A) non cogitat malum ; nec B) obligat cum gravi incommodo ; nec C) frustra, eoque minus contra seipsam, obligat ; idcirco aut ab omni aut certo a lethali culpa excusatur ex *primo* capite, si nesciat utrum sint occulta quæ a DETRACTORE proferuntur, aut an narrans non habeat justam causam narrandi ; — vel ex *secundo* capite, si quod innuit S. THOM. (*l. c.*), timeat OBTRACTATORIS offensam, aut verecundia vel pusillanimitate prohibeatur ei obloqui, ut si detrahens sit princeps, persona illustris, aut gravis superior, et audiens persona vilis, famulus aut ancilla (BILL.) ; — vel ex *tertio* capite, si vereatur ne DETRAHENS nihilominus pergat dictaque magis confirmet ; — aut, si destiterit, ne auditores gravius aliquid suspicentur. « Incepta detractione, sæpe magis consulitur famæ proximi, si sinatur absolvi, quam si abrumpatur ; nam si distincte explicetur sæpe non tam graviter apprehenditur, quam ab initio conceptum erat. » (SASS.) — Quæ omnia valent **a fortiori**, si agatur de **Scrupuloso** : « quia, cum ob scrupulos non possit satis discernere an justa vel injusta sit detractio, an gravis vel levis, quando debeat vel non debeat contradicere, exponitur periculo reprehendendi ubi nihil est reprehendendum, erique sæpe aliis ludibrio potius quam corrigatur delinquens. » (BILL.).

Resol. 5. Ex his omnibus potest colligi hæc regula generalis : *Nemo tenetur sub peccato saltem gravi corripere male loquentem de proximo, nisi certo moraliter noverit illum injuste et moraliter detrahere possitque efficaciter et sine gravi suo incommodo impetire* (BILL.). **Resol. 6.** « Ut qui tenetur detrahentem impedire satisfaciat suæ obligationi, non est semper necesse quod ipsi positive resistat et verbis contradicat ; sed sæpe sufficit ostendere quod detractio displiceat, v. g. tacendo, recedendo, sermonem ad alia divertendo, et præsertim faciem tristem exhibendo, » (BILL.) Unde si tristis audit, nedum non peccat, sed meretur, dicente Scriptura (Prov. xxv, 23) : *Ventus aquilo dissipa ptluvias et facies tristis linguam detra-*

hentem. « Et hic modus maxime convenit inferioribus respectu superiorum, et sæpius æqualibus inter se, cum experientia constet hunc corripiendi modum esse plerumque aliis efficaciorē. Non sufficeret tamen *regulariter* superiori respective ad subditos » (BILL.).

Q. 163. Quare CALUMNIA est peccatum gravius DETRACTIONE *simplici* ?

R. Quia, cum crimen falsum imponatur, superadditur malitia MENDACII, sicque justitia et charitas magis læduntur. Dein, si CALUMNIA sit judicialis, i. e. in judicio proferatur, superadditur malitia PERJURII in casu quo præstetur JURAMENTUM.

Nota. Quoad **restitutionem famæ**, Cfr. Tractatus de JURE ET JUSTITIA.

Art. IV. De contumelia.

Q. 164. Quid 1°) est CONTUMELIA, et 2°) *quot modis* fieri potest ?

R. Ad 1um) Ex S. TH. (2. 2, q. 72, a. 1) CONTUMELIA definiri potest : *injusta ablatio vel diminutio honoris alterius facta præsentī vel quasipræsentī ; aut si absenti, ea saltem intentione, ut ad notitiam ejus perveniat.*

Explan. Dicitur : 1°) **injusta** ; ut significetur nec contumeliam esse, nec peccatum, si ex justa causa et auctoritate alicui objiciantur verba duriora, v. g. propter correptionem aut disciplinam, servatis debitis circumstantiis ; quomodo Christus vocavit Apostolos *stultos* (LUC. XXIV, 25) et Apostolus Galatas *insensatos* (GAL. III, 1). Raro tamen, ut notat S. THOM. (2. 2, q. 73, a. 2) similes objurgationes adhibendæ sunt, quia difficile est in his non excedere et frequentius subditos ad iram commovere quam corrigant. Dicitur : 2°) **honoris alterius** ; i. e. externæ reverentiæ quæ alicui debetur propter ejus excellentiam aut dignitatem. Dicitur : 3°) **quasi præsentī** ; v. g. dum inhonoratur minister aut imago alicujus, vel alia res quatenus ad ipsum spectat.

Resol. 1. Contumelia differt a **detractione** tum quoad *modum* : quia detractio fit occulte, contumelia vero aperte ; tum quoad *objectum* : quia contumelia directe lædit honorem, detractio autem famam. **Resol. 2.** Contumelia differt a **blasphemia**, sicut magis commune a minus communi : quia omnis blasphemia est contumelia in Deum vel Sanctos, prout habent relationem ad Deum.

R. Ad 2um) *Dupliciter fieri potest: negative*, omittendo honorem debitum; *positive*, per verba, facta aut signa seu scripta contumeliosa manifestando malam de altero existimationem.

Explan. Contumelia *positiva* sit **per verba**, quando alicui quodvis vitium vel defectus objicitur in ejus inhonorationem; et quidem si objicitur alicui vitium culpæ vel pœnæ, v. g. vocando furem, adulterum, furca dignum, etc., est tunc contumelia stricte dicta. Fit **per facta**, quando quis ipso facto læditur in persona propria vel admodum conjuncta, v. g. per impactam alapam, aut fractionem imaginis. Fit per **signa** seu **scripta**, quando quis animo infamandi alterius crimen vel defectum scripto, emblemate, pictura aut alio signo publice affixo vel in vulgus sparso evulgat, et dicitur in jure *libellus famosus* de quo supra (q. 150) diximus.

Ad CONTUMELIAM *positivam* referuntur: 1°) **Convitium**, cum alicui objicitur vitium naturale corporis vel animi, ut vocando stultum, gibbosum, truncum, etc. 2°) **Improperium** quo alicui per contemptum objicitur vel exprobratur defectus natalium aut defectus indigentiae in bonis animæ, corporis, famæ vel fortunæ velut ab ipso objiciente sublevatæ. 3°) **Irrisio**, qua aliquis contemptim ridetur, ad proximi erubescentiam et confusionem excitandam. Quod si fieret non ex contemptu seu animo pudefaciendi, sed recreationis causa, ut dum amici quædam levia sibi invicem objiciunt: pertinet tunc ad virtutem *eutrapeliæ*. Id tamen periculo non caret: « Sunt enim ait BILL., plerique qui dum libenter alios derident, ad minimam sui derisionem excalescunt. » 4°) **Subsannatio**, qua quis ludibrio habetur motibus corporis vel membrorum. Sic Judæi subsannarunt Christum in cruce (MARC. XV, 29) *moventes capita sua*. Hæc quatuor: **convitium**, **improperium**, **irrisio** et **subsannatio** sapius pro eodem sumuntur: reipsa tamen distinguuntur tum a se invicem, tum a contumelia stricte dicta.

Q. 165. *Quale peccatum est CONTUMELIA?*

R. *Sub distinctione*. 1°) CONTUMELIA **negativa** ordinarie *per se* est tantum veniale peccatum contra virtutem OBSERVANTIE, quæ virtus nec pro semper obligat, nec per se graviter. *Per accidens* lædit PIETATEM, si honor omittitur erga parentes, et sæpe est mortale, si omissio fiat ex contemptu, odio, vindicta, vel cum gravi scandalo aliorum.

2°) CONTUMELIA **positiva** est peccatum mortale ex

genere suo contra JUSTITIAM, *specie* distinctum a DETRACTIONE : quia honor est bonum a fama notabiliter distinctum. Et quamvis DETRACTIO et CONTUMELIA ordinarie sint conjunctæ, aut *in ipso actu*, ut si alteri coram aliis crimen falsum vel occultum in faciem objicias, aut *in effectu*, ut quia ob CONTUMELIAM illatam apud alios diminuitur fama ipsius ; sæpe tamen separari possunt, veluti si quis soli in occulto crimen objiciat, vel in præsentia coram aliis, nemine credente ; in quibus casibus est CONTUMELIA sine DETRACTIONE. Ceterum CONTUMELIA sæpe excusatur a mortali ex imperfectione actus vel ex parvitate materiæ, quæ ex circumstantiis ipsius actus contumeliosi, verborum, factorum et præsertim personæ, cui infertur, desumi debet.

Resol. Eo gravior fit CONTUMELIA, quo infertur majori a minore ; et e converso eo levior, quo infertur minori a majore : quia cum honor debeatur propter excellentiam, eo gravior est dehonoriatio quo fit majori a minore, et eo levior quo fit minori a majore. Unde quoque sæpe excusantur a mortali mulierculæ et infimæ sortis homines, qui rixando invicem se in platea CONVITIIS et CONTUMELIIS afficiunt, quidquid in buccam venerit evomentes : quia quæ sic effutiuntur non apprehenduntur ut vera, nec inde graviter læduntur aut lædunt. Cfr. BILL. ; SASS.

Q. 166. An omnes CONTUMELLÆ sunt *ejusdem speciei* peccata ?

R. AFFIRMATIVE *per se* : cum CONTUMELIA omnis sit contra idem bonum seu jus, ne dignitas minuatur ; et ideo non teneris in confessione exprimere qualitates CONTUMELLÆ, v. g. appellavi adulterum, furem, etc., sed tantum : gravibus contumeliis alterum toties affeci. *Per accidens* tamen sæpe annexam habent aliam speciem peccati, necessario in confessione exprimendam, ut si simul lædatur fama, vel bonum corporis aut fortunæ ; vel si fiat ex odio vel contemptu ; vel alicui detur scandalum, commovendo eum ad iram, vindictam, blasphemiam ; aut exercentur actus contra religionem, irridendo cæremoniis sacris ; vel contra pietatem, irridendo parentibus, et sic de aliis.

Nota. De **restitutione** honoris agetur in Tract. *de jure et justitia*.

ART. V. De iudicio temerario, suspitione et dubitatione temeraria.

Q. 167. *Quid est JUDICIUM TEMERARIUM?*

R. Est *assensus firmus de aliquo defectu alterius ex levibus indiciis procedens.*

Explan. Dicitur : 1º) **assensus**, et sic distinguitur : A) a SUSPICIONE TEMERARIA, quæ est mentis inclinatio ad sentiendum male de proximo ex insufficienti ratione ; B) a DUBITATIONE TEMERARIA, qua quis absque sufficienti indicio, citra assensum determinatum de vitio vel crimine alterius, aut *positive* judicat esse dubium ; aut *negative* suspendendo omne iudicium, dubium relinquit crimen vel vitium alterius. Dicitur : 2º) **firmus**, ita ut iudicans, si interrogatus esset, responderet sine dubitatione se ita credere, et sic differt ab OPINIONE, qua assentimur quidem, sed non firmiter, ideoque cum formidine de opposito. Dicitur : 3º) **de aliquo defectu alterius**, i. e. vel naturali, vel morali, ratione cujus proximus potest vilipendi. Dicitur : 4º) **ex levibus indiciis**, i. e. quæ regulariter non habent connexionem cum tali defectu. Si adsunt sufficientes rationes, JUDICIUM dicitur PRUDENS.

Nota. Ex S. THOM. (2. 2, q. 60, a. 3) **temeraria** JUDICIA, SUSPICIONES, DUBITATIONES oriuntur præcipue ex his tribus : 1º) quod aliquis iudicans in seipso malus sit ; 2º) quod aliquis male afficiatur erga alterum ; 3º) ex longa experientia : unde senes solent esse maxime suspiciosi, quia multoties experti sunt aliorum defectus. Ex his tribus causis sola *tertia* excusat in tantum, in quantum experientia argumentum subministrat.

Q. 168. *Quale peccatum est JUDICIUM TEMERARIUM?*

R. Est peccatum mortale ex genere suo contra charitatem et insuper contra justitiam : quia quilibet habet jus, ut sine fundamento non perdat bonam æstimationem apud alium. Hinc Scriptura ait (MATTH. VII, 1) : *Nolite iudicare, ut non iudicemini.* Ut tamen in praxi sit mortale, quatuor requiruntur.

Explan. Requiritur : 1º) Ut sit **verum iudicium**, non mera rei repræsentatio. 2º) Ut sit **plene deliberatum**, ita ut voluntas consentiat, postquam intellectu apprehenderit malitiam ac temeritatem iudicii ; hinc, si v. g. videndo mulierem fabulan-

tem cum milite, subito apprehendas aliquid mali, vel erit nuda repræsentatio, vel actus JUDICII imperfectus, et ad summum veniale; aliud est, si facta reflexione, illud approbes. 3º) Ut sit **in materia gravi, de persona determinata et cognita**, quia alias non esset graviter proximo injuriosum; et hinc, non est mortale, si fiat in materia levi, v. g. quoad defectum qui spectatis circumstantiis non magnam affert famæ jacturam, ut si quis hominem infimæ conditionis judicet fuisse ebrium, militem esse duellatorem, etc.; vel si fiat de indeterminato aliquo inter plures, v. g. in cœtu vel communitate aliqua; vel si quidem de determinato, sed judicantibus ignoto. 4º) Ut fiat **ex levibus conjecturis**: nam si adsint indicia graviora vel vere sufficientia, parva vel nulla aderit temeritas, et proin veniale erit vel nullum peccatum.

Q. 169. *Quantum* peccatum sunt SUSPICIO et DUBITATIO TEMERARIE?

R. SUSPICIO TEMERARIA, et a fortiori DUBIUM TEMERARIUM *positivum* de malo proximi, *per se* non sunt peccata mortalia, maxime si procedant ex errore intellectus, quo indicia ut sufficientia apprehenduntur. Ratio est: quia famam non tollunt; manet enim in mente aliquo modo bona existimatio, sed tantum minuunt et dubiam reddunt. *Per accidens* possunt esse mortalia: 1º) Si oriantur ex maligno affectu vel gravi odio erga proximum. 2º) Si procedant in effectum externum graviter damnosum, ut si superior ex suspicione subditum puniat, ab officio amoveat, suffragium neget, etc. 3º) Si aliis manifestentur cum gravi damno famæ proximi. 4º) Si crimen sit tam enorme et rationes tam leves, ut laesus merito graviter doleat, quod talia etiam tantum de ipso suspicemur. — At DUBIUM *negativum* nullo modo peccatum est: quia negative dubitando de malo proximi, nulla ei infertur injuria. Quod vero DUBIA in meliorem partem interpretanda sint, intelligendum est *negative* tantum, ut non in malam partem accipiantur, vel *ex hypothesi*, si velis JUDICIUM aliquod ferre; non autem *positive* et *absolute*. Demum, **cavere** solum sibi vel alteri, si forte malus esset proximus, non est peccatum, cum hoc neque sit JUDICARE, neque SUSPICARI vel DUBITARE *positive*, sed solum **supponere**, quod

proximus possit esse malus, quod verum est, nec ulli injuriosum. Quocirca notanda sunt quæ scribit S. THOM. (2. 2, q. 60, a. 3): « Interpretari aliquid in deteriore vel meliorem partem contingit dupliciter: Uno modo per quamdam **suppositionem** [supponendo deterius sed non ideo judicando]: et sic cum debemus aliquibus malis adhibere remedium, sive nostris sive alienis, expedit ad hoc ut securius remedium apponatur, quod supponatur id quod est deterius; quia remedium quod est efficax contra majus malum, multo magis est efficax contra minus malum. Alio modo interpretamur aliquid in bonum vel malum, definiendo sive determinando. » etc.

Resol. 1. Hinc licite occludo pecunias, quia fieri potest, quod socius, famulus vel hospes sint fures, licet tales non judicem. **Resol. 2.** Pater filiæ suæ prudenter prohibet consortium juvenis, quia potest ab eo seduci; viator prudenter parat arma ad occursum hominis ignoti, quia potest esse latro. Sic JOB (I, 5) nil male judicans de filiis suis, offerebat holocausta pro singulis, dicens: *Ne forte peccaverint filii mei*. Sic etiam pro cautela et non aliter dicit regula 8 juris in 6: « Semel malus, semper præsumitur malus » (DENS). Cavendum tamen, ne quis per nimiam morositatem et nimias cautelas domesticos suos irritet, contristetur, aut factis suis diffamet, prout faciunt isti qui nemini volunt fidere (DENS).

ART. VI. De violatione secreti.

Q. 170. *Quid* 1º) est SECRETUM et 2º) *quotuplex*?

R. Ad 1º) SECRETUM in genere est res arcana; plerumque vero ipsa cognitio rei arcanæ SECRETUM dicitur.

R. Ad 2º) Præscindendo a SECRETO sacramentali seu SIGILLO, triplex distinguitur: A) *naturale*, dum res ex se postulat manere occulta, ut si quis casu aliquid videt vel audit, quod manifestari non potest sine gravi damno tertii; B) *commisum*, dum aliquid non manifestandum committitur expresse, vel etiam tacite, prout medicis, advocatis, theologicis consultis; C) *promissum*, si rem, quam jam nosti, te non revelaturum promiseris.

Q. 171. *Quomodo* obligat SECRETUM?

R. *Sub distinctione*. 1º) SECRETUM **naturale** in re gravi

obligat per se sub gravi et ex justitia, nisi justa causa excuset. Hinc si casu fortuito cognoscas, ubi alter habeat thesaurum occultum, et ex revelatione prævideas surripiendum, revelando peccas graviter contra justitiam et teneris ad restitutionem damnorum. 2º) **SECRETUM promissum** obligat prout promittens se obligare voluit, ex justitia vel fidelitate tantum; et hoc in dubio præsumitur, ideoque illud revelare per se est veniale tantum. 3º) **SECRETUM commissum** in re gravi per se obligat sub gravi et ex justitia, ob contractum onerosum intervenientem, nisi iterum justa causa excuset.

Resol. Hinc graviter peccant contra justitiam *Visitatores* apud religiosos, si personas, a quibus defectus corrigendi delati sunt, directe vel indirecte manifestent, ex quo multa mala sequuntur, et subditi retrahuntur a manifestatione defectuum necessario corrigendorum. Item *Definitores* in capitulo, si postea declarent, quos patronos vel adversarios quis habuerit in ordine ad officium, ad quod fuit propositus; aut dicant: ego et talis non fuimus tibi contrarii; satis enim indicant qui se opposuerint; ex quibus oriri possunt discordiæ et aversiones animorum; magis adhuc peccant, si hæc sæcularibus amicis revelent.

Q. 172. *Quænam sunt generatim justæ causæ SECRETUM manifestandi?*

R. Sunt quatuor sequentes.

Explan. 1º) Consensus legitime præsumptus illius cujus interest **SECRETUM** occultare. 2º) Divulgatio rei aliunde facta. 3º) Si **SECRETUM** vergeret in grave damnum commune, vel innocentis, vel ipsius committentis; imo in his casibus, etiamsi jurasses illud servare, ex ordine charitatis recte illud revelas. Hinc, si sub **SECRETO** scias impedimentum dirimens matrimonium, et non possis volentem contrahere aliter impedire, teneris revelare, ut impediās ejus peccatum et sacramenti irreverentiam. 4º) Si vergeret in manifestantis grave damnum proprium. Hinc **SECRETA** non obligant cum dispendio propriæ vitæ, famæ, aut alterius gravis mali, nisi eorum revelatio cederet in grave damnum communitatis, et ita miles non potest ob quævis tormenta vel mortis periculum revelare **SECRETA** reipublicæ aut exercitus, quia bonum commune privato prævalet. Quod si promiseris servare **SECRETUM**, etiam cum vitæ dispendio teneris illud servare cum gravi tuo damno; imo probabilius cum periculo vitæ,

modo negotium SECRETO servandum sit gravissimi momenti : secus enim promissio foret prodiga, quam servare non teneris.

Q. 173. An *interrogatus* a superiore vel iudice tenetur SECRETUM revelare ?

R. *Sub distinctione. Affirmative*, si agatur de SECRETO **promisso**, etiamsi promissioni additum fuerit juramentum. *Negative* generatim, si agatur de SECRETO explicite aut implicite **commisso** ; imo interrogatus nequit tunc illud revelare, sed uti debet restrictione late mentali, dicendo v. g. *se nihil scire*, puta ad revelandum, ne homines metu revelationis priventur commodo quærendi consilium aut auxilium necessarium. Dixi : *generatim* ; quia servare non teneris, si adsit justa causa illud revelandi.

Q. 174. An *peccat* qui SECRETUM alienum *detegere* quærit aut illud *expiscatur* ?

R. Non peccat contra justitiam, si simpliciter, et absque dolo aut vi, eum interroget cujus est SECRETUM. Secus vero si malitiose, absque justa causa, id extorquere velit, cum unicuique competat jus ad suum SECRETUM.

Resol. Hinc peccat contra justitiam, et quidem graviter *per se*, qui alterius litteras aperit vel ad candelam vel solem legit. Excipe *per accidens* : 1º) Si, v. g. propter amicitiam et familiaritatem, adsit consensus tacitus aut præsumptus illius qui scribit vel ad quem scribitur. 2º) Si cognoscatur vel recte præsumatur litteras continere res minoris momenti. 3º) Si id justa de causa fiat : v. g. ad damnum publicum vel privatum avertendum ; sicque rex aut dux potest aperire litteras non tantum hostium, sed etiam aliorum omnium, quæ tempore belli a locis hostium finitimis circumferuntur. Sic quoque superior domus religiosæ, collegii, etc., licite aperit litteras suorum subditorum aliorumve ad ipsos missas ; non tamen litteras quas subditi religiosi superioribus majoribus, ac vicissim hi superiores subditis mittunt. 4º) Si putes aliquid contra te litteris contineri ; dummodo hoc vere probabile sit, et sit grave, et epistola ab eo missa fuerit a quo SECRETUM licite extorqueri posset. 5º) Si litteræ ex levitate aut defectu perfectæ advertentiæ aperiantur. Cfr. SASS., STRUGGL.

Q. 175. Utrum qui per vim vel fraudem SECRETUM asse-

cutus est, potest ad evitandum mortem illud revelare, si ex revelatione alteri cujus est SECRETUM, æquale periculum immineat?

R. *Controvertitur*. Alii *affirmant* cum LESSIO. — Alii, et quidem *probabilius* juxta BILL., *negant*: quia qui injuriam alteri intulit, eam continuare non potest, sed tenetur illam tollere; alioquin, sicut peccavit initio injuriam inferendo, ita etiam peccabit eam continuando.

Explan. **Nec valet** dicere cum LESSIO:— Qui rem alienam injuste apud se habet, potest eam consumere in extrema necessitate etiamsi dominus pariter illa indigeat. **Resp.** enim *negando consequentiam*. Disparitas est quod in extrema necessitate omnia fiant communia; unde qui detinet, quamvis ab initio injuste acceperit, acquirit tunc jus in illam eaque potest uti ut sua. At in casu præsentis non videtur quo titulo, qui SECRETUM alterius per injuriam adeptus est, possit illud prodere cum æquali damno illius cui primo injuriam intulit.

DE PRÆCEPTIS ECCLESIAE

Præamb. Multa sunt praecepta Ecclesiae **particularia** quæ scilicet versantur circa materiam specialem et fideles tantummodo alicujus status seu conditionis specialis respiciunt, v. g. episcopos, presbyteros, clericos, beneficiatos, etc. De istis porro legibus agitur tum in *jure canonico*, tum etiam ubi de *statibus particularibus* movetur quæstio. At in præsentī tractatu agitur tantum de praeceptis Ecclesiae **generalibus**, quæ nimirum toti christiano populo sunt communia omnibusque ideo fidelibus a pastoribus sunt exponenda seduloque commendanda, prout enixe hortatur TRID. (S. 25). Sequens erit **ordo** tractatus : primum tradentur quædam *notiones præviæ*; dein agetur de singulis *Ecclesiae praeceptis*.

Notiones præviæ.

Q. 1. An *Ecclesia* habet *potestatem* statuendi PRÆCEPTA sub gravi obligantia?

R. *Affirmative*. Constat : 1°) ex eo quod a Christo potestatem acceperit legislativam; 2°) ex praxi Ecclesiae quæ, teste jure canonico, multas leges seu praecepta instituit respectu tum fidelium, tum clericorum, tum omnium simul. Hinc TRID. (S. 6, can. 20) : *S. q. hominem justificatum et quantumlibet perfectum dixerit non teneri ad observantiam mandatorum DEI et ECCLESIAE*,... A. S.

Q. 2. Quot sunt PRÆCEPTA Ecclesiae *generalia*, seu clericos et fideles simul obligantia?

R. PRÆCEPTA Ecclesiae toti christiano populo communia, *quinque* vulgo numerantur : 1°) Sanctificatio festorum quæ ab Ecclesia sunt instituta; 2°) Missæ auditio diebus dominicis et festis; 3°) Observantia jejuniorum et abstinentia a carnibus certis diebus; 4°) Sacramenti pœnitentiæ

receptio semel in anno ; 5°) Receptio Eucharistiæ in Paschate. Quæ omnia hisce versiculis continentur.

*Festa colas, præsens Sacro ; jejunia serves ;
Annuæ sit confessio ; sit communio Paschæ.*

Explan. In his versiculis præceptum abstinentiæ a carne in præcepto jejunii continetur. Olim enim unicum erat præceptum individuum. In præsentī vero Ecclesiæ disciplina hæc duo sunt distinguenda, cum sæpe urgeat obligatio abstinendi a carnibus absque jejuniō. Hinc quandoque sex Ecclesiæ PRÆCEPTA numerantur, sequenti versiculo denotata :

Festa, Sacrum, caro, jejunans, confessio, Pascha.

Scholion. Hæc quinque præcepta **non sunt pure ecclesiastica** : nam, quoad *substantiam* præceptam, continent aliquid juris *naturalis* vel *divini*, cui Ecclesia determinationem temporis superaddidit. Sic 1°) circa *dies festos*, de jure naturali et divino est, aliquod tempus impendi cultui divino, quia natura sumus servi Dei. 2°) Circa *Missam*, de jure naturali et divino est, Deum, ut primum rerum omnium principium, recognosci debere per sacrificium externum ; jure autem divino omne sacrificium in N. L. redactum est ad sacrificium Missæ. 3°) Circa *abstinentiam* et *jejunium*, de jure naturæ est, carnem subicere spiritui, uti tradit S. ТНѦМ. (2. 2, q. 147, a. 3 et 8). 4°) Circa *confessionem* et 5°) circa *communione*, de jure divino seu de lege Christi est, confitenda esse peccata et Eucharistiam esse sumendam. **Perperam** tamen exinde quis concluderet, hujusmodi *quinque* præcepta esse simplicem declarationem juris divini vel nudam determinationem temporis quo obligat jus divinum aut naturale : nam ipsa substantia sive ipse actus etiam cadit directe sub præcepto Ecclesiæ ; et hinc, licet quis communicando die sabbati ante dominicam Palmarum satisfecisset præcepto divino, tenetur nihilominus in quindena Paschali Eucharistiam sumere, ut satisfaceret præcepto Ecclesiæ, et ille qui toto anno omitteret communicare, peccaret contra præceptum divinum et Ecclesiæ. Cfr. DENS.

CAP. 1. DE PRIMO ET SECUNDO ECCLESIAE PRÆCEPTO

Art. unic. De observatione festorum per abstinentiam ab operibus servilibus et auditionem missæ.

Q. 3. Cur FESTA ab Ecclesia sunt *instituta*?

R. « Ut Christiani beneficiorum Dei memoriam pie recolant et mysteria nostræ religionis commemorent, vel ad celebrandam memoriam Beatæ Virginis, Apostolorum, Martyrum et aliorum Sanctorum. » *Catech. ad ord.*

Q. 4. *Quis* in Ecclesia *instituere* potest FESTA, quorum sanctificatio obliget in conscientia?

R. 1º) Papa vel etiam Concilium generale instituere possunt FESTA universam Ecclesia obligantia; 2º) Episcopi vero, FESTA propriam diœcesim spectantia. Ab his tamen de novo indicendis eos valde dehortatur URBANUS VIII in Const. *Universa*. Imo S. C. R. (23 jun. 1703, n. 2413) ad quæstionem : *An episcopus, in sua diœcesi, possit alia festa instituere de præcepto præter illa quæ in dicta Bulla (Urbani VIII) expressa sunt?* resp. *Negative*. Verum, decursu temporis multa FESTA olim instituta in desuetudinem abierunt, vel auctoritate Ecclesiæ, præsertim ad providendum indigentia **pauperum**, abolita fuerunt.

Q. 5. *Quænam* sunt FESTA hodie de præcepto celebranda?

R. FESTA, quæ adhuc de **jure communi**, præter diem dominicam, servanda sunt, et tum *per abstinentiam ab operibus servilibus* (ex 1º PRÆCEPTO), tum *per Missæ auditionem* (ex 2º PRÆCEPTO) a populo christiano sanctificanda, exhibentur sequentia : *Nativitas Domini*, ejusdem *Circumcisio*, *Epiphania*, *Ascensio* et ejus *Corporis* solemnitas. *Purificatio*, *Annuntiatio*, *Assumptio*, *Nativitas* et *Immaculata Conceptio B. M. V.*; FESTA SS. *Apostolorum Petri et Pauli*, *omnium Sanctorum* et *Patroni* diœcesis et parœciæ, præter solemnitates *Paschæ*, *Pentecostes* et SS. *Trinitatis*, quæ diei Dominicæ affixæ sunt.

Nota. Pro **Gallia** vero et **Belgio**, ex concessione PII VII quatuor tantum FESTA de præcepto fidelibus supersunt, præter ea quæ diei Dominicæ sunt affixa, scilicet : FESTA *Nativitatis Domini*, ejus *Ascensionis*, *Assumptionis B. M. V.* et *Omnium Sanctorum*. Ita ut in reliquis FESTIS diebus omnes Gallicanæ Reipublicæ incolæ non solum a præcepto audiendi Missam vacandique ab operibus servilibus, sed a jejuniis etiam obligatione in diebus, quæ FESTA hujusmodi præcedunt, prorsus absoluti censeantur, ut in indulto CARD. CAPRARA (9 apr. 1802) dicitur. Præterea ex eodem indulto in Dominicam proxime occurrentem transferenda sunt FESTA *Epiphaniæ*, *Corporis Domini*, SS. *Apostolorum Petri et Pauli* et *Sancti patroni* cujuslibet diœcesis et parochiæ. Attamen nihil per hoc immutatum fuit quoad obligationem Pastoribus impositam missam pro populo celebrandi, ut expresse Pius IX declaravit per Const. *Amantissimi* (3 maii 1858), ideoque standum est adhuc Catalogo URBANI VIII; neque per abrogationem præcepti abstinendi ab operibus servilibus et missam audiendi, sublata fuit *solemnitas liturgica* FESTORUM suppressorum aut translatorum, ut expresse asserit Card. Legatus. — Quoad *abstinentiam a servilibus*, quæ PRIMO PRÆCEPTO et *auditione Missæ*, quæ SECUNDO PRÆCEPTO præcipitur, vide supra *De tertio Decalogi* præcepto (q. 98-117). In **Anglia** festa de præcepto sunt octo : scilicet præter quatuor numerata pro Gallia : *Circumcisio*, *Epiphania*, *Corpus Domini* et festum SS. AA. *Petri et Pauli*. In **Hibernia** sunt decem : nempe octo mox citata et *Annuntiatio* et festum *S. Patritii*. In **Prov. Fœd. Amer. Sept.** ex concessione LEON. XIII (25 nov. 1885) sex tantum festa observanda sunt : nimirum quatuor servata pro Gallia et insuper *Circumcisio* et *Immaculata Conceptio*. Cfr. N. R. T. (XVIII. 540). Notandum quoque est, quod in **Hispania** et in regionibus ei subjectis, sicut etiam in pluribus **Italiæ** regionibus, festum *S. Joseph* de præcepto iterum sit servandum ¹.

I. In Republica **Chilensi** undecim sunt festa de præcepto : *Nativitas* Domini, ejusdem *Circumcisio*, *Epiphania*, *Ascensio* et ejus *Corporis* solemnitas, *Annuntiatio*, *Assumptio*, *Nativitas* et *Immaculata Conceptio B. M. V.*; FESTA SS. *Apostolorum Petri et Pauli* et *omnium Sanctorum*. — In Republica **Peruana** sunt quatuordecim : præter enumerata pro Republica Chilensi, *Purificatio B. M. V.*, et FESTA *S. Joseph* et *S. Rosæ Limanæ*. In Republica **Æquatoriana** eadem sunt ac pro Republica Peruana, si excipias festum *S. Rosæ Limanæ*. Quoad festum *S. Joseph*, Sponsi B. M. V., notandum venit, dari obligationem audiendi Sacrum, sed non abstinendi a servilibus. (Cfr. *Pequeno Catecismo de la doctrina christiana* por el P. JOSÉ LUIS ROSE-INNES, C. SS. CC. Valparaiso. 1893.)

CAP. 2. DE TERTIO ECCLESIAE PRÆCEPTO

ART. I. De abstinencia carnis extra jejunium.

Q. 6. *An et quale existit PRÆCEPTUM abstinendi a carnibus extra jejunium, certis diebus?*

R. Datur PRÆCEPTUM ecclesiasticum : 1º) in universo orbe omnibus diebus *veneris*, nisi in hanc diem incidat *Nativitas Christi*, juxta declarationem HON. III (*Decret.* l. 3. tit. 46, c. 3); quo casu carnibus vesci possunt qui *nec voto nec regulari observantia sunt obstricti*; 2º) diebus *Sabbati* tribus diebus *Rogationum* ac die *S. Marci*, in permultis locis; secus vero in multis aliis. In Gallia et in Belgio, ex concessione pontificia, episcopi concedunt facultatem quotannis renovandam, diebus *Sabbati*, *Rogationum* ac *S. Marci* vescendi carnibus. Unde attendendum est ad speciales facultates vel consuetudinem locorum.

Q. 7. *Quantum obligat hoc PRÆCEPTUM?*

R. *Per se* obligat sub gravi in materia gravi, i. e. quæ notabiliter nutrit. Quænam vero hæc sit, valde *disputatur*.

Explan. Alii cum S. LIG. (H. A. XII, 20) tenent esse gravem, si excedat *octavam* partem uncia; alii, si excedat *dimidiam* uncia; partem. Sed hæc dicunt de diebus, in quibus præterea JEJUNIUM est servandum; unde parum sunt ad rem, etiamsi de JEJUNIO sermo sit, difficile componentur cum illis quæ infra dicentur de materia gravi in cibo, qui die JEJUNI sumatur extra refectionem et cœnulam (q. 13). Numquid enim dimidia uncia carnis plus nutrit, quam duæ aut tres alterius cibi v. g. panis uncia; nutrant? Insuper notandum est quod in regionibus ubi usus butyri communis est, juxta persuasionem fidelium minor sit prohibitio adipis seu pinguedinis (*graisse fondue*) quam ipsius carnis, præsertim si adhibeatur loco butyri vel ad alios cibos præparandos.

Q. 8. *Quosnam obligat hoc PRÆCEPTUM?*

R. Obligat omnes dictorum locorum fideles qui ad usum rationis pervenerunt, et *septennium* compleverunt, nisi iusta de causa excusentur, vel legitime dispensentur.

Q. 9. *Quinam censeantur excusari ?*

R. 1º) *Pauperes mendicantes*, modo sint in vera necessitate ; nam manducare possunt quidquid eleemosyna accipiunt. 2º) *Pauperes operarii*, qui cum butyrum emere non valeant, exigua sagiminis aut laridi quantitate utuntur ad ollam aut lactucas condiendas. 3º) *Aegroti* ; item ita *debiles stomacho vel laboribus adeo arduis dediti*, ut cibos licitos digerere vel iis vires sufficienter reficere nequeant ; et ita excusantur mulieres gravidæ aut lactantes, si sint valde debiles, aut proles ægrotet ; item operarii in fodinis vel officinis vitri aut ferri, ob extraordinariam laboris improbitatem. 4º) *Viatores* qui præter cibos vetitos nihil in cauponis reperiunt, nec alio facile divertere possunt. 5º) *Milites* denique in castris vel contuberniis versantes, et expensis gubernii in communi nutriti ; non autem duces, qui propriis expensis privatim se reficiunt, nec milites iter agentes, aut in domo paterna, licet ad breve tempus, degentes. In pluribus tamen diœcesibus permittitur ab episcopis, ut omnes indiscriminatim milites singulis diebus, si *feriam sextam* majoris hebdomadæ excipias, carnes manducent.

Resol. 1. Cum sola ratio itineris a lege abstinentiæ non eximat, etiamsi forte a jejuniis dispenset ob nimiam defatigationem, patet **viatores** non excusari ob timorem humanum, ob metum displicendi sociis, ob irrisiones, aliasque hujus generis difficultates. Tenentur præterea serio ac instantè cibos licitos petere et ad illos obtinendos alio divertere, si commode possunt. **Resol. 2.** Quoad **invitados** ad prandium, « istos quoque excusarem, ait BERARDI (*Praxis*, n. 525, 13º), si, *præter expectationem*, prandium ex vetitis epulis paratum inveniant. (Intellige : 1º) nisi in odium religionis id factum fuerit ; 2º) nisi invitatus sit sacerdos [religiosus] vel talis, qui, manducando, grave scandalum ingerat ; 3º) nisi propter confidentiam aliæ epulæ peti possent). Porro discedere, aut toti prandio assistere, nihil aut solum panem comedendo, ex una parte virtutem pene heroicam exigeret, et ex alia magnam turbationem, imò ut plurimum, inimicitiam provocaret. »

ART. II. De jejunio ecclesiastico.

Q. 10. *Quotuplex*, generice loquendo, distinguitur JEJUNIUM ?

R. *Triplex*. Aliud est **spirituale**, quo abstinetur a peccatis ; aliud est **naturale**, quo abstinetur ab omni re sumpta per modum cibi, potus vel medicinæ, a media nocte præcedente, quale requiritur ad dignam communionem ; aliud **ecclesiasticum**, quo abstinetur a certo ciborum genere pluribusque in die refectionibus, juxta formam ab Ecclesia injunctam, tempore præsertim *Quadragesimæ*, quatuor *Temporum* et quarundam *Vigiliarum* scilicet *Pentecostes*, *SS. Apostolorum Petri et Pauli*, *Assumptionis B.M. V.*, *Omnium Sanctorum*, *Nativitatis Domini*.

Explan. Porro, **convenienter**, indicta fuisse jejunia illis temporibus ostendit S. THOM. (2. 2. q. 147, a, 5). Quibus allatis a S. TH. rationibus adde cum BILL. ex S. LEONE : « pro *quadragesima*, aptissimum esse tempus ratione castitatis : quia verno tempore libido maxime incenditur ob sanguinis et spirituum augmentum et fervorem. Et pro *quatuor temporibus* etiam specialiter convenientia sunt, ut Deo supplicemus pro frugibus terræ, aut pro iisdem gratias agamus. His enim temporibus acris temperies maxime variatur et fructus omnes aut seruntur, aut nascuntur, aut maturantur, aut colliguntur. » — Cfr. BENED. XIV, Const. *Non ambigimus*, ubi traditur jejunii quadragesimalis origo, utilitas et scopus. **Objectiones** vero quas movent libertini antiqui et moderni, item *Lutherani*, *Calvinistæ*, alii, contra jejunium et abstinentiam a carne, ovis et lacticiniis præclare solutas reperies ap. BILL.

Nota. Ex decreto S. C. R. (29 jul. 1780 n. 2519) jejunium, pridie **consecrationis ecclesiæ**, in Pontificali Romano præscriptum, *strictæ obligationis* est pro Episcopo consecrante et pro iis tantum qui petunt ecclesiam sibi consecrari ; ergo etiam pro rectore ecclesiæ ; at pro eo solo, si ipse solus supplicem libellum ad petendam consecrationem porrexerit.

Q. 11. 1°) *In quo* consistit JEJUNIUM ecclesiasticum ; et 2°) *quantum* peccatum est ejus transgressio ?

R. Ad 1um) Consistit in *tribus*, scilicet : 1°) *in unica tantum intra diem naturalem refectione*, excepta collatione. 2°) *In delectu ciborum*, i. e. in abstinencia a carne et cibis

vetitis. His accedit 3°) *certa refectionis hora*, quæ modo est circa meridiem, seu, in pluribus locis, circa undecimam.

Explan. PRIMUM est pars jejunii **substantialis**, et vulg JEJUNIUM simpliciter dici solet. SECUNDUM est pars **integralis** ut patet ex eo quod hi qui ea solum tenentur, veluti adolescentes et senes, non dicuntur jejunare; et, ex diverso, qui ab e dispensati, unicam comestionem servant, jejunare intelliguntur. Plerumque hæc pars *abstinentiæ* appellatione significatur. TERTIUM est magis quædam **accidentalis** *circumstantia* JEJUNII: qui enim mane immemor JEJUNII plene se refecit, adhuc tenetur et potest servare JEJUNIUM. Cur autem diebus jejunii, Ecclesia permittat *unicam* tantum refectionem, et esum *carnis* prohibeat, tradit S. TH. (2. 2, q. 147, art 6 et 8).

R. Ad 2um) Transgressio PRIMÆ et SECUNDÆ partis est peccatum ex genere suo mortale; non sic, juxta **probabilem** sententiam, transgressio TERTIÆ, ideoque horam refectionis sine causa *notabiliter*, v. g. per integram horam præveniens peccat contra usum Ecclesiæ, sed *probabiliter* venialiter tantum: salva enim manet JEJUNII substantia. Nec obstat, quod minuatur difficultas JEJUNII: quia hæc diminutio non reputatur gravis, cum finis præcepti non cadat sub præcepto. Quod si causa legitima adsit, v. g. iter, negotium, debilitas stomachi, etc., nullum est peccatum, sicut et si per quadrantem circiter præveniat. Et si in vesperam majoris mortificationis causa differas, auges meritum, ut per se patet. Ceterum obligatio JEJUNII ex receptis cujusque regionis moribus æstimari debet; et ita in multis locis ex consuetudine fieri potest collatio hora decima seu undecima matutina, et relectio vespere, uti constat ex responsione S. PŒNIT. (10 jan. 1834).

Explan. Dixi: *juxta probabilem sententiam* (quam tenent SASS., BUS., LESS., TOL., BON., PAL., LAYM., SALM., SPOR., ELBEL, FILL., etc.), non esse peccatum mortale sine causa *notabiliter*, i. e. per integram horam anticipare refectionem. At huic sententiæ **non suffragatur** S. THOM. (in 4. dist. 15 q. 3, a. 4) inquit: *Qui nimis notabiliter anticipat, jejunium solvit*. Nec suffragatur S. LIG., qui postquam huic sententiæ tanquam probabiliori adhæserat (III. 1016), deinde « re melius ad trutinam revocata » se retractavit (*Elen.* qq. ref. q. 13). Præterea damnata fuit ab ALEX. VII sequens propositio n. 23: « Frangens jeju-

nium Ecclesiae, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu, vel inobedientia faciat, puta, quia non vult se subjicere præcepto. » Jam, vero JEJUNIUM *ecclesiasticum*, ut dictum fuit, tribus constat, adeoque, præter *abstinentiam* et *unicam refectionem*, etiam requirit *horam competentem*. Interim hora **non mathematice**, sed *moraliter* computanda est ex S. TH. (2. 2. q. 147, a. 7) : *Ad jejunium requiritur hora determinata non secundum subtilem examinationem, sed secundum grossam æstimationem.*

Q. 12. *Quinam JEJUNII præcepto obligantur?*

R. Ad SECUNDAM partem seu ad *abstinentiam* tenentur omnes fideles post septennium completum et adeptum usum rationis ; et ad TRES partes tenentur fideles post 21 ætatis annum completum, nisi legitime excusentur vel dispensentur.

Resol. 1. Qui in quadragesima complet annum 21, tenetur reliquis diebus jejunare, etsi unus tantum supersit : quia præceptum obligat divisibiliter pro singulis diebus. Cfr. SASS.

Resol. 2. Si obligatio jejunandi aliunde quam ex præcepto ecclesiastico oriatur, v. g. si ex voto, vel ex regula proveniat, voventes vel religiosi professi ad illud tenentur, etsi vigesimum primum ætatis annum nondum expleverint. (Card. Cozza).

Q. 13. *Quotupliciter peccari potest contra partem præcepti de UNICA REFECTIONE ?*

R. *Tupliciter* : 1º) sumendo plures refectiones vel plures refectionis partes, excepta collatione ; 2º) refectionem unicam longiori tempore protrahendo ; 3º) eam notabiliter interrumpendo.

Resol. 1. Peccat mortaliter die JEJUNII, qui extra refectionem et collationem, comedit in **quantitate notabili** ; non tamen toties quoties, sed tantum prima vice : quia JEJUNIUM, quatenus consistit in unica refectione, semel tantum frangi potest, scilicet in secundarefectione, qua semel peracta, impossibile est amplius servari formam JEJUNII quoad unicam refectionem, et sic per ultiores non amplius frangitur. Idque verum esse dicunt, sive quis *scienter*, sive *inadvertenter* altera vice se reficiendo jejunium fregerit. Quod ultimum tamen non admittit S. LIG. (H. A. XII, 20) « quia, inquit, licet qui violat JEJUNIUM *inadvertenter*, jam *materialiter* illud frangit, nihilominus videtur,

advertendo postea ad obligationem, teneri ad illud observandum, ne solvat illud *formaliter*. » Qui tamen pluries manducaret *cibos vetitos* in notabili quantitate, toties peccaret mortaliter, quoties comederet, quia toties transgrederetur præceptum *negativum* in materia gravi. « Imo, ait SASS. cum BILL., *probabilius* peccas mortaliter secunda refectione et sequentibus, etsi sibi sint liciti : prohibentur enim plures refectiones, sicut dum sacerdoti dicitur : *semel tantum celebrabis in die*, non secunda tantum celebratione, sed et tertia, etc., peccat graviter. » Aliis verbis : lex JEJUNII lex *negativa* est ; quia obligat ad omissionem duplicis refectionis pro tota die et omni parte diei.

Qui vero sæpius *modicam* quantitatem comedit, tunc graviter peccat, quando ad notabilem quantitatem pervenit ; unde damnata est ab Alex. VII sequens propositio n. 29 : « In die jejunii, qui sæpius modicum quid comedit, etsi notabilem quantitatem in fine comederit, non frangit jejunium. » Interim, quænam quantitas cibi censenda sit *notabilis*, si extra refectionem et collationem seu cœnulam sumatur, quænam vero *levis*, inter DD. disputatur. Juxta BILL., quantitas *notabilis*, peccato mortali sufficiens, censetur : « quæ æquivalet vel levi jentaculo, vel collationi, vel tertiæ parti refectionis. » Certo *notabilis* censenda est, quæ vespertinæ cœnulæ addita alteram efficeret refectionem ; *levis* vero, si capiantur duæ tantum uncie cibi una simul, vel tres intercise vel plus ex causa necessaria (D'ANN.).

Resol. 2. Quamvis de **tempore**, quo prandium protrahi possit, nihil absolute statui valeat, non videtur tamen, juxta communiorem sententiam, absque aliqua culpa protrahi posse *ultra* duas moraliter horas. Unde illud protrahere ad quatuor horas per se licitum non est. « Si post duas horas sola bellaria vel leviores cibi apponantur et abstinenceatur a collatione, potest tolerari : quia sic hæc videtur anticipari. » Ita SASS.

Resol. 3. Leviter peccat, qui absque ulla ratione prandium **interrumpit** per spatium unius fere horæ ; graviter vero, si interruptio sit duarum horarum, nisi justa causa excuset, ut : si quis ex infirmitate non possit eodem tempore integram refectionem sumere ; si parochus, inchoata refectione, vocetur ad infirmum periculose decumbentem ; si occurrat mercatori occasio notabile quid vendendi alias non vendendum, etc. Nihilominus si quis a mensa recessit non refectus sufficienter, et nequeat JEJUNIUM sustinere, si confecto negotio serius redeat, impune iterum accumbit, quamvis forte peccaverit in causa

quia Ecclesia nunquam intendit obligare ad diem transigendum sine sufficienti refectione. Cfr. S. LIG. (III, 1020).

Q. 14. *Quænam* dari possunt regulæ circa COLLATIUNCULAM?

R. Practice tutæ sunt regulæ sequentes quarum prima cibi quantitatem, quarum secunda cibi qualitatem, et quarum tertia collationis tempus respicit.

Explan. 1º) Quod cibi **quantitatem** attinet, præcipue attendendum est ad consuetudinem locorum, complexionem cujusque, munera obeunda, durationem jejunii, etc., ita ut, ex regula *generali*, liceat sumere, quantum necessarium quis ducit ad vitandam indispositionem, quæ ipsum impediret quominus officia sua convenienter obeat. Sic in frigidioribus regionibus plus concedi solet, quam in calidioribus; plus debili aut voraci, quam robusto aut fame carenti: plus per totam diem laboranti, quam otio tempus consumentis. Juxta S. LIG. (H. A. XII, 16), rejectis quorundam sententiis, « melius... est sententiam sequi aliorum, communiter hodie acceptam,... quæ omnibus indiscriminatim (etiam illis qui parvo cibo indigent...) permittit quantitatem octo unciarum, et aliquid aliud (nempe duas alias uncias quod est parva materia...) [adeoque **10 uncias**] ei qui majori nutrimento opus haberet. » Ad hæc alludere videtur GURY ubi scribit (*Cas. consc.* I, 463): « Dicit S. LIG. decem uncias permitti posse *Germanis*, qui, ob regionis rigorem, majori quantitate cibi indigere videntur; et addit, hoc etiam concedendum omnibus qui **stomachum habent germanum**. »

2º) Quod cibi **qualitatem** spectat, licite sumuntur cibi, quos juxta morem regionis ubi quis degit, timorati ut licitos sumere solent: quia cum collatio ortum habeat a consuetudine, etiam consuetudine modus ejus regi debet.

3º) Quoad **tempus**, ex consuetudine sumenda est *vespere*; qui tamen ex aliqua ratione v. g. itineris, studii, alicujus negotii peragendi, amici adventuri, aut ex contraria loci consuetudine, collationem sumit circa meridiem vel undecimam, prandium vero *vespere*, non peccat. (q. 11). 4º) Qui post prandium sumit aliquid cibi, tanto minus sumere debet in collatione, nisi per modum **medicinæ**, ne potus noceat, apud haustum parum sumpserit. Cfr. BILL.; GOUSS., SCAV.

Resol. Apud nos sumere licet panem, caseum, butyrum, dulciaria (*confitures*), olera, fructus, poma terrestria, cocta vel assata, decoctionem prunarum, pomorum et similium, pisciculos vel etiam exiguum quantitatem, v. g. duas vel tres uncias

piscis majoris. Ubi autem sumuntur ciborum **decoctiones**, minuenda est ciborum quantitas; et ita ex S. LIG. (H. A. XII, 18) non licet sumere 8 uncias panis in aqua cum oleo decocti: « quia panis, ait, per coctionem et fermentationem in aqua, certam diversam naturam acquirit;... saltem hoc consuetudo non admittit. » Ceterum, modo non sumantur cibi vetiti, CÆNULA magis respicit ciborum *quantitatem* quam *qualitatem*; unde quoque notat DENS.: « Certe in hac patria *sensus omnium communis* iudicat in collatione obligationem servandæ qualitatis cibi tanquam *non gravem*, dum scilicet sumuntur cibi usuales seu non prohibiti, in quantitate exigua collatiunculæ. »

Q. 15. *Quænam* extra REFECTIONEM et CÆNULAM, etiam absque speciali ratione, a jejunantibus licite sumuntur?

R. 1º) Licite sumitur **liquidum**, dummodo sit verus *potus*, seu ex communi usu sumatur per modum *potus*, ut aqua, vinum, potus confectus ex cafæo, thea, granis, ut cerevisia, vel mixtus cum parva quantitate sacchari aut succi citreorum, etc.; nec refert quod congelata sint: congelatio enim naturam rei non mutat (S. LIG. H. A. XII, 14); non vero si sumatur per modum *cibi*, ut lac, jus, oleum. Hinc axioma: *liquidum non frangit JEJUNIUM*.

R. 2º) Licite sumuntur **medicinæ**, quarum instar sunt *electuaria* (*pastilles et liqueurs faites de sucre mélangé d'essences et d'alcool, telles que la Chartreuse, la Bénédictine*) si in modica quantitate sumantur, ad ciborum digestionem, stomachum confortandum, oris foetorem tollendum, vocem conservandam, etc. Imo frustulum cibi, i. e. non ultra semiunciam, quod liquido additur, *ne potus noceat*, instar medicinæ esse intelligitur, dummodo non fiat frequenter. 3º) Demum, ut constat ex resp. S. PŒNIT. (21 nov. 1843, N. R. T. IV. 431) licet hodie, ex consuetudine fere ubique introducta, sumere mane **frustulum panis** et **potionem ex chocolato** ad instar densæ pultis, dummodo hæc sesquiunciam, et una simul cum saccharo vel frustulo panis duas uncias non excedat. Nec lac admisceri potest, nisi id concedatur per dispensationem super lacticiniis; in quo casu, ejus ratio in pondere habenda est. Quod si loco chocolati sumatur cafæum, frustulum panis pertingere potest ad duas uncias.

Resol. Licitum est, illæso jejunio, **sæpius per diem bibere**, si agatur de illis liquidis quæ de se ordinantur ad **sitim sedandam**. Quod et aperte tradit S. THOM. (2. 2, q. 147, a. 6) inquiens : « **DUPLEX** est jejunium : unum quidem **NATURÆ**, quod requiritur ad Eucharistiæ sumptionem ; et hoc solvitur per quemlibet potum, etiam aquæ, post quem etiam non licet Eucharistiam sumere. Est autem aliud jejunium **ECCLESIAE**, quod dicitur jejunium **JEJUNANTIS**, et istud non solvitur nisi per ea quæ Ecclesia interdicere intendit instituendo jejunium. Non autem intendit Ecclesia interdicere abstinentiam potus, qui magis sumitur ad alterationem corporis et digestionem ciborum assumptorum, quam ad nutritionem, licet aliquo modo nutriat, et ideo licet pluries jejunantibus bibere. » Unde quoque scribit **BENED. XIV** (Inst. XV, 7) : « Theologi salvum et integrum jejunium, licet qualibet per diem hora vinum aut aqua bibatur, unanimes declararunt. » Idque verum manet, licet potus **immoderate** sumeretur ; quo casu peccatur dumtaxat contra temperantiam, et ideo S. THOM. (*ibid.*) immediate subjungit : « *Si autem quis immoderate potu utatur, potest peccare et meritum jejunii perdere, sicut etiam si immoderate cibum in una comestione assumat.* » Nimirum : si peccet mortaliter, perdet totum meritum ; si venialiter, partem amittet.

Imo, jejunium non frangeretur, etiamsi potus pluries sumeretur cum expressa intentione **famem** sedandi : quia lex jejunii præcipit tantum abstinentiam a cibo, non autem a potu, et ut tradit S. THOM. (in 4. d. 15, q. 3, a. 4, q. 1) : « Statutum legis positivæ non attendit intentionem observantis, sed ipsum actum, eo quod modus virtutis non cadit in præcepto, sed est finis præcepti. » Nec dici potest, quod ita bibens agat in fraudem legis : nam in ipso non est fraus, cum supponatur merus potus. — Dixi initio : si agatur de illis liquidis quæ de se ordinantur ad **sitim** sedandum ; nam si ageretur de electuariis (*v. supra*), hæc quidem, licet ex S. THOM. (2. 2, q. 147, a. 6) per se « non solvant jejunium, sicut nec aliarum medicinarum assumptio ; » solvunt tamen, si « aliquis in fraudem electuaria in magna quantitate assumat per modum cibi. » Cfr. **DENS** ; S. **LIG.** (III, 1022).

Q. 16. *Quænam sunt regulæ servandæ circa ABSTINENTIAM in jejunio ?*

R. Attendendæ sunt *undecim* regulæ sequentes.

Explan. 1º) Diebus jejunii ordinarie prohibentur **carnes** et condimenta ex **adipe carniū**.

2º) Certis diebus inhibentur omnia quæ originem a carne ducunt, ut **ova et lacticinia**. Constat ex propositione ab ALEX. VII damnata n. 32 : *Non est evidens, quod consuetudo non comedendi ova lacticinia in quadragesima obliget*. Facilius tamen materiæ parvitas in his, quam in esu carnis, admittenda est.

3º) Omnibus, etiam iis quibus conceditur esus carnum, semper, præter *unicam exceptionem*, ut mox dicetur, prohibetur **edere carnes et pisces** in eadem refectioe seu in eadem mensa, ut constat ex BENED. XIV, Const. *Non ambigimus* (30 maii 1741); *In suprema* (22 aug. 1741); *Si Fraternitas* (8 jul. 1744); *Libentissime* (10 jun. 1745). Constat præterea ex pluribus decisionibus SS. CC. Sic ad DUBIUM : « An pueri, qui non tenentur observare jejunium, possint diebus jejunii edere carnes cum piscibus, aut potius obligentur ad observandam ciborum qualitatem? » S. PÆNIT. (15 mart. 1837) respondit : « Pueros, post septennium, teneri observare qualitatem ciborum ab Ecclesia præscriptam. » Item ad DUBIUM : « Utrum obligatio de non miscendis piscibus cum carne, diebus quadragesimæ, attingat omnes qui, vi indulti, carnibus vesci possunt, vel solummodo eos qui jejunant? » S. OFF. (23 jun. 1875) respondit : « AFFIRMATIVE, quoad primam partem; NEGATIVE quoad secundam. » Interim ad DUBIUM : « An dispensatus ad edendas carnes in diebus jejunii possit in eadem comestione vesci, ad consulendum suæ valetudini, **pulmento carnis jure cocto**, et de cetero vesci piscibus, ut quantum potest observantiam jejunii servet? » S. PÆNIT. (28 febr. 1826) respondit : « Affirmative. » ap. DE ANGELIS (I. III, tit. 46, n. 5). Idem declaravit S. PÆNIT. (8 febr. 1828). Unde prohibitio non miscendi carnes et pisces stricte intelligenda est de **ferculo carnum**.

4º) Prohibitio de non edendis carnibus et piscibus in eadem mensa urget **in omnibus diebus jejunii**, sive in quadragesima, diebus dominicis non exceptis, sive extra quadragesimam aliis diebus jejunii. Constat ex BENED. XIV (*ll. cc.*). **Unica** tantum exceptio admitti posset ex eodem BENED. XIV, *In suprema*, nimirum : *Si certa et periculosa affectæ valetudinis ratio intercedat, et sic fieri necessario exigat*. Cfr. N. R. T. (XXIII, 112, 197). Dixi : **in omnibus diebus jejunii**. Hinc ad QUÆSITUM ; « Utrum diebus jejunii tempore Adventus a Pio VI præscripti, permissis tamen lacticiniis, ei cui propter infirmitatem licitus est esus carnum, interdicta sit promiscuitas carnis et piscium? » S. PÆNIT. (8 jan. 1832) : « AFFIRMATIVE, nempe non licere ejusmodi promiscuitatem. » Contra, ad QUÆSITUM : « Utrum fideles dispensati a lege abstinentiæ diebus veneris et sabbati, decur-

rente anno, quando NON URGET obligatio jejunii, piscibus simul et carnibus vesci possint, etc.? » S. PÆNIT. (15 febr. 1835) » proposito dubio diligenter perpenso factaque relatione SS. D. N. GREG. XVI. de ipsius SS. mandato respondet : PERMITTI. Nomine autem **piscium** hic quoque veniunt *testacea marina*; item *pisces sale siccati*. Constat ex S. PÆNIT. (16 jan. 1834) quæ de hisce declarat : *Vetari miscere cum carnibus, quoties carnis et piscium mixtio vetita est.*

5º) Nunc, **in plerisque locis**, ex indultis apostolicis, ab episcopo conceditur fidelibus generalis dispensatio tum in esu carnis pro plerisque quadragesimæ diebus ; tum in esu lacticionum, paucis diebus exceptis. Unde consulenda sunt **statuta** locorum.

6º) **Carnes** accipimus ex S. TH. (2. 2, q. 147, a. 8) *animantium in terra quiescentium et respirantium* seu animantium quæ terra, **pisces** qui aqua vivunt. **Amphibia** accensentur ei cui proprius accedunt, sive carni, sive pisci, quod æstimari debet ex eorum structura et vi nutriendi. Communiter non censentur prohibitæ *limaces, testudines, ranæ, locustæ, cancri, ostreae, conchæ* : quia æquiparantur piscibus. Aves tamen, licet aliquæ nutriantur in aquis, habentur ut veræ carnes, prout sunt *fulicæ, corvi marini* et similes (S. LIG. III, 1051). Hinc Pius VII (22 febr. 1804) indulgit *pro gratia* Minimis S. Franc. de Paula, ut *fulicibus* vesci possint. In dubio utri magis accedant, mos regionis consulendus est, et si nec regionis mos appareat, tunc ex BENED. XIV (Syn. XI, n. 12) : « nil tutius episcopo suaderi poterit, quam ut abstineat a decretis super ea in synodo edendis, sed potius ad Apost. Sedis judicium rem deferat. » In praxi tamen, comedi poterunt : quia lex abstinentiæ est lex negativa, adeoque nisi constet de prohibitione, possidet libertas.

7º) Dispensati ad carnes, *sed lege jejunii constricti*, obligantur, sicut ceteri jejunantes, ad unicam refectionem tempore fixo ; hique in **collatione serotina**, debent uti eodem cibo, quo alii jejunantes utuntur atque in eadem restricta mensura. Constat ex BENED. XIV, Const. *Si Fraternitas*. Interim ad DUBIUM : « Utrum quum... conceditur indultum pro usu laridi liquefacti solo titulo condimenti, ii qui ad jejunium tenentur, eo condimento uti possint in SEROTINA etiam refectione? » S. PÆNIT. (16 jan. 1834) resp. : « Quod ii, qui ad jejunium tenentur licite uti possunt in SEROTINA etiam refectione, condimentis in indulto permissis ; quia illa, vi indulti, olei locum tenent ; DUMMODO in indulto non sit posita restrictio, quod ea adhiberi possint in unica comestione. »

8º) Illi qui ratione *ætatis*, vel *laboris*, vel *infirmittatis* jejunare non tenentur, diebus jejunii, cum esus carnis et lacticiniorum omnibus ad unam refectionem permittitur, licite vesci possunt carne et lacticiniis **pluries in die**. Constat ex S. PÆNIT. (24 febr. 1819 ; 8 febr. 1828 ; 16 jan. 1834 ; 16 mart. 1882). Attamen ex S. PÆNIT. (27 maii 1863) « hæc resolutio **non valet** in diœcesi cujus episcopus auctoritate apostolica concedit fidelibus, ut feria 2^a, 3^a, 5^a temporis quadragesimæ possint SEMEL IN DIE vesci carnibus et ovis ; iis vero qui ratione ætatis vel laboris jejunare non tenentur, permittit ut ovis sæpius in die utantur. » Unde datur exceptio, si nimirum episcopus, auctoritate apostolica dispensans, expressam posuerit limitationem, restringendo scilicet esum carniū ad unicam refectionem pro omnibus, etiam pro iis, qui ad jejunium non tenentur. Quam limitationem ponere, nuper S. PÆNIT. (11 dec. 1878) in responsione ad Episcopum Buffalensem declaravit : *non expedire*. « Quare, ait SABETTI, licebit iis qui ad jejunium non tenentur pluries in die vesci carnibus sive Ordinarii locorum hanc licetatem declaraverint, sive nihil dixerint. » Cfr. N. R. T. (XIV, 251).

9º) Concessa per apostolicum indultum licentia utendi **condimento adipis** (vulgo *dî grasso*), licet, ut sæpius declaraverat S. PÆNIT. (16 jan. 1834 ; 15 april. 1837 ; 24 april. 1855) ap. REVUE THÉOL. FRANÇAISE (I, 37), **solum** uti *condimento suino*, non vero adipe *cujuscumque animantis*, — nec permittitur carniū jusculum. Verum, quod condimentum attinet, ex recenti decisione S. INQ. (1 mai 1889) (*ibid.*) permittitur condimentum non solum *suinum*, sed etiam ex adipe *cujuscumque animantis*. — Ex responsione vero S. PÆNIT. (17 nov. 1897) ad dubia *italice* proposita hæc tria notat REV. THÉOL. FRANÇ. (III 211) : « a) Les petits morceaux de lard qui restent dans un aliment assaisonné à la graisse ne comptent pas ou plutôt font partie de l'assaisonnement. Il n'en est pas de même, s'ils sont restés en dehors de cet aliment, et en sont distincts ; b) quand les œufs sont défendus, ils le sont tout aussi bien dans une sauce qu'autrement. c). Enfin, *parum pro nihilo reputatur*, et il n'y a pas lieu d'inquiéter ceux qui, un jour d'abstinence, même de maigre strict, se servent d'huile dans laquelle on a fait frire de la viande, ni d'exiger qu'ils mettent cette huile à part et la réservent pour les autres jours. » — Præterea, diebus jejunio consecratis, in quibus ex apostolica venia usus condimentorum ex adipe indulgetur, *butyro* quoque per modum condimenti uti licet ex gratia concessa a LEONE XIII, ut declaravit S. INQ. (15

mai 1896) ap. N. R. T. (XXVIII, 659), et licet uti *margarina* per modum cibi aut condimenti illis diebus quibus usus carniū aut adipis ex carne est illicitus, licito manente usu butyri (S. OFF., 6 sept. 1899). Denique observandum est, hujusmodi condimenta permitti etiam *in collatione*, nisi contrarium in indulto apostolico exprimatur et ratio est : quia *illa* (condimenta) *vi indulti olei locum tenent*. Ita S. PÆNIT. (16 jan. 1834) ap. REV. THÉOL. FRANÇ. (I, 37).

10°) Dispensati ad *carnes* sunt eo ipso dispensati ad *lacticia* : cui enim in eadem materia conceditur majus, etiam minus concedi intelligitur. Pariter dispensati ad lacticia censentur eo ipso dispensati ad *ova*, nisi contrarium exprimatur (MARC, n. 1242, Reg. 1^a).

11°) Dispensatus ad carnes non potest **extendere** suam dispensationem ad familiam suam, etiamsi sit paterfamilias : sed in his casibus ob impotentiam servandi præceptum vel ob aliam gravem causam, poterit idem a confessario permitti aliis familiæ personis. Constat ex S. PÆNIT., ut infra videbitur (q. 18).

ART. III. De causis a jejunio excusantibus.

Q. 17. *Quænam* sunt causæ a JEJUNIO excusantes ?

R. Causæ præcipuæ, a JEJUNIO ex toto vel ex parte excusantes, sunt : 1°) IMPOTENTIA, tum *physica*, tum *moralis* ; 2°) PIETAS ; 3°) DISPENSATIO.

Q. 18. *Quinam* excusantur titulo IMPOTENTIÆ ?

R. Titulo IMPOTENTIÆ generatim excusantur, qui vel simpliciter non possunt jejunare, vel saltem nonnisi cum gravi suo incommodo.

Resol. 1. Excusantur : ratione **infirmittatis**, ægroti, infirmi, convalescentes. His accensentur homines admodum infirmæ complexionis qui, si jejunaverint, dolore capitis non mediocri afficiuntur, vel noctu calefieri non possunt, vel somnum, nisi ægre admodum, capere ; prægnantes et lactantes mulieres, quamvis robustæ.

Resol. 2. Excusantur : ratione **ætatis**, qui nondum compleverunt annum XXI, ac probabiliter sexagenarii, etsi viribus polleant : tum quia sic fert universalis consuetudo, tum quia senectus ipsa est morbus. Imo sexagenarius excusatur a jejuniis ex *voto* vel *regula* debitis, nisi tamen regula aut vovens

observantiam jejunii expresse *usque ad mortem sive toto vitæ tempore* determinaverint ; quia votum, cum sit lex particularis, et præceptum regulæ censentur obligare ad instar legis ecclesiasticæ. Cfr. S. LIG. (III, 1038 seq. ; H. A. XII, 25). « Et ad excusandum sexagenarium a jejunio sufficit annum 60 esse inceptum, ut dicunt CASTROP... etc., quia in favorabilibus annus inceptus habetur pro completo. » Ita S. LIG. (H. A. XII, 25), qui alibi (libr. I, 32) scribit : « Dubitans an pervenerit ad annum 60, quo completo, probabiliter homo deobligatur a jejunio, tenetur ad jejunium, quia tunc possidet jejunii præceptum. » Feminas autem quinquagenarias perinde excusari, ac senes sexagenarios, quippe citius senescunt, multi existimant. « Sed hæc opinio (nisi aliqua particularis circumstantia concurreret infirmitatis aut debilitatis) est a multis reprobata... Quare DIANA dubitat de ejus probabilitate. » Ita S. LIG. (H. A. III, 25). Hanc tamen sententiam, ut observat SABB., « damnare non audet, nec præterea ipsi deest aliarum auctoritatum pondus. »

Resol. 3. Excusantur : ratione **indigentiae**, pauperes ostium mendicantes et quicumque alii non habentes, quo semel sufficienter reficiantur (S. TH. 2. 2, q. 146, a. 4). Qui etiam ad carnes sunt dispensati, si aliud non habeant. **Resol. 4.** Excusantur : ratione **laboris**, qui per majorem diei partem exercent opus, quod ab ipsis sine magno incommodo exerceri non potest, nominatim : fossores, agricolæ, figuli, textores, lanarii, fullones, bajuli, aurigæ, fabri lignarii, ferrarii, typographi prælum versantes (non autem per se ordinarie typos colligentes), murarii, ac generatim omnes qui artem vel laborem exercent cum gravi corporis agitatione. Imo si operi incumbunt per plures dies continenter, excusantur, ratione lassitudinis reficiendæ, his quoque diebus quibus vacant, si uno vel altero tantum die laborem intermittant. Huc etiam pertinet vel maxime labor spiritualis, sæpius plus atterens vires, quam corporalis. Nec refert utrum talis labor, corporis vel spiritualis, sit debitus ex officio, sive voluntarius ; sive necessarius, sive utilis, sive etiam inutilis et illicitus ; sive pro mercede, sive gratis assumptus. Attamen assumens laborem inhonestum, ex quo prævideret se impotentem futurum ad servandum jejunium, præter peccatum in proprio genere etiam peccaret contra præceptum jejunii, ponendo talem causam, licet ea posita, sit a jejunio excusatus. Item ob *laborem* excusantur iter agentes regulariter, si pedestres eunt, 12 vel 15 milliarium ; bidui si equo, tridui si curru. Ceterum hæc varie ex personis, itineribus, tempestatibus æstimari debent : cum alii plus, alii minus

laboris impendant ; viæ aliæ aliis sint difficiliores, ac tempestas auræ sæpe difficultatem augeat. Unde merito damnata fuit ab ALEX. VII sequens prop. n. 21 : « Excusantur absolute a præcepto jejunii omnes illi qui iter agunt equitando, utcumque iter agant, etiamsi iter necessarium non sit, et etiamsi iter unius diei conficiant. » Et quoniam, ut liquet ex dictis, quilibet labor a jejunio non excuset, merito quoque damnata fuit ab eodem ALEX. VII hæc altera prop. n. 30 : « Omnes officiales, qui in republica corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione jejunii, nec debent se certificare, an labor sit compatibilis cum jejunio. »

Resol. 5. Excusantur : ratione **metus**, uxores, filii familias, qui jejunando gravem mariti aut parentum excitarent indignationem, excepto si interdictio in contemptum religionis fiat.

Resol. 6. Excusantur : ratione **impotentiae** propter eorum **statum**, filii familias, domestici, famuli, si pater familias, cui alias licet edere carnes, non possit aut nolit duas mensas parare, alteram ex carnibus, esurialium alteram ; dummodo non misceantur carnes cum piscibus, et modo hi qui jejunare tenentur, unam tantum instituunt refectionem. Constat ex S. Pœnit. (19 jan. 1834), quæ declaravit id in casu *posse permitti*. Et hæc resolutio *valet ubique terrarum et sufficit permissio facta a simplici confessario*. De utroque constat ex S. Pœnit. (27 maii 1863). Interim « ratio permissionis non est indultum patris familias, sed IMPOTENTIA in qua versantur filii familias observandi præceptum ». Ita S. Pœnit. (27 maii 1863). Cfr. N. R. T. (XX, 102).

Q. 19. *Quinam excusantur titulo PIETATIS?*

R. Ratione PIETATIS excusantur, sed regulariter quoad iteratam refectionem dumtaxat, omnes insistentes operi excellentioris virtutis cum jejunio moraliter impossibili. Ita SPORER.

Explan. Hujusmodi opera sunt. 1º Opera **misericordiæ** tam spiritualia quam corporalia, Concionatorum, Lectorum, Confessariorum, ægrotis inservientium, etc., si *multum* defatigentur. Cfr. S. Lig. (III, 1049 et H. A. XII, 34). 2º Opera **justitiæ**, ut si maritus jejunans uxori debitum reddere non posset ob infirmitatem. Cfr. S. Lig. (III, 1034 et H. A. XII, 24). Quod tamen plures non admittunt, nisi propter periculum incontinentiæ. 3º Opera **charitatis, religionis, ac devotio- nis**. Peregrinatio tamen omnino libera, nec multum utilis, ex

S. THOM. (2. 2, q. q. 147. a. 4) non est sufficiens causa solvendi jejunium, nisi post factum; nam ante factum deberet potius intermitteri, licet jam ante diem jejunii incepta, in eo licite continuetur, etsi jejunium solvi debeat.

Q. 20 *Quinam* in jejunii lege DISPENSARE possunt?

R. Papa, episcopus, pastor et superiores.

Explan. Dispensare possunt: 1°) **Papa**, pro universa Ecclesia; qui etiam sine causa dispensat *valide*: cum dispenset in lege sua. 2°) **Episcopus**, pro sua diœcesi; qui dispensare potest: nedum *singulos* ex legitima causa, sed ex perpetua concessione ipsis facta a LEONE XIII etiam *universos* ex gravissima et urgente necessitate, sed *singulis vicibus* tantum. Scilicet ex decreto Congregationis S. OFF. (5 dec. 1894, N. R. T. XXVII, 130) ipsis concessa fuit facultas « anticipandi die sibi benevisa atque ob gravissimas causas etiam dispensandi super lege jejunii et abstinentiæ, quando festum sub utroque præcepto servandum, Patroni Principalis aut Titularis vel solemne aliquod festum item magno populorum concursu celebrandum inciderit in ferias sextas aut sabbata per annum, excepto tempore quadragesimæ, diebus quatuor temporum et vigiliis per annum jejunio consecratis; atque ut eadem anticipandi seu etiam gravissimis de causis dispensandi potestate uti possint pro diebus quibus nundinæ extraordinariæ, magno item populorum concursu habeantur... facto tamen in singulis casibus mentione apostolicæ dispensationis. » Constat autem ex declaratione ejusdem S. OFF. (20 mart. 1886) a LEONE XIII approbata, (N. R. T. XXVIII, 286) hanc facultatem extendi etiam ad solemnitates in quibus utrumque præceptum non sit servandum, v. g. in centenariis, peregrinationibus et similibus; intelligi posse magnum concursum *civitatis* aut *loci*; periculum *generale*, quod abstinentia anticipanda non observetur, sufficere ad dispensandum; denique posse episcopum ex rationabili causa committere parochis, ut ipsi assignent diem in quo anticipari debeat abstinentia.

3) **Parochus**, vi consuetudinis cum parochianis idque etiamsi Episcopus facile possit adiri. Cfr. N. R. T. (V, 214) 4°) **Superiores regulares**, etiam locales, cum suis subditis et cum seipsis. — Sed hi singulos tantum dispensare possunt et singulis vicibus. Interim omnes PAPA inferiores non possunt dispensare nisi ex justa causa: alias irrita est dispensatio; præterea, ex BENED. XIV, Const. *In suprema* aliisque Const., supra (q. 16) citatis, dispensationem concedere nequeunt, nisi

sub his *duabus conditionibus* : A) unicæ comestionis in die, nisi dispensatio propter debilitatem virium concedatur ; B) non permiscendarum epularum, i. e. non possunt simul carnes et pisces manducari. Quæ conditiones etiam urgent extra quadragessimam, et earum posterior dies quoque dominicos quadragesimales complectitur.

Resol. Nec **confessarius** nec **medicus** dispensare possunt ; tamen pro officio suo *declarare* aliquem a jejunio vel abstinencia excusari. Sic quando quis dubitat, num possit sine gravi incommodo jejunare, poterit a jejunio eximi « *utriusque medici consilio*, » ut loquitur BENED. XIV Const. *Non ambigimus* i. e. medici et parochi seu confessarii, vel alterius, si alter desit, vel boni cujusque viri, si desit uterque. Verum hodie fideles alicubi solius confessarii, alicubi solius medici consilio contenti sunt ; nec sunt inquietandi (Gouss. I, 307). Quod *si causa sit evidens, per seipsum licite potest homo statuti observantiam præterire*. Ita S. THOM. (2. 2, q. 147, a. 4.) Cfr. S. LIG. (III, 1032).

CAP. 3. DE QUARTO ECCLESIAE PRÆCEPTO

Art. unic. De annua confessione

Q. 21. *Quodnam est* QUARTUM Ecclesiae præceptum ?

R. Ex Conc. LATERAN. IV, (an. 1215 sub INNOC. III) can. 21 sic sonat : *Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua peccata solus confiteatur fideliter, saltem semel in anno, proprio sacerdoti* ; i. e. ex S. THOM. (Opusc. contra impugnantes relig., c. 4) : Papæ, Episcopo, Parocho vel Sacerdoti. sive regulari, sæculari, ab episcopo approbato, ut fuse probat BENED. XIV (Inst. XVIII, 6 seqq. et Syn. XI, xiv). Hoc autem præceptum non est præcise propter communionem, quia diversus est finis utriusque præcepti ; et hinc qui v. g. propter vomitum, vel quia nondum est satis instructus, non potest sumere communionem, debet semel in anno confiteri. E contra confessio præcise circa tempus Paschale est ratione communionis, et hinc talis non tenetur confiteri in Paschate.

Resol. 1. Qui confitetur Regulari, ab Ordinario approbato satisfacit præcepto confessionis annuæ, ut declaravit CLEM. X

(Superna). **Resol. 2.** Jure proscripta fuit ab ALEX. VIII sequens propositio n. 20 : *Confessiones apud Religiosos factæ pleræque vel sacrilegæ sunt, vel invalidæ.* **Resol. 3.** Merito quoque damnata fuit ab ALEX. VII prop. n. 13 : *Satisfacit præcepto annuæ confessionis, qui confitetur Regulari, Episcopo præsentato, sed ab eo injuste* REPROBATO. **Resol. 4.** Si episcopus juberet, ne quis confessarius in Paschate audiret confessiones pœnitentium sine licentia Curati, talis decreti nulla esset ratio habenda. Quod cum fecisset episcopus MIDENSIS, ejus præscriptio a S. C. C. castigata fuit, teste BENED. XIV (*Syn. loc. cit.*, n. 6). Constat etiam ex declaratione ejusdem S. C. C. quæ ad **dubium** : « An episcopus Iprensensis in patentibus, quibus dictos Regulares approbat ad confessiones audiendas in sua diœcesi, possit apponere hanc clausulam, videlicet : dummodo tamen quemquam ab inchoata dominica Palmarum usque ad expletam dominicam in Albis ad confessionem sacramentalem non admittas, nisi expressa scripto licentia PAROCHI dirigatur ? » **Resp.** (22 sept. 1668) : Negative.

Q. 22. Quosnam illud præceptum obligat ?

R. Obligat omnes et singulos *baptizatos*, conscientiam peccati *mortalis* habentes, eosque solos ; adeoque etiam hæreticum, cujus tamen, sicut et aliarum legum ecclesiasticarum transgressio, *in ordine ad confessionem*, coalescit in unum peccatum cum ipsa hæresi formali, quia per istius confessionem facile intelligitur. Item etiam *pueros*, postquam ad annos discretionis pervenerint, si in mortali lapsi sint. Censetur autem puer ex CATECH. ROM. ad discretionem pervenisse : *cum inter bonum et malum discernendi vim habet, in ejusque mentem dolus cadere potest.*

Resol. 1. Si malitia suppleat ætatem et pueri peccent mortaliter ante septennium, æque obligantur ac alii. In dubio, absolvantur sub conditione, ne forte in mortali remaneant et gratia sacramentali priventur. **Resol. 2.** Insigniter errant confessarii, qui sibi commissos pueros nunquam ante ætatem primæ communionis absolvunt : nam alia est discretio quæ sufficit ad peccatum et ad confessionem, et alia quæ requiritur ad communionem.

Q. 23. An præceptum ecclesiasticum de ANNUA CONFES-
SIONE obligat ad CONFESIONEM VENIALIUM ?

R. *Negative*, juxta sententiam, quæ a S. LIG. (VI, 667) vocatur *communis et verior*.

Explan. Nam præceptum est **omnia** confitendi: *quod de VENIALIBUS intelligi non potest*, ait S. THOM. (*Suppl.*, q. 6, a. 3): *quia nullus OMNIA confiteri potest*; adeoque loquitur de *mortalibus*. Aliunde præceptum ecclesiasticum de *annua confessione* est solum determinativum juris divini quoad confessionis tempus, nihil innovans circa ejus substantiam: præceptum autem divinum non est nisi de mortalibus, ut patet ex TRID. (S. 24, c. 5) dicente: *venialia* utiliter quidem in confessione aperiri, taceri tamen posse. Imo, proprie loquendo, **per confessionem venialium** ne quidem præceptum *confessionis annuæ* **adimpletur**, siquidem illa confessio venialium non sit præcepta: « sicut pueri, ait BILL., licet laudabiliter jejument, non dicuntur tamen proprie adimplere legem jejunii, cum illa non obligentur. » Et hinc, qui nulla die anni confessus est mortale nondum rite confessum, licet sæpius venialia, si ultima die peccet mortaliter vel recordetur mortalis non confessi, **tenetur** illa ultima die confiteri: quia necdum satisfecit præcepto, quod est de confessione peccati mortalis nondum rite confessi. Verum quidem est, obligationem illam a fidelibus passim ignorari, siquidem omnes unica confessione se præcepto satisfecisse putant, sive mortalia confessi sint, sive tantum venialia; sed bona fides præceptum non tollit, quamvis possit fidelis excusare a legis transgressione. — Quod si quis confessus fuerit mortale quidem, sed dubius an admiserit, et postea in mortale certum inciderit, qui tenent peccata quoque dubia confitenda esse, putant hunc satisfecisse. Alii contra putant, si is adhuc dubius hæreat; cujus et ea ratio est, quod legi certæ incerta præstatione satis non fit. Cfr. BILL.; LUG. SUAR.; VASQ.; S. LIG. (VII, 669).

Nota. Quamvis, juxta S. LIG. (*l. c.*) ex communi et veriori sententia, « ille qui non habet MORTALIA, non teneatur ad confessionem VENIALIUM; » sunt tamen qui existimant cum S. THOM. (*Suppl. l. c.* et q. 8, a. 5), tamen ad præceptum Ecclesiæ implendum, **teneri saltem** *ut se sacerdoti [proprio] repræsentet et se ostendat absque conscientia mortalis esse*. Unde quoque idem S. DOCTOR, alibi (4 Sent. dist. 17, q. 3, a. 1) ita scribit: « Ad confessionem **duplicitèr** obligamur: uno modo ex **jure divino** ex hoc, quod est MEDICINA, et secundum hoc non omnes tenentur ad confessionem, sed illi tantum, qui peccatum mortale incurrunt post Baptismum: alio modo ex præcepto **juris positivi** et sic tenentur omnes ex institutione

Ecclesiæ edita in Concilio generali sub INNOCENTIO III, tum ut quilibet se peccatorem recognoscat, quia omnes peccaverunt et egent gloria Dei ; tum ut cum majori reverentia ad Eucharistiam accedant, tum ut Ecclesiarum Rectoribus sui subditi innotescant, ne lupo intro gregem lateat. » — Sed hanc obligationem alii cum HUTARDO non admittunt, nisi ad vitandum scandalum.

Q. 24. An *satisfit* præcepto per CONFSSIONEM *invalidam* ?

R. *Negative*, sed requiritur confessio valida, licet informis (*de Pœnit.*, q. 36), quam sequitur valida absolutio.

Resol. Hinc 1°) non satisfit per confessionem *voluntarie* nullam, ut constat ex prop. damnata ab ALEX. VII n. 14: « Qui facit confessionem voluntarie nullam, satisfacit præcepto Ecclesiæ. » Nec 2°) per confessionem *involuntarie* nullam, ut si v. g. confessus fueris non habenti jurisdictionem : quia hæc non est vera confessio ; ergo non ponitur substantia præcepti, nec per eam obtinetur finis præcepti, qui est reconciliatio cum Deo. Quare advertens nullitatem tenetur illo anno repetere.

Q. 25. *Quomodo* ANNUS *computandus* est ?

R. Controvertitur. ANNUM alii numerant a prima *januarii* ad ultimam *decembris* ; alii conformius praxi Ecclesiæ, a *paschate* ad *pascha* ; alii ab ultima confessione. « Sufficit autem, ait SASS., quacumque anni die fiat confessio ; et ideo, juxta sententiam probabilem, qui hoc anno prima *januarii* est confessus, satisfacit, si anno sequenti confiteatur ultima *decembris* : quia adhuc verum manet, quod singulis annis sit confessus. » « Sed hæc interpretatio videtur **contraria** menti Ecclesiæ et communi sensui Theologorum, » inquit BILL., juxta quem « videtur sufficere, si inter unam et alteram confessionem non intercipiatur plus quam annus. »

Q. 26. An qui confessus est aliquod *mortale* nondum rite confessum, et aliud omisit *inculpate*, v. g. ex oblivione inculpabili aut alia justa causa, tenetur EO ANNO *iterum* confiteri ?

R. *Negative*, quia tantum præcipitur una confessio omnium mortalium tunc memoriæ occurrentium. Secus dicendum, si confessus fuisset sola *venialia*, aut dumtaxat

mortalia jam rite confessa: quia, ut supra dictum fuit, per talem confessionem non satisfit obligationi praecepti.

Q. 27. An qui sua culpa, vel ob legitimum impedimentum, anno præterito non est confessus, tenetur anno sequenti, *quam primum* commode poterit, confiteri?

R. *Affirm.* Cum enim dicatur: *saltem semel in anno*, satis significatur, quod annus ponatur non ad finiendam, sed solum ad non ulterius differendam obligationem. Unde obligatio etiam post illum terminum elapsam perseverat.

Resol. 1. Quo quis diutius differt confessionem ultra annum, eo gravius peccat: quia magis recedit ab intentione praecepti. Dilatio tamen probabilius erit *unicum* peccatum continuatum, nisi aliquando retractasset priorem voluntatem jam volendo confiteri, et jam iterum omittendo. **Resol. 2.** Qui praevidet se impediendum, quominus hoc anno confiteatur mortalia vel reservata habenti potestatem absolvendi, v. g. si ingrediatur longam navigationem, tenetur praevenire: quia jam adest praeceptum et impleri potest; ergo debet, cum postea non possit. Probabilius tamen non tenetur hoc anno anticipare pro sequenti: quia obligatio anni sequentis nondum adest. — **Resol. 3.** Is, qui etiam culpabiliter distulit confessionem ultra annum, unica confessione satisfacit pro utroque anno, præterito neglecto et novo inchoato, si intra novum annum inchoatum non incidat in novum peccatum mortale; secus vero, si incidat: quia prior confessio pertinebat ad annum priorem; sicut ex poenitentia sacramentali obligatus ad semel in mense jejunandum, tenetur hoc mense bis jejunare, si præcedenti mense non jejunaverit. Cfr. BILL.; SASS.; S. LIG. (VI, 668 seq.).

CAP. 4. DE QUINTO ECCLESIAE PRÆCEPTO

Art. unic. De communione paschali.

Q. 28. Ad *quid* QUINTUM Ecclesiae praeceptum obligat?

R. Obligat, et quidem *sub gravi*, ad hæc tria. 1º) Ad dignam communionem, **saltem semel in anno**; 2º) ad eam faciendam **tempore paschali**; et 3º) ad eam sumendam vel a proprio Ordinario, aut Parocho, vel **in propria ecclesia parochiali**, non qua alia,

ne cathedrali quidem, nisi ex licentia Parochi, saltem tacita aut saltem præsumpta, « *modo adsit*, ait S. LIG. (VII, 300) *certitudo moralis de voluntate Parochi*; » seu, aliis verbis, dummodo consensus Parochi sit moraliter certus.

Explan. **Secunda** obligatio cessat elapso tempore paschali, quia facta est impossibilis; **prima**, quæ est principalis, et **tertia** cum adhuc impleri possint, perseverant. Et hæc quidem **tria** in quinto præcepto Ecclesiæ contineri, plane eruitur non solum ex LATER. IV, Cap. cit. *Omnis utriusque* et TRID. (S. 13, can. 9); sed tum ex Const. EUGENII IV *Fide digna*, § 2; tum ex edicto Em. Card. Vicarii generalis Urbis Romæ (18 mart. 1745) a BENED. XIV confirmato et approbato, in quo legitur: *Omnes utriusque sexus fideles pariter tenentur communionem accipere quolibet anno, in propria parochia, saltem in Paschate.* « Ex quibus verbis, ut recte observat P. PIATUS in notis ad Theol. V. D. V. satis patet præcipuam præcepti partem esse, ut quilibet fidelis saltem semel in anno Sacram Eucharistiam sumat. » — Sicut autem pro præcepto *annuæ* confessionis dictum fuit (q. 25), ex communi DD. sententia et consuetudine ubique recepta, hic quoque pro præcepto *annuæ* communionis tempus computandum est a *Paschate ad Pascha*, quia hic censetur annus ecclesiasticus.

Resol. 1. « Cum consensu S. Pontificis, vel Episcopi sive Ordinarii, aut ejus Vicarii generalis, vel parochi (hi enim omnes intelliguntur nomine *pastoris*) extra parochiam communicando, satisfieri præcepto DD. concedunt. » (S. LIG. VI, 300). Item satisfacit qui alicubi communionem de manu sui parochi suscipit, quia pastor ubique oves suas cognoscere censetur.

Resol. 2. Contra non satisfacit qui communicat in ecclesia cathedrali quippe quæ ecclesias parochiales suis juribus spoliare nequit, « nisi adsit in aliquo loco communis usus, qui consensum Episcopi præsumere faciat. » (S. LIG. l. c.)

Resol. 3. « Sufficit quidem licentia parochi præsumpta, sed non debet facile præsumi, si *facile* adiri possit: quia petitio est agnitio pastoris, si vero non petatur, non recognoscitur pastor, sicque est rationabiliter invitus. » (SASSERATH). Unde quoque habetur consensus Parochi interpretativus, « si quis ex justis causis fundate præsumeret Parochum consensurum si peteretur, cum voluntate post factum ipsi indicandi. » (BILLUART.)

Resol. 4. « Qui bona fide in aliena ecclesia communicavit,

non videtur obligari sub gravi ad iterandam communionem in ecclesia suaparochiali : quia rationabiliter præsumitur parochus non ita jus suum urgere, saltem erga eos, qui sacramenta rarius suscipiunt » (Marc). **Resol. 5.** Imo, juxta Card. Gousset (II, 226) posset fieri communio extra parochiam, si quis insuperabilem experitur repugnantiam, quominus a parocho communionem accipiat vel licentiam petat. Quo casu præsumitur consensus episcopi. *Non enim, ait, habemus Pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris.*

Q. 29. *Quosnam illud præceptum obligat ?*

R. Obligat omnes fideles i. e. baptizatos ; non quidem statim ac rationis usum adepti sunt, veluti ad annuam tenentur confessionem ; sed tunc tantum, si mortis periculum excipias, quando sufficienti pollent usu rationis, ut tanti sacramenti cognitionem et gustum habere valeant.

Explan. De **primo** constat ex TRID. (S. 13, can. 9) : *S. q. negaverit, OMNES... FIDELES... teneri singulis annis, saltem in paschate, ad communicandum juxta præceptum Sanctæ matris Ecclesiæ, A. S.* Constat de **secundo** ex praxi Ecclesiæ quæ ad confessionem admittit septennes doli capaces, quos non admittit ad communionem. Et ideo RIT. ROM. loquens de Eucharistia ait : *Iis qui propter ætatis imbecillitatem nondum hujus sacramenti COGNITIONEM et GUSTUM habent, administrari non debet.* Nec obstat canon CONC. LATERAN. IV, ubi dicitur quod omnis fidelis, *postquam ad annos discretionis pervenerit, teneatur non tantum ad confessionem, sed etiam ad communionem* : « Nam anni discretionis, ait S. LIG. (VI, 301) intelligendi sunt RESPECTIVE ad rationem materiæ : nempe cum quis pervenerit ad discretionis annos pro confessione, confiteatur ; quando ad discretionis annos pro communione, communicet. » — Dixi : **si mortis periculum excipias** ; nam pueris *in mortis periculo* constitutis, modo inter profanum et cœlestem cibum utcumque discernere valeant, non solum communio dari potest, sed etiam *debet*, ut communissime docent DD. cum BENED. XIV (Syn. VII, XII, 3) Ratio ex S. LIG. (VI, 304 d. 2) est : « Quia ex una parte pueri in tali periculo constituti tenentur ex præcepto divino communicare ; ex alia utilitas Ecclesiæ tunc majorem dispositionem non exposcit. »

Nota. De quæstione **cujusnam** sit *discernere*, an **pueri** sacræ communionis *capaces* sint, alii aliter sentiunt. Juxta P. PIAT « ex Const. BENED. XIV : *Etsi minime* dicendum est : *jus*

illud ad parochum pertinere. Quod instructione CLEMENTIS XIV pro parochis urbis Romæ (20 martii 1773) confirmatur. » Juxta GURY (Cas. XI, *de Euch.*) : « Quoad ÆTATEM et ANIMÆ DISPOSITIONEM, spectat ad *parentes* et *confessarium* rem dirimere. Sic CAT. ROM. (p. 2, c. 4, n. 67) ubi dicitur. « Qua vero ætate pueris sacra mysteria danda sint, nemo melius constituere poterit quam pater et sacerdos cui illi confitentur peccata. Ad illos pertinet explorare et a pueris percunctari, an hujus admirabilis Sacramenti cognitionem aliquam acceperint et gustum habeant. » Quoad EXAMEN, de jure *communi* nihil particulare statuitur. Spectat igitur ad confessarium attendere utrum puer habeat sufficientem doctrinam. De jure autem *particulari* in aliquibus locis ab Episcopo statuto et in plerisque Galliæ tum etiam Belgii diœcesibus vigente, pueri ad primam Communionem admittendi ab ipso parochi vel ejus delegatis de doctrina et judicii maturitate examinari debent. » Hucusque GURY, cujus sententiæ etiam non assentitur MARC. — Putaverim ex *cit.* Const. BENED. XIV erui posse, quod examen et admissio puerorum ad primam communionem de *jure communi* ad parochum **exclusive** pertineat. Id tantum eruitur : rem **præcipue** ad parochum pertinere. Unde quoque, cum ageretur de revisione Conc. Prov. ROTHOMAGENSIS, quæ ibidem ad tit. II de prima communione disposita fuerant, S. C. (15 mart. 1851) reformanda decrevit et docuit : « Nulla canonica lege sancitum est, ne communio ministraretur pueris ante 12 ætatis annum ; hinc satius visum est EE. Patribus. . primam periodum delere ac dicere ad formam tam RIT. ROM. quam CAT. ROM. : *Nemo ad sacramentum Eucharistiæ prima vice suscipiendum admittatur, qui nondum hujus sacramenti cognitionem et gustum habeat* **judicio præsertim** *Parochi ac sacerdotis cui peccata puer confitetur* (N. R. T. XXI, 23).

Q. 30. An huic præcepto *satisfacit* per communionem *sacrilegam* ?

R. *Negative*, nisi forte communicans conteratur, antequam species in stomacho consumantur. Hinc prop. damnata ab INNOC. XI, n. 55 : *Præcepto communionis annuæ satisfacit per sacrilegam corporis Domini manducationem*. Quare sacrilege communicans in paschate, tenetur iterum communicare, non tamen iterum in parochia : quia finem partialis præcepti adimplevit.

Q. 31. Quid per *Pascha* intelligitur?

R. Intelligitur tempus a Dominica Palmarum usque ad Dominicam in Albis inclusive. Constat ex EUG. IV, Const. *Fide digna* (8 jul. 1440).

Explan. Ad annuam communionem adimplendam, Ecclesia **opportune** elegit tempus paschale : tum quia illo tempore Christus hoc sacramentum instituit ; tum quia communio est memoriale Passionis et mortis ejus, quæ circa Pascha contigerunt ; tum quia tunc fideles per jejunium quadragesimale ad digne communicandum melius sunt dispositi. — Episcopi autem solent privilegio, necessitate vel consuetudine plus temporis concedere, sive ad anticipandum, sive ad differendum. Utrum vero solius episcopi auctoritate id fieri possit **quoad omnes** diœcesanos, *affirmant* nonnulli, *negat* vero BENED XIV (*Syn* XII, VI, 10). Præterea, sicut statuit LATR. IV unusquisque fidelis *de consilio proprii sacerdotis* i. e. parochi vel confessarii ob rationabilem causam potest communionem ultra tempus paschale differre. Sic enim sonat can. 21, LAT. IV : *Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua solus peccata confiteatur fideliter, saltem semel in anno, proprio sacerdoti et sibi injunctam pœnitentiam pro viribus studeat adimplere, suscipiens reverenter, ad minus in Pascha, Eucharistiæ Sacramentum* : NISI FORTE DE CONSILIO PROPRII SACERDOTIS, OB ALIQUAM RATIONABILEM CAUSAM, AD TEMPUS AB EJUS PERCEPTIONE DUXERIT ABSTINENDUM : *alioquin et vivens ab ingressu ecclesiæ arceatur, et moriens christiana careat sepultura*. RATIONABILIS causa foret, si mulier post partum nondum venerit ad ecclesiam ; si quis itineri se accingere debeat a quo brevi sit rediturus ; si quis ita ægrotaret, ut brevi post Pascha possit venire ad ecclesiam, etc.

Resol. « Possunt non solum *parochi* sed etiam *confessarii* ex causa rationabili differre **particulares** ultra quindenam paschalem : cum enim in confessione excipienda gerant vices parochi, eadem pollent facultate quoad communionem » (BILL). Præterea, ut habet GURY (*Cas. consc.*, I, 457) : « Confessarius est judex non solum dispositionis ad communionem requisitæ sed opportunitatis majoris ad SS. Sacramentum suscipiendum. Potest itaque aliquam dilationem permittere vel imponere, si judicet majus bonum pœnitentis id requirere, saltem si hic non sit invitus. »

Q. 32. An *prævidens* se non posse communicare in *paschate*, ante hoc tempus *communicare* debet?

R. Alii aliter sentiunt. Sententiæ *negativæ* adhæret S. LIG. (VI, 298 et H. A. XII, 40). Sed mihi **præplacet** sententia, quæ cum BILL., SASS., LAYM. P. Piato, aliis, ad propositam quæstionem respondet *sub distinctione*, prouti quis jam communicavit vel non communicavit hoc anno.

Explan. 1º) *Affirmative* si isto anno **non communicavit**, nec probabiliter est habiturus occasionem isto anno communicandi : non quidem ex obligatione communionis ut *paschalis*, cum præceptum communionis paschalis qua talis est affixum tempori illi ; sed ut *annua* est ; seu aliis verbis, ut loquitur BILL. : « non quidem ut satisfaciat præcepto communionis ut paschalis, quod nondum obligat sicut qui prævidet se non posse audire Sacrum die dominica, non tenetur audire die sabbati , sed ut satisfaciat præcepto communionis annuæ, seu non differendi communionem ultra annum, quod urget toto anni tempore. » 2º) *Negative*, si **jam communicasset** a Paschate elapso, v. g. in festo Nativitatis Christi : quum præcepto annuæ communionis jam satisfecerit et necdum communionis paschalis urgeat præceptum ; in quo casu, iterum communicare tenetur saltem in proximo Nativitatis festo, ne plus quam anno communionem careat. Et hæc quidem responsio omnino conformior est principiis supra (q. 38) allatis. Cum enim in hoc quinto præcepto unum sit *principale* ac substantiale, nempe ut communio ultra annum non differatur, alterum vero *accessorium*, ut tempore paschali, tanquam omnium congruentissimo Sacramentum suscipiatur, tametsi anticipando adimplere non possis hoc *secundarium*, potes tamen quod est *principale* ac magis substantiale.

Resol. Ut patet ex quæstione, responsio procedit de casu quo *quindena paschalis* nondum sit *inchoata* : « quia, ut recte notat BILL., ubi semel inchoata est, urget præceptum communionis paschalis. Unde, si prævideat futurum impedimentum ultimis diebus, debet primis diebus præceptum adimplere, etiamsi ante quindenam communicasset : sicut si die festo mane prævidet futurum impedimentum audiendi ultimum sacrum, debet aliud prius audire. »

Q. 33. An qui *omisit* communicare intra tempus paschale, tenetur *quamprimum* commode possit?

R. *Sub distinctione*. Vel 1º) **ab anno non communicavit**, et tunc *affirmative*, tantoque magis peccatum auget, quanto magis differt: quia Ecclesia tempus determinavit non ad finiendam, sed ad urgendam obligationem ut satis colligitur ex verbis: *semel saltem in anno et ad minus in Paschate*; sicut in contractibus quando statuitur tempus faciendæ solutionis, si tunc non fiat, obligatio non extinguitur, sed magis urget. — Vel 2º) **infra annum communicavit**, v. g. in festo omnium Sanctorum, tuncque *negative*; quia, cum elapsum sit tempus paschale, communicatio eo tempore facta est illi impossibilis, sicut qui non audit sacrum die dominica, non tenetur audire die lunæ, quia est onus affixum diei qui transiit; sed exspectare ei licet usque ad festum omnium Sanctorum futurum, ut sic ultra annum non differat communicatio. Cfr. BILL.; SASS.; LUG.

Resol. Allatæ responsioni non obstat quod parochi urgeant ad communicandum omnes qui non communicaverint in paschate: « Sic enim, ait BILL., se gerunt parochi, quia ex communiter accidentibus supponunt eos non communicasso *toto anni decursu*; sic enim plerumque accidit, ut qui non communicant in paschate, nec per anni decursum communicaverint. » Quo autem sensu praxim parochorum intelligit BILL., eodem quoque modo explicari valet praxis Ecclesiæ Romanæ quæ vult ut ille, qui in paschate sacram communionem non recepit, quamprimum illam recipiat; alias, si ultra diem Ascensionis Domini differat, in pœnas canonicas incurrisse declaretur, ut signanter dicitur in *Inst. Em. Card. Vicarii* (18 mart. 1745).

Q. 34. An, tempore paschali elapso, communicare debet *in sua parochia*, qui intra illud tempus vel 1º) non communicavit, vel 2º) communicavit sacrilege?

R. Ad 1um) *Affirmative*: cum finis præcepti sit recognoscere auctoritatem pastoris, cui secus gravis infertur injuria; nisi parochi licentia rite præsumi possit. « Facilius tamen, elapso jam paschali tempore consensus parochi præsumi potest, ut in aliena ecclesia satisfiat » (MARC). Cfr. Lehmke. (I, 1206.)

R. Ad 2um) Qui sacrilege communicavit in sua *parochia*, non tenetur iterum in *parochia* communicare : quia finem partialis præcepti jam adimplevit.

Q. 35. *Quinam* a præcepto communicandi in sua *parochia* *eximuntur* ?

R. Dantur sex regulæ sequentes.

Explan. 1°) Sacerdotes, si celebrent, ubique satisfaciunt; secus, si communicent ut laici. **2°) Religiosi et moniales** possunt in propriis ecclesiis satisfacere ; item eorum **convictores**, modo actu inserviant, inter monasterii septa resideant et sub Prælatorum obedientia vivant, ut habetur in TRID. (S. 24, c. 11). **3°)** Ex concessione Episcopi, ordinarie eximuntur **alumni collegiorum** et **habitantes hospitiorum**, etc., qui in proprio sacello satisfacere possunt.

4°) Vagi cum nullius sint parochiæ, possunt tempore paschali communicare ubi volunt. Similiter « **peregrini** qui longe absunt a propria parochia, possunt communicare in quacunque ecclesia ; nec tenentur communicare in loci parochia, ubi reperiuntur ; ita communissime, » ait S. LIG. (H. A. XII, 42). Non ita tamen fert Ecclesiæ Romanæ praxis, juxta quam **peregrini**, quod communionem paschalem attinet, tanquam subditi habentur illius parochi, in cujus parochia commorantur, uti constat ex edicto Card. Vicarii (18 mart. 1743, n. 5) a BENED. XIV confirmato et approbato. Idque conformius est declarationi EUGENII IV, qua statuit peregrinos, quoad confessionem et communionem, fieri incolas illius loci, in quo tempore paschali degunt. Quod **milites** attinet in aliquo loco contubernia habentes, hi quidem *per se* non eximuntur, sed sæpe eis datur facultas generalis quamlibet ecclesiam adeundi.

5°) Qui **varia habent domicilia**, in quocumque communicare possunt. **6°)** Quicumque extra parochiam communicare potest, si habeat **licentiam proprii sacerdotis**, i. e. sive Papæ, sive Episcopi, i. e. Ordinarii aut ejus Vicarii generalis, sive parochi. Sufficit autem licentia *tacita* seu *præsumpta*. dummodo consensus **moraliter certus** supponi possit (S. LIG. VI, 300). Et si parochus sit aut præsumatur irrationabiliter invitus, potest licite præsumi consensus Episcopi aut Pontificis.

Nota. Heic autem notanda est declaratio S. C. C. 31 jan. 1682, quæ ad **quæsitum** : « An PP. Societatis Jesu alique Regulares possint ministrare SS. Euch. Sacramentum personis

sæcularibus a Dominica Palmarum usque et per totam Dominicam in albis? **resp.** : « AFFIRMATIVE, excepto die PASCHATIS ; ita tamen ut sæculares sumentes Eucharistiam in ecclesiis Regularium in aliis diebus a Dominica Palmarum ad Dominicam in albis inclusive, non satisfaciant præcepto Ecclesiæ. » Pro urbe *Romæ* etiam excipitur fera V IN CÆNA DOMINI.

FINIS

VIVAT COR JESU SACRATISSIMUM PER INFINITA SÆCULA SÆCULORUM.
AMEN !

INDEX SYNOPTICUS

EXHIBENS SERIEM TRACTATUUM ET QUAESTIONUM

INTRODUCTIO BREVIS

IN THEOLOGIAM MORALEM 1

DE ACTIBUS HUMANIS

PRÆAMBULUM 1

PARS PRIMA

DE ACTIBUS HUMANIS CONSIDERATIS QUOAD SUUM ESSE PHYSICUM
SEU MATERIALE

CAP. 1. De quidditate, et distinctione actuum humanorum.

ART. I. De quidditate actuum humanorum.

- Q. 1. Quid *proprie* est *actus humanus* ? 17
Q. 2. Quomodo cognoscitur actum ex *deliberata* hominis *voluntate*
procedere ? 19
Q. 3. Quænam igitur sunt *principia* seu *elementa* actuum humano-
rum ? 19

ART. II. De distinctione actuum humanorum.

- Q. 4. *Quotuplex* est *actus humanus* ? 21

CAP. 2. De voluntario, quod requiritur ad constitu- tionem actus humani.

- Q. 5. Quid 1º) *proprie* est *voluntarium* ; et 2º) *quænam* ad illud
concurrunt ? 23
Q. 6. Quomodo *voluntarium* differt a *violento*, *volito*, *naturali* et
spontaneo ? 25
Q. 7. *Quotuplex* est *voluntarium* ? 26

- Q. 8. Quænam *requiruntur*, ut effectus malus qui ex aliqua actione aut omissione sequitur, agenti imputetur ad culpam? . . . 31
- Q. 9. Exponas *principium* theologicum de voluntario *indirecto*. 32
- Q. 10. Quo *tempore* et qua mensura contrahitur malitia effectus in causa dumtaxat voluntarii? 34

CAP. 3. De libero, quod ad actum humanum requiritur.

ART. I. De quidditate et divisionibus liberi.

- Q. 11. Quid 1º) est *libertas* in genere; 2º) *quotuplex* distinguitur 3º) quid est *libertas a coactione* seu *spontaneitatis*? 35

ART. II. De libero arbitrio.

- Q. 12. Quid 1º) est *libertas a necessitate*; 2º) *quotupliciter* distinguitur; 3º) quænam ad *essentiam* liberi arbitrii pertinent; 4º) quænam circa liberum arbitrium erraverunt; 5º) quid docet *fides catholica* circa *existentiam* liberi arbitrii? 36
- Q. 13. An ad actum humanum *sufficit* sola *libertas a coactione*? 39

CAP. 4. De involuntario, seu de illo, quod voluntario opponitur. Ubi de divisione involuntarii deque causis illud causantibus.

ART. I. De involuntario.

- Q. 14. Quid 1º) est *involuntarium* et 2º) *quotuplex*? 42
- Q. 15. Quænam causæ *tollunt*, quænam *minuunt*, quænam *augent* voluntarium? 43

ART. II. De vi et metu, seu de prima et secunda causa involuntarii.

- Q. 16. Quid est *vis* seu *violentia* proprie dicta? 43
- Q. 17. Potestne voluntas *pati* violentiam stricte dictam? . . . 44
- Q. 18. Quid facit *vis* proprie dicta in ordine ad voluntarium? 45
- Q. 19. An mulier *vi* oppressa tenetur *clamare*, si ob clamorem subeat *vitæ periculum*? 46
- Q. 20. Quid est *metus*? 46
- Q. 21. Quænam est *differentia* inter *vim* et *metum*? 47
- Q. 22. *Quotuplex* est *metus*? 47
- Q. 23. Quot *conditiones* requiruntur, ut *metus* sit *gravis*? . . 48
- Q. 24. Quid facit *metus* in ordine ad *voluntarium*? 48
- Q. 25. *Metus gravis* excusatne a *peccato*? 49

ART. III. De ignorantia seu de tertia causa involuntarii.

Q. 26. Quid <i>generatim</i> est ignorantia ?	50
Q. 27. Quotuplex est ignorantia ?	50
Q. 28. Quid facit ignorantia in ordine ad voluntarium ? . . .	52
Q. 29. Quid facit ignorantia in ordine ad peccatum ?	53
Q. 30. Quanta diligentia adhiberi debet, ut quis excusetur a mortali vel etiam ab omni peccato ?	54
Q. 31. Ignorantia vincibilis estne speciale peccatum ?	55

ART. IV. De concupiscentia, seu de quarta causa involuntarii.

Q. 32. 1º) Quid et 2º) quotuplex est concupiscentia ?	55
Q. 33. Quid facit concupiscentia in ordine ad voluntarium et peccatum ?	56
Q. 34. Quid dicendum de illo qui sub motu deordinatæ concupiscentiæ negative se habet, i. e. : nec consentit, nec resistit ?	57

PARS SECUNDA

DE ACTIBUS HUMANIS CONSIDERATIS IN SUO ESSE MORALI SEU FORMALI

CAP. UNIC. De moralitate actuum humanorum, ubi de eorum imputabilitate, de regulis morum, de speciebus moralitatis, de principiis seu fontibus moralitatis, deque requisitis ex parte voluntatis ad bonitatem vel malitiam moralem contrahendam.

ART. I. De moralitate actuum humanorum et imputabilitate.

Q. 35. Quid est actus moralis ?	59
---	----

ART. II. De regulis morum et speciebus moralitatis.

Q. 36. In quo constituendæ sunt regulæ morum ?	61
Q. 37. Quot et quænam sunt moralitatis species ?	61
Q. 38. An igitur dantur actus humani indifferentes ?	62
Q. 39. An actus externus addit bonitatem vel malitiam actui interno ?	63

ART. III. De fontibus moralitatis.

Q. 40. Quid sunt principia seu fontes moralitatis	66
Q. 41. Quot sunt principia moralitatis, ex quibus actus humani desumunt suam bonitatem vel malitiam ?	66
Q. 42. Quid ex parte voluntatis requiritur : 1º) ad actus bonitatem vel 2º) malitiam moralem contrahendam ?	66

ART. IV. De primo principio moralitatis seu de objecto actus moralis.

- Q. 43. *Quid est objectum*, seu primum moralitatis principium? 67
 Q. 44. *Qualis est moralitas* quam ex *objecto* desumit actus humanus? 67

ART. V. De secundo principio moralitatis seu de circumstantiis.

- Q. 45. *Quid sunt circumstantiæ*? 68
 Q. 46. *Qualem bonitatem vel malitiam circumstantiæ* tribuunt actui humano? 69
 Q. 47. *Quomodo circumstantiæ distinguuntur*? 69
 Q. 48. *Quænam solet assignari regula*, ad dignoscendum, quando nam circumstantia *malitiam* in eadem specie aggravet *notabiliter* vel *leviter*? 70
 Q. 49. *Quot numerantur circumstantiæ*? 70
 Q. 50. An circumstantia *leviter mala* totum actum bonum semper corrumpit? 72

ART. VI. De tertio principio moralitatis seu de fine actuum humanorum.

- Q. 51. *Quid* 1º) *generatim* intelligitur per *finem*; et 2º) *quotupliciter* distinguitur? 73
 Q. 52. Ex *quonam fine* actus humanus desumit suam moralitatem? 73
 Q. 53. Quare specialiter dicitur, actus humanos desumere suam moralitatem ex *circumstantiis* et *fine* cum finis operantis in numero circumstantiarum contineatur? 74
 Q. 54. *Qualis moralitas* desumitur ex *fine*? 74
 Q. 55. Quare in responsione dicitur: ex *fine extrinseco qua tali*? 75
 Q. 56. An itaque *finis* quilibet *malus* totam actus bonitatem corrumpit? 75
 Q. 57. An *bonitas* finis extrinseci tollit *malitiam* actus ex *objecto* pravi? 76
 Q. 58. An *malus* est actus, positus *voluptatis* causa? 76
 Q. 59. Utrum necesse est *dirigere* omnes actiones in *gloriam Dei*, ut moraliter bonæ sint, seu non peccaminosæ? 76
 Q. 60. *Quotuplici* modo potest voluntas nostra *conformari* voluntati divinæ? 77
 Q. 61. *Quomodo* voluntas humana, ut bona sit, *DEBET conformari* voluntati divinæ? 77

PARS TERTIA

DE ACTIBUS HUMANIS SECUNDUM ESSE SUPERNATURALE
SEU MERITUM THEOLOGICUM

CAP. UNIC. De merito actuum humanorum.

- Q. 62. Quid est *meritum* seu opus meritorium, tum 1°) *generatim* spectatum; tum 2°) *supernaturale* seu in ordine ad vitam æternam? 79
- Q. 63. Quotupliciter distinguitur meritum *supernaturale*? 79
- Q. 64. Quænam *conditiones* requiruntur ad utrumque meritum *supernaturale*? 80
- Q. 65. An ad meritum *de condigno* requiritur, ut actus in Deum referatur *ex charitate*? 81
- Q. 66. Quid homo *sibi* mereri potest tam *de condigno* quam *de congruo*? 82
- Q. 67. Quid potest homo mereri *alteri*? 84
- Q. 68. Quotuplicis generis sunt opera bona *ex gratia* facta? 85

DE CONSCIENTIA

seu de regula proxima et intrinseca actuum humanorum.

CAP. 1. De quidditate et divisione conscientiæ.

- PRÆAMBULUM. 87
- Q. 1. Quid *proprie* est conscientia? 87
- Q. 2. Quænam est *differentia* inter *synderesim* et conscientiam? 90
- Q. 3. Quotuplici modo dictat conscientia? 90
- Q. 4. Quomodo *distinguitur* conscientia? 91

CAP. 2. De speciebus conscientiæ ex parte objecti seu de conscientia recta, erronea et perplexa.

ART. I. De conscientia recta. |

- Q. 5. Quid 1°) est conscientia *recta* seu *vera*; et 2°) *quotuplex* distinguitur? 91

ART. II. De conscientia erronea.

- Q. 6. Quid et *quotuplex* est conscientia *erronea*? 92

Q. 7. An <i>licet</i> agere contra conscientiam?	92
Q. 8. Quale peccatum est agere contra conscientiam?	94
Q. 9. Si conscientia <i>ex errore</i> dictat aliquid esse præceptum vel prohibitum <i>sub censura</i> , an operans contra illam incurrat <i>censuram</i> ?	95
Q. 10. An tenemur <i>sequi</i> seu agere <i>juxta</i> conscientiam?	95
Q. 11. Utrum <i>gravius</i> est agere contra conscientiam <i>vincibiliter</i> erroneam, quam eam <i>sequi</i> ?	96

ART. III. De conscientia perplexa.

Q. 12. Quid est conscientia <i>perplexa</i> ?	96
Q. 13. Quid agere <i>debet</i> , qui laborat conscientia <i>perplexa</i> ?	97

CAP. 3. De speciebus conscientiæ ex parte subjecti.

ART. I. De conscientia certa et dubia.

Q. 14. Quid est conscientia <i>certa</i> ?	97
Q. 15. An et <i>qualiter</i> conscientia <i>debet</i> esse <i>certa</i> ?	97
Q. 16. Quid est conscientia <i>dubia</i> ?	98
Q. 17. An <i>dubium</i> differt ab <i>opinionem</i> ?	99
Q. 18. Quotuplex est conscientia <i>dubia</i> ?	99
Q. 19. An <i>licet</i> agere cum conscientia <i>dubia</i> ?	99
Q. 20. Quomodo <i>speculative</i> dubitans de honestate suæ actionis se gerere debet, ut conscientiam <i>practice</i> certam sibi valeat efformare?	100
Q. 21. Quænam sunt principia <i>reflexa</i> , quibus conscientia <i>speculative</i> dubia possit deponi, et fieri moraliter certa?	100
Q. 22. Quare hujusmodi principia dicuntur <i>reflexa</i> ?	101
Q. 23. An semper <i>constat</i> , utrum et quousque unum vel alterum ex prædictis <i>axiomatibus</i> sit in casu particulari applicandum?	101
Q. 24. Quomodo probatur primum principium: <i>Lex dubia non obligat</i> ?	101
Q. 25. Quomodo intelligenda est regula: <i>In dubio melior est conditio possidentis</i> ?	103
Q. 26. Unde <i>discerni</i> potest, an pro <i>lege</i> , an pro <i>libertate</i> stet <i>possessio</i> ?	103
Q. 27. Si <i>dubites</i> , utrum alicui obligationi <i>jam</i> <i>satisfeceris</i> , an <i>teneris</i> adhuc <i>satisfacere</i> ?	105

ART. II. De conscientia probabilis.

Q. 28. Quid est conscientia <i>probabilis</i> ?	106
Q. 29. Quid <i>proprie</i> est <i>opinio probabilis</i> ?	106
Q. 30. Ad fundandam probabilitatem <i>extrinsecam</i> potestne <i>sufficere</i> auctoritas tantum <i>unius</i> auctoris?	108
Q. 31. Quid intelligis per <i>opinionem tutiorem</i> et <i>minus tutam</i> ?	109
Q. 32. Potestne dari <i>opinio</i> , quæ sit <i>tutior</i> et <i>minus probabilis</i> , aut <i>probabilior</i> et <i>minus tuta</i> ?	109

Q. 33. An semper <i>tenemur</i> sequi <i>tutiora</i> ?	109
Q. 34. Quandonam <i>tenemur</i> sequi <i>tutiora</i> ?	110
Q. 35. An et qualem <i>licet</i> sequi <i>opinionem probabilem</i> , ubi agitur de <i>sola honestate actionis</i> ?	111
Q. 36. An aliquando est <i>obligatio</i> sequendi <i>opinionem minus proba-</i> <i>bilem et minus tutam</i> ?	118
Q. 37. An quis potest, in <i>eadem materia</i> , inter probabiles opiniones, modo <i>hanc</i> , modo <i>oppositam</i> sequi ?	118

ART. III. De conscientia scrupulosa et laxa.

Q. 38. Quid est conscientia <i>scrupulosa</i> ?	119
Q. 39. Licetne agere <i>contra conscientiam scrupulosam</i> ? . . .	119
Q. 40. Quid agendum est ei, qui <i>scrupulis</i> laborat ?	119
Q. 41. Quænam est conscientia <i>laxa</i> ?	120
Q. 42. Quotuplex est conscientia <i>laxa</i> ?	120
Q. 43. Quænam sunt causæ conscientiæ <i>laxæ</i> ?	121
Q. 44. Quinam sunt <i>effectus</i> conscientiæ <i>laxæ</i> ?	121
Q. 45. Quænam sunt præcipua <i>laxæ</i> conscientiæ <i>remedia</i> ? .	121

DE LEGIBUS

seu de regula remota et externa actuum humanorum.

PRÆAMBULUM.	122
---------------------	-----

PARS PRIMA

NOTIONES GENERALES

CAP. UNIC. De legis quidditate, proprietatibus et divisione.

[ART. I. De legis quidditate et proprietatibus.

Q. 1. Quid <i>proprie</i> est <i>lex</i> ?	122
Q. 2. Quænam sunt legis <i>proprietas</i> seu <i>conditiones</i> , ut <i>obliget</i> ?	124
Q. 3. An <i>idem</i> est <i>lex</i> et <i>præceptum</i> ?	125

ART. II. De legis divisione.

Q. 4. Quotuplex est <i>lex</i> ?	126
--	-----

PARS SECUNDA

DE LEGIS INSTITUTIONE

CAP. 1. De legislatore seu de iis qui possunt ferre leges.

Q. 5. An datur in hominibus <i>potestas</i> condendi leges?	128
Q. 6. <i>Quinam</i> possunt condere leges <i>ecclesiasticas</i> , vel <i>civiles</i> ?	129
Q. 7. <i>Undenam</i> illam habent <i>potestatem</i> ?	130
Q. 8. An <i>vim legis</i> habent CC. RR. <i>declarationes</i> et <i>decreta</i> ?	133

CAP. 2. De objecto seu materia legis.

Q. 9. <i>Quænam</i> est <i>materia</i> seu <i>objectum</i> legis?	134
Q. 10. An <i>eadem</i> est <i>materia</i> legis <i>æternæ</i> ac legis <i>naturalis</i> ?	134
Q. 11. <i>Quænam</i> est <i>materia</i> seu <i>objectum</i> legis <i>naturalis</i> ?	134
Q. 12. Utrum <i>lex naturalis</i> continet <i>plura</i> præcepta, vel <i>unum tantum</i> ?	135
Q. 13. <i>Quotuplicis</i> generis distinguuntur <i>præcepta</i> legis <i>naturalis</i> ?	135
Q. 14. 1 ^o) <i>Qualia</i> præcepta, continebat <i>lex positiva divina vetus</i> , et 2 ^o) quo sensu dicitur <i>imperfecta</i> ?	136
Q. 15. <i>Quid</i> continet <i>lex positiva divina nova</i> ?	136
Q. 16. <i>Quænam</i> est <i>materia</i> legis <i>positivæ humanæ</i> ?	137
Q. 17. An <i>lex humana</i> potest prohibere <i>collective</i> omnia vitia, aut præcipere omnes actus <i>cujuscumque</i> virtutis?	137
Q. 18. An <i>lex humana</i> potest præcipere actus <i>heroicos</i> ?	137
Q. 19. An <i>lex humana</i> , tam <i>civilis</i> , quam <i>ecclesiastica</i> , potest præcipere actus <i>internos</i> ?	138

CAP. 3. De subjecto legis.

Q. 20. <i>Quisnam</i> est <i>subjectum</i> legis?	139
Q. 21. An <i>infantes ante usum rationis</i> et <i>perpetuo amentes</i> legibus subjiciuntur?	139
Q. 22. An <i>dormientes, ebrii</i> et <i>ad tempus tantum amentes</i> legibus subjiciuntur?	140
Q. 23. <i>Quinam</i> subjiciuntur legi <i>naturali</i> et <i>evangelicæ</i> ?	141
Q. 24. <i>Quinam</i> tenentur servare leges <i>humanas</i> ?	141
Q. 25. <i>Quænam ætas</i> requiritur, ut quis legibus <i>humanis</i> subjiciatur?	141
Q. 26. <i>Quid</i> dicendum, si <i>dubitetur</i> de puero, an <i>adeptus</i> sit <i>usum rationis</i> ?	142
Q. 27. An et quomodo <i>legislator</i> tenetur <i>propriis</i> suis legibus?	142
Q. 28. An <i>clerici</i> et <i>regulares</i> tenentur legibus <i>civilibus</i> ?	143
Q. 29. An <i>religiosi exempti</i> subjiciuntur legibus <i>episcoporum</i> ?	143

- Q. 30. An *peregrini* tenentur legibus *proprii* territorii, dum *extra illud* versantur? 143
- Q. 31. An saltem tenetur, si peregrinus e proprio territorio *ideo præcise* discedat, ut a lege *eximatur*, alias remansurus? . . 144
- Q. 32. Qui discedit e proprio territorio, ubi lex viget *teneturne* ante discessum eam *implere*, v. g. jejunare, missam audire, si eo venturus est, ubi lex non viget? 145
- Q. 33. An *peregrini* et *vagi* tenentur legibus *loci in quo versantur*, licet nullum ibi acquisiverint domicilium vel quasi domicilium? . 146

CAP. 4. De promulgatione et acceptatione legis.

- Q. 34. Quid 1º est legis *promulgatio*; 2º) an promulgatio est de legis essentia? 147
- Q. 35. An ad *obligationem* legis inducendam, sufficit: 1º) legis *notitia* sine promulgatione; vel vicissim 2º) *promulgatio* sine notitia? 148
- Q. 36. An *eadem* promulgatio requiritur ad *omnes* leges? . . 149
- Q. 37. *Quomodo* fieri debet promulgatio legum *humanarum*? . 149
- Q. 38. An sufficit, ut leges *papales* Romæ promulgentur? . . 149
- Q. 39. *Quando* lex rite promulgata *incipit* obligare? 149
- Q. 40. An obligat lex *dubie* promulgata? 150
- Q. 41. An leges *humanæ*, sive *canonicæ*, sive *civiles*, obligant, nulla exspectata *populi acceptatione*? 150
- Q. 42. An aliquando est licitum *appellare* a lege, vel contra illam *supplicare*? 150
- Q. 43. An obligat lex *in dubio*, an sit acceptata? 150

PARS TERTIA

DE LEGIS EXECUTIONE

CAP. 1. De obligatione legis.

- Q. 44. An lex *humana*, etiam *civilis*, obligat *in conscientia*? . 151
- Q. 45. *Ad quid* obligat in conscientia *lex humana*? 151
- Q. 46. An obligat *sub gravi*, an *sub levi*? 151
- Q. 47. An lex *humana* obligat cum *periculo vite*, aut alterius *gravis damni* in fama, sanitate, bonis fortunæ, etc.? 152
- Q. 48. An obligant in conscientia leges principis tyranni *in regimine*? 152
- Q. 49. An tyrannus *titulo*, i. e. *usurpator* regni potest obligare in conscientia? 153
- Q. 50. An obligat in conscientia lex fundata *in fictione juris*? . 153
- Q. 51. An obligat in conscientia lex fundata *in præsumptione*? . 153
- Q. 52. An ille, qui deliquit contra legem *pœnalem*, tenetur statim *pœnam* subire, *ante sententiam judicis*? 154

Q. 53. Ad quid lex <i>pœnalis</i> obligat post <i>judicis</i> <i>sententiam</i> ? .	155
Q. 54. An <i>ignorantia</i> excusat a <i>pœnis</i> <i>legis</i> <i>humanæ</i> ?	156
Q. 55. An delinquens <i>pœnam</i> effugit, si <i>pœnituit</i> <i>facti</i> ante effectum secutum ?	157
Q. 56. Utrum <i>de facto</i> dantur <i>leges</i> <i>mere</i> <i>pœnales</i> , quæ scilicet ad solam <i>pœnam</i> solvendam in <i>conscientia</i> obligent, saltem post <i>sententiam</i> <i>judicis</i> ?	158
Q. 57. An lex <i>irritans</i> obligat in <i>conscientia</i> ad actum <i>vitandum</i> ?	158
Q. 58. An lex <i>irritans</i> obligat ad <i>irritationem</i> in <i>conscientia</i> ?	158
Q. 59. An <i>grave</i> <i>incommodum</i> <i>irritationem</i> <i>impedit</i> ?	159

CAP. 2. De modo quo leges sunt observandæ.

Q. 60. Quomodo lex est <i>adimplenda</i> ?	160
Q. 61. Si quis per <i>vim</i> , vel per <i>metum</i> , ponat opus a lege præcep- tum, satisfacitne legi ?	160
Q. 62. Si quis <i>sine intentione</i> <i>satisfaciendi</i> legi ponat opus a lege præceptum, satisfacitne legi ?	160
Q. 63. Si quis ponit opus præceptum, sed per actum <i>ex aliqua cir-</i> <i>cumstantia</i> <i>malum</i> , satisfacitne legi ?	161
Q. 64. An per <i>unicum</i> actum possunt <i>adimpleri</i> <i>plures</i> <i>leges</i> ?	162
Q. 65. An per <i>diversos</i> actus possunt <i>eodem</i> <i>tempore</i> <i>plures</i> <i>leges</i> <i>adimpleri</i> ?	163
Q. 66. <i>Quandonam</i> <i>lex</i> <i>adimplenda</i> est ?	163

CAP. 3. De causis excusantibus a legis obligatione.

Q. 67. <i>Quænam</i> sunt <i>causæ</i> <i>excusantes</i> a <i>legis</i> <i>obligatione</i> ?	164
--	-----

ART. I. De ignorantia quatenus a lege excusat.

Q. 68. <i>Quænam</i> <i>ignorantia</i> excusat a <i>culpa</i> ?	164
Q. 69. An dari potest <i>ignorantia</i> <i>legis</i> <i>naturalis</i> ?	164
Q. 70. An <i>ignorantia</i> <i>vincibilis</i> <i>transgressorem</i> <i>legis</i> excusat saltem a <i>pœna</i> ?	166

Art. II. De impotentia quatenus a lege excusat.

Q. 71. <i>Quænam</i> <i>impotentia</i> excusat a lege observanda ? . . .	166
Q. 72. An <i>impotens</i> implere <i>totum</i> præceptum tenetur implere <i>par-</i> <i>tem</i> <i>quam</i> <i>potest</i> ?	167
Q. 73. An et quousque licet se ad legem aliquam implendam red- dere <i>impotentem</i> , seu <i>voluntarie</i> <i>apponere</i> aut <i>non</i> <i>remorere</i> <i>causas</i> <i>adimplentionem</i> <i>legis</i> <i>impedientes</i> ?	169

CAP. 4. De legis interpretatione stricta et lata seu per epikeiam.

ART. I. De legis interpretatione stricta.

Q. 74. Quid, loquendo <i>generatim</i> , est legis interpretatio ? . . .	170
Q. 75. Quotuplex interpretatio <i>generatim</i> sumpta distinguitur ? . . .	170
Q. 76. Quænam est <i>differentia</i> inter interpretationem <i>stricte dictam</i> et <i>epikeiam</i> ?	170
Q. 77. In quibusnam legibus locum habere potest interpretatio <i>stricte dicta</i> vel <i>epikeia</i> ?	170
Q. 78. Quotuplex distinguitur interpretatio <i>proprie dicta</i> ? . . .	171
Q. 79. Quænam sunt regulæ servandæ in interpretatione <i>doctrinæ</i> ?	171

ART. II. De epikeia.

Q. 80. Quandonam locum habet <i>epikeia</i> ?	172
Q. 81. An licet uti <i>epikeia</i> in <i>dubio</i> : an lex casum aliquem comprehendat ?	173

CAP. 5. De legis dispensatione.

Q. 82. Quid est legis <i>dispensatio</i> ?	173
Q. 83. Quinam possunt in lege <i>dispensare</i> ?	173
Q. 84. An potest dispensari in jure <i>naturali</i> aut <i>divino</i> positivo ? . . .	174
Q. 85. Cum quibusnam potest <i>dispensari</i> ?	175
Q. 86. An <i>delegatus</i> ad dispensandum potest <i>subdelegare</i> ? . . .	175
Q. 87. An dispensatio <i>absque causa</i> est <i>valide</i> et <i>licite</i> concessa ? . . .	175
Q. 88. Quænam sunt <i>justæ causæ</i> a lege dispensandi ?	176
Q. 89. Quandonam <i>subreptio</i> (reticentia veri) vel <i>obreptio</i> (expressio falsi) <i>invalidat</i> dispensationem ?	176
Q. 90. Quandonam subsistere debet <i>causa</i> , quæ ad valorem dispensationis reputatur necessaria ?	176
Q. 91. Quomodo interpretanda est : 1º) <i>potestas</i> dispensandi ; 2º) <i>ipsa dispensatio</i> ?	177
Q. 92. Quandonam cessat legis <i>dispensatio</i> ?	178
Q. 93. An <i>gratia</i> dispensationis expirat morte concedentis	179

CAP. 6. De cessatione legis.

Q. 94. Quomodo cessat lex ?	179
Q. 95. Quid dicendum in <i>dubio</i> , an lex cessaverit ?	181

CAP. 7. De privilegiis et consuetudine.

ART. I. De quidditate et distinctione privilegii.

Q. 96. Quid est <i>privilegium</i> ?	182
--	-----

Q. 97. <i>Quotupliciter</i> distingui potest <i>privilegium</i> ?	182
---	-----

ART. II. De concessione et interpretatione privilegii.

Q. 98. <i>Privilegium a quo et cuinam</i> concedi potest ?	185
Q. 99. <i>Quomodo</i> privilegia <i>interpretenda</i> sunt ?	186

ART. III. De cessatione et communicatione privilegii.

Q. 100. <i>Quomodo cessat</i> privilegium ?	189
Q. 101. <i>An cessat</i> privilegium <i>resoluto jure concedentis</i> , ut puta morte, abdicatione, renuntiatione ?	191

ART. IV. De consuetudine seu lege non scripta.

Q. 102. <i>Quotupliciter</i> consuetudo <i>in genere</i> considerari potest ?	193
Q. 103. <i>Quid</i> est proprie consuetudo <i>formaliter sumpta</i> ? . . .	193
Q. 104. <i>Quænam conditiones</i> requiruntur, ut consuetudo, quam <i>præter legem</i> vocant, <i>vim legis</i> habeat ?	193
Q. 105. <i>Quid</i> dicendum <i>in dubio</i> an consuetudo <i>vim legis</i> habeat ?	194
Q. 106. <i>Qualiter</i> consuetudo <i>obligat</i> ?	194
Q. 107. <i>An consuetudo</i> potest <i>abrogari</i> ?	195

DE PECCATIS

cum appendice de vitiis.

PARS PRIMA

DE PECCATO IN GENERE

CAP. 1. De natura peccati, divisione et gravitate.

ART. I. De natura peccati.

Q. 1. <i>Quid</i> est proprie <i>peccatum</i> <i>in genere morum</i> ?	197
Q. 2. <i>An datur peccatum pure philosophicum</i> , i. e. repugnans rectæ rationi, sed non legi æternæ, — vel quia, qui peccat, Deum ignorat; — vel quia de Deo actu non cogitat ?	198

ART. II. De divisione peccati.

Q. 3. <i>Quotuplex</i> distinguitur <i>peccatum</i> ?	199
Q. 4. <i>Quænam</i> requiruntur ut <i>peccatum formale</i> constituendum ?	203
Q. 5. <i>Quænam</i> requiruntur ut <i>peccatum formale</i> sit <i>mortale</i> ?	204
Q. 6. <i>Qua culpa</i> peccat is, qui <i>facit</i> aliquid malum, <i>sciens</i> quidem, malum esse, sed <i>ignorans</i> , grave sit an leve ?	206
Q. 7. <i>Utrum</i> peccat <i>graviter</i> qui <i>deliberat</i> : an velit in mortale consentire, si tandem non consentiat ?	206

- Q. 8. *Quænam* constituunt peccatum *veniale*? 206
 Q. 9. *Quoto modo* potest esse peccatum *mortale* et *veniale*? 207

ART. III. De gravitate peccati.

- Q. 10. *Quomodo* dignoscitur, *quænam* peccata *ex genere suo* sint *mortalia*, *quænam* vero *venialia*? 207
 Q. 11. *Quibus ex causis* peccatum *mortale per se* seu *ex genere suo* transit ad *veniale per accidens*? 208
 Q. 12. In *quibusnam mortalibus* dari non potest *materiæ parvitas*, seu *quæ peccata sunt ex toto genere suo mortalia*? 208
 Q. 13. *Quibus ex causis* peccatum *veniale per se* seu *ex genere suo* potest esse *mortale per accidens*? 209
 Q. 14. An *adesse* censetur *periculum proximum* peccandi *graviter* in eo, qui *proponit committere omnia peccata venialia* et *sola mortalia* vitare? 210
 Q. 15. An et *qua ratione* *unum mortale* est *alio gravius*? 210
 Q. 16. *Utrum* peccati *gravitatem circumstantiæ* interdum *minuunt*, interdum *aggravant*? 211
 Q. 17. In quo *conveniunt* et *disconveniunt* peccatum *mortale* et *veniale*? 211

CAP. 2. De causis et effectibus peccatorum.

ART. I. De causis peccatorum.

- Q. 18. An *Deus* potest esse *auctor* peccati? 211
 Q. 19. *Quænam* est *immediata causa* peccati? 213
 Q. 20. *Quot* sunt *causæ mediatae* ad peccatum *allicientes*? 213
 Q. 21. *Quotuplex* est *causa peccati extrinseca occasionalis*? 213
 Q. 22. *Quotuplex* est *causa peccati intrinseca occasionalis*? 214

ART. II. De effectibus peccatorum.

- Q. 23. *Quot et quinam* sunt *effectus* peccati? 214
 Q. 24. *Quænam* sunt *pænæ* peccati *originalis*? 215
 Q. 25. *Utrum* *unum peccatum* potest esse *pæna alterius*? 216

CAP. 3. De distinctione specifica et numerica peccatorum.

- Q. 26. *Undenam* sumitur *distinctio specifica* peccatorum? 217
 Q. 27. *Quot* peccata *specie diversa* committit is, qui id facit vel omittit, quod *pluribus legibus* vetatur vel præcipitur? 218
 Q. 28. *Unde* desumitur *distinctio numerica* peccatorum? 220
 Q. 29. *Quandonam* actus dicuntur *moraliter interrupti*? 220

- Q. 30. Utrum *unum* vel *plura* peccata licenda sunt, quando *objecta* materialiter et physice *numero distincta* ad unum actum referuntur ? 222
- Q. 31. An explicanda sunt in confessione *media* ad peccandum adhibita, si peccatum postea non fuerit consummatum ? 223

PARS SECUNDA

DE PECCATIS IN SPECIE

CAP. 1. De peccato commissionis et omissionis.

- Q. 32. An *actus* conjunctus *omissioni* peccaminosæ est *peccatum*? 224
- Q. 33. Quando nam peccatum *omissionis* incipit *imputari*? 224

CAP. 2. De peccatis internis.

- Q. 34. Qua ratione inter cogitationes peccaminosas a se invicem differunt *desiderium*, *gaudium* et *delectatio morosa*? . . . 225

ART. I. De peccato desiderii.

- Q. 35. Quale peccatum est *desiderium* absolutum rei malæ? . 225
- Q. 36. An *licet* desiderare rem quidem *malam*, sed *sub conditione* quot sit *licita*? 226

ART. II. De peccato gaudii.

- Q. 37. Quale peccatum est *gaudium* seu complacentia de re *mala*? 226
- Q. 38. An *licet* gaudere de opere *malo*, ob *bonum effectum* inde secutum? 227
- Q. 39. An in *quocumque* casu *licet* gaudere, non quidem de ipso opere malo, sed dumtaxat de *effectu bono* ab illo opere secuto? . 228

ART. III. De delectatione morosa.

- Q. 40. An et quale peccatum est *delectatio morosa*? 228
- Q. 41. An *sponsis* et *viduis* licet delectari de copula *futura* vel *præterita*? 229
- Q. 42. An *conjugibus* licet delectari de copula, etiamsi alter conjux sit *absens*? 229
- Q. 43. *Delectatio* de *morte* vel *malo* proximi estne semper *peccatum*? 230

PARS TERTIA

DE SEPTEM PECCATIS CAPITALIBUS IN SPECIE.

SECTIO PRIMA

*De quinque peccatis capitalibus quae dicuntur SPIRITUALIA.***CAP. UNIC. De superbia; de avaritia; de ira;
de invidia; de acedia.****ART. I. De superbia.**

- Q. 44. *Quid* 1º) est SUPERBIA. — 2º) *quotuplex* — et 3º) *quale* peccatum? 231
- Q. 45. *Quænam* 1º) sunt *filiae* SUPERBIAE — et 2º) *quænam* ejus *remedia*? 232

ART. II. De avaritia.

- Q. 46. *Quid* 1º) est AVARITIA, — 2º) *quale* peccatum, — 3º) *quænam* ejus *filiae* — et 4º) *quænam remedia*? 233

ART. III. De ira.

- Q. 47. *Quid* 1º) est IRA, — 2º) *quale* peccatum, — 3º) *quænam* ejus *filiae* — et 4º) *quænam* illius *remedia*? 234

ART. IV. De invidia.

- Q. 48. *Quid* est INVIDIA? 235
- Q. 49. *Quale* peccatum est INVIDIA? 236
- Q. 50. *Quænam* sunt 1º) *filiae* INVIDIAE, — et 2º) *quænam* contra illam *remedia*? 236

ART. V. De acedia.

- Q. 51. *Quid* est ACEDIA? 237
- Q. 52. *Quale* peccatum est ACEDIA? 237
- Q. 53. *Quænam* 1º) sunt *filiae* ACEDIAE, — et *quænam* 2º) *adversus* eam *remedia*? 237

SECTIO SECUNDA

*De duobus peccatis capitalibus quae dicuntur CARNALIA.***CAP. I. De gula, ubi de ebrietate.****ART. I. De gula.**

- Q. 54. *Quid* 1º) est GULA? — 2º) *Quot* modis committitur? . . . 238

Q. 55. <i>Quantum</i> peccatum est GULA ?	239
Q. 56. <i>An et quomodo</i> peccat, qui comedit et bibit usque ad sati- tem ob <i>voluptatem</i> ?	239
Q. 57. Quenam 1º) sunt <i>filiae</i> GULÆ, — et 2º) quenam ejus <i>reme- dia</i> ?	240

ART. II. De ebrietate.

Q. 58. <i>Quid</i> 1º) est EBRIETAS, et 2º) <i>quotuplex</i> distinguitur ?	240
Q. 59. <i>Quenam</i> sunt signa EBRIETATIS <i>perfectæ</i> ?	241
Q. 60. <i>Quantum</i> peccatum est EBRIETAS ?	242
Q. 61. <i>An</i> peccant <i>graviter</i> , qui adeo validi vinoque assueti sunt, ut nunquam inebriantur, etsi largius aliis bibant ?	244
Q. 62. <i>Utrum</i> opus est se inebriare <i>voluptatis causa</i> , ut detur pec- catum EBRIETATIS ?	244
Q. 63. <i>An licitum</i> est se inebriare ad morbum depellendum, aut ustionem vel sectionem facilius sustinendam ?	245
Q. 64. <i>An licet</i> aliquem inebriare, ut a malo majori, v. g. ab homi- cidio committendo, impediatur ?	247
Q. 65. <i>An</i> sunt <i>imputanda</i> omnia mala in ebrietate, tum perfecta, tum imperfecta, commissa ?	247

CAP. 2. De luxuria.

Q. 66. <i>Quid</i> est LUXURIA ?	247
Q. 67. <i>Quantum</i> peccatum est LUXURIA <i>voluntaria</i> ?	248
Q. 68. <i>Utrum</i> in LUXURIA datur parvitas materiæ ?	248
Q. 69. <i>Quenam</i> sunt <i>filiae</i> LUXURIE ?	249
Q. 70. <i>Quenam</i> sunt LUXURIE <i>remedia</i> ?	250

ART. I. De peccatis luxuriæ consummatis intra naturam, scilicet : de fornicatione, adulterio, stupro, raptu, incestu et sacrilegio carnali.

Q. 71. <i>Quid</i> 1º) est FORNICATIO ? — <i>Quid</i> 2º) CONCUBINATUS ? — et 3º) <i>Quid</i> MERETRICIUM ?	251
Q. 72. <i>An</i> <i>permitti</i> possunt <i>meretrices</i> ?	253
Q. 73. <i>An</i> FORNICATIO <i>sponsorum</i> cum <i>extranea</i> persona <i>mutat</i> spe- ciem ?	253
Q. 74. <i>Quid</i> 1º) est ADULTERIUM, — et 2º) <i>quot modis</i> committitur ?	254
Q. 75. <i>Quid</i> est STUPRUM ?	254
Q. 76. <i>Quid</i> est RAPTUS ?	256
Q. 77. <i>Quid</i> est INCESTUS ?	257
Q. 78. <i>An</i> omnis INCESTUS est <i>ejusdem speciei</i> ?	257
Q. 79. <i>Quid</i> est SACRILEGIUM CARNALE ?	258
Q. 80. <i>Quandonam</i> SACRILEGIUM CARNALE <i>personale</i> 1º) locum habet, — et 2º) <i>quibus modis</i> committitur ?	258
Q. 81. <i>Quibus modis</i> committitur SACRILEGIUM CARNALE <i>locale</i> ?	259
Q. 82. <i>Quandonam</i> committitur SACRILEGIUM CARNALE <i>reale</i> ?	260

ART. II. De peccatis luxuriæ consummatis contra naturam : de sodomia, de bestialitate, de mollitie seu pollutione, ubi de distillatione et motibus carnalibus, et de onanismo.

Q. 83. <i>Quid est peccatum carnale CONTRA NATURAM ?</i>	260
Q. 84. <i>Anspecie distinguuntur MOLLITIES, SODOMIA et BESTIALITAS ?</i>	261
Q. 85. <i>Quid est SODOMIA ?</i>	262
Q. 86. <i>Quid est BESTIALITAS ?</i>	263
Q. 87. <i>Quale peccatum est coire cum femina mortua ?</i> . . .	264
Q. 88. <i>Quid est MOLLITIES seu IMMUNDITIA ?</i>	264
Q. 89. <i>Quantum peccatum est mollities ?</i>	265
Q. 90. <i>Quandonam pollutio est peccatum : 1º) mortale ; — 2º) veniale ; — 2º) nullum ?</i>	267
Q. 91. <i>An pollutio habita tangendo infantulum, aut mulierem dormientem, aut doli incapacem, aut pudenda bestiarum, sed absque concubitu, est diversæ speciei a simplici pollutione ?</i> .	267
Q. 92. <i>Si quis polluitur tactibus alienis, oportetne explicare, an viri vel feminæ ?</i>	268
Q. 93. <i>Licetne pharmacis semen corruptum extrudere, tametsi aliquid sani exinde extrudatur ; immo et semen corrumpere ad postea extrudendum valetudinis curandæ causa ?</i>	268
Q. 94. <i>An 1º) a pollutione differt DISTILLATIO, — et 2º) quid est de ea judicandum ?</i>	268
Q. 95. <i>Quid judicandum est de motibus inordinatis seu carnalibus ?</i>	269
Q. 96. <i>An semper tenemur positive resistere motibus carnalibus ?</i>	270
Q. 97. <i>Quid 1º) est onanismus ; — 2º) quantum peccatum ; — et 3º) undenam ejus nomen ?</i>	270

ART. III. De impudicitia seu de peccatis luxuriæ non consummatis, ubi speciatim de tactibus, osculis, aspectibus, turpiloquiis, choreis et spectaculis.

Q. 98. <i>Quid 1º) est impudicitia seu luxuria non consummata ; — et 2º) quotupliciter distinguitur ?</i>	271
Q. 99. <i>An et qualia sunt peccata tactus et oscula extra conjugium ?</i>	271
Q. 100. <i>Quandonam tactus et oscula fiunt mortalia ratione obiecti ?</i>	273
Q. 101. <i>An et qualia peccata sunt aspectus extra connubium ?</i>	274
Q. 102. <i>Quid dicendum de turpiloquiis ?</i>	275
Q. 103. <i>Quid dicendum de choreis ?</i>	276
Q. 104. <i>Quid dicendum de spectaculis ?</i>	277

ART. IV. De amoribus seu procationibus

- Q. 105. *Quid* dicendum de *amasiis*, seu adolescentibus et puellis qui se adamant et invisunt ? 278

APPENDIX DE VITIIS

- Circa hanc materiam notentur sequentia* 280

DE VIRTUTIBUS

- PRÆAMBULUM. 281

PARS PRIMA

DE VIRTUTIBUS IN COMMUNI

CAP. UNIC. De quidditate, distinctione, connexione et medio virtutum

ART. I. De quidditate et distinctione virtutum.

- Q. 1. *Quid* est *VIRTUS* generice sumpta ? 281
 Q. 2. *Quotuplex* et *virtus* ? 282
 Q. 3. *Quænam* sunt 1° præcipuæ inter virtutes *morales*; 2° *quare* dicuntur *cardinales*; 3° *quomodo* ad virtutes *cardinales* omnes aliæ virtutes *morales* *reducuntur*? 282

ART. II. De connexione virtutum.

- Q. 4. An virtutes *morales* sunt inter se necessario *connexæ* ? 285
 Q. 5. An virtutes *morales* *acquisitæ* sunt necessario *connexæ* cum *theologicis* 285
 Q. 6. 1° *Quot* dantur virtutes *theologicæ* ? — 2° *Quomodo* a se invicem *distinguuntur* ? 285
 Q. 7. An in *justificatione* cum *gratiâ* et virtutibus *theologicis* *infunduntur* simul virtutes *morales* omnes ? 286
 Q. 8. An virtutes *theologicæ* sunt inter se necessario *connexæ* ? 286
 Q. 9. An *fides* et *spes* sine *charitate* possunt dici veræ virtutes ? 287

ART. III. De medio virtutum.

- Q. 10. *Quid* significat illud : *virtus consistit in medio* ? . . . 287
 Q. 11. An omnes virtutes consistunt in medio ? 288
 Q. 12. 1° *Quid* et 2° *quotuplex* est *medium* virtutis ? . . . 288
 Q. 13. An virtutes *manent* post *hanc vitam* ? 289

PARS SECUNDA

DE VIRTUTIBUS THEOLOGICIS

CAP. 1. De fide.

ART. I. De quidditate fidei ejusque divisione.

Q. 14. <i>Quid est FIDES?</i>	289
Q. 15. <i>Quomodo definiri potest fides, virtus theologica?</i> . . .	290
Q. 16. <i>In qua potentia animæ fides residet?</i>	290
Q. 17. <i>An fides est prima gratia?</i>	292
Q. 18. <i>Quotupliciter distinguitur fides theologica?</i>	292

ART. II. De objecto fidei, tum materiali, tum formali.

Q. 19. <i>Quotuplex est objectum fidei?</i>	293
Q. 20. <i>Quodnam est fidei divinæ objectum materiale in genere?</i> . . .	293
Q. 21. <i>Quodnam est objectum materiale fidei catholicæ, seu quænam fide divina et catholica sunt credenda?</i>	293
Q. 22. <i>Quid dicendum de revelationibus, quæ privatis personis a Deo factæ sunt post tempora Apostolorum?</i>	294
Q. 23. <i>Quodnam est formale fidei objectum?</i>	296
Q. 24. <i>An actus fidei divinæ debet formari explicite propter Dei revelantis auctoritatem?</i>	297
Q. 25. <i>An revelatio divina etiam ingreditur objectum formale fidei tanquam motivum fidei partiale?</i>	298

ART. III. De necessitate fidei quoad actum internum.

Q. 26. <i>Quid 1º est esse necessarium necessitate medii; — quid vero 2º necessitate præcepti?</i>	298
Q. 27. <i>Qualis est necessitas fidei quoad actum internum?</i> . . .	298
Q. 28. <i>Quandonam præceptum eliciendi actum fidei obligat?</i> . . .	299
Q. 29. <i>Quænam scienda et credenda sunt necessitate medii, quænam vero necessitate præcepti?</i>	300
Q. 30. <i>An possunt absolvi qui ignorant necessaria necessitate medii vel præcepti?</i>	301

ART. IV. De necessitate fidei quoad actum externum.

Q. 31. <i>An et quale datur præceptum exterius fidem confitendi?</i> . . .	302
Q. 32. <i>Quandonam urget jure naturali divino, etiam cum periculo vitæ, præceptum affirmativum confitendi fidem?</i>	303
Q. 33. <i>Quid prohibet præceptum naturale divinum fidei externæ, quatenus negativum?</i>	303
Q. 34. <i>An licet fidem dissimulare?</i>	304

ART. V. De infidelitate fidei opposita.

Q. 35. <i>Quid est infidelitas ?</i>	305
Q. 36. 1 ^o) <i>Quotuplex est infidelitas ; — 2°) quantum peccatum ?</i>	305
Q. 37. 1 ^o) <i>Quot sunt species infidelitatis positivæ ? — et 2°) quænam ex illis est ceteris gravior ?</i>	306
Q. 38. <i>An infideles non baptizati directe compelli possunt a potestate ecclesiastica vel civili ad fidem suscipiendam ?</i>	307
Q. 39. <i>An ritus paganorum, judæorum aliarumque sectarum dissidentium, a principibus christianis foveri vel tolerari possunt ?</i>	307

ART. VI. De hæresi, apostasia et schismate.

Q. 40. <i>Quid 1°) est hæresis FORMALIS, — et 2°) quotuplex ?</i>	310
Q. 41. <i>Quænam requiruntur ad hæresim formalem CORAM ECCLESIA, i. e. quæ canonicis plectitur pœnis ?</i>	312
Q. 42. <i>Quænam sunt pœnæ canonicæ hæreticorum formalium ?</i>	313
Q. 43. <i>Quotuplex est apostasia ?</i>	313
Q. 44. 1 ^o) <i>Quid, — et 2°) quotuplex est schisma ?</i>	314

CAP. 2. De spe.

ART. I. De quidditate, distinctione et objecto spei.

Q. 45. 1 ^o) <i>Quid, — et 2°) quotuplex est SPES ?</i>	314
Q. 46. <i>Quodnam est spei objectum ?</i>	315

ART. II. De certitudine et necessitate spei.

Q. 47. <i>An spes est certa ?</i>	316
Q. 48. <i>Qualiter spes est necessaria ?</i>	317
Q. 49. <i>Quandonam urget præceptum affirmativum eliciendæ spei ?</i>	318

ART. III. De peccatis spei oppositis.

Q. 50. <i>Quænam peccata spei opponuntur ?</i>	318
Q. 51. <i>Quid 1°) est DESPERATIO ? — 2°) quale peccatum ? — 3°) unde nam oritur ?</i>	318
Q. 52. <i>An desperatio adjunctam habet infidelitatem ?</i>	319
Q. 53. <i>Quid 1°) est præsumptio, — 2°) quotuplex — et 3°) quale peccatum ?</i>	319
Q. 54. <i>An est præsumptio, dum spes remissionis obtinendæ inere concomitatur peccatum ?</i>	320
Q. 55. <i>Quandonam habetur præsumptio in eo qui pergit peccare ?</i>	320

- Q. 56. *Qualiter peccat contra spem* : 1°) *cupiens perpetuo in hoc mundo vivere*, — aut e contra 2°) *ex tædio mortem exoptans* ? 320
 Q. 57. *Quomodo amittitur habitus infusus spei* ? 321

CAP. 3. De charitate.

ART. I. De charitatis natura, divisione, objecto et necessitate.

- Q. 58. *Quid est CHARITAS* ? 321
 Q. 59. *Quotuplex est charitas* ? 322
 Q. 60. *Quodnam est charitatis objectum materiale* ? 322
 Q. 61. *Quodnam est charitatis objectum formale* ? 323
 Q. 62. *Qualiter charitas est necessaria* ? 323
 Q. 63. *An omnis actus humanus, ne peccatum sit, fieri debet ex motivo charitatis* ? 324
 Q. 64. *An saltem, ut actus sit meritorius de condigno, necesse est illum fieri ex motivo charitatis* ? 324

ART. II. De charitate erga Deum.

- Q. 65. *Quale datur præceptum diligendi Deum* ? 324
 Q. 66. *Quandonam obligat præceptum affirmativum charitatis in Deum* ? 325

ART. III. De charitate erga seipsum et proximum.

- Q. 67. 1°) *An* — et 2°) *quale datur præceptum diligendi seipsum et proximum* ? 326
 Q. 68. *Quare in præcepto proximum diligendi dicitur sicut te ipsum* ? 328
 Q. 69. *Quisnam est ordo servandus in charitate* ? 328
 Q. 70. *Quotuplex distingui potest necessitas, tum temporalis, tum spiritualis* ? 328
 Q. 71. *An licitum est in pari necessitate vitam propriam exponere pro conservanda aliena* ? 329
 Q. 72. *An tenemur cum periculo vitæ succurrere proximo in necessitate spirituali* ? 329
 Q. 73. *Quænam dilectionis signa debemus exhibere inimico* ? 329
 Q. 74. *An inimico etiam remittere debemus reparationem v. g. famæ ablatæ vel alterius damni illati* ? 330

ART. IV. De operibus charitatis erga proximum.

§ 1. De eleemosyna.

- Q. 75. *Quid* 1°) *est eleemosyna* — et 2°) *quotuplex* ? 331
 Q. 76. *Quot sunt actus eleemosynæ corporalis et spiritualis* ? 331
 Q. 77. *An datur præceptum elargiendi eleemosynam corporalem* ? 331

Q. 78. Quotuplicis generis sunt bona <i>superflua</i> ?	331
Q. 79. Ex quibus bonis et quibus <i>pauperibus</i> est facienda eleemosyna ?	332
Q. 80. Quinam dare possunt eleemosynam ?	334

§ 2. De correctione fraterna.

Q. 81. Quid est <i>correctio fraterna</i> ?	334
Q. 82. Quanam est <i>differentia</i> inter <i>correctionem judicalem</i> et <i>fraternam</i> ?	335
Q. 83. An datur <i>præceptum</i> <i>correctionis fraternæ</i> ?	335
Q. 84. Quanam <i>conditiones</i> requiruntur ad <i>strictam</i> <i>correctionis obligationem</i> ?	335
Q. 85. An <i>sub gravi</i> obligat <i>præceptum</i> <i>correctionis fraternæ</i> ?	335
Q. 86. Quanam <i>materia</i> censetur <i>gravis</i> ?	336
Q. 87. An <i>facienda</i> est <i>correptio</i> <i>erga</i> <i>eos</i> qui <i>peccant ex ignorantia</i> ?	336
Q. 88. Quosnam obligat <i>præceptum</i> <i>correctionis fraternæ</i> ?	336
Q. 89. Qualis <i>ordo</i> servandus est in <i>correptione fraterna</i> ?	337

ART. V. De peccatis charitati proximi oppositis.

§ 1. De scandalo.

Q. 90. Quid est <i>scandalum</i> ?	338
Q. 91. Quotuplex et <i>scandalum</i> ?	338
Q. 92. Quantum <i>peccatum</i> est <i>scandalum activum</i> ?	339
Q. 93. An in <i>scandalo activo</i> datur <i>peccatum</i> non tantum <i>contra charitatem</i> , sed etiam <i>contra virtutem</i> , ad quam violandam proximus <i>inducitur</i> ?	339
Q. 94. An semper <i>tenemur</i> <i>omittere opera nostra</i> , si ex illis proximus sit <i>scandalum passurus</i> ?	340
Q. 95. An teneris <i>dimittere bona temporalia</i> ad <i>scandalum vitandum</i> ?	341
Q. 96. An <i>licet</i> alicui <i>determinato</i> ad <i>grave malum</i> <i>suadere minus</i> , si aliud medium non detur eum a <i>majori avertendi</i> ?	342
Q. 97. An <i>licet</i> <i>occasionem peccati</i> <i>permittere</i> , ut reus <i>corrigatur</i> ?	342
Q. 98. An ob bonum finem <i>licet</i> <i>occasionem peccati ponere</i> ?	342
Q. 99. An peccans cum <i>complice</i> <i>declarare</i> debet in <i>confessione</i> <i>circumstantiam sollicitationis</i> ?	343

§ 2. De cooperatione.

Q. 100. Quid 1 ^o est <i>cooperatio</i> , — et 2 ^o <i>quotuplex</i> ?	343
Q. 101. 1 ^o Quid est <i>cooperatio formalis</i> ; — 2 ^o <i>quid vero materialis</i> ?	343
Q. 102. An <i>quando licet</i> <i>cooperari</i> <i>peccato alterius</i> ?	344

- Q. 103. *Quandonam censetur justa et proportionata causa, ut quis possit cooperari materialiter peccato alterius?* 344
- Q. 104. *An potest esse causa rationabilis famulis seu subditis, — operariis, — mercatoribus, — cauponibus cooperandi materialiter peccatis alienis?* 345
- Q. 105. *An licet locare domus: 1º) usurariis et meretricibus? — 2º) Massonibus aut aliis ejusdem generis sectariis ad suos conventus habendos?* 347

DE PRÆCEPTIS DECALOGI

- PRÆAMBULUM 348

PARS PRIMA

DE PRÆCEPTIS PRIMÆ TABULÆ, SEU DE OFFICIIS ERGA DEUM

CAP. I. De primo præcepto.

ART. I. De primo præcepto, qua affirmativo; ubi speciatim de actibus virtutis religionis: adoratione et oratione.

- Q. 1. *Quid importat primum DECALOGI præceptum?* 350

§ 1. De virtute religionis.

- Q. 2. *Quid 1º) est virtus religionis, — et 2º) quinam sunt præcipui ejus actus?* 351

§ 2. De adoratione.

- Q. 3. 1º) *Quid* — et 2º) *quotuplex* est ADORATIO? 354
- Q. 4. *Quo cultu colendi sunt: 1º) CHRISTUS, — SS. COR JESU, — SS. EUCHARISTIÆ SACRAMENTUM, — SS. NOMEN JESU, — IMAGINES Christi ejusque RELIQUIÆ? — 2º) B. M. VIRGO; — 3º) SANCTI et BEATI; — 4º) eorum IMAGINES atque RELIQUIÆ?* 355

§ 3. De Oratione.

- Q. 5. *Quid 1º) — et 2º) quotuplex* est oratio? 360
- Q. 6. *Qualiter* ORATIO est necessaria? 361
- Q. 7. *Quandonam* obligat ORATIONIS præceptum? 362
- Q. 8. *Quosnam* ORARE licet?
- Q. 9. *Quænam* in ORATIONE petere licet? 364
- Q. 10. *Pro quibusnam* est ORANDUM? 364
- Q. 11. *Quinam* sunt effectus ORATIONIS? 365
- Q. 12. *An et quatenus* ORATIONIS effectus impetratorius est infallibilis? 365

**ART. II. De vitiis religioni oppositis per excessum :
superstitione ejusque variis speciebus.**

- Q. 13. *Quid* 1º — et 2º) *quotuplex* est SUPERSTITIO, — et 3º) *quantum peccatum* ? 367

§ 1. De idololatria, divinatione, sortilegio et astrologia.

- Q. 14. *Quid* 1º) — et 2º) *quotuplex* est IDOLOLATRIA ? 368
Q. 15. *Quid* 1º) — et 2º) *quotuplex* est DIVINATIO ? 369
Q. 16. *Quantum peccatum* est DIVINATIO ? 369
Q. 17. *Quid* speciatim dicendum de SORTILEGIO ? 370
Q. 18. *Quid* licet conjicere ex SOMNIIS ? 370
Q. 19. *Quid* speciatim dicendum de ASTROLOGIA ? 371

§ 2. De vana observantia et de magia.

- Q. 20. *Quid* 1º) — et 2º) *quotuplex* est VANA OBSERVANTIA ? 373
Q. 21. *Quantum peccatum* est VANA OBSERVANTIA ? 373
Q. 22. Ex quibusnam VANA OBSERVANTIA dignosci potest ? 374
Q. 23. *Quid* 1º) — et 2º) *quotuplex* est MAGIA ? 374
Q. 24. An est *illicitum* maleficia a malefico dissolvi, quæ *medicamentis* dissolvinequeunt, neque *precibus*, neque *exorcismis* ? 375
Q. 25. *Quid* sentiendum de potioribus aevi nostri superstitionibus, nempe : 1º) MAGNETISMO ANIMALI seu MESMERISMO ; 2º) TABULIS SEMET MOVENTIBUS ; — 3º) SPIRITISMO, uti vocant, *Americano* ; — et 4º) HYPNOTISMO ? 375

**ART. III. De vitiis religioni oppositis per defectum :
de irreligiositate ejusque variis speciebus.**

- Q. 26. *Quid* 1º) est IRRELIGIOSITAS, — et 2º) *quænam* ejus *species* ? 378

§ 1. De tentatione Dei et sacrilegio.

- Q. 27. *Quid* 1º) est TENTATIO DEI, — 2º) *quotuplex* — et 3º) *quantum peccatum* ? 378
Q. 28. *Quid* 1º) est SACRILEGIUM, — 2º) *quotuplex* — et 3º) *quantum peccatum* ? 379
Q. 29. Quibus *modis* committitur SACRILEGIUM *personale* ? 380
Q. 30. Quibus *modis* committitur SACRILEGIUM *locale* ? 380
Q. 31. Quibus *modis* committitur SACRILEGIUM *reale* ? 381

§ 2. De Simonia.

- Q. 32. *Quid* 1º) est SIMONIA, — et 2º) *undenam* illud nomen ? 382
Q. 33. *Quotuplex* est SIMONIA ? 384
Q. 34. *Quantum peccatum* est SIMONIA ? 386

- Q. 35. *An semper est SIMONIA emere vel vendere aliquid temporale spirituali annexum?* 387
 Q. 36. *An est SIMONIA aliquid exigere pro admissione ad statum religiosum?* 387
 Q. 37. *Quænam pænæ ecclésiasticæ in SIMONIE reos infliguntur?* 388
 Q. 38. *An, quæ, et cuinam restituenda sunt SIMONIAE accepta?* 388

CAP. 2. De secundo præcepto.

ART. I. De vana usurpatione nominis Dei et de blasphemia.

- Q. 39. *Quid prohibet secundum DECALOGI præceptum?* . . . 389

§ 1. De vana usurpatione nominis Dei.

- Q. 40. *Quandonam habetur VANA SS. NOMINIS DEI USURPATIO?* 389
 Q. 41. *An et quantum peccatum est hæc VANA USURPATIO?* . 390

§ 2. De blasphemia.

- Q. 42. *Quid est BLASPHEMIA?* 391
 Q. 43. *Quotuplex est BLASPHEMIA?* 392
 Q. 44. *Quantum peccatum est BLASPHEMIA?* 393
 Q. 45. *An omnes BLASPHEMIÆ sunt ejusdem speciei peccata?* 394
 Q. 46. *Quænam generatim verba ut BLASPHEMATORIA habenda sunt?* 394
 Q. 47. *An et qualia sunt peccata BLASPHEMIÆ ex consuetudine prolatae?* 396
 Q. 48. *Quid sentiendum de MALEDICTIS in homines vel alias creaturas, sine ordine ad Deum?* 396

ART. II. De juramento (ubi de perjurio) et adjuratione.

§ 1. De juramento.

- Q. 49. *Quid 1º) est JURAMENTUM, — 2º) an est licitum — et 3º) in quo discrepat ab ADJURATIONE?* 397
 Q. 50. *Quotuplex est JURAMENTUM?* 399
 Q. 51. *Quænam sunt conditiones, ut validum sit JURAMENTUM?* 400
 Q. 52. *Quid igitur dicendum de valore JURAMENTI præstiti ex errore — dolo, — metu, et — ob injuriam alterius?* 401
 Q. 53. *Quænam sunt conditiones JURAMENTI liciti?* 402
 Q. 54. *Quantum peccatum JURARE est JURARE: — 1º) sine veritate; — 2º) sine judicio; — 3º) sine justitia?* 403
 Q. 55. *Estne licitum JURARE sine animo jurandi?* 405
 Q. 56. *Estne licitum JURARE cum restrictione mentali?* . . 405
 Q. 57. *An licet præstare JURAMENTUM quod exigitur in perturbationibus politicis?* 406

Q. 58. An obligatio JURAMENTI <i>promissorii</i> transit ad <i>hæredes</i> ?	406
Q. 59. <i>Quandonam</i> non obligat JURAMENTUM <i>promissorium</i> ?	406
Q. 60. Quomodo cessat obligatio JURAMENTI ?	407
Q. 61. Quomodo JURAMENTUM <i>interpretandum</i> est ?	407

§ 2. De adjuratione.

Q. 62. <i>Quid</i> est <i>proprie</i> ADJURATIO ?	408
Q. 63. <i>Quotuplex</i> est ADJURATIO ?	408
Q. 64. <i>Quinam</i> possunt ADJURARI ?	409
Q. 65. An <i>licita</i> est ADJURATIO ?	409
Q. 66. <i>Quænam</i> sunt <i>signa</i> <i>veræ</i> possessionis <i>diabolicæ</i> ?	410

ART. III. De voto.

§ 1. De natura et divisione voti.

Q. 67. <i>Quid</i> est votum ?	410
Q. 68. An <i>valet</i> VOTUM <i>metu</i> factum ?	413
Q. 69. An <i>valet</i> VOTUM de materia jam aliunde <i>præcepta</i> ?	413
Q. 70. <i>Quotuplex</i> est VOTUM ?	413

§ 2. De obligatione voti.

Q. 71. Quomodo obligat VOTUM ?	414
Q. 72. <i>Quænam</i> materia censetur <i>levis</i> vel <i>gravis</i> in voto ?	414
Q. 73. Quo tempore obligat VOTUM ?	415
Q. 74. <i>Debetne</i> anticipare adimpletionem VOTI, qui prævidet aliquod <i>impedimentum</i> adfuturum tempore pro adimpletio præfixo ?	415
Q. 75. <i>Quandonam</i> obligat VOTUM sub <i>conditione</i> ?	416
Q. 76. Qualiter obligat VOTUM <i>pænale</i> ?	417
Q. 77. <i>Obligatne</i> votum 1º) <i>emissum ob prævum finem</i> ? 2º) <i>emissum de facto alieno</i> ?	417
Q. 78. <i>Obligatio</i> VOTI transitne ad <i>hæredes</i> ?	418
Q. 79. Quomodo <i>interpretanda</i> est VOTORUM obligatio ?	418

§ 3. De cessatione voti.

Q. 80. <i>Quotuplici</i> modo cessat VOTORUM obligatio ?	419
Q. 81. <i>Quænam</i> est <i>differentia</i> inter IRRITATIONEM <i>directam</i> et <i>indirectam</i> quoad effectum ?	420
Q. 82. <i>Quinam</i> possunt irritare VOTA <i>directe</i> , et <i>quinam</i> <i>indirecte</i> ?	420
Q. 83. An potest fieri IRRITATIO <i>sine causa</i> ?	421
Q. 84. <i>Quid</i> est VOTORUM <i>dispensatio</i> ?	421
Q. 85. <i>Quinam</i> possunt in votis <i>dispensare</i> ?	422
Q. 86. An <i>requiritur</i> <i>justa causa</i> , ut <i>valide</i> in voto <i>dispensetur</i> ?	422

- Q. 87. *Quænam sunt justæ causæ dispensandi in votis?* . . . 422
 Q. 88. *Quænam sunt vota Papæ reservata?* 423
 Q. 89. *Quænam requiruntur, ut hæc quinque vota dicantur Papæ reservata?* 423
 Q. 90. *An Episcopus potest dispensare conjugem a voto castitatis perpetuæ tum ante, tum post matrimonium emissio, in ordine ad petendum debitum?* 425
 Q. 91. *An votum emissum in utilitatem proximi potest dispensari?* 425
 Q. 92. *Quid est voti commutatio?* 426
 Q. 93. *An, facta commutatione, votenti liberum est ad priorem obligationem redire?* 426
 Q. 94. *An, commutatione facta, prius votum extinguitur?* . . . 426
 Q. 95. *A quonam fieri potest VOTORUM commutatio?* 426
 Q. 96. *An ad votum commutandum requiritur aliqua causa?* . . 427
 Q. 97. *An omnia vota possunt commutari?* 427

CAP. 3. De tertio præcepto.

ART. I. De hujus præcepti natura et vi.

- Q. 98. *Quale est hoc præceptum ratione juris?* 428
 Q. 99. *Quid importat hoc tertium præceptum?* 429
 Q. 100. 1º) *Quinam hoc præcepto tenentur, — et 2º) sub quanto peccato?* 429

ART. II. De missa audienda.

- Q. 101. *Quænam conditiones requiruntur ad satisfaciendum præcepto de audiendo sacro?* 430
 Q. 102. *Qualis requiritur intentio?* 430
 Q. 103. *Quid importat PRÆSENTIA MORALIS?* 430
 Q. 104. 1º) *Quotuplex est attentio, — et 2º) qualis requiritur in auditione Missæ?* 431
 Q. 105. *Quid importat Missæ INTEGRITAS?* 432
 Q. 106. *Utrum is qui non potest totam Missam audire, tenetur audire partem quam potest?* 432
 Q. 107. *An præcepto satisfacit audiens duas Missas dimidiatas a diversis sacerdotibus?* 433
 Q. 108. *Quisnam est LOCUS DEBITUS, ut præcepto Missæ audiendæ satisfieri possit?* 433
 Q. 109. *An tenetur dominus uti privilegio oratorii privati, si ecclesiam adire non possit?* 433
 Q. 110. *An ad satisfaciendum præcepto Missæ, necesse est audire Missam parochialem, seu in propria parochia?* 433
 Q. 111. *Quæ sunt causæ excusantes ab auditione Sacri?* . . . 433
 Q. 112. *An qui ab audienda Missa legitime excusatur, alium religionis actum in compensationem elicere tenetur?* 435

ART. III. De cessatione a servilibus et forensibus.

- Q. 113. *Qualis est obligatio feriandi ab operibus SERVILIBUS et negotiis FORENSIBUS die dominico vel festo ?* 436
 Q. 114. *Quid 1º) est opus SERVILE, et 2º) quomodo distinguitur ab opere tum LIBERALI, tum COMMUNI ?* 436
 Q. 115. *Quandonam opera COMMUNIA vetantur, quandonam vero licent ?* 437
 Q. 116. *Quænam sunt negotia FORENSIA ex jure canonico in festis prohibita ?* 438
 Q. 117. *Quænam CAUSÆ excusant exercentes opera prohibita diebus dominicis et festis ?* 438

PARS SECUNDA

DE PRÆCEPTIS SECUNDÆ TABULÆ, SEU DE OFFICIIS ERGA PROXIMUM

CAP. 1. De quarto præcepto.

ART. I. De natura illius præcepti.

- Q. 118. *Quodnam est QUARTUM decalogi præceptum ?* 440

ART. II. De obligationibus filiorum erga parentes.

- Q. 119. *Ad quid vi QUARTI præcepti obligantur filii erga parentes ?* 442

ART. III. De obligatione parentum erga filios, ubi de scholis, quas neutras appellant.

- Q. 120. *Ad quid obligantur parentes erga filios ?* 444

ART. IV. De obligationibus inferiorum erga superiores.

- Q. 121. *Ad quid obligantur inferiores erga superiores ?* 448
 Q. 122. *An aliquando licitum est : 1º) NON OBEDIRE auctoritati temporali ; 2º) REBELLARE ?* 449

ART. V. De obligationibus superiorum erga inferiores.

- Q. 123. *Quænam sunt obligationes superiorum erga inferiores ?* 451

CAP. 2. De quinto præcepto.

ART. I. De natura illius præcepti.

- Q. 124. *Quid importat QUINTUM decalogi præceptum ?* 457
 Q. 125. *Quotuplex est HOMICIDIUM ?* 458

ART. II. De occisione sui seu de suicidio.

Q. 126. An <i>licitum</i> est <i>directe</i> OCCIDERE <i>seipsum</i> ?	458
Q. 127. An <i>licet</i> se OCCIDERE <i>indirecte</i> ?	459
Q. 128. An <i>licet</i> se MUTILARE ?	460
Q. 129. <i>Quænam</i> sunt <i>pœnæ</i> <i>canonicæ</i> <i>seipsos</i> <i>occidentium</i> <i>vel</i> <i>mutilantium</i> ?	461

ART. III. De occisione : 1º de occisione rei, seu malefactoris ;
2º aggressoris.

Q. 130. An et <i>quibus</i> <i>licet</i> OCCIDERE <i>malefactores</i> ?	461
Q. 131. An <i>licet</i> OCCIDERE <i>tyrannum</i> ?	462
Q. 132. Estne <i>licitum</i> OCCIDERE <i>injustum</i> <i>aggressorem</i> <i>vita</i> <i>sux</i> <i>vel</i> <i>alterius</i> <i>impotentis</i> ?	462
Q. 133. Estne <i>licitum</i> OCCIDERE <i>aggressorem</i> <i>bonorum</i> <i>fortunæ</i> ?	464
Q. 134. An <i>licet</i> <i>alterum</i> OCCIDERE <i>in</i> <i>defensionem</i> <i>pudicitia</i> ? .	464
Q. 135. Estne <i>licitum</i> OCCIDERE <i>ad</i> <i>calumniam</i> <i>repellendam</i> <i>vel</i> <i>conservandam</i> <i>famam</i> ?	465
Q. 136. An aliquando <i>licet</i> OCCIDERE <i>innocentem</i> ?	466
Q. 137. Utrum aliquando <i>licitum</i> est <i>NECARE</i> <i>foetum</i> , <i>ad</i> <i>salvan-</i> <i>dam</i> <i>vitam</i> <i>matris</i> , <i>si</i> <i>alias</i> <i>et</i> <i>sibi</i> <i>et</i> <i>filio</i> <i>pereundum</i> <i>sit</i> ? .	467

ART. IV. De duello et bello.

Q. 138. <i>Quid</i> 1º est DUELLUM et 2º) <i>quotuplex</i> ?	468
Q. 139. DUELLUM estne aliquando <i>licitum</i> ?	469
Q. 140. <i>Quænam</i> sunt <i>pœnæ</i> DUELLANTIUM ?	471
Q. 141. <i>Quid</i> 1º est BELLUM ; 2º <i>quotuplex</i> , et 3º) <i>quomodo</i> <i>differt</i> <i>a</i> <i>RIXA</i> <i>et</i> <i>SEDITIONE</i> ?	472
Q. 142. An BELLUM est <i>licitum</i> ?	473
Q. 143. An BELLUM <i>adhuc</i> <i>reputatur</i> <i>justum</i> , <i>in</i> <i>casu</i> <i>quo</i> <i>princeps</i> <i>non</i> <i>habeat</i> <i>nisi</i> <i>probabilitatem</i> <i>sui</i> <i>juris</i> ?	474
Q. 144. An <i>milites</i> <i>BELLIGERARE</i> <i>possunt</i> : 1º) <i>cum</i> <i>dubio</i> <i>de</i> <i>justitia</i> <i>BELLI</i> ; 2º) <i>in</i> <i>BELLO</i> <i>patenter</i> <i>injusto</i> ?	474

CAP. 3. De sexto et nono præcepto.

ART. UNIC. De quidditate sexti et noni præcepti.

Q. 145. <i>Quid</i> <i>prohibent</i> <i>SEXTUM</i> <i>et</i> <i>NONUM</i> <i>decalogi</i> <i>præceptum</i> ?	475
--	-----

CAP. 4. De septimo et decimo præcepto.

ART. UNIC. De quidditate septimi et decimi præcepti.

Q. 146. <i>Quidnam</i> <i>SEPTIMO</i> <i>et</i> <i>DECIMO</i> <i>præcepto</i> <i>prohibetur</i> ? .	477
---	-----

CAP. 5. De octavo præcepto.

ART. I. De natura octavi præcepti.

Q. 147. <i>Quænam</i> OCTAVO præcepto prohibentur ?	479
---	-----

ART. II. De mendacio, ubi de æquivocatione, restrictione
mentali et simulatione.

Q. 148. <i>Quid proprie</i> est MENDACIUM ?	479
Q. 149. <i>Quotuplex</i> est MENDACIUM ?	480
Q. 150. <i>An</i> 1º) et 2º) quantum peccatum est MENDACIUM ? . .	480
Q. 151. <i>Quid</i> 1º) est ÆQUIVOCATIO seu AMPHIBOLOGIA ? 2º) <i>Quid</i> vero RESTRICTIO MENTALIS ?	482
Q. 152. <i>Estne licitum</i> uti RESTRICTIO MENTALI vel ÆQUIVOCATIONE ?	482
Q. 153. <i>Quid</i> 1º) est SIMULATIO et 2º) quomodo differt a DISSIMULATIONE ?	481

ART. III. De detractioe et calumnia.

Q. 154. <i>Quid</i> est DETRACTIO ?	485
Q. 155. <i>Quotuplici</i> modo fieri potest DETRACTIO ?	486
Q. 156. <i>Quantum</i> peccatum est DETRACTIO ?	487
Q. 157. <i>Quænam</i> est materia gravis in DETRACTIONE ? . . .	489
Q. 158. <i>An specie</i> differunt DETRACTIONES in materiis specie diversis ?	490
Q. 159. <i>Quotupliciter</i> crimen alicujus potest esse PUBLICUM ?	491
Q. 160. <i>An licet</i> crimen PUBLICUM ubique <i>evulgare</i> ?	491
Q. 161. <i>An licet</i> seipsum INFAMARE ?	493
Q. 162. <i>Quomodo</i> peccat DETRACTIONIS auditor ?	493
Q. 163. <i>Quare</i> CALUMNIA est peccatum gravius DETRACTIONE simplici ?	495

ART. IV. De contumelia.

Q. 164. <i>Quid</i> 1º) est CONTUMELIA, et 2º) <i>quot modis</i> fieri potest ?	495
Q. 165. <i>Quale</i> peccatum est CONTUMELIA ?	496
Q. 166. <i>An omnes</i> CONTUMELIÆ sunt <i>ejusdem speciei</i> peccata ?	497

ART. V. De judicio temerario, suspicione et dubitatione temeraria.

Q. 167. <i>Quid</i> est JUDICIUM TEMERARIUM ?	498
Q. 168. <i>Quale</i> peccatum est JUDICIUM TEMERARIUM ?	498
Q. 169. <i>Quantum</i> peccatum sunt SUSPICIO et DUBITATIO TEMERARIÆ ?	499

ART. VI. De violatione secreti.

Q. 170. <i>Quid</i> 1º) est SECRETUM et 2º) <i>quotuplex</i> ?	500
--	-----

Q. 171. <i>Quomodo obligat SECRETUM ?</i>	500
Q. 172. <i>Quenam sunt generatim justæ causæ SECRETUM manifestandi ?</i>	501
Q. 173. <i>An interrogatus a superiore vel iudice tenetur SECRETUM revelare ?</i>	502
Q. 174. <i>An peccat qui SECRETUM alienum detegere quærit aut illud expiscatur ?</i>	502
Q. 175. <i>Utrum qui per vim vel fraudem SECRETUM assecutus est, potest ad evitandum mortem illud revelare, si ex revelatione alteri cujus est SECRETUM, æquale periculum immineat ?</i>	502

DE PRÆCEPTIS ECCLESIAE

PRÆAMBULUM	504
----------------------	-----

Notiones prævivæ.

Q. 1. <i>An Ecclesia habet potestatem statuendi PRÆCEPTA sub gravi obligantia ?</i>	504
Q. 2. <i>Quot sunt PRÆCEPTA Ecclesiæ generalia, seu clericos et fideles simul obligantia</i>	504

CAP. 1. De primo et secundo ecclesiæ præcepto.

ART. UNIC. De observatione festorum per abstinentioniam ab operibus servilibus et auditionem missæ.

Q. 3. <i>Cur FESTA ab Ecclesia sunt instituta ?</i>	506
Q. 4. <i>Quis in Ecclesia instituere potest FESTA, quorum sanctificatio obliget in conscientia</i>	506
Q. 5. <i>Quenam sunt FESTA hodie de præcepto celebranda ?</i>	506

CAP. 2. De tertio ecclesiæ præcepto.

ART. I. De abstinentionia carnis extra jejunium.

Q. 6. <i>An et quale existit PRÆCEPTUM abstinendi a carnibus extra jejunium, certis diebus ?</i>	508
Q. 7. <i>Quantum obligat hoc PRÆCEPTUM ?</i>	508
Q. 8. <i>Quosnam obligat hoc PRÆCEPTUM ?</i>	508
Q. 9. <i>Quinam censentur excusari ?</i>	509

ART. II. De jejunio ecclesiastico.

Q. 10. <i>Quotuplex, generice loquendo, distinguitur JEJUNIUM ?</i>	510
Q. 11. 1º) <i>In quo consistit JEJUNIUM ecclesiasticum ; et 2º) quantum peccatum est ejus transgressio ?</i>	510
Q. 12. <i>Quinam JEJUNII præcepto obligantur ?</i>	512

Q. 13. <i>Quotupliciter</i> peccari potest contra partem præcepti de UNICA REFECTIONE ?	512
Q. 14. <i>Quænam</i> dari possunt regulæ circa COLLATIUNCULAM ?	514
Q. 15. <i>Quænam</i> extra REFECTIONEM et CENULAM, etiam absque speciali ratione, a jejunantibus licite sumuntur ?	515
Q. 16. <i>Quænam</i> sunt regulæ servandæ circa ABSTINENTIAM in jejuniis ?	516

ART. III. De causis a jejuniis excusantibus.

Q. 17. <i>Quænam</i> sunt causæ a JEJUNIO excusantes ?	520
Q. 18. <i>Quinam</i> excusantur titulo IMPOTENTIÆ ?	520
Q. 19. <i>Quinam</i> excusantur titulo PIETATIS ?	522
Q. 20. <i>Quinam</i> in jejunii lege DISPENSARE possunt ?	523

CAP. 3. De quarto ecclesiæ præcepto.

ART. UNIC. De annua confessione.

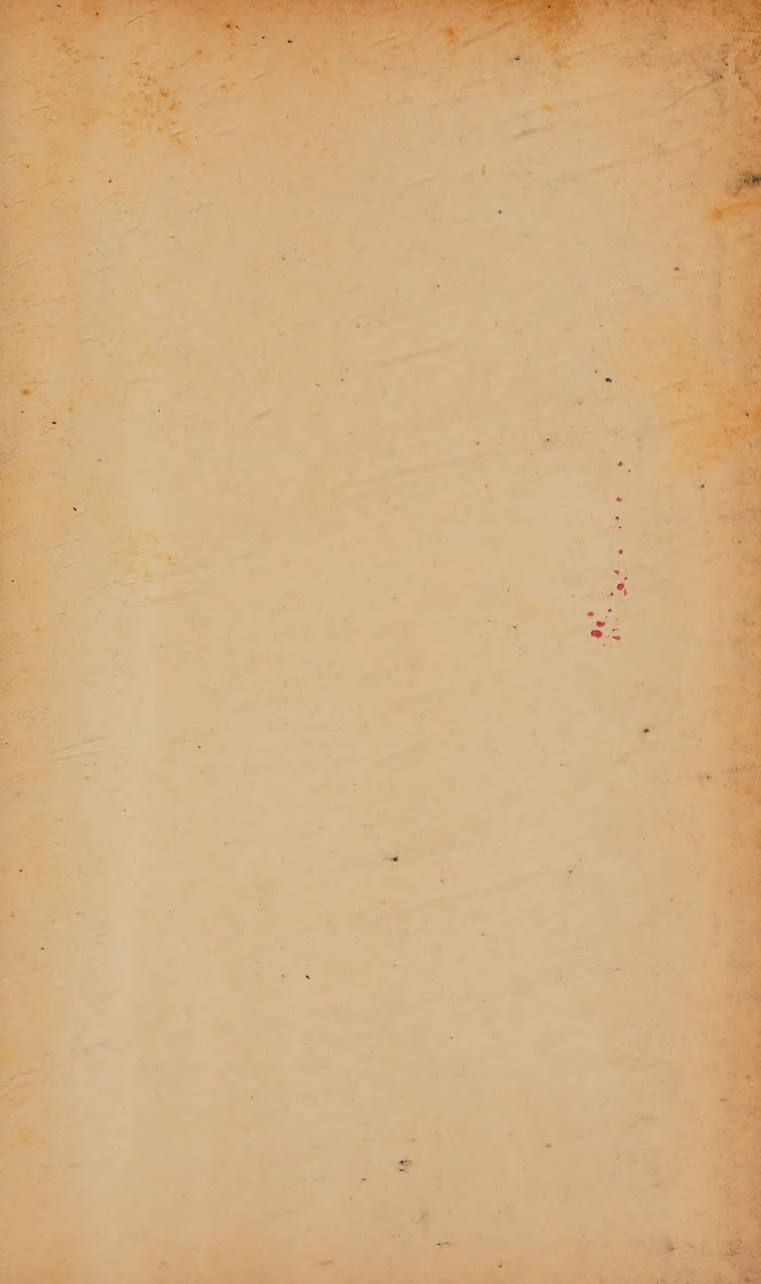
Q. 21. <i>Quodnam</i> est QUARTUM Ecclesiæ præceptum ?	524
Q. 22. <i>Quosnam</i> illud præceptum obligat ?	525
Q. 23. An præceptum ecclesiasticum de ANNUA CONFESIONE obligat ad CONFESIONEM VENIALIUM ?	525
Q. 24. An <i>satisfit</i> præcepto per CONFESIONEM <i>invalidam</i> ?	527
Q. 25. <i>Quomodo</i> ANNUS computandus est ?	527
Q. 26. An qui confessus est aliquod mortale nondum rite confessum et aliud omisit <i>inculpate</i> , v. g. ex oblivione inculpabili aut alia justa causa, tenetur EO ANNO iterum confiteri ?	527
Q. 27. An qui sua culpa, vel ob legitimum impedimentum, anno sequenti, <i>quam primum</i> commode poterit, confiteri ?	528

CAP. 4. De quinto ecclesiæ præcepto.

ART. UNIC. De communione paschali.

Q. 28. Ad quid QUINTUM Ecclesiæ præceptum obligat ?	528
Q. 29. <i>Quosnam</i> illud præceptum obligat ?	530
Q. 30. An huic præcepto <i>satisfacit</i> per communionem <i>sacrilegam</i> ?	531
Q. 31. Quid per <i>Pascha</i> intelligitur ?	532
Q. 32. An <i>prævidens</i> se non posse communicare in <i>paschate</i> , ante hoc tempus <i>communicare</i> debet ?	533
Q. 33. An qui omisit communicare intra tempus paschale, tenetur <i>quamprimum</i> commode possit ?	533
Q. 34. An, tempore paschali elapso, communicare debet in sua <i>parochia</i> , qui intra illud tempus vel 1º) non communicavit; vel 2º) communicavit sacrilege ?	534
Q. 35. <i>Quinam</i> a præcepto communicandi in sua parochia <i>eximuntur</i> ?	535

WITHDRAWN

CATHOLIC THEOLOGICAL UNION

3 0311 00104 8813

BX 1749 .T7 H34 1906 v. 1

Haine, A. J. J. F. 1823 or
5-1900.

Theologiae moralis elementa

DATE
DUE

BORROWER'S NAME

246 BX 1749 .T7 H34 1906 v. 1

Haine, A. J. J. F. 1823 or
5-1900.

Theologiae moralis elementa

WHEN RETURNING BOOK
return the slip to the pocket
and replace the book in its
proper place.

A BOOK IS NO GOOD UNLESS YOU
CAN FIND IT WHEN YOU NEED IT.
Your cooperation in keeping an
orderly library will enable you
to get the best possible service
from your library.

3 0311 00104 8813